

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

České dějiny

Disertační práce

Mgr. Pavel Band'ouch

*Apoštolští nunciové v Praze v počátečním období vlády
Rudolfa II. a jejich význam pro společnost zemí Koruny
české (1578–1594)*

**The Apostolic Nuncios in Prague during the first years of
the reign of Rudolf II. and their importance
for the society of the Lands of the Bohemian Crown
(1578–1594)**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Mikulec, Csc.

2024

Poděkování

Děkuji za trpělivost a podporu mému školiteli, panu profesoru Mikulcovi, i všem, kteří mi umožnili tuto disertaci dokončit.

Zvláštní poděkování patří mé rodině, která mi vždy byla oporou.

Děkuji rovněž Továřstvu Ježíšovu za možnost pokračovat v práci na disertaci i během řeholní formace.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. ledna 2024

Mgr. Pavel Bandouch, v. r.

Abstrakt

Disertační práce se zabývá působením apoštolských nunciů na dvoře Rudolfa II. v letech 1578– 1594. Zaměřuje se především na to, jaký měli nunciové v tomto kontextu reálný vliv, jaké byly jejich požadavky a jejich mentalita. Poté, co je představen dosavadní stav bádání a motivace volby tématu, jsou nejprve uvedeny životopisy jednotlivých nunciů, se zvláštním zřetelem právě k jejich misi na rudolfinském dvoře. Hlavním pramenem pro jejich zpracování byla korespondence mezi Římem a jednotlivými nunci.

Tato činnost nunciů je následně představena v kontextu vývoje katolické církve, především s ohledem na rozvíjející se chápání papežského úřadu a pojetí křesťanství coby náboženství. Země Koruny české měly v tomto ohledu specifické postavení, neboť po husitských válkách, v nich spoluexistovaly dvě náboženské strany/konfese: pod obojí a pod jednou. Oproti zbytku Evropy se zde po období konfliktů proto rozvinula někdy více, někdy méně mírumilovná náboženský koexistence.

Na základě studia textů dvou z nunciů, kteří ve sledovaném období vykonávali svůj úřad (Germanika Malaspiny a Cesare Speciana), se poté disertace zabývá otázkou tolerance a pojetí „pravého a falešného“ *ragion di stato*.

Klíčová slova

katolická církev; raný novověk; papežství; nunciové; ragion di stato; náboženská tolerance

Abstract

The dissertation deals with the work of apostolic nuncios at the court of Rudolf II in the years 1578-1594. It focuses mainly on the real influence of the nuncios in this context, their demands and their mentality. After presenting the state of research to date and the motivation for the choice of the topic, the biographies of the individual nuncios are first presented, with particular reference specifically to their mission at Rudolph's court. The main source for the treatment was the correspondence between Rome and the individual nuncios. These activities of the nuncios are then presented in the context of the development of the Catholic Church, especially with regard to the evolving understanding of the papal office and the concept of Christianity as a religion. The countries of the Bohemian Crown had a specific position in this respect, since after the Hussite Wars, two religious parties/confessions coexisted in them: under both and under one. Compared to the rest of Europe, therefore, a sometimes more, sometimes less peaceful religious coexistence developed there after a period of conflict.

Based on a study of the texts of two of the nuncios who held office during the period under review (Germanicus Malaspina and Cesare Speciano), the dissertation then addresses the question of tolerance and the notion of "true and false" *ragion di stato*.

Keywords:

Catholic Church; early modern period; papacy; nuncios; *ragion di stato*; religious tolerance

Obsah

Svazek I

1. Úvod: volba tématu, stav bádání a metodologická východiska.....	9
1. 1 Co jsou to církevní dějiny? Motivace volby tématu.....	9
1. 2 Stav bádání a metodologická východiska.....	12
1. 2. 1 Počátky papežského archivu a jeho pomalé otevírání.....	13
1. 2. 2 Analytické nástroje pro studium dějin křesťanství v raném novověku.....	21
1. 2. 2. 1 Reformace a/nebo protireformace? Církevní dějiny od Rankeho po Jedina.....	22
1. 2. 2. 2 Teorie konfesionalizace a její limity.....	41
1. 2. 2. 3 Rozšíření metodologické perspektivy.....	49
1. 2. 2. 4 Reforma jako analytický nástroj.....	57
2. Apoštolští nunciové u císařského dvora v letech 1578–1594.....	63
2. 1 Životopisy jednotlivých nunciů působících u císařského dvora v letech 1578–1594.....	63
2. 1. 1 Orazio Malaspina.....	64
2. 1. 2 Ottavio Santacroce.....	79
2. 1. 3 Giovanni Francesco Bonomi.....	86
2. 1. 4 Germanico Malaspina.....	109
2. 1. 5 Filippo Segà.....	128
2. 1. 6 Antonio Puteo.....	141
2. 1. 7 Alfonso Visconti.....	160
2. 1. 8 Camillo Caetani.....	167
2. 1. 9 Cesare Speciano.....	172
2. 2 Závěrečná tabulka a její interpretace.....	216
3. Pravý a falešný <i>ragion di stato</i> . Země Koruny české v kontextu působení nunciů.....	220

3. 1 Od Galileje ke křesťanskému impériu. Světská a církevní moc na křesťanském Západě.....	220
3. 1. 1 Ježíš z Nazareta a církev pronásledovaná.....	221
3. 1. 2 Theodosiánský obrat a vymezování role papežství a císařství.....	226
3. 1. 3 Další vývoj s ohledem na území budoucích zemí Koruny české a rozvoj kanonického práva.....	236
3. 2 Uzavřená společnost dvojího lidu. Historický vývoj specifického dvojvěří v rámci zemí Koruny české a role papežských vyslanců.....	245
3. 2. 1 Dvojvěří jako východisko z nábožensko-politické krize.....	246
3. 2. 2 Problematizace dvojvěří vlivem reformace.....	256
3. 2. 3 Papežští vyslanci ve službách katolické reformy u Ferdinanda I.....	263
3. 2. 4. Papežští vyslanci a Maxmilián II.....	281
3. 3 <i>Dialogo Germanika Malaspiny a Propositioni Cesare Speciana</i>	334
3. 3. 1 <i>Ragion di stato</i> , tolerance a svoboda svědomí.....	334
3. 3. 2 <i>Dialogo Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie Germanika Malaspiny</i>	344
3. 3. 3 <i>Propositioni christiane et civili</i> Cesare Speciana.....	357
4. Závěr.....	374
5. Seznam použitých pramenů a literatury.....	381

Svazek II

6. Přílohy	
6. 1 Ediční poznámka.....	2
6. 2 Příloha č. 1 Relace Giovanni Franceska Bonomiho o Moravě a Slezsku.....	3
6. 3 Příloha č. 2 Antonio Possevino nunciu ve Štýrském Hradci.....	8

**6. 4 Dialogo di Monsignor Malaspina Sopra lo Stato Spirituale e Politico
Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie.....19**

1. Úvod: volba tématu, stav bádání a metodologická východiska

Součástí úvodní kapitoly má být především přehled předchozího bádání o tématu, kterým se práce zabývá a metodologie, kterou si autor zvolil. Zároveň může obsahovat i predestinaci cílů, které badatel sleduje. Jistě, každý alespoň středně poctivý a zanícený badatel chce zvolené téma zpracovat po řemeslné stránce náležitě a správně, tedy s pomocí adekvátní interpretace pramenů a pomocné literatury. Pravý účel vzniku a vnitřní povaha textu potom bývají namnoze upozaděny.

Krátké představení intencí autora však může (a má) pomoci čtenáři, ale vlastně i autorovi samému v pochopení toho, jaké jsou nejen perspektivy, ale i limity zvoleného přístupu a z jaké pozice badatel vychází. To jsou zároveň některé z možných důvodů, proč může někdy podobné tvrzení chybět.

Z výše popsaných důvodů jsem se proto rozhodl rozdělit tuto kapitolu na dvě části: první krátká podkapitola nazvaná *Co jsou to církevní dějiny? Motivace volby tématu* se bude krátce věnovat oněm hlubším důvodům sepsání této práce, které se ale skutečně odrážejí i v následujícím textu. Druhá podkapitola, *Stav bádání a metodologická východiska*, se bude úžeji věnovat tomu, jaká jsou metodologická východiska této disertační práce.

1.1 Co jsou to církevní dějiny? Motivace volby tématu

Církev, podobně jako stát či národ, není něčím abstraktním. Jedná se o společenství konkrétních lidí.¹ Dějiny církve proto nejsou pouze dějinami vývoje dogmatu, rozvoje institucí nebo výčtem světců. Všechny tyto aspekty, které jsou pouze příkladem mnoha jiných možných pohledů, jsou jistě legitimní. Pro autora této disertace je ale stěžejní vnímání církevních dějin coby dějin křesťanek a křesťanů. Ne nezbytně těch, kteří zastávali v rámci církve význačné postavení

¹ Během práce na disertaci jsem zjistil, že můj přístup se v mnohém shoduje s přístupem Petra Zemka. Srv. Zemek, Petr: *Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolicství v Uherském Brodě – Křesťanská víra v proměnách časů*, Uherský Brod, Muzeum J. A. Komenského, 2006. s. 11-18.

(papeži, biskupové, abatyše apod.). Pro historika je zřejmé, že více jsme schopni říci o těch, o kterých nám podávají svědectví různé typy pramenů. Tento fakt by ale neměl zastírat to, že do církve v období sledovaném v této práci patřila drtivá většina obyvatelstva zemí Koruny české. Do církevních dějin by se tedy teoreticky dalo zařadit prakticky cokoli, co se ve sledovaném období dělo.

Dějiny církve tedy vnímám jako dějiny křesťanů. Křesťan je v rámci této práce definován jako ten, který je pokřtěný ve jménu Otce, Syna a Ducha Svatého. Církev je pak společenstvím takto pokřtěných.² Sám se považuji za člověka náležejícího k tomuto společenství, které je do značné míry vnitřně rozdělené. Proto cítím potřebu kultivovat jeho paměť, která je pochopitelně ovlivněna různými předsudky a emocemi, které často tíhnou k tomu absolutizovat jeden úhel pohledu na úkor ostatních. Bez kritického přístupu k této kultivaci společná identita nutně zaniká nebo se pokrývá. Bez paměti, podobně jako u jedince, dochází k rozkladu vědomí vlastní identity. Ujasnění vlastní identity a jejího vývoje je ne jediným, ale do značné míry nezbytným předpokladem k tomu, aby mohlo být rozdělení v rámci křesťanského společenství překonáno.

Nunciové na dvoře Rudolfa II. byli také členy tohoto společenství pokřtěných. Zajímají mě nejen jako diplomaté, ale i jako lidé se svojí specifickou mentalitou, zásadně ovlivněnou životem v určité historicky podmíněné situaci. Jde o podobné pojetí, o kterém hovoří Richard van Dülmen, když pojednává o své interpretaci toho, co vnímá jako historickou antropologii.³ Hovořím-li o mentalitě, nemyslím tím něco abstraktního. Mentalita je něčím, co je ze své podstaty vztahové. Nedá se tedy „ontologizovat“, neboť se projevuje v konkrétním a praktickém jednání a působení. Zároveň nejde pouze o něco racionálního; mentalita, nakolik se nám zachovala v různých pramenech, v sobě obsahuje i emoce, jako např. strach.⁴

² Během dějin byl pohled na to „Co to je církev?“ poměrně pestrý a vždy nějakým způsobem osciloval mezi spíše charismatickým či spíše institucionálním pojetím církve. Jedním z rozhodujících kritérií přitom bylo a je (ne)akceptování apoštolské posloupnosti. Srv. v tomto ohledu text Pavla Kůrky v Mikulec, Jiří (a kolektiv): *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha, Historický ústav AV ČR, 2013, s. 17-51.

³ Obecný pohled na problematiku a zdůraznění role člověka jako v mezích okolností svobodného aktéra dějin podává už na prvních stranách své práce *Historická antropologie* (s. 7-14), přičemž následně podrobněji rozvíjí jednotlivá témata. Van Dülmen, Richard: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha, Dokořán, 2002.

⁴ V souvislosti s pracemi Luciena Febvra a Marca Blocha konstatuje Veronika Středová: „Konstituování dějin mentalit tak probíhalo od počátku v opozici k dějinám idejí, které annalisté vysvětlovali jako dějiny převážně racionální složky lidské psychiky, po níž zůstala zachována svědectví v písemných pramenech, jejichž původci v naprosté většině případů reflektovali postoje společenské elity, nebo k ní dokonce náleželi.“ Středová, Veronika:

Nejedná se však jen o zkoumání nunciů jako takových, ale rovněž o jejich působení. Reálný kontakt nuncia s obyvateli zemí Koruny české byl však omezený na hrstku lidí. Otázkou, na kterou by tato disertace měla pomoci nalézt dílčí odpovědi, je, měli-li tito muži opravdu nějaký vliv a jakým způsobem se ho snažili uplatnit.

S tím souvisí i specifická pozice nunciů jakožto papežských vyslanců pohybujících se v prostředí, které bylo většinou nekatolické, ačkoli už nikoli tak „na okraji“ jako v době před rozšířením reformace. Tato role zástupce menšiny – hovoříme-li o celku obyvatelstva, nikoli o elitách – byla zvláštní i tím, že nunciové pocházeli z Apeninského poloostrova, což jim výkon jejich funkce příliš neulehčovalo. Mým zájmem je v tomto ohledu i sledovat praktické *stykání a potýkání se* odlišných kultur, které je podnětné i pro diskuze, které se odehrávají dnes.⁵ Jak upozornil Peter Burke, v posledních desetiletích lze v zásadě pozorovat posun, kdy se i v každodenních rozhovorech a příležitostech hovoří o *kultuře* tam, kde byla dříve řeč o *společnosti* (např. firemní kultura, téma multikulturalismu).⁶

Jistě by bylo možné hovořit i v jiných termínech než je *kultura* nebo *mentalita*. Svým způsobem jde o reflexi pozice nunciů v dobových strukturách (skladbách).⁷ Můj přístup je ale více zaměřen na personální prvek, čímž ovšem netvrdím, že by strukturalismus znamenal dehumanizaci historie nebo věd obecně. Nedá se ale popřít, že v něm tato tendence existuje.

Měl-li bych tuto krátkou podkapitulu shrnout, řekl bych, že jde pro mě vlastně o osobní záležitost, ke které nicméně přicházím se snahou zachovat kritický odstup a interpretovat dochované prameny adekvátně a bez manipulace.⁸ V tomto ohledu

Počátky formování konceptu dějin mentalit v české historiografii, Scriptorium, Praha, 2008, s. 45. V tomto kontextu se annalisté snažili i o výzkum každodennosti a neprivilegovaných vrstev společnosti. K těm, vrátíme-li se k disertaci, se nunciové jistě počítat nemohou. Nepochybně ale nebyli jen čistě racionální a byli ovlivněni emocemi a kolektivními představami.

⁵ Kulturu tu vnímám v zásadě ve smyslu, v jakém ji definoval Clifford Geertz: „*Pojem kultury, který užívám, označuje historicky dochovaný systém významů vystupujících v symbolické podobě, systém tradovaných představ, vyjadřovaných v symbolických formách, systém, s jehož pomocí lidé sdělují, udržují a dále rozvíjejí své vědění o životě a své postoje k němu.*“ Cit. podle *ibid.*, s. 38.

⁶ Burke, Peter: *Co je to kulturní historie?*, Praha, Dokořán, 2011, s. 10.

⁷ Obohacující je zde pojetí Františka Kutnara a Michela Foucaulta. Srv. Středová, Veronika: *Počátky formování konceptu dějin mentalit v české historiografii*, s. 79-93.

⁸ Jak ve svém doslovu k překladu jedné z knih George Dubyho píše Josef Válka: „*Historik se již za svým textem neskrývá, pokládá jej za „svůj“ produkt, protože dnes ví, že tento text má dvojznačnost každého „vypravování“, jež bylo konečně uznáno nejen za formu, nýbrž i za metodu poznání. Duby do svých textů stále častěji vstupuje i jako komentátor toho, co uvádí na scénu, aby tím jasněji ukázal, který ze zmiňovaných názorů je jeho názorem. Ona*

se dá souhlasit s provokativním tvrzením Michela Foucaulta, že jeho dílo je „román, ale já jsem si jej nevymyslel“, byť osobně nejsem takový skeptik ohledně „nadvlády diskurzu“, jakým se zdá být Foucault.⁹

Snaha o poznání společnosti osob mně nějakým způsobem blízkých vychází nepochybně i z určité snahy o rozvoj hledání toho společného mezi křesťany. Doba, v níž nunciové u rudolfinského dvora působili, totiž často ukazovala naopak spíše to, co bylo odlišné. Jen při kritickém zkoumání, které se snaží vyvarovat vnášení anachronismů do zkoumané problematiky, ale zároveň vychází z otázek dnešní doby, je možné takovou snahu postavit na pevné půdě a nikoli na písku. Toto jsou tedy některé hlubší motivace, jejichž vyslovení mohou pomoci čtenáři odhalit to, co by jimi bylo zkresleno nebo násilně posunuto více, než se zdá odpovídat skutečnosti.

1. 2 Stav bádání a metodologická východiska

Výzkum působení apoštolských nunciů v raném novověku byl dlouhou dobu výrazně ovlivněn omezeným přístupem k pramenům. Ty se do značné míry nacházely a dodnes nacházejí v Apoštolském vatikánském archivu (dříve Tajném vatikánském archivu, *Archivio Segreto Vaticano*).¹⁰ Než se tento archiv otevřel většímu množství badatelů, uběhlo poměrně hodně času. Součástí popisu bádání o nunciích je proto do určité míry i pohled na to, jak se z „tajného“ archivu stal „apoštolský“.¹¹ Jedná se totiž o proces, ve kterém můžeme relativně jasně sledovat i to, jakým způsobem se proměňoval přístup k dějinám církve. S tím souvisela právě i pozornost věnovaná nunciům, kteří byli rovněž nahlíženi z mnoha různých perspektiv. Nejprve se budu krátce věnovat období zhruba do otevření vatikánských archivů během pontifikátu Lva XIII. Poté se blíže zaměřím na práci

dvojnáčetnost vypravování je v historickém odborném textu dána tím, že autor v něm vypravuje o svém tématu a o sobě samém. Historikova subjektivita se projevuje v jeho textu jako u každého „autora“ jeho kulturou, jeho erudicí a jeho hodnotami.“ DUBY, Georges: *Vznešené paní z 12. století III*, Brno, Atlantis, 1999, s. 144-145.

⁹ *Druhý rozhovor s Michelem Foucaultem o způsobech, jak psát dějiny*, in Grygar, Mojmír (ed.): *Pařížské rozhovory o strukturalismu*, Praha, Svoboda, 1969, s. 121.

¹⁰ Srv. motu proprio, kterým papež František změnil v říjnu roku 2019 název této instituce. <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/10/28/0827/01712.html> [cit. 2023-02-01].

¹¹ V následujícím přehledu vycházím zejména z knihy anglikánského kněze a církevního historika Owena Chadwicka: Chadwick, Owen: *Catholicism and History. The Opening of the Vatican Archives*, Cambridge, Cambridge University Press, 1978.

Leopolda van Rankeho a Ludwiga von Pastora, po nichž budu pokračovat rozpracováním konceptu konfesionalizace a k aktuálnímu stavu bádání o nunciích. Na závěr pak představím svůj pohled, který z tohoto dějinného vývoje do značné míry vychází.

1. 2. 1 Počátky papežského archivu a jeho pomalé otevírání

První systematizace papežského archivu zřejmě proběhla za pontifikátu Inocence III. (1198–1216), který měl kvalitní právnické vzdělání a přikládal proto úschově důležitých dokumentů významnou roli. Po relativně dlouhou dobu byl však tento archiv spojen v jedno s knihovnou. Mnoho dokumentů se navíc nacházelo v Avignonu, kam papeži z různých příčin později dočasně přesídlili. V roce 1548 se dostalo archivu/knihovně, který utrpěl značné ztráty při vyplenění Říma roku 1527, povýšení v tom smyslu, že do budoucna byl knihovník vždy kardinálem. Prvním byl Marcello Cervini, budoucí papež Marcel II. Ten se pokusil shromáždit ukradené rukopisy a pořídit edice, které by byly odpovědí na výtky protestantů. Zdá se, že starým rukopisům byla věnována mnohem větší pozornost než novějším listinám. Až Karel Boromejský (1538–1584) začal se systematictější seskupováním listin státního sekretariátu, který je z pohledu výzkumu pramenů týkajících se nunciů klíčovým kuriálním úřadem.

V druhé polovině 16. a na počátku 17. století byl archiv relativně přístupný, nikoli však pro cizince. Ukazovalo se však, že knihovnu, sloužící spíše historickému bádání a archiv, který byl především ve službách politiky, bude potřeba oddělit. Papeži zároveň vyjadřovali touhu shromáždit písemnosti, které byly rozesety na několika místech (již v této době se zřejmě některé písemnosti vyskytovaly rovněž v Castel Sant'Angelo, jakožto i v soukromých archivech). Papež Klement VIII. chtěl přemístit požadovaný sjednocený archiv do Castel Sant'Angelo, ale nakonec do něj byly přesunuty jen nejvýznamnější písemnosti, jako dokumenty Tridentského koncilu. V roce 1612 nicméně Pavel V. nařídil oddělit archiv od knihovny, přičemž měl sloužit administrativě a službě papežské politiky.¹² Von Pastor uvádí, že majordomus Pavla V. Giovan Battista Costaguti

¹² Srv. podání vzniku samostatného archivu od Pastora: von Pastor, Ludwig: *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges. Leo XI. Und Paul V. (1605-1621)*, Freiburg im Breisgau, Herder, 1927, s. 73-75.

se měl vyjádřit, že „*písemnosti jsou občanskými (civili) zbraněmi k obraně toho, co bylo získáno.*“¹³ Kustodem archivu byl Baldassare Ansidei (1555-1614), který se o archivní dokumenty staral před oddělením od knihovny.¹⁴ Podle Luigi Gaetana Mariniho, o kterém bude vzápětí řeč, vzniklo za pontifikátu Alexandra VII. (1599–1667) v rámci archivu samostatné oddělení věnované písemnostem státního sekretariátu.¹⁵

S postupem času se začala prosazovat méně osobní pojetí kuriálních úřadů a i dokumenty státních sekretářů končily čím dál tím méně v soukromých archivech rodin, ke kterým státní sekretáři (obvykle papežští nepoti) náleželi. V roce 1783 pak do Říma doputovaly poslední zbytky avignonské sbírky. Zásadní změnu ale přinesl příchod napoleonských vojsk do Itálie.

Imperiální ambice Napoleona Bonaparte (1769–1821) měly být potvrzeny i vytvořením centrálního archivu říše v Paříži. Do této sbírky bylo, z pohledu Petrova stolce nedobrovolně, vloženo i množství vatikánských rukopisů a tisků, které se papežský archivář Luigi Gaetano Marini (1742–1815) snažil ukrýt.

Gaetano „svůj“ archiv doprovodil i se svým synovcem Mariem pod tlakem okolností do Paříže. Mario později sepsal popis toho, co se v této době odehrávalo. Přesun archivů hodnotí vlastně celkově v rámci napoleonského nátlaku na katolickou církev jako katastrofu. Ze spisu je také vidět, že v archivu měly být především vyhledány dokumenty, které by potvrdily nároky omezující vliv papeže na území Francie.¹⁶ V tuto dobu už byl Gaetano značně nemocný a námaha spojená s cestováním i pracemi na místě přispěla k tomu, že zemřel při

¹³ „*Le scritture sono armi civili nel conservare l'acquistato.*” *Ibid.*, s. 75.

¹⁴ https://www.treccani.it/enciclopedia/baldassarre-ansidei_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2023-02-09]

¹⁵ „*il pontefice Alessandro VII. aggiunse all'archivio delle bolle, de' brevi, delle scritture camerale, e di altre materie, quello propriamente detto della secretaria di Stato, situato nell'appartamento superiore lungo la galleria delle carte geografiche. [...] Sono in questo archivio i carteggi de' secretari di Stato coi nunzi, card. legati, vescovi, prelati, governatori, principi, particolari ecc., de' quali non si teneva prima gran conto, ma che di ordinario i nepoti ed eredi de' Papi si recavano alle lor case come se fossero di privato diritto.*” Mai, Angelo (ed.), Marini: Gaetano, *Memorie istoriche degli archivi della Santa sede e della Biblioteca ottoniana ora riunita alla vaticana opusculi due*, Roma, Tipografia vaticana, 1825, s. 36-37.

¹⁶ Srv. jeho edici, v níž většinu představují přiložené dokumenty týkající se převozů a shromažďování dokumentů: *Memoria storiche dell'occupazione, e restituzione degli Archivi della S. Sede e del riacquisto de' Codici e Museo Numismatico del Vaticano, e de' manoscritti, e parte del Museo di Storia Naturale di Bologna; raccolte da Marino Marini Cameriere secreto di N. S. Prefetto de' detti Archivi e già Commissario pontificio in Parigi. MDCCCXVI* in Monachorum Ordinis S. Benedicti (edd.): *Regestum Clementis Papae V ex vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII Pontificis Maximi*, Romae, Ex Typographia vaticana, MDCCCLXXXV, s. CCXXVIII-CCCXXV.

začátku organizování návratu archivních dokumentů.

Poté, co byl Napoleon poražen, nastal problém, jak masu materiálu dopravit zpět. Chadwick uvádí, že Mario Marini byl nakonec poměrně ochotný umenšit množství dokumentů o archiv římské inkvizice, který měl být spálen. Chadwick v tomto ohledu uvažuje o pragmatickém důvodu, kterým by mohla být snaha vyhnout se do budoucna možnému využití těchto z jistého pohledu kompromitujících písemností.¹⁷ S lehce ironickým podtónem se dá konstatovat, že ztráty archivního materiálu byly zapříčiněny spíše organizací návratu obsahu archivu, než jeho odvezením. Něco bylo prodáno, něco utrpělo převozem. Každopádně podle toho co uvádí Marini, byly nazpět přivezeny i dokumenty nunciatur.¹⁸

Důležité je, že během doby, kdy byly tyto písemnosti pod francouzskou správou, došlo k jejich částečné katalogizaci a k uvědomění si významu vatikánského archivu. To se pojilo i se vznikem nacionálních hnutí, která hledala legitimizaci mimo jiné i skrze historický výzkum. Dokázal-li *národ* doložit svou starobylost, měl mít větší naději na prosazení svých požadavků. Tyto pohnutky mohly být spíše vlastivědné, nebo spíše politické. Obojí lze nicméně často těžko oddělit. Stačí vzpomenout na české národní obrození a třeba i dílo jeho „předchůdce“ Bohuslava Balbína. Pro tuto disertaci je nicméně zásadní, že jednotlivé státy a organizace začaly vyvíjet usilovný tlak na to, aby bylo umožněno využití ve Vatikánu skladovaných pramenů, které byly pro uchopení historie evropských zemí v mnoha případech klíčové.

Prvním cizincem, kterému byly dokumenty archivu zpřístupněny na základě tlaku ze strany pruské ambasády, byl Georg Heinrich Pertz (1795–1876), jeden ze zakladatelů edice *Monumenta Germaniae Historica*. Přímý přístup do archivu mu nicméně přístup umožněn nebyl. I tak je možné listopad 1822 považovat za důležitý milník. Následně měl Marini, který byl i nadále správou archivu pověřen, při rozhodování o tom, komu do něj umožnit přístup, postupovat podle poměrně jednoduchého pravidla: kdo zaplatí víc. Nejvíce nabídli Britové a skutečně si odvezli mnohé opisy s sebou. Následovaly i další země. Samozřejmě se nabízí otázka, nakolik bylo možno si být jistý autenticitou, resp. kompletností písemností, které šly výhradně přes Mariniho.

¹⁷ Chadwick, Owen: *Catholicism and History*, s. 16.

¹⁸ *Memoria storiche dell'occupazione, e restituzione degli Archivi della S. Sede*, s. CCXLIX.

Když se Mariniho zdravotní stav zhoršil natolik, že v podstatě znemožňoval výkon funkce, byl jeho koadjutorem jmenován oratorián Augustin Theiner (1804–1874). Narodil se ve Vratislavi polské matce a německému otci. Theinerovi byla následně svěřena celková péče o archiv (1855).

Theiner v mládí přerušil studia teologie a začal se věnovat především historii a kanonickému právu. Procházel poměrně hlubokou osobní krizí: cítil se přitahován ke katolické církvi, ale trvalo relativně dlouho, než se odhodlal znovu přistoupit ke svátostem. Během pobytu ve Francii, kde se stýkal osobně i s několika biskupy, se rozhodl jet do Říma, který pro něj byl symbolem katolické církve. Rozhodující pro něj bylo setkání s jezuitou Antonem Kohlmannem (1771-1836) a následná osmidenní duchovní cvičení v římském exercičním domě při kostele sv. Eusebia. Svému zpovědníku nabídl jako pokání sepsat historii seminářů.¹⁹ Zkušenost duchovních cvičení ho totiž tak silně zasáhla, že seminář viděl jako možnost, jak formovat duchovně i prakticky muže chystající se na kněžskou službu. Svůj příběh Theiner popsal právě ve zmíněném spisu o seminářích, kde je k nalezení ve velmi obsáhlé předmluvě. Jde o zajímavý doklad toho, jak mohla katolická církev být v tomto období chápána jako nositelka univerzálních hodnot a právoplatnosti autority oproti individualismu a svévoli, které Theiner chápal jako fenomény typické pro protestantismus.²⁰

Jestliže Theiner v popisu svého návratu ke katolické církvi nešetřil co se týče jezuitského řádu superlativy, později svůj názor značně pozměnil, dá se říci i převrátil. Důvodem byla negativní reakce jezuitů na Theinerův životopis Klementa XIV. (1769–1774) z roku 1852, v němž byl tento papež, během jehož pontifikátu bylo Tovaryšstvo Ježíšovo zrušeno (1773), vylíčen poměrně pozitivně.²¹

Stojí nicméně za zmínku, že ještě předtím, v roce 1841, byl jako konzultor

¹⁹ Není to jediný doklad intelektuální práce jako formy pokání a formace. Např. Cesare Baronio své *Annales ecclesiastici* začal psát na příkaz Filipa Neriho aby se zbavil přehnaného myšlení na smrt a utrpení. Theiner se ostatně sám stal oratoriánem v S. Maria Nuova in Vallicella, kde se nachází i Neriho ostatky. V Baroniově díle, dovedeném do pozdější doby Rinaldim, poté pokračoval. Právě tehdy mu byl povolen přístup do vatikánského archivu. Chadwick, Owen: *Catholicism and History*, s. 35-36

²⁰ Theiner, Augustin: *Il seminario ecclesiastico o gli otto giorni a Santo Eusebio in Roma. Opera del dottore Agostino Theiner scritta in tedesco e recata in italiano da Giacomo Mazio*, Roma, Collegio Urbano, 1834, s. 1-60.

²¹ Theinerova stručná biografie je k nalezení na adrese https://www.treccani.it/enciclopedia/augustin-theiner_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2022-03-19].

tvorby Indexu jedním z těch, kteří přispěli k odsouzení knihy pojednávající o historii papežů, kterou sepsal Leopold von Ranke. Theiner rozhodně nebyl nestranným historikem a přes značné zásluhy, které si vysloužil díky vydání a zpracování mnoha do té doby v podstatě nepřístupných pramenů, je hodnocen jako autor, který byl selektivní a upravoval skutečnost ve prospěch katolické církve.²² O tom, nakolik byla otázka přístupu k pramenům pro kurii citlivá svědčí i fakt, že Theiner byl v roce 1870 *de facto* zbaven svého úřadu kvůli svým kontaktům s odpůrci papežské neomylnosti. Faktem k uvážení však zůstává, že mnohé nedostatky mohly být způsobeny i tím, že musel skloubit více časově náročných úkolů a zároveň se potýkat se stále značně chaotickou organizací archivu.²³ Pro Theinera bylo zřejmě prvotní hájit dobré jméno církve, což ale v 19. století začalo znamenat umožnění přístupu k dokumentům, které byly citlivé. I za cenu, že se v nich začne nacházet problematičtější obsah.²⁴ Přístup k dokumentům, včetně relací nunciů, tak zůstával obtížný. Prvním, kdo je výrazněji využil pro období *protireformace*, byl podle Chadwicka konvertita ke katolické církvi Hugo Laemmer (1835-1918).²⁵

Laemmer (občas je uváděna i varianta Lämmer) prožil během svého života konverzi, podobně jako Theiner, který byl ovšem katolíkem od narození a od katolické církve se pouze vzdálil. Ačkoli Laemmerova matka byla katoličkou, otec byl luterán a jejich syn byl proto vychováván v evangelické víře. K Laemmerově pozdější konverzi zřejmě vedlo i studium katolické předtridentské teologie. Zabýval se mimo jiné ale i *Církevními dějinami* od Eusebia z Kaisareie (asi 265-339). Rozhodl se vstoupit do semináře a v roce 1859 byl vysvěcen na kněze. Vstup do vatikánských archivů a knihoven mu byl umožněn díky žádosti biskupa, pruského ministerstva kultu a nunciů ve Vídni a v Mnichově. Laemmer shromažďoval materiály především pro pochopení církevní politiky v raném novověku.²⁶

²² “The historian in Theiner never quite conquered the apologist.” Chadwick, Owen: *Catholicism and History*, s. 42.

²³ Chadwick, Owen: *Catholicism and History*, s. 40.

²⁴ Dokládá to postup ohledně písemností týkajících se Galilea Galilei žádaných od historika Henri de l’Epinois (1831-1890). *Ibid.* s. 43-45.

²⁵ *Ibid.*, s. 41.

²⁶ Krátký přehled Laemmerova života podal z katolické perspektivy Tomasz Błaszczyk: Błaszczyk, Tomasz: *Hugo Laemmer – teolog wrocławski (1835-1918)*, in *Saeculum Christianum: pismo historyczno-spoleczne* 9/1, 2002, s. 91-106.

Plody svého římského pobytu vtělil do spisu *Analecta romana*.²⁷ V úvodu k první části popisuje své nadšení z toho, co mohl v Římě díky svému pobytu zpracovat. Svůj obor popisuje jako historickou-teologii, což nepochybně dokládá, že i tento badatel vnímal svou práci jako službu k povznesení katolické církve skrze zpřístupnění do té doby neznámých nebo nedostatečně využitých písemností o jejím působení v dějinách.²⁸ Pregnantně se vyjádřil i o skutečnosti, že jednou z jeho hlavních snah je poukázání na nepřesnost historického narativu Flacia Illyrika (1520–1575) a napomoci k odmítnutí premis, na kterých byla legitimizována reformace. I k tomu měly přispět písemnosti nunciů.²⁹ Laemmer prostudoval řadu písemností papežských diplomatů, ať už šlo o legáty nebo

²⁷ Laemmer, Hugo: *Analecta romana. Kirchengeschichtliche Forschungen in römischen Bibliotheken und Archiven*. Schaffhausen, Verlag der Fr. Hurterschen Buchhandlung, 1861.

²⁸ „Durch Werke, wie Montfaucons „*Bibliotheca Bibliothecarum Manuscr. Nova*“ und „*Diarium Italicum*“, Pertz „*Italienische Reise*“ und ähnliche, war ich von vornherein über Umfang und Bedeutung des in der ewigen Stadt vorhandenen ungedruckten Materials im Allgemeinen orientirt. Selbstverständlich brachte ich demzufolge grosse Erwartungen in dem erwähnten Betracht hierher mit, vile grözere als bezüglich jeder fer auf meiner ersten italienischen Reise besuchten Städte und ihrer literarischen Hilfsmittel. Doch alle diese Erwartungen sind noch weit durch die reiche Fülle deszen, was ich in Rom factisch an Quellen für historische Theologie gefunden, übertroffen worden. Die hiesigen Bibliotheken und Archive erscheinen mir als unvergleichliche Schatz- und Rüstkammern, um Kopf und Geist und Herz zu erweitern, um den geschichtlichen Entwicklungsgang der hl. Kirche im Lauf der Jahrhunderte bis auf unsere Tage in immer helleres Licht zu stellen und um für die Grösze und Erhabenheit der „sancta mater ecclesia“, die gleich ihrem himmlischen Bräutigam hiernieden das „*signum cui contradicetur*“ bleiben wird, ein Feuer heiliger Begeisterung anzufachen. „*Interrogate... et dicent*“. Die handschriftliche Documente, welche in der Metropolis der Christenheit aufbewahrt werden, gewähren über eine grosze Zahl kirchengeschichtlicher Fragen die bislang entweder ungelöst geblieben oder ungenügend beantwortet sind, den trefflichsten Aufschluss. In vorliegender Skizze galts eine vorläufige Ueberschau meiner einschlägigen, dereinst – so Gott will – zu veröffentlichenden und für historisch-theologische Wissenschaft allseitig zu vertwerthenden Forschungen zu geben, ihre Resultate übersichtlich zusammenzufassen.“ *Ibid.*, s. 2.

²⁹ „Natürlich ists (sic!), dasz ich in den Bibliotheken und Archiven der ewigen Stadt für die kirchengeschichtliche Objecte die auf meinen innern, geistigen Entwicklungsgang zumeist Einfluss asugeübt haben und folgenreich gewesen, neue Anknüpfungs- und Gesichtspunkte aufsuchte. Insonderheit die Zerstörung der Phantome gegnerischer Geschichtsverdrehung auf dem Gebiete des sechszehnten Jahrhunderts, die im Geist eines Flacius Illyricus und seiner Consorten bis auf unsere Tage immer neue Auflagen erlebt, wenn auch ihre Vertreter heute nicht mehr so plump und pöbelhaft, sondern mit Glacéhandschuhen und scheinbar voraussetzungslos auftraten, ich sage – die Vernichtung dieser bedauerlichen Entstellungen, durch welche die morschen Fundamente der sog. Reformation gestützt und sublimirt werden, lag und liegt mir am Herzen. Ich erkannte, dasz, so schätzbar die gedruckten Materialien für Kenntniz der Stellung der Päpste und Kirche zur Bewegung der unkirchlichen Refomation sind, doch gar manche durch Benutzung neuer Urkunden auszufüllenden Lücken übrig blieben. Noch ehe ich nach Rom kam, wünschte und hoffte ich hier wesentliche Ergänzungen zu den seit der Genesis des Protestantismus an die päpstlichen Legaten ertheilten Instructionen, die der Fortsetzer des Baronius, Odorico Rinaldi, und Le Plat, veröffentlicht haben, und auf die antikirchliche Strömung des sechszehnten Jahrhunderts bezügliche Relationen von apostolischen Nuntien zu finden.“ *Ibid.*, s. 5-6.

nuncie.³⁰ Z pohledu metodologie je zajímavé, jak je hodnotí v porovnání s relacemi benátských vyslanců. Zdají se mu mnohem méně formální, a to i rétoricky. Doslova hovoří o „kněžské jednoduchosti“.³¹ Nová dostupnost pramene a jeho relativní kolokviálnost – v mezích církevního diskurzu – daly zjevně Laemmerovi i mnoha jeho nástupcům ve využívání relací nunciů pocit, že se setkávají s *pravdivým* vyličením skutečnosti. Nejspíš i proto, že odpovídalo jejich pohledu na svět. Větší kritičnost přišla až časem a bude o ní řeč. Co se týče Laemmera, z jeho pera pochází i další přepisy dokumentů z římských archivů a jeho přínos byl proto, co se zpřístupnění pramenů týká, poměrně značný.³²

Využití zpráv nunciů začalo být stále častější. Zpráv nuncia Antonia Maria Salviatiho (1537–1602) z Paříže využil lord Acton (1834–1902) ve svém článku o tzv. Bartolomějské noci (23.-24. srpna 1572). Text, který vyšel v roce 1896 v *North British Review*, ukazoval despekt, s nímž se tento tolerantní katolík díval na událost, kterou vnímal jako jeden z vrcholných aktů netolerance. Je signifikantní, že se ukázalo, že některé Salviatiho relace editované Theinerem, byly v porovnání s verzí publikovanou Jamesem Mackintoshem nekompletní. Určité pasáže byly zřejmě vypuštěny. Je jistě otázkou zda proto, že nevrhaly na dobovou katolickou hierarchii příliš dobré světlo, nebo z jiného důvodu.³³ Prameny týkající se nunciů tedy byly opět využity i s ohledem na kontext soudobého vývoje katolické církve: jejich relace měly poukázat na to, co způsobuje netolerance, která v tuto dobu tzv. piánské linie byla vůči ostatním křesťanským denominacím poměrně značná.

Hledání vin a omylů papežů v dějinách bylo spojeno i s procesem schvalování a vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti v roce 1870 a s následným Bismarckovým *Kulturkampfem* a jeho ekvivalenty v jiných zemích. Událostí,

³⁰ Přehled těchto relací a instrukcí lze nalézt v *ibid.* s. 8-16, následně se zmiňuje i o pramenech, které se týkají tématu a nachází se v Neapoli a ve Florencii. I na mnoha dalších stranách (od s. 88 i v podobě přepisů/příloh) se zmiňuje o důležitých pramenech tohoto typu. Nepokládám je nicméně v kontextu této kapitoly za nezbytné k bližšímu komentáři. Jde nicméně o písemnosti týkající se (nejen) nunciů z 16. a 17. století, z nichž mnohé se týkají i časového vymezení této práce. Významnou část práce Laemmer věnoval Baroniovi a pramenům z Biblioteca Vallicelliana spojenou s působením oratoriánů, čímž vlastně navazuje na Theinerův zájem.

³¹ „Zweifelsohne verdienen die aus der lebendigen Unmittelbarkeit, „ex abundantia cordis“ an die Päpste und ihre Staatsecretaire geschriebenen Depeschen der Nuntien und Legaten, die in priestlicher Einfachkeit ohne rhetorische Schminke und im Bewusstsein ihrer Verantwortung vor Gott und dem hl. Stuhl über die Ereignisse des Tags sofort vertrauliche Mittheilungen mache, - wo sie in thatsächlichem Dissens mit jenen venetianischen Relationen stehen, unbedingten Vorzug.“ *Ibid.*, s. 19.

³² Např. *Monumenta vaticana historiam ecclesiasticam saculi XVI illustrantia. Ex tabulariis Sanctae sedis apostolicae secretis*, Friburgi Brisgoviae, Sumtibus Herder, MDCCCLXI.

³³ Chadwick, Owen: *Catholicism and History*, s. 58-61.

kteřá poznamenala archiv nejvýrazněji, bylo dobytí Říma savojskými vojsky. Existovala reálná možnost, že se archivy stanou majetkem nových pánů Říma a budou otevřeny širšímu okruhu badatelů. K tomu nicméně nedošlo a archiv se paradoxně stal ještě nepřístupnějším než dříve. Převládla mentalita pevnosti. Ta ale nebyla neprostopupná. V roce 1872 dostal povolení ke studiu dokumentů z vatikánských archivů anglický konvertita ke katolické církvi Joseph Stevenson (1806-1895). Kopie dokumentů, vypracováváné pro britskou vládu (přístup mohli obdržet pouze zástupci států), ale musely být prováděny pouze vatikánskými kopisty, což Stevenson zjistil až dodatečně.³⁴

Pracovní podmínky alespoň trochu umožňující efektivnější badatelské využití se začaly postupně prosazovat zásluhou Petera Wenzela, který se stal prakticky zodpovědným za archiv.³⁵ Stevensonovi umožnil přístup k mnohem širšímu spektru dokumentů a vzhledem k jinak praktickému uzavření archivů až paradoxní svobodu. K obratu došlo kvůli změně na pozici státního sekretáře: zesnulého kardinála Antonelliho nahradil kardinál Simeoni, který se rozhodl zpočátku všechny zájemce o bádání v archivu odmítnout. Skončila tím i privilegovaná pozice zástupce britské vlády.

V roce 1877 se podařilo získat víceméně díky intrikám přístup k archivním dokumentům řediteli Ecole française de Rome, kterým byl Auguste Geffroy. Podobné instituty byly vlastně národními ústavy, které se snažily poskytnout svým pracovníkům kvalitní podmínky, protože musely vykazovat aktivitu směrem k vládám ve svých zemích. Badatelem, kterému byl úkol svěřen v případě Francie, byl evangelík Elie Berger. Měl zachovávat tajemství ohledně toho, co koná, aby o podobnou pozici nežádaly další státy. V roce 1879 nicméně podobné povolení získal Ludwig von Pastor.³⁶

Skutečný posun přinesla následně změna na svatopetrském stolci. Po Piu IX. (1792–1878) nastoupil Lev XIII. (1810–1903), který jmenoval po smrti archiváře Rosiho prefektem archivů kardinála Josefa Hergenröthera (1824–1890). Papež se měl vyjádřit, že chce usnadnit přístup do archivů na úrovni, která by odpovídala poměrům na nejvýznamnějších evropských archivních institucích. Hergenröther

³⁴ Srv. *ibid.*, s. 77-83.

³⁵ Srv. <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/l-archivio/note-storiche/custodie-prefetti/Peter-Wenzel--8-VII-1894-24-V-1909.html> [Cit. 2023-03-30].

³⁶ Srv. *ibid.*, s. 88-91.

měl vypracovat konkrétnější plán, jehož sepsání svěřil mladému Ludwigu von Pastor.³⁷ V roce 1881 byla otevřena nová studovna, nicméně badatelé byli stále závislí na archiváři, neboť nebyl k dispozici katalog.

Významnou událostí, která posílila trend otevírání archivu, byla studia ředitele Rakouského institutu v Římě Theodora Sickela (1826–1908), který potvrdil autenticitu důležitého pramene týkajícího se dějin papežství, který byl mnoha odborníky považován za falsum.³⁸ Vzhledem k tomu, že Sickel byl protestant, zmenšila se tím obava kurie z toho, že prameny budou protestantskými badateli *a priori* zneužívány. Tím se také dostáváme k bodu, kdy je nezbytné rozšířit úhel pohledu.

1. 2. 2 Analytické nástroje pro studium dějin křesťanství v raném novověku

V předchozí podkapitole byla pozornost věnována otevírání vatikánských archivů jako takových a možnostem studia pramenů státního sekretariátu. Ačkoli i tak vynikly některé rozdílnosti v přístupu k církevním dějinám, nyní bych se více zaměřím na metodologickou stránku. V časovém úseku počínajícím přibližně koncem 18. století totiž začíná docházet k některým terminologickým změnám a postupnému vývoji, který problematizuje rozdělení na stranu světa a tmy, které bylo do značné míry pro konfesijně vyhraněné historiky typické. Tento proces ale trval staletí.

Při zpětném pohledu do historie církve existuje vždy pokušení vložit do svého zpracování určitou filozofii dějin. Podobný pohled by mohl být vyjádřen zdánlivě nevinou otázkou: „*V jaké fázi se tehdy církev nacházela?*“. Ta by předpokládala, že je na cestě odněkud někam a prochází různými etapami, radostnými i nikoli. Z pohledu biblického poselství by to byla patrně cesta k jednotě a eschatologické plnosti. Takový pohled je legitimní, pokud by byl zpracováván teologický pohled na věc. Odpovídalo by to i v současnosti v katolickém prostředí převažujícímu paradigmatu církve jakožto *putujícího Božího lidu*.³⁹

³⁷ *Ibid.*, s. 93.

³⁸ Vyšlo jako Sickel, Theodor: *Das Privilegium Otto I. für die römische Kirche vom Jahre 962*, Innsbruck, Verlag der Wagner'schen Universitäts-Buchhandlung, 1883. V předmluvě se Sickel o významu umožnění přístupu k pramenům v archivu vyjadřuje (s. III-IV).

³⁹ Srv. dogmatickou konstituci II. vatikánského koncilu *Lumen gentium*.

Tato disertace je však psána v kontextu historie. Pro interpretaci toho, co se ve sledovaném úseku dějin odehrávalo, se tedy omezíme spíše na bádání o dlouhodobějších i krátkodobějších dynamikách a tendencích, které ovlivňovaly události a chování zúčastněných, než o fázích směřujících k určitému cíli. Jednotliví autoři, kteří se snažili sledované období interpretovat, pochopitelně netvořili ve vzduchoprázdnu a jejich pojetí byla mnohokrát ovlivněna jejich soudobou situací, i co se týče vývoje církevních společenství, k nimž náleželi. Přehled metodologie je tedy i historií církevní historiografie jako kulturního fenoménu. Nejvlivnějšími způsoby čtení období sledovaného v této disertaci byly a jsou především reformace, protireformace a konfesionalizace. Ve své práci bych proto chtěl poukázat na to, jak může být působení apoštolských nunciů vykládáno skrze tyto analytické pomocné termíny. Prvním z nich je dvojice reformace-protireformace.

1. 2. 2. 1 Reformace a/nebo protireformace?

Církevní dějiny od Rankeho po Jedina

Vývoj těchto pojmů je v kontextu dějin křesťanství v 16. století na první pohled relativně neproblematický. Evangeličtí historici vnímali reformaci jako obnovu pravého Kristova učení a protireformaci jako násilnou snahu Říma zvrátit návrat ke kořenům. Historici katolické provenience pro změnu zastávali názor, byť třeba ne do extrému vyhrocený, že reformace žádnou reformou nebyla a pravou reformou byla ta katolická. V té pak měly hlavní roli hrát Tridentský koncil a nové řeholní řády.

Dva muži, kteří představovali tento rozpor, byli Leopold von Ranke (1795–1886) a Ludwig von Pastor (1854–1928). Oba dva byli zároveň příznivci využívání zpráv nunciů a pohled na jejich činnost je proto pro sledování této problematiky mimořádně podnětný. Jejich přístup byl nicméně v mnoha ohledech pestřejší a komplexnější, než by se mohlo zdát. Zejména co se týče prvního z jmenovaných.

Leopold von Ranke byl jedním z prvních historiků, kteří definitivně převedli do praxe teoretické požadavky na práci s archivními dokumenty. Jedním ze svých

https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html [2024-03-21].

učitelů, Johannem von Müllerem, byl při práci na svých *Dějínách latinských a německých národů* upozorněn na důležitost relací benátských vyslanců.⁴⁰ Je signifikantní, že jde o prameny politické a diplomatické povahy, které mají z Rankeho pohledu dát větší šanci podat historii „bez příkras“. Historie se tak měla stát autonomní vědou, která bude osvobozená od filozofických systémů, jakým byl např. Hegelův a která bude vycházet z pramenů samotných a nebude sloužit teleologické ideji pokroku.

Z dnešního pohledu se tento požadavek může zdát naivní. Nepochybně ale nelze než přiznat Rankemu snahu vycházet z pramenů a snažit se do nich nevkładat vlastní dodatky. To jistě nebylo nic nového jako požadavek, rozdíl však tkvěl v tom, že Ranke se takovému záměru přiblížil i praxí, což dokumentuje jeho kritika pramenů, ve které využil i své filologické vzdělání. Sám ostatně považoval svůj pohled za relativně objektivní. Píše o tom v předmluvě ke své práci *Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten*, která je v kontextu této disertace Rankeho nejdůležitějším počinem.⁴¹

Důležité pro pochopení Rankeho díla je také jeho pojetí Evropy jako společného kulturního a především náboženského prostoru, v němž jednotlivé celky nabývají svou sice specifickou, ale též společnou historii v níž se rozpoznává Boží plán.⁴² Univerzalita a individualita se ukazuje jako jedno ze zásadních témat, i v souvislosti s papežstvím a jeho politikou. Papežství totiž vnímá nikoli jako instituci ustanovenou Bohem, ale jako produkt historického vývoje, související s římskou říší a s jejím rozpadem. Rovnováha sil a s tím spojený boj proti eventuálnímu hegemonovi je tématem, které je třeba mít na paměti, chceme-li pochopit snahu o využití diplomatických dokumentů: Rankeho představa raně

⁴⁰ Srv. Gilbert, Felix: *Ranke's View of the Task of Historical Scholarship*, in *History: Politics or Culture? Reflections on Ranke and Burckhardt*, Princeton, Princeton University Press, 1990, s. 14. Esej mi byla podnětem i pro následující řádky o von Rankem.

⁴¹ Von Ranke, Leopold: *Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten*, I-II, Leipzig, Verlag von Duncker und Humblot, 1874 (vyšlo jako 37. a 38. svazek sebraných spisů Rankeho). Je skoro až s podivem, že neexistuje překlad této práce do češtiny. Jaroslav Pánek upozornil na celkově překvapující absenci překladů „evropské dějepisné klasiky 19. století“ ve své recenzi k jednomu významnému zpracování Rankeho života a díla: Pánek, Jaroslav: *Günther Johannes HENZ, Leopold von Ranke in Geschichtsdenken und Forschung, I-II, Berlin, Duncker & Humblot, 2014*, in *Český časopis historický* (2017), Roč. 115, č. 3, s. 825.

⁴² Ranke vyjadřuje přinejmenším touhu znát *smysl* událostí, k čemuž se zdá být historie nástrojem, byť v tom vlastně v kontextu historické práce vidí vlastně pokušení: „*An gewissen Stellen fühlt man sich besonders versucht, wenn wir es aussprechen dürfen, den Planen der göttlichen Weltregierung, den Momenten der Erziehung des Menschengeschlechtes nachzuforschen.*“ Von Ranke, Leopold: *Die römischen Päpste*, s. 22, srv. i následující odstavce.

novověkého uspořádání Evropy je totiž představa sebekorigujícího se systému postaveného na právu, které se vzpouzí jakémukoli uzurpátorovi.

Pravděpodobně šlo o úvahy ovlivněné i soudobými událostmi. Probíhající Francouzská revoluce i následné snahy Napoleona Bonaparte o vládu nad celou Evropou, včetně kolonií, byly přímým podnětem k reflexím. Němec konzervativního ražení, kterým Ranke byl, musel vnímat otázku francouzské politické či kulturní hegemonie obzvláště citlivě. Papežství, jako představitel z Rankeho perspektivy románského živilu, bylo v podstatě dřívější analogií.

Rankeho koncepce důvodů vzniku reformace se dá shrnout poměrně krátce a stručně. Světští vladaři měli své požadavky, jejichž prosazování by bylo na úkor církevní moci. Zároveň však měly své světské záměry i papeži, kteří reagovali na aktivity vladařů. Korupce a úpadek církevních institucí pak napomohl rozvoji nových intelektuálních proudů, až byly ve veřejném mínění otřeseny samotné základy víry.⁴³ Ranke tedy vidí celou záležitost komplexně: nešlo jen o jeden faktor, ale o kombinaci několika prvků. Za pozornost stojí i použití pojmu „veřejné mínění“, který bychom dnes pro období raného novověku asi vnímali jako anachronismus.

Na následujících stránkách pak německý historik interpretuje *německý* humanismus oproti tomu *italskému* jako více duchovní a zaměřený spíše k vzdělávání, než k nacházení čistoty formy. V Německu nebyla navíc podle Rankeho slov nikdy zcela omezena svoboda vyjadřování (*Freigeisterei*), což dokládá i na příkladu Jednoty bratrské, která se obrátila na Erasma Rotterdamského.⁴⁴ Zatímco v Itálii tedy docházelo k formalizaci a odkřesťanštění myšlení, v Německu se studovalo primárně Písmo svaté a zbožnost se rozvíjela. Luther je tak představen jako prototyp člověka, jehož protest vychází z hlubokého duchovního života podepřeného studiem, který se nemohl smířit s něčím takovým, jako jsou odpustky.⁴⁵ „Začátek skutečné reformace“ (*der Anfang der eigentlichen Reformation*) je pro von Rankeho červenec roku 1526 a rozhodnutím říšského sněmu ve Špýru, kde bylo prakticky (a legálně) ponecháno prozatímně na každém

⁴³ „Man sieht, wie sich alles bedingt, eines das andere hervorruft: die kirchlichen Ansprüche der Fürsten die weltlichen des Papstes: der Verfall der kirchlichen Institute die Entwicklung einer neuen geistigen Richtung: bis zuletzt in der öffentlichen Meinung der Grund des Glaubens selber angetastet ist.“ *Ibid.*, s. 49.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 50.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 51.

z říšských dominií, nakolik bude zachovávat Edikt wormský.⁴⁶ Dalším mezníkem v rozvoji reformace pak vidí v kadaňském míru (1534). Celkově ale za hlavní příčinu jejího vzniku považuje snahu papežů smířit církevní a světské zájmy. Světské tendence je měly vést k degeneraci.⁴⁷

Milníky reformace tedy spatřuje v jejích politicko-právních ukotveních. Reformace je ale především návratem k prvotnímu křesťanství, což učinilo podle Rankeho „Německo“ neporazitelným.⁴⁸ Von Ranke označuje jako italskou analogii ke snahám protestantů oratoř božské lásky, spojenou s Filipem Nerim (1515–1595), dále okruh v jehož čele stáli Reginald Pole (1500–1558) a Gaspare Contarini (1483–1542), Juana de Valdése (1505–1541), Bernarda Occhina (1487–1564) a další. Oproti německým reformátorům ale Ranke vidí jako rozdíl především úctu k papežskému úřadu.

Ranke se o těchto skupinách zmiňuje ve druhé části svého textu, která je nazvána *Počátky regenerace katolicismu* (Anfänge einer Regeneration des Katholicismus). Vnitřní reforma katolické církve se zdá podle jeho mínění být blízká touhám reformace, jak dokládá v případě kardinálů jmenovaných na počátku pontifikátu Pavla III., jejichž směřování považuje za inklinující právě k pozicím protestantů (*mehrere in der nach dem Protestantismus neigenden religiösen Richtung*).⁴⁹ Dohoda se podle jeho názoru v tuto chvíli zdála možnou i díky těmto mužům, kteří *následně* budou podezříváni z protestantismu.⁵⁰

Co se týče řeholních řádů, jak Němci tak Italové vnímali jejich úpadek. Zatímco první na něj ale reagovali jejich rušením, druzí se snažili o jejich obrození, analogicky k případu svátostného kněžství.⁵¹ Z nových řádů zmiňuje až překvapivě rozsáhle vznik jezuitů, včetně obrácení Ignáce z Loyoly, nejspíš i z důvodu porovnání jeho příběhu s Lutherem. Rankeho vize vývoje řádů reflektuje celkovější pohled, který je do značné míry takový, jaký bychom od stoupence reformace mohli očekávat (protestanté se blíží více prvotní církvi), na druhou stranu je vlastně poměrně pozitivně hodnocena i reforma v rámci katolické církve:

⁴⁶ *Ibid.*, s. 68.

⁴⁷ „Das Papsthum war durchaus in einer falschen unhaltbaren Position. Seine weltlichen Tendenzen hatten in ihm selbst einen Verfall hervorgerufen, aus dem ihm unzählige Widersacher und Abtrünnige entsprangen: aber die Fortsetzung derselben, die fernere Verflechtung geistlicher und weltlicher Interessen richtete es vollends zu Grunde.“ *Ibid.*, s. 80.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 83.

⁴⁹ *Ibid.*, s. 97.

⁵⁰ *Ibid.*, s. 99-100.

⁵¹ *Ibid.*, s. 112.

jde o dvě snahy o reformu, které postupují různými cestami. Kalvinismus se oproti luteránství projevil jako mnohem radikálnější. Tyto proudy reformy, které dá se říci vychází ze společného zdroje, se ale rozešly navěky. Z textu nicméně není zcela jasné, zda má Ranke na mysli katolickou církev a reformované církve, nebo luteránství a kalvinismus.⁵² V zásadě jde ale o smírlivý a vlastně i realitě do značné míry odpovídající pohled, který ukazuje na to společné co bylo reformním snahám vlastním. Poukazuje však i na rozdíly. Zlom, který úvodní snahy společně do určité míry všem třem směrům v podstatě ukončil, vidí Ranke v roce 1552. Od té doby začaly jednotlivé proudy absolutizovat svá vlastní specifika a usilovat o potlačení ostatních.⁵³

Rankeho práci se dostalo v historické obci relativně pozitivního přijetí, nicméně nechyběla ani kritika. Jak z katolické, tak z protestantské strany. Třeba historik Johann Gustav Droysen (1808–1884) se explicitně prezentoval jako někdo, kdo vychází ze své dané historické identity, v jeho případě evangelické a pruské, a odmítal „eunušskou objektivitu“ Rankeho. Z katolické strany je třeba zmínit především Pastora.

Ludwig von Pastor, který je obvykle vnímán jako jakýsi katolický protipól Rankeho, pocházel z hluboce věřící rodiny.⁵⁴ Otec byl evangelík, avšak po jeho smrti Pastor na popud své matky, která byla katolička, přestoupil do katolické církve. K zájmu o historii byl přiveden zejména svým učitelem z gymnázia Janssenem. Janssen patřil ke druhé, veřejně aktivnější generaci katolických „velkoněmeckých“ historiků, která byla jedním z – možná paradoxních – plodů

⁵² „Während die Protestanten, gestützt auf die Schrift immer kühner zu den primitiven Formen des christlichen Glaubens und Lebens zurückgingen, entschied man sich auf der andern Seite, das im Laufe der Jahrhunderte zu Stande gekommene kirchliche Institut festzuhalten und nur zu erneuern, mit Geist und Ernst und Strenge zu durchbringen. Dort entwickelte sich der Calvinismus bei weitem antikatholischer als das Luthertum: hier stieß man in bewußster Feindseligkeit alles von sich, was in der Protestantismus überhaupt erinnerte, und trat ihm in scharfem Gegensatz gegenüber. So entspringen ein paar Quellen in vertraulicher Nachbarschaft auf der Höhe des Gebirgs: so wie sie sich nach verschiedenen Senkungen desselben ergossen haben, gehen sie in entgegengesetzten Strömen auf ewig aus einander.“ *Ibid.*, s. 152.

⁵³ *Ibid.*, s. 155.

⁵⁴ Erudovaný životopis Pastora představil v nedávno vydaném německo-francouzsko jazyčném sborníku Andreas Sohn: Sohn, Andreas: *Zur Einführung: Von Aachen und Frankfurt über Innsbruck nach Rom. Zu Leben und Werk des Gelehrten Ludwig von Pastor (1854-1928)*, in Sohn, Andreas, Verger, Jacques (Hg./éds.): *Ludwig von Pastor (1854-1928). Universitätsprofessor, Historiker der Päpste, Direktor des Österreichischen Historischen Instituts in Rom und Diplomat/Professeur, historien des papes, directeur de l'Institut historique autrichien de Rome et diplomate*, Regensburg, Verlag Schnell & Steiner, 2020, s. 19-75.

revoluce roku 1848.⁵⁵ Historik Onno Klopp, další osobnost, která měla na mladého Pastora velký vliv, byl pak snad ještě výrazněji proti-pruský než Janssen.⁵⁶ Pastor, jako Janssenův učeň, si dal za cíl sepsat dějiny papežů z katolického pohledu, coby znělou odpověď na von Rankeho perspektivu evangelíka. Měl přitom pocit, že tento úkol mu přišel jakoby shůry.⁵⁷

O tom, že v době Pastorova mládí bylo stále ještě povolání k přístupu do vatikánských archivů považováno v podstatě za zázrak, svědčí i jeho modlitba při cestě do Říma, kterou směřoval v S. Maria Maggiore papeži Piu V., který je v této bazilice pohřben. Intencí Pastorovy modlitby bylo, aby se mohl na přimluvu řečeného papeže stát historikem papežských dějin doby katolické restaurace.⁵⁸ Na rozdíl od Rankeho měl přece nakonec možnost vatikánské archivy probádat, a to především díky bohaté síti politicko-církevních kontaktů.⁵⁹ Už v roce 1879 se

⁵⁵ Srv. Klapczynski, Gregor: *Katholischer Historismus? Zum historischen Denken in der deutschsprachigen Kirchengeschichte um 1900*. Henrich Schrörs-Albert Ehrhard-Joseph Schnitzer, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, 2013, s. 18.

⁵⁶ Brechenmacher, Thomas: *Ludwig (Freiherr von) Pastor (1854-1928). Bemerkungen zu Stilisierung, Sozialisation und Selbstverständnis eines Papsthistorikers*, in Sohn, Andreas, Verger, Jacques (Hg./éds.), *Ludwig von Pastor (1854-1928)*, s. 131-132.

⁵⁷ Zápis z jeho deníku datovaný k 8. prosinci 1873 stojí za to citovat téměř v celku, neboť obsahuje jak výtky Janssenovi vůči Rankemu (z velkých papežů dělá malé a z malých velké) avšak zároveň i ocenění kvalit díla ze strany tohoto von Pastorova mentora, ale i pro pochopení, že von Pastor svou práci patrně v dalším průběhu života nevnímal patrně ani tak jako práci, jako spíše povolání: „8. Dezember. Maria Empfängnis. Heute las ich bei Janssen [...] einen Teil des 1. Bandes der Papstgeschichte von Ranke. Janssen bemerkte, daß Ranke zwar die großen Päpste meist klein und die kleinen groß mache, daß aber dennoch dies Werk sein bestes sei. Da entstand in mir der Gedanke, eine Geschichte der Päpste im 16. und 17. Jahrhundert zu verfassen. Wenn ein Protestant so schreibt, was muß dann erst ein Katholik Erhebendes finden können! Es war, wie wenn eine höhere Macht mir sagte: „Nimm die Feder zur Hand und schreibe eine katholische Papstgeschichte dieser Zeit!“ Wühr, Wilhelm (Hg.), *Ludwig Freiherr von Pastor 1854-1928. Tagebücher-Briefe-Erinnerungen*, Heidelberg, F. H. Kerle Verlag, MCML, s. 33. Zdá se nicméně, že tato verze deníku je spíše pozdější autobiografickou interpretací Pastora, než skutečným deníkem prostředkujícím zápis z určitého dne. To může být jistě vnímáno jako výhoda (pohled s odstupem), ale i jako nevýhoda (riziko vnášení pozdějších názorů do dřívější doby života). K obezřetnosti při práci s deníkem Pastora vybízí Chadwick, který rovněž upozorňuje, že mohlo kvůli těžko čitelnému rukopisu Pastora dojít i k nepřesnému prepisu při tvorbě edice. Owen, *Catholicism and History*, s. 120-122. Je také zajímavé, že Rankeho dílo bylo v tuto dobu umístěno v Indexu knih, které katolíci neměli číst. O Rankem a jeho umístění na Index srv. Burkard, Dominik, Muhlack, Ulrich, Wolf, Hubert: *Ranke's „Päpste“ auf dem Index. Dogma und Historie im Widerstreit*, Ferdinand Schöningh, Paderborn – München – Wien – Zürich, 2003. Srv. podrobněji Bandouch, Pavel: *Papežství jako velmoc. Leopold von Ranke a jeho pohled na dějiny papežství*, in Baar, Lubomír Vojtěch, Hubálek, Tomáš: *Sborník z XI. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd, Olomouc 2022*, Praha, Epocha, 2022, s. 7-16.

⁵⁸ „26. März. Nach Lorenzo, dann nach S. Prassede und S. Maria Maggiore, wo ich vor dem Grabe des hl. Pius V. betete, daß er mich zum Geschichtsschreiber der Päpste der katholischen Restaurationszeit machen möge.“ Wühr, Wilhelm (Hg.), *Ludwig Freiherr von Pastor*, s. 78.

⁵⁹ Sohn, Andreas, *Zur Einführung*, s. 24; Mimo jiné šlo i o už zmíněného kardinála

proto mohl pustit do práce s prameny z vatikánského archivu, přičemž se jednalo o písemnosti týkající se nunciů.⁶⁰

Protože v prostředí německých univerzit v té době dominovali evangeličtí profesori a pruská ideologie, našel další prostor pro odbornou formaci v Rakousku (Štýrský Hradec, Innsbruck). Rakousko pro něj bylo výhodné i z hlediska snazší dostupnosti italských archivů. Je tedy pochopitelné, že byl v roce 1901 jmenován ředitelem Rakouského historického institutu v Římě. Později se stal dokonce velvyslancem Rakouska při Svatém stolci.

Vzhledem k významu, jaký měl pro studium problematiky nunciů, je o tomto institutu, který byl založen v roce 1881, příhodné říci více. Jeho prvním ředitelem se stal už zmíněný Theodor von Sickel. Jedním z hlavních účelů nového institutu bylo vytvořit badatelům vhodné podmínky pro využití pramenů z vatikánského archivu. Důležitou aktivitou mělo být zmapování toho, co se v jednotlivých odděleních archivu vlastně nachází. A jak bylo možné vyrozumět z Sickelových souhrnných zpráv, akta týkající se působení nunciů byla od počátku jedním z hlavních studijních cílů.⁶¹ První vydání edice relací nunciů pochází z roku 1892.⁶² Vydávání těchto edic se ale stalo předmětem konfliktu mezi Rakouským historickým ústavem a dalšími dvěma institucemi: Görres-Gesellschaft a Pruskou stanicí při vatikánském archivu (předchůdce dnešního Německého historického ústavu, v podstatě šlo o Pruský historický institut).⁶³

Hergenröthera, ale obecně i „německý“ okruh kolem Campo Santo Teutonico, kostela S. Maria dell'Anima a Germanika et Hungarika. Po jeho zvolení ředitelem institutu se pochopitelně okruh jeho kontaktů ještě rozšířil a získal si oblibu i u samotných papežů *Ibid.*, s. 27-29.

⁶⁰ Konkrétně šlo o nuncia G. Veralla z období pontifikátu Pavla III. Srv. Wühr, Wilhelm (Hg.): *Ludwig Freiherr von Pastor*, s. 122

⁶¹ Sickel zveřejňoval průběžně zprávy o tom, co se podařilo vydat. Svázány jsou v Von Sickel, Theodor: *Römische Berichte*, Wien, Gerold, 1895-1900, jakožto *Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Classe*. Informace o činnosti ústavu ale vycházely i v *Die Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*.

⁶² von Friedensburg, Walter (bearb.): *Nuntiaturen des Vergerio 1533–1536, Erste Abtheilung 1533-1559*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1892. Jednotlivé oddíly edice budu zkracovat jako (příklad) NB 1/I (první část, první svazek).

⁶³ Hlavní rysy tohoto období, i co se pozdějšího bádání o nunciích týče, podala Alena Pazderová: Pazderová, Alena: *Zpřístupňování nunciaturní korespondence. Mezinárodní úkol historiků raného novověku*, in *Ad fontes: Český historický ústav v Římě (1994-2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.-21. století*, Praha/Praha, Historický ústav AV ČR, Český historický ústav v Římě, 2014, s. 61-71. V kontextu této disertace se mi ale zdá vhodné celou problematiku doplnit a rozšířit. Počátky vydávání edic ve svém článku, který využila i Pazderová ve zmiňovaném textu, shrnul Lutz, Heinrich, *Nuntiaturberichte aus Deutschland. Vergangenheit und Zukunft einer „klassischen“ Editionsreihe*, in *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, Band 45, 1965, s. 274-324.

Nakonec došlo ke kompromisu, který popsal v úvodu k prvnímu svazku edice Heinrich von Sybel, jenž byl předsedou komise Berlínské akademie věd, pod kterou pruský institut spadal. Nejprve však konstatoval, že otevřením archivů Lvem XIII. se splnil sen mnoha historiků a teologů o možnosti studia zpráv nunciů v období času reformace, který vymezuje roky 1519 a 1555. Následně popsal vznik pruského ústavu a vyvolání diskuze s rakouským ústavem. Görresova společnost se přidala až později, ohledně toho, jak efektivně rozdělit práci při vydávání edicí. Ačkoli došlo k shodě na některých formálních rysech plánovaných textů, mnohé zůstávaly na jednotlivých institutech.⁶⁴ Shodu mezi těmito dvěma institucemi von Sybel nicméně hodnotí velmi kladně.

Než budu pokračovat v popisu problémů i úspěchů spojených s těmito edicemi, které jsou pro tuto práci zásadní, je vhodné pozastavit se ještě u dalšího průběhu života Pastora, který byl pro katolickou historiografii významný.

Pastorovým životním dílem byly mnohosvazkové *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, které vycházely mezi lety 1886 a 1933. To byl značný rozdíl oproti Rankeho relativně nedlouhé monografii, která se ale vyznačovala zajímavým literárním slohem a přesvědčivým narativem definujícím téma papežství optikou mezinárodních vztahů v rámci evropské mocenské politiky. Podtitul Pastorova spisu zdůrazňoval, že při práci byly použity prameny pocházející z papežského archivu, jakožto i z dalších archivů (*Mit Benutzung des Päpstlichen Geheim-Archives und vieler anderer Archive bearbeitet*). Pastor se zjevně pokusil ukázat nedostatky Rankeho práce skrze detailnější pohled na jednotlivé papeže (spíše než na instituci nebo velmoc) a legitimizoval svůj pohled

⁶⁴ Pruský ústav měl vydávat zprávy z let 1533-1559 a 1572-1585, zatímco rakouský z let 1560-1572. NB I/1, s. V; co se formální stránky týče, na stejném místě uvádí text: „Alle Abtheilungen erhalten dasselbe Format, Papier, Satz, gleiche Verwendung der Typengattung etc. In der innern Einrichtung (Textbehandlung, Orthographie, Anmerkungen, Beilagen u. s. w.) handelt jedes Institut selbständig.“; Co se týče otázky „Regesta, nebo in extenso?“, vycházela vydání Görresova institutu v podstatě ze stejné logiky jako Friedensburg. Stručně ho může shrnout citace „in vielen Fällen das beste Regest den genauen Wortlaut nicht ersetzen kann“. Neznamená to však, že by bylo in extenso psáno vše. Ehses, Stephan, Meister, Aloys, (bearb): *Bonomi in Köln, Santonio in der Schweiz, die Strassburger Wirren (Abteilung 1, Die Kölner Nuntiatur*, I, Paderborn, Schöningh, 1895 s. VI. Mimo to úvod upřesňuje, že z praktických důvodů bylo třeba začít už zprávami z roku 1584, neboť doba působení nunciů se nekryla zcela přesně s jednotlivými pontifikáty (s. V). Editoři také upozorňují, že tento svazek se nezmiňuje o mnoha významných politických záležitostech (za jedinou významnou – je zajímavé, že je hodnocena právě jako politická – považují konflikt týkající se kapituly ve Štrasburku). Naopak za významné považují (s. VII) Bonomiho působení v Kolíně vnímané jako mající převážně reformátorský charakter (*eine entschieden vorwiegend reformatorischen Charakter*). Oproti tomu nunciatura i císařského dvora se měla vyznačovat podle později vydaného NBII/1 i více politickými záležitostmi (s.V).

na věc skrze možnost využít prameny, které byly buď těžko přístupné, nebo nedostupné. Faktem nicméně je, že celá práce představovala především apologetický pohled na věc z katolicky konzervativní perspektivy, která byla v této době prakticky oficiální. To neznamená, že by Pastor nebyl některými katolickými historiky kritizován za přílišné stranění papežům, jak lze sledovat v jeho kontroverzi s Josephem Schnitzerem ohledně Pastorova podání působení Girolama Savonaroly.⁶⁵

Některým svazkům pak dal přívlastek *im Zeitalter der katholischen Reformation und Restauration*. Zatímco termín *katholische Reformation* indikoval vnitřní obnovu, *Restauration* se týkala znovuzískání pozic v rámci regionů a panství, které byly ovlivněny reformací ze strany protestantů.⁶⁶

Pastor byl bez diskuze díky svým *Dějinám papežů* zcela zásadní pro jakékoli další bádání o římských biskupech a jejich politice, jejíž součástí byla i postupně se tvořící síť nunciatur. Zejména pro katolické prostředí je vlivný dodnes. Svědčí o tom i až anekdotický fakt, že papež František – v době psaní disertace úřadující papež – toto dílo přečetl podle svých slov v době svého působení v Córdobě, městě ve střední Argentině. Sám interpretuje, již jako papež a se špetkou ironie, že toto dílo mu vlastně posloužilo jako očkování: „*Touto vakcínou mě Hospodin připravil. Jakmile už znáš tyto dějiny, není mnoho toho, co se děje dnes na římské kurii a v církvi, co by tě mohlo překvapit. Velmi mi to posloužilo!*“⁶⁷ Mimo podnětu k pousmání z těchto slov vyznívá i to, nakolik je silná představa historie jako učitelky života v rámci formace ke konání církevních úřadů.

Termín *katholische Reformation* nicméně nepochází přímo od Pastora: zdá se, že prvním, kdo ho použil byl protestantský historik Wilhelm Maurenbrecher (1838–1892), jeden z Rankeho žáků. Ten si vytkl za cíl porovnat reformní snahy jak na protestantské, což bylo obvyklejší, tak na katolické straně a na tom základě pak podat určitý historický soud.⁶⁸ Johann Stephan Pütter (1725–1807) stojí naopak za termínem *protireformace*, kterou vnímal jako pouhý akt politických a vojenských

⁶⁵ Srv. Klapczynski, Gregor: *Katholischer Historismus?*, s. 295-305.

⁶⁶ Srv. O'Malley, John W.: *Trent and all that. Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, Cambridge/London, Harvard University Press, 2000, s. 33.

⁶⁷ „*Con quel vaccino il Signore mi ha preparato. Una volta che conosci quella storia, non c'è molto che possa sorprenderti di quanto accade nella curia romana e nella Chiesa di oggi. Mi è servito molto!*“ Ivereigh, Austen: *Papa Francesco in conversazione con Austen Ivereigh. Ritorniamo a sognare. La strada verso un futuro migliore*, Piemme, Mondadori, 2020, s. 51.

⁶⁸ Srv. Maurenbrecher, Wilhelm: *Geschichte der katholischen Reformation*, I, Nördlingen, Beck, 1880, s. V-VII.

zásahů (mluví ostatně ne o protireformaci, ale o protireformacích).

Pohled na církevní dějiny pozdního středověku a počátku raného novověku se ukazoval být stále komplexnějším. Rankeho i Pastorovy práce k tomu nepochybně přispěly už samotným zpracováním pramenů. Jasně vyhraněné dělení na základě konfesijního přesvědčení se ukazovalo stále více jako problematické. I některé aspekty Pastorovy práce byly kritizovány jako příliš stranické.

Motivací Lva XIII. (1810-1903) k otevření archivů v roce 1883 byla potřeba historie, která bude skutečně spíše než na předem daných představách stát na pramenech jakožto měřítkách adekvátnosti určitého pohledu. Jak dosvědčil Sichel v záležitosti ottonského privilegia, bylo možné v otázce interpretace důvěřovat historikům nehledě na jejich konfesi. Prvořadá měla být jejich profesní integrita. Tato vlastně antropologicky velmi pozitivní představa tedy přinesla otevření archivů a rozvoj bádání, včetně toho o nunciích. Konkrétně papež tento pohled představil v dopise známém jako *Saepenumero considerantes* (datovaném 18. srpna 1883).⁶⁹ Jistě nelze přehlédnout, že papež byl přesvědčen, že z historických dokumentů vyjde najevo *pravda*, která bude potvrzením pozitivní role papežství v dějinách. Uvědomíme-li si soudobou politickou situaci, historie měla posloužit jako jeden z nástrojů k popření, nebo přinejmenším relativizaci *risorgimenta* a sjednocení Itálie pod vládou savojské dynastie. Jako příklad neadekvátní interpretace pramenů a dějin byly v podstatě tradičně uvedeny tzv. *Magdeburské centurie*. Jako příklady k následování jsou dáni Cesare Baronio a Ludovico Muratori, co se týká filozofie dějin pak sv. Augustin.⁷⁰

Celý text je veden snahou o prokázání toho, že v aktuálním postavení se Svatý stolec ocitl nezaslouženě a neprávem. Je otázkou, zda podobný přístup vlastně sám o sobě není v protikladu k tomu podrobit prameny opravdu odborné interpretaci, která bude mít odstup od pozitivních i negativních předsudků. Zarazí, že chybí jeden klíčový aspekt: jakákoli sebekritika. Nicméně, i přes pokračující (byť klesající) důsledný dohled archivářů nad tím, co je eventuálně nevhodné k

⁶⁹ https://www.vatican.va/content/leo-xiii/it/letters/documents/hf_l-xiii_let_18830818_saepenumero-considerantes.html [Cit. 2023-03-29] Na stejné adrese je i originální latinská verze.

⁷⁰ O tomto spisu pojednal Tomáš Petráček, kterému také děkuji za informaci o tomto příspěvku: Petráček, Tomáš: *Katolická církev, historici a církevní dějiny. Papež Lev XIII. k poslání historikovy práce*, in Hanuš, Jiří (ed.), *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno, CDK, 2012, s. 159-167.

půjčení, byly badatelům dány k dispozici prameny až po rok 1815.⁷¹

Vraťme se nyní zpět k edicím zpráv nunciů. Už první díl musel precizovat to, co vlastně bude zpřístupňovat. Jistě byly důležité otázky přepisu, nebo toho, zda podávat texty v úplnosti či se spokojit s regesty. Ale neméně významné bylo vytyčit typy písemností, které budou zpracovány. Friedensburg si stanovil několik metodologických předpokladů. Mělo se postupovat takovým způsobem, aby bylo ukázáno působení jednotlivých nunciatur, čímž zřejmě myslel jak jednotlivá místa, kde nunciové působili, tak nuncie samotné. Jasnou prioritu měly mít právě relace nunciů, odpovědi na ně, instrukce a pověřovací listiny. Nicméně tyto ambice se do budoucna ukázaly jako program náročnější, než se mohlo zdát. Písemnosti byly každopádně systematizovány chronologicky a označeny pro přehlednost čísly. Až na zjevně nepodstatná sdělení mělo jít o doslovné přepisy, nikoli pouhá regesta.⁷²

Svou pozici Friedensburg nezměnil ani po kritice ze strany Hermanna Baumgartena (1825–1893), přičemž argumentoval jednak zejména specifickým zaměřením edice a druhá i dosavadním prvním systematickým vydáním tohoto typu pramenů, ale nadto jednoduše i tím, kolik zajímavých informací tyto texty obsahují.⁷³ Další typy pramenů pak měly tyto hlavní typy přepisů doplňovat. Otázku nakolik využívat regesta nechal do budoucna otevřenou. Každý díl měl i svůj úvod, který měl představit osobu nuncia a kontext a reflexi dějin nunciatury. Úvody – zde je poněkud obtížné rozlišit zda a eventuálně jak Friedensburg rozlišuje různé typy úvodů – měly mimo dvou zmíněných částí mít i část týkající se samotných pramenů.⁷⁴ Následují i další poznámky týkající se formy přepisů, nadpisů apod.

⁷¹ Chadwick, Owen, *Catholicism and History*, s. 107-109.

⁷² “Die Anordnung ist im allgemeinen die, daß das Prinzip der Eintheilung die einzelnen Nuntiatoren bilden. Die Produkte derselben, d. h. Die amtlichen Berichte der Nuntien sammt den Gegenschreiben der Curie, den Instruktionen und Beglaubigungsbriefen machen den Haupttheil, den Context unserer Publikation, aus. Sie werden in chronologischer Folge mitgetheilt, so zwar, daß auch die Gegenschreiben in die Reihe der Depeschen einfach chronologisch eingereiht werden, nicht minder die Instruktionen und Credenzen; und zwar wird jedes dieser Stücke als besondere Nummer gezählt da es wünschwerth erscheint die Serie der Depeschen etc., soweit möglich, vollständig herzustellen. Auch erfolgt die Mittheilung durchweg in vollen Worlaut, selbst da wo anscheinend Unwichtiges berichtet wird.“ *NBI/1*, s. XI.

⁷³ *NBI/3*, s. I-III.

⁷⁴ *Ibid*, s. XII.

Problémy a specifika „rakouských“ edic zmínil ve své předmluvě k NBII von Sickel, přičemž se nevyhnul ani ne zcela idylickému dělení práce mezi jednotlivé instituty.⁷⁵ Podobně jako kolegové z Pruského ústavu se museli vyrovnat s otázkou, zda znovu zpracovat i dokumenty, které už byly k dispozici (některé vydal Cyprian, jiné Theiner). Mimo to se museli editoři vyrovnat i s tím, že mnohé potřebné prameny se ve skutečnosti nacházely v jiných archivech, než v těch vatikánských. Sickel mimo to zmiňuje i některé personální problémy a limity stanov institutu, které předpokládaly pro stipendisty studium pouze v Římě a ne na jiných místech. Sickelovi se nicméně podařilo získat podporu ze strany Císařské akademie věd (*Kaiserliche Akademie der Wissenschaften*).

Úvod k prvnímu svazku druhého „oddílu“ (NBII/1) je dílem jeho editora Samuela Steinherze (1857-1942).⁷⁶ Popisuje konkrétněji strukturu práce, která je nakonec vymezena nikoli dobou trvání nunciatur jako takových, ale důležitými událostmi. Přítomna je korespondence mezi nuncií a kurií, ale i další typy písemností. Edice vytvořené Rakouským institutem se odlišují v tom, že udávají oproti „Prusům“ větší množství zpráv ve zkrácené podobě, jiným způsobem je zpracováno i doplnění k jednotlivým zprávám.

Otázka praktického zpracování edic proto byla zjevně nejednotná, což bylo nutné připočítat i tomu, že se bylo třeba vypořádat s velkým množstvím prvně vydávaných pramenů, u nichž zároveň nepanovalo jednotné mínění ohledně toho, co je v nich důležité a co ne.⁷⁷ Celý projekt edic se ale zdál být i přes mnohé praktické i metodologické obtíže na dobré cestě. V roce 1895 tak vyšel i první svazek *NBIV*, jehož editorem byl Hans Kiewning (1864-1939). Část *NBIII* vycházela od roku 1892 pod vedením Josepha Hansena (1863-1943), přičemž první svazek se věnoval volbě Gebharda Truchsesse a jeho pozdějšímu odpadnutí

⁷⁵ Předmluva od von Sickela se nachází v *NBII/1*, s. V-XIII, úvod ke svazku pak začíná na straně XVII.

⁷⁶ Steinherz se v pozdějších letech zajímal významně i o české dějiny. Konkrétně se věnoval např. příchodu židů do Čech, nebo dopisům arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice. Více o Steinherzově životě: Arlt, Peter: *Samuel Steinherz (1857-1942) Historiker; Ein Rektor zwischen den Fronten*, in Glettler, Monika, Míšková, Alena: *Prager Professoren 1938-1948: zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext, 2001, s. 71-104. O jeho významu pro vydávání pramenů týkajících se nunciů viz Koller, Alexander: *Samuel Steinherz als Erforscher und Editor päpstlicher Nuntiaturberichte*, in Kocman, Pavel, Teufel, Helmut, Řepa, Milan (Hgg.): *„Avigdor, Benesch, Gitl“: Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter. Samuel Steinherz zum Gedenken (1857 Güssing – 1942 Theresienstadt)*, Společnost pro dějiny židů v České Republice, Brünn – Prag – Essen, 2016, s. 403-414.

⁷⁷ Srv. Pazderová, Alena: *Zpřístupňování nunciaturní korespondence*, s. 66.

od katolické církve. Obsahuje mimo to třeba i zprávu o soudobém stavu katolické církve v „Německu“ od Minucia Minucciho.

Při hodnocení těchto edic z celkového pohledu se dá konstatovat, že dochází k důležitému posunu: nunciové se nyní stávají, díky možnosti systematického studia jejich písemností, hlavním předmětem výzkumu a edic. Ačkoli i nadále zůstávají jakoby součástí širšího studia papežství a církevních dějin, poslední desetiletí 19. století a následující roky se bádání zaměřuje mnohem specifičtěji na samotné nuncie.

Brzy se, navzdory prvním předpokladům, ukázalo, že zpracování korespondence nunciů nebude otázkou let, ale mnohem delšího období. I z toho důvodu asi nakonec došlo k dohodě o podělení se o ediční práci i s Görres Gesellschaft, resp. s jejím historickým institutem v Římě. Tento ústav nicméně na rozdíl rakouského a pruského ústavu nebyl státním orgánem. Svazky nunciaturní korespondence jím vydané se také nikdy nestaly součástí společné ediční řady, ale vycházely separátně v rámci řady *Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte*. Edice navíc byla rozdělena na část týkající se kolínské nunciatury a na část týkající se nunciatury u císařského dvora. Problémem se ukázalo být i to, že tato společnost začala vydávat také prameny týkající se akt Tridentského koncilu, což způsobilo značné zpomalení vydávání edic nunciatur. Po I. světové válce už bylo vydávání nunciatur ze strany Görresovy společnosti zastaveno úplně.⁷⁸

Velká válka projekt vydávání nunciaturní korespondence do značné míry pozastavila obecně. Ve své práci pokračoval ve větší míře jen rakouský ústav, podle svých možností působili i někteří členové pruského ústavu. Velkou změnou, ke které došlo po válce, byl vznik národních historických ústavů, které často odpovídaly novým státním útvarům, jako tomu bylo v případě Československého historického ústavu.⁷⁹ Také z tohoto důvodu došlo k problematizaci vnímání relací nunciů jako zpráv „z Německa“. Určitá neadekvátnost tohoto pojmenování, vycházející kromě dobového nacionalismu autorů edic ze skutečnosti, že pojem

⁷⁸ Lutz, Heinrich: *Nuntiaturberichte aus Deutschland*, s. 279-280.

⁷⁹ Celkově o přínosu českých badatelů pojednal v jednom ze svých článků Tomáš Černušák: Černušák, Tomáš: *Edice nunciaturních zpráv a česká účast na jejich zpracování*, in Pánek, Jaroslav (a kol.): *Ad fontes: Český historický ústav v Římě (1994-2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.-21. století*, Praha/Roma, Historický ústav AV ČR/Český historický ústav v Římě, 2014, s. 73-80.

Německo (Germania) měl jiný význam pro z Itálie pocházející nuncie, než pro současné čtenáře vydání nunciaturní korespondence, se ukazovala nicméně už dříve, jako v případě svazku *NBIV* od Arnolda Oskara Meyera (1877-1944). Ostatně i v jiných případech bylo obtížné hovořit o zprávách z „Německa“, zejména pokud se jednalo o zprávy z Uher.⁸⁰ Však také už před rokem 1923, kdy byl založen Československý historický ústav v Římě, byly konstatovány nedostatky *Nuntiatuberichte* jak co se týče kvality zpracování, tak opomíjení bohemikálních souvislostí. Ve svých recenzích v *Českém časopisu historickém* (ČČH) o tom pojednali Hynek Kollmann a Kamil Krofta.⁸¹

Nedostatky edic a zároveň potřeba doplnění mezer v dokumentaci, kterou přinášely *Sněmy české*, vyřešila vlastní česká výzkumná iniciativa při české expedici, předchůdkyni ČSHÚ, kterou zaštilil Zemský archiv Království českého. Výsledkem snažení bylo vytvoření sbírky opisů z vatikánských a římských archivů, která se dnes nachází v Národním archivu. Další návrhy počítaly s vydáváním samostatné edice, která by měla úžeji bohemikální (Novák), nebo širěji evropský (Šusta) rozměr.⁸²

Nová situace po pádu habsburské monarchie a vzniku Československa umožnila uskutečnit v určité míře oba tyto programy. Ediční řady *Monumenta Vaticana res gesta Bohemicas illustrantia* a *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide res gestas Bohemicas illustrantia* se měly zaměřit hlavně na dějiny zemí Koruny české. Po dohodě s německojazyčnými ústavy se ale chystala i řada významnější v evropském kontextu, a to sice *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592-1628*. Relace Cesare Speciana z let 1592-1598 zpracovávali Josef Borovička, Bedřich Jenšovský a Karel Stloukal, následně na ně navázal Josef Matoušek. Stloukal a Jenšovský pracovali i na dalších nunciaturách. Mimo zmíněné badatele se pak přidali k podniku Zdeněk Kristen a František Beneš.

Mezi těmito historiky hrál pro svůj význam pro nunciaturní problematiku nejdůležitější roli patrně Karel Stloukal (1887-1957). Mimo prací na nunciaturách samotných byla pro dobovou historiografii v Československu

⁸⁰ Srv. Lutz, Heinrich: *Nuntiatuberichte aus Deutschland*, s. 293-294.

⁸¹ Kollmann, Hynek: *Nuntiatuberichte aus Deutschland 1628-1635 nebst ergänzenden Aktenstücken, Nuntiatur des Pallotto 1628-1630: Kiewning Hans*, ČČH 4, 1898, s. 409-415; Krofta, Kamil: *Nuntiatuberichte aus Deutschland, Siebzehntes Jahrhundert: Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra 1603-1606*, ČČH 19, 1913, s. 374-377.

⁸² Srv. Černušák, Tomáš: *Edice nunciaturních zpráv*, s. 74-75.

významná studie o politice Klimenta VIII., která vzbudila zejména v katolickém prostředí značnou kontroverzi. Jako antiklerikální ji totiž označil časopis *Hlídky*, který by se dal označit za konzervativně katolické popularizační periodikum.⁸³ Tato polemika byla v podstatě vyvrcholením dlouhodobého napětí mezi pražskou částí historické obce, která byla, především s výjimkou Josefa Pekaře, spíše liberálnější založená a jejíž hlavní platformou byl *ČČH* a jednou částí moravských církevních historiků, kteří byli aktivní v časopise *Hlídky*.⁸⁴

Autorem velmi kritické recenze Stloukalova spisu, který byl zároveň habilitací tohoto zlínského rodáka, byl Augustin Neumann (1891–1948), augustiniánský teolog a historik. Tato kontroverze dobře dokumentuje dynamiku, kterou jsme pozorovali i na předchozích stranách: napětí mezi teologií a historií, otázku vědeckosti historie a její roli v apologetice určitého světového názoru. V případě *Hlídky* byl význam přikládán apologetice zcela zjevný: název periodika se ostatně v roce 1896 změnil z *Hlídky literární* na *Hlídky – měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii*. Zdůraznění vědeckosti a zřetele k apologetice v jednom názvu je pravděpodobně snahou postavit apologetiku na kriticky zpracovaných studiích.⁸⁵ Rajhradský benediktýn Pavel Vychodil (1862–1938), vedoucí redaktor *Hlídky*, sice zjevně nevybočoval z tradičního novotomistického paradigmatu, ovšem promýšlel ho a rozvíjel.⁸⁶ Nutno ale dodat, že, přinejmenším v případě zmiňované Neumannovy recenze, se jednalo spíše o nekritické zhodnocení tématu, kde apologetický moment převládl. Některá Stloukalova tvrzení totiž jistě byla problematická, ale o tom, že studie byla

⁸³ O této kontroverzi pojednal prof. Pánek: Pánek, Jaroslav: *La disputa relativa al diverso approccio verso la storia del Papato nella Cecoslovacchia interbellica (il liberale Karel Stloukal contro il clericale Augustin Neumann)*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 10 (2016), s. 143-159.

⁸⁴ O tomto napětí pojednává pro celé období První republiky Pánek, Jaroslav: *Hlídky versus Český časopis historický (Spor o výklad církevních dějin v první polovině 20. století)*, in *ČČH* 114, 2 (2016), s. 372-414.

⁸⁵ Jak se uvádí v prvním čísle po změně názvu a zaměření časopisu: „*Jest vůbec uznáno, že se u nás málo hovoří o otázkách zásadních. Literatura jest obrazem života, a život není tak povrchní, jako literatura naše. Vážnějším předmětům se příliš vyhýbá, a když se o ně zavádí, nebývá z toho leč nějaká frivolnost. Chybí tu oboje: zájem i porozumění. Uchopme třebas to, co nám nejbližší: otázky náboženské a mravnostní. Jaká tu lhůstnost! A když ne lhůstnost, jaká nevědomost, jaký zmatek pojmu! Kritika referující neb opravující tu nepomůže, tu potřebí základního poučení neb objasnění. Toto pak nelze v úvahách literárních napřed podávat. Novým časopisem tímto tedy vstupujeme na půdu realnější, chtějí seznamovati s vážnými předměty vědy a života ve směru našem, seznamovati s nimi přátele i nepřátele směru toho, bychom přispěli k vytříbení názorů světových i životních, důležitých pro život jednotlivce i národu celého.*“ Styl, který představují se zdá být spíše populárně naučný Hodr, Jakub, Pospíšil, Josef, Vychodil, Pavel: *Hlídky*, (Úvod bez názvu), *Hlídky* 1 (1896), s. 2.

⁸⁶ Přeložil řadu Aristotelových spisů, sám se pak zabýval poetikou a přirozenou teologií.

vypracována na základě důkladného studia pramenů a odborné literatury nemohlo být pochyb. Neumann přesto ve své recenzi tvrdí, že Stloukal „*nestará se o věrohodnost pramenů, věříce udáním protivníka*“, naznačuje také manipulaci s obsahem relací nunciů.⁸⁷ Kritizuje i styl Stloukala, když tvrdí, že „*jako upřílišená snaha pokálet papežství a církev pochovala jeho vědeckost, tak i zde upřílišování nezřídka vybočuje v nechutenství*.“⁸⁸ Celou recenzi zakončuje provokativní otázkou: „*Je s podivem, že tuhle práci k tisku doporučil Šusta; četl ji?*“⁸⁹ V kontextu toho, že se vlastně jednalo o legitimnost Stloukalovy habilitace, se tato recenze tedy vlastně jeví jako kritika celého okruhu historiků kolem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v této době. Proto zarazí, že recenze nebyla podepsána. Stloukal se domníval, že autorem byl vedoucí redaktor *Hlídky* Pavel Vychodil, až posléze byl odhalen pravý pisatel kritiky. Díky Janu Tenorovi, který do časopisu pravidelně přispíval, také zjistil, že Stloukalův text opravdu vzbudil v církevním prostředí pohoršení, i když sám Stloukal se za antiklerikála nepovažoval.⁹⁰

Nutno dodat, že některá vyjádření kritizovaná Neumannem působí vskutku spíše jako snaha o expresivitu. To je ale na druhou stranu legitimní prostředek k zaujetí čtenáře. Některé formulace, jdoucí v duchu „náboženství jako zástěrka politiky“, se však opravdu zdají být za hranou. Neumannova kritika je jistě přehnaná a především zcela opomíjí vše pozitivní, co Stloukal v této studii přinesl. To ocenili jiní recenzenti, ať už to byl Josef Pfitzner nebo Josef Borovička.⁹¹ Stloukal ostatně v *ČČH* na Neumannovy výtky odpověděl, přičemž většina jeho vyjasnění nepochybně obstojí.⁹² Poukázal mimo jiné i na to, že jeho práci používá bez námitek i Ludwig von Pastor, což mělo jistě sebrat vítr z plachet obviněním z antiklerikalismu.⁹³ Neumannovi samotnému se mimoto dostalo mnohé odborné

⁸⁷ (Neumann, Augustin): anonymní recenze: K. Stloukal, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*, in *Hlídky* 43, IV (1926), s. 178.

⁸⁸ *Ibid.*, s. 182.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 183.

⁹⁰ Pánek, Jaroslav: *La disputa relativa al diverso approccio verso la storia del Papato nella Cecoslovacchia interbellica*, s. 149-150.

⁹¹ Josef Pfitzner v *Jahresberichte für deutsche Geschichte* 1 (1927), s. 140, 653-655; Josef Borovička, Josef v *ČČH* 32 (1926), s. 161-166.

⁹² Stloukal, Karel: *Ke kritice „Hlídky“*, *ČČH* 33 (1927), s. 467-472. Na její závěr připojil krátkou poznámku i Josef Šusta. Zarazí v ní především zmínka o zprávě od Pavla Vychodila na kterého se obrátil Šusta s prosbou o to, aby mu sdělil, kdo je autorem recenze. Vychodil odpověděl – nelze říci, že jinak, než lživě – že se jednalo o „*universitního profesora z vašich kruhů, nikoli našich, tím méně ovšem z redakce*.“

⁹³ *Ibid.*, s. 470-471.

kritiky jakožto autorovi. Nebyla rozhodně jen plodem jiného názorového rozpoložení „pokrokářů“, jak by je Neumann nazval. Jako *diletanství* označuje Neumannovu práci o piaristech ve své recenzi i katolický historik Zdeněk Kalista.⁹⁴

Stloukalovo jméno je v souvislosti s tématem nunciů a papežské politiky vůči českým zemím patrně nejznámější. Je ale třeba konstatovat, že podobně významným badatelem byl i Josef Matoušek. Výsledky Matouškova výzkumu jsou i v dnešní době do značné míry nepřekonané a překvapují šíří rozsahu. Velmi hodnotné jsou jeho popisy papežské politiky, ale i císařského dvora a jeho fungování. Na počátku 30. let pobýval za účelem zpracování korespondence nuncia Cesare Speciana v Itálii, přičemž během příprav – které nakonec dovedla k cíli až doc. Pazderová - vydal i řadu dílčích studií.⁹⁵

Bohužel byl ale Matouškův život ukončen již velmi brzy nacistickými okupanty, čímž zaplatil daň za svou politickou činnost, která byla paradoxně hodnocena rozporuplně.⁹⁶ V určitých ohledech kritizoval Matoušek i některé ze Stloukalových tvrzení.

K dalšímu posunu v historickém bádání došlo v důsledku druhé světové války (v níž spolu s dalšími mlčela i múza Kleió) a šoku, který způsobila. U studia nunciatur začal být zdůrazňován jejich evropský rozměr. Než se budeme explicitně věnovat této oblasti, je vhodné zaměřit se opět na širší otázku církevní historiografie. V té došlo, právě díky publikaci do té doby nepřístupných pramenů, k upřesňování a ke změně pohledů v otázce reformace-protireformace. Pronásledování křesťanů během druhé světové války bylo patrně jedním z

⁹⁴ Kalista, Zdeněk: *Augustin Al. Neumann: Piaristé a český barok*, in ČČH 41 (1935). s. 172. Nutno dodat, že oceňuje na předchozích stranách zpřístupnění nových pramenů.

⁹⁵ Matoušek, Josef: *Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka. Příspěvek k dějinám katolické obnovy v Čechách*, in ČČH 37, 1931, s. 16-41, 252-292; *M. Marka Bydžovského z Florentina Rudolphus rex Bohemiae*, in ČAŠ VIII, 1931, s. 151-168; *K problému osobnosti Rudolfa II. Poznámky o pramenech, literatuře a metodě*, in *K dějinám československým v období humanismu. Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám*, Praha, Československá archivní společnost, 1932, s. 343-362. Do jisté míry se do této skupiny dá řadit i Matouškova habilitační práce *Turecká válka v evropské politice v letech 1592-1594. Obraz z dějin diplomacie protireformační*, Praha, Česká akademie věd a umění, 1935.

⁹⁶ O Josefu Matouškovi v nedávné době pojednala studie Ansorgová, Kristýna, Hanousek, Jan: *Docent Josef Matoušek a jeho vědecká a politická činnost*, in *Paginae historiae 29/1. Sborník Národního archivu. Doména diletantsví? Sté výročí Státní archivní školy*, Praha, Národní archiv, 2021, s. 218-240.

důvodů, proč se německá historiografie začala soustředit více i na to společné, co katolíky a protestanty spojovalo. I nadále se však zdálo, že konfesijní vyhranění do značné míry určuje použitou terminologii i výsledky práce. Zásadním článkem, který vyřešil polarizaci na reformaci/reformu nebo protireformaci, byl text Huberta Jedin (1900–1980), který byl vydán u příležitosti konference, která se sešla k výročí 300 let od zahájení Tridentského koncilu.⁹⁷

Jedin byl katolickým knězem a nepovažoval se za historika křesťanství, ale za církevního historika. Tento rozdíl vnímal tak, že on k římskokatolické církvi sám příslušel a akceptoval její učení.⁹⁸ Přesto se – podobně jako Ranke – domníval, že příslušnost k určité církvi není v rozporu s hledáním pravdy, což považoval za úkol každého historika.

Prakticky řeší Jedin ideový konflikt dvou analytických nástrojů skutečně velmi elegantně: přiznává význam jak termínu katolická reformace, tak pojmu protireformace. Oba pojmy jsou tedy podle něj kompatibilní - upozorňují na různé aspekty historické skutečnosti. Jejich průsečíkem (*Schnittpunkt*) je papežství.⁹⁹ Jedin ale zůstává v paradigmatu křesťanského výkladu dějin, což je něčím, co je zjevně v historiografii posledních desetiletí považováno za problematické a za patřící více do sféry teologie.¹⁰⁰

Důležitým mezníkem ve vývoji katolické církve, který ovlivnil i bádání o 16. století, zejména o vlivu Tridentského koncilu, byl II. vatikánský koncil. Jedin hlavní díl své činnosti věnoval právě „Tridentu“. Studium 16. století s Tridentem jako určitým středobodem se stávalo argumentem i pro interpretaci 20. století a změn, které II. vatikánský koncil přinesl a které bývají obvykle shrnovány pod pojem *aggiornamento*. Sám Jedin v jednom ze svých spisů, napsaných ještě během zasedání koncilních otců (text vyšel v roce 1964) představuje spíše komplementární pohled. V II. Vatikánu vidí spíše změnu stylu a pohledu, nehodnotí ho jako změnu nauky nebo zlom v tradici. Novou výzvou je pak

⁹⁷ Jedin, Hubert: *Katholische Reformation oder Gegenreformation?: ein Versuch zur Klärung der Begriffe nebst einer Jubiläumsbetrachtung über das Tridentiner Konzil*, Luzern, Josef Stocker, 1946.

⁹⁸ Srv. O'Malley, John W.: *Trent and all that*, s. 57-58

⁹⁹ Jedin, Hubert: *Katholische Reformation oder Gegenreformation?*, s. 38

¹⁰⁰ V tomto ohledu je výstižný závěr článku, o kterém byla řeč: „Die Erneuerung der Kirche im Zeitalter des Konzils von Trient ist ein Vorgang, so überraschend, so wunderbar, daß eine rein natürliche, nur rationale Erklärung mit ihm nicht fertig wird. Sie ist letzten Endes ein übernatürliches Geheimnis, dessen letzte Ursachen wir nicht vollständig zu durchdringen vermögen. Man ist versucht, sie ein Wunder zu nennen.“ *Ibid.*, s. 66.

potřeba vynést rozhodnutí pro církev, která je mnohem pestřejší a rozšířená po celém světě. S odkazem na otevírací řeč koncilu ze strany Jana XIII. vidí Jedin jako nejdůležitější změnu to, že „*tento koncil není odsouzením chyb ve víře, ale spíše ohlášením křesťanské víry světu, ohlášením, které může být přijato jako pozvání. Změna je jasná. Z minulosti se pohled upírá do budoucnosti.*“¹⁰¹ Jedin se mimoto stavěl proti historii jako apologetice a dělení na světské dějiny a dějiny spásy.¹⁰² Studium historie jako prostředek k zodpovídání aktuálních otázek ostatně Jedin v žádném případě neodsuzoval ani u jiných, jak dosvědčuje např. jeho recenze práce Giuseppe Alberiga o pravomoci biskupů vůči papeži, která vyšla rovněž v roce 1964.¹⁰³

Nutno dodat, že česká historiografie církevních dějin v období od konce II. světové války do listopadové revoluce v roce 1989 nebyla co se týče recepce podobných myšlenek příliš úspěšná. Na vině ale pochopitelně byla především politická situace v Československu. Fakt existence tzv. Železné opony ostatně způsoboval, v případě upření pozornosti na samotné nuncie, praktickou nemožnost přístupu k jiným pramenům než k těm, které už byly edičně zpracovány. Historici zabývající se dějinami církve proto spíše zdůrazňovali témata z pole sociálních dějin nebo dějin kultury, které se zdály pro marxistickou ideologii poměrně přijatelné. Přesto se s částečným uvolňováním režimu ukázalo jako možné přijímat určité vlivy ze zahraničí. Mám na mysli především dílo Josefa Války, jehož úvahy pro mě budou důležité především v otázce tolerance-koexistence, ke kterým se dostanu v třetí kapitole této disertace.

¹⁰¹ „*compito di questo Concilio non è la condanna degli errori di fede, ma piuttosto l'annuncio della fede cristiana al mondo, e un annuncio tale che possa essere accolto come un invito. La variazione è chiara. Dal passato, l'occhio si volge ora verso l'avvenire.*” Jedin, Hubert: *La conclusione del concilio di Trento (1562-1563). Uno sguardo retrospettivo a quattro secoli di distanza*, Roma, Editrice studium, 1964, s. 140. Předcházející text ale vnímá Trident vlastně jako potřebný pro rozlišení toho, co byl omyl a co bylo ještě ortodoxní. Název a některé pasáže pak dávají tušit, že Jedin rozumně čekal, že plody II. Vatikánu bude možné zhodnotit skutečně až s delším odstupem.

¹⁰² Srv. Parma, Tomáš: *Církevní dějiny mezi teologií a historií*, in Hanuš, Jiří (ed.): *Eseje o povaze církevní historiografie* s. 147-148.

¹⁰³ „*Il presente lavoro di Alberigo è la più esauriente ricerca storico-dogmatica apparsa in connessione con le attuali discussioni sullo schema "De Ecclesia" del Vaticano II. Esso nasce da un'impostazione del problema formulata con acutezza e cerca la risposta con profonda erudizione. Non comporta alcuna svalutazione del suo lavoro se osservo che l'autore in qualche punto della sua indagine non si è sottratto completamente al leggere nei testi più di quanto in essi possa esser letto. Comunque non si può sottoporre la linea da lui tracciata ad alcuna sostanziale correzione.*” Jedin, Hubert: G. Alberigo, *Lo sviluppo della dottrina sui poteri nella Chiesa universale. Momenti essenziali tra il XVI e il XIX secolo*, Roma, Herder, 1964, pp. 463, in *Critica storica* 1/1965 (IV), s. 113.

1. 2. 2. 2 Teorie konfesionalizace a její limity

Zejména západní historiografie přicházela od 50. let s novými metodologickými postupy. Docházelo k postupnému rozvoji toho, co bývá nazýváno historickou antropologií. Církevní dějiny v sekularizujícím se západním světě přestávaly být místem kontroverzí a apologií. Prameny církevní provenience začaly být zhusta interpretovány jako určitý způsob pohledu na svět a začaly být zkoumány z hlediska dějin kultury, sociálních dějin nebo dalších postupně se formujících metodologických okruhů. Tím není řečeno, že nepřežívaly tradičnější a hodnotově tu více tu méně zabarvené práce církevních historiků klasického typu, které nezdávka viděly v nových interpretacích přehnanou relativizaci a útok na jedinečnost církve. Veřejná vystoupení papežů ale dávala jasně najevo, že dochází k určité změně oproti mentalitě „pevnosti“, která se stavěla vůči „moderním“ pohledům a vědám přinejmenším skepticky.

Paolo Prodi (1932–2016), jeden z nejvlivnějších církevních historiků druhé poloviny 20. století, vzpomíná na to, jaký v něm a v jeho generaci zanechal dojem projev Pia XII. na X. Mezinárodním kongresu historických věd z roku 1955 (nacházíme se tedy dokonce ještě před koncilem) o tom, že církve se nemůže identifikovat plně s žádnou kulturou, ani s tou reprezentovanou evropským středověkem.¹⁰⁴ Prodi konstatuje, že v následujících letech se začalo upouštět od zaměření na kladení důrazu na samotné rozštěpení západního křesťanstva v 16. století a začaly být studovány dlouhodobější historické jevy a specifika středověké církve a papežství. Jednotlivé konfese se pak zdají být různými odpověďmi na přechod ze středověku do raného novověku, aniž by byly popírány rozdíly či boje mezi nimi.¹⁰⁵ „Církevní“ historiografie se od poloviny století zdá přenechávat

¹⁰⁴ Srv. paragrafy 25 a 26. https://www.vatican.va/content/pius-xii/fr/speeches/1955/documents/hf_p-xii_spe_19550907_vous-avez-voulu.html [2023-10-21].

¹⁰⁵ *“non più una storia moderna della Chiesa che parta dalla frattura religiosa, dalla Riforma e dalla Controriforma, ma un lungo arco cronologico che parte dal grande scisma d'Occidente, dalla crisi della repubblica christiana medievale e dalla rinascita del papato a partire dalla metà del XV secolo. Non più la visione di una Chiesa medievale consunta dagli abusi, ma la dinamica di una cristianità che, impastata con la civiltà medievale nelle istituzioni e nella spiritualità, si deve misurare con lo sviluppo della modernità sul piano culturale e politico? Non un punto di partenza, ma il culmine, se non il punto d'arrivo, di un processo di trasformazione sia nel nuovo rapporto dell'individuo con Dio sia nel rapporto pubblico tra il*

místo přemýšlení o historii vnímané jako *locus theologicus*.¹⁰⁶ Sám Prodi byl také autorem jedné z nejdůležitějších prací o dějinách papežského úřadu v raném novověku, kde se politicko-náboženská role nejvyšších pontifiků ukazovala ani ne tak jako odpůrce „pokroku“ v rámci procesu budování států, ale spíše jako jeho vzor.¹⁰⁷

Snahou o překonání rozporů apologetických, resp. z konfesijního hlediska hodnotících prací a zároveň snahou o rozvinutí myšlenek, které stály i za zmiňovanou Prodiho prací, je další analytický nástroj: *konfesionalizace*. Jde o termín spojený především s historií zabývajícími se vývojem v oblasti tehdejší Svaté říše římské. Na začátku se jednalo o pojetí budování konfese (*Konfessionsbildung*), tak jak ho popsal Ernst Walter Zeeden (1916–2011). *Bildung* můžeme ostatně do češtiny přeložit i jako vzdělání, čímž by si tento pojem podržel svoji hodnotu pro důležitost, kterou vzdělání přikládali hlavní představitelé jednotlivých konfesí.¹⁰⁸ To je nicméně především terminologická úvaha. Nejsm si vědom, že by Zeeden celou věc stavěl takto.

Je otázkou, zda Zeedena nevedla v jeho výzkumu i upřímná snaha o pochopení rozdílů mezi křesťany: pocházel z evangelické rodiny, ale přestoupil ke katolické církvi. Zeedenův přínos spočíval ve vytvoření nového paradigmatu konfesijního věku (*Konfessionelle Zeitalter*), který se snažil překonat výkladové modely, které popisovaly reformaci jako nositelku modernizačního procesu, nebo naopak katolickou církev jako neměnnou a statickou instituci. I díky němu se tento pohled postupně prosadil i na teologických fakultách

sacro e il potere, tra le Chiese e lo Stato. Ciò non ha fatto venir meno la considerazione delle differenze e delle lotte tra protestanti, evangelici e riformati e cattolici, ma ha certamente contribuito a comprenderle come diverse risposte a un'unica domanda storica posta dalla modernità.” Prodi, Paolo: *La storia umana come luogo teologico*, in *ibid.*: *Profezia vs utopia*, Bologna, Il Mulino, 2013, s. 234.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 235. Prodi se tímto termínem odkazuje na dílo dominikána Melchiora Cana.

¹⁰⁷ Prodi, Paolo: *Il sovrano pontefice: un corpo e due anime: la monarchia papale nella prima età moderna*, Bologna, Il Mulino, 2006.

¹⁰⁸ O vývoji termínu *Bildung* pojednal ve své nejznámější práci i Hans-Georg Gadamer. Pro obsah této práce, zejména co se dotýká problematiky reformy a reformace, není bez zajímavosti zjištění, že „v němčině slovo „vzdělání“ dlouho soupeřilo s odpovídajícími odvozeninami z pojmu *forma*, např. *Formierung* {formování} a *Formation* {formace}. Od dob renesančního aristotelismu se *forma* zcela oddělila od svého technického významu a nabývala výkladu něčeho čistě dynamicky přírodního. Přesto se vítězství slova „vzdělání“ nad slovem „forma“ nejeví jako náhoda. Ve slově *Bildung* {vzdělání} totiž vězí slovo *Bild* {obraz}. Pojem *formy* nedosahuje této tajemné dvoustrannosti, s níž v sobě obraz {*Bild*} zahrnuje zároveň nápodobu {*Nachbild*} a předobraz {*Vorbild*}.“ Hans-Georg Gadamer, *Pravda a metoda I. Návys filosofické hermeneutiky*, Praha, Triáda, 2020, s. 27.

jednotlivých konfesí.¹⁰⁹

Pro pochopení Zeedenova pohledu je signifikantní jeho krátký příspěvek *K periodizaci a terminologii věku reformace a protireformace*.¹¹⁰ V první části textu se vyslovuje pro to neoddělovat příliš, jak bývalo zvykem, čas reformace (1517–1555) a období protireformace (1555–1648). Uznává, že je možné data, kterými jsou tyto periody ohraničeny, považovat za důležitá. Přinejmenším se ale vyslovuje pro to zdůrazňovat jednotu tohoto období, ba ho pro evropské dějiny ještě rozšířit na léta 1500–1650, případně posunout jeho začátek až do 15. století a jeho konec až do období vlády Ludvíka XIV., tj. 1643–1715.¹¹¹

Druhá část Zeedenovy studie se týká terminologie, která by dané období co nejpřesněji vystihovala. Navrhuje v ní dokonce dva možné názvy, které by mohly být alternativou k dvojici reformace-protireformace. První z nich je *Věk rozštěpení víry a budování konfesí* (Zeitalter des Glaubensspaltung und Konfessionsbildung). Při jeho popisu upozorňuje, že pojmu *Konfessionsbildung* je třeba rozumět jako spojení různých fenoménů. Konkrétně boje o víru v masovém měřítku; duchovně-náboženského střetávání; reformy v rámci konfesí; neoddelitelného propojení konfesí s „věcmi veřejnými“ (*Staatswesen*); kulturou a různými prvky toho, co by se dalo označit za *veřejnost*.¹¹² Vzápětí ale upozorňuje na možné problémy použití termínu konfese: není ještě příliš rozšířen a může být pochopen příliš úzce, což je dáno jeho moderním vnímáním.¹¹³ Tento pohled by se dal shrnout jako snaha

¹⁰⁹ V Zeedenově nekrologu takto hodnotí jeho význam Anton Schindling (1947–2020): „*Sein Ansatz überwand ältere konfessionalistische Deutungsmodelle in der Geschichtswissenschaft, die entweder den Protestantismus als eine dynamische Einbahnstraße in die moderne Welt oder den Katholizismus als die stets gleichbleibende beharrende alte Kirche verstanden. Wenn heute der vergleichende entwicklungsgeschichtliche Ansatz weithin auch von der Kirchengeschichtsschreibung an den Theologischen Fakultäten beider Konfessionen akzeptiert ist und praktiziert wird, belegt dies die über den rein fachimmanenten Diskurs hinausreichende Bedeutung von Zeedens Neuperspektivierung.*“ <https://uni-tuebingen.de/universitaet/aktuelles-und-publikationen/newsletter-uni-tuebingen-aktuell/2011/4/leute/9/> [Cit. 2022-03-09]

¹¹⁰ Zeeden, Ernst Walter: *Zur Periodisierung und Terminologie des Zeitalters der Reformation und Gegenreformation*, in Zeeden, Ernst Walter: *Studien zur Reformation, Gegenreformation und katholischen Reform*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1985.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 64.

¹¹² „*Kampf um den Glauben im massiven Sinne; geistig-religiöse Auseinandersetzung; innerkonfessionelle Reform; und die untrennbare Verflochtenheit von „Konfession“ mit Staatswesen, Kultur und sämtlichen Zweigen desse, was damals „Öffentlichkeit“ war.*“ *Ibid.*, s. 65.

¹¹³ „*Der Vorschlag arbeitet mit einer am historischen Material gewonnenen Vorstellung von „Konfession“, die voraussetzen vielleicht aa) noch zu früh – weil si noch zu wenig in die Lehrbücher und Gesamtdarstellungen eingedrungen – und bb) mißverständlich sein möchte – weil sie etwas ganz andere bezeichnet als unser gegenwärtiger verengter unf etwas anrühiger Begriff des „Konfessionellen.“* *Ibid.*

pochopit, jak vznikala v soudobé společnosti kategorie *konfese*, jaké měla sémantické pole a nakolik se liší od novějšího významu.

Druhý z navrhovaných názvů je *Věk bojů víry* (Zeitalter der Glaubenskämpfe). Měl by podle Zeedena vyjádřit jak boje vnitřní, tak vnější, čili zahrnovat „*jak prvotní náboženské rozhodování reformátorů, tak jevy jako například hugenotské války.*“¹¹⁴ Podobně jako v prvním případě ale připojuje i popis problémů, které s sebou tento název přináší: nemusí být zřetelné že je míněn ve své mnohoznačnosti. Bylo by tedy vždy vhodné ho doplnit tak, aby byla zdůrazněna souvislost s církevní reformou, eventuálně i kontinuita s tradičnějším pojetím, a to doplněním zmínky o protestantské (tento termín Zeeden nepoužívá) a katolické reformaci.¹¹⁵ Zeeden tedy podtrhává i existenciální význam, aniž by ovšem ztrácel ze zřetele politicko-vojenské události.

Raně novověká konfese se vyvíjela ve vzájemném vztahu duchovní a světské moci: církev a její aparát se dávaly do služby světské moci, ale ta zároveň tuto církev podporovala i při vědomí, že to bude něco stát. Často ale, upozorňuje Zeeden, bylo těžké tyto dvě strany mince odlišit. V každém případě docházelo k urychlení upevňovacího a sjednocujícího procesu v rámci konfese.¹¹⁶ Zeeden ale upozorňuje, že šlo o proces s nesmírně pestrou škálou použitých prostředků, které se lišily podle místa i času.¹¹⁷

Celkově na mě Zeedenovo dílo působí jako snaha zaměřit se na to, co bylo jednotlivým křesťanským denominacím společné a zdůraznit, že vývoj konfesí byl úzce spjat s procesem formování raně novověkého státu. Zároveň však obsahoval i onen vnitřní prvek přemýšlení o víře a jejím prosazování. V určitém ohledu

¹¹⁴ „sowohl die religiöse Urentscheidung der Reformatoren als auch Erscheinungen wie beispielsweise die Hugenottenkriege einzufangen.“ *Ibid.*

¹¹⁵ „Es scheine fraglich, ob mit dem Begriff „Glaubenskämpfe“ sich eine Vorstellung von der Vielsichtigkeit seines tatsächlichen Gehaltes verbinde. Ich möchte deshalb vorschlagen: aa) um den zentralen Sachverhalt des Zeitalters – die kirchliche Reform – mit anklingen zu lassen, bb) um die Kontinuität mit der traditionellen Terminologie zu wahren: „Zeitalter der Glaubenskämpfe“ mit dem Untertitel „Reformation und katholische Reform.“ *Ibid.*

¹¹⁶ „Dementsprechend tragen die Maßnahmen der Staatsgewalt in Dingen der Konfession ein doppeltes Gesicht. Die Kirche mit ihrer Apparatur wurde eingespannt in den Dienst der weltlichen Macht; umgekehrt nahm sich diese weltliche Macht aber der Kirche in ihren Nöten an, half ihr auf und ließ sich das sogar etwas kosten. Manchmal ist die Unterscheidung beider Motive mit Sicherheit nicht zu treffen. In beiden Fällen aber wurde der Festigungs- und Vereinheitlichungsprozeß der Konfession vorangetrieben.“ Zeeden, Ernst Walter: *Grundlagen und Wege der Konfessionsbildung in Deutschland im Zeitalter der Glaubenskämpfe*, in Zeeden, Ernst Walter: *Studien zur Reformation, Gegenreformation und katholischen Reform*, s. 75.

¹¹⁷ Srv. *ibid.* s. 76nn.

může být podobný pohled chápán i apologeticky, rozhodně ale ne primitivně a bez podložení prameny a literaturou.

Dalšími dvěma autory, kteří se zabývali sledovanou problematikou, byli Wolfgang Reinhard a Heinz Schilling. Došli nezávisle na sobě k pojmu *Konfessionalisierung*, který už je ekvivalentní českému pojmu konfesionalizace, nebo možná spíše „konfesionalizování“. Oba konstatovali souvislosti mezi budováním jednotlivých konfesí a procesem posilování státních struktur a sociální disciplinace nižších vrstev. Určité napětí mezi pojmy reformace-protireformace, v nichž byla přinejmenším latentně stále přítomná polemika mezi různými církvemi, by tak bylo překonáno hodnotově méně posuzujícím výkladem, který by byl zakotven spíše v teorii modernizačního procesu a sociální disciplinace, než v církevních dějinách.

Plodem jejich výzkumu je i efekt, který další studium problematiky komplikuje. Podobně jako v jiných oblastech historiografie se počet studií inspirovaných těmito pracemi jeví natolik masivní, že už samotné jejich zpracování je v podstatě nemožné a je třeba volit jen ty příkladné. To, co je nevýhodou, ale představuje zároveň i největší výhodu: vznik sítě institucí a badatelů, kteří každý svým způsobem mohou přispět dílčími studii nebo naopak syntézami k veřejně přístupnému rozvoji historického výzkumu v této oblasti. Sám Schilling, možná s trochou ironie, konstatuje v úvodu přednášky k jedné významné konferenci o katolické konfesionalizaci, že je důkazem nadkonfesionality a vědeckosti, když na zmíněné konferenci hovoří i historik, který se nezabýval relacemi nunciů, ale kalvinistickými církevními protokoly. Odkazuje se právě na teoreticko-metodologický koncept konfesionalizace, který umožnil „zvědeckost“ (Verwissenschaftlichung) celého tématu. Protože je tento Schillingův příspěvek zároveň i shrnutím problematiky do počátku 90. let minulého století, může sloužit jako shrnující taktéž v rámci této disertace. Nevyhýbá se v jeho rámci totiž ani kritice tohoto konceptu.¹¹⁸

Schilling zasazuje vznik konceptu konfesionalizace – kterého je spolu s Reinhardem autorem – do kontextu metodologických debat 70. let. Reagoval

¹¹⁸ Schilling, Heinz: *Die Konfessionalisierung von Kirche, Staat und Gesellschaft – Profil, Leistung, Defizite und Perspektiven eines Geschichtswissenschaftlichen Paradigmas*, in Reinhard, Wolfgang, Schilling, Heinz (edd.): *Die Katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliche Symposion der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Refomationgeschichte 1993*, Münster, Aschendorff, 1995, s. 1-49.

vlastně na dva extrémní přístupy: redukcionismus sociálních věd negující jakýkoli možný vliv náboženství a kultury na jedné straně a na *idealismus* podezřívavý vůči jakékoli možnosti sociálně-společensky interpretovat náboženské a církevní fenomény. V rámci rozvoje konfesionalizace posloužily zejména dva pomocné výkladové modely: systémově-teoretická perspektiva (*systemtheoretischen Perspektive*) a koncept modernizace vycházející z prací Maxe Webera a debaty, která se kolem něj rozvinula. První z nich upozornil na to, že oproti 19. a 20. století byla v raném novověku pozice náboženství a církve výrazně odlišná: nebyly to jen dva „další“ subsystémy, ale centrální a nosné osy struktury celé společnosti. Model modernizace oproti tomu inspiroval výzkumy, které ukázaly modernizační význam prakticky všech konfesí, nikoli pouze kalvinismu. V definici, kterou Schilling nabízí, se ukazuje konfesionalizace jako dynamický proces, v němž se jednotlivé faktory navzájem ovlivňují.¹¹⁹

Pochopitelně se nabízí otázka, zda je takto pojatá konfesionalizace vůbec zpracovatelná, neboť její studium vyžaduje náročnou přípravu, mělo-li by obstat ve své komplexnosti. Toto pojetí je však spíše jakýmsi cílovým stavem, úkolem, ideálním typem, který upozorňuje na různé aspekty historického vývoje a klade vysoké nároky na badatele. Různí historici proto tento pojem uchopují různým způsobem. Schilling upozorňuje i na provázanost s konceptem sociální disciplinace, jak to ve své studii ukázal např. Hsia.¹²⁰ Charakteristickým rysem

¹¹⁹ Protože paradoxně bývá obvykle konfesionalizace právě kvůli své dynamičnosti popisována bez snahy o přesnou definici, považuji za vhodné uvést ji tak, jak ji Schilling nabízí: „*In der weiten Definition meint „Konfessionalisierung“ einen gesellschaftsgeschichtlich fundamentalen Wandlungsvorgang, der kirchlich-religiöse und mentalitätsmäßig-kulturelle Veränderungen ebenso einschließt wie staatlich-politische und soziale. „Konfessionalisierung“ bedeutet somit nicht nur die Entstehung der neuzeitlichen Konfessionskirchen als Institutionen, auch nicht nur die „Konfessionsbildung“ im Sinne eines Hervortretens von religiös-kulturellen Systemen, die sich bekenntnismäßig in der Lehre, im Ritus, in der Spiritualität und nicht zuletzt in der religiösen Alltagskultur deutlich voneinander unterscheiden. „Konfessionalisierung“ meint einen gesellschaftlichen Fundamentalvorgang, der in meist gleichlaufender, bisweilen und gegeläufiger Verzahnung mit der Herausbildung des frühmodernen Staates, mit der Formierung einer neuzeitlich disziplinierten Untertanengesellschaft, die anders als die mittelalterliche Gesellschaft nicht personal-fragmentiert, sondern institutionell-flächenmäßig organisiert war, sowie parallel zur Entstehung des modernen kapitalistischen Wirtschaftssystems das öffentliche und private Leben in Europa tiefgreifend umpflügte. In langfristiger Perspektive gesehen, gehörte die Konfessionalisierung zu den Antriebsselementen jenes frühneuzeitlichen Transformationsprozesses, der die ständische Welt Alteuropas umformte in die moderne demokratische Industriegesellschaft. Dabei wirkten die kirchlich-religiösen, politischen, sozialen und ökonomischen Kräfte nach Art eines Syndroms, das heißt im Zusammenspiel von an sich jeweils originären Wirkfaktoren, die in wechselseitiger Beeinflussung gemeinsam die Gesamtrichtung des Wandels bestimmen.*“ *Ibid.*, s. 4.

¹²⁰ Po-chia Hsia, Ronnie: *Social Discipline in the Reformation: Central Europe 1550-1750*,

obou těchto přístupů je i určitý globální pohled na věc, který přesahuje tradičnější „národní“ (právě ve smyslu *Nuntiaturberichte aus Deutschland*) perspektivu. Dá se konstatovat, že se tím dostává stále více do popředí i téma komparativních dějin, *entangled history* apod. Jednotlivé fenomény (města, instituce, teritoriální celky) bývají často brány jako *case study* a ukazují se jako relativní, ve smyslu ve vztahu (relaci) k okolním fenoménům. Z tohoto pohledu se i evropské dějiny a dějiny křesťanství jeví jako nikoli jediná možná vývojová schémata, ale jako specifické události a procesy, které se v něčem lišily a v něčem jiném shodovaly s mimoevropskými civilizacemi. V neposlední řadě je konfesionalizace přinejmenším inspirací při sledování témat spojených s tématem identity, individuální i národně-státní, a tématy s ní spojenými (gender, právo, společnost, svoboda slova aj.)

Schilling identifikuje sedm hlavních kritik vůči konceptu konfesionalizace: 1) „zvědečtění“ pohledu na problematiku relativizuje specifika jednotlivých konfesí; 2) kladení důrazu na hlavní konfese a opomíjení „disidentů“ (např. novokřtěnců) a nekřesťanů; 3) možné podcenění vnitřní rozmanitosti jednotlivých konfesí; 4) značná závislost na teorii „modernizace“; 5) kritika konfesionalizace nařizované „shora“ a „absolutisticky“; 6) problém periodizace: je typický věk, na který je uplatňován model konfesionalizace, skutečně tak jedinečný a neměl by být relativizován?; 7) problém původu odlišností a rozdělení „Německa“ v 19. století

Autor příspěvku rovněž upozornil, že konfesionalizace není jediný existující a možný model: jako alternativy vidí především model sekularizace a nové pohledy, jako jsou dějiny každodennosti, mikrohistorie a další, které vždy určitým způsobem reagují na některou z výtek kladených modelu konfesionalizace. V zásadě se Schilling vůči těmto směrům nestaví nijak útočně, ale hájí výhody svého přístupu, který se mu zdá kromě už zmíněných výhod ukazovat obecnější vývojový trend.

Konfesionalizace se ukazuje na základě tohoto pojetí jako dynamický systém, který je schopný absorbovat dílčí přístupy a zahrnout je do svého rámce. Oproti dřívějšímu pojetí modernizace se více počítá s nutností reflexe teologie a duchovního života obecně. Takto pojatá konfesionalizace evropských zemí, zejména německojazyčných teritorií, ukázala i specifika vývoje starého

London/New York, Routledge 1989.

kontinentu. Není náhodou, že Wolfgang Reinhard, druhý ze „zakladatelů“ modelu konfesionalizace, se v pozdější fázi svého studia věnuje zejména komparativním dějinám a státotvorným tendencím v rámci zbytku světa.¹²¹ To nicméně už považují za téma, které přesahuje rámec této disertace a nepovažují za možné se mu více věnovat. Dá se konstatovat, že „následníkem“ konfesionalizace je koncept konfesijní kultury (*Konfessionskultur*), který klade důraz jak na teologicky-náboženské aspekty, tak na rituální a obecně společensko-komunitní prvky, vedoucí k vytvoření konfesijní identity chápané dynamicky a jako vyvíjející se v čase.¹²²

Konfesionalizaci je třeba vnímat jako inspirativní a komplexní koncept. Nepochybné pozitivum lze spatřit v „připuštění“ sociálních dějin do dějin křesťanstva. Duchovní a sociálně-politické faktory hrály nepochybně ve vývoji Evropy roli a bylo by chybou jeden z těchto aspektů opominout. To, že i v českém prostředí je konfesionalizace přijímána jako pomocný pojem, dokládá mimo jiné velmi podnětný sborník z konference pořádané v roce 2012 vícero odbornými ústavami *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století* a samozřejmě i celá řada dalších prací.¹²³

Má výtka vůči používání pojmu konfesionalizace je dvojitá a nevybočuje v zásadě z Schillingovy kritiky tohoto přístupu. Za prvé: proč by se tento pojem měl eventuálně používat pouze pro raný novověk, pro epochu, kdy se rozvíjí myšlenky

¹²¹ Srv. např. sborník Reinhard, Wolfgang: *Verstaatlichung der Welt? Europäische Staatsmodelle und außereuropäische Machprozesse*, München, Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1999.

¹²² Srv. kapitulu *Von der katholischen Konfessionalisierung zur katholischen Konfessionskultur* v článku Wassilowsky, Günther: *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur. Zur Einführung*, in Walter, Peter, Wassilowsky, Günther (Hgg.): *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur (1563-2013). Wissenschaftliches Symposium aus Anlass des 450. Jahrestages des Abschlusses des Konzils von Trient*, Freiburg i. Br. 18.-21. September 2013, Münster, Aschendorff, s. 26-29. Stručně vyjadřuje Wassilowsky svůj pohled v jiném článku těmito slovy: „[oproti stavění pojmů konfese a kultura proti sobě nebo jako navzájem se ovlivňující] *sehe ich für die Geschichtsschreibung des konfessionellen Zeitalters einen großen Vorzug darin, unter dem Stichwort „Konfessionskultur“ die frühneuzeitlichen Konfessionen selbst mithilfe kulturalistischer Analysekatoren in einem fundamentalen Sinn als Kulturen zu begreifen uns systematisch zu untersuchen. [...] Für mich ist „Konfessionskultur“ ein integraler Begriff und ein operatives Konzept zur Erforschung frühneuzeitlicher Konfessionalität.*“ Wassilowsky, Günther: *Was ist katholische Konfessionskultur?*, in *Archiv für Reformationsgeschichte – Archive for Reformation History* 109/1, s. 402-412.

¹²³ *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století: stati a rozšířené příspěvky z 31. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i., a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 9. a 10. října 2012 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Praha, Scriptorium, 2014.

Luthera a posléze Kalvína? Rozumím, že v tomto období vznikly především nové materiální podmínky a struktury pro účinnější aplikaci toho, co můžeme nazvat sociální disciplinací. Mezi ty můžeme zařadit např. knihtisk, ustalování pevné byrokracie a přidružené fenomény.

Faktem nicméně je, že proces konfesionalizace by mohl být uplatněn i na období definování křesťanské ortodoxie a legalizace křesťanství v rámci římské říše. Autorů s podobným názorem je více. Přinejmenším co se týče středověku. Thomas Winkelbauer se na začátku druhého dílu publikace *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter* vyjadřuje pregnančně: „První reformací v oblasti latinského křesťanstva byla husitská revoluce (1419-1436) v Čechách a na Moravě.“¹²⁴ Obširně se tématu věnoval i sborník *Heresis seminaria*, který přinesl řadu pohledů, které zásadě nebyly proti tomu nějakým způsobem označit za reformaci i období husitské revoluce. Obzvláště se to týká příspěvku Pavla Soukupa.¹²⁵

Druhý problém, který se zdá být v obecnějším chápání převažující, je ten, že v pojetí konfesionalizace změny pocházejí v zásadě „shora“. Pokud bychom ale zkoumali např. dvě na první pohled zcela rozdílné události, kterými jsou vznik Jednoty bratrské a Tovaryšstva Ježíšova, našli bychom konkrétní příklady iniciativy „zdola“. Je ale nepochybné, že této výtky si byli vědomi nejenom pozdější autoři, jako Thomas Winkelbauer, ale už i Zeeden, který hovoří o „církvním lidu“ (*Kirchenvolk*, snad by se dal v tomto kontextu použít i pojem *laici*) jako o objektu, ale zároveň i partneru konfesní reformy.¹²⁶

1. 2. 2. 3 Rozšíření metodologické perspektivy

Pohled přesahující jednotlivé státy a zaměření na dlouhodobější a nové metodologické přístupy se promítly i do bádání o nunciích. Pozitivním posunem, který byl umožněn změnou geopolitické situace, je opětovná činnost historiků z

¹²⁴ „Die erste Reformation im Bereich der lateinischen Christenheit war die hussitisch Revolution (1419-1436) in Böhmen und Mähren.“ Winkelbauer, Thomas: *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Teil 2, Wien, Verlag Carl Ueberreuter, 2003, s. 18.

¹²⁵ Soukup, Pavel: *Kauza reformace. Husitství v konkurenci reformních projektů*, in Rychterová, Pavlína, Soukup, Pavel, *Heresis seminaria. Pojmy a koncepty v bádání o husitství*, Praha, CMS, 2013.

¹²⁶ Např. *ibid.*, s. 80-91.

České republiky, kteří se účastní tvorby edic, ale i psaní studií z textů relací nunciů a jiných pramenů s nuncií spojenými. Bádání o nunciích nicméně do značné míry reflektuje obecnější tendence bádání o diplomatických zástupcích. Dá se pozorovat odklon od převážně pozitivistického pohledu, který v pramenech diplomatů viděl „opravdové“ záznamy o „pravých“, tedy politických dějinách, k jiným tématům.¹²⁷ Podobný vývoj bylo možné pozorovat i v obecnějším bádání o raně novověké diplomacii. Tradiční pojetí „mezinárodních vztahů“ postupně nahrazovala historicko-antropologická perspektiva a pohled kulturních dějin. Ačkoli se politické dějiny mohly zdát mrtvé, uchovaly si svou důležitost, ale nemohou si už klást nárok na autonomii.¹²⁸

Trendem se stalo i přihlížení k dynamice a vzájemnému ovlivňování se různých aspektů (politiky, kultury, náboženství). Důraz se také klade např. na význam dvora coby specifického prostředí, vytváření sítí vlivu a komunikace, formaci vyslanců a způsobu, jakým (se) měli reprezentovat. Jako jedno z ústředních témat se tak jeví vyjednávání, chápané jako sociální fenomén, který se historie snaží zkoumat s pomocí jiných společenských věd. Podobné studie se snaží uchopit specifika raně novověké komunikace tohoto typu na základě instrukcí, použitého jazyka apod. Snahou tedy není porovnání dnešní a tehdejší komunikace, ale toho, co bylo pokládáno za komunikační strategii, která by vedla k úspěchu v rámci jednání.¹²⁹ Historie se ostatně dá pojímat právě jako období jednání a vyjednávání mezi jednotlivými dohodami, které jsou klasickými mezníky politických dějin. Rozdílem oproti dřívějšímu přístupu je právě pohled „do nitra“ těchto jednání, na

¹²⁷ V tomto úseku vycházím ze souhrnu *La diplomazia nella prima età moderna: esperienza e prospettive di ricerca* od Paoly Volpini v *Rivista storica italiana*, 2/2020, s. 653-683.

¹²⁸ „However much political history may be renewed and regenerated by the other human sciences, it cannot aspire to autonomy. To divide a single branch of learning into separate compartments is more inadmissible than ever in the age of pluridisciplinarity [...] But it is still true that the models of the new general history must accord the dimension of politics the same place as is occupied in society by the phenomenon of power, which is the epistemological incarnation of politics in the present. To pass from the age of anatomy to that of the atom, political history is no longer the backbone of history but its nucleus.“ Le Goff, Jacques: *Is Politics Still the Backbone of History?* in *Daedalus* 100/1 (1971), *Historical Studies Today*, s. 13; srv. Hrbek, Jiří: *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, in *Theatrum historiae* 13 (213), s. 7-30. O podobné změně perspektivy psal vlastně už Fernand Braudel ve své proslulé kritice historie, která by se zabývala výlučně „událostmi“, byť pochopitelně z trochu jiného pohledu: Braudel, Fernand, *Histoire et Sciences sociales: La longue durée*, in *Annales*. No. 4 (Oct.- Dec. 1958), s. 725-753. Jako příklady uvádí třeba aristotelovské pojetí světa či přístup François Rabelais, jak ho popsal ve své studii *Rabelais et le problème de l'incroyance au XVIe siècle* Lucien Febvre. *Ibid.*, s. 732.

¹²⁹ Frigo, Daniela: *Il negoziato come campo di ricerca interdisciplinare*, in *Poliarchie/Polyarchies* 2, 2/2019, s. 199-200.

jejich dynamiku a strukturu, symboly a kanály.¹³⁰

Tato témata se mění v otázky, které historici kladou pramenům. Dobové textové nebo obrazové záznamy však o tom, co by historika v tomto ohledu zajímalo, velmi často mlčí. I pokud jsou k dispozici svědectví více účastníků jednání, obvykle se v popisu přinejmenším v něčem neshodnou. Navíc nelze opominout ani obtížnost toho, kdy je ústní jednání představováno v písemné formě vyznačující se určitou literární formou a narací.¹³¹ Bez významu jistě není ani fakt, že je třeba brát s odstupem představu, že se při podobných jednáních setkávají lidé jednající pouze racionálně a že mají jasnou představu o tom, čeho chtějí dosáhnout.¹³² Zdá se, že úvahy jdoucí tímto směrem se vlastně, možná nevědomě, přibližují úvahám klasické rétoriky, jak o ní přemýšlel např. Aristotelés.

Jedním z mnoha fenoménů, které spojují výše zmíněné aspekty, je už zmíněný dvůr a s ním spojené rituály, které jsou nazírány historicko-antropologickou perspektivou.¹³³ Touto perspektivou rozhodně není nepolíbené ani české prostředí: stačí vzpomenout na číslo pardubického časopisu *Theatrum historiae* 19/2016, kde prezentovala své příspěvky řada autorů (Lenka Maršálková, Jiří Hrbek, Jiří M. Havlík a jiní), nebo na sborník *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, kultury*.¹³⁴ Pro tuto disertaci je ale třeba v tomto ohledu zmínit především jiné číslo *TH*, a to sice 23/2018, jehož název zní *The House of Habsburg and the Papacy*. Tomáš Černušák, jeden z nejaktivnějších badatelů na poli raněnovověkých nunciatur, zde ve svém příspěvku pojednal o působení papežských vyslanců z pohledu vytváření vlivu prostřednictvím sítě kontaktů, patronátu a služeb.¹³⁵ Stejný autor se spolu s Pavlem Markem věnoval i vzájemné spolupráci diplomatických zástupců papeže a španělského krále a strategiím, které používali.¹³⁶

¹³⁰ *Ibid.*, s. 202-203.

¹³¹ *Ibid.*, s. 207-8.

¹³² *Ibid.*, s. 216.

¹³³ Příkladem takové studie může být Visceglia, Maria Antonietta: *La Roma dei papi: la corte e la politica internazionale (secoli XV-XVII)*, Roma, Viella, 2018 nebo jiné práce této autorky. Specificky se pak touto tematikou zabývá centrum IULCE (Istituto Universitario “La Corte en Europa”) <http://iulce.es/iulce-qui-nes-somos/>. [Cit. 2022-06-13]. Srv. představení tohoto institutu Manuelem Riverou Rodríguezem formou videa: <https://www.youtube.com/watch?v=srwDFJ-Tsfo>.

¹³⁴ Bůžek, Václav (et al.): *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, kultury*, Praha, NLN, 2010.

¹³⁵ Černušák, Tomáš: *The relationship network of nuncios and forms of reward of its members at the imperial court of Rudolf II (1576-1612)*, in *TH* 23, 2018, s. 55-74.

¹³⁶ Černušák, Tomáš, Marek, Pavel: *Gesandte und Klienten: päpstliche und spanische*

Už dříve se pak tématu dvoru Rudolfa II. věnovala Jaroslava Hausenblasová.¹³⁷ Z dalších perspektiv, které se týkají výzkumu raněnovověkých diplomatů, se dá zmínit další aspekt, kterému se věnoval Černušák: vyslanci (v tomto případě nunciové) byli nejen zástupci papeže, ale i členy své vlastní rodiny. Tato vícevrstevnatost identity potom prakticky ovlivňovala činnost nunciů.¹³⁸ Nutno též dodat, že tématu dvora se nevěnuje pouze část historické obce zaměřující se na raný novověk, ale i v českém prostředí jako takovém se jedná o kvalitní a reflektovanou součást historického bádání, jak prokazuje existence a činnost výzkumného centra *Dvory a rezidence ve středověku* při Historickém ústavu Akademie věd ČR.¹³⁹

Další oblastí, která je v posledních desetiletích rozvíjena, je otázka kulturního transferu (*trasfert culturels*) skrze působení diplomatů. Často je tento aspekt vnímán i jako použití *soft-power*, tedy určitého rafinovaného, nenásilného a často implicitního způsobu, jak naklonit prostředí a společnost, v níž diplomat působil, směrem ke stanovisku, které považoval za správné a/nebo vhodné.

Od obecnějšího pojednání o vývoji zkoumání pramenů raněnovověkých diplomatů se můžeme nyní vrátit opět specifičtěji k nunciům. Mnohé už bylo zmíněno. Došlo k celkovému přehodnocení významu relací nunciů (ostatně i termín „relace nunciů“ byl relativizován) a mimo edic samotných umožnila už existující zpracování těchto pramenů více interpretací ve výše popsaných směrech.

Místem, kde se sešlo hned několik důležitých studií na toto téma, byl 53. díl časopisu vydávaného Německým historickým ústavem v Římě *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* (dále značený zkratkou *QFIAB*) z roku 1973.¹⁴⁰ První z článků, které zde k tématu naleznete, pochází z pera Heinricha Lutze a pojednává o významu relací nunciů pro evropské

Diplomaten im Umfeld von Kaiser Rudolf II., Berlin, De Gruyter Oldenbourg, 2020.

¹³⁷ Hausenblasová, Jaroslava: *Der Hof Kaiser Rudolfs II.: eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha, Artefactum, 2002.

¹³⁸ Černušák, Tomáš: *Služba papeži versus služba vlastní rodině. Příklad papežského nuncia Antonia Caetaniho*, in *Folia historica bohemica* 32/1 (2017), s. 129-141.

¹³⁹ Výzkumný plán a další informace lze nalézt na odkazu <https://www.hiu.cas.cz/vyzkumne-centrum-dvory-a-rezidence-ve-stredoveku> [Cit. 2023-06-20]. Odkazy na literaturu co se týče středověké percepce dvora a jeho tradice v české historiografii srv. Dvořáčková-Malá, Dana, *František Palacký, české dějiny a dvorský výzkum*. Přehled a metodologie bádání, in *ČČH* 4/2021, s. 826-846.

¹⁴⁰ Je k dispozici i elektronicky na adrese https://perspectivia.net/receive/ploneimport4_mods_00006871. [Cit. 2023-06-09].

historické bádání a dějepisectví.¹⁴¹ Lutz hovoří o tom, že přestože relace nunciů považoval za důležité již Ranke, chyběla kritika ve smyslu většího zaměření se na osoby pisatelů a jejich kontextu. Kritizuje i přístup editorů *Nuntiaturberichte*, kteří se mu zdáli být omezeni zaměřením na kvantitativní aspekt pramenného výzkumu a národním úhlem pohledu. Celkově hodnotí tento projekt jako především snahu o vyplnění „bílých míst“ v národních (a rozhodně ne pouze *německých*) či regionálních dějinách, jejichž interpretace už na konci 19. století měla poměrně jasně konsolidovaný narativ.¹⁴² Lutz se zmiňuje i o dalších tématech, která byla nastíněna v předchozím textu disertace: pozitivním aspektem edice relací byla spolupráce badatelů hlásících se k různým konfesím. Vydané prameny také poněkud upravovaly spíše jednostranný pohled na papežské dějiny představený Pastorem a související s obrazem papežství po I. vatikánském koncilu.

Lutz, píšící na počátku 70. let, rovněž konstatoval, že se u studia problematiky nunciů nedá hovořit o přílišném využití nových metodologických přístupů, ať už je to koncept mentality rozšířený skrze školu kolem časopisu *Annales*, nebo koncept *forces profondes* aplikovaný na mezinárodní vztahy Pierrem Renouvinem (1893–1974), nebo další.¹⁴³ Jako důvod vidí nejistotu ohledně toho, jak přistupovat skrze tyto metody k církevním institucím v jejich propojení se sociálními, politickými a kulturními dynamikami. Případně obavy jak naplnit požadavek sociálních dějin jako „totálních dějin“ s ohledem na množství přístupů a materiálu v kontextu nunciatur.¹⁴⁴ Následně Lutz, i skrze citace Giuseppe Alberiga a Paola Prodiho, upozorňuje na význam graduálního vývoje katolické církve a na osobní moment víry jak těch, kteří jsou autory pramenů, tak těch, kteří je interpretují. Lutz podotýká, že kritika právního formalismu a absence hlubšího

¹⁴¹ Lutz, Henrich: *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die europäische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung*, in *QFIAB*, vol. 53, 1973, s. 152-167.

¹⁴² „Man könnte den Tenr dieser Editionskozeptionen – die natürlich entsprechende interpretative Folgen nach sich zogen – in verkürter Weise folgendermaßen fassen: Ausfüllung noch bestehender Lücken in den inländischen Quellen stammenden Kenntnissen durch die *Nuntiaturberichte*.“ *Ibid.*, s. 154.

¹⁴³ Podobně jako u *Annales* jsou těmito „podpovrchovými silami“ míněny různé geografické, ekonomické, i jiné faktory. Historie pro něj byla smysluplná vždy ve vztahu k jiným disciplínám, které měly vycházet z autentických a kriticky zhodnocených pramenů. Srv. Duroselle, Jean-Baptiste: *Pierre Renouvin et la science politique*, in *Revue française de science politique*, n. 3, 1975, s. 561-574.

¹⁴⁴ Lutz, Henrich: *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die europäische Geschichtsforschung und Geschichtsschreibung*, s. 159.

spirituálního momentu v relacích nunciů může být legitimní, ale neměla by vést k zavržení pramenu samotného, který má ostatně svá specifika.¹⁴⁵ Doporučuje opustit důraz na dějiny národních států, neboť se nalézají v popředí zájmu témata týkající se vzájemně soupeřících společenských a kulturních struktur, zkoumaných komparativní perspektivou.¹⁴⁶ Po překonání apologetických přístupů se dají prameny nunciů na základě pramenné hermeneutiky kuriální proveniencí řadit mezi texty vhodné pro poznání společných problémů Evropy.¹⁴⁷ Od pozitivistické metody se má tedy přejít spíše k analyticko-hermeneutickému přístupu.

Stejný sborník obsahuje i příspěvek Gerharda Müllera *O významu relací nunciů pro církevní dějiny*, ve kterém hovoří zejména o relacích nunciů z první poloviny 16. století.¹⁴⁸ Po krátkém úvodu zdůrazňujícím komplexitu a užitečnost tohoto typu pramenů přidává podnětné poznámky: chceme-li pochopit nuncie, nelze se věnovat pouze relacím, ale i jiným pramenům, které nám pomohou pochopit kontext jejich života; snažit se nedívat při bádání jen na jednu konkrétní nunciaturu, ale i na zprávy dalších papežských vyslanců. V tomto ohledu zmiňuje význam vydávání relací francouzských nunciů (*Acta Nuntiaturae Gallicae*, 1958) a nunciů působících na Apeninském poloostrově (*Nunziature d'Italia*, 1961).¹⁴⁹ Upozorňuje také na fakt, že každý nuncius měl jiné pozorovací schopnosti a hodnota jednotlivých poselství se proto značně liší. Jasně dává najevo i potřebu opustit pohled založený na národně-státních celcích, které vznikly až v následujících staletích. Konstatuje i důležitý fakt: pro toto období nelze než konstatovat zásadní propojení mezi politikou a náboženstvím (doslovně: mezi

¹⁴⁵ “Man kann die Nuntien, Staatssekretäre und Päpste jener Zeit kritisieren, ihren juridischen Formalismus, ihre politischen Schwachzüge, ihr Verhalten gegenüber diesem „dramma spirituale“. Aber die Option für eine Kirche der Gegenwart und der Zukunft, die anders, weniger juridisch-politisch und mehr von spiritueller Kraft erfüllt ist als jene, deren Zeugnisse wir in den Nuntiaturberichten vor uns haben, sollte nicht zu einer Abwertung dieser Zeugnisse als solcher führen.“ *Ibid.*, s. 161.

¹⁴⁶ *Ibid.*, s. 163.

¹⁴⁷ “Je unterschiedener apologetische Konzeptionen der Papstgeschichte à la Pastor und seiner Gegner überwunden werden, desto produktiver kann sich eine geläuterte Lesefähigkeit und Interpretation an den Dokumenten der päpstlichen Diplomatie bewähren: es geht darum, aufgrund einer quellspezifischen Hermeneutik in diesen Dokumenten den Querschnitt nicht nur kirchlicher, sondern auch kultureller, politischer, sozialer Gesamtprobleme Europas aufzudecken.“ *Ibid.*, s. 164.

¹⁴⁸ Müller, Gerhard: *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die Kirchengeschichte*, in *QFIAB*, vol. 53, 1973, s. 168-179.

¹⁴⁹ *Ibid.*, s. 170.

církvi a světem, *Kirche und Welt*).¹⁵⁰

Zmíněný sborník obsahuje i příspěvek Huberta Jedinu o prosazování dekretů tridentského koncilu a roli, jakou v něm hráli nunciové.¹⁵¹ Obsah jako takový není v kontextu této kapitoly až tak důležitý. Významné je ale to, že se jedná o příspěvek, který se nezabývá metodologií, ale splňuje nepochybně jeden z aspektů: zmiňuje nuncie, kteří zastupovali papeže v různých zemích a v delší časové perspektivě. Papežská diplomacie je vnímána v kontextu vybraných oblastí raněnovověké Evropy a podává tak výrazně plastičtější pohled, než by mohla poskytnout jedna jediná nunciatura. Helmut Goetz pro změnu upozornil na to, že relace nunciů mohou být použity pro zkoumání různých témat, včetně těch týkajících se sociálních či jiných dějin.¹⁵² Poslední příspěvek, který je součástí sborníku a který považuji za vhodné zmínit, je text Georga Lutze, v němž pojednává o problematice věrohodnosti relací nunciů na příkladu aktivit nuncia Bagna ve Francii, kde se tento diplomat ukazuje jako jeden ze strůjců aliance mezi Francií a Bavorskem, aniž by však dochovaná vzájemná korespondence napovídala, že by vycházel z instrukcí ze strany kurie.¹⁵³

Z osobností, které patří k nejpłodnějším co se týká studia problematiky raněnovověkých nunciů, vyčnívá v posledních desetiletích člen Německého historického ústavu v Římě Alexander Koller. Mimo dvou nových svazků *NBIII* (9 a 10) je rovněž autorem řady článků a podílel se na mnoha sbornících.¹⁵⁴ Pro problematiku této disertace je asi nejvýznamnější studií jeho text *Imperator und Pontifex* pojednávající o vztahu císařství a papežství v období let 1555–1648.¹⁵⁵ Tohoto tématu se týká ale i mnoho jeho článků, a to i ve vztahu k vedlejším zemím Koruny české, jako je příklad Lužice.¹⁵⁶

¹⁵⁰ *Ibid.*, s. 178-179.

¹⁵¹ Jedin, Hubert: *Nuntiaturberichte und Durchführung des Konzils von Trient. Hinweise und Fragen*, in *QFIAB*, vol. 53, 1973, s. 180-213.

¹⁵² Goetz, Heinrich: *Die Nuntiaturberichte des 16. Jahrhunderts als Komplementärquelle zur Geschichtsschreibung*, in *QFIAB*, vol. 53, 1973, s. 214-226.

¹⁵³ Lutz, Georg: *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, in *QFIAB*, vol. 53, 1973, s. 227-275.

¹⁵⁴ Seznam publikací Alexandra Kollera je k dispozici na adrese http://dhi-roma.it/index.php?id=koller_publ&L=11 [Cit. 2024-02-02]

¹⁵⁵ Koller, Alexander: *Imperator und Pontifex. Forschungen zum Verhältnis von Kaiserhof und römischer Kurie im Zeitalter der Konfessionalisierung (1555-1648)*, Münster, Aschendorff, 2012.

¹⁵⁶ Koller, Alexander: *“Alcune poche reliquie de’ cattolici”*. *Roma e la Lusazia durante il regime asburgico (1526-1635)*, in Sanfilippo, Matteo, Koller, Alexander, Pizzorusso, Giovanni: *Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna*, Viterbo, Settecittà, s. 185-217.

Kvůli snaze o komparativní přístup rovněž došlo k novým přístupům k pramenům nunciatur. Klaus Jaitner se zaměřil na instrukce jednotlivých nunciů, což znamenalo odstup od snahy o „vytěžení“ všech možných pramenů z korespondence nunciů se státními sekretáři a s dalšími osobami, ale zvolil se jeden, a to klíčový typ pramene, jakým byly (hlavní) instrukce pro nuncie.¹⁵⁷ Jak upozorňuje Alena Pazderová, konference *Das Papstum, die Christenheit und die Staaten Europas 1592-1605* konaná v roce 1985 Německým historickým institutem u příležitosti vydání jedné z Jaitnerových prací, „potvrdila opodstatněnost vydávání papežských instrukcí i pro další pontifikáty a apelovala na mezinárodní historickou obec, z níž se měli rekrutovat editoři dalších svazků.“¹⁵⁸ Jedním z těch, kteří na tuto výzvu odpověděli kladně, byl Silvano Giordano, který zpracoval papežské instrukce Pavla V. a připravuje k vydání ty vydané během pontifikátu Urbana VIII.¹⁵⁹

Z českého prostředí je důležité kromě zmíněného Tomáše Černušáka detailněji pojednat i o dalších autorech. Jejich činnost umožnilo studium skrze Český historický ústav v Římě, díky němuž bylo možné využít vatikánské i jiné římské a italské archivy a knihovny.¹⁶⁰ Alena Pazderová připravuje kompletní edici relací nuncia Cesare Speciana.¹⁶¹ Úkolu se zhostila více než dobře a navázala tak na snahy Josefa Matouška, jehož původní plány nicméně upravila na základě zkušenosti ediční praxe. Vzhledem k tomu, že práce obsahuje i fundovaný úvod založený na pramenech a odborné české i zahraniční literatuře, jasně převyšuje i nekompletní edici Specianových relací, kterou připravil Natale Mosconi.¹⁶²

¹⁵⁷ Klaus Jaitner je autorem těchto souborů hlavních instrukcí: *Die Hauptinstruktionen Clemens VIII. für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592-1605*, Tübingen; *Die Hauptinstruktionen Gregors XV. für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhöfen, 1621-1623*, Tübingen, M. Niemeyer, 1997; *Instruktionen und Relationen für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen von Sixtus V. bis Innozenz IX. (1585-1591)*, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 2021.

¹⁵⁸ Pazderová, Alena: *Zpřístupňování nunciaturní korespondence*, s. 68.

¹⁵⁹ Giordano, Silvano (ed.): *Le istruzioni generali di Paolo V ai diplomatici pontifici: 1605-1621*, Tübingen, Niemeyer, 2003.

¹⁶⁰ Celkový přehled práce ústavu předložil Jaroslav Pánek: Pánek, Jaroslav: *Le pubblicazioni e i progetti dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 11 (2018), s. 19-46.

¹⁶¹ Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta nuntiorum aspotolicorum apud imperatorem 1592-1628. Tomus I., Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars I. Mai 1592-Dezember 1592. 2016 -- Pars II. Januar 1593-Dezember 1593. 2016 -- Pars III. Januar 1594-Dezember 1594. 2016 -- Pars IV. Januar 1595-Juni 1595. 2022 -- Pars V. Juli 1595-Dezember 1595. 2022*, Praegae, Archivum Nationale, 2016-2022.

¹⁶² Kontext vzniku popsala Pazderová v článku Pazderová, Alena: *L'edizione critica della corrispondenza dei nunzi del XVI secolo (Elaborazione editoriale della corrispondenza di Cesare Speciano, nunzio apostolico presso la corte imperiale nel periodo 1592-1598)*, in

Tomáš Parma spolu s Tomášem Černušákem pokračují ve snahách Pavla Balcárka zpřístupnit mimořádně hodnotnou (a dlouhou) nunciaturu Carla Caraffy, která by měla napomoci pochopit lépe dějiny zemí Koruny české po bitvě na Bílé hoře. Vzhledem k tomu, že tato dvojice autorů zvolila odlišná kritéria pro tvorbu edice než Balcárek, mohli plodů jeho výzkumu využít jen částečně.¹⁶³

Důležitou změnou v rámci bádání o papežských vyslancích bylo i chronologické rozšíření oproti původnímu jednoznačnému důrazu na 16. a 17. století. Antonín Kalous se zaměřil na pozdní středověk a na působení zejména legátů, ale i nunciů, přičemž důkladně prozkoumal problematiku názvu i pravomocí těchto mužů. Významná je i skutečnost, že vzal v úvahu celý středoevropský prostor, obzvláště pak Uher.¹⁶⁴ Prameny nunciatur začaly hrát význam i pro pozdější období, což souviselo s tím, že vatikánské archivy začaly postupně posunovat datum, kterým byl ohraničen materiál přístupný pro badatelské využití.¹⁶⁵

1. 2. 2. 4 Reforma jako analytický nástroj

Po zevrubném přehledu vývoje bádání o nunciích a v oblasti církevních dějin obecně je nyní na místě představit s jakým přístupem se obracím na prameny já sám. Osobně se kloním k tomu použít jako analytický nástroj pojem *reforma*. Volba tohoto termínu vychází z mé interpretace pramenů a navazující sekundární literatury. Není to pohled nijak revoluční. V této prostotě je ale i jeho síla. Dá se konstatovat, že celkově je trend hodnocení reformace takový, že se klade důraz na společné reformní snahy celků, které později vytvořily jednotlivé konfese, a to v poměrně dlouhém časovém horizontu, který relativizuje jedinečnost reformace v klasickém slova smyslu.¹⁶⁶ Nechybí ani kritické hlasy, které upozorňují na to, že

Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma 11 (2018), s. 71-86.

¹⁶³ Srv. Černušák, Tomáš: *Die Nuntiatur von Carlo Caraffa (1621-1628). Das neue Editionsprojekt im historischen Kontext*, in *Römische historische Mitteilungen*, 60, 2018, s. 49-56.

¹⁶⁴ Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku 1450-1526*, Brno, Matice moravská, 2010; *Ibid.: The legation of Angelo Pecchinoli at the court of the king of Hungary (1488-1490)*, Budapest/Rome, MTA-PPKE Vilmos Fraknoi Vatican Historical Research Institute, 2021.

¹⁶⁵ Jedním z těch, kteří je významněji využili, je Marek Šmíd: Šmíd, Marek, *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno, CDK, 2015; *Ibid.: Vatikán a české země v letech 1914-1918*, Brno, CDK, 2020.

¹⁶⁶ Srv. v tomto ohledu článek F. Motta o vývoji historiografie o křesťanství v raném novověku, který v posledních letech výrazně ovlivňuje i tzv. *global turn*: Motta, Franco: *Sguardo globale e storiografia sul cristianesimo di età moderna*, in *Rivista storica italiana*, 2/2020, s. 517-541.

se v podobném přístupu ztrácí dobová a konfesijní specifika na úkor hledání určitých obecnějších tendencí. To je ostatně jeden z bodů, o kterých se zmiňoval i Schilling, když představil výtky vůči konceptu konfesionalizace.

Upozornění na obavy ze ztráty specifík nejsou přehnané, nejsou nicméně ani důvodem nehledat to společné. V rámci historie, která v sobě často obsahuje nějakou míru komparace, vždy vyjdou na povrch jak shody, tak rozdíly. Nejinak je tomu i v bádání o křesťanství v raném novověku. Jde pak o to, na co se zaměříme a co upozadíme.

Pojem *reforma* proto považuji za nosný. V českém jazyce má tu výhodu, že ho lze aplikovat na oba proudy – protestantský i katolický – a zároveň lépe zachovává terminologii křesťanské tradice. I když pojem *reformace* je v zásadě synonymem, je evidentně už zatížen svým využíváním v historii. Rozumí se jím určité hnutí, které se oddělilo od římskokatolické církve, ať už jsou důvody rozkolu interpretovány jakkoli. Při jeho používání jistě nelze pominout mou tendenci vyhnout se spíše pejorativně znějícímu termínu *protestantismus*.

Reformu vnímám jako navazující na patristickou tradici připodobnění se obrazu, ke kterému byl člověk stvořen (opět se ozývá v němčině jasná příbuznost mezi *Bild* a *Bildung*). Jedním z hlavních biblických textů je kristologicky interpretovaný verš 27 z první kapitoly knihy *Genesis*: „*Bůh stvořil člověka jako svůj obraz, jak obraz Boží ho stvořil, stvořil je jako muže a ženu.*“ V tomto kontextu je forma obsažená v pojmech *reforma* a *reformace* ne pouze tvarem, jak se dnes převážně vnímá („forma na koláč“), ale něčím bytostným, co působí to, že věc je taková, jaká je.

Pojem *reforma* je v souladu s dobovou snahou o vzdělání spojené s růstem v ctnostech a zároveň je nepochybně podložen i prameny z různých stran křesťanského dobového spektra.¹⁶⁷ Značná část kánonů Tridentského koncilu byla nazvána *de reformatione*. Z českého prostředí je pak z pohledu terminologie např. velmi zajímavá práce Tadeáše Hájka z Hájku, kterou nám dochoval v opisu Marek Bydžovský z Florentina. Hájek, mimo jiné osobní lékař Maxmiliána II. a Rudolfa II., v něm komentuje relativně příznivě provedení tzv. gregoriánského kalendáře, který byl nicméně pro svůj původ – byl zadaný papežem – zaváděn jen s obtížemi. Na konci práce potom Hájek konstatuje, že mnohem důležitější je ale reforma

¹⁶⁷ Stejně téma potvrzuje a popisuje pro středověkou zbožnost Angenendt, Arnold: *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2003, s. 28-30.

křesťanství, v níž velkou roli přisuzuje i světské moci. Současně hovoří z perspektivy jednoho z těch, kteří se podíleli na sepsání České konfese v roce 1575. O přizpůsobování se Kristovu obrazu píše později v *Labyrintu světa a ráji srdce* i Komenský: „slyším mnohá a rozličná napomínání, každý aby se k tomu obrazu formoval“ (Kap. XVIII, 5); „Odtud vyplývá jednostejnost jakási, aneb jich všech k sobě podobnost, že jako by do jedné formy sliti byli všickni, tak jsou: všichni totéž smýšlejí, totéž věří, totéž chtějí a nechťejí, protože od jednoho a téhož ducha vyučeni jsou.“ (Kap. XLIV, 4).

Reforma kladla na člověka i na společnost normy, které byly dříve platné jen pro určité skupiny. V rámci křesťanství především pro řeholníky nebo členy bratrstev.¹⁶⁸ Platilo to zejména u kléru, který byl v římskokatolickém prostředí obzvláště připodobněn k řeholnímu životu (vznik semináře a důraz na celibát, liturgii hodin a mravní ctnosti), ale i v evangelickém prostředí byl zdůrazněn význam vzdělání, už ve zmíněném slova smyslu: výuka nebyla samoúčelná, ale měla (re)formovat celého člověka, jeho (či její) rozum i srdce.

Dobrym příkladem ze zemí Koruny české je jáchymovská škola a s ní spojený Jan Mathesius.¹⁶⁹ To vše bylo umožněno i novými technologiemi, a zde se setkáváme celkem nenásilně s konceptem konfesionalizace. Zároveň tato vize reformy nevyjímá ani přinucovací a tvrdá opatření, neboť opominout je by znamenalo idealizaci dobového myšlení, ostatně i dobové pedagogiky. Je jistě vhodné celou věc ještě upřesnit: reformou by se dala nazvat celá historie křesťanstva, přijmeme-li její pojetí jako obnovování Božího obrazu v člověku. Jde o proces a zároveň cíl, který je dynamický a sotva se v něm dá hovořit o dosažení konečného výsledku. To je ostatně smyslem první z 95 Lutherových tezí: celý život křesťana má být pokáním. Jeho kritika směřovala v tomto ohledu spíše (viz následující teze) k tomu, že ona aktuální reforma života se redukovala často pouze na přijetí milosti skrze svátost smíření, definovanou nadto právnickým slovníkem, a opomíjela změnu chování a nápravu života. Církevní tradice má pro tento jev příhodný novozákonní pojem *metanoia*, který lze přeložit jako obrácení či „změna

¹⁶⁸ Srv. marxistický pohled od Fontana, Josep: *Evropa před zrcadlem*, Praha, NLN, 2001, s. 94. V duchu historicko-antropologickém i Burke, Peter: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha, Argo, 2005.

¹⁶⁹ Srv. Just, Jiří: *Luteráni v našich zemích do Bílé hory*, s. 59-65, in Just, Jiří, Nešpor, Zdeněk R., Matějka, Ondřej, et. al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha, Lutherova společnost, 2009.

smýšlení“, ale tradičně bývá překládán i jako „činění pokání“.¹⁷⁰

V tomto pojetí je možné do reformy započítat i osoby, které např. Pastor označoval jako reformátory, byť jde o zařazení více než diskutabilní: byl takový sv. Ignác z Loyoly reformátorem církve? Jistě ovlivnil dějiny církve zásadním způsobem, ale zůstali-li bychom spíše u věroučně-institucionálního pojetí reformy/reformace, bylo by takové označení problematické, ačkoli Tovaryšstvo Ježíšovo bylo svou strukturou v době vzniku poměrně inovativní.

Pocit potřeby reformy byl ovšem patrně v tomto období pociťován silněji, a to jak díky poměrně živému náboženskému životu, tak díky už zmiňovaným novým komunikačním prostředkům. Snad lze mluvit o reformě v 16. století, nebo raně novověké reformě. Otázka terminologie je pochopitelně otevřená a pojem sám není tak důležitý jako to, co se se snaží vyjádřit.

Při zpracovávání tématu se zaměřím na to, jakou vizi reformy měla kurie a nakolik byla přijímána v zemích Koruny české. Otázka, jak toto přijímání nebo odmítání hodnotit, je jistě problematická. Nakolik to prameny dovolí, porovnáám obsah relací nunciů s jinými druhy pramenů, ať už budou pocházet z prostředí panovníka Rudolfa II., církevních představitelů nebo jiných členů stavovské obce. Kvůli množství zvláštních aspektů jsem se rozhodl zaměřit na dva hlavní okruhy, které se ale takřka nezbytně prolínají.

Prvním z nich je podání života jednotlivých nunciů, kteří působili na Rudolfově dvoře ve sledovaném období. Tato studie by měla pomoci pochopit aspekty, které fenomenologicky vyplynou z komparativního výzkumu. V tomto ohledu bude třeba zhodnotit i samotný systém nunciatur podléhající úřadu státního sekretáře. Jednalo se spíše o jednotlivé vojáky „v poli“, nebo o synchronizovaný systém? V tomto ohledu je důležité podívat se nejen na působení těchto mužů na císařském dvoře, ale zasadit ho do celkového kontextu jejich života a kariéry.

Druhým z bodů je otázka diskurzu kurie. Ten byl totiž do značné míry postaven na právní terminologii, která vyplynula ze staletého vývoje církevního práva. V tomto směru se zaměřím i na předchozí vývoj církve, protože bez pochopení souvislostí s legalizací církve v době Konstantina a vznikem kanonického práva lze pochopit toto názvosloví jen obtížně. Tento diskurz byl ostatně sám jedním z důvodů konfliktu, protože vycházel z určitých antropologických předpokladů,

¹⁷⁰ Dají se např. srovnat různé překlady *Mk*, 1,15, případně liturgie udílení popelce na Popeleční středě.

které byly považovány za v podstatě samozřejmé a neoddiskutovatelné. S tím souvisí i otázka tolerance a koexistence jednotlivých konfesí navzájem.

Reflexi si zaslouží i to, jaké prameny budu při své disertaci využívat. Nejdůležitějším pramenem jsou pro mě právě relace nunciů, které jsou do významné míry pro toto období editovány, byť nikoli zcela. Mimo edic *NB* a příbuzných proto budu vycházet i z archivního výzkumu. Vzhledem k množství editovaných pramenů jsem ale měl možnost omezit se v tomto ohledu pouze na některé zajímavé prameny, zejména na dialog Germanika Malaspiny. Ten, spolu se sbírkou aforismů Cesare Speciana, doplňuje mozaiku pramenů pocházejících z provenience mužů, kteří působili ve službách Svatého stolce, o velmi zajímavý kamínek. Tyto texty pomohou také lépe pochopit sousloví *ragion di stato*, které se bude objevovat už v relacích jednotlivých nunciů.

Co se týče časového rozsahu, primární jsou pochopitelně ty relace, které pocházejí z období vymezeného tématem disertace. Není mou snahou reflektovat výrazněji pozdější vývoj. To ale do značné míry obstarala právě tato metodologická kapitola. Naopak považuji za nezbytné pozastavit se u působení nunciů u císařského dvora v období přecházejícím vládě Rudolfa II. Zatímco rudolfinské období můžeme právem považovat za chloubu výzkumu českých církevních dějin, poněkud překvapivě jsou relace nunciů z dřívějšího úseku 16. století někdy opomíjeny, ačkoli množství materiálu je enormní. Je jistě pravdou, že obsah týkající se úžeji zemí Koruny představuje jen relativně malou část. Zaměření se na toto období umožní, aby vyšla jasněji kontinuita, i to, kde bude možné pozorovat určitou změnu v nějakém aspektu korespondence nunciů.

Co se týče pramenů vzešlých z prostředí zemí Koruny české, bude každá kapitola specifická. V zásadě se ale budu zaměřovat především na prameny jurisdikční a státoprávní povahy, i když se pro toto období nelze vyhnout obtížím při rozlišování, nakolik je určitý pramen „státní“ a nakolik „osobní“. Tyto dvě sféry se totiž ve stavovské společnosti prolínaly. I to ale pomůže pochopit komplexnost tohoto systému.

Na závěr této části ještě slovo k tomu, proč bylo zvoleno právě rozmezí let 1578–1594. K prvnímu z těchto letopočtů se dá v zásadě datovat první stálý pobyt nuncia na pražském dvoře. Druhé datum je pak zvoleno čistě pragmaticky. Dávalo by sice smysl dovést celou záležitost třeba do tzv. katolického převratu v

roce 1599, ale množství pramenů, které by pro to bylo třeba prostudovat, by ještě výrazněji narostlo a už při hranici stanovené na rok 1594 se jedná o poměrně rozsáhlý výměr. Bylo proto zvoleno toto datum, které není samo o sobě žádným velkým milníkem, ale umožňuje ukázat tendence působení prvních několika let na císařském dvoře u tak významného nuncia, jakým byl Cesare Speciano. Díky tomu bude snadněji možné interpretovat jeho *Propositioni morali e civili*, které jsou poměrně unikátním textem reflektujícím mnoho aspektů, jimiž se tato disertace zabývá.

2. Apoštolští nunciové u císařského dvora v letech 1578–1594

V této kapitole se zaměřím na srovnávací pohled na jednotlivé nuncie, kteří ve sledovaném období působili na dvoře Rudolfa II. Nejprve se budu věnovat „medailonkům“ jednotlivých nunciů, přičemž následně z těchto zpracování životní a především kariérní dráhy těchto mužů bude možné učinit závěry, které budou poté porovnány. Přesto je vhodné předem určit některá kritéria, na jejichž základě bude poté možné požadované porovnání uskutečnit.

Zaměřím se především na původ, vzdělání (kde a co studoval), kariérní postup včetně období následujícího po absolvování funkčního období. Tyto poměrně snadno uchopitelné údaje budou následně vloženy do tabulky v závěru kapitoly, kde budou přehledně k dispozici.

Obtížněji se dá porovnat to, jakým způsobem k výkonu své funkce jednotliví papežští vyslanci přistupovali. Přesto je důležité se o to pokusit. K širšímu zhodnocení aktivit nunciů se však dostanu až v závěrečné kapitole disertace. V té bude možné životopisy nunciů vyložit i s ohledem na historický vývoj papežství a role náboženství v dějinách západního křesťanství. Zároveň výrazný vhled do mentality nunciů umožní reflexe dialogu Germanika Malaspiny a aforismů Cesare Speciana.

2. 1 Životopisy jednotlivých nunciů působících u císařského dvora v letech 1578–1594

V následujících studiích se zaměřím na jednotlivé nuncie. Ačkoli hlavním pramenem budou relace nunciů jako takové, jsou v rámci možností doplněny buď jinými prameny, nebo alespoň informacemi z odborné literatury. Nutno dodat, že jednotliví nunciové se od sebe poměrně významně odlišují co do míry toho, nakolik známe jejich působení, a to jak u císařského dvora Rudolfa II., tak jinde. Navzdory omezení, které představuje nemožnost věnovat se jednotlivým

zástupcům papeže ve vyčerpávající míře, jde často o vůbec první zpracování životopisů těchto mužů v českém jazyce.

2. 1. 1 Orazio Malaspina

Prvním z nunciů, kteří pravidelněji sídlili na území zemí Koruny české, byl ve sledovaném období Orazio Malaspina.¹⁷¹ O mládí Malaspiny toho víme jen velmi málo, neznáme dokonce ani rok ani místo narození. Je to dáno i tím, že se nedochovala jeho osobní pozůstalost. Jsme proto odkázáni do značné míry na oficiální korespondenci. S jistotou můžeme říci, že byl synem Morella, markýze z Monti ve Val di Magra nacházející se na rozhraní mezi Toskánskem a Ligurií a jeho choti Lucrezie (či Tirinzie) Strozzi-Maggi pocházející z Florencie.

Mnoho nevíme ani o Malaspinově vzdělání. Vycházíme-li z některých jeho relací, lze s jistotou říci, že nezískal žádný právnícký titul.¹⁷² Z jiných z jeho zpráv se nám dochovala informace, že byl na kněze vysvěcen Stanislavem Hosiem.¹⁷³ Malaspina byl zřejmě v poměrně intenzivním kontaktu s Karlem Boromejským. Je možné tak soudit podle korespondence archivované v milánské Biblioteca ambrosiana. V době, kdy vyjížděl na svou misi jako nuncijský k císařskému dvoru byl knězem v biskupství Luni-Sarzana, nacházejícím se na rozhraní Toskánska a Ligurie, a měl hodnost apoštolského protonotáře. Tyto informace jsou obsaženy spolu s titulem „magister“, který svědčí přece jen o určitém vzdělání, ve fakultách pro Malaspinovo působení na Rudolfově dvoře: „*Gregorius etc. dilecto filio magistro Horatio ex marchionibus Malaspinae presbytero Lunensis Sarzanensis diocesis notario nostro (...)*“¹⁷⁴

Je pravděpodobné, že za sebou Malaspina v době, kdy se stal nunciem, neměl žádnou významnější diplomatickou zkušenost. Jeho vyslání proto může být buď výrazem spěchu při hledání nástupce po náhlé smrti jeho předchůdce Bartolomea Portii, nebo důsledkem Malaspinovy obeznámenosti s konfliktem o Val di Taro.

¹⁷¹ Souhrně o Malaspinovi: heslo v *Dizionario biografico degli italiani* (DBI), Bd. 67, s. 797-799 jehož autorem je Alexander Koller, dostupné také online na adrese https://www.treccani.it/enciclopedia/orazio-malaspina_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2022-09-02]; představení nuncia v rámci *NBIII/10* od stejného autora, s. IX-XX.

¹⁷² „*non sono dottor di legge*“, *Ibid.*, s. 53 (č. 22); „*tornai a replicare, ancorché fossi non fossi dottor di leggi*“, s. 152 (č. 86).

¹⁷³ *Ibid.*, s. 209 (č. 125).

¹⁷⁴ *Ibid.*, s. 8 (č. 2). Datováno 1. září 1578.

Lunigiana, náležející rodu Malaspina, nebyla od tohoto území, které si nárokoval Giacomo Boncompagni, syn papeže Řehoře XIII., příliš vzdálená. Snad šlo o kombinaci obojího. Koller výstižně podotýká, že ve výčtu kvalit nuncia byl kladen důraz spíše na charakterová pozitiva, než na předchozí zkušenost, jako v jiných případech.¹⁷⁵

Pokud byla motivace jmenování Malaspiny skutečně takováto, ukazuje se jako problematický klasický pohled na strategii Řehoře XIII. Obecně se má za to, že za jeho pontifikátu měli nunciové plnit především reformně-církevní úkoly. Ostatně ani samotná snaha papežova syna Giacomu, otcem podporovaná, není v tomto ohledu příliš ve shodě s obecnějším pohledem na pontifikát tohoto papeže, u kterého bývá zdůrazňována především soustředění na vytvoření struktur k formaci nových kněží (seminářů a kolejí) a tato „světská“ strana jeho panování bývá více opomíjena. Giacomo Boncompagni nicméně zřejmě neměl ambice, které by přesahovaly meze ochoty ostatních politických hráčů tolerovat jeho poměrně silné postavení.¹⁷⁶

Malaspina byl mimo to i vazalem císaře. V tehdejší době šlo nepochybně o akt vstřícnosti vůči císaři Rudolfovi. Každopádně svého pobytu u císaře využíval Malaspina i k ovlivnění záležitostí, které se týkaly panství jeho rodiny. Dosvědčují to písemnosti tehdejšího vyslance Františka I. Medicejského.¹⁷⁷ Po otcově smrti ostatně Malaspina zdědil titul pána z Monti, který mu císař potvrdil.¹⁷⁸

Na přelomu srpna a září byly odeslány všechny potřebné dokumenty a Malaspina vyrazil na cestu. Během ní se setkal i s arcivévodou Arnoštem a Maxmiliánem. První audience u císaře Rudolfa se mu dostalo 6. října, krátce po samotném příjezdu do Prahy. Pražské souměstí Malaspina až do konce svého pobytu opustil pouze jednou, a to kvůli cestě do Bamberku.

Protože Minuccio Minucci, sekretář Malaspinova předchůdce Portii, vstoupil do služeb Madruzzo a Prahu tak brzy opustil, potřeboval nový nuncius spolehlivého sekretáře. Minucci díky své znalosti práva nepochybně představoval osobnost,

¹⁷⁵ *Ibid.*, s. X.

¹⁷⁶ Srv. Törne, Per Olof: *Ptolémée Gallio, cardinal de Côme. Étude sur la cour de Rome sur la secrétairerie pontificale et sur la politique des papes au XVI:e siècle*, Helsingfors, Lilius & Hertzberg, 1907, s. 117-119.

¹⁷⁷ Srv. *NBIII/10*, s. XI.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. XVII.

kteřá by Malaspinovi byla k pomoci. Na doporučení Gallia se součástí Malaspinovy *famiglie* (což byl výraz označující dvůr nuncia) coby auditor stal Cesare dell' Arena. Funkci sekretáře obsadil Camprizio Cornuagli, který Malaspinu zastupoval v době jeho nepřítomnosti.

Malaspina byl, co se oficiální korespondence týče, v nejčastějším kontaktu se státním sekretářem Tolomeem Galliem, obvykle označovaným jako *kardinál Como*. Ten byl skutečným vykonavatelem praktické stránky papežovy politiky. A to i přesto, že Řehoř XIII. měl svého kardinála-nepota, kterým byl jeho synovec Filippo. Ten tento stav zřejmě nesnášel právě nejlépe, ale Gallia, který se osvědčil v papežské administrativě už během pontifikátu Pia IV., to nijak neohrozilo.¹⁷⁹

Malaspina byl v intenzivním korespondenčním styku také s nunciem na polském dvoře Andreou Caligarim, který svou činnost v tomto úřadě zahájil jen několik měsíců před Malaspinovým příjezdem do Prahy. Z dalších papežských diplomatů, se kterými byl Malaspina v častějším styku, lze zmínit i mimořádného nuncia u kolínských mírových rozhovorů, Giambattistu Castagnu, a vyslance na sněm kurfiřtů v Norimberku, Giovanniho Delfina, který byl po značně dlouhou dobu (1571-1578) předchůdcem Bartolomea Portii na císařském dvoře.

Brzy se ukázalo, že Orazio bude ve velmi úzkém kontaktu rovněž se svým příbuzným Germanikem Malaspinou, který se stal prakticky prvním stálým nunciem ve Štýrsku. Alessio Stradella, člen řádu augustiniánů-poustevníků, který byl na tuto pozici jmenovaný jako první, totiž zemřel během cesty do Rakouska. Mimo to ale zůstal Malaspina v kontaktu i s Karlem Boromejským.

Hlavní témata, kterým se měl podle představ kurie Malaspina věnovat, vysvítají z instrukcí datovaných 29. srpna 1578.¹⁸⁰ Prvním bodem byla otázka Landhausu ve Vídni, kde kázali nekatoličtí kazatelé, v čele s Josua Opitzem (1542-1584), než byli císařem vykázáni. Úkolem nuncia mělo být přesvědčit císaře, aby vyhnal podobné kazatele ze všech svých panství, ačkoli na tento problém existovaly v císařově okolí různé názory. Tento akt měl panovníkovi přinést nejen zásluhy u Boha, ale i i upevnění jeho autority.¹⁸¹

¹⁷⁹ Florentský vyslanec psal v srpnu 1572, že „*Il Cardinale Buoncompagni è buona persona ma ha pochissima esperienza, tien la carica dello stato della chiesa, ma i negozi de principi gli fa tutti Como il che egli sopporta difficilmente.*” Cit. podle Törne, Per Olof: *Ptolémée Gallio, cardinal de Côme*, s. 122.

¹⁸⁰ Otištěny v NBIII/10, s. 1-7 (č. 1). Datováno 29. srpna 1578.

¹⁸¹ „*oltra il merito che acquisterà con Dio, sanciscerà et stabilirà l' autorità sua, con farsi obidire et non cedere punto a l' audacia et insolenza de' suoi sudditi.*” *Ibid.*, s. 2. O vykázání Opitze

Druhým bodem bylo dohlédnout, aby (arci)biskupové volení kapitulami byli dříve, než obdrží od císaře tzv. *regalie*, nejprve schválení apoštolským stolcem. Stávalo se totiž, že poté, co získali skrze schválení panovníkem světské statky, už po posvěcení ze strany Říma příliš netoužili.

Třetím bodem bylo připomenutí, aby byl do Říma vyslán diplomatický zástupce císaře. Od roku 1572, kdy zemřel Prospero d'Arco, totiž tento úřad zůstal neobsazen a vlastně ho vykonával protektor *Germaniae* kardinál Madruzzo. V roce 1581 se vyslancem stal kardinálův mladší bratr Giovanni Federico.¹⁸²

Čtvrtý bod tvořila reforma kalendáře, která byla zakončena až v době nunciatury Bonomiho. V této chvíli se však měl Malaspina zaměřit na to, aby císař zaslal do Říma zpětnou vazbu ohledně provedení reformy, přičemž byl už dříve v tomto ohledu na jeho dvůr poslán určitý elaborát „*sopra il modo di accomodar l'anno*“, aby se k němu mohli vyjádřit při něm působící vzdělanci.¹⁸³

Pátý bod je pro české, resp. moravské dějiny důležitý, neboť se týkal otázky nástupnictví na olomouckém biskupském stolci po smrti Jana Mezouna z Telče (cca. 1542–1578). Situace se pro Řím jevila jako poněkud nepřehledná. Východiskem ze situace se stala až volba Stanislava Pavlovského (cca. 1545–1599) v roce 1579.

Následující bod se týkal obsazení ostříhomského arcibiskupského stolce. Gallio se domníval, že Rudolf využívá toho, že při sedesvakanci může čerpat příjmy této arcidiecéze na financování boje s Osmany.¹⁸⁴

ante solis occasum informoval 21. června 1578 předchůdce Malaspiny Portia. *NBIII/9*, s. 464 (č. 200). Ten se v souvislosti s touto kontroverzí už dříve (10. května) vyjádřil do Říma ve smyslu, že je třeba zakázat veřejné provozování nekatolických náboženství, nemá-li se ještě zhoršit situace katolické církve a snížit autorita císaře. Hovořil o tom i s arcivévodou Ferdinandem, se španělským velvyslancem, s arcivévodou Arnoštem i s dalšími: „*Si prova di più con vive ragioni che lasciare anco un minimo essercitio d'altra religione che cath.ca non è che promovere da nocere alla causa di Dio et rendere con il tempo questo male incurabile che adesso si può speditamente sanare; né pur questo, ma tanti altri per Germania, se S. M.tà si risolvesse di ritenere la sua autorità et non permettere che sia così a l'aperta su gl'occhi suoi derisa et vilipesa? Sopra che ho detto lungamente, anzi fatto dire più volte i medesimi o simili concetti dal Duca Ferdinando et da l'Ambasciatore di Spagna, l'uno et l'altro de' quali è ardente a l'Imperatore et a l'Arciduca Ernesto, oltre alcuni di minore portata che, mossi da me, si sono adoptrati et tuttavia si adoptrano con il Consiglio.*” *Ibid.*, s. 409 (č. 179).

¹⁸² V roce 1578 a 1581 byl před jmenováním do úřadu císařova vyslance Veit von Dornberg (1529-1591). Nakonec se však tohoto úřadu ujal až v roce 1587 a do Říma doputoval až v roce 1589. Srv. *ibid.*, pozn. pod čarou č. 6 a [https://www.treccani.it/enciclopedia/vito-dornberg_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/vito-dornberg_(Dizionario-Biografico)/) [Cit. 2022-07-08].

¹⁸³ *NBIII/10*. 3-4.

¹⁸⁴ *Ibid.*, s. 5.

Posledním důležitým bodem byla „*negotio de la pacificatione di Fiandra*“.¹⁸⁵ U rozhovorů měl být přítomen mimořádný nuncius Giambattista Castagna. Malaspinovým úkolem bylo zajistit aby byl císař otevřen jednáním (*In tanto Lei haverà cura di mantener in buona dispositione l'Imperatore*) a aby se v případě, že císařovi komisaři (církvní kurfiřti a další) nebudou schopní v rozhovorech pokračovat, na setkání odebral osobně. Za takových okolností měl nuncius informovat Řím, který by vyslal zvláštního legáta. O celé věci, stejně jako dalších záležitostech týkajících se „*santa religione*“ dostal povolení uvědomit španělského vyslance Juana de Borja (1533-1606).¹⁸⁶

Dalšími osobami, které byly Malaspinovi představeny jako zbožné a horlivé co se týče služby Bohu a zároveň vlivné pro své postavení u dvora, byli Marie Habsburká (1528–1603), Rudolfova matka a Arnošt (1553–1595), císařův bratr. U dvora je jinak spousta dobrých a katolických pánů, ale vyskytují se na něm i „*poco sinceri verso la religione*.“ Má tedy být na pozoru a dobře se informovat.¹⁸⁷

Na tomto místě je vhodné upozornit, že papež, resp. Svatý stolec, rozhodně nebyli jedinou mocností, která se snažila mít na Rudolfově dvoře vliv. Nejvýznamnějším z vyslanců byl v tomto období jistě právě Borja, který zastupoval Filipa II. Členy Filipovy sítě byli ale i mnozí klienti, a to vlastně nejen přímo u dvora, ale po celé říši. Mimo *vasallos*, tedy těch, kteří pocházeli z některého z dominií španělského krále se jednalo o různé klienty, jejichž byl španělský král patronem.¹⁸⁸ V rámci této skupiny se ale ještě rozlišovala kvalita

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 5-6.

¹⁸⁶ “[Viz předchozí citace v textu, který pokračuje] *che, restando qualche difficultà insuperabile da li commissarii, come si teme, ad ogni modo vi vada in persona, nel qual caso anco S. S.tà manderebbe un legato per coadiuvar le pie attioni et fatiche de la M.tà S.; et quando si venisse in questa resolutione d'andare, V. S. haverrebbe di darne avviso qua per corriero espresso acciò la deputatione et venuta del legato fosse a tempo.*” *Ibid.*, s. 6; Přehledně o aktivitě Juana de Borjy coby vyslance krále Filipa II. na císařském dvoře (1577-1581) pojednal Marek, Pavel: *La embajada española en la corte imperial (1558-1641): figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praga, Karolinum, 2013, s. 75-81. Mezi Borjovy nejužší kontakty patřila císařovna Marie, Wolfgang Rumpf, Vratislav z Pernštejna a Adam z Ditrichštejna. Borja byl rovněž velkým podporovatelem jezuitů. Jeho otec byl ostatně mezi lety 1565 a 1572 generálním představeným Tovaryšstva Ježíšova.

¹⁸⁷ *NBIII/10*, s. 7.

¹⁸⁸ “*Většina sociologů i historiků rozumí pod pojmem klient osobu, jež je dlouhodobě poutána oboustranně výhodným vztahem k osobě vyššího společenského postavení – patronovi. Pouto, které je pojí, je poutem velice pružným. Statky a služby, jež si patron a klient mezi sebou vyměňují, nejsou totiž pevně dané. Mění se naopak postupem času na základě toho, jak se vyvíjí potřeby a prostředky obou zúčastněných stran. Zatímco patron nabízel klientům ochranu a nejrůznější milosti, povinností klienta bylo hájit patronovu pověst, informovat jej o všem, co se dozví, a především využívat svých možností a schopností k tomu, aby rozšiřoval svou moc.*“ Marek, Pavel: *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a*

tohoto vztahu: spíše sympatizující *servidores inclinatos* či věrnější *servidores confidentes* (těch nebylo mnoho, v roce 1581 jsou jmenováni Rumpf, Vratislav z Pernštejna a Adam z Ditrichštejna).¹⁸⁹

Nicméně vzhledem k omezenému počtu osob, které by byly skutečně klienty španělského krále, považuje historik Pavel Marek za poněkud nadnesené hovořit o španělské straně, a to i v nadcházejícím období, neboť se nezdá, že by sami španělští vyslanci vnímali existenci nějaké ucelené skupiny.¹⁹⁰ V kontextu diplomatických vztahů mezi španělskou a rakouskou větví habsburského rodu je ještě podstatné doplnit, že vyslancem ve Španělsku byl od roku 1564 do roku 1573 Adam z Ditrichštejna a od roku 1574 do roku 1606 Hans Khevenhüller z Aichelbergu.¹⁹¹

Vraťme se však k počátkům Malaspinovy nunciatury. Fakulty, které byly Malaspinovi odeslány s datem 1. září 1578, udělovaly novému nunciovi značné pravomoci.¹⁹² Oblastí nunciovy působnosti byla všechna místa pod Rudolfovou jurisdikcí, přičemž jeho funkce byla *nuntius cum potestate legati de latere*. Byla mu udělena plná moc k vizitaci i těch institucí, které byly jinak exemptovány. Velký důraz byl kladen na reformu v duchu tridentských kánonů.¹⁹³

Celkově pak fakulty obsahovaly velké pravomoci, které bez patřičného vzdělání v kanonickém právu raného novověku není snadné posoudit. Důležitá však nepochybně byla možnost udělovat beneficia. Ta totiž tvořila jeden z hlavních nástrojů umožňujících výkon duchovní správy v tomto období, neboť prakticky zajišťovala obživu pro toho, kdo je držel. Stejně významná byla i možnost

počátku 17. století, in ČČH 105/1 (2007), s. 47.

¹⁸⁹ *Ibid.*, s. 54.

¹⁹⁰ *Ibid.*, s. 57-58.

¹⁹¹ O Ditrichštejnově aktivitě ve službě Maxmiliána II., která vedla k jeho vzestupu srv. Edelmayer, Friedrich: *Ehre, Geld, Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maxmilians II.*, in Edelmayer, Friedrich, Kohler, Alfred (Hrsgg.), *Kaiser Maxmilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, Wien/München, Verlag für Geschichte und Politik/R. Oldenbourg verlag München, s. 109-142.

¹⁹² Fakulty jsou otištěny v *NBIII/10*, s. 8-16 (č. 2), datováno 1. září 1578.

¹⁹³ “*necnon evangelicae et apostolicae doctrinae sacrorumque canonum et generalium conciliorum decretis ac sanctorum patrum traditionibus atque institutis inhaerendo et, prout occasio rerumque qualitas exegerit, quaecunque mutatione, correctione, emendatione, revocatione, renovatione ac etiam ex integro editione indigere cognoveris, reformandi, mutandi, corrigendi et etiam ex novo condendi condita sacris canonibus non repugnancia confirmandi, abusus quoscunque tollendi, regulas, institutiones, observationes et ecclesiasticam disciplinam, ubicunque ille exciderint, modis congruis restituendi et reintegrandi, predicti concilii Tridentini decreta, ubi nondum introducta sunt, proponendi et custodiri precipiendi, ipsaque personas tam saeculares quam regulares etiam exemptas ad debitum et honestum vitae modum revocandi et, quicquid inde statueris et ordinaveris, perpetuo observari faciendi*“ *Ibid.*, s. 9-10.

dispensovati od eventuálních překážek ke svěcení.

Podívejme se nyní podrobněji na tu část Malaspinova působení, která se úžeji týkala záležitostí zemí Koruny české. Nuncius se nacházel už od úvodní audience v Praze, kam v podstatě císařský dvůr přesídlil. K záležitostem Koruny české měl tedy (přinejmenším geograficky) blízko. Zajímavá zmínka, která vnáší vzhled do způsobu, jakým audience probíhaly, se nachází v jedné z prvních relací, podle které se zdá, že Rudolf s Malaspinou při setkáních hovořil španělsky (*Mi rispose [Rudolf] nella sua solita lengua spagnola...*).¹⁹⁴

Malaspina žádal i o instrukce k publikování jubilea. Arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice totiž obdržel patriční exempláře, avšak nechtěl je zveřejnit, protože se domníval, že by to mohlo některé urazit, a to z toho důvodu, že text obsahoval formulaci, která mohla vyznívat jako modlitba proti arciknížeti Matyášovi.¹⁹⁵ Ten totiž k značnému překvapení své rodiny odjel už před nějakou dobu do Nizozemí, kde měl zastávat úřad místodržícího ve jménu stavů. Jednalo se proto o choulostivou záležitost týkající se vládnoucí dynastie.

Malaspina nebyl pasivním divákem ani v záležitosti volby nového olomouckého biskupa. Není nutné zacházet do detailů, ale důležité je, že Malaspina byl v celé záležitosti prostředníkem, byť praktická rozhodnutí nebyla v jeho pravomoci.¹⁹⁶ Upozorňoval i na skutečnost, že někteří šlechtici chtějí využít sedesvakance na olomouckém biskupském stolci k tomu, aby si přivlastnili léna, která mají v držení od biskupství. Měl mezi ně patřit i Vratislav z Perštejna.¹⁹⁷ Na návrh Rudolfa, který měl prosit papeže, aby svěřil proces přímo nunciiovi, Malaspina odpověděl s rozpaky, že není doktorem práva a nemůže se tedy adekvátně vyjádřit.¹⁹⁸ Z toho je pochopitelné, proč měla naprostá většina nunciů vyšší vzdělání v kanonickém právu. Jeho absence totiž výrazně snižovala možnou akceschopnost, což mohlo někdy hrát významnou roli.

Nuncius se věnoval také alumnům v pražském semináři a osobně je navštěvoval, jak dosvědčuje jeho zpráva z 1. listopadu 1578. Jeho společníkem byl i papežský

¹⁹⁴ *Ibid.*, s. 23 (č. 7). Datováno 18. října 1578.

¹⁹⁵ *Ibid.*, s. 28 (č. 7).

¹⁹⁶ Srv. např. *ibid.*, s. 35 (č. 11) Datováno 25. října 1578.; s. 39-40 (č. 15). Datováno 1. listopadu 1578.

¹⁹⁷ “*Li canonici ogni giorno fanno qualche scandalo, et di più li baroni che hanno feudo da qual vescovado, presa l'occasione di sede vacante, tentano con l'Imperatore di liberarsi. Tra quali si dice che è il S. Prenestano, principalissimo Signore in questo regno.*” *Ibid.*, s. 45-46 (č. 19). Datováno 10. listopadu 1578.

¹⁹⁸ *Ibid.*, s. 52-53 (č. 22). Datováno 22. listopadu 1578.

vyslanec Giambattista Castagna (budoucí papež Urban VII.), který se měl zabývat urovnáním situace ve Flandrách. Malaspina seminář považoval za obecně přijímaný a vzbuzující očekávání (*veramente opera in queste parti accettissima universalmente et di grande aspettazione*). Představení semináře si ale stěžovali, že už půl roku nedostali potřebné finance. To se jevilo jako obecný problém, se kterým se potýkaly i další papežské semináře, a nuncius o tom psal do Říma.¹⁹⁹ I přes finanční problémy ale alumnové kázali v okolí Prahy, což mělo přinášet své plody.²⁰⁰ Seminář přesto nebyl tak naplněný, aby uspokojoval poptávku po řádně vysvěcených a formovaných kněžích. Brus proto stále žádal, jak dokládá i prosba do Říma, aby do jeho arcidiecéze byli vysláni kvůli nedostatku kněží alumni Germanika.²⁰¹

Vzhledem k zdravotním problémům Antonína Brusa se Gallio obrátil na základě návrhu kardinála Madruzza na nuncia i s myšlenkou, aby arcibiskup získal koadjutora. Jednat o tom pochopitelně měl jak s Brusem, tak s Rudolfem.²⁰² Císař tomu byl nakloněn, ale jednání byla zdržena kvůli zdravotním komplikacím arcibiskupa. I ten se ale vyjádřil souhlasně a nuncius měl za to, že by celá záležitost mohla být brzy vyřešena.²⁰³ Snažil se také zajistit pro arcibiskupství jistější příjem, než bylo posudné (*il datio della cervosa*). Pokud jde o kandidáty na pozici koadjutora, zaznívala jména Sebastiana Freitagy z Čepiroh (opata kláštera v Louce) a Stanislava Pavlovského z Pavlovic, který byl proboštem kapituly sv. Petra v Brně.²⁰⁴ O Pavlovském se nicméně hovořilo i v souvislosti s olomouckým biskupským stolcem, kde Malaspina s Castagnou i nadále aktivně vstupovali do hry.²⁰⁵ Celá záležitost s jmenováním koadjutora se ale táhla a Pavlovský byl nakonec zvolen biskupem v Olomouci. Dne 20. července 1579 psal Malaspina Galliovi, že pochybuje, že bude koadjutor jmenován dříve, než Brus zemře, a to kvůli neshodám mezi císařovými rádci, což je i důvod, proč panovník v tomto

¹⁹⁹ *Ibid.*, s. 40. Co se týče Castagnovy mise, tento nuncius si sám nebyl jistý, co vlastně má a může dělat a nakolik může být zrovna v Praze prospěšný. I Rudolf ho přijal chladně. Srv. např. list Malaspiny Galliovi z 10. listopadu 1578, *ibid.*, s. 45 (č. 19).

²⁰⁰ *Ibid.*, s. 81 (č. 44). Datováno 19. ledna 1579.

²⁰¹ *Ibid.*, s. 210-211 (č. 126). Datováno 27. října 1579. Gallio odpověděl, že se Brusovi pokusí vyhovět, ale že vhodných osob je málo a je po nich velká poptávka. *Ibid.*, s. 222 (č. 135). Datováno 26. listopadu.

²⁰² *Ibid.*, s. 55 (č. 23). Datováno 22. listopadu 1578.

²⁰³ *Ibid.*, s. 70-71 (č. 36). Datováno 28. prosince 1578.

²⁰⁴ *Ibid.*, s. 73-74 (č. 38). Datováno 6. ledna 1579.

²⁰⁵ *Ibid.*, s. 81 (č. 44). Datováno 19. ledna 1579.

ohledu nejednal.²⁰⁶ Později Malaspina zmiňuje coby možného koadjutora Nikolause Habichta, děkana kapituly ve Vratislavi. Ten však v době odeslání listu do Říma zemřel.²⁰⁷

Nového biskupa olomouckého popisoval nuncius Římu značně pozitivně. Při zmínce o Pavlovského cestě do Prahy na Rudolfův dvůr mimo jiné psal, že biskup se zdá být velmi oddaný znění tridentských dekretů a požadavkům Říma (*spetialmente è dedito in tutto all'osservanza del concilio et attioni di Roma*). Malaspina Pavlovského vzhledem k očekávaným těžkostem, které při výkonu své biskupské služby kvůli náboženské situaci potká, především povzbudil.²⁰⁸

Brus se koadjutora za svého života nakonec nedočkal, neboť 27. srpna 1580 zemřel. Malaspina po jeho smrti musel zjevně bránit své pojetí církevní autonomie, neboť úředníci komory chtěli přistoupit po skonu arcibiskupa k inventarizaci majetku arcibiskupství. Nuncius tím však pověřil metropolitní kapitolu. Byl si vědom, že jde o věc v království nezvyklou a nebyl si jistý, jak na to zareaguje Rudolf. Chtěl ale zasáhnout proti takovému jednání komory a bál se, že jinak by mohla celá věc skončit jako v Ostřihomi, kde už dlouho zůstal arcibiskupský stolec neobsazen.²⁰⁹ Rudolf se při audienci udělené Malaspinovi vyjádřil vůči tomuto jednání nuncia velmi negativně. Církevní statky jsou prý v království odedávna pod správou koruny. Arcibiskupství bylo navíc založeno jeho předchůdci. Nuncius se mu snažil vysvětlit svůj pohled. I kdyby opravdu byly církevní statky v Čechách pod správou koruny, mělo by se od toho upustit.²¹⁰ Gallio Malaspinu za jeho postup chválil.²¹¹ Vážným kandidátem na pozici arcibiskupa se zdál podobně jako v případě dříve plánované volby koadjutora Sebastian Freitag z Čepiroh.²¹²

Tlak na kapitolu ze strany komory byl každopádně i nadále značný. Obracela se s žádostí o pomoc na Malaspinu, protože jednala ne z vlastní iniciativy, ale z jeho rozkazu. Nuncius proto oslovil provinciála františkánů a nařídil mu (*ordinai*), aby se v jeho zastoupení obrátil na císařovnu. Marie mu tuto pomoc přislíbila, protože

²⁰⁶ *Ibid.*, s. 167-168 (č. 96).

²⁰⁷ *Ibid.*, s. 268 (č. 162). Datováno 23. února 1580.

²⁰⁸ *Ibid.*, s. 347 (č. 210). Datováno 26. července 1580.

²⁰⁹ *Ibid.*, s. 359 (č. 218). Datováno 30. srpna 1580.

²¹⁰ *Ibid.*, s. 364-365 (č. 222). Datováno 13. září 1580.

²¹¹ *Ibid.*, s. 369 (č. 226). Datováno 24. září 1580. Rovněž s. 372 (č. 227), datováno 27. září 1580 či s. 376 (č. 230), datováno 8. října 1580.

²¹² *Ibid.*, s. 377-378 (č. 231). Datováno 11. října 1580.

postup syna považovala za špatný. Malaspina nadále jednal o otázce nástupce Bruse i o vměšování se světské moci do správy církevního majetku. Společníkem v jednání mu byl Giovanni Delfino, který se opět ocitl v Praze kvůli některým záležitostem, které se týkaly říše. Malaspina v listu do Říma rovněž poznamenal, že v případě Rudolfa nemůže připadat, co se týče ochrany církevního majetku, v potaz exkomunikace, která byla jinak považována za možný prostředek.²¹³

Nuncia o nespokojenosti císaře informoval i Pernštejn, nejvyšší kancléř, s tím, že žádný předchozí nuncius si nic podobného nedovolil. Malaspina se ale odvolával na dekryty koncilu v Tridentu. Opakoval, že není možné, aby měla světská moc takové nároky na církevní prostředky, aniž by upadla do hříchu. Pernštejn měl ze zákulisí přesvědčit Rudolfa, aby co nejdříve našel vhodného kandidáta pro arcibiskupský úřad, čímž by bylo možné vyhnout se podobným problémům. V tu dobu už se začalo skloňovat jméno Martina Medka, kterého Malaspina považoval za vhodného kandidáta.²¹⁴ Úředníci komory prý také již začali disponovat některými prostředky arcibiskupství, ale jak konstatoval nuncius i státní sekretář, v podstatě s tím nebylo možné nic dělat a bylo třeba smířit se s tím, že vykonali to, k čemu byli povinováni.²¹⁵

Medek byl nakonec Rudolfem skutečně jmenován, a protože byl i v Římě přijat coby vhodný uchazeč o svatovojtěšský stolec, byl později vysvěcen na pražského biskupa. Malaspina, v době, kdy už se chystal na odjezd z Prahy, ještě doporučoval Medkovi uspořádání synody, která by přijala tridentská usnesení. V jejím rámci by se dala slavnostně oznámit i bula *In coena Domini*, ačkoli to dosud nebylo v království zvykem.²¹⁶

Rozvíjel se i plán financovat arcibiskupství stálejšími příjmy. Jednalo se o možnosti, že by požadované obnosy mohly přicházet ze dvou klášterů. Malaspina souhlasil, že je důležité stabilní zajištění příjmů, nebyl si ale jistý, zda by mělo probíhat právě touto cestou. Celou věc proto podstoupil do Říma²¹⁷. Tato záležitost byla jednou z dalších kapitol ukazujících napětí ohledně toho, kdo má právo disponovat církevními obročimi. Rudolf, který sledoval jistě i cíl osvobodit

²¹³ *Ibid.*, s. 381-382 (č. 233). Datováno 18. října 1580.

²¹⁴ *Ibid.*, s. 392-393 (č. 241). Datováno 15. listopadu 1580. Gallio i nadále ujišťoval nuncia o správnosti jeho postupu. *Ibid.*, s. 399 (č. 246). Datováno 10. prosince 1580.

²¹⁵ Srv. *ibid.*, s. 403 (č. 251). Datováno 24. prosince 1580.

²¹⁶ *Ibid.*, s. 479-480 (č. 303). Datováno 13. června 1581.

²¹⁷ *Ibid.*, s. 220-221 (č. 134). Datováno 17. listopadu 1579.

svou pokladnu od platby arcibiskupství, totiž argumentoval tím, že jako král má v zemi právo na všechna církevní benefícia a žádá skrze nuncia papeže o povolení pouze z úcty. S tím mohl nuncius jen těžko souhlasit a vyjádřil se ve smyslu, že pokud takto postupovali předchozí panovníci, on by od takového přístupu měl upustit. Malaspina si byl vědom, že bude těžké s tím něco dělat, ale psal Galliovi, že s takovýmto příznivě nakloněným panovníkem a s několika podobně smýšlejícími rádci, by snad mohl platit argument, že pokud budou volně nakládat s církevním majetkem, bude to znamenat zatracení jejich duše.²¹⁸ Celé jednání, týkající se klášterů cisterciáků v Oseku a Strážkyň Božího hrobu ve Světci, bylo nicméně už dříve obšírně popsáno a nemá větší význam se u něj zastavovat detailně.²¹⁹ Je ale zajímavé, že Gallio zjevně v rušení klášterů, resp. ve využívání jejich výnosů, neviděl větší problém, pokud by to bylo skutečně k užítku. Naznačoval, že podobně by se možná mohlo postupovat i v případě univerzity. Podmínkou by však bylo, že vyučující budou katolického vyznání.²²⁰ K obnovení univerzity Rudolf jmenoval tříčlennou komisi, která s nunciem probírala obtíže spočívající v podstatě ve dvou bodech: jak naložit se současnými profesory a jak financovat nová profesorská místa.²²¹ Otázka univerzity však byla vyřešena vlastně až po mnoha desítkách let. Zůstávala tak i nadále častým tématem korespondence nunciů.

Nuncioví se zdála poměrně nadějná i možnost znovupřivedení pod obojí do katolické církve. 11. listopadu 1578 k němu měli v tajnosti dorazit administrátor a další významní představitelé pod obojí a za přítomnosti Castagni a rektora jezuitské koleje měli složit katolické vyznání víry. Malaspina však vybízel k opatrnosti ohledně jejich dalšího vytrvání v loajalitě vůči Římu. Snažil se zároveň s ostatními zainteresovanými najít způsob, jak by se celá věc mohla zveřejnit tak, aby to přimělo k podobnému činu další pod obojí a aby kostely, v nichž působí,

²¹⁸ *Ibid.*, s. 228-231 (č. 140). Datováno 9. prosince 1579.

²¹⁹ Zdichynec, Jan: "Cur cistercio ademptum Ossecum?". *Předání oseckého kláštera pražskému arcibiskupství*, in *Folia Historica Bohemica* 22 (2006), s. 29-65. Na rozdíl od doby, kdy byl tento článek sepsán, máme však k dispozici právě edici relací nunciů. Proto se otázka využití zboží klášterů samozřejmě zmíní i na dalších stranách.

²²⁰ *NBIII/10*, s. 233 (č. 141). Datováno 12. prosince. Nuncius o tom skutečně s Rudolfem jednal, ale reforma univerzity se stala tématem, které prostupovalo korespondencí nunciů po celé sledované období. Srv. *ibid.*, s. 246 (č. 147), datováno 6. ledna 1580; s. 249-250 (č. 150), datováno 12. ledna. Podle nunciových informací měla mít navíc univerzita dostatečné zajištění a nebylo by tedy potřeba shánět jiné na úkor některého z klášterů.

²²¹ *Ibid.*, s. 266-267 (č. 162). Datováno 23. února 1580. Členy této komise byli arcibiskup, Pernštejn a Jan st. z Lobkovic.

mohly být považovány za katolické. Je k tomu prý potřeba podpora císaře a jeho matky, s nimiž o tom už hovořil. Jakmile by s husity došel nějaké dohody, informoval by Řím. Prosil také o zaslání breve pro Rudolfa, které by ho povzbudilo právě k postupu v otázce pod obojí, kdy ho měl nuncius informovat o možnosti přivedení některého z kostelů ke straně pod jednou. Toto breve by se použilo za předpokladu, že by to bylo vhodné.²²² Nuncius neopomněl informovat ani o pokusech „novokališníků“ posílit jejich pozice.²²³

Přes nuncia Malaspinu přicházela rovněž řada více či méně významných žádostí o udělení různých dispenzů a fakult. V rámci reformy je signifikantní žádost Adama z Ditrichštejna, který pro své panství v Mikulově požadoval pro tamního faráře povolení udělit rozhřešení a umožnit návrat do církve heretikům. Jelikož je také mnohokrát třeba s nekatolíky disputovat, prosí pro tohoto duchovního i o fakultu číst *libri prohibiti*. Protože nunciovy fakulty toto neumožňovaly, předal žádost Galliovi.²²⁴ Gallio informoval 28. února Malaspinu, že první požadovanou fakultu bude možno využít, avšak možnost četby heretických knih je udělena jen výjimečně.²²⁵

Z relace Malaspiny do Říma z 13. ledna 1579 vysvítá poměrně zajímavá záležitost. Do Prahy přijel vyslanec portugalského krále João Gomes da Silva. Protože byl nemocen, byla nunciovi adresována žádost o to, aby bylo možné sloužit mši svatou v místě vyslancova pobytu. Nuncius přitom ale zjistil, že nejenom že nemá fakultu něco takového povolit, ale že k tomu nemá povolení ani pro sebe samého, ačkoli po vzoru svých předchůdců u sebe doma mši sloužil. Prosil proto o prominutí a udělení fakulty. V Praze je jen několik míst, kde se slouží katolická mše a Malaspina do nich má daleko.²²⁶ Z Říma mu brzy přišla požadovaná fakulta s podmínkou, že daná místnost nebude používána k jiným účelům, než ke sloužení mše svaté.²²⁷

Jinou záležitost řešil nuncius v dubnu roku 1579. Psal do Říma, že intervenoval u císaře, aby zasáhl vůči nekatolickým kazatelům ve slezském Hlohově. Rudolf opravdu napsal vratislavskému biskupu Martinu Gerstmanovi, aby situaci urovnal,

²²² *Ibid.*, s. 48-49 (č. 20).

²²³ Srv. *ibid.*, s. 119-120 (č. 67). Datováno 5. dubna 1579.

²²⁴ *Ibid.*, s. 90 (č. 49). Datováno 4. února 1579.

²²⁵ *Ibid.*, s. 102 (č. 56).

²²⁶ *Ibid.*, s. 77 (č. 41).

²²⁷ *Ibid.*, s. 93 (č. 51). Datováno 7. února 1579.

čímž si panovník získal u Malaspiny pochvalu.²²⁸ Kvůli podpoře jednoho z těchto kazatelů ze strany Kaspara von Kittlitz ale nebylo jednoduché celou situaci vyřešit.²²⁹ V Hlohově se nicméně později objevily snahy o uvedení nového nekatolického kazatele. Nuncius se snažil opět intervenovat u vratislavského biskupa (coby vykonavatele duchovní i světské moci), ale nesetkal se s takovou odezvou, jakou očekával. Měl za to, že je poměrně vlažný, a to proto, aby se udržel relativní pokoj (*questo Vescovo mi riesce assai tepido et huomo molto di sua testa nella protettione et augmento della religione catt.ca, et permette molte cose a compiacenze per star quieto in quella provincia*). Malaspina proto žádal stáního sekretáře, aby ho papež poněkud „probudil“.²³⁰ O několik dní později ho ale biskup informoval o zlém zacházení s jedním katolickým farářem a žádal ho o to, aby u Rudolfa dosáhl v této záležitosti nápravy.²³¹ Navzdory vyslání komisařů ze strany císaře pak nebylo jednoduché celou kauzu uspokojivě vyřešit.²³²

Malaspinovi ležela na srdci i snaha o povznesení stavu řeholního života, který byl v úpadku. Navrhoval, aby byly založeny v těchto zemích noviciáty pro jednotlivé řády, které jsou v nich přítomné. Uvědomoval si však, že problém leží v nedostatečném zajištění klášterů. Finance k tomuto účelu by mohly být shromážděny skrze konventy z Itálie a z dalších provincií, protože při jejich množství by stačil malý příspěvek od každého a nemělo by být obtížné požadovanou sumu shromáždit.²³³ Malaspina měl za to, že by pomohli i kvalitní řeholníci z ciziny. Byť by neuměli jazyk, dávali by alespoň dobrý příklad. Gallio odpověděl, že o tom už vícekrát bylo jednáno s generálními představenými. Potíž je ale v tom, že staří do těchto oblastí jít nechtějí a mladí se tam vždy zkaží. Nuncius má ale pokračovat ve snaze o polepšení řeholníků.²³⁴ To v praxi znamenalo třeba i uvěznění jednoho františkána kvůli jeho chování. Stejně jako další opatření v konventu, která provedl, to považoval za něco, co měl správně při vizitaci učinit provinciál františkánů.²³⁵ Gallio s tímto krokem souhlasil, považoval to za určité nahrazení nedostatečného plnění povinností ze strany

²²⁸ *Ibid.*, s. 124-125 (č. 70). Datováno 20. dubna 1579.

²²⁹ *Srv. ibid.*, s. 169 (č. 97). Datováno 27. července 1579.

²³⁰ *Ibid.*, s. 419-420 (č. 265). Datováno 14. února 1581.

²³¹ *Ibid.*, s. 421-422 (č. 267). Datováno 21. února 1581.

²³² *Srv. ibid.*, s. 453 (č. 286ú). Datováno 25. dubna 1581.

²³³ *Ibid.*, s. 99 (č. 54). Datováno 25. února 1579.

²³⁴ *Ibid.*, s. 148 (č. 84). Datováno 30. května 1579.

²³⁵ *Ibid.*, s. 175 (č. 102). Datováno 10. srpna 1579.

řádových představených.²³⁶ Zdá se, že tyto výzvy si vzali za své augustiniáni. Provinciál se totiž rozhodl v pražském konventu svého řádu zřídit noviciát, na který nuncius sám finančně přispěl a pro který prosil o podporu i z Říma, již papež skutečně přislíbil.²³⁷ O něco podobného se nuncius pokusil i s premonstráty, které pozval ke společnému jednání na toto téma. Eventuálně chtěl podobně postupovat i v případě dalších řeholních společenství.²³⁸

Co se týče dalších řeholních řádů, nuncius informoval třeba o snaze maltézských rytířů, kteří toužili znovu disponovat svým priorátem a komendami v království, které reálně využívali panovníci.²³⁹ Gallio také žádal Malaspinu o podporu vizitace a reformy cisterciáckých klášterů ze strany Edmunda de la Croix, který k tomu byl pověřen generálním představeným Nicolasem Boucheratem²⁴⁰ Nuncius přislíbil, že udělá, co bude v jeho silách. Upozornil však na předchozí překážky ze strany panovníka. Týkaly se využití majetku dvou cisterciáckých klášterů a skutečnosti, že byl de la Croix z Francie. První překážka už mezitím padla, druhá by se prý dala vyřešit tím, že bude cisterciákovi dán jako doprovod někdo z Českého království.²⁴¹

Nuncius rovněž komunikoval žádost děkana a kapituly v Budyšině. Vzhledem k tomu, že z hlediska duchovní správy spadali pod od katolické víry odpadlého biskupa v Míšni, který své pravomoci přenesl na saského vévodu, prosili o jmenování administrátora.²⁴²

Stejně jako u Malaspinových předchůdců náležela mezi nunciovy povinnosti i starost o osobu císaře. Na základě několika různých zdrojů v únoru roku 1580 informoval, že navzdory zprávám o tom, že je císař nemocen, se jedná spíše o

²³⁶ *Ibid.*, s. 185 (č. 110). Datováno 5. září 1579.

²³⁷ *Ibid.*, s. 272-273 (č. 164). Datováno 1. března 1580; o souhlasu papeže k podpoře přestavby kláštera *ibid.*, s. 277 (č. 168), datováno 19. března 1580.

²³⁸ Srv. např. *ibid.*, s. 274 (č. 166). Datováno 8. března 1580.

²³⁹ *Ibid.*, s. 115 (č. 64). Datováno 30. března. Gallio se otázky dotkl listem datovaným 31. října a poslal mu papežské breve, které mu mělo pomoci celou věc řešit. *Ibid.*, s. 211 (č. 127). Jednání a vypořádání pak nebyla bezproblémová, srv. relaci Malaspiny z 3. prosince 1579, *ibid.*, s. 226 (č. 138) či s. 272 (č. 164), datováno 1. března 1580 nebo s. 301 (č. 183), datováno 30. dubna 1580. Podle Malaspiny byly pod pravomocí komend i mnohé farnosti, na kterých působili nekatolíci. Pokud by se podařilo dosadit za ně katolíky, bylo by to k velkému užítku pro katolickou víru v zemi. Žádal v tomto ohledu o to, aby v této záležitosti zasáhl velmistr řádu. *Ibid.*, s. 382 (č. 233). Datováno 18. října 1580.

²⁴⁰ *Ibid.*, s. 278 (č. 169). Datováno 19. března 1580.

²⁴¹ *Ibid.*, s. 344 (č. 208). Datováno 20. července 1580.

²⁴² *Ibid.*, s. 168 (č. 96). Datováno 20. července 1579. Celkově o relativně komplikované situaci v Lužici v 16. století srv. Bobková, Lenka, Holá, Mlada, Velička, Tomáš, Winzeler, Marius, Zdichynec, Jan: *Královská Horní Lužice. Panovnická reprezentace–mechanismy vlády–komunikace*, Praha, Casablanca, 2021, s. 144-225.

melancholii. Nemůže prý v ničem nalézt útěchu. Nuncius se tomu nedivil, Rudolf je prý melancholické povahy. Ještě k tomu se podle něj jednalo o důsledek vlivu některých jeho rádců.²⁴³ Gallio každopádně považoval za důležité, aby měl Rudolf oporu i ve své matce. Psal proto Malaspinovi, aby s ní (a i s císařem) ještě znovu promluvil, pokud by se zdálo, že její odjezd do Španělska se skutečně uskuteční.²⁴⁴

Obvykle se má za to, že pro Rudolfa bylo těžké s matkou vyjít. Nabízí se ale otázka, zda se naopak jeho „melancholie“ nezačala projevovat i proto, že hrozilo, že císařovna odjede do Španělska. Skutečností je, že odjezd byl motivován do značné míry i finančně, neboť Marie byla podle nunciových informací výrazně zadlužená.²⁴⁵ Z tohoto pohledu tehdy musel císaři být její odjezd jistě úlevou. Císařovna každopádně odjela do své vlasti v roce 1581. Malaspina i nadále nepřestával sledovat zdravotní stav Rudolfa, který velmi často nebyl dobrý.

Z Prahy měl brzy ale odjet i sám Malaspina. Gallio ho v listě z 1. dubna 1581 informoval o tom, že jeho nástupcem se brzy stane Ottavio Santacroce, biskup z Cervie.²⁴⁶ Z Prahy Malaspina odjel 1. července 1581. Uchýlil se na své panství, ale brzy byl papežem vyslán jako mimořádný nuncius do Francie k urovnání konfliktu se Španělskem. To se zdá svědčit o tom, že papež byl s Malaspinovým působením v Praze alespoň do určité míry spokojen. Ve Francii v tomto období působil jako stálý nuncius Giovanni Battista Castelli.²⁴⁷ Malaspinova mise byla některými chápána spíše jako výraz pro-španělského naladění, než nestranná iniciativa k usmíření konfliktu, jak ji prezentoval Gallio.²⁴⁸

S francouzským králem Jindřichem III. (1551–1589) měl Malaspina ale možnost setkat se pouze jedinkrát. Cestou do Francie totiž onemocněl a 27. ledna 1582 v Paříži zemřel, jako jmenovaný biskup v Albenze.

²⁴³ NBIII/10, s. 257 (č. 156). Datováno 3. února 1580.

²⁴⁴ *Ibid.*, s. 266 (č. 161). Datováno 21. února 1580.

²⁴⁵ Srv. *ibid.*, s. 414 (č. 360). Datováno 31. ledna 1581. O Rudolfově „melancholii“ srv. Janáček, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, s. 198-203.

²⁴⁶ NBIII/10, s. 436-437 (č. 277).

²⁴⁷ Gallio o vyslání Malaspiny informoval v listě datovaném 28. října 1581: „*Sapendo N. S. Quanto convenghi al debito de la carica sua d'interporsi per la conservazione de la pace et buona concordia tra Principi Christiani, spedisce Mons. Malaspina ritornato di fresco da la Corte Cesarea dove era Nuntio, acciò a nome de la Santità Sua faccia alcuni officii che di presente si giudicano molto necessarii.*” *Acta Nuntiaturae Gallicae* (ANG) 7, Toupin, Robert (ed.): *Correspondence du nonce en France Giovanni Battista Castelli (1581-1583)*, s. 205 (č. 72).

²⁴⁸ Srv. *ibid.*, s. 248 (č. 100).

2. 1. 2 Ottavio Santacroce

Ottavio Santacroce se narodil v poměrně významné římské šlechtické rodině 11. června 1542.²⁴⁹ Ottaviův otec Onofrio (1492–1551) působil jako velitel ve službách papežů Lva X. a Pavla III, stejně jako ve službách Benátek. Matkou Ottavia byla Vetruria de' Massimi. Na studia se Santacroce vydal do Boloni, kde získal titul doktora obojího práva. To mu spolu s kontakty jeho rodiny otevřelo církevní dráhu.

Mnozí z Ottaviových příbuzných totiž byli aktivní v církevních službách. Biskupství v Cervii tak bylo např. od roku 1525 do roku 1581 nepřetržitě v rukou rodiny Santacroce a s nimi spřízněné rodiny Cesi. Jeho příbuzný Prospero Santacroce (1514–1589) byl papežským diplomatem. Jako auditor doprovázel mimořádného nuncia Fabia Mignatelliho do říše. V roce 1545 se účastnil říšského sněmu ve Wormsu a působil v letech 1547–1550 při dvoře Ferdinanda I. jako nuncius. V roce 1552 následoval přesun do Francie, kde působil opět jako nuncius. Stejnou roli zastával i v Portugalsku a následně opět ve Francii. Služby poskytované různým papežům mu vynesly i kardinálský purpur. Velkou zásluhu na tom měl Tolomeo Gallio, který se stal postupně jedním z pevných bodů papežské kurie a hrál významnou roli ve fungování korespondence s legáty a nuncii.²⁵⁰

²⁴⁹ Souhrně o Santacrocem: *NBIII/10*, s. XX-XXXVI.

²⁵⁰ Kardinálský klobouk pro Prospera Santacroceho byl v podstatě důsledkem dohody s Altaempsem, kterému byly svěřeny některé úkoly Karla Boromejského, který byl na počátku roku 1565 omezen svým zdravotním stavem. Von Törne, Per Olof: *Ptolémée Gallio, cardinal de Côme*. s. Sr. https://www.treccani.it/enciclopedia/marco-sittico-altempis_%28Dizionario-Biografico%29/ [2022-06-15]; Popis fungování dnešní analogie vatikánského Státního sekretariátu shrnul v úvodu své práce o dějinách koncilu v Tridentu během pontifikátu Pia IV. historik Josef Šusta následovně: „Die mittelst Courieren oder der Post eingelangten Berichte der Nuntien oder Legaten – „Risposte“ genannt – wurden ebenso wie die übrige diplomatische Correspondenz Borromeo zur Einsicht vorgelegt; wir hören, dass der Cardinalnepote bei wichtigen Anlässen oft noch in späten Nachtstunden Couriere empfing und sich nur selten durch Galli vertreten liess. Die Briefschaften wurden dann gewöhnlich von den Secretären, oft von Galli selbst, excerptirt, in bündigen (auf schmalen Octavstreifen geschrieben) Auszügen – Sommarii oder Estratti genannt – deren sich Borromeo oder Galli bei dem Vortrage vor dem Papste bedienten. Pius IV. pflegte, falls die Angelegenheiten nicht solcher Art waren, dass sie einer Cardinalscongregation vorgelegt werden mussten, rasch zu entscheiden, wobei Galli seine Entscheidungen oft mit Bleistift in kurzen Schlagworten auf der Rückseite der Estratti notirte, um sie dann bei der Stilisirung der Antworten zu gebrauchen. Diese ging im Geheimsecretariate vor sich, wo die Conceptione der einzelnen Briefe hergestellt wurden, bei welcher Arbeit der Antheil der einzelnen Briefe Kanzleispersonen nur in seltenen Fällen ermittelt werden kann. Giovanni Carga schreibt sich die Autorschaft vieler Briefe zu,

Službu papeži zahájil Ottavio v rámci kuriálních úřadů v hodnosti referendáře signatur. V této hodnosti působil mezi lety 1570 a 1573, kdy byl jmenován guvernérem ve Fermu. V tomto městě v Markách navázal vztahy s budoucím papežem Felicem Perettim. V roce 1576 následoval další přesun, tentokrát se stal guvernérem v umbrijské Perugii.

V roce 1576 se stal Ottavio biskupem už zmíněného biskupství v Cervii, tehdy sufragánního biskupství Ravenny, kde nahradil svého bratra Scipiona.

Dalším krokem v Santacroceho kariéře bylo jmenování nunciem na savojském dvoře v Turíně, kam dorazil někdy v první polovině září 1577. Zdá se, že k hlavním úkolům jeho mise patřilo sledovat situaci v Avignonu, pomoci k vyřešení konfliktu o markrabství Saluzzo a podporovat katolickou reakci proti protestantům. S tím souviselo i úsilí o aplikaci dekretů tridentského koncilu.

Počátek přítomnosti nunciů v Savojsku se datuje k roku 1560, kdy se stal prvním tamním nunciem François Bachaud. Apoštolský nuncius tedy přišel v podstatě vzápětí po návratu vévody Emanuele Filiberta po uzavření míru v Cateau Cambrésis v roce 1559.²⁵¹

V Turíně Santacroce působil až do roku 1580, kdy byl vyslán k savojskému dvoru jeden z dřívějších nunciů působících v Piemontu, Vincenzo Laureo, aby vyjádřil zármutek nad smrtí vévody Emanuela Filiberta. Zároveň Laureo opět převzal od Santacroceho úřad a po nunciatuře v Polsku se navrátil na dřívější pozici.

Po krátkém pobytu v opatství SS. Nazario e Celso u Vercelli byl Santacroce povolán jako nuncius k císařskému dvoru. Oproti Oraziovi Malaspinovi se tedy neujímal role papežského zástupce u Rudolfa II. člověk nezkušený, ale naopak už

in wichtigen Fällen mag Galli oft selbst zur Feder gegriffen haben. Die fertiggestellten Minuten wurden von Borromeo oder Pius IV. selbst revidirt, um nach erfolgter Genehmigung mundirt zu werden. Die an Nuntien und Legaten gerichteten Weisungen nannte man „Proposte“; sie waren regelmässig im Namen von Borromeo verfasst, welcher sie mit eigener Unterschrift und oft auch mit längeren Nachschriften versah, wie er denn auch manchmal ganze Briefe eigenhändig schrieb. Nur in Ausnahmefällen correspondirte in seiner Vertretung Galli selbständig.“ Šusta, Josef: Die römische Curie und das Concil von Trient unter Pius IV. Actenstücke zur Geschichte des Concils von Trient, vol. I, Wien, Alfred Hölder, 1904, s. XXXV.

²⁵¹ Prameny k této nunciatuře, analogické k obdobným edicím, vyšly v roce 1960 péčí Fausta Fonziho. Poněkud překvapivě se nicméně jednalo o sice první, ale prozatím i o poslední díl této zamýšlené řady. Pokrývá období působení Bachauda a následujícího nuncia Vincenza Laureo do roku 1573. Srv. Armando, Gianfranco: *Santa Sede e Savoia: un secolare rapporto a partire dalle carte vaticane*, in Chauvard, Jean—François, Merlotti, Andrea, Visceglia, Maria Antonietta: *Casa Savoia e curia romana dal Cinquecento al Risorgimento*, École française de Rome, Rome, 2015, s. 178.

relativně ostřílený diplomat. Instrukce pro Santacroceho obsahovaly jako obvykle řadu okruhů. Patřilo mezi ně setkání se a komunikace s představiteli habsburské rodiny, např. s arcivévodou Ferdinandem a Arnoštem, či s císařovnou Marií. Měl se setkat i s významnými členy dvora a zjistit o nich od Malaspiny více. Po příjezdu do Prahy měl podat zprávu o tom, jaký je zdravotní stav Rudolfa. Co se týče agendy jako takové, objevila se opět otázka regálií, ostrihomského arcibiskupství, vyslání císařského vyslance do Říma, obnovení vztahů mezi císařem a polským králem, urovnání rozepře ohledně Val di Taro, problémy bamberského biskupství a další. Ze záležitostí zemí Koruny české se v instrukcích objevil důraz na péči o alumny pražské koleje. O dalších věcech měl nuncia informovat jeho předchůdce na místě.²⁵²

Cestou do Prahy se zastavil mimo jiné na mantovském dvoře a v Innsbrucku u arcivévodů Ferdinanda. Přes Augsburg a Ingolstadt Santacroce dorazil do Vídně, kde se setkal s arcivévodou Arnoštem a Maxmiliánem. Do Prahy dorazil v polovině června, přičemž se ubytoval u svého předchůdce Malaspiny, který ho zasvětil do situace. Vzhledem k dlouhodobé indispozici císaře Rudolfa se nicméně Santacroce nemohl ujmout oficiálně své funkce, protože nebylo možné dosáhnout audience. Tento čas proto nastávající nuncius věnoval především praktickým záležitostem týkajících se jeho úřadu a *famiglie*.²⁵³ Jeho osobní sekretář se mezitím i přes neznalost češtiny a němčiny pokoušel dát dohromady informace o *Germanii* a císařském dvoře.²⁵⁴

Santacroceho *famiglia*, která se dá považovat i za jeho dvůr, čítala v době jeho smrti 26 osob.²⁵⁵ Osobním sekretářem Santacroceho byl Pompeo Vizani, pocházející z Boloni. Sekretářem nunciatury byl Cesare Dell’Arena. Auditorem byl Cosimo Della Stufa. Funkci majordoma (*maestro di casa*) zastával Felice Mancini. Aluigi Marcoaldo je označen jako sekretář. Jako kaplani sloužili Giovanni Andrea Coradini a Nicolò Manincore.

²⁵² NBIII/10, s. 444-448 (č. 282). Datováno 17. dubna 1581.

²⁵³ Při čekání na audienci Santacroce “*fra tanto attese a dare ordine a la propria casa, disponendo con molta prudenza, et con occhio vigilantissimo tutte le cose nel modo che si può considerare per quattro scritture fatte di sua mano, et date al Mastro di casa, perché la notificasse a la famiglia et le facesse osservare.*” AS Rom, Fondo Santacroce 87, fol. 23 r. cit. podle NBIII/10, s. XXX.

²⁵⁴ Edičně: Koller, Alexander: *Vademecum für einen Nuntius*, in *Römische Historische Mitteilungen*, 49, 2007, s. 199-212.

²⁵⁵ Její seznam je k dispozici v NBIII/10, s. XXXVI.

Santacroce do Prahy dorazil 14. června 1581. Malaspina ho vzápětí informoval o tom, co bylo třeba vědět ohledně členů dvora a nejdůležitějších témat. Přijetí u císaře se odstupujícím nunciovi Malaspinovi a nastupujícím nunciu Santacrocemu dostalo kvůli špatnému zdravotnímu stavu Rudolfa II. až 25. června. Nuncius navštívil u této příležitosti i další osoby pobývající u Rudolfova dvora. Stihl se tedy během čekání na vstupní audienci sejit i s Medkem, který ho prosil o to, aby mu udělil biskupské svěcení. Omlouval se zároveň, že kvůli finančním a jiným problémům nebude asi možné, aby přijeli na svěcení další dva biskupové, jak je v katolické církvi zvykem. Snad by prý ale mohlo být dovoleno, aby tuto roli zastali dva infulovaní opati.²⁵⁶ Gallio mu zanedlouho poslal souhlas Svatého stolce.²⁵⁷ Úvodní audience se nesla v duchu vzájemné úcty, podobně jako následné setkání s císařovnou Marií.²⁵⁸

Z věcí týkajících se zemí Koruny české Malaspina brzy informoval o nebezpečí pro Lužice, plynoucí ze skutečnosti, že biskupem míšeňským se měl stát syn saského vévody, byť nuncius přiznal potřebu si celou věc ještě ověřit. Česká kancelář se v tomto ohledu nezdála být podle Santacroceho příliš aktivní.²⁵⁹ Mimo to se ale nuncius musel zorientovat (v kontextu rozeslání buly *In coena Domini*) i v tom, na jakých územích může uplatňovat svou pravomoc, neboť v „Německu“ působili další dva nunciové, Feliciano Ninguarda a Germanico Malaspina. Bula neměla být ve shodě s tím, jak postupoval Orazio Malaspina, slavnostně zveřejněna, ale měla být doručena všem zpovědníkům, což už ale Medek zřejmě uskutečnil.²⁶⁰ Postupně se nový apoštolský nuncius sešel také s Ditrichštejnem, Rumpfem a Trautsonem, kterým předal papežská breve.

Audience se Santacrocemu dostalo i u císařovny Marie, která se již definitivně chystala k odjezdu na Iberský poloostrov. Nuncius ji žádal, aby při rozloučení s Rudolfem neopomněla zdůraznit důležitost toho, aby se císař nechal doprovázet kvalitním zpovědníkem a aby zbytečně na své rádce nepřenášel rozhodování v

²⁵⁶ *Ibid.*, s. 482 (č. 305). Datováno 23. června 1581.

²⁵⁷ *Ibid.*, s. 495 (č. 311). Datováno 8. července 1581.

²⁵⁸ *Ibid.*, s. 486-487 (č. 308). Datováno 27. června 1581.

²⁵⁹ Gallio odpověděl, že se má nuncius pokusit zajistit, aby současný biskup nerezignoval na *jure suo*. *Ibid.*, s. 506 (č. 315). Datováno 22. července 1581. Nuncius však zjistil, že tento biskup se oženil, přihlásil se k Augustaně a již dlouho je otevřeně nekatolíkem. Bude tedy především důležité, aby Lužice byly opatřeny katolickým administrátorem, v čemž měl ale coby panovník důležitou roli Rudolf. Santacroce se obával možných ohledů vůči saskému vévodovi. *Ibid.*, s. 531-532 (č. 329). Datováno 15. srpna 1581.

²⁶⁰ *Ibid.*, s. 489-491 (č. 309). Datováno 4. července 1581.

záležitostech náboženství, nicméně také aby se obklopil dobrými katolickými rádci. Mnozí rádci vladařů totiž jednají, jako by o světské záležitosti neměl Hospodin péči a řídí se podle *ragion di stato* ([M.tà S.] *ben sa esser proprio de consiglieri de prencipi misurar queste cose terrene con raggioni solamente humane, come dicono, di stato, come se a gran providenza di Dio non avesse anco cura di queste cose create*). Proto je důležité naslouchat papeži a jeho služebníkům.

Dodal také, aby císařovna neopomněla zmínit ani dva důležité úkoly: zabránit šíření kalvinismu, který ničí vztahy na všech úrovních; reformovat univerzitu, což pomůže k znovupřivedení pod obojí do lůna katolické církve. Marie ho prý pozorně poslouchala, dokonce občas i se slzou v oku, a přislíbila se těmito slovy řídit. Za nunciem se pak později zastavil zpovědník císařovny Juan de Espinosa, který Santacroceho požádal, aby obsah rozhovoru sepsal. Nuncius tak učinil, přičemž text byl ve španělštině. Poněkud prý ale zmínil to, co řekl o císařských rádcích, aby v případě, že by se dostali k obsahu listu, nebyly ohroženy nunciovy plány (*con haver moderato quanto dissi de consiglieri, perché, vedendosi, non mi nocessi nel mio negotio*).²⁶¹ Císařovna nakonec z Prahy odjela 1. srpna.

Santacroce musel i nadále řešit konfliktní situaci spojenou s odporem nekatolíků na Hlohovsku. Informoval Řím o tom, že ke dvoru dorazil jeden hlohovský měšťan, aby poprosil císaře o přísnější zakročení co se týká této otevřené rebelie proti císaři a katolíkům (*aperta ribellione che quella terra ha fatto a S. M.tà et contra li catolici*) a stěžoval si na nedostatečnou aktivitu vřatislavského biskupa. Vzhledem k císařově zdravotní indispozici o tom chtěl nuncius hovořit s arcivévodou Arnoštem, neboť se jedná i o věc ohrožující panovnickou autoritu.²⁶² Zdálo se, že podobný odpor se odehrával v i na Opavsku. Santacroceho o tom přinejmenším informoval biskup Pavlovský²⁶³

Vzhledem k častým stykům a konzultacím, které se odehrávaly mezi vyslanci papeže a španělského krále, je důležité uvést, že v červenci roku 1581 odjel z Prahy i Juan de Borja, který doprovázel císařovnu Marii na její cestě zpět na Iberský poloostrov. Jeho nástupcem se stal don Guillén de San Clemente, který

²⁶¹ *Ibid.*, s. 497-499 (č. 312). Datováno 11. července 1581.

²⁶² *Ibid.*, s. 501 (č. 313), datováno 11. července 1581; s. 502 (č. 314), datováno 18. července.

²⁶³ *Ibid.*, s. 503 (č. 314). Další vývoj srv. *ibid.*, s. 515 (č. 318), datováno 25. července; s. 518 (č. 319), datováno 28. července.

zastupoval zájmy svého panovníka na pražském císařském dvoře až do roku 1608.²⁶⁴ Ten si uvědomoval, že odjezd Marie pro něj znamená značnou potíže, neboť byla užitečnou prostřednicí.²⁶⁵ Zároveň brzy pochopil, že součástí jeho působení bude i pořádání hostin v jeho sídle v Kanovnické ulici. Jednalo se sice o nákladnou činnost, jak co se týče financí, tak vyslancových sil, de San Clemente ale vnímal nezbytnost tohoto jednání v prostředí, ve kterém se nyní nacházel.²⁶⁶

V Santacroceho relacích se objevují obvyklá témata: snaha o podporu pražského alumnátu, důraz na potřebu reformy univerzity a informace o rekatolizačních snahách katolických velmožů, jako byli Pernštejn či Ditrichštejn.²⁶⁷ Za zmínku stojí rovněž požadavek do Říma, aby v archivech byly vyhledány dokumenty související se založením pražského vysokého učení. Jejich souhrn byl poté zaslán Galliem (*se ne sono fatti far li sunti authenticati, quali saranno qui alligati*).²⁶⁸

Nuncius pokračoval i ve snahách svého předchůdce, který přikládal velkou důležitost tomu, aby měly řeholní řády působících v těchto oblastech i své noviciáty. Santacroce tak jednal s provinciálem Řádu bratří kazatelů. Noviciát by sloužil pro Čechy, Slezsko, Moravu a část Rakouska. V úvahu přicházela Vídeň, ale bylo by třeba vykonat některá organizační opatření.²⁶⁹

Zásadním krokem pro řeholní život, který trpěl podle nuncia i přílišným vlivem světské moci na kláštery, se měla stát vizitace klášterů a opatství (*la visita de monasterii et abbatie et qualche riforma di esse*). Kvůli tomu, aby se vůbec podobná vizitace mohla uskutečnit se souhlasem panovníka, nuncius možná s trochou hořkosti navrhoval, aby se tato vizitace týkala nikoli časných statků, ale pouze opatů a mnichů, o které císař ani komora nejeví zájem (*non si visiteranno se non le persone delli abbati et monaci, né si pretenderà di visitar li beni*

²⁶⁴ Marek, Pavel: *La embajada española en la corte imperial*, s. 82-96.

²⁶⁵ Konstatoval, že „*me hallo el más confuso hombre del mundo, porque no sé cómo me ha de suceder esto, por verme tan sólo como me veo con la ausencia che hará la Emperatriz, la quai era aquí el verdadero medio para todas las dificultades che aquí se podían ofrecer.*“ De Ayerbe, Marqués: *Correspondencia inédota de Don Guillén de San Clemente, embajador en Alemania de los reyes don Felipe II y III sobre la intervención de España en los sucesos de Polonia y Hungría 1581-1608*, Zaragoza, Establecimiento Tipográfico de „La Derecha“ San Miguel, 12, 1892, s. 292. Datováno 25. července 1581.

²⁶⁶ „*Pensar que he de poder comer solo, es escusado; y es de manera, que si quiero tener crédito y autoridad para los negocios, medios y amistades, que todo esto es necesario, ha de ser por este camino, que no hay ningún otro; que aquí no es virtud la parsimonia ni ninguna otra cosa que lo sea, si no es acompañada con verer y comer espléndidamente.*“ *Ibid.*, s. 294.

²⁶⁷ Srv. v tomto ohledu *NBIII/10*, s. 504-505.

²⁶⁸ *Ibid.*, s. 534 (č. 330). Datováno 19. srpna 1581.

²⁶⁹ *Ibid.*, s. 520 (č. 320). Datováno 31. července 1581.

temporali né trattar di esse, che nelle persone S. M.tà né la Camera non pretende alcuno interesse). Protože kvůli řádovým privilegiím tuto činnost v podstatě nemohou vykonat biskupové, domníval se Santacroce, že jediným řešením by bylo pověřit z apoštolské autority tímto úkolem vždy nějakého dobrého opata vždy z toho řádu, který by vizitoval. Měl by to pak činit i bez nároku na poplatek za takovou návštěvu.²⁷⁰

Zanedlouho však Santacroce onemocněl a 3. září 1581 zemřel. Před svým skoncem stihl sepsat závěť i obdržet svátost pomazání nemocných. Dle španělského vyslance zemřel na *calentura continua*.²⁷¹ Vykonavateli Santacroceho závěti byli ustanoveni co se týče římských záležitostí kardinál Prospero Santacroce, pro pražskou pozůstalost Pompeo Vizani.

Pohřeb se konal 5. září. V průvodu měli přední pozici zástupci duchovních, včetně pražského arcibiskupa. Obřadu, včetně procesí, se účastnili i vyslanci na císařském dvoře, nejvyšší kancléř Vratislav z Pernštejna, nejvyšší dvorní maršálek Ladislav II. Popel z Lobkovic, říšský dvorní rada Pavel Sixt Trautson a další zástupci šlechty a členové dvora. Kázání poté v katedrále sv. Víta, kam bylo Santacroceho tělo přeneseno, přednesl jezuita Johannes Vivarius.

Po smrti Santacroceho se správy nunciatury dočasně ujal sekretář nunciatury Cesare Dell'Arena. Arena pocházel z toskánského města Lucca. Poté, co sloužil v roli sekretáře cenedskému biskupovi Michelemu Della Torre byl v prosinci 1578 Galliem doporučen na funkci sekretáře Orazia Malaspiny. Zdá se, že se jednalo o doktora práva, neboť během Malaspiny nunciatury působil i jako auditor. Až do příchodu nového nuncia Bonomiho poté přebírá zpravodajskou funkci nunciatury. Pokračoval tak i v otázce ochrany katolické víry v Lužici, poté co přijel ke dvoru z tohoto důvodu budyšínský děkan Leisentritt.²⁷² Sledoval i vývoj na Hlohovsku.²⁷³ Informoval i o vizitacích far pod obojí ze strany arcibiskupa Medka, což vzbudilo nevoli kališníků. Medek měl také získat od Rudolfa svolení pro opata zbraslavského kláštera k vizitaci cisterciáckých klášterů v království, které se předtím nepodařilo získat de la Croixovi.²⁷⁴ Rudolf se zjevně také nechtěl vzdát

²⁷⁰ *Ibid.*, s. 528-529 (č. 326). Datováno 9. srpna 1581.

²⁷¹ De Ayerbe, Marqués: *Correspondencia inédita de Don Guillén de San Clemente*, s. 297. Datováno 3. září 1581.

²⁷² *NBIII/10*, s. 545-546 (č. 336). Datováno 12. září 1581.

²⁷³ Např. *ibid.*, s. 547 (č. 337). Datováno 12. září 1581.

²⁷⁴ *Ibid.*, s. 554 (č. 341). Datováno 31. října 1581.

údajně historicky uděleného *jus praesentandi et nominandi* v komendách johanitů.²⁷⁵

Arena následně pokračoval v roli sekretáře a rovněž zastupoval Bonomiho během jeho nepřítomnosti, která byla způsobena řešením důsledků konverze Gebharda Truchseße.

2. 1. 3 Giovanni Francesco Bonomi

Giovanni Francesco Bonomi se narodil 6. prosince 1536 Cremoně.²⁷⁶ Nicolò, otec Giovanni Francesca, patřil mezi cremonský patriciát. Matka Chiara Calini pocházela z Brescie.

V rodném městě se mu dostalo i základů vzdělání. Posléze se přemístil do Boloni a Pavie, kde studoval právo a dosáhl titulu doktora obojího práva. Jeho učitelem byl mimo jiné i budoucí kardinál Francesco Alciati (1522-1580), který působil i jako papežský vyslanec v Čechách. Mezi Alciatiho žáky patřil v Pavii i Karel Boromejský, který se zřejmě také zasloužil o jeho příchod do Říma po zvolení Pia IV., po němž byla do Věčného města povolána celá řada učenců, duchovních a úředníků z Lombardie.²⁷⁷

To byl ostatně i případ Bonomiho: po kněžském svěcení byl v roce 1560 povolán Boromejským ke kurii jako auditor. V roce 1565 se stal nástupcem Uga Buoncompagniho v úřadu apoštolského referendáře a zanedlouho poté

²⁷⁵ *Ibid.*, s. 559 (č. 343). Datováno 15. listopadu 1581.

²⁷⁶ Životopis Bonomiho je zpracován do značné míry podle hesla Gerharda Rilla v *DBI*, 12 (1971), online na adrese https://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-francesco-bonomi_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2022-06-18]. Z české literatury je třeba zmínit Stloukalovu studii, jejíž součástí je stručný medailonek Bonomiho – Stloukal užívá varianty Bonhomini – před jeho nástupem na císařskou nuciaturu: Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách v letech 1581-1584*, in *ČČH*, XXXIV (1928), s. 7-8.

²⁷⁷ “*A Pavia l'A. (Alciati, pozn. aut.) ebbe sempre un attento e quieto uditorio di scolari, a differenza di Andrea che lo trovava piuttosto rumoroso. Per la sua carriera fu determinante che tra essi vi fosse Carlo Borromeo: è difficile dire se fin da allora corressero tra i due rapporti di amicizia; certo in occasione dell'addottoramento di questi, il 6 dic. 1559, fu l'A. che tenne il discorso consueto, cui il giovane rispose e ringraziò con un indirizzo pieno di lodi e i fatti successivi confermarono l'alta stima che il Borromeo aveva del maestro. Quando con l'elezione di Pio IV, milanese, furono chiamati in Curia ottenendovi posti direttivi un gran numero di prelati e personaggi lombardi, anche l'A., certo su richiesta o indicazione del Borromeo, fu chiamato a Roma, con ogni probabilità verso la fine del 1560.*“ Podle online verze hesla „Francesco Alciati“ v *DBI*, 2 (1960), jehož autorem je Nicola Raponi. [https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-alciati_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-alciati_(Dizionario-Biografico)/) [Cit. 2022-06-16].

referendářem Penitenciárie a vikářem Boromejského v chrámu S. Maria Maggiore. Přízeň Boromejského mu přinesla i funkci opata v opatství Nonantola, nacházejícím se nedaleko Modeny. V tomto klášteře o několik let později založil seminář. Díky své přítomnosti v Římě a blízkosti k Boromejskému byl Bonomi také jedním z účastníků na tzv. „vatikánských nocích“ (*notti vaticane*), což byla určitá forma setkání na způsob antických akademií, s výrazně edukativním a náboženským zaměřením. Hovořilo se proto o *Accademia delle notti vaticane*.²⁷⁸

Bonomi se i kvůli požadavkům Boromejského začal stále více soustřeďovat na záležitosti týkající se Švýcarska. Boromejský byl ostatně od roku 1560 kardinálem protektorem švýcarského národa. Nacházel se proto v častém kontaktu s Melchiorem Lussym (1529-1606), který byl v ohledu švýcarských kantonů náležejících pod milánskou arcidiecézi blízkým spolupracovníkem svého arcibiskupa. Bonomi v roce 1567 Boromejského doprovodil při jeho návštěvě Švýcarska a o dva roky později se účastnil prací na přípravě provinční synody v Miláně. V následujícím roce byl opět po boku Boromejského ve Švýcarsku.²⁷⁹

K důležité výměně došlo v roce 1572, kdy Řehoř XIII. povolil, že dosavadní biskup ve Vercelli, kardinál Guido Ferrero (1537–1585), který byl Boromejského příbuzným a rovněž účastníkem „vatikánských nocí“, na svůj úřad rezignoval a ujal ve opatství v Nonantole, zatímco Bonomi se ujal uprázdněného vercellského biskupského stolce. Ve své diecézi pořádal pravidelně synody, které měly sloužit k uvedení tridentských a milánských ediktů do praxe. Jedním z důsledků Bonomiho interpretace těchto dekretů byla eliminace eusebiánského ritu, který byl do té doby ve Vercelli typickým a zavedení římské verze s některými eusebiánskými prvky. Neváhal investovat značné prostředky do rozšíření kněžského semináře, který jeho předchůdce Ferrero založil se statuty, které byly inspirovány těmi, které ve veronském semináři zavedl Gian Matteo Giberti

²⁷⁸ Některé z proslovů z těchto setkání lze nalézt v Sassi, Giuseppe Antonio: *Noctes vaticanae seu sermones habiti in academia a S. Carlo Borromeo Romae in palatio vaticano instituta*, Mediolani, ex typographia Bibliothecae Ambrosianae apud Joseph Marellum, MDCCXLVIII.

²⁷⁹ Boromejský se o jeho přítomnosti zmiňuje v dopise kardinálovi z Piacenzy, Paolu Burali d'Arezzo, datovaném 8. března 1571: „*Monisgn^r Buonhuomo, Abate nostro de Nonantola, che ora si trova qui, nel quale concorre bontà et le altre parti conosciute da S. B^{ne}, et si è trovato meco già due volte in visita di quelle parti della mia diocesi sottoposte a Signori Svizzeri; et meco anche è stato in tutto quel viaggio, che feci l'anno passato in dentro per il paese de Cinque Cantoni; et consequentemente ha cognitione di tutte le cose delle quali ho dato raguaglio in scritto a V. S. Illma.*” Reinhardt, Heinrich, Steffens, Franz (hrsgg.): *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini, 1579-1581*, vol. II, Solothurn, Druck und Comissionsverlag der Union, 1906, s. 39 (č. 11).

(1495–1543). Do své diecéze rovněž pozval slibně se rozvíjející řeholní řády barnabitů a jezuitů.

Pro budoucnost Bonomiho byla významná i jeho účast na pohřbu vévodkyně Margerity (Markéty) Savojské v roce 1574, kdy se seznámil s dvorem savojského vévody. Po dvouletém pobytu v Římě se odebral jako vizitátor do Savojska a do Val d'Aosta. Tato cesta byla součástí generální vizitace ze strany nuncia v Savojsku Girolama Federiciho.

Bonomi vykonal v létě roku 1578 další vizitace, tentokrát ve Valtellině a v Ticinu, a poté, co se dostal do ještě bližšího kontaktu se zástupci švýcarských katolíků, představil jako řešení jejich obtížné situace vyslání nuncia, který by byl obdařen plnou mocí k vykonávání vizitací. Nakonec byla role nuncia svěřena samotnému Bonomimu.²⁸⁰ Avšak s menšími pravomocemi, než by si byl představoval.

Historie nunciatur ve Švýcarsku na přelomu středověku a raného novověku je spojena především se jménem Ennia Filonardiho (1466-1549), který tuto funkci vykonával dokonce během pěti pontifikátů – i když ve třech různých obdobích - a i po oficiálním skončení své funkce v Římě ovlivňoval vztahy mezi Švýcarskem a Římem.²⁸¹ Je zajímavé, že oficiálním nunciem byl v této době Girolamo Franco, který podle všeho neobdržel kněžské svěcení a zkušenosti v diplomacii získal v službách kardinála Agostina Trivulzia. K ruce, i jako tlumočník, mu měl být Albert Rosin pocházející z Curychu. Jako komplikace se ale ukázal fakt, že uměl francouzsky, ale ne německy. Nutno dodat, že hlavní náplní funkce nuncia ve Švýcarsku bylo v tomto období především řešit otázky spojené s působením švýcarských vojáků ve službách nejvyšších pontifiků.²⁸²

Důsledněji se ze strany Říma věnovala větší pozornost otázkám víry v podstatě až od doby pontifikátu Pia IV. a jeho synovce Karla Boromejského. Nunciem ve Švýcarsku se v této době stal Giovan Antonio Volpi (1514–1588), který pocházel z Coma a kterému se dostalo právnického vzdělání. V roce 1559 se v Comu stal biskupem. Na doporučení Boromejského působil ve Švýcarsku jako nuncius v

²⁸⁰ Bonomiho švýcarská nunciatura byla zpracována už na počátku 20. století edičně, a to poměrně detailně ve formě čtyřsvazkové publikace: Reinhardt, Heinrich, Steffens, Franz (hrsgg.): *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini, 1579-1581*, vol. I-IV, Solothurn, Druck und Commissionsverlag der Union, 1906-1929.

²⁸¹ Srv. *ibid.*, vol. I., s. III-IV.

²⁸² Srv. https://www.treccani.it/enciclopedia/girolamo-franco_%28Dizionario-Biografico%29/ [2022-06-26].

letech 1560–1564, v roce 1565 a pak v období 1573–1574. Hlavním bodem jeho programu byl v tomto čase především koncil v Tridentu a záležitosti s ním spojené. Mimo to však i vztahy se savojským vévodou nebo situace kolem biskupství v Kostnici.²⁸³ Problémy spojené s aplikací tridentských dekretů se poté přenesly až do doby, kdy na nunciaturu nastoupil Bonomi. Stojí určitě za zmínku, že po volbě Pia V. papežem nebyla pozice nuncia obsazena a prakticky jako určitý prostředník mezi Švýcarskem a Svatým stolcem působil velitel Švýcarské gardy Jost Segesser von Brunegg (1529–1592).²⁸⁴ Ani během pontifikátu Řehoře XIII. nedošlo v tomto ohledu, až na třetí období Volpiho, které se ale týkalo záležitostí snah Genfsu o spojenectví se Spříseženstvem, ke zvláštní změně.²⁸⁵

Zatímco pozornost papeže i Gallia se obracela na „Německo“, a to velmi aktivně, švýcarské záležitosti po několik let – v podstatě do roku 1575 – zůstávaly stranou.²⁸⁶ Před jmenováním Bonomiho však od roku 1575 došlo k aktivitám v oblasti formace a vzdělání. Úkoly ve Švýcarsku byli pověřeni Bartolomeo Portia, od roku 1573 nuncius pro jižní Německo, františkán Francesco Sporeno (jako apoštolský komisař) a dominikán Feliciano Ninguarda, od roku 1578 nástupce Portii jako nuncius v jižním Německu.²⁸⁷ Po už zmíněné vizitaci ze strany Bonomiho ho nakonec, až na popud Boromejského, papež jmenoval nunciem (2. května 1579).

Nutno však dodat, že o vyslání nuncia žádali i někteří Švýcaři. Bernardino Ruginelli, šlechtic pocházející z Bellinzony, tak ve svém listě žádá Karla Boromejského, aby k nim vyslal nuncia s příslušnými pravomocemi.²⁸⁸ V tu dobu už zdá se v Římě o stejnou záležitost žádal jeden z představitelů Locarna, Baldassar Luchsinger. To nicméně nebylo schváleno zástupci několika

²⁸³ Reinhardt, Heinrich (hrsgg.): Steffens, Franz, *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini*, vol. I, s. XXX-XXXII.

²⁸⁴ Srv. *ibid.*, s. CVIII-CIX.

²⁸⁵ *Ibid.*, s. CCCLIII-CCCLV.

²⁸⁶ *Ibid.*, s. CCCXLVI-CCCXLVIII.

²⁸⁷ *Ibid.*, s. CCCLV-CCCXCIV.

²⁸⁸ Poté, co v úvodu listu popisuje stav v katolických kantonech a nebezpečí šíření luteránství v biskupstvích v Churu, Basileji a Sedunu, prosí Boromejského: „*Onde La supplico farne ogni opera Sua sannta apresa la S^{na} di N. S. che si mandi quanto prima un Nontzo, quale sia Prelatto degno et con buona facultà, apresa quegli Cantoni catolici, acio ne faria istanza de tenere quegli Cantoni et quele parte di essi episcopatti beni assicuratti; et se non si fa questo, credeme V. S. Illma, che un di gran erori che poscia fare la Sedia Apostolica, et ne sentirano poy un giorno, quantto erore se sia fatto: vorano poy emendarlo et non serà a tempo.*” Steffens, Franz: *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini*, 1579-1581, vol. II, s. 108 (č. 80).

katolických kantonů, kteří naopak v tuto chvíli neviděli vyslání nuncia jako vhodné.²⁸⁹ Svůj postoj však změnili a v listě z 17. března 1578 žádají o vyslání nuncia, který by učinil reformaci v duchovních i světských záležitostech.²⁹⁰

Přítomnost nuncia měla pomoci překonat odpor lokálních světských autorit, ale i kléru. Předchozí papežští vyslanci, jako Portia či Sporeno, totiž byli sice pověřeni listinami pro duchovní, ale nikoli pro zástupce světské moci. Bonomi se jako člověk znalý situace vlastně i sám nabídl a měl za to, že nuncius může skutečně pomoci a že stojí za to vyzkoušet zřízení nunciatury.²⁹¹ I tak byl však nejdříve jmenován vizitátorem, nikoli přímo nunciem.²⁹² Až 2. května 1579 se opravdu stal nunciem.²⁹³

²⁸⁹ “*Noverit interim S. V., rumore ad nos devenisse, Balthasarum Luchsinger, conductum atque iuratum nostrum Scrybam plebis Locarnensis, subditorum nostrorum, dum novissime apud S^{tem} V. Romae [versat]us est pro se vel quibusdam ex suis gratiae cuiusdam ab ea impetrandi causa, aliorum quorundam negotiorum, quae commissionis suae non erant, apud S^{tem} V. Sollicitatorem sese praebuisse; specialiter autem ut in hasce patrias nostras Nuntius a Ste V. Mitteretur petiisse. Quod si factum est, citra voluntatem atque rescitum nostrum factum esse affirmamus, quia sufficiebat et adhuc sufficit nobis, ipsum Judocum in similibus et quae ad nos spectant negotiis sollicitatorem habere. Nam quoque apud nos perpensum est, propter varios rumores ac suspitiones diversas, tum penes Principes ac Confoederatos nostros Helvetios, qui in fidei confessione nobiscum non sentiunt, tum etiam christianos Reges et Principes catholicos orituras, non admodum conducere, si hisce temporibus a V. Ste Nuntius huc mitteretur: quae omnia S^{tis} V. Solita sapientia melius quam nos considerabit, eoque quo decet animo suscipiet.*“ *Ibid.*, s. 112 (č. 83)

²⁹⁰ Žádají aby „I. H.‘ nunmeer ein Nuntium hinus geschickt hette, der in geistlichen und weltlichen sachen ein gemeine reformation thete“. Reinhardt, Heinrich, Steffens, Franz (hrsgg.): *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini, 1579-1581*, vol. II, s. 117 (č. 89).

²⁹¹ Poté, co zopakoval užitek, který by přinesla přítomnost nuncia ve Švýcarsku, psal Bonomi 7. prosince Specianovi: „S’ io mi conoscessi atto, et non temessi di offendere Dio con la presunzione, vorrei dire col propheta: “*Ecce ego, mitte me*”, sicuro, con la Dio gratia, che N. S. conoscerbbe, ch’ il Nuncio non saria otioso ma più che necessario in quelle parti [...] [Co se týká Valtelliny] le lettere serviranno di vento, ma il Nuncio, con facoltà di spendere alcuna cosa di straordinario come ricordai, faria facilmente ogni bene, e nelli Svizzeri e nei Grisoni, se vi ha da essere alcun rimedio efficace a quelli abusi intolerabili et horrendi. Et che sarebbe mai provare per duoi anni?” *Ibid.*, s. 226-227 (č. 178).

²⁹² Srv. list Boromejského Specianovi z 29. ledna v *ibid.*, s. 250-251 (č. 200).

²⁹³ Breve, které obsahuje jmenování Bonhomioho nuncie, není příliš snadno dostupné, a proto ho uvádím v této poznámce po čarou: “*Venerabili fratri Johanni Francisco Episcopo Vercellensi. Venerabilis frater salutem et apostolicam benedictionem. Super gregem dominicus vigilis ac solliciti pastori officium exercentes, quod pro ovibus eiusdem gregis nobis commissis, quae aut negligentia aut malitia hominum corruptae sunt, sanandis et ad pristinam rectamque semitam restituendis ob locorum distantiam ipsi praesentes praestare non possumus, idipsum per Praelatos, catholiciae religionis studio praestantes, adimplere satagimus, ut nostro muneri satisfaciendes earumdem ovium salutem, quantum cum Deo possumus, consulamus. Cupientes itaque hac ratione populorum Helvetiae et Rethiae salutem et utilitatem prospicere, te, de cuius fide, prudentia, integritate et pietate plurimum in Domino confidimus, in Constantiensi, Curiensi, Lausanensi, Sedunensi et Basiliensi ac aliis quibuscumque civitatibus, diocesibus et locis, Helvetiis et Rethis subiectis aut foederatis, Nostrum et Apostolicae Sedis Nuntium ad infrascripta facimus et deputamus per praesentes tibi mandantes, ut ad civitates, dioceses et loca praedicta te conferas, ibique auctoritate nostra omnes et singulas tam praenominatas cathedrales quam collegiatas et parrochiales et alias quascumque, cum cura et sine cura, ecclesias ac capellanas et beneficia ecclesiastica [visites et] mandata nostra et facultates, in*

Oblast jeho působení zahrnovala diecéze Kostnice, Chur, Lausanne, Sion a Basilej. Měl především vykonávat vizitace a svou aktivitou prosadit přijetí tridentských dekretů do reálné praxe. S tím souviselo i dbát na nevměšování se světských autorit do otázek církevních beneficí a církevní jurisdikce, zlepšení výchovy kněžského dorostu a prosazování přísné klausury pro ženské řeholní řády. Na této misi ho doprovázeli mimo jiné Luca Borgo, který později sepsal Bonomiho první životopis a jezuita Wolfgang Pyringer. V podstatě Bonomi vykonával vizitace, které správně podle rozhodnutí koncilu měli vykonávat biskupové, ale z různých důvodů tuto povinnost nenaplnovali.²⁹⁴ Sám Bonomi si rovněž stěžoval, že je ve finanční tísní a z úřadu nuncia má sice hodnost, ale ne

diversis literis, cum te in Novariensi et Comensi civitatibus et diocesibus visitatorem, reformatorem et delegatum deputavimus, explicata, in omnibus et per omnia exequaris, perinde ac si in eisdem literis de locis ipsis Helvetiis et Rethis ac foederatis [et] subiectis praedictis, et earum personis, specialis et expressa mentio facta fuisset. Praeterea quascumque utriusque sexus personas civitatum et locorum praedictorum, in quibus nostrum Nuntium ages, ad te recurrentes, quae in aliquas damnatas haereses inciderint – facta prius per eas omnium haeresum, in genere et in specie, ac recepta ab illis coram notario publico et testibus, abiuratione privata vel publica, prout tibi expedire videbitur, praestito tamen ab eis iuramento, quod talia deinceps non committent, nec committentibus consilium, auxilium vel favorem per se vel aliam seu alios directe vel indirecte praestabunt – ab haeresibus huiusmodi nec non censuris et poenis propterea incursis, iniuncta inde eis pro culparum modo poenitentia salutari, in utroque foro absolvendi et liberandi, ac ipsius Sanctae Ecclesiae unitati restituendi; necnon cum quibusvis haereticis una cum familiaribus tuis colloquendi et conversandi; atque simoniacos quoscumque et eos, qui clericos carceribus mancipaverint, vel quomodolibet iurisdictionem ecclesiasticam violaverint; mulieres quoque, quae claustra regularium ingressae fuerint, ac moniales, quae extra clausuram monasteriorum exierint aut mulieres et alias personas in eadem monasteria admiserint, si hoc a te humiliter petierint – simoniacos scilicet in susceptis ordinibus, eis ab altaris ministerio perpetuo suspensis, alios vero, simoniae labe occasione beneficii infectos, cum ipsis ad idem beneficium, si id expedire cognoveris, dispensandi – a criminibus et excessibus praedictis ac quibusvis excommunicationis, aliisque sententiis, censuris et poenis, Sedi Apostolicae quomodolibet reservatis, eis pariter pro modo culparum salutari poenitentia iniuncta, etiam absolvendi; insuper cum quibusvis personis dictarum civitatum et locorum, quae tertio et quarto consaguitatis vel affinitatis gradibus coniunctae seu se attinentes matrimonium inter se scienter vel ignoranter hactenus contraxerunt, a quibusvis excommunicationis et aliis censuris et poenis et incestus reatu absolvendi, et, ut in eodem matrimonio, si illud rite contraxerint, permanere, sin minus, illud denuo contrahere, servata forma Concilii Tridentini, et in facie Ecclesiae solemnizare valeant, dummodo mulieres ob hoc raptae non fuerint, dispensandi, ac proles susceptas et suscipiendam exinde legitimas decernendi, ad haec cimiteria quaecumque, prout tibi expediens esse visum fuerit, profanandi: auctoritate apostolica tenore praesentium tibi facultatem concedimus et potestatem. Non obstantibus praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis nec non omnibus illis, quae in singulis supradictis literis expressum est non obstare, caeterisque contrariis quibuscumque. Datum Romae apud S. Petrum etc. die 2. Maii 1579, anno 7°. Caesar Glorierius.“ Ibid., s.325-327 (n. 282).

²⁹⁴ Srv. Reinhardt, Heinrich, Steffens, Franz (hrsgg.): *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini*, vol. I, s. CDV.

odpovídající plné pravomoci.²⁹⁵ Jejich rozšíření se mu dostalo až 24. října 1579.²⁹⁶ Zároveň až od této chvíle začíná psát pravidelnější zprávy Gallimu, zatímco do té doby směřoval své písemnosti především Boromejskému.²⁹⁷

Bonomi se v průběhu své nunciatury dostal do značného konfliktu především s řeholními řády, které měly jistou autonomii. S cisterciáky a jejich generálním opatem Nicolasem Boucheratem se dostal do velice vyhroceného konfliktu, což mělo za následek výtky ze strany Boromejského a papeže. V případě kláštera v Lützelu se pro změnu dostal do konfliktu s Ferdinandem Tyrolským, který upozorňoval na to, že Bonomi překračuje sféru působení, která mu byla vymezena a i pravomoci, které obdržel. Obtížnou situaci musel řešit v biskupství v Churu kde se mu podařilo nakonec domluvit s arcivévodou Ferdinandem (který poskytl ochranu uprchlému churskému biskupu), s bavorským vévodou Vilémem a samotným biskupem na jeho odstoupení a volbě nového ordináře v diecézi, ke které došlo v roce 1581. Ve stejném období se mu podařilo uvést do Friburgu Tovaryšstvo Ježíšovo.

²⁹⁵ „non ho provisione [...] et che non tengo autorità ma solo il nome di Nuncio”. Reinhardt, Heinrich, Steffens, Franz (hrsgg.): *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini, 1579-1581*, vol. II, s.488 (n. 408).

²⁹⁶ Řehoř XIII. vydal breve, v němž tyto pravomoci jmenoval: „*Cupientes personarum, civitatum, diocoesum ac locorum, in quibus te nostrum et Apostolicae Sedis Nuncium et Visitatorem nuper deputavimus, salutem et statui, opera tua, amplius consulere, tibi, ut quascumque personas ecclesiasticas et seculares civitatum, diocoesum et locorum praedictorum ad te recurrentes, symoniae labe infectas, ab omni symoniae crimine et censuris propterea incursis – inuncta eis pro modo culpa poenitentia salutari – in utroque foro absolvere et liberare; nec non cum eisdem, ac cum quibusvis aliis personis eorundem locorum et diocoesum ecclesiasticis et secularibus super quacumque irregularitate per eos quomodolibet (non tamen occasione homicidii voluntarii, haeresis, laese Maiestatis, vel bigamiae) contracta, etiamsi ipsi, censuris huiusmodi sic ligati, missas et alia divina officia, non tamen in contemptu clavium, celebraverint, vel alias divinas se immiscuerint; ita quod nondum promoti omnes etiam sacros et praesbiteratus ordines suscipere, et tam ipsi quam alii in susceptis ordinibus etiam in altaris ministerio ministrare, ac quacumque et qualiacumque beneficia ecclesiastica, cum cura et sine cura, se invicem tamen compatientia, eis canonice conferenda, recipere, ac obtenta retinere libere et licite valeant, dispensare, ac eisdem fructos ecclesiasticos, propterea indebite perceptos, remittere et condonare; nec non omnibus et singulis utriusque sexus fidelibus ultra primam vicem, qua visitationem aggrediens illis indulgentiam plenariam sub certis modo et forma auctoritate nostra proponere potes, etiam iterum extra visitationem – ea tamen, quae propterea ad salutem animarum inungenda duxeris, adimplentibus – plenariam pariter omnium peccatorum suorum indulgentiam et remissionem largiri possis et valeas: auctoritate apostolica tenore praesentium facultatem concedimus. Non obstantibus praemissis ac constitutionibus et ordinationibus apostolicis caeterisque contrariis quibuscumque.“ *Ibid.*, s. 577 (n. 464).*

²⁹⁷ Bonomi psal Boromejskému 24. října 1579 list, ve kterém se vyjadřuje o odstupu, který k němu Gallio měl, snad kvůli tomu, že konal vizitace v jeho diecézi: „*Scriverò di qua avanti a Monsig^{re} Illmo di Como, secondo la mente di N. S., ma prego ben Lei a farmegli raccomandato come da sé stessa, perché mi è parso, che quel Sig^{re} non mi habbia mostra fin hora molta charità, forse per la visita di Como, oltre che mi è parso sempre, che non intenda molto bene per il suo verso i negotii delle visite*”. *Ibid.*, s. 579 (n. 465).

Na Bonomiho vzhledem k jeho relativně nekompromisnímu působení přicházela do Říma řada stížností a papež nakonec dospěl k rozhodnutí, že v září roku 1581 skončí Bonomiho působení v roli nuncia ve Švýcarsku. Stloukal ve své studii čte nekompromisnost, která měla být charakteristickým rysem nunciovy povahy, poněkud expresivně i z portrétu Bonomiho. Upozorňuje ale i na schopnost dosáhnout cílů diplomaticky, čímž poněkud upravuje popis Bonomiho jako askety a upozorňuje i na reálné úspěchy nuncia: „[Upřeme-li pohled na jeho portrét] máme takorůzka [sic!] dojem dvojníka sv. Karla Boromejského. Hubená tvář askety s orličím nosem a ostrými vráskami, které nesvědčí o překypujícím zdraví, bystré oko a tvrdý výraz jezuitského světce. Ale úsměv, o nějž se pokoušejí velká ústa, prozrazuje při tom schopnost oné pověstné „sladkosti“, vlastní papežským diplomatům, schopnost kráčet k vytčeným cílům cestou hladkého jednání případně i nutných ústupků. Takovým jeví se nám Bonhomini vskutku i ve své písemné pozůstalosti.“²⁹⁸

Figura Boromejského byla nepochybně v Bonomiho životě důležitá, i kdybychom pominuli otázku možné vnějškové podobnosti. O tom svědčí předcházející odstavce. Bonomi se navíc stal jedním z těch, kteří byli s touto klíčovou postavou raněnovověké církve v úzkém kontaktu a zároveň se stali nunciem u císařského dvora.²⁹⁹

16. září roku 1581 byl Bonomi Řehořem XIII. vybrán za nástupce Santacroceho na císařském dvoře. Poté, co vyřídil záležitosti nezbytné pro správu vercellské diecéze po dobu své předpokládané dlouhé nepřítomnosti, se vydal na cestu a v prosinci dorazil do Vídně, kde se setkal s Rudolfem II. V tuto dobu se obrátil i na rektora pražské koleje jezuitů Voita, aby ho informoval nejen o koleji, ale o stavu věcí týkajících se náboženství.³⁰⁰ Voitova odpověď vyzdvihuje sice pomalý vzestup pražské koleje a projekt semináře pro chudé, pro který jezuité získali nemovitosti od Jana st. z Lobkovic, zároveň ale v obtížné situaci rektor vkládá naděje do postupné obnovy kléru a tím následně i věřících po „obnovení“

²⁹⁸ Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 7.

²⁹⁹ Filipazzi, Antonio: *Sul rapporto fra Carlo Borromeo e gli ecclesiastici della diplomazia pontificia: il caso di Giovanni Francesco Bonomi*, in Kapellari, Egon, Schambeck, Herbert (Hrsg.): *Diplomatie im Dienst der Seelsorge. Festschrift zum 75. Geburtstag von Nuntius Erzbischof Donato Squicciarini*, Graz-Wien-Köln, Styria, 2002, s. 446.

³⁰⁰ „Nel principio, ch'io fui a Vienna, scrissi al rettor de' gesuiti in Praga, che mi desse conto di quel collegio degli alunni et delle cose della religione, come passavano in quel regno, offerendogli l'opera mia in forma.” Cit. podle Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách.*, s. 8.

pražského arcibiskupství. Obzvláště když císař udělil Medkovi souhlas s vizitací a reformací na královských státcích.³⁰¹

V následujícím roce navštívil Bonomi Uhersko (Prešpurk a Trnavu), okolí Vídně a konečně i pražskou arcidiecézi. Cestou na říšský sněm v Augsburgu navštívil Prahu a arcibiskupa. Byl spokojen s Medkovým postupem proti kališnickým kněžím. Vědomí nedostatku kléru ho pak vedlo k tomu, že do Říma opakoval požadavek zaslání subvence pro zřízení koleje pro chudé.

Důležitou událostí, která se během tohoto krátkého pobytu nuncia v Praze konala, bylo setkání se zástupci konzistoře pod obojí v arcibiskupově paláci.³⁰² Toto setkání mělo straně pod obojí pomoci vyřešit možnost světit adepty kněžství ze strany pražského arcibiskupa. Ačkoli za arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice došlo k vysvěcení některých kněží tohoto typu, brzy bylo shledáno, že nerespektují katolickou praxi. Arcibiskupové proto od svěcení kněží pod obojí upustili. Ani tato pražská jednání však nevedla k dohodě. Bonomi v podstatě zopakoval podmínky kladené Římem a zástupci konzistoře nechtěli nic rozhodnout bez další konzultace.

Cestou na říšský sněm se nuncius zastavil také v katolické Plzni, kde byl uvítán s patričními poctami. Bonomi s měšťany vedl rozhovor ohledně eventuálního založení plzeňské koleje Tovaryšstva Ježíšova. V tuto dobu zde působili členové pražské koleje a docházelo zde i k promování studentů. Vzhledem k finanční náročnosti projektu a k neochotě dominikánů, jejichž prostory připadaly v úvahu jako eventuální sídlo jezuitské koleje, z tohoto projektu nicméně sešlo.

Na zmíněném říšském sněmu vystoupil Bonomi na podporu legáta Ludovica Madruzzo. Jevil se však radikálněji než Madruzzo a než jiní účastníci sněmu hlásící se ke katolické církvi. Stojí určitě za zmínku, že ve svém listu z 22. září, který poslal Boromejskému, chválí Bonomi postup císaře Rudolfa II., který měl hájit katolickou církev i přes to, že dosud ze strany svobodných měst nebyly schváleny kontribuce.³⁰³

³⁰¹ *Ibid.*, s. 9-10.

³⁰² Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 14-17.

³⁰³ “[Rudolf II.] *il quale si bene si vedeva in pericolo di perdere le contribuzioni alle quali ancora non hanno sottoscritto le città libere, è però stato costantissimo et risolutissimo di lasciar ogni cosa più presto che di consentire ad alcuna di pregiudizio alla Religione cattolica.*” Cit. podle Colombo, Giuseppe: *Notizie e documenti inediti sulla vita di M. Giovanni Francesco Bonomi vescovo di Vercelli e nunzio pontificio in Svizzera ed in Germania* in *Miscellanea di storia italiana*, XVIII, Torino, Fratelli Bocca, 1879, s. 588.

Už během sněmu se do centra Bonomiho zájmu dostala záležitost týkající se kolínského arcibiskupa Gebharda Truchsesse, který odstoupil od katolické víry. V prosinci téhož roku mu papež nařídil, aby se odebral do Kolína a celou záležitost vyřešil. Celá záležitost byla poté formálně svěřena kardinálovi Ondřeji Habsburskému, ale prakticky zůstala řízena Bonomim a dalším papežským nunciem Germanikem Malaspinou. Bonomi se nicméně s Malaspinou dostal do konfliktu, neboť druhý jmenovaný se ukazoval být mnohem více v přízni kardinála Ondřeje, který měl vůči Bonomiho radikalitě určitý odpor. Dalším papežským vyslancem byl mimořádný nuncius Minucio Minucci. Nástupcem Truchsesse byl nakonec zvolen 2. června 1583 bratr bavorského vévody Viléma, Arnošt. Bonomi se v Kolíně nicméně ještě zdržel a pomohl zajistit některá opatření, která by posílila pozice katolické církve v Kolíně. Do Vídně se vrátil až v září.

Během sněmu v Augsburgu v roce 1582 se Bonomi setkal s Vratislavem z Pernštejna, se kterým zřejmě konzultoval velmožovu snahu o nahrazení nekatolických kněží na svých panstvích za řádně vysvěcené kněze v katolickém slova smyslu. Pernštejn tuto záležitost svěřil pražskému arcibiskupu Medkovi a olomouckému biskupu Stanislavu Pavlovskému, což Bonomi podpořil. Vyzval zároveň rektora olomoucké koleje jezuitů Höllera, aby jezuité přispěli nakolik to bude možné k tomuto podniku.

Nejvyšší kancléř českého království na své zpáteční cestě z Augsburgu nicméně zemřel, což Bonomi ve své zprávě státnímu sekretáři hodnotil jako velké nebezpečí jak pro podnik samotný, tak pro celkovou situaci katolíkům. I proto se snažil pomoci dědici Vratislava z Pernštejna, Janovi, s vyslyšením jeho snah o to, aby mu Řím poskytl takovou sumu peněz, která by mu zajistila udržení si statků, které by jinak kvůli obrovským dluhům, které zdědil, byl nucen prodat. Pravděpodobně by se tak dostaly do nekatolických rukou. Státní sekretář ale dal najevo, že papež peníze nepůjčuje, pokud, tak by poskytl dar. V tuto chvíli ale odkázal Bonomiho na katolické velmože, zejména na Viléma z Rožmberka. Nuncius se na Rožmberka skutečně obrátil, ale ten kvůli vlastním dluhům nemohl pomoci. Důsledkem tedy bylo rozprodání části perňštejnského dědictví.³⁰⁴ Bonomi byl o něco více úspěšný ve své snaze, aby nástupcem Vratislava z Pernštejna ve

³⁰⁴ Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 21.

funkci nejvyššího kancléře byl šlechtic katolického vyznání. Arnošt Habsburký, zastupující Rudolfa II., který byl zdravotně indisponován, se vyjádřil, že nepřipustí, aby se na uvolněné místo dostal nekatolík.³⁰⁵ Post nejvyššího kancléře byl však obsazen až později.

Pernštejnovy plány spočívaly v podstatě v nahrazení kněží a učitelů katolíky, k čemuž značně napomohla právě činnost Tovaryšstva, které svou formační činností vlastně poskytovalo muže vhodné k této službě. Zdá se, že katolická strana, byť celkově mnohem méně početná, vykazovala relativně dobrou organizaci, v jejímž rámci se nuncius ukazuje jako důležitá postava, která pomáhá celou činnost koordinovat, byť často spíše potvrzuje tendence a projekty, které nebyly přímo jeho iniciativou.

V listopadu se Bonomi odebral na vizitaci pavlánů do Chorvatska, poté byl vyslán na kolínskou misi. Záležitostmi zemí Koruny české se proto zabývá výrazněji až od konce září roku 1582, kdy se vrátil do Vídně. Prakticky vzápětí se však císařský dvůr přesunul do Prahy a to i s nunciaturou. Nejprve ale Bonomi 22. října sám zamířil na Moravu a do Prahy vyslal svého sekretáře Dell' Arenu. Zdá se, že se nechtěl setkat s císařem předtím, než mu dojde odpověď ohledně sporu mezi Rudolfem a kurií v případě hraběte Landa.

Z Bonomiho cesty na Moravu a do Slezska se dochovala obsáhlejší relace, která se nachází v Biblioteca ambrosiana v Miláně.³⁰⁶ Bonomi se zmiňoval o konfliktu mezi olomouckým biskupem a kanovníky, který měl vycházet z toho, že biskup zahájil proces proti jednomu z kanovníků, který se měl údajně dopustit znásilnění. Nuncius jim měl sdělit, že i pokud by nebylo v pravomoci biskupa postupovat proti těm kanovníkům, kteří vedou špatný život, pak mu tuto fakultu nuncius udělí. Chtěl také vědět, zda jejich protest vychází pouze z článků, které měly vzniknout během sedesvakance a po volbě měly být potvrzeny, nebo z něčeho dalšího. Nuncius poměrně jasně podpořil biskupa a vyzval ho, aby podobně postupoval i proti několika dalším kanovníkům, kteří jsou podle jeho informací podezřelí ze života v konkubinátu.

Stav křesťanstva na Moravě je prý jinak špatný. Jen malá menšina jsou katolíci a to i mezi pány. Nejvýznamnější z nich je Jan z Pernštejna, který se spolu se svou matkou Marií snaží o očistu svých panství, a to rozhodněji, než činil Vratislav.

³⁰⁵ *Ibid.*, s. 22.

³⁰⁶ Viz svazek II, s. 3-7.

Nejen, že ponechávají volnost biskupu, ale sami ho povzbuzují k aktivitě. Důležité místo hraje i podpora výchovy nových kandidátů ke kněžství.

Ve své relaci se Bonomi vyjadřoval pochvalně i o Stanislavu Pavlovském. Biskup prý často slouží mši svatou, zpovídá se u jezuitů a je v mnoha ohledech schopný. Nepřipouští na svůj dvůr nekatolíky, pouze pod obojí, které ale pouze toleruje a pokud se neobráčí, posílá je pryč. Slíbil nunciovi konání diecézní synody a pravidelné vizitace. Snaží se rovněž o omezení vysluhování pod obojí. S nunciem došla řeč i na potřebu zavedení římského breviáře, protože ten současný je v určitých ohledech nevyhovující. Domluvili se spolu i na tom, že Pavlovský bude Bonomiho o situaci ve své diecézi často informovat.

Vzhledem k pozvání vratislavského biskupa se Bonomi vypravil i do Slezska, které bylo podle jeho názoru v ještě horší situaci než Morava. Nenacházela se tam totiž kolej Tovaryšstva Ježíšova (o důvodech se následně rozepsal) a především byl v této zemi velký nedostatek kněží. Ačkoli biskup zřídil seminář, bez založení koleje se věci budou jen zhoršovat, soudil Bonomi. Biskup prý slouží mši svatou jen na větší slavnosti, podle svých slov ze zdravotních důvodů. V jeho okolí je řada heretiků, ale ti, kteří *servono in camera* jsou katolíci, stejně jako nedávno jmenovaný maršálek. Přítomnost heretiků omlouval biskup okolnostmi, v jakých se Slezsko nábožensky nachází a ohledy vycházejícími z jeho úřadu. Nuncius následně nařídil některá opatření pro místa, kde spolu žijí katolíci a nekatolíci. Týkala se pohřbívání nekatolíků či toho, že nekatolíci nemohou být kmotry. Neuspěl ale se snahou zakázat smíšená manželství, protože by to prý způsobilo nepokoje a v důsledku by to bylo katolíkům ještě více na škodu. Bonomi se poté zmiňoval i o některých záležitostech vratislavské kapituly, kde existovaly podobné články jako v Olomouci, přičemž se mu zdálo, že mohou odporovat posvátným kánonům. V případě Vratislavi šlo o to, že biskup se jimi zavazoval platit kanovníkům určitou částku, což přinejmenším působilo dojmem simonie. Bonomi proto vyslal do Říma návrh vydat bulu proti kapitulacím tohoto typu pro celou říši. Nuncius vyjádřil i přesvědčení, že situace ve Slezsku se nezlepší, pokud císař neotevře oči a nevykoná patřičná opatření.

Ze zpráv zaslanych nunciem do Říma víme, že Bonomi pobýval ve Vyškově, v Olomouci a v Nise. Obsah korespondence se ale v této době týkal především záležitostí v říši. Došlo ale i na zmíněná jednání s olomouckým biskupem

Pavlovským a vratislavským biskupem. S Pavlovským probral také stěhování koleje jezuitů do budovy olomouckých kanovníků (pro které získal souhlas kurie i navzdory nevoli františkánů, do jejichž domu se měli kanovníci přestěhovat,) a zavedení gregoriánského kalendáře.³⁰⁷

Po svém příchodu do Prahy byl nucen při audienci u císaře přiznat pravý důvod své cesty na Moravu, což však císař přijal s úsměvem. Bonomi se následně trvaleji usídlil v Praze. Velkou část jeho agendy nicméně z pochopitelných důvodů zaměstnávaly otázky říše, včetně kolínského kauzy. České záležitosti ostatně nebyly příliš zmíněny ani v hlavních instrukcích nunciů u císaře do této doby, k čemuž dojde až v následujícím období, zřejmě právě díky lepší znalosti situace.³⁰⁸

Bonomi postupně sestavil program, který vzešel z konzultací s nejdůležitějšími představiteli hierarchie i laiků. Karel Stloukal popsal hlavní body tohoto programu, přičemž použil tradičních konceptů katolické reformace a protireformace, těmito slovy: „*V hlavních rysech má rekatolizační program Bonhomini v Čechách prováděny dvě stránky, které ovšem často splývají: katolicky-reformační a protireformační. K první patří: 1. starost o jezuitské školství v Praze, v Plzni, na Moravě a ve Slezsku, 2. zřízení tří katolických far v Praze, 3. obecná visitace farářů a řeholníků, 4. visitace kněžstva na statcích rožmberských; k druhé: 5. protireformace na statcích pernštejnských, 6. reforma husitské university, 7. visitace kacířských tiskáren a kontrola tisku, 8. znemožnění náboženských svobod českými stavy požadovaných, 9. vynucení obnoveného mandátu proti kacířům a jeho důsledné provádění. Na obě fronty se obrací: 10. jednání o sjednocení Husitů s Římem, 11. péče o zavedení gregoriánského kalendáře v českých zemích a 12. snahy o obsazení zemských úřadů katolíky.*“³⁰⁹

Praktické zavádění těchto požadavků do praxe ale bylo značně komplikované. Zavedení kalendáře se totiž bez předchozího schválení na sněmu bránili i stavové, kteří se hlásili ke katolické církvi. A to nehledě na fakt, že arcibiskup Medek vydal mandát k zavedení nového kalendáře 22. října.³¹⁰ Kalendář, zavedený bulou *Inter gravissima* v roce 1582, byl nakonec přijat na většině území zemí Koruny české až o dva roky později a někde dokonce až po delším období. V říši dokonce

³⁰⁷ *Ibid.*, s. 23.

³⁰⁸ V instrukci sepsané 30. září 1581 pro Bonomiho je zmínka o pražské univerzitě a o pražském semináři. *Ibid.*, s. 237.

³⁰⁹ Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách.*, s. 238.

³¹⁰ Mandát je k nahlédnutí v edici *Sněmy české VI*, s. 270.

došlo k plné akceptaci datování podle nového kalendáře až v roce 1700.³¹¹ Moravský sněm obdobně jako český považoval nařízení nového kalendáře ze strany císaře za porušení zemských svobod. Proti tomu se postavil Pavlovský, což mu vyneslo obvinění z porušování stavovských privilegií. Jeho situaci tak musel řešit nuncius, který mu poslal dva listy: první, ve kterém přísně nařizoval, aby pod hrozbou trestu nový kalendář přijal a který měl sloužit jako argument v rámci stavovské obce; a druhý, ve kterém ho ujistil, že by nic takového nepodnikl. Obrátil se i na jezuitu Höllera, rektora olomoucké koleje, aby společně s Pavlovským neváhali s publikací kalendáře, přičemž se mohou dovolávat příkazu ze strany papeže i císaře.³¹²

Reforma univerzity byla oproti tomu dlouhodobou záležitostí, na které by měla zájem celá stavovská obec. Vzhledem k odlišnosti představ jak ji uskutečnit ale Karlovo vysoké učení zůstávalo v podstatě v pozici regionální instituce, která sloužila především k formaci učitelů pro městské školy. Už v roce 1580 na popud nuncia Rudolf II. jakožto zeměpán požádal vybrané osoby z elity stavovské obce o dobrozdání, neboť on sám by považoval celou věc za dobrou a užitečnou.³¹³ Z odpovědi Viléma z Rožmberka vyplývá, že nejvyšší purkrabí měl praktický pohled na věc a „*Restoration*“ univerzity spatřoval zejména v obnově privilegií a práv a v zajištění financování, na kterém by se měl mimo císaře a stavů podílet také papež a jeho nástupci. Stloukal poznamenává, že tento list žádnou zvláštní „rekatolizaci“ neuvádí. Skutečné obnovení pozice arcibiskupa, které Vilém podle mého naznačuje, by ale v důsledku k něčemu takovému vedlo.³¹⁴ Každopádně

³¹¹ V tomto ohledu je zásadní studií, která ukazuje na různé aspekty schvalování kalendáře Kollmann, Josef: *Zavedení gregoriánského kalendáře v českých zemích*, in *Sborník archivních prací*, 23 (1974), I, s. 3-41.

³¹² Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 242.

³¹³ Srv. tento úvod listu císaře Vilémovi z Rožmberka: „[Vynechány úvodní pozdravy] *Co se při nás od posla Svatosti papežské na místě JSviti strany zas vyzdvižení zdejšího učení Pražského hledá a jakou pomoc a fedruňk Jsvt papežská při tom učiniti se zakazuje; nicméně také na jaký způsob jsme tuž věc skrze důstojného Antonína arcibiskupa Pražského, též také urozené Ladislava staršího z Lobkovic na Chlumci, nejvyššího hofmistra, a Vratislava z Pernštejna na Tovačově a Litomyšli, tejnú radu naši a nejvyššího kanclíře království Českého, věrné naše milé, uvážiti dali, a co se při nich v té věci snáší, tomu z příležitího spisu šířeji vyrozumíš. [Píše tedy i Vilémovi, protože] nám se vidí, že by takové vyzdvižení téhož učení Pražského netoliko mstům Pražským nýbrž vši zemi k prospěchu a vzdělání, nicméně také nám a všem stavuom království Českého našeho k veliké pochvale býti a vztahovati se mohlo“ *Sněmy české V*, s. 699.*

³¹⁴ V listu se píše: „*Die Privilegia wurden geben und ausweisen, wie es zuvor gehalten werden. Der archiepiscopus pragensis sei vor Alters cancellarius universitatis gewesen, der hab allerlei gradus und dignitates ausgeben. Item, wann etwa ein decanus sollt ersetzt werden, wurden die Privilegia Mass und Ordnung geben, wieviel und wer die vota darzue geben sollt, dass also alles ordentlich angestellt werden kunnt.*“ Je ale otázkou, nehovoří-li Rožmberk

projekt byl Bonomim sice po konzultaci s Rožmberkem obnoven, ale papež vzkázal, že nemůže přispět kvůli jiným typů podpory, které už v „Německu“ poskytl.³¹⁵

Otázka zřízení far měla obdobný scénář: Bonomi se setkal s pochopením u císaře, který mu odkázal, aby celou věc probral s Rožmberkem. Celá záležitost ale narazila na finanční obtíže. Uvažovalo se o využití částí obnosu slíbeného císařem na vybudování semináře pro chudé, ale celá věc se vyřešila až po skončení Bonomiho nunciatury u císaře.

Zásadním dokumentem, který shrnuje návrhy Bonomiho k nápravě situace v království, a který nepochybně konzultoval se znalci místních poměrů – patrně arcibiskupem, nejvyšším purkrabím a jezuitou – je memorandum, které na počátku června 1584 nuncius předložil Rudolfu II. Tento spis je třeba vnímat i v souvislosti s chystající se konferencí o věcech náboženských, která byla svolána na 18. června na Staroměstskou radnici. Celé záležitosti předcházela diskuze na podzimním sněmu v roce 1583, kde panovník po několikaletém odkládání povolil vznik komise, která měla rozhodnout kdo má právo jmenovat dolní konzistoř. Nuncius se obrátil na panovníka s tím, aby nebyly přijímány žádné novoty. Požadoval i stažení vydání České konfese od Michala Španovského. Císař s tím souhlasil. Španovský svůj podíl na vydání popřel a kniha byla stažena.³¹⁶ Zmíněná komise byla nakonec panovníkem mandátem ze 7. února svolána, nicméně Bonomi zajistil opětovný souhlas Rudolfa, že nepřipustí nové věci v náboženské oblasti a zřejmě v podobném duchu se dohodl s Vilémem z Rožmberka, který měl být předsedou komise. Součástí tohoto přesvědčování bylo patrně zmíněné memorandum předložené panovníkovi.

Jednání komise bylo vlastně prvním větším vstupem panovníka do citlivé otázky postavení strany pod obojí po roce 1575, kdy byla Rudolfovým otcem Maxmiliánem II. ústně schválena Česká konfese. Komise se i díky předchozí iniciativě nuncia ukázala být posílením tradiční pozice dvojvěří v království, přičemž povoleni byli pouze pod obojí v klasickém slova smyslu, tedy nikoli skupiny hlásící se k augsburské či helvétské konfesi.

úžeji o samotných grádech apod. *Ibid.*, s. 701.

³¹⁵ Stloukal Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 244-245.

³¹⁶ *Ibid.*, s. 249-259.

Šlo o nepopiratelný úspěch snah nuncia. O něco méně úspěšný byl v otázce dohledu nad tiskem, kde panovník na Bonomiho žádost zakázal prodej kacírských knih a slíbil, že nařídí arcibiskupovi, aby úřad vrchního cenzora vykonával přísně. Nuncius šel poté sám za arcibiskupem, ale ten se obával knihy odstraňovat z obav před možnou reakcí, nebude-li doprovázen královským úředníkem. Bonomi mu tedy odvětil, že s ním půjde sám a nechá se klidně kamenovat. I tak však neuspěl, nicméně Medek mu slíbil, že si vyžádá patřičný rozkaz od císaře.³¹⁷ Z toho je zjevné, že povolení ze strany nejvyšší světské autority v rámci království, kterou byl král, ještě neznamenalo, že bude jeho rozkaz neprodleně vykonán. Podle slov Bonomiho do Říma hlavní potíž spočívala v tom, že v českém království se „*katolíci a heretici příliš respektují*“.³¹⁸

Bylo to ostatně od Viléma z Rožmberka a Jiřího Popela z Lobkovic, od kterých vyšel ve stejném roce podnět k tomu, aby bylo přistoupeno ke svěcení kněží pod obojí, což Bonomi nejprve razantně odmítal, ale poté se ukázal ochotnějším k jednání, když mu byla celá věc předložena jako úsilí o sjednocení pod obojí s Římem. Patrně tomu předcházelo jednání velmožů se stranou pod obojí, protože přednesli nunciovi i eventuální ústupek Římu v otázce podávání eucharistie nemluvňatům. Gallio odpověděl Bonomimu, který ho o záležitosti informoval, že papež celou věc neodmítl, ale je třeba ji uvážit a má prozatím pokračovat v jednání s *husity*, aby poznal, jaké jsou jejich opravdové záměry. Sám Bonomi ostatně nepolevil v kritice praxe a učení strany pod obojí, takže jednání se ukazovalo stejně komplikované, jako dříve.³¹⁹

Toto konstatování platí i pro nové vydání mandátu proti Jednotě bratrské. 27. července sice vyšel i se zmínkou o královských městech, ale byl stylizován poněkud obecně a ponechával vlastně příznivcům reformy církve podle Luthera či Kalvína poměrně snadnou možnost označit se za příznivce strany pod obojí. Nuncius proto psal do Říma, že se mandát příliš neuplatňuje. Chtěl navštívit arcibiskupa na venkově, aby ze své pravomoci na královských statcích zasáhl,

³¹⁷ Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 251-252. Pod cenzuru tisku spadala i otázka revize kalendáře strany pod obojí, kde byly problematické svátky Jana Husa a Jeronýma Pražského, kteří byli v Kostnici popraveni. V tomto ohledu Bonomi opět dosáhl slyšení u císaře. Neposlušní tiskaři byli následně pokutováni a vězněni. *Ibid.*, s. 256-257.

³¹⁸ “[Nemyslí si, že bude stačit císařův příkaz proti nekatolíkům, neboť] *nel' executione consiste la maggior difficoltà, e troppo rispetto si portano fra di loro catholici et heretici.*” *Ibid.*, s. 253.

³¹⁹ *Ibid.* 253-255.

nicméně se minuli.³²⁰

Bonomi věnoval značnou péči také podpoře jezuitského řádu. Díky nunciiovi se podařilo sehnat značný obnos pro rozšíření koleje pro chudé spravované Tovaryštvem. Hlavní podíl na této dotaci nesl panovník, ale nemálo přispěli i Rožmberk a Jiří Popel z Lobkovic, který v tu dobu navíc povýšil v hierarchii prestižních dvorských úradů na nejvyššího komorníka. Rožmberkův význam podtrhl v předmluvě ke svému *Srovnání víry a učení bratří starších* (1582, Litomyšl) i jezuita Václav Šturm.³²¹ Možná trochu paradoxně v podstatě ve stejnou dobu vstoupil oficiálně do Jednoty bratrské Vilémův mladší bratr Petr Vok.

Méně úspěšný byl Bonomi ve snaze pomoci expanzi jezuitského řádu do Slezska, kde narážel na nepřízeň vratislavského biskupa Gerstmannu, kterého považoval za nedostatečně aktivního a navíc jednajícího proti zemskému i kanonickému právu, protože uděloval biskupská léna nekatolíkům. Přesto se po poradě s jezuitou Antoniem Possevinem rozhodl i přes nesouhlas biskupa založit jezuitské domy ve Vratislavi a v Hlohově.³²²

Záležitostí, která Bonomimu ležela velmi na srdci, byl stav řeholního a diecézního kněžstva, který byl nedobrý. Nuncius se tedy snažil o vykonání vizitací, požadoval i rozšíření fakult s výslovnou zmínkou o cisterciácích, premonstrátech a kartuziánech, kteří měli jinak značná privilegia. Gallio mu na jeho stesky nad stavem františkánů a dominikánů poněkud zoufale odpověděl, že o tom už dorazila na kurii řada zpráv, ale nemohl dělat nic jiného než upozornit příslušného generálního představeného, což je to, co udělá i v tomto případě.

Zajímavá je Bonomiho analýza života v řeholích, který byl často evangelnímu ideálu dosti vzdálený: Italové, kteří přicházejí do málo početných místních klášterů, jsou ti, kterých se jejich provincie chtějí zbavit a pokud by nebyli vyšší představení upozorněni, aby posílali nejlepší lidi, bylo by lépe nechat některé kláštery zrušit, než je ponechat ve stavu, v jakém se nacházejí. Kurie každopádně k vizitaci řeholníků Bonomimu fakulty neudělila.³²³

³²⁰ *Ibid.*, s. 253.

³²¹ Šturm, Václav: *Srovnání víry a učení bratří starších, kteří sebe sami zákona Kristova, a jiní je Waldenskými a Boleslavskými, jinak Pikharty jmenují*, Litomyšl, 1582.

³²² Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 258-259.

³²³ *Ibid.*, s. 260.

Oproti tomu vizitaci nuncius provedl na statcích Viléma z Rožmberka, k čemuž využil pozvání, které od velmože obdržel. Bonomi se tak v září roku 1584 vydal do jižních Čech, kde byl přivítán s poctami. O své vizitaci podal následně zprávu do Říma. Stloukal ji shrnuje těmito slovy: „*Nuncius shledal mezi kněžstvem tak křiklavou nevědomost a nedbalost, že podle jeho slov je to spíše k pláči než ku podivu. Jen malý zlomek kněží znal recitovati latinsky rozhřešovací formulí zpovědní. Breviář se modlili jen v neděli a o svátcích. Konkubinát se zvrhl u většiny v otevřené manželství, a lid si na to zvykl již stejně jako faráři.*

Nuncius vynutil si od 40 kněží pod přísnými tresty aspoň slib, že propustí své souložnice. Několik odpadlíků vyloučil a propustil z úřadu. Kněze pod obojí, kteří se také do shromáždění dostavili, napomenul, aby svátost oltářní udíleli podle předpisů katolických. Všechny kněze poučoval ve víře, pokud to krátkost času dovozovala, jsa při všem účinně podporován patronátním pánem, který projevil přání, aby měl na svých statcích kněze nejen katolické, ale i vzdělané a příkladného života, aby se katolické náboženství vskutku rozmáhalo.“ Bonomi navštívil za Vilémova doprovodu i Vyšebrodský klášter.³²⁴

Zanedlouho však Bonominu dorazila zpráva, že se stává nunciem v Kolíně.³²⁵ V oblasti své působnosti, zahrnující značné území (arcidiecéze Kolín, Mohuč a Trevír; diecéze Basilej, Štrasburk, Osnabrück, Paderborn, Lutych, Lucembursko, vévodství Jülich-Cleve a i další teritoria) měl především formou synod a vizitací zavést pořádek odpovídající znění tridentských dekretů. Dostalo se mu poměrně značných fakult, které byly následně ještě rozšířeny.

Přeložení do Kolína, které se podle všeho Bonomimu příliš nezamlouvalo, znamenalo, že záležitostmi zemí Koruny české se v rámci císařské nunciatury bude zabývat Germanico Malaspina, doposud nuncius ve Štýrském Hradci, který Bonomiho nahradil. Zdá se, že Bonomi propásl kvůli změně působiště i možnost vizitace kněžstva, kterou nuncius považoval za zásadní a ke které dostal konečně povolení od Rudolfa. Nepřítomnost nejvyššího purkrabího, který vyjel vstříc

³²⁴ *Ibid.*, s. 264-265.

³²⁵ V listu z 6. října psal Gallio Bonomimu, že bude místo Feliciano Ninguardy, o němž se dříve uvažovalo, jmenován jeden z jeho přátel obdařený patřičnými kvalitami (*suo caro amico et persona di quelle qualità, che ha bisogno un tal luogo*). Už 13. října ale státní sekretář Bonomimu oznámil, že oním nunciem bude on sám. *NB, Die Kölner Nuntiatur*, I, s. 4 (n. 2;3). U Theinera jsou otištěna dvě breve z 20. října o jmenování Bonomiho nunciem v Kolíně. Jedno pro bavorského vévodu, druhé pro kolínskou městskou radu. Theiner, Augustin: *Annales ecclesiastici* III, s. 500.

arciknížeti Ferdinandovi, který se vypravil na císařský dvůr, aby spolu s dalšími arciknížaty obdržel řád zlatého rouna, znamenala pro nuncia snížení tlaku na provádění mandátů proti Jednotě bratrské, neboť bylo možno očekávat odpor, který by bez zkušenosti a vlivu Viléma bylo jen těžko možné ustát. V tomto období dosáhl alespoň úspěchu co se týče rozhodnutí císaře nařídít měšťanům v Novém Jičíně, aby byl odstraněn evangelický farář, kterého povolali poté, co vyhnali toho katolického.³²⁶

Po návratu Rožmberka došlo v prosinci k poslední významné schůzce osob, kterým nuncius důvěřoval a na které spoléhal. Večeře, která se konala 9. prosince v pražském paláci Viléma, se zúčastnili Jiří z Lobkovic, Jiří Bořita z Martinic, Oldřich Felix z Lobkovic, Martin Medek a jezuita Voit. Tato „poslední večeře“ nuncia Bonomiho možná mohla být vnímána symbolicky jako analogie k večeři, při které se Ježíš loučil se svými učedníky. Jisté je, že z celé věci se dochovalo memorandum.³²⁷

V zásadě se v tomto dokumentu jeho tvůrci vrátili k dřívějším požadavkům. V pražském souměstí viděli jako žádoucí vybudovat tři katolické fary. Lépe měla být zabezpečena jezuitská kolej-seminář pro chudé, ze které měli vycházet nejen kněží, ale i úředníci či učitelé.³²⁸ Velká pozornost byla věnována otázce univerzity, která měla být vybudována nově či převedena do katolických rukou (*Deinde vero consultius fore existimatum est, novam Pragensem Universitatem fundare, [...] quam illam, quae nunc ab Hussitis possidetur, destruere, seu in Catholicorum potestatem redigere*). Zásadní roli ve výuce mělo hrát Továřstvo Ježíšovo, jehož kolej ostatně již fungovala jako jakási katolická alternativa Karlova učení. Univerzita měla být rozhodně lépe fundovaná, k čemuž měly napomoci důchody klášterů v zemi, které měly být zproštěny jiných dávek. Zároveň by to znamenalo konec zeměpanského využívání majetku klášterů, který je zde popsán jakožto jdoucí proti kanonickému právu.³²⁹ Vzhledem k budoucím

³²⁶ Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 268.

³²⁷ Je otištěno v Theiner, Augustin: *Annales ecclesiastici* III, s. 547-549.

³²⁸ „*ut inde non modo sacerdotes, quorum incredibilis est in Bohemia penuria, sed etiam Notarii, Scribae, scholarumque Magistri et Capitanei haberi possint Catholici, qui per universam Bohemiam dispersi, Catholicam Religionem sensim promoveant.*“ *Ibid.*, s. 548.

³²⁹ „*Non incommode porro hanc 3600. tal. Summam, si non integram, saltem potiore exigi posse omnes censuerunt ab ipsis Regni Bohemiae Regularibus, qui sine dubio 2000. et amplius fortasse in singulos annos tam pii operis causa libenter erogarent, si alioquin perpetuo ab omnibus aliis vel contribuendi, vel satisfandi, vel pro Rege apud alios spondendi oneribus liberarentur.*“ *Ibid.*

sporům o kancléřský úřad univerzity je zajímavé, že se počítalo se zásadní rolí arcibiskupa. Podle textu měl dávat povolení k vyučování pro právnickou a lékařskou fakultu pro ty, kteří nebudou moci být z Tovaryšstva. Měl mít také pravomoc napomínat rektory, pokud by jednali proti katolické církvi. Nezdá se však, že by pozice arcibiskupa byla jasně definována ve vztahu k fakultám, které měly být řízeny Tovaryštvem. To je u podobného typu dokumentu asi pochopitelné, ale je zjevné, že se jednalo o citlivou otázku, která byla vyřešena až po mnoha konfliktech.³³⁰ Dalšími body byl požadavek reálné aplikace mandátu proti Jednotě bratrské (*contra Picardos*) a distribuce a podpora katolického tisku, zejména katechismů Petra Kanisia (*Catechismus uterque Patris Canisii, parvulus scilicet et major*). Konkrétně byla zmíněna i potřeba nového uvedení katolických kněží do úřadu v Hlohově a ve Znojmě.³³¹

Účastníci setkání zdůraznili i potřebu vizitace kněžstva, jak řeholního, tak světského. Text obsahuje i otázky, které by měly být kněžím kladeny. Formou inkvizice měly být rovněž vypuzeni z královských, církevních, panských a ideálně ze všech panství ti křesťané, kteří nepříslušeli pod jednu ze dvou povolených stran, pod jednu či pod obojí.³³² Vizitace by měla být provedena nejen v Čechách, ale i na Moravě a ve Slezsku. V posledně jmenované zemi měla být také zřízena jezuitská kolej, a to v Nise a/nebo ve Vratislavi. V tomto ohledu mělo být jednáno s vratislavským biskupem, který tento podnik sice před nunciem podporoval, ale v zásadě nic nečinil a odvolával se na jakousi urážku ze strany jezuitů.

³³⁰ “*Ut autem semper uniformis in omnibus Universitatis studiosis pietas ac religioni Catholicae congrua disciplina servetur, neve aliquando Haeretici Professores eligantur, aut Heretici unquam promoveantur, id expedire judicatum est, ut tam Juris Civilis Canonicive, quam Medicinae Professores, qui ex Societate esse non possunt, potestatem legendi non ab alio, quam a R^{mo} Domino Archiepiscopo Pragensi, praemissa juxta Pii IV. Summi Pontificis constitutionem fidei professione, accipiant; Rectori vero ipsi, quoad literarias executiones bonumque Academiae ordinem, subsint, quos ipse, si suo munere non bene fungerentur, possit monere, et mulctare etiam, ne ob laxam vivendi agendive licentiam pietas, aut Catholica Religio (cujus gratia maxime hac Universitas instituitur) detrimentum patiatur.*“ *Ibid.*

³³¹ *Ibid.*, s. 549.

³³² “*Quoniam autem ex Regni constitutionibus, qui sub utraque specie communionem ministrant parochi, non ita passim expelli queunt, videndum omnino esset in locis omnibus et Civitatibus tam Regi ipsi, quam Ecclesiasticis subjectis, ut non nisi Catholico ritu, hoc est, ad formam olim a Pio IV, sanctae memoriae praescriptam ministraretur. Tum vero etiam ubique alibi, vel apud Barones quoscunque, adhibenda esset diligens inquisitio, ad Picardos, Calvinistasque, Adamitas, Anabaptistas, aliosque id generis pestilentissimos haereticos ex Bohemia omnino eliminandos, qui quidem Regnum hoc, nisi hac fece quamprimum expurgetur, ad certam perniciem extremaque ruinam sensim perducent.*“ *Ibid.*

12. prosince dorazil do Prahy Germanico Malaspina, Bonomiho nástupce. Bonomi mu předal potřebné informace a instrukce. Cestou do Itálie se stavil v Plzni, kde opět jednal o založení koleje jezuitů. Následně odjel do Mnichova, a poté do Vercelli. Celou dobu snad doufal, že na kolínskou nunciaturu nebude muset nastoupit.

Bonomi měl za to, že kvůli předchozímu působení v Kolíně není pro tento úřad vhodný, a to, jak se vyjádřil v dopise Gallimu, by mohlo poškodit i Svatý stolec. Snažil se proto skrze svého dobrého známého Cesare Speciana rozhodnutí kurie zviklat, ačkoli dal najevo, že půjde poslušně kamkoli bude poslán.³³³ V Římě ale názor nezměnili a „*teprve s jarem nastoupil křížovou cestu přes Alpy do Porýní*.“³³⁴ Gallio, který už v jedné z předchozích zpráv označil „rýnskou“ nunciaturu za v tuto chvíli nejdůležitější kvůli aktuálním událostem, i kvůli situaci v Nizozemí, po rozhovoru se Specianem potvrdil Bonomimu tento názor (snad aby ho utěšil ze ztráty pozice u císařského dvora?) a odkázal ho na obsáhlejší zprávu od Speciana.³³⁵ Bonomi svou cestu do Itálie ospravedlňoval mimo jiné i potřebou sehnat potřebné spolupracovníky.³³⁶ Důvodem, proč se nechtěl nunciatury dlouho ujmout, byly možná i ne právě ideální vztahy s Germanikem Malaspinou, se kterým významně spolupracoval na kolínských (zejména co se týče Ondřeje Rakouského) i jiných záležitostech už dříve.³³⁷

³³³ „[Poté co přijede Malaspina do Prahy, odjede Bonomi do Mnichova, kde počká na další list Gallia] *perché havendo in effetto diverse ragioni che paiono degne di matura consideratione, non solo per la persona mia, a la quale in fine non ha d'havere più che tanto risguardo, ma più per interesse de la Sede Apostolica et per servizio publico, ho voluto scrivere a Monsgr. Spetiano, quanto m'è occorso in questa materia, perché riferisca il tutto a V. S. Illma. Et a Sua Santità, risoluto fin da quest hora di ubbidire et andar anco in Inghilterra e Scotia et ne l'Indie, se così comandarà Sua Beatitudine, a la qual come a vicario di Christo devo presare ogni possibile obediencia.*” List je z 30. prosince 1584. NB, *Die Kölner Nuntiatur, I, Bonomi in Köln. Santonio in der Schweiz. Die Straßburger Wirren*, München-Paderborn-Wien, Ferdinand Schöningh, 1969 (původní verze vyšla však už v roce 1895), s. 6 (č. 6)

³³⁴ Stloukal, Karel: *Počátky nunciatury v Praze. Bonhomini v Čechách*, s. 276.

³³⁵ “*Monsgr. Spetiano hoggi m'ha parlato a lungo intorno a quello che V. S. gl'ha scritto circa la nuncitura sua del Reno, et havendo io risposto a lui a bastanza, non voglio dir altro a lei se non: Modicae fidei, quare dubitasti? [Mt 14,31] V. S. mi creda, che questa legatione è la più honorata et la più importante, che si sia fatta da gran tempo in qua, et secondo me molto sicura et senza alcun pericolo; però iacta cogitatum tuum in Domino et vada allegramente; che spero ch'ogni d' reterà più consolata, come dal predetto Monsgr. Spetiano intenderà meglio, quale ha preso assunto di scrivergli sopra di ciò diffusamente.*” List je datován k 24. listopadu. NB, *Die Kölner Nuntiatur, I*, s. 8 (č. 10.)

³³⁶ “[Mimo jiných důvodů potřebuje jet do Itálie protože] *non havendo io né auditore né quasi chi mi scriva sé come avisai da principio, conviene ch'io vada in ogni modo in Italia per provedermi dei ministri necessari, massime dovendo attendere a la riforma di quei Paesi Bassi, tanto bisognosi di simile aiuto spirituale.*” *Ibid.*, s. 13 (č. 16).

³³⁷ Srv. *ibid.*, s. XLI-XLII; Kardinál Ondřej Rakouský byl synem Ferdinanda II. Tyrolského a Filipíny Welserové. Protože pocházel z tohoto morganatického svazku, nechtěla mu kapitula

Bonomi měl pro nechuť k nastoupení nové nunciatury i další důvod: náročný úřad ho zdá se vyčerpával, a to nejen co se týče sil, ale především financí.³³⁸ Zcela prakticky se bál ale i o stav vlastní diecéze, ze které byl už dlouhou dobu pryč. Vzhledem k sídelní povinnosti biskupů požadované koncilem, jehož akta Bonomi aplikoval jako nuncius jinde, to bylo poněkud paradoxní. Vizitaci jeho diecéze tak vykonal namísto Bonomiho třeba i sám Boromejský.³³⁹ Ten poté Bonomimu odkázal i některé své písemnosti, což je jistě dalším znamením blízkosti těchto dvou mužů.³⁴⁰

Během své nunciatury v Kolíně – při níž působil až do své smrti v roce 1587 – byla nejzávažnější záležitostí z oblasti „velké politiky“ snaha Truchsesse o znovuzískání postavení, kterou se podařilo vyřešit až za pomoci vojenské intervence Alessandra Farnese.³⁴¹ Byla to zřejmě rada Bonomiho obrátit se na Filipa II., která přiměla Sixta V. k uskutečnění této záležitosti.³⁴² Bonomi ale mimo to řešil pochopitelně i jiné úkoly a podařilo se mu na některých místech

sv. Gereona v Kolíně udělit probošství, kvůli čemuž se Bonomi dostal s kanovníky do konfliktu. Nakonec byl odpor kanovníků zlomen. Srv. *ibid.*, s. 7 (č. 9), 9 (č. 12), 12 (č. 16), 31 (č. 32).

³³⁸ 31. července 1584 psal Boromejskému, aby mu pomohl se úřadu nuncia zbavit, protože „*veramente io mi sento perdere assai in utroque homine, et a queste spese difficilmente posso resistere*“. Cit. podle Colombo, Giuseppe: *Notizie e documenti inediti sulla vita di M. Giovanni Francesco Bonomi*, s. 594.

³³⁹ Srv. Filipazzi, Antonio: *Sul rapporto fra Carlo Borromeo e gli ecclesiastici della diplomazia pontificia*, s. 452-453.

³⁴⁰ Srv. zmínku v listě Galliovi z 28. prosince 1584, kde píše Bonomi o tom, že mu Karel Boromejský odkázal své „*scritti, prediche e sermoni*“. NB, *Die Kölner Nuntiatur*, I, s. 14 (č. 16).

³⁴¹ Bonomiho působení v Kolíně a přidělených územích edičně zpracovali pro Görres-Gesellschaft Stephan Ehses a Aloys Meister: NB, *Die Kölner Nuntiatur*, I. Nutno však dodat, že pro nunciaturu Bonomiho se dochovalo větší množství materiálu jen do listopadu roku 1585 (s. V).

³⁴² V listu Rusticuccimu ze 17. května 1585 psal: „*se non si porge presto et buono aiuto all' arcivescovo, io dubito grandemente, che non si risolva di rinunciar questa chiesa et abandonar l'impresa, come poco è mancato, che non habbia fatto questi mesi passati, il che se facesse, non veggio scampo alcuno alla ruina d'ogni cosa, perciocchè il Truxes ritornerebbe facilmente in Colonia o almeno nello stato, et per conseguenza in queste parti actum esset de religione catholica. Per se stesso l'arcivescovo è impossibile, che conduca a buon fine questa guerra, aggiunta hora la difficoltà della perdita di Novese, perciocchè né ha gente né modo di assoldare di novo, et del Sermo. Sgr. Duca suo fratello, il quale fin hora con molta sua gravezza l'ha sovvenuto, non bisogna che speri più molto, sichè giudico opera degna della pietà et zelo di N. Signore, porger mano a questa impresa. Et se ho a dire quello ch'io sento, non vorrei dare al presente la grossa somma de danari che fussero pagati ogni mese, ma né ancho in mani del arcivescovo, per pagar de soldati finché sia finita la guerra, o che il principe di Parma ne prenda sopra di se la cura, come dovrà fare spedita che sia et condotta a buon fine l'impresa d'Anversa, se da Sua Santità ne sarà richiesto et fattane viva istanza col re di Spagna. Poichè importa pur assai a Sua Maestà Catholica, che l'arcivescovato di Colonia non venga in mano di heretici, per diversi rispetti che ognuno può considerare.*“ *Ibid.*, s. 80 (č. 56). Srv. psaní Sixta V. Vilému Bavorskému z 19. dubna 1586. *Ibid.*, s. 201 (č. 140).

dosadit katolické biskupy, nebo přinejmenším vůči katolíkům nepřilíš nevraživé osoby. Jedním z hlavních úkolů bylo aplikovat tridentské dekry do praxe. Dostal k tomu rozsáhlé fakulty, přesto však požadoval jejich rozšíření co se týče udělování kanonikátů.³⁴³ O rozšíření fakult požádal ještě několikrát, za zmínku stojí případ, který se týkal odmítnutí služebníků arcibiskupa přistoupit k mučení jednoho nekatolického kazatele, přičemž nuncius požadoval pro postup v podobných případech fakultu, která mu následně byla z Říma udělena.³⁴⁴

Bonomiho aktivity nalézaly vřelý ohlas u trevírského biskupa Johanna VII. von Schönberg (1525-1599). Mohučský arcibiskup Wolfgang von Dalberg byl oproti tomu podstatně vlažnější. Bonomi to připisoval i faktu, že v arcibiskupově rodině byla řada nekatolíků.³⁴⁵

V roce 1586 se pak dostal do konfliktu s Kateřinou Medicejskou ohledně snahy o urovnání konfliktu dómské kapituly v Cambrai. Panovnice odmítala vměšování

³⁴³ Touto pravomocí, kterou měli předchozí papežští vyslanci, měl podpořit věrné a pomoci i jejich rodinným příslušníkům, budou-li toho hodní (snad se dá hovořit o umírněném nepotismu). Měla se tím vyřešit i kontroverze s arcibiskupem: „*La prima cosa dunque, che per mio giudicio si dovria fare (e Dio sa, se mi muove l'interesse mio o il servizio publico), sarebbe, ch'io non havessi minori facultà di quelle, c'hebbeno i sudetti nuntii [Gropper a Portia, pozn. aut.] nel conferire i beneficii, perché così potrei non solo sodisfare a quelli, a quali si è già data intentione più volte di qualche honesto canonicato, e tener molti altri in officio sotto speranza di ottenere qualche beneficio per alcuni parenti loro (quali però fussero idonei di costumi e di dottrina, che per Dio gratia non penso di conferire altrimenti), ma ancora si levarebbe ogni occasione al' arcivescovo di dolersi per l'indulto non concessogli, dandogli a vedere, che ciò non è stato per l'interesse de la speditione di Roma, ma solo perché egli non s'è anco voluto né consecrar vescovo né chiedere il pallio d'arcivescovo.*” *Ibid.*, s. 32 (č. 32).

³⁴⁴ „*Tengono prigione un predicante heretico, il quale occultamente predicava qui in Colonia in case de diversi, et havendogli voluto dar tormenti per farlo confessare, dove et a quali predicasse, poiché non vuole accusar alcuno, gli scabini quali sono ufficiali del' arcivescovo et a quali tocca il dare la tortura a i rei, non volsero consentire, che si tormentasse, dicendo che non gli paresse di giustizia. Ond'io dubitando d'incorrere in irregolarità non ho già fatta istanzia maggiore, ch'egli sia tormentato o fatto morire. Ma ho ben fatto officio et lo farò più caldamente, perché quelli scabini siano levati d'ufficio, poiché si sono mostrati di favorire un heretico, più che non fa il senato, sì come dovriano fare tutto'l contrario, dependendo loro dal ordinario. Però se parerà così bene a V. S. Illma., la prego ad impetrarmi da N. Signore facultà do potere senza pericolo alcuno d'irregolarità procurare, che siano castigati simili tristi secondo'l rigore della giustizia. Poichè per simil timore lasciai ancho poco fa in Treveri di far istanza contra un scelerato, c'haveva allhora di fresco rotta una imaginede la Madonna e gettato in terra tabernacolo del Santissimo Sacramento, il quale se ben fu subito incarcerato, non so però. Se l'havranno fatto morire, sì come meritava et era facil cosa, che si eseguisse, s'io n'havessi caldo ufficio.*” List je z 25. dubna 1585. *Ibid.*, s. 66-67 (č. 48); 21. června pak – již kardinálu Rusticicimu – děkoval za udělení fakult a zmínil i že onen zatčený v Trevíru byl nakonec nikoli upálen, ale byla mu utřata hlava, neboť se obrátil na katolickou víru. Považoval za dobré, že podobné případy budou moci být trestány díky této jeho nové pravomoci ještě na tomto světě (*che simili tristi casi siano castigati ancho nella vita*). *Ibid.*, s. 99 (č. 67).

³⁴⁵ „*le difficoltà che si trovano in Mogunza, sono ch'egli è molto freddo in promuovere la religione catholica et ha piena la famiglia d'heretici, de quali non vuole o non sa liberarsi*” Dalberg odmítal např. publikovat bulu *In coena Domini*. *Ibid.*, s. 98 (č. 67.)

se nuncia, který nebyl akreditován u pařížského dvora. Ohledně oblasti jurisdikce se byl nucen bavit i s princem z Parmy, neboť v roce 1585 se došlo k rozepři ohledně zveřejnění buly *In coena domini* v lucemburské diecézi.³⁴⁶

Bonomi zemřel v Lutychu 27. února 1587. Jeho tělesné ostatky byly následně přeneseny do Vercelli a uloženy v kryptě tamní katedrály.

Mimo diplomatického a duchovního působení byl Bonhomí rovněž autorem nezanedbatelného množství děl, z nichž některá byla i vytištěna. Sepsal např. hagiografické dílo o sv. Eusebiovi (1581) při příležitosti přenesení jeho ostatků.³⁴⁷

2. 1. 4 Germanico Malaspina³⁴⁸

Germanico Malaspina se narodil okolo roku 1547 Girolamu Ambrogiovi z tresánsko-lusuolské větve markýzů z Malaspiny a Susanně Malaspina, dceři markýze Morella di Mulazzo. Ke Germanikově narození došlo pravděpodobně v Parmě, kde byl jeho otec ve službě tamního vévody. Bratr Germanika Alessandro později působil ve vojsku Alessandra Farnese ve Flandrách a byl členem válečné rady španělského Nizozemí v Bruselu, kde byl zabit v roce 1613.

Germanico se oproti tomu vydal cestou studia práv, které završil získáním doktorátu obojího práva v Perugii. Během pontifikátu Pia V. tak mohla začít jeho církevní dráha. Na přímluvu kardinála Alessandra Farnese sloužil v roce 1572 v pozici sekretáře nunciovní ve Španělsku Niccolò Ormanettovi (1515/1516–1577). Ormanetto byl další z okruhu kolem Boromejského. Byl jeho zástupcem v době jeho absence v Miláně v letech 1564–1565 a celkově byl jeho blízkým

³⁴⁶ Srv. list Bonomiho Galliovi z 30. března 1585. *Ibid.*, s. 38-39 (č. 38).

³⁴⁷ Dílo se jmenovalo *Antiquorum Patrum sermones et epistolae de S. Eusebio eppe. Vercellensi et martyre, et vita praeterea eiusdem*. Mediolani, Apud Paulum Gotardum Pontium, 1581. V pastýřském listě datovaném „quarto idus Aprilis M D LXXXI“, vyzýval věřící, aby se slavnosti přenesení světcova těla účastnili a spoléhal v jeho ochranu – mimo dalších záležitostí – i pro ochranu před herezi, neboť sv. Eusebius za svého života vystoupil jasně proti ariánům: „Est enim illud pie sperandum, ut, quemadmodum olim is impetum, furoremq. Arianorum a nobis propulsavit, et deinceps singulari quodam patrocinio haeresum pestem, imminentiaq. alia pericula in omni temporum varietate depulit; ita in posterum etiam maiora in dies beneficia a Dei misericordia, precum suarum intercessione, nobis impetret, modo non indignos nos praebeamus, qui hoc assequamur.“ *Ibid.*, s. 37v-38r. Celá akce měla celkově být zjevně manifestací veřejné zbožnosti sdružující celé obyvatelstvo diecéze, srv. následující stránky po předchozí citaci.

³⁴⁸ Životopis Germanika Malaspiny podal souhrnně Alexander Koller, https://www.treccani.it/enciclopedia/germanico-malaspina_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2022-07-11].

spolupracovníkem.³⁴⁹ V roce 1575 se Malaspina účastnil sněmu kurfiřtů v Řezně.

Malaspina se ve výkonu úřadu podle všeho osvědčil, neboť v roce 1580 se stal prvním stálým nunciem při štýrskohradeckém dvoře.³⁵⁰ Řehoř XIII. tuto nunciaturu zřídil na žádost arcivévody Karla, přičemž měla sloužit pro vnitřní Rakousko.³⁵¹ Nutno dodat, že Malaspina byl až druhou volbou. Původně jmenovaný augustinian Alessio Stradella totiž zesnul při cestě do Rakouska. Stojí za zmínku, že Malaspina byl zároveň z pohledu práva císařovým vazalem.

Nunciatura při dvoře ve Štýrském Hradci byla reakcí na obtížné postavení katolíků v této oblasti. Učení reformátorů se totiž spojovalo s odporem proti zvyšující se habsburské moci. Stavovsko-náboženské požadavky nicméně měly poměrně silnou pozici z toho důvodu, že turecké nebezpečí znamenalo pro habsburský rod nezbytnou potřebu peněz, stejně jako alespoň do určité míry loajální poddané při hranicích s Osmanskou říší, což byl v podstatě případ Vnitřních Rakous. Určité ústupky ze strany panovníka se proto zdály skoro nezbytné.³⁵²

Úvahy o zřízení většího množství nunciatur byly na pořadu dne už po rozdělení rakouských dědičných zemí. Tuto potřebu konstatovalo i první zasedání Congregatio germanica v červnu roku 1568. Kongregace samotná vznikla zejména díky předchozím snahám tehdy augsburského biskupa Otto Truchsesse a jezuity Petra Kanisia.³⁵³ K reálné aplikaci těchto doporučení ale došlo až za pontifikátu Řehoře XIII. V roce 1573 se na zasedání Congregatio germanica zasadil o vyslání více nunciů bývalý nuncius u císařského dvora Zaccaria Delfino. Upozornil na to, že existence enkláv protestantů v oblasti Korutan a přilehlých

³⁴⁹ Jeho medailonek od Stefanie Pastore je k dispozici na adrese [https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-ormanetto_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/niccolo-ormanetto_(Dizionario-Biografico)) [Cit. 2022-07-11].

³⁵⁰ Počátek této nunciatury byl zpracován i edičně a přepracován zásluhou Johanna Rainera: Rainer: Johann (bearb.): *Nuntiaturberichte. Sonderreihe: Grazer Nuntiatur, I. Band. Nuntiatur des Germanico Malaspina. Sendung des Antonio Possevino 1580-1582*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1973. Dále bude citováno jako: *NB, Graz*. I.

³⁵¹ Vnitřní Rakousy vznikly v roce 1564 v důsledku rozdělení dědičných rakouských zemí císařem Ferdinandem I. mezi jeho syny. Sestávaly z poměrně pestré směsice zemí: Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Gorici, Pazin (Mittelburg) s Rijekou (Fiume) a Trieste. Srv. Rainer, Johann: *Die Grazer Nuntiatur 1580-1622*, in Koller, Alexander (Hrsg.): *Kurie und Politik: Stand und Perspektiven der Nuntiaturberichtsforschung*, Tübingen, Niemeyer, 1998, s. 272.

³⁵² Problematikou se zabýval mimo jiné původem moravský badatel Johann Loserth (1846-1936), který se narodil ve Fulneku. Ve svých studiích se věnoval i dalším aspektům církevních dějin, jako třeba novokřtěncům na Moravě či vydávání edic některých spisů Viklefa. O tomto autorovi více v Macková, Marie: *Johann Loserth, 1846-1936*, in Barteček, Ivo (ed.), *Historiografie Moravy a Slezska, I*, Olomouc, Univerzita Palackého, 2001, s. 109-117.

³⁵³ Rainer, Johann: *Die Grazer Nuntiatur 1580-1622*, s. 274.

regionů je nebezpečím i pro Itálii. Obecně z porad zainteresovaných katolických představitelů duchovní i světské noci vyplývala potřeba zesílení kontaktu mezi Římem a zaalpskými zeměmi. Není bez zajímavosti, že Ferdinand Tyrolský považoval za vhodnější, aby nuncii byli spíše laikové, což ovšem zůstalo nevyslyšeno.³⁵⁴ Do Německa tedy byli vysláni Bartolomeo Portia, opat kláštera Moggio ve Friuli, pro jižní část „Německa“ Kaspar Gropper, auditor tribunálu Rota, pro severozápadní Německo. Portia občas pobýval i v Innsbrucku a byl akreditován i u arcivévody Karla. Svým způsobem tedy za prvního „štýrského“ nuncia může být považován právě on.

V roce 1578 Portia nahradil Groppera a na jeho místo byl povolán dominikán Ninguarda, který měl řešit otázku značných koncesí nekatolíkům, které arcivévoda Karel udělil zejména kvůli hrožícímu tureckému nebezpečí. Ninguarda ale nebyl v zemích Vnitřního Rakouska tak často, jak bylo považováno za vhodné, a proto v roce 1579 arcivévodové Ferdinand a Karel spolu s bavorským vévodou Vilémem požádali Řehoře XIII. o zvláštního nuncia, který by sídlil ve Štýrském Hradci, čemuž papež vyhověl. Po smrti Stradelly, který byl pro tuto pozici původně určen, se jím tedy stal Germanico Malaspina. Je zajímavé, že biskupem byl Malaspina vysvěcen až v roce 1583, poté, co byl pověřen vedením diecéze San Severo v Apulii a předtím, než se odebral na císařský dvůr.

Úkoly nového „štýrského“ nuncia se do určité míry shodovaly s instrukcemi pro Portiu a Ninguardu.³⁵⁵ Měl pomoci arcivévodovi Karlovi odolávat náboženským požadavkům evangelických stavů a dosáhnout odvolání náboženských koncesí. Poradit se o této záležitosti měl s biskupem v Gurku, Christophem Andreasem von Spaur a rektorem koleje Tovaryšstva Ježíšova ve Štýrském Hradci Emmerichem Forslerem. V rámci dvora měl Malaspina zajistit nahrazení nekatolíků katolíky. Dohlížet měl i na to, aby ordináři vykonávali adekvátně svou funkci, a to i skrze vizitace. Měl také podpořit usmíření s patriarchátem v Akvileji a zbavit moci vůdce vnitrorakouských protestantů Hanse Friedricha Hoffmana.³⁵⁶ Mimo to ale měl oproti svým předchůdcům mnohem výrazněji zasahovat do záležitostí týkajících se obrany hranice s Osmanskou říší.³⁵⁷

³⁵⁴ *Ibid.*, s. 275.

³⁵⁵ Instrukce pro Malaspinu, datované 5. září 1580, jsou otištěny v *NB, Graz*, I, s. 3-10 (n. 1).

³⁵⁶ Vzhledem k tomu, že Hoffmann byl ve službě bavorského biskupství, dostal nuncius od papeže zvláštní fakultu, *ibid.* s. 11-12 (č. 3).

³⁵⁷ *Ibid.*, s. 280-281,

Už během cesty se Malaspina přesvědčil na vlastní oči, že pokud se mělo zamezit šíření reformačních myšlenek, bylo by třeba zvýšit kontrolu hostinských i těch, kteří putují mezi rakouskými zeměmi a Itálií. Katolíky, které během své cesty do Štýrského Hradce potkal, mu také bylo řečeno, že by bylo třeba dohlédnout na ortodoxii v univerzitních centrech v Padově a v Benátkách, které nicméně ležely mimo Malaspinovu jurisdikci.³⁵⁸

O úzké spolupráci nunciů při koordinaci papežské politiky svědčí korespondence, kterou měl Germanico se svým příbuzným Oraziem Malaspinou, v tu dobu nunciem u císařského dvora. Germanico tak např. psal Oraziovi, aby využil svůj vliv k dobré volbě nástupce na bamberský biskupský stolec, protože ten měl v oblasti Vnitřních Rakous některá území (zvláště Villach, který spravoval už zmíněný Hoffmann).³⁵⁹ Germanico Malaspina spolu s jiným papežským diplomatem, jezuitou Antoniem Possevinem, mimo to dosáhl toho, že byla arcivévodkyně Anna, jedna z arcivévodových dcer zasnoubena se švédským králem Zikmundem Vasou.³⁶⁰

Malaspina už při jedné z prvních audiencí u arcivévodky Karla zdůraznil tvrzení, o kterém bude bližší řeč v kapitole o toleranci. Hereze je prezentována v podstatě jako důsledek nezvládnutých vášní, které jsou prosazovány nehledě na obecné dobro. Z toho pak podle této vize pramení destrukce autority, duchovní, ale i světské. Hereze je tak viděna jako vskutku d'ábelský, jedince i společnost rozkládající fenomén.³⁶¹

³⁵⁸ V dopise Galliovi z 28. září 1580 píše: *“In questi confini bisognarebbe haver molta cura alli hosti et esquire alcuni ordini che si sono fatti in questo proposito, et in particular quelli del cardinale Paleoto et tener molto ben l'occhio addosso alli nostri che trafficano nelle paesi d'heretici quando ritornano, et alli heretici che vengano nelli paesi nostri per provedersi di vino et infinite altre cose, ricordano ancora questi zelosi catholici il tener espurgato il studio di Padova et Venetia.”* Ibid., s. 18 (č. 6).

³⁵⁹ Srv. *ibid.*, s. 24-25 (č. 8).

³⁶⁰ *Ibid.*, s. 136 (č. 44). Malaspina nicméně zdůraznil, že Possevino jednal ze své iniciativy a prý nikoli podle instrukcí kurie. Dekret samotný je pak otištěn v edici jako č. 50, zejména s. 150-151.

³⁶¹ Z relace Galliovi z 3. října 1580 o této audienci: *“Et in questo proposito non ho lasciato di addure alcune ragioni et esempi antichi et moderni circa il male che vengono alli principi et stati loro per causa delle heresie et insieme metterli in consideratione quanto debba più S. A. temere, come quella che ha così vicine le forzze et crudeltà delli Turchi, et che S. A. senz'altro, essendo principe di così perfetto giudizio, poteva ben hormai cognoscere che li heretici non caminavano ad altro fine che a una sfrenata et libidinosa libertà di carne, la quale li conduceva al fine a tanta temerità et in così repulso senso, che non volevano ricognoscere né in cielo né in terra signore né superiore alcuno, et che questo era stato il spirito di vertigine delli loro falsi et diabolici profeti, la dottrina de' quali non poteva partorire altro parto che questo.”* Ibid., s. 26 (č. 10)

Budeme-li důvěřovat relacím do Říma, sám arcivévoda byl z tehdejšího stavu věcí nešťastný a před nunciem neskrýval pocit, že nemůže dělat nic jiného.³⁶² Vzhledem k tomu, že svěřil své syny – včetně budoucího českého krále Ferdinanda II. – do péče jezuitů, dá se předpokládat, že Karlova katolická víra byla upřímná a měl pocit, že skutečně nedokáže plnit požadavky, které z ní vyplývaly. Nepochybně zde byl ale silný i vliv Karlovy manželky Marie Bavorské (1551-1608).

Malaspina každopádně necítil, že by místní biskupové plnili svou roli tak, jak by bylo třeba. Z titulu své funkce je tedy napomínal k větší pečlivosti a aktivitě.³⁶³ Hodně si sliboval od opatření ze strany arcivévody, podle kterého neměli studenti chodit na studia jinam, než do Štýrského Hradce, kde měli vzdělání v rukou jezuité.³⁶⁴ Nová generace tak mohla podle nunciových a arcivévodových plánů pomalu nahradit elity příklánějící se k evangelické víře.

Nuncius si do Říma stěžoval i na to, že ti, kterým byla propůjčena určitá církevní pravomoc, ji zneužívají, třeba i v případech manželského práva. Prosazoval také obnovu řeholního života, a to skrze zmenšení počtu konventů (Malaspina má tedy pravděpodobně na mysli žebravé řády) tak, aby v každém bylo alespoň šest řeholníků.³⁶⁵

Jako příklad jak postupovat byl arcivévodovi Karlovi předkládán postup císaře Rudolfa II., který přikázal, aby nekatoličtí kazatelé odešli z Vídně. Zdá se, že mu tento postup doporučoval i Karlův zpovědník, jezuita Blyssen, který byl zároveň i provinciálem. Jednou z možných strategií bylo i rozdělení stavů.

Malaspinovy snahy byly částečně naplněny 10. prosince roku 1580, kdy byl i díky jednotnému postupu duchovního stavu na sněmu vydán dekret o náboženství,

³⁶² Arcivévoda měl tak říci Malaspinovi (jak píše nuncius v listu Galliovi z 17. října 1580) : “*Se voi sapesti nel tormento et crutio che io sto vivendo tra costoro, vi stupireste et mi havresti compassione! Et assicurate S. S.à che non son mai per lasciar quella fede, nella quale son stato nutrito et educato, et di più prometteteli che li heretici non sono mai per ottenere cosa da me, che sia in pregiudizio della religione catholica, anzi, come vi havrà in mio nome refferito il mio cancellerò, voglio vedere di ritrovar modo di rivotare il già concesso.*” *Ibid.*, s. 64 (č. 16).

³⁶³ “*Io havevo cominciato a scrivere alli vescovi, esortandoli a voler attendere al ministerio loro con diligentia et vigilantia, ma perché è tanto tra di loro corrota la disciplina ecclesiastica die, come se le intona questa antifona, si mettono subito in suspitione et in diffese, et me acorgo che una esortatione ancora in spiritu lenitatis è tenuto cosa dura, mi son risoluto di passarmela in silentio insin che sia fornita la dieta, acciò mi siano più propitii.*” *Ibid.*, s. 66. Pro kontext je důležité doplnit, že v této části listu je řeč o nadcházejícím sněmu, pro který nuncius žádá instrukce.

³⁶⁴ *Ibid.*, č. 17 a 18.

³⁶⁵ Srv. *ibid.*, s. 79 (č. 19).

jehož obsah Malaspina shrnul tak, že arcivévoda: „*separa totalmente le città dalli nobili et commanda che in tutti li suoi luochi non si predichi né si insegni altra fede che la catholica romana et altre cose buone et necessarie.*”³⁶⁶ Možnost vyznávání Augsburské konfese byla prakticky velmi limitována, což vzápětí po vydání dekretu vzbudilo značný odpor stavů hlásících se k tomuto vyznání spojený i s poměrně otevřenými výhrůzkami.³⁶⁷ Naopak jeho vydání bylo dle Malaspiny vřele přijato Rudolfem II. a arcivévodou Arnoštem.³⁶⁸ Malaspina každopádně prezentoval svou roli jako zásadní, neboť nerozhodný Karel v něm podle slov nuncia nacházel oporu.

V Římě přivítali dekret s radostí. Gallio v jednom ze svých listů psal, že svoboda poddaných v náboženství je přece ještě závažnější, než kdyby měli právo razit mince, vést válku či provádět lov (*molto più è lasciare che sudditi siano assoluti nella religione, che che possino batter monete, mover armi overo cacciar cervi*).³⁶⁹ Malaspinovi však bylo kladeno na srdce, aby Karel uvedl dekret do praxe. Arcivévoda však dekret nakonec přece jen odvolal, což Řím pochopitelně nepotěšilo a Gallio upozorňoval Malaspinu aby byl velmi obezřetný do čeho investuje, neboť je třeba podporovat jen to, co má reálnou šanci na to vydržet.³⁷⁰

Celkově se ale zdá, že kurie byla s působením Malaspiny spíše spokojena, o čemž svědčí udělení jednoho benefícia ve Španělsku.³⁷¹ Mimo obvyklé komunikace se měl u arcivévodky zastavit cestou na svou misi do Moskvy i jezuita Possevino, který měl předat dar arcivévodkyni, a mimo to i pomoci komunikovat Karlovi pohled Říma i touto cestou, to vše ve spolupráci s Malaspinou.³⁷²

Stojí za pozornost věnovat krátký prostor reflexi toho, jak Possevino vnímal, že by měla vypadat činnost nuncia. Psal o tom Malaspinovi v květnu 1581.³⁷³

³⁶⁶ *Ibid.*, s. 145 (č. 49).

³⁶⁷ Srv. Loserth, Johann: *Die Reformation und Gegenreformation in den innerösterreichischen Ländern im XVI. Jahrhundert*, Stuttgart, Cotta, 1898, s. 325nn.

³⁶⁸ *Ibid.*, s. 172 (č. 59).

³⁶⁹ *NB, Graz*, I, s. 184 (č. 64). List je datován k 28. lednu 1581.

³⁷⁰ “*In somma era forse meglio non cominciare che lasciarsi poi cader con tanta lesione de l’authorità sua [tj. arcivévodky, pozn. aut.]. Per questo bisognerà che V. S. sia molto avvertita circa il credito che se l’è mandato di non lasciarsi uscir il danaro de le mani, come all’hora scrissi, senza buon fondamento, già che si vede tanta facilità in far et disfar, acciò non perdiamo l’olio et liopra, come si dice.*” *Ibid.*, s. 206 (č. 75). List nese datum 11. března 1581.

³⁷¹ V listu datovaném k 9. květnu 1581 o tom Malaspinu informoval Gallio. *Ibid.*, s. 249 (č. 90).

³⁷² Srv. list Galliovi Possevino datovaný 27. března 1581, *ibid.*, s. 223 (č. 82).

³⁷³ Tento list je k přečtení ve svazku II, s. 8-18. V edici *NB* je otištěn dopis (jde o list datovaný 9. května, č. 91), v němž Malaspina za tento text (resp. řeč, *discorso*, sám Possevino uvádí, že jde vlastně o sepsání toho, o čem se bavili osobně), děkuje, ale list jako takový editorovi nebyl známý.

Hlavním poselství je to, že nuncius má dbát především na výchovu kněží. V tom spatřuje jasnou návaznost na působení Krista (kterého označuje ostatně i jako *Nunzio di Dio*), jehož apoštoly označuje jako první seminář. Skrze mandát následníka sv. Petra, kterým je pro jezuitu Possevina papež, je tato mise předávána – mimojiné – nunciům. Aby však nuncius vykonával své poslání aniž by při tom hledal vlastní a světskou slávu, je pro něj nezbytné vést intenzivní duchovní život, ve kterém má hrát, pokud bychom použili terminologii ignaciánské spirituality z níž Possevino vychází, důležitou roli rozlišování a examen (s)vědomí.

Velkou důležitost přikládal Possevino také tomu, aby měl Malaspina péči o chudé, z nichž někteří mohou být umisťováni do zvláštních seminářů. Péče o potřebné pocházející z vojenské hranice s Osmanskou říší by postupně pomáhala k získání dobrého jména nuncia a papeže i mezi tamními vojáky, kteří jsou často protestantského vyznání. Kněží, kteří jsou na tom relativně dobře co se týče disciplíny, mají být nejprve osloveni s žádostí o označení některých nadaných chudých a posléze jim má být dána verze tridentského katechismu pro faráře, který mají následně využít k pastoraci věřících. Důraz mají klást zejména na modlitbu, která má jak duchovní tak jim svěřené laiky vést k většímu zápalu. Postupně by jak on tak oni měli postupovat v prohlubování znalosti věcí víry, čímž se stanou inspirací pro okolní farnosti. Děti, kterým se dostane kvalitní katecheze, pak mohou přivést k víře i své otce, kteří by ji jinak odmítali. Nuncius má jít osobním příkladem, ale nezapomínat ani na to vytvářet katalogy různého typu, které budou ku pomoci jak Římu, tak nunciovým nástupcům.

Dá se konstatovat, že Possevinova doporučení ohledně toho, jaký by měl být apoštolský nuncius působící v kontextu území arcivévod Karla, silně podtrhují pastorální rozměr chápaný jako pokračování poslání apoštolů. Do značné míry je tedy podobný funkci biskupa, přičemž stojí ale díky své specifické vázanosti na petrský úřad nad nimi. Neznamená to ale, že má zasahovat do všeho: v současné situaci např. radí aby diecézní synody konaly biskupové bez nunciova zvláštního přičinění. Na druhou stranu se má snažit *per via d'amore* skrze duchovní cvičení a další prostředky podobným postupem jako v případě nižších duchovních podněcovat aktivitu u těch biskupů a opatů, kteří se zdají být v porovnání s jinými lepší.

Oproti tomuto více explicitně pastorálnímu pohledu kurie směřovala své úsilí i na to, aby bylo posíleno postavení samotného arcivévody, který byl dekret nucen odvolat zejména kvůli obavám ze ztráty příspěvků lokálních vůdců, které depeše označují jako *provinciali*. Vzhledem ke strategické pozici tohoto území kurie vnímala tuto skutečnost jako ohrožující osud celého křesťanstva a byla proto ochotná investovat značné částky.³⁷⁴ Ostatně mise Possevina také nebyla pouze nějakým „duchovním doprovázením“ nunciů, ale tvořila součást diplomatického úsilí kurie, součást jejíž sítě tvořili i nunciové. Possevino tak jednal mimojiné s bratrem Rudolfa II. arcivévodou Arnoštem.

Malaspina si byl samozřejmě důležitosti obrany proti Turkům vědom a sám v jednom širším pojednání – nazvaném *Discorso del stato dei confini col Turco* – upozorňoval na to, jak je ošidné, že italská dominia, ale i oblasti „Německa“ nepřispívají více ke snaze papeže o obranu hranice. Tento text obsahuje i poměrně detailní popis hraničních pevností a jak mohou být bráněny.³⁷⁵

Pokud jde o způsob, jakým Řím podporoval nuncia finančně, tak peníze přicházely např. přes Benátky, Malaspina se v jednom z listů – řeč je nicméně konkrétně o jiné formě podpory ze strany Svatého stolce - zmiňuje o vyslání svého auditora Camilla Turchetta a svého komořího (*cameriero*), štýrského šlechtice Oratia Suarda (nejspíše jde o poitalštěnou formu jména) k vyzvednutí nemalé částky v tomto přístavním městě.³⁷⁶

Arcivévoda Karel měl nicméně za to, že by měla být vyšší i podpora ze strany císaře, u kterého nepochyboval o jeho ochotě, ale pochyboval o tom, jak jsou v tomto případě nakloněni Rudolfovi rádcové. Malaspina proto na jeho žádost psal Galliovi do Říma, že bude potřeba na císařském dvoře zvýšit aktivitu ze strany papeže i španělského krále.³⁷⁷

³⁷⁴ V dopise biskupovi v Gurkovi datovaném 10. května 1580 tak Gallio informoval o zaslání dalších 10 000 scudi Malaspinovi, srv. *ibid.*, s. 259 (č. 93).

³⁷⁵ *Ibid.*, s. 262-277 (č. 95).

³⁷⁶ *Ibid.*, s. 340 (č. 123).

³⁷⁷ V listu datovaném 16. května 1581 psal: „[Poté co papež tolikrát ukázal svou starost o říši] *vogliá al presente interponere l'autorità sua, accioché S. Mª Ces. Si contenti che con l'aiuto di S. S^a offerto altre volte a S. A., ella possa pensare al'assicurazione deli suoi stati et a la ricuperatione di tanti lochi perduti; soggiogendo che sono così maltenuti quelli lochi et di S. Mª Ces. Et li propri suoi, che ogni piccola respiratione che il Turco pigli senza dubio moverà la guerra in queste parti, et che io, che so il stato suo et dele sue provincie, potevo pensare in che pericolo si ritrovarebbe egli et dopo tutta la christianità: essendo il suo stato come antemurale del' Italia. Ma perché S. A. si come confida assai nela pietà et prudentia del' imperatore, a la cui M^a comunicará quel suo pensiero, così diffida grandemente deli ministri di quella, perciò giudica che per movere quella M^a siano necessario mezi potenti et, oltre*

Malaspinovi se podařilo získat od arcivévody Karla souhlas k vizitaci území spadající pod jeho jurisdikci ve Štýrsku. Celá věc byla komplikovaná existencí mnoha právních celků, z nichž každý dbal na svá skutečná či domnělá privilegia.³⁷⁸ Kromě zástupců těchto jurisdikcí s ním vizitace absolvoval i člen jezuitského řádu, o čemž nuncius informoval i generálního představeného Tovaryšstva Claudia Acquavivu.³⁷⁹ Duchovní cvičení a s nimi v podstatě v tomto kontextu spojená generální svátost smíření, se tak stala jedním z hlavních nástrojů reformy. Zdá se však, že *provinciali* měli jinou představu o tom, jakou mají mít jezuité roli a došlo k neshodám.³⁸⁰

Díky cestě císařovny Marie měl Malaspina možnost konfrontovat strategii i s arcivévodou Arnoštem, Leonardem Harrachem a vyslancem Filipa II. Juanem de Borja.³⁸¹ Kladli důraz na to nepovolit vykonávání Augsburské konfese ve městech a usilovat o zřízení biskupství ve Štýrském Hradci, což byl projekt, jehož možnosti Malaspina už déle sondoval. Měli také za to, že zlepšení mravů a vzdělání duchovních samo o sobě pomůže poklesu oblíbenosti nekatolických názorů. Těchto konzultací bylo využito k diskuzi o tom, zda by pozici římského krále v rámci habsburského rodu (byť pochopitelně nebyl dědičný) zastávat někdo jiný. Protože jedním z možných kandidátů byl i arcivévoda Karel, vyžadovala si tato možnost reflexi, neboť by jistě ovlivnila počínání Karla co se náboženské otázky týče.³⁸²

Malaspina každopádně pokračoval v podpoře toho, aby Karel nebyl ochoten ustupovat nekatolíkům. Argumentoval i tím, že habsburský rod je zjevně vyvolený Bohem. Jako negativní případ ústupku herezi pak uváděl českého krále Václava IV.³⁸³ Postup arcivévody byl ale i nadále z pohledu kurie liknavý a

l'auttorità di N. S., sia ancora espediente il re di Spagna ne faccia offitio". *Ibid.*, s. 278-279. (č. 96)

³⁷⁸ Srv. dokument č. 109.

³⁷⁹ Důvodem byl zejména nedostatek jiných duchovních považovaných za dostatečně vzdělané a jinak vhodné. List byl adresován z benediktinského opatství Admont a datován 8. srpna 1581. *Ibid.*, s. 312-313 (č. 112).

³⁸⁰ Srv. *ibid.*, s. 324-325 (č. 117).

³⁸¹ *Ibid.*, s. 327-328 (č. 119). Jde o list Galliovi z 27. září 1581.

³⁸² Malaspina o tom informoval do Říma 2. října, *ibid.* s. 330-333 (č. 120).

³⁸³ "*Quale è Ser^{mo} Signore quella famiglia nel mondo che habbia più occasione di riposarsi ne la providenza di Dio che quella d'Austria? Che in verità pare che per essaltar lei, habbia estinto Dio benedetto tanti regni, tante nobilissime casate, et questo non per altro, se non che crescendo in forze, crescesse ancora in spirito et in gratitudine verso Dio, con acquistarsi nome d'esser difensore de la fede catholica contra Turchi et heretici. [...] Acciò non intravenga a l'A. V. quello che a Vencislao, re di Boemia, al quale piacendo di esser tenuto benigno principe da li heretici, et credendo a le voci loro false, che le promettevano di non*

nekoherentní s jeho sliby. Naopak se zdá, že císař rovněž radil být opatrný a zachovat ve větší míře toleranci.³⁸⁴ Kurie se nakonec v podstatě musela spokojit s tím, že arcivévoda alespoň ustanoví limity koncesí.³⁸⁵

Vzhledem k tomu, že se arcivévoda jel účastnit říšského sněmu v Augsburgu, následoval ho i Malaspina.³⁸⁶ Hlavním papežským vyslancem byl nicméně jako legát Ludovico Madruzzo. Malaspina informoval papežského legáta o náboženském stavu Vnitřních Rakous listem z 21. května.³⁸⁷ Upozornil na obtíže spojené s tím, že arcivévoda se nachází pod účinným nátlakem nekatolíků, neboť je závislý od jejich kontribucí k ochraně hranice s Turky. Malaspina upozornil, že bez pomoci Svatého stolce a katolických zeměpánů je v podstatě nemožné v případě otevřeného odporu situaci řešit a ptá se jak postupovat do budoucna. Říšský sněm hodnotil jako skvělou možnost, jak probrat další postup v rámci katolické strany. Má za to, že by se měla na tomto fóru dát jasná interpretace náboženských koncesí, požadovat kontribuce na obranu hranice s Turky ze strany říše spolu s tím, co by z toho vyplývalo, a konstatovat platnost posledního náboženského dekretu v kontextu celkových koncesí. O průběhu a významu tohoto sněmu už nicméně bylo pojednáno v oddílu věnovaném Bonomimu.

V dubnu roku 1583 byl Malaspina jmenován biskupem v apulském biskupství San Severo, přičemž v srpnu téhož roku byl konsekrován, nikoli však ve své diecézi, ale v Gurku v Korutanech. Na štyrském sněmu v roce 1583 nebyly prosazeny některé z jeho požadavků, ale sněm skončil bez uznání dalších koncesí pro nekatolíky. Závěr jeho působení při dvoře arcivévody Karla se týkal přepuštění konventu dominikánů ve Štyrském Hradci Tovaryšstvu Ježíšovu, které v něm chtělo zřídít vysoké učení.

dargli fastidio alcuno ne l'administratione del regno, cosa che lo faceva viver senza sollecitudine, al fine, non potendo lungo tempo star nascosto l'effetto de l'heresia, cominciorno a rebellarsi et il re, tardo accortosi de l'error suo et indarno domandando aiuto a li principi vicini, i quali non credevano che in tal caso fosse per mutar natura, oppresso di dolore, morse di morte subitanea, et Dio benedetto permise per giusto suo giuditio che quello che il re pensava le devesse mantener il regno, cioè la benignità et coniventia, fu quello che li fece perdere non solo il regno, ma la vita.” Ibid., s. 354-355 (č. 128).

³⁸⁴ Srv. komunikaci rady císaře arcivévodovi, jak ji Malaspinovi předal Karlův kancléř. Jde o list Malaspiny Galliovi datovaný 16. ledna 1582. *Ibid.*, s. 367n (č. 136)

³⁸⁵ *Ibid.*, s. 383 (č. 142).

³⁸⁶ Gallio ale Malaspinovi upřesnil, že má do Augsburgu jet, i kdyby z nějakého důvodu arcivévoda nakonec nejel, neboť měl za úkol předat Madruzzovi informace i nemalý obnos. Psal mu tak v dopise datovaném 18. března 1582. *Ibid.*, s. 401 (č. 149). V pozdějším listu upřesnil, že má dát určitý obnos i nunciiovi u císaře, kterým byl již v této době Bonomi (s. 408, č. 154).

³⁸⁷ *Ibid.*, s. 414-423 (č. 160).

Na počátku října roku 1584 dostal Malaspina příkaz změnit působiště. Bylo mu oznámeno, že bude nunciem při dvoře Rudolfa II., čímž se stal nástupcem Bonomiho.³⁸⁸ Malaspinu pro změnu nahradil Giovanni Caligari.

Do Prahy Malaspina dorazil 13. prosince. S Tomášem Černušákem, který napsal prakticky první studii o Malaspinově působení na císařské nunciatuře od dob Karla Stloukala, se dá shrnout, že jádro nunciových aktivit tvořily snahy o „*prosazování protibratrského mandátu, přivedení utrakvistů do katolické církve a [provedení] generální vizitace*“³⁸⁹ Z vedlejších zemí Koruny české je v korespondenci Malaspiny řeč především o potřebě potlačení nekatolíků v Hlohovsku.

Podle svých slov psaných do Říma Malaspina po konzultaci s Bonomim chtěl pokračovat v jeho programu.³⁹⁰ Malaspinovi v nové roli byly každopádně k užítku i „staré známosti“ získané během let v Vnitřním Rakousku a čas strávený na sněmu v Augsburgu, jak dokládá např. zpráva Johanna Cobenzla (Kohenzla), člena Řádu německých rytířů a předsedy komory arcivévody Karla.³⁹¹

Podat důkladnější zmínku o všech záležitostech týkajících se období této nunciatury je v podstatě nemožné, neboť se z důvodu své funkce Malaspina zabýval mnoha říšskými i jinými záležitostmi. Jestliže během „štyrského“ období se většina relací týkala skutečně zemí arcivévody Karla a bližšího sousedství, nyní se horizont značně rozevřel. Malaspina již od začátku ale pozoroval náboženské rozpoložení císařova dvora. 25. prosince tak psal Galliovi mimo jiné to, že většina *ministri* přistoupila ke svátosti smíření a ke svatému přijímání.³⁹²

Státní sekretář dal nunciovi na srozuměnou, že hlavními záležitostmi, kterými se zabýval už Bonomi, jsou otázka panství Val di Taro (které se nacházelo nedaleko

³⁸⁸ Edice pramenů, z níž budu především vycházet, je Reichenberger, Robert (bearb.): *Nuntiatuiberichte aus Deutschland 1585 (1584)-1590*, II, *Die Nuntiatu am Kaiserhofe*, 1, G. M. und Filippo Sega (*Giovanni Andrea Caligari in Graz*), Ferdinand Schöningh, Paderborn 1905, bude citováno jako *NBII/1*.

³⁸⁹ Černušák, Tomáš: *Pražský nuncius Gemanico Malaspina a jeho strategie v českých zemích*, in Jordánková, Hana (ed.): *Alis volat propriis. Sborník příspěvků k životnímu jubileu Ludmily Sulítkové*, Brno/Opava/Ústí nad Labem, Archiv města Brna/Zemský archiv v Opavě /Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Brno, 2016, s. 243.

³⁹⁰ Po zprávě o příjezdu pokračuje: „*Son poi stato informato con ogni charità da Msgr. di Vercelli de tutti li negotii pendenti et precipuamente de quelli che si ha più prossima speranza, che si debbano et possano maturare. Et ne la prima audientia non mi discostando da le tessiture dal mio precessore ordite, darò principio in nome del Signore a seguitare l'opera, insino che sia redotta a la sua desiderata perfettione.*” *NBII/1*, s. 9 (č. 9). Datováno 18. prosince 1584.

³⁹¹ *Ibid.*, s. 11-12 (č. 10). Řeč je v tomto textu především o šíření kalvinismu ve Falci a rozepřích s vyznavači Augustany.

³⁹² *Ibid.*, s. 18 (č. 14). Datováno 1. ledna 1585.

Piacenzy a bylo předmětem sporu mezi říší a kurií), získávání katolických českých šlechticů pro podporu papežské politiky v rámci Českého království (jako příklady jsou jmenováni Jiří Popel z Lobkovic a Vilém z Rožmberka), přičemž i díky jejich pomoci má dojít k zajištění financí pro založení tří farností v pražském souměstí, efektivnímu potlačení *piccardi* (tedy v podstatě Jednoty bratrské), zajištění katolického dohledu nad kontrolou knihkupců a reformě vysokého učení.³⁹³

Malaspina se ale střetával s realitou císaře a jeho okolí, která byla, zřejmě i vlivem lokálních jurisdikcí, poměrně opatrná co se postupu ve prospěch římskokatolické církve týče – alespoň jak to chápal nuncius. Zdálo se mu, že v kontextu Českého království si nikdo (včetně arcibiskupa) nechce stěžovat na nerespektování ediktu proti Jednotě. Nuncius se chtěl nejdříve o celé záležitosti poradit s Vilémem z Rožmberka, což opět dokládá význam tohoto velmože v očích papežských diplomatů. Malaspina i z toho důvodu chtěl, aby se nejvyšším kancléřem Českého království stal katolík, neboť rádce císaře považoval za „nakažené“ herezi.³⁹⁴ Mohl by se tak opřít nejen o nejvyššího purkrabího, ale i o dalšího zemského úředníka.

Další záležitostí, o které byl nuncius informován říšským vicekancléřem Sigmundem Viehäuserem, byla otázka vztahů s polským králem. Řím se snažil smířit nakolik to bylo možné tyto dva panovníky katolického vyznání. Tyto záležitosti nicméně řešil a kurii o nich podrobně informoval jezuita Possevino, se kterým se Malaspina znal už z dřívějšího.

Výsledkem jednání s pánem z Rožmberka byla identifikace dvou bodů důležitých pro zachování a obnovu katolické víry: dosáhnout konání generální vizitace a znovunavrácení těch, kteří byli fascinováni nejdříve utrakvisty (*heresia ussitica*) a nyní se začínají uchýlovat k Jednotě, do lůna katolické církve. Rožmberk měl za to, že je v otázce vizitace zásadní sdělení arcibiskupa Karla Rudolfovi, že v otázce vizitace může císař Malaspinovi věřit. Ohledně dekretu proti Jednotě se však jevil Malaspina nakloněný aktivnějšímu uplatnění tohoto

³⁹³ *Ibid.*, s. 14-15 (č. 13). List je datován 29. prosince 1584.

³⁹⁴ „*Non ho lasciato di mettere in consideratione a S. Maestà nel proposito di aiutare la religione ne i paesi di Bohemia, quanto sarebbe necessario che la Maestà S. hormai nominasse un cancellerio cattolico in questa provintia, perché in vero senza tal refuggio, essendo li consiglieri infetati in buona parte, non si può sperare di operare a beneficio de la religione molto.*” *Ibid.*, s. 18 (č. 14).

nařízení, oproti lokálním šlechticům, kteří v něm viděli především potvrzení dvojvěří.³⁹⁵

V relaci z 22. ledna se pak všechny tyto návrhy jeví jako narážející na stejné obavy či na neochotu císařových rádčů, ale v případě plánovaných farností i na odpor řeholních řádů (johanitů, františkánů a karmelitánů), které podle nuncia byly ochotné, aby se jejich kostely staly farními jen za předpokladu, že jejich členové se stanou faráři. Lokální prostředí, včetně arcibiskupa a rektora jezuitské koleje, tedy nebylo ochotné tak, jak by si nuncius představoval. Problém ale nebyl jen otázkou (ne)tolerance, ale i pragmatický: k většině projektů bylo třeba peněz, kterých se nedostávalo.³⁹⁶ Svým způsobem byl Malaspina v poněkud absurdní situaci: císař mu říkal, že o dohodě pánů s nunciem nic nevěděl, přičemž ho o ní měl informovat rektor jezuitské koleje, protože Bonomi mezitím odjel, aniž by o tom spolu měli možnost hovořit. Rádci (ale nuncius zřejmě myslí zemské úředníky) pak měli za to, že se jednalo ve smyslu, že konečným cílem je vykoření herezi (*estirparla*), ale nedošlo se ke shodě na prostředcích. Malaspina psal do Říma, že se dohodli se znovu setkat v jeho přítomnosti.³⁹⁷ Je otázkou, jak celou situaci hodnotit. Jisté ale je, že k udobření s Bonomim musel Malaspinu vyzvat sám Gallio.³⁹⁸

Malaspina byl od počátku ve styku s vyslancem Filipa II. na císařském dvoře Guglielmem di San Clemente a vlastně i Enriquem de Guzmán y Ribera, vévodou z Olivares, který španělského krále zastupoval v Římě.

Nuncius informoval do Říma i o zemském sněmu, který se konal od 14. ledna 1585.³⁹⁹ Podle jeho názoru skončil ke spokojenosti císaře, kterému byly odsouhlaseny berně na tři roky a nedošlo k žádné koncesi, která by se týkala náboženství. A to přesto, že část strany pod obojí, která byla *de facto* Jednotou bratrskou, požadovala větší sjednocení s tradičními podobojí, aby na základě České konfese bránila Jednotu proti královským nařízením. Malaspina dodával, že k překvapení všech se k Jednotě přihlásilo prý kolem sta šlechticů. Požadavky, které ale nebyly podpořeny pány (nuncius je označuje jako *baroni*), vznesly i liberálnější a konzervativnější křídlo podobojí: jedni požadovali schválení

³⁹⁵ *Ibid.*, s. 24-25 (č. 17). Datováno 12. ledna 1585.

³⁹⁶ *Ibid.*, s. 29-31 (č. 21). Datováno 22. ledna 1585.

³⁹⁷ *Ibid.*, s. 43-44 (č. 27). Datováno 5. února 1585.

³⁹⁸ *Ibid.*, s. 67-68 (č. 37). Datováno 2. března 1585.

³⁹⁹ Srv. *Sněmy české V.*, s. 523nn.

manželství pro kněze, druzí provádění kněžských svěcení arcibiskupem pražským. Manželství kněží, chtěli ale pouze ti „husité“ které nuncius označuje jako spíše luterány, a kterým dává Malaspina pro mě poněkud nejasně název „ti z venkova“ (*quelli del paese*), zatímco „tito z města“ (*questi de la città*) byli proti z ekonomických důvodů. Snad jsou tím míněni pražští pod obojí, kteří měli být rovněž těmi, kdo požadoval obnovení svěcení. Měli argumentovat i tím, že při nedostatku duchovních mají úspěch kazatelé různých sekt.⁴⁰⁰ Kurie ale podobné návrhy odmítala s argumentem, že se nebudou heretici podporovat v jejich omylech.⁴⁰¹

Gallio psal Malaspinovi, že k zachování pozice katolíků je třeba vykonat vizitaci, ale je v tomto ohledu třeba vyčkat na výsledek intervence *consiglieri* u císaře. To, zda bude Malaspina zvolen jako ten, který bude provádět tuto vizitaci, bude záviset na císařových dispozicích.⁴⁰² Nuncius sám vnímal potřebu promyslet v klidu další postup a uvědomoval si i nezbytnost toho, aby získal v novém prostředí dostatek informací. Šlo také o reakci na setkání katolických pánů s Rudolfem II., během něhož sice panovala společná vůle po potlačení Jednoty, avšak šlechticové měli za to, že je to opravdu možné jedině pokud dojde ke spolupráci se stranou pod obojí. Toho však bylo možné dosáhnout pouze za předpokladu, že by jim český král umožnil svobodnější nominaci do konzistoře pod obojí.⁴⁰³ V jedné ze svých dalších relací, datované 19. února, informoval o tom, že *consiglieri* vzkázali králi, že je třeba vykonat „generální reformaci“ (*generale reformatione*). Rudolfa to oslovilo a ten předal vypracování dobrozdání Trautsonovi. Malaspina neopomněl zmínit ani fakt, že Rudolf vykonal některá opatření proti příznivcům Jednoty, po kterých by měla následovat i další.⁴⁰⁴

Malaspina podporoval i takovou sňatkovou politiku katolických pánů, kterou vnímal jako užitečnou pro záměry kurie. Dokladem toho může být přímluva, aby si Jan V. z Pernštejna mohl vzít za manželku Marii Manrique de Lara y Mendoza mladší, ačkoli byli v blízkém příbuzenském vztahu, což kanonické právo jinak

⁴⁰⁰ Jde o list datovaný 29. ledna 1585. *NBII/1*, s. 37-38 (č. 25).

⁴⁰¹ *Ibid.*, s. 57 (č. 33). Datováno 23. února 1585.

⁴⁰² “*Se per conservare quelle reliquie di cattolici che sono rimasti in cotesto regno, ottimo remedio è la visita, aspetteremo l’effetto che partoriranno gl’uffitii di cotesti Signori consiglieri presso la Maestà S., secondo la cui dispositione et resolutione V. S. dovrà poi governarsi, quando si facci elettione de la persona sua.*” List je datován 9. února 1585. *Ibid.*, s. 46 (č. 29).

⁴⁰³ Malaspina o tomto psal Galliovi v listě z 2. února 1585. *Ibid.*, s. 48-49. (č. 30).

⁴⁰⁴ *Ibid.*, s. 55-56 (č. 32). Datováno 19. února 1585.

zakazovalo.⁴⁰⁵ V dopise datovaném 6. dubna pak Gallio potvrdil Malaspinovi, že požadovaný dispens byl získán.⁴⁰⁶

Poměrně zajímavou otázkou je vztah Malaspiny k arcibiskupu Martinu Medkovi. Ten byl totiž značně poznamenán jurisdikčním střetem, o kterém víme díky agentu bavorského vévody Viléma, Ulrichu Speerovi. V jednom procesu, který se týkal manželského práva, se totiž jedna ze stran odvolala k nunciovi. To však arcibiskup nebyl ochoten přijmout, přičemž argumentoval, že je držitelem titulu *legatus natus*, což byl opravdu tradiční titul pražského arcibiskupa (*in hoc negotio neque in aliis recognosceret Ill. D. Nuntium apostolicum pro suo superiore, allegans se esse legatum natum*). Nuncius byl připraven biskupa exkomunikovat, ale ten se nakonec pokořil a uznal ho za sobě nadřízeného. Rudolf ho dokonce chtěl nechat nejdříve zatknout a do celé záležitosti byli nějak zapojeni i katoličtí páni, kteří vyzývali nuncia ke smíření s arcibiskupem. Pokud textu rozumím dobře, zdá se naznačovat, že arcibiskup měl nějak osočovat Jiřího Popela z Lobkovic a Viléma z Rožmberka.⁴⁰⁷ Malaspinova přízeň k těmto dvěma šlechticům byla vyjádřena i přímluvou, aby jim po uvážení byla udělena duchovní privilegia, o která žádali.⁴⁰⁸ Lobkovic a Rožmberk, jak informuje Malaspina v jiném listu, také chtěli aby Rudolf II. ještě předtím, než by odjel do Uher kvůli schválení berní, sezval hlavní podporovatele Jednoty a jejich kazatele. Zatímco šlechtici měli odpřísáhnout věrnost a přizpůsobit se náboženské legislativě země, duchovní měli být uvězněni a po trestu vyhnáni z království.⁴⁰⁹ Císař se na jiné audienci měl vyjádřit před nunciem obrazně ve smyslu, že mu bude asi nemožné Jednotě vytrhat všechno peří, ale že jí chce useknout křídla, aby nemohla létat.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ *Ibid.*, s. 73 (č. 41). Datováno 12. března 1585.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, s. 79 (č. 46). Datováno 6. dubna 1585.

⁴⁰⁷ V listu datovaném 16. dubna Malaspina psal: „*L'arcivescovo ha recalcitrato, in sino che ha potuto con termine puoco civile et con parole non molto circospette, ma al fine havendo egli penetrato che S. Maestà era risoluta di arrestarlo in casa, per essere incorso in censure eccliesiatiche per vigore delle lettere compulsoriali, si è humiliato. Et perché doppo si siamo riconciliati insieme, et S. Maestà et questi signori cattolici mi hanno pregato che io voglia compatire all'humore et ingegno suo, et non far relatione sinistra delli casi suoi, io non condescenderò a individuo alcuno, ma solamente in nome del Sgr. Vicere et del Sgr. Giorgio Popel, pregarò V. S. Illma. Che in evento che l'arcivescovo dipingesse le persone loro costà, come ha fatto qua, V. S. Illma. Si compiaccia di non prestarle fede, poichè in tal caso più tosto la passione che la verità lo farà strascorrere.*” *Ibid.*, s. 79-80 (č. 47), důležité informace jsou v poznámce č. 3 na s. 79.

⁴⁰⁸ *Ibid.*, s. 110 (č. 61). Datováno 11. června 1585.

⁴⁰⁹ *Ibid.*, s. 112-113 (č. 63). Datováno 18. června 1585.

⁴¹⁰ “*Non vedo aperta speranza alcuna di potere di spiomare totalmente le piume che ha tutto il corpo di piccardi, ma Sua Santità pul restare sicurissima che io voglio tagliar le ale in modo che non potranno volare, et per consequentia non li sarà né lecito né possibile di far*

Během doby Malaspinovy nunciatury u císařského dvora došlo i ke změně na Svatopetrském stolci. Řehoře XIII., který zesnul 10. dubna, nahradil Sixtus V., vlastním jménem františkán-konventuál Felice Peretti. Nastupujícího římského biskupa Malaspina v listě datovaném 8. května informoval, mimo zprávy o stavu jednání mezi císařem a polským králem, především o tom, že císař iniciativně – a oproti mínění mnoha svých rádců – vyhledal nuncia s tím, aby vykonal generální vizitaci. Není možné uspět v potlačení hereze, pokud nebude vykonána reforma (kterou je zde míněna patrně vizitace), při které bude využito moci světského ramene, která jinak jako taková není duchovenstvu k dispozici. To mělo přispět k obnovení starobylého řádu (disciplíny) jak u světského, tak řeholního kléru. Cesta kupředu tak měla být návratem ke kořenům. Podpora ze strany císaře měla sloužit jako příklad pro jiné katolické panovníky v říši.⁴¹¹

Takto Malaspina shrnoval to, co mu císař sdělil ústně. Jako přílohu k relaci z 21. května poté Malaspina připojil už i psaný dekret císaře pro vykonání vizitace. Byl již určen novému státnímu sekretáři, kterým se po Galliovi stal Girolamo Rusticucci, který tuto funkci již zastával během pontifikátu Pia V. Brzy ho ale nahradil Decio Azzolini.

Malaspina už v relaci upozornil na to, že dekret je specifický pro danou situaci, a to nikoli proto, aby byla snížena papežská autorita, ale kvůli tomu, aby byli lokální preláti poslušní při konání vizitace. Dekret měl tedy sloužit jako poslední argument proti neochotě spolupracovat, jinak si nuncius chtěl vystačit s papežskými breve.⁴¹² Kromě dekretu bylo vydáno i jakési vademecum postupu při vizitaci, kde byly rovněž popsány i požadavky na toho, kdo bude vizitaci

progresso.” *Ibid.*, s. 131 (č. 70). Datováno 16. července 1585.

⁴¹¹ K tomuto postupu mělo dojít neboť „*havendo l’esperienza mostrato essere impresa impossibile d’estirpare il condannato seme delle heresie, se prima non precede una soda e essenziale reformatione, instituendosi hora e con l’aiuto del braccio secolare, quale a memoria d’huomini non è stato concesso a ministri apostolici in tal attione, si vede aperta una speranza certa che sotto il pontificato di V. B. si debba ridurre all’antico splendore et candore la disciplina regolare et ecclesiastica.*” *Ibid.*, s. 85 (č. 50). Malaspina se ale v listě datovaném 25. června ptal, zda si kurie přeje, aby byl hlavním vizitátorem on sám, či má být delegován nějaký prelát. On sám byl spíše pro, to, aby vizitátorem nebyl sám stálý nuncius, kvůli tomu, že by na sebe přivolal značnou neoblubu. *Ibid.*, s. 116-117 (č. 64). Malaspina také upozornil na to, že je třeba vychovat nové kněží a řeholníky, a to skrze semináře.

⁴¹² Tento dekret „*s’è formato del tenore che si vedrà. Non per detrahere all’ autorità pontificia, quale il ministro apostolico ha da sostenere con quella gravità che si conviene, ma per contenere in officio et debita obedientia nell’ atto de la visita questi prelati, quali non essendo avezzi ad essere non solo visitati, ma né pur represi, potrebbono facilmente recalcitrare, che nel resto non venendo la necessità, non mi servirò altrimenti d’esso, ma semplicemente dali brevi di N. Signore.*” *Ibid.*, s. 88 (č. 53). Datováno 21. května 1585. Samotný dekret je otištěn jako následující opis, tedy č. 54.

provádět. Jedním z hlavních nešvarů, kterým měla být věnována pozornost, byl konkubinát kněží. Vizitátor měl být v zásadě mužem ctnostným a zbožným, vzdělaným buďto v obojím právě nebo v teologii. Má být milosrdný, ale i spravedlivý a vybrat si vhodné spolupracovníky. Má vycházet z perspektivy, že vizitace není k tomu navštěvované trestat, ale pomáhat jim, aby nesli plody. Má mít starost o chudé a rozdávat užitečné knihy. Má jednat jako zkušený lékař, přičemž doporučenými léky jsou generální zpověď a duchovní cvičení. Nemá ale zapomenout na to být doprovázen světským ramenem.⁴¹³

Kurie však pro takovéto pojetí vizitace neměla pochopení a Malaspina byl odvolán, což přijal, alespoň ve své odpovědi, s radostí a důvěrou v úsudek papeže.⁴¹⁴ Nezbylo mu pak ale zároveň než svůj postup, který byl zjevně chápán jako omezení svobody církevní jurisdikce, obhájit, přičemž upozornil i na fakt, že se obrátil do Říma s tím, má-li tuto vizitaci opravdu provést.⁴¹⁵ Rudolf II. a jeho rádcí měli pak být postojem kurie podle Malaspinových slov překvapeni. Neopomněl zmínit ani postoj arcibiskupa a jeho příznivců, kteří nejsou nakloněni konání vizitace a který se měl vyjádřit ve smyslu, že papeži se nemá dopřávat v království tolik prostoru a kritizoval vizitátory z řad cisterciáků a jezuitů.⁴¹⁶ V listu z 3. září, který byl adresován přímo Sixtu V., Malaspina ještě jednou zdůraznil nezbytnost vizitace pro budoucnost římskokatolické církve v království.⁴¹⁷

Cítil potřebu svou zkušenost s pražským dvorem a situací v říši vyjádřit i dalším delším dokumentem, který připojil k listu Rusticuccimu ze 17. září.⁴¹⁸ Téma, které vlastně není nové, ale z tohoto textu vysvítá jako možná překvapivé, je důraz na spolupráci. Císaře a papeže vidí jako dva lékaře, kteří musí spolupracovat, protože světské rameno je nenahraditelné tam, kde si heretici nic nedělají z duchovních

⁴¹³ Zmíněny byly jen některé skutečnosti, celá *visitandi formula* je v *ibid.*, s. 93-97 (č. 55).

⁴¹⁴ *Ibid.*, s. 134-135 (č. 72). Datováno 23. července 1585.

⁴¹⁵ *Ibid.*, s. 140-141 (č. 73). Datováno 30. července 1585.

⁴¹⁶ „*Hora essendosi publicato che S. Maestà mi ha parlato in questa forma [tj. nepochopení, proč k vizitaci Řím nedal souhlas], l'arcivescovo et li suoi adherenti, a quali non solo non piace l'effetto de la visita, ma abhoriscono il nome d'essa, hanno preso tanto ardire che in un istesso tempo et hanno messo in consideratione a Sua Maestà et a li ministri che non sia bene di lasciare porre tanto piede in questo regno al papa, et hanno dato un pernitioso principio del molestare con poco christiane vessationi li Revdi. Padri Iesuiti et quei religiosi Cisterciensi che dal generale sono stati mandati qui per la reformatione del' ordine, et in effetto non potendo sfogare la loro collera contra di me, pensano di vendicarsi con travagliare tutti coloro che si danno a credere esser stati authori d'introdurre l'uso di visitare.*” *Ibid.*, s. 145 (č. 75). List je datován 13. srpna 1585.

⁴¹⁷ *Ibid.*, s. 154-156 (č. 79). Datováno 3. září 1585.

⁴¹⁸ *Ibid.*, s. 163-168 (č. 83).

trestů a nenechají se poučit příkladem papeže a jeho služebníků. Ale i spolupráce mezi pod jednou a pod obojí. Obojí typ spolupráce je nezbytný pro zachování politického a náboženského života. Jedině společně je možné čelit sektám. Tato spolupráce je ale chápána jako dočasná, dokud nedojde ke sjednocení s katolíky. Opakovány jsou i návrhy na zřízení katolické univerzity, zřízení nových farností, možnost nabídkou katolické knihy, potřeba vizitace aj. Malaspina také vycházel z vlastní zkušenosti hovořil o potřebě ponechat příštího nuncia ve funkci delší dobu, i kvůli nedůvěřivosti obyvatel země.

Nutno dodat, že naše zaměření na otázky zemí Koruny české – prakticky je ale v podstatě řeč pouze o Království českém – může částečně deformovat obraz toho, jaký význam měly tyto záležitosti v korespondenci nunciů se státními sekretáři. Role byla významná, ale mimo už zmíněných témat byla rovněž velká pozornost věnována tomu, aby francouzští hugenoti pokud možno nedosáhli na možnost spojenectví s některými protestantskými panovníky. Jindřich Navarrský se totiž sháněl v boji o francouzskou korunu po spojencích i v těchto končinách. Malaspina si uvědomoval také význam saského vévody pro udržení míru v říši, přičemž si byl vědom jeho odporu vůči kalvinistům, ale i katolíkům. Jednání s císařem a dalšími pro nuncia důležitými osobami ale v každém případě komplikovala i epidemie moru.

Poněkud zarážející zprávu nalézáme v listě Malaspiny datovaném 12. listopadu.⁴¹⁹ Vyplývá z něho totiž, že ho nakonec zřejmě – těžko říci, za jakých podmínek – Řím nakonec opravdu pověřil vizitací. Faktem je, že i přes zprávy o odvolání zůstal Malaspina ve funkci i nadále. Více o důvodech, proč kurie otočila co se týče vizitace, ale nemáme a odpovědi na ně nejspíš může dát až možná konzultace dalších pramenů. Nakolik však vím, tato vizitace se nakonec neuskutečnila.

Malaspina se ale nakonec přeci jen dočkal nástupce, kterým byl Filippo Sega. V červenci 1586 byl Malaspina poměrně chladně přivítán papežem v Římě. Následujících několik let v papežských službách jako diplomat nepůsobil a věnoval se především svému biskupství v Apulii.

⁴¹⁹ *Ibid.*, s. 199-200 (č. 95). Datováno 12. listopadu 1585.

Změnu přineslo v tomto ohledu až střídání na stolci sv. Petra a volba Řehoře XIV. Malaspina se stal v roce 1591 nunciem při dvoře v Neapoli, kde jeho pozornost zaměstnávaly především otázky týkající se církevní jurisdikce a finančních záležitostí. Už v září stejného roku se ale dostal na diplomaticky poněkud ožehavější a náročnější misi: stal se nástupcem Annibala Di Capua (?–1595), stálého nuncia při dvoře polského krále. Po určitém váhání Klementa VIII., který nastoupil po Řehoři XIV., bylo vyslání Malaspiny do Polska potvrzeno a po zastávce v Innsbrucku u arcivévodvy Ferdinanda dorazil 23. července 1592 nový nuncius do Krakova.

Působení Germanika Malaspiny v Polsku částečně pokrývá i jeden ze svazků *Acta nuntiaturae Poloniae*, prozatím jediný týkající se této jeho nunciatury.⁴²⁰ Nuncius se musel zabývat především plány Zikmunda III. Vasy, který usiloval o získání švédské koruny po smrti Jana III. Vasy s tím, že by polský trůn přešel Habsburkům, konkrétně arcivévodovi Arnoštovi. S tím nesouhlasil kancléř Jan Zamojski, který byl už v předchozí volbě odpůrcem habsburského kandidáta Maxmiliána. Malaspinovi se podařilo doprovodit Zikmunda do Švédska ke korunovaci, nicméně během několika let se katolické pozice zhoršily a katolíci byli v této zemi prakticky eliminováni. Roku 1599 se proto Zikmund musel švédského trůnu vzdát.

Zdá se, že kurie viděla nakonec v Malaspinovi i určitou překážku ve snaze o zapojení polského království do boje proti Turkům. Malaspina byl spíše než pro radikální řešení pro nalezení kompromisu a dohody. Vlivem Zamojského se totiž Poláci obecně klonili spíše k zachování příměří. Malaspina sklízel v tomto ohledu kritiku od nuncia na pražském dvoře, Cesare Speciana. Řím navíc vyslal k řešení této situace i mimořádného nuncia do Prahy a Krakova, kterým byl Benedetto Mandina, kterého následoval jako legát Enrico Caetani. Ani tyto diplomatické iniciativy ale nepomohly kurii k uskutečnění jejího projektu. Jako úspěch mohlo být nicméně Malaspinovi přičítáno uzavření unie v Brestu v roce 1595 a celkově snižování počtu nekatolíků.

⁴²⁰ Jarمیński, Lescus: *Acta nuntiaturae Poloniae, tomus XV, Germanicus Malaspina (1591-1598)*, vol. 1 (I XII 1591-31 XII 1592), Academia scientiarum et literarum polona, Cracoviae, 2000. Pro badatele je odborný komentář a vysvětlivky pro dnešní dobu poněkud netradičně v latině. Oproti tomu je třeba ocenit, že tuto edici lze nalézt online na odkazu <https://pau.krakow.pl/index.php/en/wydawnictwo/publikacje-on-line/acta-nuntiaturae-poloniae/dostepne-on-line/xv-1-2000>.

Malaspinova mise v Polsku skončila v roce 1598. V dubnu tuto zemi opustil. V červenci se setkal s papežem Klementem VIII. ve Ferraře a věnoval se své diecézi. V červnu roku 1599 byl vyslán na další diplomatickou misi, tentokrát do Sedmihradska, kde měl zabránit uzavření aliance s Osmany. Smrt Ondřeje Báthoryho však tento plán zhatila už v prosinci stejného roku.

Do Itálie doprovodil papežského nepota kardinála Pietra Aldobrandiniho. Následně se účastnili v toskánské Florencii svatby Jindřicha IV. s Marií Medicejskou. Aldobrandinimu věnoval i svůj *Dialog o duchovním a politickém stavu říše a kacířstvím zamořených provincií* (*Dialogo sopra lo stato spirituale e politico dell'Imperio e delle provincie infette di heresie*), ve kterém shrnul svou celoživotní diplomatickou zkušenost a jasně odsoudil politikaření a zastávání falešného *ragion di stato*. Naopak v něm chtěl ukázat nezbytnost katolické víry pro zachování náboženského a politického stavu jakékoli země. Mimo to v tomto spisu vyzdvihl aktivity Řehoře XIII., ale zejména Klementa VIII. Tomuto dialogu se ale budu podrobněji věnovat v kapitole o náboženské toleranci.

Malaspinův pestrý životní příběh dospěl k zakončení v prosinci roku 1603. Byl pohřben v katedrále diecéze San Severo, v níž působil.

2. 1. 5 Filippo Sega⁴²¹

Filippo Sega se narodil v roce 1537 v Boloni, do rodiny pocházející původně z Ravenny a snad spřízněné s rodinou Boncompagni, z níž vyšel budoucí papež Řehoř XIII. Sega v Boloni vystudoval obojí právo (1560) a stal se apoštolským notářem a gubernátorem v Ceseně (1566), Forlì (1569) a Imole (1571). V roce 1572 byl jmenován legátem pro region Romagna. O tři roky později se ujal titulu *praeses* pro Marca Anconetana. V roce 1575 byl vysvěcen na biskupa Ripatransone (v dnešní provincii Ascoli Piceno v Markách). Brzy po nástupu do čela diecéze nechal svolat synod. Již o tři roky později se však stal biskupem v

⁴²¹ Podobně jako u předchozích i následujících nunciů lze výstižný medailonek spolu s odkazem na archivní dokumenty i literaturu lze nalézt v italském jazyce na stránkách *Treccani*. V tomto případě je autorem textu Vincenzo Lavenia: [https://www.treccani.it/enciclopedia/filippo-sega_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/filippo-sega_(Dizionario-Biografico)) [Cit. 2023-01-23].

Piacenze. Péči o ni ale svěřil vikáři a do svého biskupství vskočil oficiálně až v roce 1582.

Svou kariéru coby nuncius zahájil Sega v únoru roku 1577, kdy se stal mimořádným nunciem vyslaným k Juanu de Austria, který byl zaměstnán potlačáním vzpoury proti habsburské nadvládě ve Flandrách. Kurie ho chtěla přesvědčit, aby zasáhl proti Anglii v konfliktu s Iry.

8. července téhož roku byl vyslán do Španělska, aby nahradil zesnulého Ormanetta. Do dějin vstoupil mimo jiné i jako odpůrce reformy karmelitánského řádu, kterou vedla později svatořečená Terezie z Ávily. Ve svém díle *Kniha o zakládání* (28, 3) o tom Terezie psala: „*Zemřel nuncius – světec [byl jím Ormanetto], který vysoko hodnotil ctnost, a proto si vážil bosých karmelitánů. Přišel jiný, kterého nám, jak se zdálo, Bůh poslal proto, aby nás vyzkoušel utrpením [myšlen Sega]. Byl nějak spřízněn s papežem a jistě to byl Boží služebník, ačkoliv hned se postavil na stranu obutých a dával jim najevo svou přízeň. Dal na informace, které mu tito obutí Otcové karmelitáni podávali, a mínil, že bude lépe, když se naše reforma hned v začátku rázně zastaví. Začal tedy proti našemu dílu postupovat velmi tvrdě a všechny, kdo by snad mohli odporovat, dal uvěznit nebo vypovědět ze země.*“⁴²² Je zajímavé, že rozhodující pro změnu názoru nuncia byla podle Terezie intervence Filipa II.⁴²³

Zdá se totiž, že i v dalším průběhu svého působení na Iberském poloostrově byl Sega poměrně loajální k zájmům habsburského panovníka. Rozsah záležitostí, které bylo třeba řešit, byl značný, protože pokrýval otázky týkající se říše španělských Habsburků, která byla co do rozlohy i pestrosti mimořádná. Sega proto jednal jak o nástupnictví v Portugalsku po smrti krále Šebestiána v roce 1578, tak o patronátních sporech na Sicílii a na Sardinii, či o podpoře pro boj s anglickou královnou Alžbětou. Španělsko opustil v roce 1581, kdy se jeho nástupcem stal Ludovico Taverna, ale v roce 1583 se do něj opět vrátil z důvodu projednání spojení proti turecké hrozbě, na podporu katolíků v Anglii a kvůli aféře kolínského arcibiskupa Truchsesse.

V roce 1585 Sega působil jako vizitátor římských kostelů, kolejí a klášterů. Mezi těmito ústavy bylo i pro středoevropský prostor významné Germanicum. Během následujících let mu kontakty, které přitom získal, byly k užitku. Hájl tuto kolej

⁴²² Od Ježíše, Terezie: *Kniha o zakládání*, Velehrad, Křesťanská akademie, 1985, s. 224-225.

⁴²³ *Ibid.*, s. 226-227 (28, 6).

rovněž proti možným škrtům ze strany papeže informacemi o působení žáků Germanika.⁴²⁴

Na počátku roku 1586 byl povolán papežem, aby nahradil Germanika Malaspinu na pražském dvoře Rudolfa II. Cesta Segy vedla přes Florencii, kde se setkal s velkovévodou Franceskem Medicim, Piacenzu, Cremonu a Trident za Alpy. Setkal se v Innsbrucku s arcivévodou Ferdinandem a jeho cesta vedla přes Pasov do Vídně. Během jednání vystávala jako nejaktuálnější záležitost – mimo dlouhodobého problému s arcibiskupstvím v Kolíně – smrt saského vévody Augusta a otázky s ní spojené. Nástupce trůnu Kristián se totiž ukazoval být poměrně benevolentním vůči kalvinismu.

Nuncius se také podobně jako předchůdci zabýval tématem císařského vyslance v Konstantinopoli, kde kurie z pochopitelných důvodů chtěla mít muže katolického vyznání. Vztahy s Osmany a možnost různých spojení, která by jim mohla uškodit, byly také součástí Segovy agendy.⁴²⁵

Sega musel vyvracet rozšířenější podezření, že byl na svou misi poslán, aby dojednal uzavření určité ligy. Za autory tohoto názoru byli prý označováni protestanté.⁴²⁶ Během své cesty ho potěšily semináře a jezuitské koleje ve městech, kterými projížděl. Jejich žáci dávali Segovi naději, protože u starších duchovních už neviděl příliš velkou naději na reformu.⁴²⁷

V listu Azzolinimu z 22. dubna psal o svém příjezdu do Prahy, ke kterému mělo dojít o pět dní dříve. Předtím se ještě stihl setkat se svým předchůdcem Malaspinou. Byl vzápětí přijat na audienci u císaře, kde musel opět vyvracet podezření z toho, že jeho příchod značí snahu po uzavření ligy nebo po exkomunikaci některých kurfiřtů či jejich zbavení úřadu.⁴²⁸

V listu datovaném o týden později Sega informoval jak o odjezdu Malaspiny z Prahy, tak o vyslání poselstva císaře, které bylo vyjádřením úcty a poslušnosti novému papeži. Jeho členy byli Daun von Zimbern a Jakub Kurtz. Především druhého z jmenovaných Sega prezentoval jako člověka, kterému má být věnována

⁴²⁴ Srv. Steinhuber, Andreas: *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom*, I, Freiburg in Breisgau, Herdersche Verlagshandlung, 1906, s. 189-192

⁴²⁵ Srv. např. *NBII/1*, s. 313-315 (č. 142). Relace je datována 22. září.

⁴²⁶ “*si era sparso voce, ch'io venissi a trattar lega. Nessuno sa l'autore, l'ascrivono tuttavia a inventioni de protestanti.*” *Ibid.*, s. 223 (č. 109). Datováno 4. dubna 1586. Srv. však pozn. č. 3 na stejné straně.

⁴²⁷ *Ibid.*, s. 224.

⁴²⁸ *Ibid.*, s. 224-225 (č. 110). Datováno 22. dubna 1586.

péče, s nadějí, že mu po návratu zpět k císařskému dvoru bude k užítku.⁴²⁹

Sega se živě zajímal o lidi, kteří se na dvoře Rudolfa II. pohybovali. Zaznamenal tak Johna Dee a jeho přítele, kterého nazývá Kulhavý (*il Zoppo*), které podezřívá z pověr a snad i z hereze. Chtěl se o tom s císařem pobavit až mu bude udělena audience, ke které nakonec došlo ve stejný den, kdy byl dopis psán, resp. datován.⁴³⁰

Císař mu měl nechat vyhotovit některé odpovědi písemně, což ale Azzolino kritizoval, protože tvrdil, že v tomto případě půjde spíše o názor rádců, než samotného císaře. Segovi proto nařídil, ať se s císařem snaží jednat osobně a ústně.⁴³¹

Sega považoval za nešťastné, že se u dvora nesnaží utvořit nějakou ligu katolických zeměpánů a dokonce se bojí o tom vůbec mluvit, zatímco by to vzhledem k rozporům mezi protestanty, kteří se přitom o spojenectví snaží, bylo vhodné.⁴³² Pokud tedy skutečně vytvořením takové ligy nebyl pověřen, evidentně se jejími vznikem výrazněji nebránil. Ve stejném listu varoval i před neuváženými kontribucemi na obranu Uher s varováním před tím, že by šlo asi o peníze investované aniž by přinesly nějaký užitek. Kritizoval výrazně i rádce Rudolfa, z nichž někteří jsou prý heretici a někteří sice katolíci, ale nedůvěryhodní. Císař je přitom spíše samotářský (*ritiratissimo*) a na své rádce se v mnohém spoléhá.⁴³³

Segovo hodnocení císaře bylo celkově poměrně negativní: nezdál se mít zájem o to, o čem se jedná, nic nerozhodoval podle sebe, ale vše přenášel na tajnou radu. Za nepřítomnosti Harracha a Kurtze se v podstatě omezila tato rada na Trautsona, kterého označuje jako senilního, a na Viehäusera, který je podle nuncia opilec.⁴³⁴

⁴²⁹ *Ibid.*, s. 226-227 (č. 111). Datováno 29. dubna 1586.

⁴³⁰ *Ibid.*, s. 228 (č. 111). Co se týče Dee a jeho společníka, byli podle nuncia varováni. Museli se poté hájit, že jsou pravověrní katolíci. *Ibid.*, s. 251 (č. 118). Datováno 3. června 1586.

⁴³¹ „*Il negoziare in scrittura et con memoriali ha molto disvantaggio, sì perché le risposte et rissolutioni escono poi più da ministri che dal medesimo imperatore, et sì perché si risponde sempre con maggior riservo in scrittura, et è così uso di Thedeschi. Meglio sarà che V. S. tratti in voce, et cavi dal' imperatore medesimo le rissolutioni, procurando che in esse habbino sempre manco parte che sia possibile, i medesimi ministri.*” *Ibid.*, s. 235, pozn. č. 3.

⁴³² *Ibid.*, s. 236 (č. 115). Datováno 13. května 1586.

⁴³³ “*sta questo povero signore con gli inimici fuori et dentro, di sua natura ritiratissimo, in molte cose a discrezione de ministri, altri notoriamente heretici, altri sospetti d'heresia, et altri di conscienze talhor non totalmente sincere, quantunque cattolici, con così poco et disordinato consiglio, che bisogna andarci con molta cautela, flemma et pacienza, essendo che tutte le cose caminano a disegni particolari, et si negotia da loro con arte.*” *Ibid.*, s. 237-238.

⁴³⁴ “*L'imperatore è scarsissimo d'audienza, non ama il negotio, non discorre con quelli, con cui tratta, non procura d'impadronirsi dell'intelligenza delle materie, non risolve cosa alcuna di suo giuditio, et pure è tenuto per giuditiosissimo, ma tutto rimette al consiglio secreto, nel quale quantunque assista sempre, rare volte però dice il suo voto. Il consiglio con l'assenza di*

Sega kritizoval i to, že Rudolf se měl nechat přesvědčovat k využívání církevního jmění, což byla pochopitelně záležitost která byla pro Svatý stolec citlivá. Rádcové (*ministri*) Rudolfa prý ho přesvědčují čtyřmi hlavními způsoby:

1. Císaři patří patronátní právo, na které si v mnoha příkladech klade nárok;
2. dohled vychází z nároku, že císař jedná coby ochránce církve;
3. že císař je pánem všeho;
4. že se papež nemůže vměšovat do časných a světských záležitostí, ale jen do duchovních. Prakticky pak soudě podle důsledků tvrdí, že císař má moc jak ve světské, tak i v duchovní oblasti.⁴³⁵ V tomto kontextu kritizoval i rakouskou *Klosterrat*, v níž měli hlavní slovo laici. Zajímavá je i Segova zmínka o zповědníku císaře. Žádného zvláštního zповědníka totiž po jezuitu Maggiovi už císař nemá. Využívá služeb španělského františkána observanta Alvarezze, který ale sídlí ve Vídni. Sega soudí, že je zjevné, že díky Maggiovi měl na začátku vlády Rudolf z pohledu kurie vhodnější politiku, protože jezuita ho dokázal lépe nasměrovat (*è notorio, che nell' ingresso dell' imperio, havendo S. Maestà per confessore il Padre Maggio, che fu ottimo instrumento a persuaderli cose di molta importanza per la religione cattolica*).⁴³⁶

Ve stejném listu Segga hodnotil i celkové důvody úpadku katolické víry v Německu. Mimo jiné považuje za jedny z hlavních viníků i katolické zeměpány, kteří konali bez souhlasu Svatého stolce a uzavírali různé kompromisy, vměšovali se do církevní jurisdikce, což nuncius popisuje přirovnáním „jít se srpem žnout do cizího“.⁴³⁷ Nuncius kritizoval i spoluzití katolíků a nekatolíků v rodinách, v

Arach et del Curty si restringe in Traucen che già quasi delira di pura vecchiezza, et nel vicecancelliero, huomo d'intelligenza, ma interessato et molte volte per il troppo vino intrattabile, et pur sopra di lui carica tutta la massa dell' imperio.“ *Ibid.*, s. 240 (č. 116), datováno 20. května 1586. Viehäuser zemřel později v roce 1587 a jeho nástupcem na pozici říšského vicekancléře se stal Jakob Kurtz von Senftenau.

⁴³⁵ “*Quattro pretesti sono quelli, con cui li ministri suadono a S. Maestà l'intromettersi nel pignorare et alienare beni ecclesiastici nelle visite, nelle decisioni di controversie, nelle collationi, nel riservo di pensioni et simili: l'uno il patronato che S. Maestà pretende in molti, l'altro un asserta soprintendenza sotto pretesto di avvocato della chiesa, il terzo che l'imperatore è signore d'ogni cosa; et che il papa per il quarto non si può intromettere ne' beni temporali, ma solo nello spirituale. Et tra tutte queste ragioni tanto inferiscono, secondo che dagli effetti si coglie, che concludono ch'ogni cosa sia lecita all'imperatore in temporale et spirituale*”. *Ibid.*, s. 241.

⁴³⁶ *Ibid.*, s. 243.

⁴³⁷ [Herez už musí katolická církev v těchto oblastech snášet už 200 let, a to i díky podpoře ze strany vládařů] “*per la prima connivenza de principi secolari cattolici a certi suoi fini, per la non assistenza loro al papa, alla santa sede, et particolarmente all' essecutione de concili a tempi debiti; per le armi et seditioni tumultuarie et popolari suscitate, per le compatate paci, interim, concordati, concessioni et simili stabilite in materia de religione, senza partecipazione et consenso della santa sede, anzi contra le sue determinationi et de sacri*

úřadech apod. Zdálo se mu, že jde o Babylon.

Značný odpor ze strany Rudolfa II. si Sega vysloužil pro zaslání buly *In coena domini* (arci)biskupům v rámci své jurisdikce, kteří ji měli nechat vydat. Protože věc předběžně nekonzultoval s panovníkem, usiloval prý císař o jeho odvolání a odmítal ho přijmout na audienci. Nuncius ironicky poznamenal, že v místě jeho působení mají větší strach z léku, než z nemoci (*male*).⁴³⁸ Sega psal do Říma také názor, že císaři jde především o zisk kontribucí a zachování míru v říši, přičemž je ochoten ke kompromisům, které ale podle nunciova názoru podřívají katolickou víru a v důsledku i císařskou autoritu. Rudolfa je mu vlastně líto, ale ne tolik, jako katolické církve.⁴³⁹ Sega měl mnohem lepší mínění o arcivévodovi Arnoštovi, o jehož možné volbě římským králem se začalo hovořit.⁴⁴⁰ Jako zapáleného pro věc katolické církve hodnotil i arcivévodu Maxmiliána, se kterým měl možnost se v Praze osobně setkat.⁴⁴¹

V pomoc Arnošta doufal Sega i co se týče důsledků dokumentu, který představil císaři 29. června a který se až na drobné zmínky věnoval situaci v Rakousku. Kritizoval v ní již zmíněnou *Klosterrat* a vyslovoval se jasně proti vměšování se světské moci do sféry náležející církvi. Sega zdůrazňoval potřebu kooperace a vzájemného postupu v mezích příslušných každé ze stran. Připomínal mimo jiné císaři také jeho vyhnání protestantského kazatele Opitze z Vídně. Kritizoval příznivce nekatolického vyznání, že porušují podmínky koncesí, které jim povolil Maxmilián a že se už nejedná jen o vyznavače Augustany, ale i o flaciány a kalvinisty. Pohoršoval se i nad stavem řeholního a diecézního duchovenstva. Z

concilii, entrando con la falce in messe aliena; per la violente intrusione de medesimi prencipi nella giurisdittione et nel ministerio delle persone et beni ecclesiastici, hanno fatto tanto progresso et tante multiplicationi". *Ibid.*, s. 243-244.

⁴³⁸ *Ibid.*, s. 253-254 (č. 119). List je datován 10. června 1586. Sega se domníval, že hlavním strůjcem těchto snah po jeho odvolání, které ale nepovažoval za reálně uskutečnitelné, je říšský vicekancléř.

⁴³⁹ [Sega hovoří na základě několika tisků o neustálých urážkách Svatého stolce] „*et pur non se ne parla, perché l'imperatore tiene l'occhio a non disgustar i populi et i prencipi del regno et dell'impero, di qual se siano religione, stato o conditione, per non si preiudicare alle pretensioni delle contributioni nella prossima dieta, et per non alterar la presente pace di Germania, se pace però si può chiamare la quiete causata da tanta connivenza et confusione con così evidente scrupolo di coscienza propria, con manifesto progresso di perdita totale della religione cattolica tanto più presto, quanto prima sarà seguita intieramente quella della reputatione, che se ne va a vista de tutti a redine sciolte, al calpestio della quale attendono queste genti occultissimamente; et questo povero signore involo tra tante difficoltà et necessità è già ridotto a termine, ch'io per ci tengo compassione, ma non tanta, ch'io non ne tenga più alla religione cattolica, et alla perdita di tante anime che giornalmente precipitano nel baratro dell' inferno.*" *Ibid.*, s. 255.

⁴⁴⁰ *Ibid.*, s. 260 (č. 122). Datováno 24. června 1586.

⁴⁴¹ *Ibid.*, s. 279 (č. 127). List je datován 15. července 1586.

textu vyniká i význam Melchiora Khlesla, který byl zástupcem nuncia pro toto území. Jako zásadní pro budoucnost rakouské církve viděl existenci funkčního semináře, jehož odchovanci budou po náležité formaci ze strany jezuitů v těchto zemích působit. Upozornil také na rozepře mezi jezuitskou kolejí ve Vídni a tamní univerzitou.⁴⁴²

Sega i v dalších týdnech zůstával císařem spíše ignorován, i když byli v kontaktu. Nuncius v tomto období zaznamenal zmínky o snahách nekatolických vladařů v říši po vytvoření určité unie. Měl za to, že vicekancléři to bude podnětem, aby císaři přednesl nezbytnost odchodu nuncia, aby situace nebyla vyhrocena.⁴⁴³ V jednom z listů uvádí Sega i detail ilustrující Rudolfův přístup: císař chtěl využít výnosy některých církevních beneficí na financování platů některých muzikantů, z nichž přitom někteří byli i nekatolíci.⁴⁴⁴

Podstatně důležitější ale byly pro Segu zprávy o tom, že vyslanci ze Saska a Braniborska chválili postup císaře v otázce publikace buly *In coena domini*.⁴⁴⁵ Ve stejném listě se zmínil o tom, jaké jsou neshody mezi katolickými vladaři, zejména v souvislosti s možnou volbou Arnošta římským králem. Podle Segových informací snahy Arnošta, jejichž součástí měla být cesta do Saska, kazil arcivévoda Ferdinand skrze Jana Kinského. Císař pak považoval za vhodné, aby Arnošt do Saska nejezdil, ale vrátil se rovnou do Rakouska.⁴⁴⁶

Sega do Říma upřesňoval i své informace o snahách protestantských panovníků po vzájemně dohodě, ze které měla podle nunciových informací případně vzniknout liga, která by byla prezentována jako obranná. Sega volal po tom, aby něco podobného utvořila i katolická strana. Jako hlavní tahounku protestantských snah pak nuncius viděl královnu Alžbětu I.⁴⁴⁷ Císař ale zachovával značnou opatrnost a před nunciem vyjadřoval potřebu lepšího obeznámení se se situací, nicméně ho ujišťoval, že přijme potřebná opatření.⁴⁴⁸ V listu ze 4. listopadu pak Sega psal, že podle císařových informací se o žádném vytvoření protestantské ligy nejednalo.⁴⁴⁹

⁴⁴² Srv. *ibid.*, s. 264 (č. 123), datováno 1. července 1586. Text tohoto dokumentu odevzdaného císaři je otištěn jako č. 125.

⁴⁴³ *Ibid.*, s. 281 (č. 127). Datováno 15. července 1586.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, s. 283.

⁴⁴⁵ *Ibid.*, s. 290 (č. 130). List je datován 29. července 1586.

⁴⁴⁶ *Ibid.*, s. 290-291.

⁴⁴⁷ *Ibid.*, s. 294-297 (č. 132). Datováno 5. srpna 1586.

⁴⁴⁸ *Ibid.*, s. 316-317 (č. 142). Datováno 22. září 1586.

⁴⁴⁹ *Ibid.*, s. 337 (č. 151). Datováno 4. listopadu 1586.

Na Rudolfa II. se měli obrátit s obavami z možného sjednocení nekatolíků i mohučský a trevírský kurfiřt, přičemž měli navrhnout i volbu Arnošta nebo jiného z Rudolfových bratrů na pozici římského krále. Rudolfa to rozzuřilo a Sega doufal, že nebude Arnošta podezřívát z touhy zosnovat spiknutí.⁴⁵⁰ Podle nunciových informací se skutečně jednalo o tom, že by Rudolf umožnil Arnoštovi jak kandidaturu na římského krále a že by mu rovněž odstoupil i uherský trůn.⁴⁵¹

Jedna z poměrně vzácných zmínek o některé z vedlejších zemí Koruny české se týkala Slezska. Vratislavský biskup byl pozván k císaři, jak říká nuncius, jako slezský „*capitano et governatore*“. Sega konstatoval, že kvůli rozmachu hereze se nachází tento biskup v těžké situaci, ačkoli má k dispozici jak duchovní, jak světskou moc.⁴⁵²

Sega informoval do Říma o osobě, která se později ukáže jako důležitá pro dějiny zemí Koruny české: o budoucím pražském arcibiskupu Zbyňku Berkovi z Dubé. Nuncius psal o tom, že se plánoval vzdát své funkce administrátora řezenské diecéze. Ačkoli neznal přesné okolnosti, přimlouval se za to, aby se nástupcem Berky stal někdo, kdo nebude příliš úzce vázán vztahem k bavorskému vévodovi. Doporučoval konzultovat celou věc s Ninguardou, který byl Berkovým předchůdcem.⁴⁵³

Podobně jako dřívější nunciové vnímal rovněž Sega význam Viléma Rožmberského pro to, aby se vůbec nějakým způsobem mohly uplatnit kuriální záměry v rámci země. Upozorňoval na určitou rozepří mezi Rožmberkem a Rudolfem II. ohledně reálné aplikace protibratrského mandátu, která svědčí o rozporech mezi velmožem a panovníkem. Během nepřítomnosti Rožmberka ale nuncius každopádně považoval po konzultaci s Rumpfem za nemožné v otázce potlačení Jednoty mnoho učinit a věc byla odložena k nejbližšímu zemskému sněmu, kde už měl být Vilém přítomen.⁴⁵⁴ Pod vedením Rožmberka poté tento sněm probíhal podle Segova názoru klidně.⁴⁵⁵ Sega však upozornil z jednání

⁴⁵⁰ Podle Segy měl po čtení listů Rudolf reagovat následovně: „*guardate, che insolenza di questi prelati; questa è qualche orditura di mio fratello per sollecitarmi; pigliate queste lettere, tenetele sotto buona custodia, et non le comunicate a persona alcuna, né anco al vicecancelliere, ch'io vi ordinerò poi quel che si avrà da fare.*” *Ibid.*, s. 299 (č. 133). Datováno 12. srpna 1586.

⁴⁵¹ Srv. např. s. 329 (č. 146). Datováno 14. října 1586.

⁴⁵² *Ibid.*, s. 311 (č. 140). List je datován 9. září 1586.

⁴⁵³ *Ibid.*, s. 331-332 (č. 147). List je datován 14. října 1586.; podrobněji: *ibid.*, s. 344-346 (č. 155), datováno 2. prosince 1586.

⁴⁵⁴ *Ibid.*, s. 333-334 (č. 148). Datováno 21. října 1586.

⁴⁵⁵ *Ibid.*, s. 342 (č. 154). Datováno 25. listopadu 1586.

především na problém velkých dluhů císaře. Právě kvůli nim císař netlačil na pilu co se týče prosazování stíhání členů Jednoty.⁴⁵⁶ Nakonec, informoval nuncius, konzistoř pod obojí podala určitou petici, ale nebyla nijak vyslyšena. Segga měl za to, že když císař dostal víceméně co chtěl, dojde poté k určitému zintenzivnění potlačování Jednoty.

S rozhořčením Segga psal i o nové knize pocházející od Petra Codicilla z Tulechova (1533-1589). Šlo vlastně o studijní řád, který měl dle Seggy ale jasně nekatolické zaměření, přičemž považoval za skandální, že je v ní odkaz na císaře, ačkoli se v něm nachází svátky Jana Husa a Jeronýma Pražského, které císař zakázal publikovat.⁴⁵⁷ Litoval nedůslednosti pražského arcibiskupa, který by podle něj měl být tím, kdo bude mít nad podobnými záležitostmi dohled. Medek se měl zachovat i nevhodně, když privilegium pro studenty seminářů, které mu nuncius zaslal, prezentoval císaři jako pokus opět publikovat breve bez panovníkovy povolení. Panovník měl uznat, že možná arcibiskup celou věc poněkud přehnal, avšak chtěl být opravdu vždy informován předtím, než by podobný dokument byl zveřejněn. Považoval za vhodné konzultovat celou věc s kardinálem Madruzzim a zjevně měl Medka za nespolehlivého, podobně jako Trautsona.⁴⁵⁸

Segga se v jedné ze svých relací (datované 18. listopadu) neopomněl zmínit ani o obvinění Jana Kinského ze zločinu proti majestátu, který se týkal otázky pravomocí na Karlštejně. Nuncius dával najevo vůči tomuto „heretikovi“ zášť a byl rád, že bude nejspíš odsouzen, protože ho považoval za hlavního podněcovatele odporu proti vydání buly *In coena domini*.⁴⁵⁹ Kinský přitom patřil do okruhu Viléma z Rožmberka, který byl jinak důležitým článkem papežských snah. Během sněmu byl Kinský omilostněn, což později popsal do Říma i nuncius, který celou záležitost viděl jako velkou lekcí pro Kinského⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ *Ibid.*, s. 346-347 (č. 155). Datováno 2. prosince 1586.

⁴⁵⁷ Tento řád vyšel v 19. století edičně: Zoubek, František Jan: *M. Petra Codicilla z Tullechova Řád školám městským v Čechách a na Moravě l. 1586 akademií Pražskou vydaný: příspěvky k dějinám školství v Čechách*, Praha, Nákladem spolku Besedy učitelské, 1873. Codicillus byl od roku 1583 rektorem Karoliny a i díky svým studiím ve Wittenberku dal onomu řádu, který měl sjednotit výuku na různých partikulárních školách, opravdu evangelickou podobu. Krátký medailonek Codicilla lze nalézt v Hausenblasová, Jaroslava: *Petr Codicillus z Tulechova (†1589)*, in Hlaváček, Petr (et. al): *Kacířská univerzita: osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*, Praha, Toga, 2013, s. 101-105.

⁴⁵⁸ *NBII/1*, s. 353-357 (č. 158). Datováno 23. prosince 1586.

⁴⁵⁹ *Ibid.*, s. 340-341 (č. 153). Datováno 18. listopadu 1586.

⁴⁶⁰ *Ibid.*, s. 357-358 (č. 158).

Eventuální volba římského krále měla stále významné místo v Segově agendě a zmiňuje se tak o ní i v souvislosti se snahami Rudolfa po zisku hlasu saského kurfiřta. Nuncius komentoval, že snahy protestantů o povolení svobody svědomí se vždy objevují ve chvíli, kdy je císař ve slabší pozici, ale jsou prý marné. Měl to dosvědčovat i traktát *De Autonomia* Andrease Erstenberga,⁴⁶¹

V listu z 26. prosince Sega informoval o smrti polského krále Štěpána, kterou vnímal jako nebezpečnou pro slibnou obnovu katolické víry v Polsku. Báł se, že interregnum může přinést další roztržky a chaos. Měl za to, že pokud by se nástupcem měl stát někdo z habsburské dynastie, nejlepším kandidátem by byl arcivévoda Maxmilián. Celou záležitost považoval ale ještě za dobré promyslet.⁴⁶² Otázkou polského nástupnictví se kvůli důležitosti tohoto trůnu Sega zabýval i v následujících relacích, neboť šlo o jedno z hlavních témat v rámci habsburské dynastie. Jedním z uvažovaných kandidátů byl totiž mimo Maxmiliána i arcivévoda Arnošt a naději si zřejmě dělal i arcivévoda Ferdinand. S arcivévodou Maxmiliánem pak měl Sega možnost o celé záležitosti v Praze hovořit i osobně.⁴⁶³ Habsburky mimo to znepokojovala i poněkud záhadná cesta arcivévody Matyáše, která vzhledem k jeho předchozím činům nevěstila pro rodinu příliš dobrého. Císař hrál podle Segových informací v celé věci roli jakéhosi rozhodčího.

Jako refrén se v Segových relacích opět objevila skepse ohledně toho, že by Rudolf skutečně přistoupil k potlačení Jednoty, tentokrát kvůli plánovanému moravskému zemskému sněmu a kvůli jeho předpokládané cestě na sněm v Uhrách. V obou případech nuncius očekával, že panovník bude potřebovat kontribuce a tak se nedá očekávat skutečná akce proti „pikardům“. Eventuální absence Rudolfa kvůli sněmům v Uhrách a v říši by snad nebyla takovým problémem, kdyby se v Čechách nacházel dobrý arcibiskup, ale Sega pro Medka nacházel jen slova odsouzení.⁴⁶⁴

Sega už ale další vývoj mohl sledovat s výhledem toho, že při císařském dvoře již dlouho nepobude, neboť bylo v březnu ohlášeno jeho odvolání, které zřejmě souviselo s tím, že na dvoře panoval názor, že se příliš vměšuje do záležitostí

⁴⁶¹ *Ibid.*, s. 353 (č. 157). Datováno 16. prosince 1586.

⁴⁶² *Ibid.*, s. 359-361 (č. 159); V edici je uvedeno jako datace 23. prosince, avšak hned další dopis naznačuje, že šlo spíše o 26. prosince 1586. Sega ostatně sám mluví o události z vigilie Vánoc, což by 23. bylo nemožné.

⁴⁶³ K setkání mělo dojít 22. ledna. *Ibid.*, s. 378 (č. 164). Datováno 27. ledna 1587.

⁴⁶⁴ *Ibid.*, s. 366-367 (č. 161). List je datován 6. ledna 1587.

císaře. Nuncius oproti tomu zřejmě neměl důvěru v diskrétnost císaře.⁴⁶⁵

Svému nástupci Puteovi – ačkoli ho Reichenberger nazývá křestním jménem jako Giacomo, ve skutečnosti byl Antonio - zanechal Sega instrukce, které vyznívají spíše pesimisticky.⁴⁶⁶ Situaci popisuje jako velmi nepříznivou, a to i kvůli slabosti císaře způsobené nejednotou v náboženství, která sotva umožňuje panovníkovi v říši uchovat si světskou moc, natož chránit tu církevní. Je proto ale potřeba zaměřit se alespoň na zachování toho, co zbývá. Základem pro vykonávání funkce nuncia je podle Segy modlitba, kterou vidí jako nezbytnou. Podobně důležité je zachovat jednotu mezi papežem a císařem.

Papež má být nunciem informován o tom, co se děje, ačkoli s tím třeba v té chvíli nebude možné nic udělat. Nuncius má ale možné řešení i navrhnout. Nuncius radil svému nástupci jak přistupovat k císaři a doporučoval mu z dvora především Rumpfa a Ditrichštejna pro usnadnění přístupu k císaři. Má také udržovat kontakt jak se členy habsburské dynastie, tak s katolickými kurfiřty, preláty a vůbec s katolickými vladaři. Mimo nich mu měl cenné informace podat i rektor pražské jezuitské koleje. Neměl opomíjet ani kontakt s ostatními vyslanci na Rudolfově dvoře.

Puteo měl také brát ohled na místní zvyky, dávat najevo spíše lásku než působit, že se nechává vést nenávisť. Sega upozorňoval i na nechuť místních obyvatel k obyvatelům Apeninského poloostrova a do značné míry i ke katolické církvi, vzhledem ke konfesijnímu složení. Dával ale najevo, že ani katolíci mu jeho misi často příliš neulehčí.

Co se týká konkrétnějších rad, svému nástupci jich několik zanechal. Má skrze důraz na dodržování kompaktát a jiných dohod dbát na to, aby pod obojí nepřijímali učení luteránů, Jednoty a jiných „sekt“. Pro situaci v říši má dávat důraz na Interim, dodržování Augustany, pacifikace a dohody uzavřené na říšských sněmech. Má se skrze spis Segy seznámit i se situací v Rakousku. Proti

⁴⁶⁵ Srv. *ibid.*, s. 420, pozn. pod čarou 2, kde je citace jednoho z listů markýze ze Soragna, v němž píše: *“Il nuntio partirà, né starà in quella corte, perché l'imperatore non resta sodisfatto di lui, né esso in quella corte; anzi fui avvertito sotto segretezza che trattandosi una dieta, nella quale intervenivano li principi protestanti, egli mandò un biglietto a S. Maestà, instandola a stare su la sua, offerendole che si sarebbe fatta gagliarda lega per opporseli, et da S. Maestà fu mostrato il biglietto et scoperto tutto con malissima sodisfazione e con dispiacere estremo del nuntio. Mi viene affirmato per certo, ch'egli presume assai di se medesimo, e unde che li suoi discorsi pervagliano, e che spesso s'ingeriva, come fa secondo il parere del Sgr. Imbasciatore cattolico, nel particolare del matrimonio dell' imperatore.”*

⁴⁶⁶ Jsou otištěny v *ibid.*, s. 411-430 (č. 174)

konceptu svobody svědomí se má stavět skrze spis *De Autonomia* od Erstenberga. Vyrovnat se pak s biskupy a preláty, kteří jsou ve skutečnosti luterány, bude asi složité, ale Puteo má dohlédnout na to, aby císař neudílel regálie tam, kde chybí apoštolské potvrzení. Samotného císaře pak má nový nuncius nabádat, aby se nenechával strhnout k užívání církevních obročí apod. pro svůj vlastní zájem.

Dále Sega uvedl, že z instrukcí, které Malaspinovi zanechal Bonomi, platí v současnosti následující: Za prvé je třeba vyjmout Lužici z míšeňského arcibiskupství. Poté je třeba dovést do konce rozdělení financí na seminář pro chudé a na tři farnosti v pražském souměstí. Sega upozornil i na to, že dekret (mandát) proti Jednotě bratrské není reálně dodržován. Zmíněna byla i otázka konzistoře, včetně její petice podané na posledním zemském sněmu. Segu prý Rudolf požádal o vypracování dobrozdání, neboť si nebyl jistý, jaký postup zvolit. Ale ten se rozhodl, že bude lepší ho v písemné formě nepodat. Dále byla zmíněna jedna záležitost kláštera ve Fuldě, otázky čtyř kanovníků v Kolíně spojená s odpadnutím Truchsesse, obsazení prázdných biskupských stolců v Uhrách a potřeba svolání synody v rámci pražské arcidiecéze, která by přijala dekry Tridentského koncilu, jak tomu bylo učiněno na Moravě a ve Slezsku. Zásadní roli v tomto ohledu hrála vizitace.

Z toho, co bylo aktuální z dob Malaspinovy nunciatury, přetrvávalo dořešení některých problémů týkajících se Kolína, o nichž se má případně poradit s bavorským vévodou. Další záležitostí bylo požadované navrácení jednoho kostela v Hlohovsku katolíkům. O tom se měl, stejně jako v jiných záležitostech českých zemí, nuncius poradit s Vilémem z Rožmberka a s Jiřím Popelem z Lobkovic.

Intencí Malaspinovy bylo i uskutečnění vizitace. Puteo na tuto snahu nemá v tuto chvíli prý přímo navázat z důvodů, které mu Sega vysvětlit při osobním setkání. Má za to, že souhlasit s ní by pro římského pontifika v tuto chvíli nebylo vhodné. Nastupující nuncius se má případně informovat u papeže o dalším postupu a nejednat mimo patriční povolení. Sega chtěl papeže ještě o celé věci více informovat.

Sega kladl Puteovi na srdce i formaci nových kněží, a to zejména podporou snah Tovaryšstva Ježíšova o fungování semináře pro chudé a papežských kolejí. Mimo to má nový nuncius zkusit prosadit zavedení gregoriánského kalendáře, který není v platnosti ani v mnoha katolických územích a eventuálně pomoci k dohodě mezi

císařem a Benátskou republikou ohledně sporných hranic a uskoků.

Z doby nunciatury samotného Segy pak zbývala další témata. Šlo i o záležitost týkající se dvou anglických alchymistů, kteří po vyhnání nakonec vrátili a usadili se nedaleko od Prahy. Jeden z nich (označený jako Gilio Zoppo) měl možná chtít žádat o ochranný glejt pro to, aby se u císaře mohl ospravedlnit a bylo možné, že se s touto prosbou obrátí na Putea. Měl se v tom případě informovat o celé záležitosti u Franceska Pucciho.

Puteo měl rovněž přednést císaři, aby se na dalším říšském sněmu vzneslo jako téma to, že Kazimír ve Frankenthalu ukrývá uprchlíky z Flander, kteří jsou heretici a utíkají před pravomocí Filipa II. S tím byla do jisté míry spojena i situace katolíků, kteří museli podle Segových informací odejít z Cách. Zmínil se o setkání protestantských vladařů v Lüneburku, kde se možná jednalo o jejich unii, ač připouštěl, že informace o tom se různily. Podobně byly zprávy o tom, že se nekatolíci snaží spojit s Osmany proti katolíkům a o sbírání jednotek na západě říše.

Svého nástupce Segy upozornil i na nepříjemnosti spojené s bulou *In coena domini* a potřebu napomoci jmenování nového vyslance císaře u papeže po smrti posledního, kterým byl Giovanni Federico Madruzzo (zemřel již v dubnu roku 1586). Nedořešená byla i záležitost, která zabírala poměrně výraznou část Segových relací, a to sice neshody mezi nekatolíky a katolíky v Augsburgu. O této záležitosti se měl poradit i s rektorem tamní koleje jezuitů a s bavorským vévodou.

Další stále ještě nevyřešenou věcí byla administrace řezenského arcibiskupství, která se týkala i Zbyňka Berky, který chtěl jako administrátor odstoupit. Bylo třeba napomoci urovnání sporů mezi tamní kapitulou a bavorským vévodou. Segy chtěl tuto věc vyřešit cestou z Prahy, o čemž slíbil Putea informovat.

Záležitostí, která pak Puteovi zabírala asi nejvíc prostoru, byl i Segou připomenutý pokus Habsburků o získání polské koruny. Puteo měl svou pozornost věnovat i vyslanci maltézských rytířů, který požadoval v království navrácení některých komend. Poslední konkrétní věcí, o které Segy psal, je otázka věna Dorotey Lotrinské.

Segy pražské souměstí opustil v dubnu 1587. Nejprve na žádost papeže založil v Boloni Collegio piceno (tj. pro ty, kteří přicházejí z Piacenzy), a poté zamířil do

své diecéze. V roce 1589 se ale pod vedením legáta Enrica Caetaniho vydal na další důležitou diplomatickou misi, tentokrát do Francie, která následovala po atentátu na Jindřicha III. Po smrti papeže byl Caetani, který se zdál až příliš spojen se zájmy španělských Habsburků, sice z Francie stažen, avšak Sega zůstal.⁴⁶⁷ Nejprve jako vicelegát a posléze jako nuncius.

18. prosince byl Sega papežem Innocentem XI. jmenován kardinálem a ve Francii působil i nadále, za pontifikátu Klementa VIII., jako legát *a latere*. Během jeho mise se Jindřich IV. zřekl kalvinismu. U kurie nakonec převážilo přesvědčení Jindřicha omilostnit a přijmout do katolické církve. Sega, který měl prošpanělské sympatie, nakonec z Francie odjel v roce 1594. Stal se členem Congregatio germanica a byl mu udělen titulární kostel sv. Onofria na Gianicolu. V tomto kostele, v němž spočívají i těla několika členů vlivného rodu Madruzzo, byl uložen i po své smrti, ke které došlo 29. května 1596.

2. 1. 6 Antonio Puteo

Antonio Puteo pocházel z původně piemontské rodiny, jejíž počátky sahají přinejmenším do 11. století a jejíž název se nachází v mnoha variantách: (de) Puteo, Pozzo, Puzzo či Apuzzo.⁴⁶⁸ Postupem času se ale rozvětvila a její členové se usídlili i na mnoha místech Neapolského království. O Antoniu Puteovi se nám více dochovalo až od chvíle, kdy se stal arcibiskupem v Bari, podobně jako jeho strýc Giacomo (1495-1563), který byl mimo to děkanem Roty a kterému se dostalo kardinálské hodnosti.

Na základě buly z 16. prosince 1562, kdy se začal Antoniův arcibiskupský úřad, se dozvídáme, že Puteo byl doktorem obojího práva, klerikem v Nizze a měl pod svou správou benediktýnský klášter S. Marie de Grippa a titulární priorát St.

⁴⁶⁷ O této legaci Caetaniho srv. starší článek Manfroni, C.: *La legazione del cardinale Caetani*, in *Rivista storica italiana*, 1893, vol. 10, pp. 190-270.

⁴⁶⁸ O Antoniu Puteovi je velmi málo dostupných informací. Při zpracování medailonku jsem do značné míry čerpal z krátké biografie v samotné edici jeho relací: Schweizer, Joseph: *Nuntiatgeberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücke II: Die Nuntiat am Kaisershofe 2: Antonio Puteo in Prag 1587-89*, Paderborn, Schöningh, 1912, s. CXXXVII-CXLIII (NBII/2). Ještě starší, ale faktograficky platným zpracováním Puteova působení, s důrazem na jeho biskupský úřad v Bari je Garruba, Michele: *Serie critica de' sacri pastori baresi corretta accresciuta ed illustrata*, Bari, Cannone, 1844, s. 332-337.

Blasii Ord. S. B.

Puteo se v následujícím roce účastnil zasedání Tridentského koncilu. Na závěrečném zasedání, které se konalo 3. a 4. prosince 1563, nalezneme jeho podpis. Rezidenční povinnost, kterou koncil zdůraznil, se týkala samozřejmě i jeho účastníků a – byť až po napomenutí – do své arcidiecéze po jeho skončení vyrazil i Puteo. Po příchodu do Apulie nechal svolat dicecézní synodu, na které byly přijaty dekrety koncilu. Z následujících let se dochovala korespondence s Karlem Boromejským či Tolomeem Galliem.

V roce 1570 upadl Puteo do *suspensio a divinis* z důvodu neodvedení annáty. Byl ale brzy omilostněn díky Sebastianu Puteovi. V roce 1580 komunikoval s nunciem v Neapoli ohledně některých otázek týkajících se závětí. Puteo se odkazoval na zvykové právo své církve, které však nedokázal doložit prameny.

Do Bari Puteo pozval kapucíny, kteří zde v roce 1575 postavili klášter a podpořil i vznik koleje Tovaryšstva Ježíšova (1583), což Puteovu předchůdci doporučoval už Filip II. Za doby, kdy zastával biskupský úřad, se v tomto městě utvořilo také bratrstvo Panny Marie konstantinopolské. Mimo vzdělání a výuky katechismu podporoval Puteo i charitativní díla (např. v roce 1570 pomohl populaci čelit hladomoru).

Puteova koncentrace na správu arcidiecéze byla přerušena povoláním na nunciaturu na pražském dvoře, která se odehrála v letech 1587-1589. Už v roce 1586, jak se dozvídáme z listu císaře Rudolfa II. kardinálu Ferdinandu dei Medici, se ale ukazoval jako možný kandidát na tento úřad, a to v souvislosti s nelibostí, jakou si u Rudolfa získal Sega. Sixtus V. ale ještě předtím o Puteovi uvažoval jako o nunciu pro polský dvůr. Schweizer, autor edice Puteových relací, ho hodnotí jako poměrně nevýrazného a spíše „udržujícího“ nuncia. Na čas, který strávil na pražském dvoře, se ale určitě stojí za to podívat podrobněji.

Cestou do Českého království se Puteo zastavil i na dvoře arcivévodý Ferdinanda v Innsbrucku. Vladař na něj udělal velmi dobrý dojem a zdál se mu zapálený pro věc katolické církve. Prakticky to znamenalo snahu o uvádění tridentských dekretů do praxe, přinejmenším co se výuky náboženství týče. Mimo to se setkal i s kardinálem Ondřejem Rakouským (arcivévodovým synem) a se sestrou Ferdinanda Magdalénou.⁴⁶⁹ Jistě se před příjezdem do Prahy, kam dorazil 15.

⁴⁶⁹ NBII/2, s. 5-6 (č. 5). Datováno 4. května 1587.

května, stávil i v Pasově, aby předal tamnímu biskupovi list od Montalta. Montalto mu také v listu z 16. května dal jako hlavní úkol, aby zabránil neshodám v habsburském rodě kvůli nástupnictví v Polsku. To bylo jedním z témat i na první audienci Putea u Rudolfa II., ke které došlo 21. května. Zároveň šlo o hlavní náplň jeho působení v roli nuncia.⁴⁷⁰ Tím spíše poté, co se stal definitivně arcivévoda Maxmilián jedním z protikrálů. O tom, že šlo o záležitost, do které se výrazně zapojovala církevní hierarchie, svědčí i to, že diplomaticky aktivní byl v tomto ohledu i Stanislav Pavlovský.⁴⁷¹ Z Říma byl mimo to vyslán i Lelio Orsini, který nesl arcivévodovi Arnoštovi dary od papeže a s nimi i potvrzení toho, že se pro tuto chvíli stal favoritem Sixta V. Ve starší literatuře se dají nalézt názory, že papež už tušil, že kvůli postoji císaře Arnošt nebude zvolen kandidátem a tak mohly dary být jakousi útěchou, nezdají se ale odpovídat skutečnosti.⁴⁷² Z záležitostí týkajících se českých zemí Puteo psal o několika vyslancích ze Saska, kteří chtěli potvrzení držení některých lén v Míšni (snad je myšlena i celá Míšeň?).

V relaci datované 7. června 1587 Puteo prosil o rozšíření pravomocí na základě žádostí, které se k němu v Praze dostávaly. Arcibiskup Medek i jezuité měli za to, že kvůli nedostatku kněží je třeba dispensí k ordinaci *extra tempora*.⁴⁷³ Jiný typ žádostí se týkal povolení k uzavírání sňatků do čtvrtého stupně příbuzenství. Někteří věřící a doktoři teologie (*dottori theologi*) pak žádali o povolení číst zakázané knihy, a to jak z důvodu disputace s heretiky, tak kvůli studiu historie (*si per le dispute occorrenti contra heretici, si per la lettione delle historie*).⁴⁷⁴

⁴⁷⁰ Relaci o ní datoval nuncijs 26. května. *Ibid.*, s. 9-13 (č. 8).

⁴⁷¹ *Ibid.*, s. 16 (č. 10); Pavlovský informoval o novinkách i nuncia, srv. s. 135 (č. 65). Datováno 17. listopadu 1587.

⁴⁷² Tak situaci vykládal Paolo Viti Mariani. Srv. Viti Mariani, Paolo: *L'Arciduca Ernesto e la Santa Sede 1577-1594*, Roma, Desclée Lefebvre e C. Librai-editori, 1898, s. 18-24.

⁴⁷³ Nuncijs vyjádřil svůj názor v jiné relaci, datované 16. června, následujícími slovy: „*Monsig. arcivescovo di Praga ha havuto la lettera di V. S. Illma [Montalto, pozn. aut.], et io, conforme a quanto ella mi commanda nell' altra sua d'informarmi et scrivere, se il concedere la licentia di potere ordinare extra tempora i forastieri ancora può causar qualche abuso, dirò con ogni riverenza, che, come in queste parti è veramente grandissima penuria di sacerdoti et di gente, che voglia pigliar gli ordini sacri, et che però gli ordinarii spesso sono forzati a servirsi di persone di mala vita et costumi scandalosi, così mi pare di dubitare, che, dandosi questa facultà all' arcivescovo, si possa dare adito a tutti gli altri vescovi di fare a S. Stà la medesima istanza et col tempo arrogarsi questa auctorità per perpetua.*” *Ibid.*, s. 23 (č. 16).

⁴⁷⁴ *Ibid.*, s. 22-23 (č. 15), datováno 7. června 1587. O tom, že byl pro svěcení *extra tempora* a dispense v manželství udělen souhlas Říma, svědčí relace z 18. srpna 1587. *Ibid.*, s. 57-58 (č. 28).

Puteo nezapomínal na Segovy instrukce a připomenul Rudolfovi i potřebu neudílet nově zvoleným biskupům světské statky a hodnosti předtím, než budou schváleni Svatým stolcem. Puteo argumentoval při setkání s císařem i tím, že pouze katolíci mohou v těchto pozicích posílit panovníkovu autoritu. Puteo připomněl vladaři i neobsazené biskupské stolce v Uhrách. Císař odpověděl nunciovi, že pro příště bude vždy dbát na souhlas Svatého stolce u nových biskupů v říši a že stolce v Uhrách budou brzy obsazeny.⁴⁷⁵

Jestliže je nemožné v rámci této disertace sledovat polské a uherské záležitosti do větších detailů, je oproti tomu nezbytné věnovat o to větší zájem událostem zemí Koruny české, které Puteo zmiňuje. V listu datovaném 23. června tak hovoří o zájmu Václava Benešovského (Schweizer píše v poznámce, že šlo o Fabiána Rezka, ale ten byl administrátorem až v letech 1591-1594), administrátora pod obojí, který měl podle něj vyjádřit zájem navrátit se ke katolické církvi. Vzhledem ke zkušenostem předchozích nunciů ale Puteo nedával těmto proklamacím Rezka a jeho spolupracovníků příliš velkou váhu. Snažil se k nim ale prý přistupovat mile a spoléhal i na aktivitu Viléma z Rožmberka a Jiřího Popela z Lobkovic.⁴⁷⁶ Podobně jako jeho předchůdci se tak nuncius spoléhal na přední katolické velmože a konzultoval s nimi svůj postup. Měl v plánu schůzku, na které mimo Rožmberka měli být přítomní další katoličtí páni, Lelio Orsini a Alexander Voit, rektor pražské koleje Tovaryšstva Ježíšova. Na ní – i když z relace není jisté, zda na schůzce nebyli spíše jen páni – se v zásadě dospělo k tomu, že se od husitů jedná o reakci na jejich špatnou situaci, kdy jsou pod tlakem kalvinistů a Jednoty. Aby se jejich úmysly prověřily, mělo se jim navrhnout sjednocení jen za cenu v podstatě úplného upuštění od všech rozdílností od katolické církve, ale tak, aby tím nebyli pobouřeni husitští věřící.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ *Ibid.*, s 25-26 (č. 17). Datováno 19. června.

⁴⁷⁶ “*Io sebbene presto poca fide alle lor [administrátorových spolupracovníků] parole, potendo imaginarmi, che si muovano con disegno, et sapendo quel, che hanno altre volte trattato senza frutto con altri nuntii, ho però voluto con usar loro piacevolissime parole persuaderli a farsi, che si vegga di questa loro buona intentione qualche effetto, si come d'altra parte ho ricordato a questi principali sig. del regno et in spetie al sig. di Rosemberg et al sig. Giorgio Popel prefetto, che come tengono il primo luogo tra catholici, così ad essi tocca principalmente di abbracciare questa prattica, et con ogni auctorità et gratia operarsi, perché a gloria di Dio et essaltatione di santa chiesa se ne vegga l'essito desiderato.*” *Ibid.*, s. 29 (č. 18).

⁴⁷⁷ “*la lor fede [pod obojí] è sospetta a catholici, e si crede, che non per altro hora tentino questo che per vedersi negletti da tutti et per non poter patire la pressura, che dai piccardi et calvinisti ricevono. Col sig. di Rosemberg et con molti principali del regno hebbi l'altro giorno su questo particolare lungo raggionamento, et si fecero molti discorsi, concludendosi*

Puteo do Říma referoval rovněž o ne zrovna příkladném životě některých řeholníků, kteří způsobovali u katolíků pohoršení a u nekatolíků pobavení. Provinciálové ale prý měli strach, že pokud by proti nim zakročili, tak se z nich stanou heretici a donutit je, aby se vrátili do Itálie, považovali za obtížné. Nuncius proto prosil Montalta, aby, pokud to uzná za vhodné, konzultoval další postup s generálními představenými řádů, jejichž členů se to týkalo, přičemž doufal v nahrazení řeholníky, kteří budou znát jazyk, budou mít víru (vzdělání) a budou žít příkladně.⁴⁷⁸

Relace ze 14. července obsahuje informaci o tom, že vyšla v češtině kniha „Odpověď na šest mylných demonstrací“ (*Risposta a sei dimostrazioni fallaci*), která obsahuje mnoho pomluv proti praxi katolické církve, jejímž autorem měl být Tadeáš Hájek z Hájků (pod pseudonymem Silvano Uberino). Když na to nuncius upozornil císaře s tím, aby byla četba této knihy zakázána a potrestal vydavatele i autora, Rudolf se podivil, že ho na to neupozornil pražský arcibiskup, který měl tyto věci na starost. Při té příležitosti Puteo požadoval na panovníkovi uplatnění mandátu proti Jednotě, ale ten nepovažoval současnou situaci za vhodnou. Posun v této záležitosti se očekával po vyřešení polské otázky, jak sdělil panovník i katolickým velmožům, kteří vladaře navštívili pobídnuti nunciem.⁴⁷⁹ S českými zeměmi je v této zprávě spojena ještě informace o opatření, které Rudolf vydal pro všechny obyvatele Slezska, Moravy a Lužice, kterým bylo pod hrozbou trestů zakázáno vstupovat do služeb krále Navarry.⁴⁸⁰

Co se týče Uher, tak nuncius informoval v srpnu, že Rudolf konečně začal obsazovat biskupské stolce, ačkoli mnohé ještě zůstaly bez pastýře. Otevřel se tím ale analogicky k říši problém s investiturou.⁴⁸¹ Císař argumentoval uherskými privilegii a citlivostí tamních mocnářů na jejich dodržování, i na specifickou situaci danou blízkostí Turků a množstvím heretiků, čímž legitimizoval až

finalmente, che per far prova della sincerità et candidezza dell' animo loro saria bene di darli speranza di presta unione, ma intanto persuaderli a lasciar prima i loro abusi et ripigliar li riti antichi et ceremonie della chiesa romana, conformandosi con essa in modo però et con destrezza tale, che il popolo husita scandalizzato di loro non habbia materia di sollevarsi et adherire ai piccardi o calvinisti, come altre volte hanno minacciato di fare.” Ibid., s. 34 (č. 19). List nese datum 30. června 1587.

⁴⁷⁸ Ibid., s. 30.

⁴⁷⁹ Ibid., s. 44-45 (č. 22). Datováno 14. července 1587. Arcibiskupa podle nuncia kritizovali pro opomíjení věcí svého úřadu i katoličtí velmoži, ale přiznával, že aby celou situaci zhodnotil, bude potřebovat čas. Ibid., s. 47 (č. 23), datováno 21. července 1587.

⁴⁸⁰ Ibid., s. 46 (č. 22). Datováno 14. července 1587.

⁴⁸¹ Ibid., s. 58-59 (č. 28). Datováno 18. srpna 1587.

dostatečné přijímání souhlasu Svatého stolce.⁴⁸²

Puteo předložil na kurii i požadavek Jiřího Popela z Lobkovic, který usiloval podle nunciových informací o zisk kadaňského konventu, který patřil františkánům a nyní byl pod správou nekatolíků. Lobkovic o to chtěl žádat Rudolfa. Puteo ho upozornil, že musí dbát na případný souhlas Svatého stolce (který byl skutečně udělen). Do kláštera se měli případně vrátit buďto františkáni, nebo jiní řeholníci.⁴⁸³

V relaci z 25. srpna nuncius informoval o tom, že administrátor Benešovský se spolu se dvěma dalšími členy konzistoře pod obojí zřekli za přítomnosti jezuitů, nuncia a dalších duchovních bludů a složili vyznání katolické víry.⁴⁸⁴ Požadovali poté obsazení zbylých míst v konzistoři katolickými kněžími. Pod reálnou správou konzistoře bylo prý jen 400 z 1450 farností, zbytek byl ve správě heretiků. Katoličtí kněží by postupně mohli začít situaci obracet. Tyto události poté Puteo oznámil arcibiskupovi, který se ale vyjádřil skepticky a nechtěl poskytnout kněží, protože doufal, že konzistoř pod obojí brzy zanikne a farnosti pod její správou se navrátí jemu.

Záležitostí se v Římě zabývali kardinálové Kongregace Posvátného officia, jejichž hodnocení bylo zasláno nunciovi.⁴⁸⁵ Puteo je poté předložil konzistoři, která se k nim následně vyjádřila, díky čemuž známe i návrhy kongregace. Podívejme se nyní na ony odpovědi konzistoře na otázky z Říma, které jsou rozvrženy do šesti bodů.⁴⁸⁶

První zněl, že Praha (vnímaná zde jako jedno město) má sice mnoho kostelů a farností, avšak téměř všude se slouží v ritu pod obojí, s výjimkou katedrály, jezuitského kostela a kostelů dalších řeholí. V bohoslužbách lze ale nalézt i další nedostatky.⁴⁸⁷

Druhý se zabýval tím, že je třeba, aby ti, kteří mají být svěceni na kněze, znovu učili podle katolického učení a ritu. Z toho důvodu by se jim neměla svěřovat

⁴⁸² Srv. *ibid.*, s. 80-81 (č. 37). Datováno 1. září 1587.

⁴⁸³ *Ibid.*, s. 59 (č. 28), datováno 18. srpna 1587; s. 101 (č. 48), datováno 6. října 1587.

⁴⁸⁴ Tyto skutečnosti popsal ve své práci už Matoušek, Josef: *Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administrátora Rezka*, *Český časopis historický*: Sv. 37, č. 1,2 (1931), s. 26-27.

⁴⁸⁵ *NBII/2*, s. 119 (č. 59). Datováno 27. října 1587.

⁴⁸⁶ *Ibid.*, s. 145-147 (č. 71). Relace nese datum 8. prosince 1587.

⁴⁸⁷ “*Si dice dunque al primo, che la città di Praga, benchè habbia molte chiese et parochie, non ne ha però alcuna, nella quale siano celebrati i divini offitii con altre ceremonie et riti che hussitici, eccettuate la cathedrale, quella dei gesuiti et altre poche di regolari, quali riti et ceremonie sono anco congiunte con vari abusi.*”

žádná pravomoc, dokud nebudou shledáni vhodnými ze strany nuncia nebo ordináře, a poté, co před jedním z nich vyznají katolickou víru. Administrátor a konzistoři nabízeli postarat se o výchovu části těchto budoucích kněží, nuncius ale poukázal na problém schizmatu husitů. V této odpovědi byl zmíněn i předpokládaný problém, kterým bude pro lid omezení vernakulárního jazyka během bohoslužeb, což je v Čechách považováno nejen ze strany pod obojí za dlouholetou tradici.⁴⁸⁸

V odpovědi na třetí otázku dává administrátor i další členové konzistoře najevo svou ochotu kázat, že papež je hlava katolické církve, a že je třeba tomu věřit, chce-li člověk dojít spásy. Poručí tak činit i dalším kněžím a prosí o kněží, kteří by nahradili heretiky. Nuncius poznamenává, že to však až do této chvíle nedělali, a bez adekvátní omluvy.⁴⁸⁹

Čtvrtým bodem v odpovědích je reakce na obavy z toho, že se nově ordinovaní vrátí zpět k omylům. Konzistoř v podstatě odpověděla poukazem na druhou odpověď a že případně může pomoci obrátit se na jezuity.⁴⁹⁰

V páté části konzistoř odpověděla, že není proti tomu využít služeb již vysvěcených katolických kněží, a pokud nevyužila nikoho z žáků pražského semináře, bylo tak proto, že nemohli.⁴⁹¹

⁴⁸⁸ *”Al secondo rispondono, che gli ordinandi di novo haveriano da insegnare la dottrina et i riti catholici, al quale effetto havevano proposto, che potesse giovare l’istituirli ben prima né si valer di essi o conferirli gli ordini, avanti che fusse noto costoro esser tali, che si potesse sicuramente fidarli l’administratione delle cose ecclesiastiche, fussero approvati dal nuntio o dall’ ordinario et alla presenza dell’ uno o dell’ altro di essi havessero pubblicamente fatta la professione della fede. Si offerivano però l’administratore et glialtri di scegliere un certo numero di giovani et, ricevendoli in cura et ammastrandoli procurar, di renderli habili agli ordini et al carico delle parochie, il quale administratore et colleghi tuttavia, come scrissi, stanno dentro il corpo scismatico degli hussiti. Et sebbene due di loro dicono di astenersi dal celebrare messa col preteso di aspettare la riconciliatione delle chiese, nondimeno usano nella celebratione dei divini offitii il canto volgare, allegando, che a questo uso sia impossibile provvedere se non con longo tempo, perché, introducendosi in un subito l’idioma latino, il popolo male avezzo non potrebbe fermare a così repentina novità et a cosa, che non solamente è detta dagli hussiti, ma considerata da huomini prudenti et religiosi, tratti dal rispetto dell’ antica et immemorabile consuetudine di questa plebe.”*

⁴⁸⁹ *“Al terzo si offeriscono l’administratore et gli altri principali del concistoro a predicare, che il papa sia capo della chiesa catholica, et che di necessità di salute sia il creder così, come anco dicono, che ordinaranno, che ciò sia fatto dagli altri et per questo desiderano, che siano loro dati sacerdoti a fine di riempire le parochiali di buoni ministri et sciacciarne gli infetti. Fin qui però non l’hanno fatto, né sanno trovar cause sufficienti da scusarsi.”*

⁴⁹⁰ *“Circa il quarto et la cautela, che quelli, i quali si ordinaranno di novo, non ritornino per alcuna cagione o interesse alli primi errori et opinioni, pareva agli hussiti, che per le difficoltà, le quali patisce ogn’altro rimedio, potesse bastare il consiglio accennato nella risposta al capo secondo, o vero si sariano potuto fare instruire dai giesuiti.”*

⁴⁹¹ *“Per risposta del quinto dicono, non recusare di pigliare sacerdoti catholici già ordinati, anzi ne fanno istanza, come nelle lettere di 25 d’agosto scrissi, et pigliaranno sempre volentieri quei sacerdoti, che dal nuntio o dall’ ordinario li veranno dati, dicendo, che, se non hanno*

Šestá odpověď se týká toho, že prý ti, kteří již přistoupili ke katolické víře uznávají způsob podávání kalicha podle ritu katolické církve pod podmínkami, které jim podle názoru byly uděleny. Chtějí tento způsob rozšířit i mezi lidem, ačkoli mají za to, že to bude obtížné a často jsou nuceni jednat podle zvyklostí.⁴⁹²

K tomuto bodu se vyjádřil obsírněji nuncius, který oproti arcibiskupovi navrhuje přijmout doplnění konzistoře a slibuje si od ní omezení působení nekatolíků.⁴⁹³ Zároveň ale posléze konstatuje, že záleží hlavně na reakci císaře a katolických pánů, přičemž předpokládal, že panovník bude z obavy lidu před novotami jednat opatrně, i díky tomu, že jeho rádci mu doporučují postupovat podobně, jako to dělal jeho otec, Maxmilián II.⁴⁹⁴

Po volbě arcivévodý Maxmiliána polským králem se habsburská diplomacie snažila získat podporu proti Zikmundovi, který byl arcivévodovým protikrálem, i od Svatého stolce. Kurtz se tak obrátil na Putea – který o tom referoval do Říma 17. září – s tím, aby papež podpořil Maxmiliána i finančně, a to i kvůli tomu, že byl vychován od narození katolicky a vždy tak i žil.⁴⁹⁵ Sixtus V. ale chtěl zachovat nestrannost jako „společný otec“. Podle toho, co nunciovi řekl Rožmberk, nemohl

sin' hora pigliato alcuno del seminario di Praga, è stato, perché non hanno potuto haverne.”

⁴⁹² *“Al sesto rispondendo i già professi la fede con altri del loro ordine dicono di osservare le conditioni, con le quali pretendono esserli stato concesso l'uso del calice, et che anco le vadano inculcando al popolo, ma per il malo uso, radicato nella moltitudine del popolo, esser molte volte costretti a permettere quello, che non dovrebbero.”*

⁴⁹³ *“All'ultimo del concistoro degli hussiti, poichè V. S. Illma commanda, che io le scriva il parer mio, dirò con quella riverenza et fede, che mi conviene: essermi sempre parso, che fusse più presto da supplirlo d'huomini catholici, come già scrissi nelle suddette di 25, che di lasciarlo affatto estinguere, poichè, sebbene non si deve far gran fondamento in questi, che vi sono hora per habito contratto et inveterato negli errori, nondimeno assai si haverebbe a sperare in quelli, che sinceri et in più numero si aggiungessero loro, col mezzo dei quali è da credere, che non solo si chiudera a piccardi et calvinisti l'adito nel concistoro, punto di molta importanza, ma si proveria ancora a altro di non minor conseguenza, che né tali né altri settarii s'introdussero nelle parochie, usando costoro per l'auttorità, che si hanno usurpata di confirmare i parochi, la debita diligentia in questo, sì come appresso insegnando nelle chiese et schole la dottrina catholica, si potria far concetto, che pianpiano questo popolo s'inducesse a discostarsi dalle falsi opinioni, nelle quali ha traboccato. Et quando non si facesse molto frutto nelle persone già adulte, almeno si farebbe nei figliuoli et altri, che per la tenera età tenessero dispositione a ricevere la buona et sana dottrina. In questo parere mi ha sempre confirmato il vedere, che l'arcivescovo di Praga, non volendo o non potendo rimediare hora all'intrusione di piccardi et calvinisti nelle parochie, tanto meno è per farlo all' hora, che caduto il concistoro, la maggior parte delle curate sarà ripiena di questi peggiori et più perfidi soggetti, che non sono gli hussiti”.*

⁴⁹⁴ *“Il negotio degli hussiti non può havere alcun buon fine senza l'auttorità dell' Imperatore et l'opera et aiuto di questi sig. boemi. Et S. Mtà, per quanto ho scoperto, è per andarvi molto timidamente ritardata dal dubio, che ogni novità possa causare alteratione nel popolo, et consigliata da alcuni suoi ministri, che proponedole l'esempio di suo padre lo persuadono a usare in questi tempi per le occasioni di diete et altre particolarità, come essi dicono, connivenza in tali casi.”*

⁴⁹⁵ *Ibid.*, s. 89 (č. 42). Datováno 17. září 1587.

císař počítat ani s přílišnou pomocí od Čechů, neboť je prý jednak s Poláky pojí dávné spojenectví, a případně by musel být svolán sněm, který by snad podpořil Rudolfa, ale ne jeho bratra. Šlechtici se také nejspíš cítili dotčeni, že s nimi císař celou záležitost nekomunikoval.⁴⁹⁶

Puteo dostal z Říma za úkol zjistit také to, zda by nebylo možné ulevit financím Svatého stolce tím, že by část prostředků na udržování seminářů v „Německu“ mohla získat ze zdrojů zemí Koruny české. Nuncius byl nucen odpovědět, že to není reálné, neboť většina beneficí v Čechách a na Moravě je buď v rukou heretiků, je juspatronátem šlechticů, anebo jimi disponuje císař.⁴⁹⁷

Obšírně se Puteo o situaci v Českém království rozepsal v relaci datované 10. prosince.⁴⁹⁸ Konstatuje značné rozšíření *pikardů* (Jednoty a snad i luteránů) a má za to, že pokud se nepřistoupí k nějakému opatření, zcela převládnou. Pod obojí jsou podle něho ochotni ke spojení se s pod jednou právě ze strachu před jinými nekatolíky. Císař prý proti *pikardům* nepostupuje s takovou razancí, protože kvůli jejich rozšíření by to mohlo vzbudit velký odpor. Nuncius opakuje i nespokojenost s arcibiskupovým (ne)postupem vůči knize, jejíž autorství se obecně připisovalo Tadeášovi Hájkovi. Arcibiskup se prý omlouval, že je to sice jeho pravomoc, ale chybí mu k jejímu vykonávání asistence světského ramena. Puteo kritizoval rovněž stav kněžstva v pražské arcidiecézi, i co se zanedbávání předepsaného vysluhování svátostí týče, přičemž z něho jasně viní i arcibiskupa. Špatná je i úroveň života řeholnic a řeholníků. Jako zásadní prostředek k nápravě vidí generální vizitaci, kterou ale nechce podle Segových instrukcí vykonat, pokud by Řím nedal jasné svolení. Důvod je ten, že jinak by se musela konat, jak se domnívají i katoličtí páni, z pravomoci panovníka. Nuncius se zdá být spíše pro ji za určitých podmínek vykonat, ale nezastírá, že jsou někteří mocní, kteří jsou proti tomu. Puteo také uvažuje o pomoci kněží z Itálie, Slavonska, Chorvatska, nebo Polska, ale vidí vždy jazykové problémy. Za velmi vhodné by považoval příchod kapucínů – kde ale vidí jako problém, jak by se užívali – a rozmnožení kolejí Tovaryšstva Ježíšova. Není si v tom ale jist ani podporou císaře, ani ze strany pánů. Problém by mohlo vyřešit lepší využití některých beneficí

⁴⁹⁶ Tolik píše v relaci datované 3. listopadu 1587. *Ibid.*, s. 126 (č. 61), srv. též s. 130-131 (č. 63), datováno 10. listopadu 1587. Rudolf byl rozhodně reakcí českých stavů zklamán (s. 138, č. 66). Datováno 24. listopadu 1587.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, s. 137-138 (č. 66).

⁴⁹⁸ *Ibid.*, s. 148-154 (č. 72). Datováno 10. prosince 1587.

přidružených k určitým klášterům, ale zde by opět větší jasno do stavu věcí mohla přinést až vizitace. V relaci, kterou poslal Puteo 19. ledna, se nachází zajímavá zmínka: arcibiskupská kancelář prý na rozdíl od panovnické nemá k dispozici registr klášterů a beneficí, je tedy třeba postupovat opatrně.⁴⁹⁹

Puteo se v této zprávě ještě výrazněji vrací k osobě arcibiskupa Medka, o kterém zatím není přesvědčen, že by byl heretik, ale rozhodně má za to, že je nedbalý ve svých pastýřských povinnostech, přičemž je v konfliktu i se stavy, o nichž je domnívá, že si uzurpují v mnoha případech pravomoci, které náleží jemu a že se nechávají strhnout jezuity. Na základě informací, které má nuncius od jezuitů, je toho názoru, že Medek patří k velkým odpůrcem vizitace právě kvůli stavu na místech, kde platí arcibiskupova jurisdikce. Sega měl za to, že by Medek měl být povolán do Říma, třeba z důvodu návštěvy *ad limina apostolorum*.

Montalto se k odpovědím husitů vyjádřil ve smyslu, že je vidět, jak jsou husité zatvrzelí hříšníci. Nestačí totiž hlásat, že papež je hlavou církve a držet se několika dalších článků víry, ale ostatní zanedbávat. Svatý otec ale z důvodu, aby jim bylo pomoheno, nechává rozhodnutí na nunciiovi, který se má rozhodnout podle situace na místě.⁵⁰⁰ V listu datovaném 16. ledna 1588, odpovídá na další nunciiovy relace. Opakoval zaříditi se v otázce konzistoře podle mínění Putea. Zajímavá je odpověď ohledně stížností na arcibiskupa, kde jménem papeže vyřizuje, že má nuncius Medka zaměstnávat, aby konal své povinnosti. Pokud to půjde tak arcibiskupa rovněž přesvědčit, aby se vydal do Říma (Medek se nakonec rozhodl do Říma později vyslat jako svého zástupce Kaspara Kirmesera). Zároveň vybízí nuncia aby dohlédl na to, že mu světské rameno bude skrze Rudolfa po ruce, aby se nemohl vymlouvat. Puteo ale zjevně zasáhl citlivé místo co se týče značné vstřícnosti ohledně vykonání generální vizitace s ochotou konat ji pod pravomocí císaře. Montalto vyřizuje podiv papeže, že takovou nedůstojnou možnost vůči Svatému stolci Puteo vůbec zvažoval.⁵⁰¹ Sixta V. překvapovala i

⁴⁹⁹ “Io non manco di diligentia per haver piena informazione delli monasteri et benefitii di questo regno et mandarla a V. S. Illma. Ma come nella cancelleria dell’ arcivescovo di Praga non si tiene alcun registro di cose simili et bisogna far capo alla camera imperiale con usar destrezza per non dare ombra, non ho sin’ qui potuto haver quella chiarezza, che desidero.” *Ibid.*, s. 186 (č. 86 (9)). Datováno 19. ledna 1588.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, s. 179-180 (č. 83 (6)). Datováno 9. ledna 1588.

⁵⁰¹ “Et come la visita del regno di Bohemia piacerebbe a S. Stà, se fosse fatta da V. S. come nuntio suo et visitatore apostolico, così le dispiace, che se le proponga, che V. S. visiti come ministro dell’ Imperatore, cosa insolita e indegna et pregiudicialissima all’ autorità di questa santa sede, et si meraviglia, che V. S. habbia dato orecchio a simile proposta” *Ibid.*, s. 183 (č. 85 (8)). Datováno 16. ledna 1588.

skutečnost, že je v Čechách nedostatek kněží, když utrácí značnou sumu na podporu jezuitských seminářů. Je ale pro, pokud císař nebo šlechtici chtějí zřídít další koleje Tovaryšstva. Především kvůli klimatickým podmínkám vidí jako dost problematický eventuální příchod kapucínů (kteří nakonec přišli do země až v roce 1599).⁵⁰² Na konci ledna pak Montalto informoval o nespokojenosti velmistra maltézských rytířů, kterému se nelíbilo, že Rudolf II. disponuje jejich komendami aniž by je patřičně konzultoval.⁵⁰³

Pozornost pražského dvora se upírala především na Polsko, kde byl zajat arcivévoda Maxmilián. Ačkoli se císař snažil zabránit, aby diplomatictí zástupci jednotlivých mocností – včetně nuncia – o zprávě ze začátku informovali, zjevně si diplomaté dokázali najít vedlejší kanály. Puteo tak využil služeb obchodníka Castellioho. Se stejným listem pak poslal zprávu o kláštorech v království a o jejich příjmech, nakolik se mu podařilo je shromáždit.⁵⁰⁴

Především kvůli zajetí arcivévody Maxmiliána po bitvě u Byčiny byl svolán zemský sněm. Nuncius a katoličtí páni na něm podle toho, co uvádí, zamezili tomu, aby se na nich jednalo o tom, že by mohli do země být zváni kazatelé z nekatolických území. Nuncius se v textu ospravedlňuje ohledně vizitace, on sám byl prý vždy proti.⁵⁰⁵ Puteo informoval i o jednáních zemského sněmu, kde čeští stavové nebyli nakloněni výraznějšímu vystoupení proti Polákům. K tomu, aby byl Maxmilián vysvobozen, ale byl pověřen jiný papežský diplomat. V listu datovaném 27. května 1588 informoval Montalto Putea, že k tomu byl vyslán jako legát kardinál Ippolito Aldobrandini.⁵⁰⁶ O jeho misi pojednal ve svém známém textu Karel Stloukal a budu se jí proto věnovat jen do té míry, pokud se blíže dotýkala záležitostí Koruny české. Jde každopádně o další doklad toho, že je třeba papežskou diplomacii chápat jako strukturovaný a přitom relativně flexibilní systém.

V korespondenci mezi nunciem a státním sekretářem nalezneme i zmínku o vyslání Františka, syna Adama z Ditrichštejna a budoucího olomouckého biskupa

⁵⁰² *Ibid.*, s. 184.

⁵⁰³ *Ibid.*, s. 194-195 (č. 91 (14), datováno 30. ledna 1588; Rudolf nunciovi odpověděl, že bere stížnosti v potaz, avšak „*non potrà fare di non avere ancora riguardo alle pretese del regno*”. *Ibid.*, s. 217 (č. 105 (28), datováno 8. března 1588.

⁵⁰⁴ *Ibid.*, s. 196-198 (č. 93 (16). Relace, v níž nuncius tuto skutečnost zmiňuje, je datován 2. února 1588.

⁵⁰⁵ *Ibid.*, s. 201-202 (č. 96 (19), datováno 9. února 1588. O odporu katolických šlechticů vůči cizozemským kazatelům srv. *ibid.*, s. 208 (č. 99 (22), datováno 16. února 1588.

⁵⁰⁶ *Ibid.*, s. 253 (č. 132 (55). Datováno 27. května 1588.

a kardinála, do Germanika. Na tomto studiu se svým dílem podílel doporučením i sám císař.⁵⁰⁷

Opět se ale potvrzovala důležitost Viléma z Rožmberka pro aktivitu nunciů. Puteo totiž některé otázky nechtěl otevírat před panovníkem, dokud Vilém, který byl mimo z důvodu indispozice, nebude zpět v Praze. Zejména o možnosti lepšího využití beneficíí ale hovořil nuncius i s Jiřím Popelem z Lobkovic. Očekávalo se ale nelehké jednání s královskou komorou, která měla vznášet nárok na to, že pouze jí náleží disponování s beneficií. Celou situaci navíc komplikovalo, že řada úředníků ve službě zemi nejsou katolíci.⁵⁰⁸

Puteo zůstával prakticky po celý průběh své nunciatury v Praze. Výjimkou byl v tomto ohledu výjezd do Plzně, kde se účastnil na pozvání městské rady procesí za poděkování toho, že Plzeň se ubránila nekatolíkům. Rožmberk využil toho, že Puteo opustil Prahu a pozval ho, aby ho přijel navštívit do Krumlova. Potvrdil, že jednání budou asi složitá, ale že až se vrátí do Prahy bude o tom jednat s Lobkovicem a udělá vše co bude třeba pro obecné dobro a pro poslušnost k papeži. Návštěvy Krumlova využil i k tomu, že se setkal s faráři Rožmberkova dominia. Počet těch, kteří se dostavili odhaduje na asi sto. Bylo mezi nimi mnoho uznávajících přijímání pod jednou, ale i mnoho těch, kteří uznávali přijímání pod obojí, jako povolené koncilem v Basileji a papežem Piem IV.

Nuncius opět kritizoval arcibiskupa, že nekoná své povinnosti, čímž brání většímu úspěchu katolické strany. Rozhodl se proto pokusit se sblížit Medka s katolickými pány. Vyzval po svém návratu arcibiskupa k tomu, aby ve společném postupu s Rožmberkem došlo k nápravě. Po uvážení nakonec dospěl k tomu, že by bylo lepší nedosazovat kněží do konzistoře pod obojí, protože by se tím mohla dát větší autorita k tomu, aby vyzývala lid k přijímání pod obojí.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ *Ibid.*, s. 218- 219 (č. 107 (30) a 108 (31)). Jde o zprávu Putea datovanou 14. března, odpověď Montalta v pozn. č. 5 z 21. března a list Rudolfa II. Sixtovi V. datovaný 3. března.

⁵⁰⁸ Puteo tak píše v relaci z 10. května 1588. *Ibid.*, s. 245-246 (č. 129 (25)).

⁵⁰⁹ Zde se kombinuje regest a přepis a není zcela jasné, kdo mínění o nevhodnosti dosazení konzistoře vyslovuje. Úsek zní takto: „Der Nuntius nahm sich nun im Interesse teils der Besserung der Pastorationsgeistlichen teils der Gewinnung des Volkes die Versöhnung des Erzbischofs mit den genannten Herren vor. Er stellte dem Erzbischof die Ignoranz und Immoralität seines Klerus vor Augen und mahnte ihn, mit Rosenberg Abhilfe zu schaffen. Und da er sah, daß zur Gewinnung des Volkes bei seinen Geistlichen angefangen werden müsse, so glaubt er, che *il supplire il concistoro degli hussiti, cosa proposta sin' hora, potria apportare notabile danno alla santa religione, perché rinforzati per questa via procurariano con più autorità di sollecitare i popoli alla perseveranza dell' uso della comunione sub utraque; che si vede esser loro potentissimo intento.*” *Ibid.*, s. 251 (č. 131 (54)). Datováno 24. května 1588.

Puteo byl přítomen i pražskému jednání členů habsburské dynastie.⁵¹⁰ Nuncius jim dal najevo, že přáním papeže je především pokoj a obecné dobré, čímž dal opět najevo, že nehodlá za každou cenu podporovat eventuální návrat Maxmiliána do hry o polský trůn. Arcivévodové podle nunciových slov odvětili, že o nic jiného než obecné dobro jim nejde a vyjádřili díky Svatému stolci, nejvroucněji prý Karel a Arnošt.⁵¹¹ Následující jednání už se konala i za přítomnosti španělského vyslance a zástupců zainteresovaných zemí, včetně Čechů, Moravanů a Slezanů. Pro nuncia nebylo ale jednoduché zjistit výsledky jednání. Podle toho, čemu porozuměl, nakonec z důvodu toho, že vlastně žádný z přítomných Habsburků nemohl – ať už s ohledem na finance, nebo odpor stavů – výrazněji pomoci, doufali především ve zprostředkování Aldobrandiniho.⁵¹² Válka měla být spíše poslední možností, a to právě z důvodu předpokládaných vysokých nákladů. Hlavním dodavatelem vojáků by v tom případě byl arcivévoda Ferdinand. Nuncius považoval za svůj úkol dohlížet na to, aby komisaři určení k vyjednávání z řad duchovních, mezi nimiž byl zvolen i Pavlovský, nezanedbávali své pastýřské povinnosti, budou-li vysláni.⁵¹³ Dále poskytoval zázemí a podporu vyslanci Aldobrandiniho, Tolosanovi, který přišel informovat císaře o vývoji jednání.⁵¹⁴ Tolosano zůstal v Praze až do 13. září, neboť císař pobýval nějakou dobu v Brandýse.

Nuncius neopoměl referovat do Říma o tom, že Rožmberk se z mnoha důvodů omlouval z toho být Rudolfovým vyslancem v záležitosti Maxmiliána, v čemž Puteo viděl důkaz, že Čechové nechtějí ohrožit relativně pokojné vztahy s Polskem.⁵¹⁵ Záležitosti spojené se zeměmi Koruny české se v této době vyskytují v podstatě pouze ve spojitosti s polskou otázkou, což teoreticky může být způsobeno i kritériem editora relací, ale spíše to odpovídá tomu, co Rudolf v tomto období považoval za podstatné. Snažil-li se dosáhnout podpory stavů, těžko mohl výrazněji vymáhat požadavky, které by byly velké části stavů proti srsti.

⁵¹⁰ Srv. Loserth, Johann: *Zum Einzug der Erzherzoge Ferdinand, Karl, Ernst und Matthias in Prag am 3. August 1588*, in *Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, XXXV (1897), s. 357-362.

⁵¹¹ *NBII/2*, s. 273 (č. 150 (73)). Relace nese datum 9. srpna 1588.

⁵¹² *Ibid.*, s. 276-277 (č. 151 (74)), datováno 16. srpna 1588.

⁵¹³ *Ibid.*, s. 280-281 (č. 153 (76)). Text je datován 23. srpna 1588.

⁵¹⁴ Informuje o tom v listu datovaném 30. srpna 1588. *Ibid.*, s. 289 (č. 156 (79)).

⁵¹⁵ Píše tak v relaci datované 4. října 1588. *Ibid.*, s. 319 (č. 170 (93)).

Velkou událostí pro Prahu byla návštěva Aldobrandiniho u císaře, ke které došlo v prosinci. Jako jeden z hlavních představitelů křesťanstva pochopitelně musel panovník nějakým způsobem vyjádřit legátu papeže určitou úctu, chvíli ale nebylo jasné jakou. Nakonec se rozhodlo, že císař ho sám, spolu se členy dvora a pány, přijede přivítat na koni.⁵¹⁶

K slavnostnímu vstupu Aldobrandina došlo 7. prosince. Rudolf opravdu legátu uvítal velmi honosně, přičemž celý průvod se hierarchizoval podle postavení jednotlivých jezdců. Aldobrandini se ubytoval v arcibiskupském paláci, odkud pokračoval do katedrály, kde byl uvítán Medkem. U hlavního oltáře legát vyhlásil odpušky, a poté se vydal zpět do paláce. Podle Puteových slov se vše odehrávalo za velké účasti lidu a zdálo se mu, že úcta, kterou Rudolf vyjadřoval vůči legátu, byla velkou vzpruhou pro podporu katolíků. Jednání mezi Aldobrandinem a císařem se pak zřejmě odehrávalo až následující den po obědě. V dalších dnech byl navštěvován jak ze strany císařských úředníků, tak i vyslanců. Puteo mu byl k ruce.⁵¹⁷ Aldobrandino odjel z Prahy 19. prosince.

Je známou skutečností, že během přítomnosti Aldobrandiniho mělo dojít i k pověstnému přípitku na budoucího českého krále, kterým snad měl být myšlen Jiří Popel z Lobkovic. Každopádně se jednalo o velmi pomalý začátek konce tohoto šlechtice, který byl oporou politiky kurie, ale zároveň rivalem druhého sloupu katolické církve v Čechách, Viléma z Rožmberka. V relaci ze 7. března 1589 Puteo hovoří o snahách Lobkovice zavést na chomutovském panství římský misál a breviář, které by nahradily dosavadní liturgické knihy arcibiskupství pražského. Nuncius sám kritizoval některé části breviáře pražského typu jako pohoršující a zároveň si stěžoval na arcibiskupa, že je nechce odstranit, protože si to prý nemůže dovolit z finančních důvodů.⁵¹⁸ Montalto na to odpověděl, že uvedení liturgických knih římského ritu je v pořádku za předpokladu, že nevzbudí zvláštní nevoli u věřících a neporuší to prerogativy arcibiskupa.⁵¹⁹

⁵¹⁶ *Ibid.*, s. 341 (č. 183 (106), datováno 29. listopadu 1588. Legát měl noc předtím nocovat v Brandýse. *Ibid.*, s. 343 (185 (108), datováno 6. prosince 1588.

⁵¹⁷ Celý popis příjezdu Aldobrandina ze strany Putea: *ibid.*, s. 344-345 (č. 186 (109), datováno 13. prosince 1588.

⁵¹⁸ *Ibid.*, s. 400-401 (č. 220 (28). Datováno 7. března 1589.

⁵¹⁹ „*Si contenta N. Sre, che si introduca il rito di officiare alla romana et quanto al messale et quanto al breviario nel clero et chiese della S. di Chomuntovie del sig. Giorgio Popelo, purché ciò si faccia senza alteratione et rumore di quei popoli et senza pregiudicio della giurisdictione ordinaria dell' arcivescovo di Praga*”. *Ibid.*, s. 428 (č. 232 (40). Datováno 5. (8.?) dubna 1589.

V dubnu roku 1589 se Puteo dozvěděl, že bude vystřídán, a že jeho nástupcem bude Alfonso Visconti, milánský prelát. Nezdá se, že by za tímto odvoláním stálo nějaké větší pochybení nebo nespokojenost, spíše kurie dospěla k tomu, že je čas na změnu, i kvůli Puteově diecézi.⁵²⁰

Až do svého vystřídání nicméně Puteo ve výkonu své funkce nepolevoval. Ze záležitostí majících bližší vztah k českým zemím lze zmínit jeho postřeh o tom, že Rožmberk u císaře upadl v částečnou nemilost, protože Rudolf měl za to, že jako komisař zastával více zájmy země, než Habsburků.⁵²¹ Neopomenul ani výzvu panovníka na českém sněmu, aby spolu se zástupci Moravy a Slezska napomohli k vyřešení situace kolem polské koruny.⁵²²

Visconti přijel do Prahy 3. července a byl Puteem uvítán. Následovaly návštěvy od ostatních vyslanců. O několik dní později absolvoval nastupující nuncius svou první audienci u Rudolfa, zatímco Puteo absolvoval svou poslední. Císař byl s jeho působením zřejmě spokojen, protože papeže explicitně požádal o to, aby bývalému nunciu byl udělen kardinálský klobouk.

Poslední písemností Putea, které je třeba věnovat bližší pozornost, jsou instrukce, které zanechal Viscontimu.⁵²³ Jsou poměrně obsáhlé. Stojí za to připomenout si témata, která ležela tehdy nunciům na srdci, protože pomáhají umístit jejich působení v zemích Koruny české do patřičného kontextu. Bližší vhléd do tematiky ale často možný není, jde o nesmírně bohatou škálu záležitostí.

Puteo nejprve nastínil, že rozmach reformace přinesl oslabení císařské moci a celkový zmatek. Měl za to, že činností nuncia je především zachránit to, co z katolictví zbývá. Obnovení dřívějšího stavu se mu nezdálo reálné.

Viscontimu doporučuje chovat se tak, aby působil důvěryhodně a aby měl dobré vztahy s Adamem z Ditrichštejna (který se ale už příliš nevměšuje), Wolfgangem Rumpfem a Jakubem Kurtzem. Trautson je sice předsedou tajné rady, ale kvůli vysokému věku už mnoho nezvládne. Zejména u posledních dvou má tedy vzbudit důvěru a přesvědčit je o tom, že mu jde o jednotu mezi papežem a císařem. Nemá zapomenout chválit vše, co císař udělá pro dobro katolické církve. Papež a císař mají být jako dva stavitelé, kteří mají dát budovu-říši, která není v

⁵²⁰ *Ibid.*, s. 427 (č. 232 (40)), srv. také poznámku pod čarou č. 5. Tento list byl datován 5. nebo 8. dubna, odesílatelem byl Montalto.

⁵²¹ Nuncius o tom psal v listu datovaném 6. června 1589. *Ibid.*, s. 465 (č. 253 (61)).

⁵²² *Ibid.*, s. 468 (č. 255 (63)). List je datován 13. června 1589.

⁵²³ Jsou otištěny v *ibid.*, s. 477-526 (č. 262).

nejlepším stavu, do pořádku. Má se snažit dostat do přízně i dalším členům dvora.

Při audiencích má Visconti jednat s mírností s ohledem na funkci, kterou bude zastávat a na uzavřenou povahu císaře. Má mu návrhy předkládat s přesvědčivými argumenty, které budou mířeny ke slávě a cti Boží, ale i k užitku císařových panství a Svatého stolce. Vzhledem k omezené moci císaře má argumentovat na základě dohod, pacifikací apod., ale vždy tak, aby z toho nekatolíci vycházeli jako skupina, která nedodržuje dohodnutá pravidla. Pokud by se debata příliš roznítla, je lépe mlčet, aby se neuzavřela cesta k možné dohodě. Na to bude vhodné pamatovat kupříkladu při jednáních, kde budou císařovi ministři podávat argumenty o svrchované moci císaře týkající se světských záležitostí církevních statků, aniž by hleděli na to, že je třeba rozlišovat u prelátů „dvě osoby“: jednu podřízenou církevní moci, druhou moci světské. Visconti má ale práva církve hájit a upozorňovat i na to, že světská moc závisí od duchovní. Nuncius nemá ani vzbuzovat podezření, že koná nějaká tajná vyjednávání, jako byl podezřelý Sega.

Nemá zapomínat na to být v pravidelném kontaktu s katolickými vladaři a preláty, zejména s arcibiskupem trevírským, vévodou bavorským, biskupem würzburgským, arcibiskupem salcburským a biskupy v Pasově, Vratislavi a Olomouci. Má být v živém kontaktu i s ostatními vyslanci a s jezuitskými kolejiemi. Bude muset nějakým způsobem jednat i s nekatolíky, přičemž nemá vybočovat z rozsahu svých fakult a přizpůsobit se místním zvyklostem, kterými jsou i hostiny. Pokud bude řeč o víře, nemá hovořit na způsob disputace, ale připomínat časy, kdy byla říše katolická, jak připomínají mnohé stavby.

Po pohledu na to, jakým způsobem má Visconti jednat, se Puteo následně věnoval konkrétním problémům. První z nich byla otázka bývalých kanovníků v Kolíně a Štrasburku spojená stále ještě s Truchsessovou aférou. Puteo měl přispět k tomu, aby katoličtí kanovníci ve Štrasburku obhájili svá práva. Druhou záležitostí byl v zásadě jurisdikční spor v Cáchách, kde se konfesní rozpory spojovaly s napětím mezi vévodou z Cleves a městem. Visconti má celou věc koordinovat se španělským vyslancem. Puteo považoval tuto věc za prvořadě důležitou, neboť v celé věci byli zapojeni i saský a braniborský vévoda

Třetím bodem Puteova textu je záležitost *husitů*. Po historickém úvodu a popisu kontextu vzniku konzistoře pod obojí, kde stojí za zmínku názor, že koncese ze strany Zikmunda vedly ke zhoršení situace, přešel k tomu, jak by měl postupovat.

Husité podle něho argumentují, že chtějí hájit katolickou víru, ale vlastně si uvědomují svou špatnou situaci kvůli rozmachu *pikardů*. Puteo komentuje jejich snahu po doplnění konzistoře argumenty pro i proti, které zvažoval. Nakonec se rozhodl počkat, jaké bude chování konzistoře. Nepřijali totiž jeho výzvu, aby administrátor a další členové ke katolické církvi přestoupili veřejně. Kvůli tomu, že i nadále zůstávali v církvi pod obojí, jim nechtěl dát absoluci. Puteo Viscontiho také upozornil na vyjádření Svatého oficia, protože toto vyznání složili tajně.

Čtvrtý bod se týkal nedávného poselstva vyslanců nekatolických vladařů, kde šlo především o záležitosti Cách a Augsburgu, ale i spory s arcibiskupem v Salcburku a biskupem ve Würzburgu.

Pátá záležitost se opět týkala konkrétně zemí Koruny české, přesněji Prahy. Puteo hovořil o plánech na zřízení tří katolických farností, stejně jako o projektu *casa dei poveri*, které měl financovat i císař. O tom, proč nebyl Puteo úspěšný ve svých snahách tak, jak by si představoval, mu pohovoří částečně on sám osobně a částečně i jezuita Voit.

Šestáým bodem, na který nový nuncius neměl zapomenout, se týkal Fuldy, kde se dlouhodobě potýkal opat s některými členy kapituly a šlechtici, přičemž se do sporu zapojil i biskup ve Würzburgu.

V sedmém bodě se Puteo opět vrátil k zemím Koruny české. Tentokrát byla tématem přítomnost *pikardů*, kteří sice podle Svatojakubského mandátu a jeho potvrzení měli být ze země vypovězeni, ale reálně se tomu tak v plnosti nikdy nestalo. Puteo připomíná, že se snažil v tom být panovníku nápomocen a předestíral mu, že jejich existence, která je nemalá i mezi šlechtou, je velkým nebezpečím co se týče zachování poslušnosti vůči panovníkovi. Nuncius považuje problém opravdu za vážný a myslí, že by snad pomohlo zaměřit se na nějakého významnějšího člena Jednoty, což by mohlo pomoci vyhnání všech jejich členů. Zatím ale k ničemu takovému nedošlo. Visconti se má o celé věci poradit s Rožmberkem a s Lobkovicem. Snad by se dalo začít s Hlohovskem, kde mají rovněž *pikardi* silnou pozici a zmocnili se oblasti. V tomto ohledu má navázat na snahy vatislavského biskupa a tamních katolíků. Na sněmeh v Praze se pak má nuncius snažit zamezit spojenectví mezi *pikardy* a husity.

Osmá záležitost, na kterou měl Visconti dohlédnout, se týkala vztahů mezi kurfiřty po akceptaci Arnošta Bavorského. Nuncius měl v zásadě obhajovat angažmá vojsk Filipa II. v bojích spojených s kolínským arcibiskupstvím, Puteo však zmiňuje i další záležitosti.

Devátý bod byl velmi důležitý a dá se shrnout do požadavku, aby Visconti přispěl k tomu, aby nebyly prelátům a biskupům udělovány regálie před tím, než budou potvrzení Svatým stolcem.

Další záležitostí byla možná vizitace v Kostnici-Kemptenu a eventuální způsob toho, jak ji provést. Situace byla v tomto ohledu dost podobná situaci v Čechách.

Jedenáctý bod se týkal toho, co se dobově nazývalo *Freystellung* a co Puteo překládá do italštiny jako *libertà della coscienza*, tedy svoboda (s)vědomí. Puteo se zmiňuje o pokusech sjednotit katolické kurfiřty a má za to, že by se v tom mělo pokračovat.

Ve svém výčtu svému nástupci připomenul problém neobsazených uherských biskupských stolců. Rudolf sice už většinu obsadil, ale výjimkou byla Ostrihom, která přitom byla zásadním místem.

Další bod pojednával o rakouských zemích. Puteo hovořil o tom, že koncese ze strany císaře Maxmiliána příznivcům Augustany způsobily velkou škodu a nedaří se ji zcela napravit, byť zejména arcivévoda Arnošt vykazuje velkou snahu. Vřele doporučuje vložit důvěru v Khlesla.

Ve čtrnáctém bode Puteo svého nástupce vyzýval, aby se snažil napomoci tomu, aby byli do pozice císařových rádců a vyslanců voleni vždy katolíci.

Následující záležitost se týkala pravděpodobného říšského sněmu, na kterém se budou řešit i záležitosti, na které se má nuncius připravit, jako už zmíněná svoboda svědomí.

Šestnáctý bod se týkal vysvětlení pozadí udělení probošství (*prepositura*) v Magdeburgu kolínskému arcibiskupu, pokud by to Visconti musel nadále řešit.

Další záležitostí bylo, aby nuncius napomohl k tomu, aby biskupové z říše a zemí Koruny české. a alespoň jeden uherský biskup, uskutečnili návštěvu *ad limina apostolorum*.

Puteo Viscontiho informoval i o problémech v rámci správy a administrace komend řádu maltézských rytířů v Čechách.

Devatenáctá záležitost byla spojena se snahami, aby se překonaly možné rozepře mezi vévodou z Cleves a jeho synem, tak, aby byla zaručena vláda katolíka na tomto území. Celou záležitost měl Visconti konzultovat případně se samotným vévodou z Cleves ale i s vévodou bavorským.

Puteo viděl jako podstatnou věc i to, aby Visconti dobře pozoroval aktivity kalvinistů, zejména Kazimíra, které považoval za velice nebezpečné. O něco méně, ale i tak intenzivně, má pozornost v podobném duchu věnovat i aktivitám Saska a Braniborska.

Visconti byl informován i o požadavcích polské koruny na část Slezska spadajícího pod českou korunu. Puteo považoval za důležité, aby se dodržovaly podmínky míru dojednaného i díky Aldobrandinimu.

Následně pojednal svému nástupci i spor mezi mantovským vévodou a knížaty z Novellary, která byla poměrně komplikovaná a na tomto místě nemá smysl se jí zabývat detailněji.

Všechnu svou podporu má Visconte věnovat Kolínu, jako opoře katolické víry v říši. Jako poslední případ zmiňuje v tomto ohledu spor s vévodou z Cleves o opevnění v Mulheimu.

Posledními dvěma body, které svému nástupci Puteo svěřil, bylo urovnání jednoho sporu týkajícího se uskoků a záležitost kolem Val di Taro

Instrukce poté Puteo zakončil popisem fungování říše. Jistě stojí za to zmínit jeho hodnocení císaře Rudolfa. Puteo říká, že Rudolf je označován jako cholerik a melancholik, což činí, že má čistou (*schietta*) mysl a miluje ty, kteří jsou schopni se přizpůsobit jeho nátuře. Co se týče náboženství, je prý Rudolf velmi zbožný, ačkoli mnozí si myslí, že by byl ještě zapálenější, pokud by jeho rádcové a služebníci chovali jiným způsobem.

Po svém odjezdu z Prahy zůstal Puteo zřejmě až do roku 1590 v Římě. Zemřel v roce 1592 a byl pohřben, stejně jako jeho strýc Giacomo, v římském chrámu S. Maria sopra Minerva.

2. 1. 7 Alfonso Visconti⁵²⁴

Alfonso Visconti (Visconte) se narodil v roce 1552 v Miláně do jedné z předních milánských rodin. Jeho otec se jmenoval Annibale, jeho matka, pocházející z Janova, Lucia Saulia. Spřízněn byl tedy i s rodinou Sfondrato, z níž pocházel papež Řehoř XIV. (pontifikát 1590-1591).

Svá studia Visconti absolvoval v Pavii, kde dosáhl doktorského titulu v oboru práv. Následně byl přijat do kolégia právníků v Miláně. Papežem Řehořem XIII. byl povolán do Říma jako referendář obojí signatury. Zjevně se osvědčil, neboť byl se značnými pravomocemi vyslán do Portugalska jako kolektor. Zastával zde také post vicelegáta či prolegáta u dvora kardinála Albrechta VII. Habsburského (jednoho z mladších bratrů císaře Rudolfa II.), který v této zemi působil jako místokrál od roku 1583. Za Sixta V. se Visconte stal auditorem komory a posléze byl na přímluvu kardinála Cusaniho jmenován nunciem na pražském dvoře.

Do Prahy vyrazil 26. dubna 1589. Cestoval přes Florencii (kde se setkal s velkovévodou), Piacenzu (kde přenocoval u Segy, jednoho z předchůdců na nunciatuře u císaře), Milán, Trident, Innsbruck, Salcburk (nuncius musel řešit poměrně nový spor mezi bavorským vévodou a salcburským arcibiskupem, který se týkal obchodu se solí), Mnichova, Linec a Vídeň do Prahy, kam dorazil 4. července. O týden později se mu dostalo první audience u Rudolfa II. Fakulty, které pro výkon svého úřadu obdržel byly, jak uvádí Schweizer, v podstatě stejné jako ty pro Segu a Putea.⁵²⁵

Visconti se věnoval mnoha tématům, která byla zmíněna v instrukcích od Putea. V rámci tohoto medailonku ale podobně jako v předchozích případech budou výrazněji zmíněny pouze ty záležitosti, které měly užší vztah k zemím Koruny české.

Jedna z nich byla spojená s plánovanou vizitací řeholníků ze strany arcibiskupa, ke které byl pověřen Římem. Viscontimu si však přišli stěžovat někteří cisterciáci, kteří měli za to, že arcibiskup je proti nim zaujatý. Nuncius ale v tomto případě

⁵²⁴ Při zpracování medailonku Visconteho a jeho nástupce Camilla Caetaniho jsem vycházel především z edice jejich relací: Schweizer, Josef: *Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst Ergänzenden Aktenstücken 1589-1592. 2. Abt., Die Nuntiatur am Kaiserhofe. 3. Bd., Die Nuntien in Prag: Alfonso Visconte 1589-1591, Camillo Caetano 1591-1592.* Paderborn, Ferdinand Schöningh, 1919. Citovat budu zkráceně jako NBII/3.

⁵²⁵ Brzy (8. srpna 1589) ale žádal o jejich rozšíření pro udílení pravomoci číst *libri prohibiti*, které nejsou náboženské, ale z oblasti práva, medicíny, historie apod. *Ibid.*, s. 25 (č. 18)

vyzval tyto následovníky sv. Bernarda k tomu, aby byli poslušni arcibiskupovi a tím vlastně i papeži. Montaltovi dále poznamenal, že stejně se zachová i v případných dalších případech tohoto typu. Vyzval však arcibiskupa, aby – pokud nemá jiný příkaz z Říma – nedopustil, aby byl během vizitace doprovázen úředníkem panovníka nebo království. Dlouhodobě prý totiž panuje mezi zástupci koruny názor, že mají právo na vizitaci *in temporalibus*.⁵²⁶

Ve stejné relaci popisoval nuncius dále to, že v listech Putea i dalších svých předchůdců nalezl, že se snažili v souladu se svými fakultami o vizitaci řeholníků v království. Vždy od tohoto záměru ale museli upustit, když dostali jasný příkaz, že ji nelze vykonat s někým, kdo by byl jmenován ohledně *in temporalibus* světskou mocí. Arcibiskup měl za to, že jinak vizitaci vykonat nejde a chce prý zkusit, aby byl císařem pověřen v záležitosti časných statků on sám. Viscontimu se to ale nezdálo jako dobré řešení a doporučil Medkovi ať to konzultuje s kurií. Měl ale za to, že bude postupovat ve vizitaci. Pochyboval také, že by bylo pro arcibiskupa možné vizitovat řeholníky na panství Rožmberka, kvůli skoro až nepřátelství mezi těmito dvěma muži. Nuncius prosil Montalta o to, zda jsou ochotni v Římě změnit názor co se týče účasti zástupce světské moci. I vratislavský biskup mu prý naznačoval, že pro mnohé kláštery na Moravě a ve Slezsku není jiná cesta k záchraně, než vykonání vizitace, k čemuž by pomoc světského ramene byla užitečná.⁵²⁷

Visconti upozorňoval i na aktivity muže, kterého Schweizer identifikuje jako Guillauma d'Ansel, který sídlil při dvoře ve službách francouzského krále a měl dlouhodobě ve skutečnosti sloužit zájmům Jindřicha Navarrského. Visconti se rozhodl z vlastní iniciativy lobovat pro to, aby císař Navarrského nepřijal jako panovníka, v čemž ho prý podpořili Harrach i Rumpf, pochopitelně s ohledem na to, jak se rozhodne papež.⁵²⁸

Stojí za to se v tuto chvíli pozastavit nad osobností Wolfganga Rumpfa, který byl vlastně jedním z hlavních klientů španělského krále na Rudolfově dvoře. Dokonce natolik, že i španělský vyslanec de San Clemente později (1595) navrhoval, aby se pozornost Filipa II. více zaměřila i na Pavla Sixta Trautsona a Johana Antona

⁵²⁶ *Ibid.*, s. 43-45 (č. 29). List je datován 12. září 1589.

⁵²⁷ *Ibid.*, s. 45-46.

⁵²⁸ Srv. *ibid.*, s. 61-63 (č. 36). Datováno 26. září 1589.

Barvitia.⁵²⁹ Rumpf byl v kontaktu se španělským prostředím přinejmenším od chvíle, kdy sloužil při více příležitostech mladým arcivévodům Rudolfovi a Arnoštovi v čase, kdy byli vysláni na dvůr Filipa II. Rumpf tam s nimi pobýval mezi lety 1564 a 1571. Ve Španělsku měl možnost se naučit nejen kastilštině, ale i seznámit se s některými sekretáři panovníka, jako třeba s Franceskem de Ibarrou. V roce 1574 mu byla Maxmiliánem II. svěřena diplomatická mise, při níž měl vyjednat na dvoře Filipa II. různé záležitosti. Španělský panovník se rozhodl si Rumpfa zavázat a poskytl mu slušnou penzi z Milánského vévodství. Mimo to se stal později i členem Svatojakubského řádu (*Orden de Santiago*). Filipa II. při slavnostním přijetí, které se odehrálo v květnu 1592 v Praze, zastupoval právě de San Clemente. Již roce 1579 se Rumpf oženil s Marií de Arco, dcerou Scipiona de Arco, čímž se ještě více spřiznil s dvorskou společností. Od Rudolfa obdržel také panství Weitra v Dolním Rakousku, kde začal s katolickou reformou, a to i poměrně nevybíravým způsobem.⁵³⁰

Obraťme nyní pozornost opět k Viscontimu, který se výrazně věnoval i slezskému prostředí. Císař měl totiž slezským šlechticům nařídít, aby neposkytovali komendy johanitů a benefícia s tím spojená nikomu jinému, než těm pocházejícím ze země (*naturali*). Podobně chtěl psát papeži a vratislavskému biskupu, aby neposkytovali benefícia a kanonikáty lidem pocházejícím z jiných zemí. Visconti informoval, že podle toho, co mu říkal vratislavský biskup, tak by to bylo k velké škodě katolické církve, protože ve Slezsku je jen málo opravdových katolíků, a tak se snaží obsazovat tato místa lidmi pocházejícími sice mimo Slezsko, ale pravověrnými. Papež se navíc snaží některá místa rezervovat odchovancům Germanika, což se nelíbí nekatolíkům, kteří proto žádali panovníka o toto opatření. Mimo to nuncius informoval i o tom, že ho skrze jednoho ze svých kanovníků vratislavský biskup zpravil o tom, že Rudolf II. dal příkaz slezským klášterům, aby nové opaty nevolili, ale nominovali dva kandidáty, z nichž by pak král zvolil jednoho. Mimo Slezska ale nuncius zaznamenal i stížnosti z Čech: tamní opaté si stěžovali, že by měl být jejich vizitátorem arcibiskup, kterého považovali za jakousi prodlouženou ruku krále a obávali se, že po vizitaci

⁵²⁹ NA Praha, Sběrka opisů – cizí archivy, *Simancas, legajo 1* (Praga, 7 de febrero de 1595), Guillén de San Clemente Filipo II.

⁵³⁰ Informace o Wolfgangu Rumpfovi srv. dle Edelmayer, Friedrich: *Wolf Rumpf de Wielross y la España de Felipe II y Felipe III*, in *Pedralbes*, 16 (1996), s. 133-163.

budou nuceni k ještě větší podpoře královské pokladny.⁵³¹ Nuncius podporoval ve snaze o obhájení církevních svobod a johanitů vyslance maltéžského řádu, který celou věc na pražském dvoře rovněž řešil.⁵³²

Visconti se zajímal ale i o to, aby se nešířily nekatolické názory. Z důvodu potřeby ochrany italské menšiny v Praze považoval za vhodné, aby byl Francesco Pucci, který sice v minulosti přestoupil ke katolictví, ale i nadále se projevoval přinejmenším diskutabilně, uvržen do vězení.⁵³³

Prostředí řeholního života se týkala i část relace z 19. září, kde Visconti informoval jednak o rozepřích v rámci německé provincie augustiniánů, ale i o skandálním chování sicilského převora konventu dominikánů sv. Anežky. Nuncius měl za to, že je lepší italské řeholníky raději vůbec neposílat, pokud by se měli chovat podobně, jako tento řeholník. Prosí o to, aby byl z úřadu propuštěn a aby se poslali příště takoví řeholníci, kteří by svým příkladem vzdělávali a ne pobořovali.⁵³⁴

Nuncius neopomněl referovat ani o tom, jaký vliv měl pobyt arcivévody Maxmiliána v Praze. Ten totiž obviňoval Rožmberka a Lobkovice, že jednali ve funkci komisařů pro dojednání míru více v zájmu království, než v zájmu jeho osoby. Rožmberk nebyl přítomen, i když zasedal zemský soud a Lobkovic se od té doby, co byl arcivévoda v Praze, na Hradě (pokud je tím myšlen *palazzo*) neukázal.⁵³⁵

Zdá se, že pro Schweizera byly přednější – z pohledu celoevropského a německého nepochybně zasluženě – spíše jiné Viscontiho zprávy než ty o českých zemích. Poměrně často se proto v rámci edice musíme spokojit s částečným regestem. Je to i případ listu z 31. října. Na základě odezvy z Říma nuncius potvrdil, že Rudolfovi předá informace od vratislavského biskupa a vybídne ho, aby ponechal svobodnou volbu opatů a představených. Co se týče arcibiskupa, zatím nijak ve vizitaci řeholí nepokročil. Oproti tomu generální představený cisterciáckého řádu pověřil vizitací jednoho původem francouzského

⁵³¹ *NBII/3*, s. 47 (č. 29). Datováno 12. září 1589.

⁵³² Srv. relaci z 25. prosince, *ibid.*, s. 119 (č. 58). Visconti zmiňoval v listu datovaném 12. prosince i kvůli jedné žádosti o dispens případ obnovy katolické víry ve slezské komendě pod správou Ottavia Spinoly (komořího Rudolfa), kde zjevně i s použitím síly zamezil tomu, aby tamní obyvatelé vyznávali nekatolickou víru. *Ibid.*, s. 128 (č. 61).

⁵³³ *Ibid.*, s. 65 (č. 38). Datováno 2. října 1589.

⁵³⁴ *Ibid.*, s. 59 (č. 35). Datováno 19. září 1589.

⁵³⁵ *Ibid.*, s. 68 (č. 41). Relace je datována 10. října 1589.

spolubratra. Nuncius ho podporuje nakolik je to možné.⁵³⁶

S řeholním životem souvisela i další záležitost, kterou nuncius řešil. Týkala se kláštera ve Vyšším Brodě, který kvůli nedostatku vhodných bratří neměl opata. Rožmberk ale nakonec docílil toho, že vizitátor, spolu s opatem kláštera ve Zbraslavi (Aula Regia) odebrali do Vyššího Brodu a pomohli zvolit opatem *Franceska Petzelia* ze Saska, který měl být dobrých mravů. Zjistilo se však, že je synem bývalého mnicha a bylo tedy třeba získat pro něj dispens, o což prosí jak zmínění vizitátoři, tak Rožmberk.⁵³⁷

Důležitou událostí byla smrt Medka, ke které došlo 2. února 1590. Snahám o nalezení vhodného nástupce totiž byly věnovány v následujících letech nemalé snahy; k biskupskému svěcení arcibiskupova nástupce se ale dospělo až v roce 1593.

Snahy světské moci o uchování si značného vlivu dokumentuje i následující případ. Kancléř arcibiskupství informoval Viscontiho o kontextu toho, proč arcibiskup hned nevydal jednu požadovanou bulu, která měla být zveřejněna. Připomenul nunciovi případ Segy a tedy i fakt, že každá bula má být před publikací konzultována a schválena panovníkem. Medek proto bulu nejprve předložil ke schválení k publikaci a byla od *consiglio di Bohemia* na několika místech upravena (rozumím-li dobře výrazu *pontata*). Visconti na audienci u císaře zdůraznil význam toho, jak se v podobných záležitostech chová, protože to slouží jako příklad. Panovník se nijak konkrétně nevyjádřil a řekl Viscontimu, že mu dá vědět během několika dní. Nuncius měl za to, že pro příště by bylo dobré celou věc lépe naplánovat a nyní po několika úpravách dohlédne na vydání buly.⁵³⁸ O týden později už mohl nuncius do Říma informovat, že díky iniciativě Rumpfa Rudolf povolil hlásání jubilea.⁵³⁹ Nuncius se osobně vyhlášení jubilea účastnil a zmínil i případ faráře, který se nedávno zřekl pod obojí a sám ho vyhlásil. Nuncius informoval, že neúnavně pracuje na obrácení husitů a doufá, že v tom napomůže jmenování pro věc zapáleného arcibiskupa ze stany císaře.⁵⁴⁰

⁵³⁶ *Ibid.*, s. 91 (č. 48). Datováno 31. října 1589.

⁵³⁷ *Ibid.*, s. 133 (č. 64). Ve stejné relaci – datované 2. ledna 1590 – je zmínka o tom, že bude zveřejněna bula o jubileu. Medek ale následně onemocněl a vzkázal nunciovi, že způsob publikace bude záviset na domluvě s katolickými zemskými úředníky, navzdory námitkám Visconteho. *Ibid.*, s. 137 (č. 69), datováno 23. ledna 1590.

⁵³⁸ Relace je datována 13. února 1590. *Ibid.*, s. 142 (č. 72)

⁵³⁹ *Ibid.*, s. 146 (č. 74). Datováno 20. února 1590. Ve stejném listu je řeč i o vizitaci cisterciáckých klášterů.

⁵⁴⁰ Srv. *ibid.*, s. 152 (č. 78). Datováno 20. března 1590.

Ukázalo se, že ke jmenování nového arcibiskupa ale hned tak nedojde, ačkoli nuncius doufal, že císař se spolu s zemskými úředníky vyjádří co nejdříve. Visconti se obával, že celá záležitost se potáhne dlouho.⁵⁴¹ Visconti dostal i informace, že kvůli absenci arcibiskupa dokonce někteří duchovní sloužící poblíž hranice se Saskem začali sloužit podle luteránského způsobu.⁵⁴² U císaře neuspěl ani poukazem na to, že po smrti Sixta V. už byl zvolen nový papež a pražská arcidiecéze je zatím vdovou.⁵⁴³ Kromě pražské arcidiecéze se Visconti věnoval rovněž vratislavskému biskupství, kde obstarával především roli prostředníka k posouzení eventuálního udělení různých dispensů.

Spor, který svědčí o důležitosti reprezentace v raně novověké společnosti, musel Visconti řešit při otázce precedence během pohřbů katolických pánů. Nuncius poměrně ostře kritizuje představeného dominikánů, který zjevně odmítal Viscontioho příkaz, aby nechali jít alumny jezuitů spolu s ostatním klérem. Dominikáni by se prý měli vizitovat, a to s fakultou moci poslat nehodné řeholníky do Itálie (tu již ale teoreticky nuncius k dispozici měl). Stejně prý svým způsobem života často pohoršují. Nuncius ale nechtěl proti této řeholi zasáhnout bez explicitního souhlasu z Říma.⁵⁴⁴

Součástí zpráv do Říma bylo i referování o nových náboženských uskupeních. Alespoň v tomto duchu referoval 17. července Visconti o skupině *villani* čítající údajně 4-5 tisíc lidí, kteří se ve Slezsku měli scházet na venkově a v lesích. Prý viděli nebe (kde viděli sebe a dobré sedláky) a peklo (kde byli v podstatě všichni ostatní) otevřené. Císař požadoval po vratislavském biskupu jejich potlačení, protože existovalo celkové nebezpečí selského povstání.⁵⁴⁵ Je zjevné, že šlo o zachování náboženského i světského uspořádání, jejichž harmonický soulad byl jedním z hlavních pilířů kuriální diplomacie.

I během Viscontioho nunciatury pak pokračovaly diskuze o tom, jakým způsobem se postavit ke konzistoři pod obojí. Nuncius už se dříve ptal, zda má případně některý katolík, který by byl panovníkem jmenován, tuto funkci přijmout.

⁵⁴¹ Srv. *ibid.*, s. 193 (č. 107). Datováno 17. července 1590.

⁵⁴² *Ibid.*, s. 212 (č. 120). Datováno 28. srpna 1590.

⁵⁴³ List je datován 18. prosince 1590. *Ibid.*, s. 258 (č. 139). Jeho příjemcem byl Dario Boccarino (Boccarini). Novým státním sekretářem se ale po volbě Řehoře XIV. stal jeho nepot Paolo Camillo Sfondrati. Viz https://www.treccani.it/enciclopedia/paolo-camillo-sfondrati_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit 2023-03-15].

⁵⁴⁴ Píše tak v relaci datované 3. července 1590. *NBII/3*, s. 186-187 (č. 103).

⁵⁴⁵ *Ibid.*, s. 193 (č. 107).

Montalto se vyjádřil poté tak, že vůli Svatého otce je, aby nuncius působil tak, aby došlo ke zrušení konzistoře, která je znamením schizmatu. Podobně pak neměli být svěceni noví kněží pod obojí. Visconti o tom jednal s Rudolfem i s katolickými velmoži, kteří ovšem v tomto ohledu viděli řadu překážek, mezi nimi i množství kněží pod obojí, navíc by to bylo proti přísaze panovníka. Novým administrátorem byl každopádně zvolen Fabián Rezek, který již předtím přestoupil ke katolické víře. Nyní se nuncius tedy ptá do Říma, má-li tento úkol přijmout. Sám Visconti měl za to, že by se tím mohla otevřít cesta k přivedení pod obojí do katolické církve, stejně jako k potlačení šířícího se kalvinismu, který šíří učitelé tohoto vyznání, kteří jsou přítomní na mnoha školách. Ty jsou však pod dohledem administrátora a mohl by do nich tedy uvést učitele katolického vyznání.⁵⁴⁶

Vzhledem k tomu, že arcibiskupský stolec zůstával uprázdněn, nuncia jistě potěšily alespoň snahy Viléma z Rožmberka o založení jezuitské koleje v Českém Krumlově. Vzhledem k tomu, že musel využít majetku farnosti a farního kostela pro potřeby jezuitů, chtěl si nechat celou záležitost posvětit Viscontim, kterého prosil i o osobní účast na místě. Ten žádal o udělení pravomoci do Říma.⁵⁴⁷ Na panství Viléma z Rožmberka se nakonec opravdu vydal a strávil v něm 8 dní, během nichž pochvalně hovořil o klášteře klarisek. Opačným dojmem na něj zapůsobili faráři na vladařově panství, které měl z většiny za nevzdělané a „starého stříhu“ (*ho trovato la maggior parte ignorantissimi et della stampa antica*).⁵⁴⁸

Visconti věnoval událostem v zemích Koruny české patřičnou pozornost i nadále a informoval tak třeba o sloužené večeři Páně v kalvinistickém duchu organizované jedním šlechticem v Praze. Intervenoval u císaře, aby toto opatření, které bylo proti zemskému právu, odsoudil a pro příště netrpěl. Zaznamenal také spokojenost Rudolfa s tím, že byl velkopřevorem johanitů v Českém království jmenován Matyáš Děpolt Popel z Lobkovic. Z toho nuncius dedukoval, že chce panovník nejspíš obnovit některá práva tohoto řádu.⁵⁴⁹

⁵⁴⁶ *Ibid.*, s. 193-194.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, s. 261-262 (č. 141). List je datován 1. ledna 1591.

⁵⁴⁸ *Ibid.*, s. 277-278 (č. 150). List je datován 19. února 1591.

⁵⁴⁹ *Ibid.*, s. 303 (č. 163). List je datován 14. května 1591.

Vzhledem k chování administrátora pod obojí Fabiána Rezka, který při procesí na slavnost Těla Páně nesl pouze proměněnou hostii a nikoli i kalich, předpovídal Visconti svému nástupci Caetanimu nadějně vyhlídky co se týče znovupřivedení pod obojí do katolické církve, tím spíše pokud k tomu přispěje Rudolf, což se nunciiovi zdálo pravděpodobné.⁵⁵⁰

V roce 1591 odcestoval Visconti z Prahy s výhledem, že bude jmenován nunciem u španělského krále. Za zaznamenání stojí, že Visconti prosil, aby byl úřad nuncia spojen i s pravomocí kolektora, což Visconti kvitoval, protože o rozepřích mezi držiteli těchto úřadů prý mohou vyprávět Sega a Speciano.⁵⁵¹ 14. července byl v Salcburku vysvěcen na biskupa v Cervii, kterým byl jmenován už v únoru. Do Madridu se ale nakonec nevypravil, rozhodující byla pravděpodobně změna na svatopetrském stolci, na který nastoupil Inocenc IX. V papežských službách nicméně zůstal a nový papež mu potvrdil úřad guvernátora Borgo San Pietro, který zastával během sedesvakance. Tuto funkci Visconti zastával až do té doby, než mu další papež, Klement VIII., svěřil analogický úřad v Ascoli, v Nursii a v Montaltu.

V roce 1595 se byl opět povolán na diplomatickou misi, a to ke dvoru sedmihradského vévody Zikmunda Báthoryho, zejména kvůli organizaci obrany proti tureckému nebezpečí. Klement VIII. se mu za tuto službu odměnil kardinálským purpurem. Od září 1601 zastával až do své smrti biskupský úřad ve Spoletu. V letech 1605 a 1606 se aktivně účastnil konkláve. V říjnu 1606 byl jmenován legátem pro Marky, kde ve městě Macerata 19. září 1608 zemřel.

2. 1. 8 Camillo Caetani

Camillo Caetani se narodil v roce 1552 v Sermonetě, která se nachází v dnešním regionu Lazio. Jeho otec Bonifacio pocházel z římského šlechtického rodu Caetani, jeho matkou byla Caterina Pio di Savoia. V roce 1573 získal v Perugii titul z obojího práva a následně pobýval několik let v Římě a byly mu svěřeny

⁵⁵⁰ *Ibid.*, s. 317 (č. 170). Datováno 18. června 1591.

⁵⁵¹ *Ibid.*, s. 297 (č. 158). Datováno 9. dubna 1591.

některé úřady ve sféře vlivu rodu, z něhož pocházel. Postupně zastával několik důležitých pozic, jako byl např. priorát v opatství ve Valvisciolo, se kterými byla spojena různá beneficia. V roce 1588 byl jmenován latinským patriarchou pro Alexandrii, přičemž byl vysvěcen kardinálem Scipionem Gonzagou v římském kostele Santa Maria del Popolo.

Na podzim následujícího roku byla Caetanimu svěřena důležitá diplomatická mise ve službách papeže. Byl totiž členem delegace, v jejímž čele stál papežský legát a Camillův bratr Enrico Caetani (1550–1599). Cílem této mise bylo především podpořit Ligu v boji proti hugenotům a Jindřichu (IV.) Navarrskému. Enrico vyslal brzy svého bratra zpět do Říma s prosbou o okamžitou podporu a prohlášením, že Jindřich nemůže být králem Francouzů. Camillo nicméně během této cesty navštívil vévodu z Nevers, který byl sice katolíkem, ale příznivcem Navarrského. Dělo se tak ve chvíli, kdy Sixtus V. promýšlel jak omezit vliv Filipa II. na papežskou politiku. Oba dva bratři nicméně upadli do nemilosti a 3. června 1590 byl Camillo dán do domácího vězení. Do papežských služeb ho povolal až následující papež, Řehoř XIV., který se oproti Sixtovi mnohem více orientoval na Španělsko. Nový papež ho rovněž jmenoval nunciem při císařském dvoře.

Cestou do Prahy se podobně jako jeho předchůdci zastavil v Innsbrucku, v Mnichově, v Linci a ve Vídni.⁵⁵² Do pražského souměstí dorazil 20. června a už o 3 dny později byl přijat Ruolfem II. na audienci, na které byl přítomen i jeho předchůdce Visconte. Bohužel poměrně značná část jeho relací se nedochovala, ještě méně pak máme odpovědi od Minucciho. Co se týče záležitostí týkajících se země Koruny české, obsazení pražského arcibiskupského stolce zůstávalo nejdůležitější záležitostí. Rudolf ale nadále tvrdil, že celá věc se brzy vyřeší, jen je pouze třeba nalézt vhodného a schopného arcibiskupa.⁵⁵³ Caetani konstatoval, že počet nekatolíků se stále zvyšuje a nevidí, jak by s tím mohl něco zásadního dělat, není-li ve funkci arcibiskup.⁵⁵⁴

⁵⁵² Srv. *ibid.*, s. 312-313 (č. 167). List nese datum 31. května 1591 (resp. poslední květnový den); s. 323-324 (č. 173), datováno 25. června 1591. Cestou měl možnost se setkat i s olomouckým biskupem, kterému předal papežské breve.

⁵⁵³ *Ibid.*, s. 337 (č. 178). Datováno 9. července 1591.

⁵⁵⁴ *Ibid.*, s. 352 (č. 185), datováno 30. července 1591. O tom, že by si mohli nekatolíci „dělat co chtějí“ ale nemůže být ani řeč. Nuncius sám zmínil vypovězení dvou luteránských kazatelů, kteří do Prahy přišli ze Saska a měli úspěch především na Novém městě. Jejich vypovězení Caetani hodnotil jako největší čin Rudolfa od té doby, co byl z Vídně vypovězen Opitz. Mimo to byl podle nunciových informací zadržen lékař císaře Stromer a byli vyslýcháni a uvězněni další lidé. *Ibid.*, s. 355-356 (č. 186), datováno 6. srpna 1591.

Caetani brzy žádal o rozšíření fakult, protože se zjevně vyskytovaly případy, kdy někteří byli ochotnější zůstat s nečistým svědomím, než se vypravit do Říma (*molti vogliono più presto star con la coscienza immonda che venir a Roma per l'espediti*).⁵⁵⁵

Nuncius do Říma referoval i o nepokojích na chomutovském panství Jiřího Popela z Lobkovic, při kterém byli vyhnáni jezuité. Caetani hodnotí následnou reakci Lobkovic a navrácení jezuitů za velice důležitou záležitost, protože uskutečnění něčeho podobného se většinou považuje za nemožné, ale zjevně to je proveditelné.⁵⁵⁶

Podobně jako předtím Visconte se Caetani snažil intervenovat ve prospěch řádu maltézských rytířů, kteří požadovali skrze svého vyslance dodržování svých historických privilegií, oproti současnému značnému vměšování panovníka. Nuncius byl přesvědčen, že Rudolf se na základě doporučení svých rádců skutečně domníval, že na jeho postupu není nic závadného. Caetani měl za to, že bude možné v jednáních pokračovat tak, aby došla úspěchu.⁵⁵⁷ Maltézský řád rozhodně nebyl zanedbatelnou silou, která ale nedokázala sama o sobě často prosadit, byť ne úplně, své nároky. Nuncius pojednával v tomto kontextu i o dvou farnostech ve Slezsku spadajících pod pravomoc johanitů, kterých se ale opětovně ujali až po smrti tamního nekatolického kazatele. Velkým dílem ale přispěl i Kryštof Kirmeser, představený místního augustiniánského kláštera.⁵⁵⁸

Mezitím se posunula záležitost jmenování nového pražského arcibiskupa. Osobou, která nyní komunikovala s Caetanem, byl Minuccio Minucci, který se v roce 1591 stal sekretářem Congregatio germanica e za Inocence IX. mu byla svěřena „německá“ část státního sekretariátu, kde zůstal i po nástupu papeže Klementa VIII.

Podzim roku 1591 přinesl i změnu na svatopetrském stolci: Řehoře XIV., který zemřel 16. října, nahradil Inocenc IX., vlastním jménem Giovanni Antonio Fachetti, pocházející z Boloni a příznivec Habsburků. Brzy, 30. prosince 1591,

⁵⁵⁵ *Ibid.*, s. 338 (č. 178).

⁵⁵⁶ “*V. S. Illma non potrebbe credere, quanto beneficio sia per risultare da questa attione in servitio di Dio et accrescimento della santa fede, perché la conversione sarà copiosa et esemplare per gli heretici vicini, et perché queste imprese sono tenute impossibili, si vede, che con l'animosità et destrezza si riducono a perfettione.*” List je datován 3. září 1591. *Ibid.*, s. 385 (č. 194).

⁵⁵⁷ *Ibid.*, s. 386-387 (č. 196). Datováno 10. září 1591.

⁵⁵⁸ *Ibid.*, s. 389-390 (č. 197). Datováno 17. září 1591.

však zemřel i on. Během jeho pontifikátu ale došlo právě k reorganizaci státního sekretariátu do tří sekcí: pro Německo (Germania), Francii a Polsko a Itálii a Španělsko. Novou hlavou katolické církve poté kardinálové zvolili 30. ledna 1592 Ippolita Aldobrandiniho jako Klementa VIII.

V listu datovaném 7. února Minucci informoval Caetaniho, že navrhovaný kandidát, kterým byl asi pozdější arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé, není považován za tak vhodného, aby mu byl udělen přesněji neidentifikovaný dispens. Má se snažit celou záležitost ještě probrat s císařem a s Vilémem z Rožmberka. Navrhovaný kandidát byl viděn zjevně jako nehodný tak důležité církevní provincie.⁵⁵⁹

Za pontifikátu Inocence IX. Caetani požádal o to, aby mohl nastoupit na španělskou nunciaturu, v čemž mu bylo následně Klementem VIII. vyhověno. Jistě se o jeho přeložení vědělo 4. dubna. Na ten den je datován list Minucciho, kterým informoval nuncia o spokojenosti papeže s tím, že do nejvyšších zemských úřadů v království jsou dosazováni katolíci a že je známo, že je to i zásluhou Caetaniho. Doufá také, že podobně vhodně bude obsazen i svatovojtěšský stolec a představitelé světské a církevní moci ve shodě přispějí k obnově katolického náboženství v zemi.⁵⁶⁰ Klement VIII. byl ale zjevně

⁵⁵⁹ *“Quanto alla chiesa di Praga, bilanciando le virtù et i difetti della persona nominata, non sono giudicate quelle prevalere di maniera, che s’habbia da correre alla dispensa, massime che si può temere, che da qualch’ uno sia posto l’occhio sopra la persona tale, per esporla poi a ludibrio et levarle ogni autorità et ardire di buon governo. Però S. S^{ia} vole, che V. S. Illma faccia nuovo officio con S. M^{ia} Ces., a fi che da questa nominatione si vegga l’animo veramente di provvedere alla chiesa secondo i bisogni suoi, fatti per avventura maggiori nella vacanza biennale, et che riscaldi l’istanza in questo fatto col nome et con l’ordine particolare di S. B., la quale si promette, che S. M^{ia} sia per fare anco qualche cosa di vantaggio in sua compiacenza. Il medesimo s’haverà anco da fare col sig. da Rosmerg, per quel che può valere in ciò l’autorità sua, al qual fine si mandarà con le prime un Breve per lui in mano di V. S. Illma, ricordando a quel sig. l’affettione, che S. S^{ia} cominciò portarli nel tempo, che versarono nella causa di Polonia, et ne caverà per avventura qualche buon officio, mostrandoli anco, che si fa non poco pregiudicio alla fama et reputatione d’un regno tale con non saperli dare un metropolitano di miglior qualità, né pare possibile, che non si trovi in tutta la provincia sogetto più riguardevole. Il partito, ch’io scrissi a V. S. Illma privatamente in sede vacante sopra la persona del vescovo d’Olmuz, non dispiacera a S. S^{ia}, la quale conosce quel prelato et lo stima meritevole d’ogni bene; veggo in somma, che dispiacera meno anco il suffraganio di Vratislavia, se bene è rapresentato da lei per più debole. Vegga dunque ella ciò, che si può fare, ma quando trovasse impossibile ogn’ altro partito, et temesse di più lunga vacanza, potrà non abandonare il primo negotio, ma sostenerlo in una qualche debole speranza, che con l’autorità di S. M^{ia} Ces. Si potesse spontare al conseguimento della gratia et della dispensa.” Ibid., s. 445-446 (č. 223), datováno 7. února 1592; srv. s. 521 (č. 260) informaci o listu Rožmberka, datováno 9. května 1592.*

⁵⁶⁰ *“Ha anco gustato molto a S. S^{ia} l’intendere, che nella mutatione degli officiali di cotesto regno sieno toccati li carichi principali ai migliori cattolici, in che si sa bene la parte, che n’haverà havuta V. S. Illma. La quale si prepara d’inserirci diligentemente, acio anco doppo la partita sua continuino i frutti del zelo e delle sue fatiche. Da questi principii fa medisimamente S. S^{ia}*

překvapen, že arcibiskup není jmenován, ačkoli již měl Caetani odjet ze země, ačkoli byla tato volba vlastně v plné moci panovníka.⁵⁶¹ Jednání nicméně stále probíhala, jedním z kandidátů kurie byl Jakub Miller, někdejší žák Germanika.⁵⁶² Svou aktivní roli měl zjevně v celém procesu hledání nového arcibiskupa i Jiří Popel z Lobkovic.⁵⁶³

14. května 1592 Caetani oficiálně ukončil svou nunciaturu a na konci srpna dorazil do Říma. V září došlo k tomu, o co sám Caetani žádal: byl vyslán na nunciaturu v Madridu, kam dorazil 9. února 1593. Filip II. už v době let Caetanovy nunciatury nebyl při síle a nuncius byl v podstatě jediným diplomatem, který byl přijímán na osobní audience.

Svému nástupci na pozici nuncia u císařského dvora Cesare Specianovi zanechal poměrně rozsáhlou závěrečnou relaci, ve které popsal to, co považoval za důležité. Nevyhnul pochopitelně se ani zemím Koruny české.⁵⁶⁴

Na Iberském poloostrově se Caetani zabýval zejména snahou o implementaci tridentských dekretů a o obhajobu církevních privilegií. V dlouhodobé tradici papežské politiky se také pokoušel o vytvoření ligy katolických států proti Osmanům. Stojí za zmínku, že jedním z těch, kteří Caetaniho na jeho diplomatické misi pomáhali, byl i Camillo Borghese (1552-1621), který se v roce 1605 stal papežem jako Pavel V.

Caetani se i díky velkým dluhům svého rodu ocital ve finanční tísní, čímž se stal do značné míry závislým na přijímání nových beneficií. To ale skoro samozřejmě ovlivňovalo jeho nestrannost a byl za to kritizován i v římských kuloárech.

secuto iudicio, che la chiesa di Praga sia per cadere in soggetto buono, et che poi accordandosi i ministri ecclesiastici tra di loro et con con li secolari, si venghi tanto più facilmente restaurando la religione catholica in quel regno.” Ibid., s. 493 (č. 246). Datováno 4. dubna 1592.

⁵⁶¹ “*Per quello, che hanno promesso tante volte a V. S. Illma S. M^{ta} et i ministri, non può S. B. persuadersi, che la lascino partire senza far prima la nominatione della chiesa di Praga. Però vole, che ne rinovi gli officii con tutte le istanze possibili, poiché se S. M^{ta}, la quale sola può dare a quella chiesa un buon arcivescovo, non lo fa, che potemo sperare, ove l’elettione depende da vari cervelli, parte catolici, parte heretici et tutti apassionati?” Ibid., s. 542 (č. 268). Datováno 30. května 1592.*

⁵⁶² “*Le rinovate istanze per la nominatione di Praga sono state lodate da S. Sta, alla quale per la sicura speranza, che V. S. Illma n’ha sempre dato, pareria in un certo modo strano, ch’ella partisse senza vederne l’effetto. La persona del dottor Millero, come alunno di questo collegio Germanico, et che porta fama buona di dottrina, d’eloquenza et di zelo, non pareria male a proposito, non havendosi alla mano huomo, in chi col concorso delle medesime qualità fosse anco l’uso della lingua boema.” List je z 6. června 1592. Ibid., s. 549 (č. 272).*

⁵⁶³ Ibid., s. 557 (č. 277). Ve stejném listě, datovaném 20. června 1592, Minucci vyjadřuje naději na obrácení pod obojí.

⁵⁶⁴ Celá relace je asi nejsnadněji dostupná v *Epistulae et acta CSI*, s. 431-474.

Španělská anabáze pro Caetaniho skončila v roce 1600. V červnu toho roku dorazil do Říma, kde se věnoval rodinným záležitostem až do své smrti, ke které došlo v lednu roku 1602. Pohřben byl v rodinné kapli rodiny Caetani v bazilice zasvěcené sv. Pudenciáně.

2. 1. 9 Cesare Speciano

Medailonek Cesare Speciana se od představení dalších nunciů bude částečně lišit. Na rozdíl od nich totiž nebude zpracováno detailně celé období jeho nunciatury, ale zaměřím se pouze na jeho působení do roku 1594. Toto datum je zvoleno proto, že nebylo realistické zpracovat celé období Specianovy nunciatury tak, aby byl následný text dostatečně kvalitní. Odpovídá tedy prvním třem svazkům edice Specianovy korespondence s Římem, jak ji fundovaně zpracovala doc. Pazderová.

Cesare Speciano se narodil 1. září 1539 v Cremoně. Jeho předci zastávali různé důležité role v rámci církve či v rámci cremonsského patriciátu. Co se týče vzdělání Cesareho, tak Speciano studoval práva v Pavii a v Boloni. Během studií se seznámil s Bonomim, se kterým patřil do okruhu kolem Karla Boromejského. V roce 1565 přišel Speciano do Říma, kde přijal o dva roky později skrze Boromejského kněžské svěcení. Následně se stal knězem milánské arcidiecéze a získal příjmy opatství S. Pietro all'Olmo. Stal se jedním z nejbližších spolupracovníků Boromejského. Účastnil se s ním tak třeba vizitace několika údolí, věnoval se rovněž revizi milánských knihoven, kde měl zajistit jejich očištění od nekatolických knih. V roce 1569 se pak Speciano stal Karlovým vikářem v S. Maria Maggiore a do roku 1584 byl jeho prokurátorem v Římě v záležitostech milánské arcidiecéze.

V roce 1571 byl Speciano poprvé pověřen záležitostmi mimo Apeninský poloostrov. Byl členem delegace, kterou vyslal papež Pius V. na španělský a portugalský dvůr, aby zajistil účinnou obranu proti turecké agresi. Cesare tak obstál v požadavcích papeže, který chtěl, aby členové této mise byli na výši nejen

co do schopností, ale i co se morálních kvalit týče. V rámci této delegace zastával funkci majordoma. Mimo to se během výkonu svého poslání seznámil s budoucím papežem Ippolitem Aldobrandinim, ale i generálem Tovaryšstva Ježíšova Františkem Borgiášem (Borjou) a španělským králem Filipem II. Poté nadále působil ve službách Boromejského, v jejichž rámci se zabýval i situací ve švýcarských kantonech.

V Římě se Speciano posléze věnoval zastupování Boromejského. Během pontifikátu Řehoře XIII. držel Speciano úřad referendáře obojí signatury a v roce 1577 byl papežem jmenován sekretářem Kongregace pro biskupy a řeholníky. V roce 1584, kdy Boromejský zemřel, pak byl jmenován biskupem v Novaře, přičemž potřebné svěcení mu udělil státní sekretář Ptolomeo Galli. V Novaře se snažil aplikovat tridentskou reformu v podobném duchu, v jakém ji prováděl Boromejský. Jeho činnost musela být zjevně v Římě pozorována s uspokojením, neboť ho papež Sixtus V. pověřil v roce 1585 jako jednoho ze tří biskupů (dalším z nich byl Filippo Sega) vizitací římských kostelů a kolejí. Ve stejném roce ho pak jmenoval nunciem na španělském dvoře, kde působil až do roku 1588.

Po návratu na Apeninský poloostrov se Speciano věnoval především své diecézi a tomu, aby v ní byly uváděny do praxe dekrety tridentského koncilu. Za papeže Klementa VIII. mu byla svěřena role nuncia na císařském dvoře.

Úkoly pro nového zástupce Svatého stolce byly vyjádřeny jednak v závěrečném shrnutí Caetaniho nunciatury, ale též v samotných instrukcích pro Speciana z 5. května 1592. Jako obvykle budou zohledněny především záležitosti týkající se země Koruny české. Zvláštní důležitost byla přikládána tomu, aby se nuncius snažil zajistit, aby Rudolf nepodléhal „politické korektnosti“, ale efektivně se zasazoval za obranu katolické víry. V tomto ohledu měl i u katolických rádců panovníka argumentovat, jak ničivé jsou v německých zemích konflikty mezi luterány a kalvinisty. Panovník má být přesvědčen, že katolíci mu budou věrní, oproti nekatolíkům, kteří nebývají věrní ani svému vladaři, ani Kristu. Speciano se měl pokusit zajistit, aby novými rádci Rudolfa byli katolíci a aby byl nahrazen císařův zpovědník Martín Guzmán. Uvědomoval si však, že je potřeba jednat velmi diskrétně.⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ *Epistulae et acta CS I*, s. 2-4 (č. 1).

Dalším úkolem Speciana mělo být dohlédnout na to, aby byly obsazeny prázdné (arci)biskupské stolce, zejména v Praze, ale i v Uhersku. Pokud by to bylo komplikované, mají být alespoň jejich administrátoři dobrými katolíky, protože ten dosavadní v Ostrihomi toho prý učinil k oslabení katolické víry více než Turci.⁵⁶⁶

V Čechách měl Speciano i další pokyny. Měl se informovat u jezuitů o aktuálním stavu snah přivedení utrakvistů do lůna církve, což by napomohlo k obrácení celého království.⁵⁶⁷ K tomu je důležité i urovnání sporů mezi Vilémem z Rožmberka a Jiřím Popelem z Lobkovic. Zvláštní péči má nuncius věnovat i Plzni a Českým Budějovicím.⁵⁶⁸ Co se týče vedlejších zemí Koruny české, byli označeni za velmi dobré biskupové Stanislav Pavlovský (Olomouc) a Andreas von Jerin (Vratislav). Lužice se vzhledem k tomu, že spadá pod biskupství v Míšni, nachází ve špatné situaci a Speciano měl tedy přemýšlet, jak by se tomuto kraji dalo pomoci.

Z dalších instrukcí, které se týkaly více říše, lze zmínit i to, aby se nuncius zasadil o vyslání nového císařského vyslance do Říma, nebude-li tato záležitost ovšem již do jeho příchodu vyřízena. Jako největší důvěrníci císaře, s nimiž má být nuncius v úzkém kontaktu, byli označeni Wolfgang Rumpf, Paul Sixt Trautson, Jakub Kurz, Ottavio Spinola, Ludwig Colloredo, Johannes Barvitiuss a Andreas Erstenberger.⁵⁶⁹

22. května obdržel Speciano od císaře své fakulty.⁵⁷⁰ Nepovažoval je ale za dostatečné a požadoval po Minuccim jejich rozmnožení, bude-li to možné, stejně jako se ho mělo dostat Girolamu Portiovi (cca. 1559–1612), který působil od roku 1592 ve Štýrském Hradci. I Caetani ho měl informovat, že je třeba mnoha dalších fakult.⁵⁷¹

Z Cremony se Speciano vydal přes Trento a Bolzano k arcivévodovi Ferdinandu Tyrolskému do Innsbrucku, kde jednal o vícero záležitostech. Na místě byl i jiný papežský vyslanec, Germanico Malaspina. Poté se vydal do Lince, kde se setkal s

⁵⁶⁶ *Ibid.*, s. 5. V rámci Uherska pak má být zajištěna přítomnost kněží, kteří by sloužili katolickým vojákům. Jednou z možností mohlo být i založení koleje Tovaryšstva, z něhož by tito kněží mohli vyrážet sloužit na frontu.

⁵⁶⁷ *Ibid.*, s. 7.

⁵⁶⁸ *Ibid.*, s. 8.

⁵⁶⁹ *Ibid.*, s. 25-26

⁵⁷⁰ *Ibid.*, s. 31-37 (č. 6). Zvláštní fakulty se pak týkaly styků s heretiky, čtení zakázaných knih a dalších povolení absoluce a udělování dispenzů. *Ibid.*, s. 38-41 (č. 7-8).

⁵⁷¹ *Ibid.*, s. 42-43 (č. 11). List je datován 3. června 1592.

arcivévodou Matyášem. Následně pokračoval do Vídně, kde jednal s dalším členem habsburského rodu, s arcivévodou Arnoštem. S ním jednal mimo jiné i o jeho možném nástupnictví na pozici římského krále.⁵⁷² 29. června již Speciano dorazil do Prahy. Je třeba konstatovat, že podobně jako u jeho předchůdců, jsou témata obsažená v relacích velmi pestrá.

Záležitostí zemí Koruny české jsou nepochybně kvantitativně v menšině. Situace v Říši či turecké nebezpečí měly rozhodně častější zmínku, a to z mnoha úhlů pohledu. České, moravské, slezské a lužické záležitosti ale nebyly zanedbatelné.

Stojí určitě za zmínku, na koho se měl nastupující nuncius obracet. Caetani nechal ve své zprávě poučení, že Rožmberk, jedna z opor katolické strany, je již nemocen a většinu času tráví mimo Prahu (*quasi indisposto et si trattiene poco in Praga*). Má se proto opřít především o Jiřího Popela z Lobkovic, jehož rodina je téměř celá katolická.⁵⁷³

Minucci Specianovi připomínal, aby dal Rožmberkovi a Lobkovicovi najevo, že mají u Svatého otce dobré jméno. Mimo to upozornil i na přání papeže, aby z Apeninského poloostrova dorazili do těchto končin dobří řeholníci. Prvním případem měl být provinciál augustiniánů.⁵⁷⁴ Minucci podtrhl i význam, který papež přikládá řádu maltézských rytířů a explicitně vyzval nuncia k ochraně jejich práv.⁵⁷⁵ Co se týče řeholníků obecně, Speciano nedlouho po svém příjezdu zmiňoval v relaci adresované samotnému Klementu VIII., že věděl ještě před svým příjezdem o tom, že stav řeholního života není ideální. Ale skutečnost ještě překonala jeho očekávání. Bohužel negativně. Zdálo se mu, že místní řeholníci působí svým chováním více zlého, než dobrého (*a me pare che sia più il male che fanno questi religiosi, che il bene*). Prosil proto do Říma, aby se jasně řeklo generálním představeným řádů, aby sem neposílali takové osoby, které se chtějí obohatit. Provinciálové jsou zde prý viděni jako absolutní páni (*qui un superiore si dà ad intendere di esser padrone assoluto*), přičemž pak nemají skrupule prodávat majetky řádu. Časté střídání provinciálů a kvardiánů by mělo být účinným prostředkem k tomu, aby žili podle chudoby, kterou slibují. Kdyby

⁵⁷² *Ibid.*, s. 55-56 (č. 18). Datováno 22. června 1592.

⁵⁷³ *Ibid.*, s. 465-466 (č. 198).

⁵⁷⁴ Srv. *ibid.*, s. 63-64 (č. 22). Datováno 4. července 1592. Nuncius se měl zabývat jistým odporem dominikánů i snahou o ochranu italských řeholníků. Odpověď Minucciho srv. na s. 127 (č. 56), datováno 8. srpna. Další vývoj s. 146 (č. 65), datováno 17. srpna 1592).

⁵⁷⁵ *Ibid.*, s. 75-76 (č. 29). Datováno 11. července 1592.

nebylo jezuitů, nevěděl by nuncius, co by bylo s katolickou vírou v těchto končinách (*se N. S. Iddio non ci avesse concesso questi P.ri della Compagnia, li quali vengono da ogni parte buoni, non so quello che saria della nostra santa fede in questi paesi*). Ale i bez kněží z Itálie by se kostely mohly udržet jen těžko.⁵⁷⁶ Řeholní řády, např. augustiniáni a kartuziáni, ale poskytovali nunciovi i nadále dostatek materiálu pro nápravu.⁵⁷⁷

Zlepšená situace u augustiniánů měla otevřít cestu i k výměně Rudolfova zpovědníka, kterým byl Guzmán, o kterém nuncius neměl dobré mínění. Doufal, že se opět podaří, aby byl císařovým zpovědníkem alespoň příležitostně někdo z Tovaryšstva Ježíšova, jako už dříve, kdy v této funkci působil Lorenzo Maggio.⁵⁷⁸ Minucci dal nunciovi souhlas, aby byl Guzmán odeslán z „Německa“ do Říma, což by otevřelo i možnost, aby se císař zpovídal u někoho jiného.⁵⁷⁹ Rudolf měl ale podle nunciova zdroje sdělit, že ve skutečnosti se u Guzmána zpovídal nanejvýš dvakrát a není tedy jeho zpovědníkem.⁵⁸⁰ Případný návrat Maggia se zdál Specianovi jako nejlepší řešení. Rudolf by snad jeho prostřednictvím mohl poupravit i svůj vztah k Tovaryšstvu, který nejspíš kvůli nějaké předchozí zkušenosti nebyl ideální. Mezitím Speciano u císaře loboval za vypovězení Guzmána, který si počínal pohoršujícím způsobem.⁵⁸¹ Guzmán měl ale zřejmě oblibu u Rumpfa a i u Marie Manriquez de Lara a Polyxeny z Lobkovic.⁵⁸² Rumpf navíc nunciovi sdělil, že podle jeho názoru by se musel stát zázrak, aby se ještě někdy Rudolf chtěl zpovídat u nějakého jezuitu.⁵⁸³

Brzy byla Specianovi, kterého doprovodil jeho předchůdce Caetani, udělena první audience, kde šlo především o uvítání a vzájemné prokázání úcty. Další jednání už nabrala klasický směr. Ze záležitostí týkajících se zemí Koruny české bylo zmíněné především jednání o obsazení pražského arcibiskupského stolce.

⁵⁷⁶ *Ibid.*, s. 102 (č. 45). Datováno 28. července 1592.

⁵⁷⁷ Srv. *ibid.*, s. 247 (č. 108). Datováno 29. září.

⁵⁷⁸ *Ibid.*, s. 187 (č. 83). Datováno 1. září 1592.

⁵⁷⁹ *Ibid.*, s. 224 (č. 98). Datováno 19. září 1592.

⁵⁸⁰ *Ibid.*, s. 241 (č. 106). Datováno 28. září 1592). Srv. také relaci o konfliktu ohledně účasti alumnů papežského semináře na Rožmberkově pohřbu, *ibid.*, s. 316 (č. 142), datováno 3. listopadu 1592.

⁵⁸¹ *Ibid.*, s. 338-339 (č. 153). Datováno 17. listopadu 1592.

⁵⁸² Srv. *ibid.*, s. 399 (č. 181). Datováno 15. prosince 1592

⁵⁸³ „*Il S. Ronfo mi ha detto chiaramente [...] che non occorre a pensare, né sperare se non miracolosamente, che mai più l'Imperatore sia per confessarsi con alcuno della Compagnia*”. Měl ale za to, že odchod Maggia je do značné míry příčinou současného stavu. *Epistulae et acta CS II*, s. 483 (č. 202). Datováno 5. ledna 1593.

Ačkoli se zdála být celá záležitost před rozhodnutím, Speciano poněkud vyčetl Rumpfovi, že k definitivnímu rozhodnutí nedošlo ještě během mandátu Caetaniho. Rudolf vyjádřil rozladěnost s tím, že v zemi není dostatek vhodných kandidátů, nicméně chtěl se rozhodnout co nejdříve.⁵⁸⁴ Neustálé odkládání nuncia zjevně iritovalo.⁵⁸⁵ Zdálo se však, že Rudolf by alespoň mohl být více nakloněn volbě Arnošta římským králem.⁵⁸⁶ Nuncia pohoršila i skutečnost, že některé výnosy z arcibiskupského zboží byly využity komorou, což mu potvrdil Rožmberk. Speciano měl za to, že i to je důvodem čekání na jméno nominovaného muže na arcibiskupský úřad.⁵⁸⁷

Jako velmi horlivého pro věc katolické církve považoval Speciano muže, kterého označuje jako „*Prefetto del Regno*“, čímž byl myšlen Jiří Popel z Lobkovic. Měl zajistit i to, že mu Petr Vok, byť příznivec Jednoty bratrské (*heretico pessimo picardo*), slíbil, že v panstvích, která zdědil po svém bratru, nebude zavádět žádné novoty v oblasti náboženství (*non farà novità nel suo stato in pregiudicio della religione*), obzvláště co se jezuitské koleje v Krumlově týká. Speciano sdělil Lobkovicovi, že heretikům se nedá věřit, ale že snad alespoň po nějakou dobu nebude Vok konat nic proti katolíkům. Vše by v tomto ohledu bylo jednodušší, kdyby Vilém sepsal závěť, tu však podle nunciových informací nestihl dokončit.⁵⁸⁸ Na základě textu jedné z relací je možné soudit, že Svatý stolec by za

⁵⁸⁴ *Ibid.*, s. 72 (č. 26). Datováno 10. července 1592. Touhu po tom, aby byl nový arcibiskup jmenován dříve, než se Caetani vrátí do vlasti, jasně vyjádřil i Minucci. *Ibid.*, s. 78 (č. 30). Datováno 11. července 1592. Podle informací Říma měli být kandidáty olomoucký biskup Stanislav Pavlovský, probošt Zbyněk Berka z Dubé a Kryštof Kirmesser, který byl převorem augustiniánů v Kladsku. Minucci konstatoval, že doufají, že kterýkoli z nich by napravil situaci vzniklou dlouhou sedesvakancí. Kirmesser by měl kvůli svému ne příliš urozenému původu a tomu, že je konvertitou, asi menší autoritu. *Ibid.*, s. 96-97 (č. 43). Datováno 22. července 1592. Kirmesser se po určitou dobu zdál ale dokonce favoritem. Srv. *ibid.*, s. 194-195 (č. 85), datováno 7. září 1592.

⁵⁸⁵ Srv. např. *ibid.*, s. 134 (č. 58). Datováno 10. srpna 1592. Podobně tomu bylo i v případě neobsazených uherských biskupských stoleců.

⁵⁸⁶ *Ibid.*, s. 137-138 (č. 60). Datováno 11. srpna 1592. Zajímavá je i nunciova zmínka, že Rudolf nejspíš trpěl značným strachem ze smrti. Arcivévoda Ferdinand ho měl alespoň informovat, ať o ní před Rudolfem nemluví (*Trattai longamente con S. M.tà del Re de' Romani in nome di V. S.tà, et per levarle la paura della morte della quale mi disse l'arciduca Ferdinando che io mi guardassi di parlare, sì come se ne guardava egli...*) Právě jednání o nástupnictví Arnošta tedy vnímal Speciano i v tomto kontextu.

⁵⁸⁷ “*S. di Rossiborgo quattro dì fa mi disse che era pur troppo vero, che si incameravano frutti di questa chiesa, il che certo è vergogna a pensarlo, massime col credere che questo rispetto habbia fatto tardare la nominatione*”. *Ibid.*, s. 186 (č. 83). Datováno 1. září 1592. Vilém z Rožmberka zemřel 31. srpna a šlo tedy nejspíš o jeden z posledních hovorů s papežským nunciem.

⁵⁸⁸ *Ibid.*, s. 195 (č. 85). Datováno 7. září; Petr Vok se asi poprvé přinejmenším přiblížil k nekatolické verzi křesťanství prostřednictvím svého příbuzného, hraběte Jiřího Arnošta z Henneberka. Už jako mladý proto u dvora Ferdinanda I. „*v religii podezřelý byl*“, jak psal

kandidáta na arcibiskupský stolec bral strahovského opata, kterým byl Jan Lohelius (1549-1622). Text ale není úplně jasný.⁵⁸⁹

Nuncius se s Petrem Vokem setkal i osobně a prosil ho o zachování *statu quo*, který byl za Viléma. Přesvědčoval ho také, aby svého staršího bratra následoval i co se víry týče, což by mu přineslo i dobré postavení mezi vladaři. Vok nunciiovi slíbil, že proti jezuitům nic nepodnikne, pokud oni se budou chovat dobře vůči němu a jeho spoluvěrcům (*li suoi*). Speciano ale namítal, že pokud by tím myslel kázání proti herezím apod., pak tomu jezuité nebudou moci vyhovět. Odpověděl mu přítomný Maxmilián z Pernštejna, papežský komorník a bratr Polyxeny z Lobkovic, který argumentoval, že není potíží, když budou kázat podle sebe, pokud nebudou hovořit zle o něm a jeho příznivcích. Nuncius viděl, že vztahy budou problematické, ale je prý třeba vydržet. Vok je již starý, navíc opilec a po něm nastoupí jiná dynastie, konkrétně rodina Adama II. z Hradce.⁵⁹⁰

Z Říma přišla chvála nunciova postupu. Během Vokova života bude třeba jednat tak, aby se získalo menší zlo, protože pokud se nestane zázrak, od takovéhoho muže se nedalo čekat nic dobrého. Krumlovští jezuité mají prý ale postupovat nekompromisně a důvěřovat v Boží milosrdenství.⁵⁹¹ Vok si každopádně počínal poměrně sebevědomě, protože podle nunciových informací, které ho rozhořčily, kázal v Rožmberském paláci na Hradě při nedělní bohoslužbě *pikardský* kazatel,

Břežan. Pánek, Jaroslav: *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Vyšehrad, Praha, 2010, s. 46-47. Snad i díky tomu se sblížil s Vilémem Oranžským (1533-1584) a měl tak možnost navštívit nizozemské provincie a alžbětinskou Anglii, byť spíše v duchu kavalírské cesty než za účelem navazování politických kontaktů. Petr Vok byl v otázce náboženství i nadále příznivcem reformačních směrů, ale náboženské rozepře nebyly zjevně tím, čemu by ve svém životě věnoval prvotní místo. Přesto si starší bratr Vilém vymohl na Petrovi, že pokud by se ze sňatku s Kateřinou z Ludanic narodil syn, bude poslán na výchovu na jeho dvůr. Vilémovi zjevně ležela katolická budoucnost jeho držav na srdci, neboť si na Vokovi vymíňoval i to, aby následující vladař hájil postavení církve. *Ibid.*, s. 98-99. I díky sňatku s Kateřinou se Vok postupně stal přívržencem Jednoty bratrské. Tento fakt významně ovlivnil i vztah mezi Petrem a Vilémem, neboť jejich styky výrazně ochladly. Vokovo náboženské přesvědčení ale asi nebylo až tak povrchní, neboť i ve výzdobě bechyňského zámku se objevily prvky odkazující na pokání a rozjímání o posledních věcech. Jeho veřejná podpora Jednoty neunikla ani biskupu Pavlovskému. *Ibid.*, s. 113-117. Vzhledem k Vokovým bibliofilským sklonům je otázkou, zda je nunciovo hodnocení Vokovy osobnosti přesné. Přehnaná konzumace alkoholu, kterou Speciano rovněž zmiňoval, ale byla patrně opravdu rysem chování tohoto Rožmberka.

⁵⁸⁹ “quanto all’Abbate di Monte Sion già son informato della mente di N. S. referitami da Mons. Patriarca, quando era qua, ma se io hora ci metessi difficoltà, al sicuro, che se ne valeriano qui per allongare et perciò, poichè V. S. Ill.ma non mi comanda altro, io aspettarò che sia fatta la nominatione se pur si farà, et poi quando cadesse in lui, mi lascerà sentire” *Ibid.*, s. 303 (č. 134). Datováno 27. října 1592.

⁵⁹⁰ *Ibid.*, s. 234-235 (č. 102). Datováno 22. září 1592.

⁵⁹¹ *Ibid.*, s. 286 (č. 124). Datováno 17. října 1592.

což bylo proti zemským zákonům. Informoval o tom Popela.⁵⁹²

Speciano ale snahy o Vokovo obrácení nevzdával a setkával se s ním i k hovorům o víře. Jezuité i mnozí další se za jeho obrácení modlili.⁵⁹³ Konverze Voka by totiž podle nuncia dost možná znamenala přinejmenším výrazné oslabení Jednoty bratrské v království. Tato sekta prý jinak přivede dříve či později tuto zem do katastrofy.⁵⁹⁴ Nuncius měl za to, že mírný a laskavý přístup k Vokovi se začíná vyplácet a zdálo se mu, že by Vok opravdu mohl přejít ke katolíkům. Např. už nejí maso v pátek, vyjádřil se s úctou o relikviích a zdálo se, že nebyl proti nunciové nápadu, že by někdy Rožmberka navštívil v Krumlově.⁵⁹⁵ Speciano si nechal odsouhlasit císařem, že může Voka vyzvat ke konverzi i jeho jménem, což také učinil. Nadějně celou situaci viděl i Silvio Savorgnano, bývalý kaplan Viléma z Rožmberka, byť nuncius zachovával opatrnost.⁵⁹⁶ S odstupem je snad možné konstatovat, že Vokova ochota byla pravděpodobně důsledkem potřeby konsolidovat zadlužené rožmberské dominium, což se zdálo nepochybně snadnější za předpokladu, že by Rožmberk ukázal alespoň trochu dobré vůle vůči katolické církvi.

Zajímavé, ale přinejmenším v některých ohledech jistě nepřesné svědectví přinesla relace, v níž Speciano psal o tom, že při letošním procesí (snad během svátku Těla Páně) nebyl nesen kalich. Považoval to za správné v tom smyslu, že šlo o příklad do budoucna, celá věc ale zřejmě nevycházela z dobrého úmyslu. Administrátor, kterým byl Fabián Rezek, je prý totiž považován spíše za kalvinistu, než za husitu (*si tiene più per calvinista che per hussita*), což byl i důvod, proč byl odvolán. Rezek nicméně ve skutečnosti odvolán nebyl. Nuncius každopádně pokračuje a tvrdí, že se tím chtěl sice Rezek katolíkům zavděčit, nicméně prý tajně chce příště vypustit i posvěcenou hostii. Do kostelů chce pak přivést kalvinisty, s čímž už měl začít. To jsou prý informace od Caetaniho. Speciano již o tom podal zmínku císaři. Rumpf mu měl pak tajně sdělit, že heretici se ve městě skutečně značně rozhojnili, ale že brzy císař provede patřičná opatření. Speciano pokračoval ve svém omylu, že byl zvolen nový administrátor, který bude prý ochotnější k jednání a s jehož pomocí by se mohlo pokračovat s

⁵⁹² *Ibid.*, s. 293 (č. 129). Datováno 20. října 1592.

⁵⁹³ Srv. *ibid.*, s. 300-301 (č. 133). Datováno 26. října 1592.

⁵⁹⁴ *Ibid.*, s. 382 (č. 174). Datováno 8. prosince 1592.

⁵⁹⁵ *Epistulae et acta CS II*, s.503-504 (č. 214). Datováno 18. ledna 1593.

⁵⁹⁶ *Ibid.*, s. 521 (č. 226). Datováno 26. ledna 1593.

tím přivést pod obojí do katolické církve. Jednat o tom bude s provinciálem Tovaryšstva.⁵⁹⁷ Minucci odpověděl, že tato snaha nebyla nikdy považována za jednoduchou, ale s Boží milostí ani za nemožnou. Papež je spokojen s tím, že Speciano dává straně pod obojí najevo, že pokud budou otálet, budou pohlceni *pikardy* a kalvinisty, ačkoli mají mnohem více společného s katolíky.⁵⁹⁸ Speciano brzy pochopil, že Rezek odvolán nebyl, sám se ale o jeho odvolání zasazoval. Když o něm hovořil s Rožmberkem, slíbil mu tento velmož, že ho nechá odvolat.⁵⁹⁹

Setkání mezi nunciem a zástupci strany pod obojí opravdu pokračovala. Speciano psal papeži 24. srpna 1592, že jednal s nejdůležitějšími kněžími pod obojí (*sacerdoti principali hussiti*). Nuncius si stěžoval na jejich nestálost a vzájemná obviňování, přičemž se ho zdánlivou věrností ke katolické církvi snaží přivést k tomu, aby jim udělil nějakou farnost na území katolických pánů. Jakmile jim ji neudělí, už se znovu nevrátí. Podobnou dynamiku konstatoval i v případě posledních jednání, kdy se mělo jednat o poselstvu do Říma. Potíž viděl i v tom, že mnozí žijí se ženou a že pod pláštěm pod obojí skrývají mnohé hereze.⁶⁰⁰ S pomocí jezuitů, kteří dle nuncia věděli dobře, jaké jsou omyly husitů, byla Specianem dána některým pod obojí k podpisu *formula promissionis*, v níž se přibližovali katolické víře. Do Říma psal i to, že mu jezuité připomínali, za jakých podmínek je dovoleno připustit podávání pod obojí. Speciano nicméně zůstal velmi opatrný. Snad i z toho důvodu prosil pro signatáře o finanční podporu.⁶⁰¹ Nuncius se mimo to snažil zabránit tomu, aby se v tištěných kalendářích objevoval svátek Jana Husa. Místo něj tam chtěl prosadit oktávu slavnosti sv. Petra a Pavla.⁶⁰² Je-li důvěryhodná relace nuncia, kterou napsal na základě svědectví jednoho ze svých služebníků, i v kostelech pod obojí zaznívaly výzvy k

⁵⁹⁷ *Epistulae et acta CS I*, s. s. 80-81 (č. 32). Datováno 14. července 1592; s. 85 (č. 35), datováno ve stejný den.

⁵⁹⁸ *Ibid.*, s. 111 (č. 49). Datováno 1. srpna 1592.

⁵⁹⁹ *Ibid.*, s. 119 (č. 52). Datováno 4. srpna. Speciano píše i o hovoru se samotným Rezkem, který ho prosil o podporu s tím, že již mnoho trpěl pro svou katolickou víru. Nuncius ho však měl za kalvinistického „agenta“ (*un calvinista ribaldo*). Chápu-li dobře text, pak mu to měl i říct.

⁶⁰⁰ *Ibid.*, s. 165-166 (č. 74).

⁶⁰¹ Jeden exemplář této „formule“ je v NAP, *APA I, Recepta*, Sign. C. 75, Kart. č. 727. Příslušná relace Speciana adresovaná Klementu VIII. se nachází v *ibid.*, s.190-182 (č. 79). Datováno 30. srpna 1592.

⁶⁰² *Ibid.*, s. 197 (č. 85). Datováno 7. září 1592. Speciano na tomto místě zmiňuje i problém nedostatku řádně svěcených kněží, pod jednou i pod obojí. Řešením by mohlo být vyslání mladých do římských kolejí.

přistoupení ke katolické církvi.⁶⁰³ V jednáních s pod obojí každopádně Speciano pocíťoval jako velký handicap aktuální absenci pražského arcibiskupa. Přes tuto překážku nechyběly z pohledu nuncia pozitivní události a i podpisů na zmiňovaném dokumentu přibývalo.⁶⁰⁴

Nuncius ale nezastíral ani nespokojenost s tím, že mu Rudolf neuděluje dostatek audiencí, kritizoval jeho povahu a chování.⁶⁰⁵ Společně s některými nejvyššími státními úředníky, např. Jiřím Bořitou z Martinic a na Smečně (1532-1598), chtěl nuncius uskutečnit obsazení konzistoře těmi, kteří podepsali. Arcibiskup ho pak bude spravovat a postupně by se podařilo v arcidiecézi obsazovat farářské pozice.

Administrátor Rezek mu byl k ruce – podle Speciana snad proto, aby opadlo podezření, že je skrytým kalvinistou. Chtěl, aby byl Rezek poslán do Říma, zatímco by mezitím byl zvolen nový administrátor. Brzy by snad mohla konzistoř úplně přestat existovat a pravomoc by přešla na arcibiskupa, což by otevřelo cestu i k reformě vysokého učení a nižších škol. Bez existence strany pod obojí by tak vlastně heretici přišli o plášť, pod který se ukrývají. Rudolf se zdál být s tímto postupem spokojen a prý už bude brzy jmenován nový arcibiskup, což ale nuncius bral s rezervou.⁶⁰⁶ Podle nunciových informací z listopadu 1592 měl být nově jmenovaným arcibiskupem už brzy vyhlášen Kirmesser.⁶⁰⁷ To, že dosud nebylo jméno oznámeno, přičítal Speciano aktivitám rodiny a přátel Zbyňka Berky, kteří se prý snažili Kirmessera všemožně diskreditovat.⁶⁰⁸

Císař chtěl nakonec znát mínění samotného nuncia, protože se prý nemohl rozhodnout mezi Janem Loheliem, Zbyňkem Berkou a Kryštofem Kirmesserem. To Speciana poměrně překvapilo, neboť měl za to, že Rudolf už rozhodnutí učinil. Kvůli krátkému času, který prozatím v Praze strávil, nakonec Kurzovi, který císařovu žádost komunikoval, sdělil, že se má císař rozhodnout na základě informací, které má. Poprosil ale, zda by se mohl jméno dozvědět ještě před oficiálním ohlášením, aby s dotyčným mohl jednat o dalším postupu. Potvrzoval ve své relaci i to, že pro volbu Berky se konají různé machinace.⁶⁰⁹ Celá situace,

⁶⁰³ *Ibid.*, s. 201 (č. 88). Datováno 8. září 1592. Srv. i další náznaky dobré vůle pod obojí, *ibid.*, s. 217 (č. 94), datováno 15. září 1592.

⁶⁰⁴ Srv. *ibid.*, s. 262 (č. 113). Datováno 6. října 1592.

⁶⁰⁵ *Ibid.*, s. 265 (č. 114). Datováno 6. října 1592.

⁶⁰⁶ *Ibid.*, s. 276-279 (č. 121). Datováno 12. října 1592.

⁶⁰⁷ *Ibid.*, s. 337-338 (č. 153). Datováno 17. listopadu 1592.

⁶⁰⁸ *Ibid.*, s. 367-368 (č. 166). Datováno 1. prosince 1592.

⁶⁰⁹ *Ibid.*, s. 374-375 (č. 170). Datováno 3. prosince.

vycházející patrně z povahy/nemoci Rudolfa, vyznívá na základě nunciova líčení poměrně chaoticky.⁶¹⁰

Berka byl nakonec opravdu jmenován a nuncius s ním vedl osobní rozhovor. Snažil se ho povzbudit a nechal si slíbit zřízení semináře a dotažení záležitosti přivedení pod obojí do katolické církve. Arcibiskup měl také všechny důležité věci konzultovat právě s apoštolským nunciem. Pokud by měl Berka, který se stal i velmistrem křižovníků s červenou hvězdou, významnou podporu císaře, měl Speciano za to, že by se mohly postupně zmírnit následky dlouhé sedesvakance, která trvala od smrti Martina Medka 2. února 1590.⁶¹¹ Římu se Berka jevil jako dobrý kandidát, který by mohl přispět k lepšímu postavení katolické církve.⁶¹²

Nuncius mezitím zahájil proces spojený s volbou arcibiskupa. Přestože se ho jeden ze sekretářů Rudolfa snažil přesvědčit, že by mělo do značné míry stačit dobrozdání ze strany císaře, Speciano chtěl jednat poctivě, s odvoláním na bulu Řehoře XIV. Ujišťoval do Říma i v Čechách, že vzhledem k okolnostem snah o přivedení pod obojí do katolické církve nebude otálet.⁶¹³ 23. ledna 1593 psal Cinzio Aldobrandini Specianovi, že text tohoto procesu dorazil do Říma a byl předán kardinálu Gesualdovi.⁶¹⁴

Minucci nunciovi odpověděl, že mu bude zaslán určitý obnos, kterým může pomoci těm nejpotřebnějším ze zmiňovaných kněží pod obojí, ale obecně Řím neposkytne významnější platy, přičemž bylo precedentem jednání s luterány během pontifikátu Pavla III. Mohlo by to totiž být předmětem pomluv. Další návrhy předkládané Specianem byly předloženy Kongregaci inkvizice pod vedením Giulia Antonia Santora (1532-1602).⁶¹⁵ Nuncius měl také za to, že by velmi prospělo, kdyby jezuité měli obrácení pod obojí jako prioritu od svého generálního představeného.⁶¹⁶

Podobně jako předchozí nunciové se rovněž Speciano zabýval složením orgánů, které císaři pomáhaly při vládnutí. V jedné ze svých zpráv psal papeži (Speciano

⁶¹⁰ *Ibid.*, s. 386-388 (č. 176). Datováno 8. prosince 1592.

⁶¹¹ *Ibid.*, s. 392-393 (č. 179). Datováno 14. prosince 1592.

⁶¹² Srv. např. *ibid.*, s. 416-417 (č. 191), datováno 26. prosince 1592; *Epistulae et acta CS II*, s. 487 (č. 206), datováno 8. ledna 1593.

⁶¹³ *Epistulae et acta CS I*, s. s. 423-424 (č. 194). Datováno 29. prosince.

⁶¹⁴ *Epistulae et acta CS II*, s. 517 (č. 224).

⁶¹⁵ *Epistulae et acta CS I*, s. s. 239 (č. 105). Datováno 26. září 1592.

⁶¹⁶ *Ibid.*, s. 352-353 (č. 159). Datováno 24. listopadu 1592. Ve stejné relaci se Speciano zmiňuje i o své stížnosti na vicekancléře Želinského, který podle něj škodí katolické věci a kterého nechává sledovat.

poměrně často svá psaní směřoval přímo nástupci sv. Petra) o možných jednáních, která by vedla k tomu, že by byl do tajné rady jmenován nějaký vyšší duchovní. Po smrti Ottavia Spinoly a Andream Erstenberga se navíc noví členové zdáli mít menší autoritu, takže prelát by mohl rázem získat lepší postavení, než na jaké by laik musel čekat dlouhou dobu. Speciano si ale nebyl jistý, jak v této otázce postupovat.⁶¹⁷ Pokud šlo o samotného Rudolfa, „veřejné mínění“ v říši – které nuncius v zásadě potvrzoval - císaře zjevně vidělo jako neschopného akce, což ale vyhovovalo jednotlivým vladařům.⁶¹⁸

Speciano se zabýval i tím, aby byly staženy nekatolické knihy. Konkrétně tak např. šlo o jednu knihu vytištěnou na Moravě, o které informoval Rudolfa formou memoriálu a která i přes předchozí snahy Caetaniho nebyla dosud stažena, o čemž Speciana informoval olomoucký biskup. Nynější zesílené snahy, podpořené Rožmberkem a nejvyšším kancléřem, by však měly vést k úspěšnému konci.⁶¹⁹ Na Moravě, kde byla přítomnost nekatolíků značná, se také nuncius na přání olomouckého biskupa snažil intervenovat u nejvyšších zemských úředníků, aby byly zakázány dekry vydané sněmem Jednoty bratrské.⁶²⁰

Z pohledu „velkých dějin“ byla spíše okrajovou záležitostí prosba Speciana, aby při návštěvách nemocných mohl udílet požehnání od Svatého otce.⁶²¹ Stejnou fakultu používal Karel Boromejský. Tato nenápadná epizoda ale ukazuje památku, kterou měl Speciano na milánského arcibiskupa, přičemž se projevovala snahou o imitaci v pastorači, která zdůrazňovala význam papežského úřadu a přinášela nemocným přinejmenším pocit, že papež se o jejich situaci stará a žehná jim.

Po smrti Viléma z Rožmberka na konci srpna roku 1592 zjevně stouplo sebevědomí Jiřího Popela z Lobkovic. Měl vyjádřit přání stát se kardinálem, což nunciovi sdělil prostřednictvím provinciála jezuitů. Speciano to psal Klementu VIII. do Říma s odporem, ale i s vědomím, že po smrti Rožmberka se jedná o poslední velkou oporu katolické věci (*l'essere questo Signore tanto principale [...] et l'esser anche hora doppo la morte del S. di Rosimbergo solo colonna, et refugio nelle cose della religione catholica*). Popel měl prý vyjádřit pocit, že by

⁶¹⁷ *Ibid.*, s. 105-106 (č. 46). Datováno 28. července 1592.

⁶¹⁸ Srv. *ibid.*, s. 123 (č. 54). Datováno 4. srpna 1592.

⁶¹⁹ *Ibid.*, s. 120 (č. 52). Datováno 4. srpna 1592.

⁶²⁰ *Ibid.*, s. 196 (č. 85). Datováno 7. září 1592.

⁶²¹ Srv. informaci o udělení fakulty od Minucciho: *ibid.*, s. 157 (č. 70), datováno 22. srpna 1592.

tak mohl lépe pomoci katolické víře. Přijal by prý také úřad pražského arcibiskupa. Díky svým příjmům by prý nepotřeboval ani obvyklou podporu, kterou kardinálům poskytuje Svatý stolec. Podle jezuitského provinciála o této žádosti Popela dosud císař nic netušil, sám velmož pak prý nechce nic takového přijmout bez panovníkova souhlasu. Nuncius se zjevně k celé věci stavěl velmi rezervovaně, ale nakonec považoval za dobré o tom papeži napsat.

Speciano obtíže spojené s prosbou Lobkovice vyjádřil i explicitněji. Jiří Popel byl prý podporován císařem jako protiváha k Rožmberkově vlivu. Pokud by se tedy císař o této věci dozvěděl, dost možná by Popel ztratil jeho přízeň, což by mohlo ohrozit celou katolickou stranu. Mimo to neví Popel nic o záležitostech spojených s duchovním stavem. Speciano kvůli Popelově návrhu, aby se stal arcibiskupem, podezřívá tohoto šlechtice, zda ve skutečnosti za průtahy s jmenováním nového držitele svatovojtěžského stolce nestojí on sám. Věci nenahrávala ani rodinná situace Lobkovice. Tyto i další námitky sdělil nuncius provinciálovi s tím, aby je předal Lobkovicovi.

Lobkovic odpověděl, že nechce požadovat nic než to, co papež usoudí jako nejlepší pro katolickou církev. Přiznal, že není dobrý nápad, aby se stal arcibiskupem, neboť by to znamenalo, že by nemohl být členem „rady království“ (*Consiglio del Regno*, snad myšlen sbor nejvyšších zemských úředníků). Kardinálem se prý může stát eventuálně až poté, co se stane nejvyšším purkrabím (přesněji *viceré del regno*, tedy místokrál, tento úřad ale nunciové v podstatě ztotožňovali s úřadem nejvyššího purkrabího), což by podle jeho názoru mělo být oznámeno v nejbližší době. Kdyby byl kreován kardinálem, mohl by ho navíc Rudolf učinit hlavou tajné rady, kam nyní nemá přístup, protože jí je Rumpf.

Speciano měl za to, že toto vše by bylo velmi problematické a Popelovi chtěl doporučit, ať se snaží spíše o zisk řádu Zlatého rouna, který nosil i Rožmberk. Nuncius byl kvůli značné závislosti Popela na Rudolfovi dokonce v podezření, zda za touto žádostí nestojí sám panovník. Pokud by totiž přišel Popel s touto záležitostí sám od sebe, vlastně by neuvěřitelně riskoval. Jezuité se každopádně Popelovým snahám zdáli spíše nakloněni, přinejmenším chtěli o věci jednat s papežem.⁶²² Jak Speciana informoval Cinzio Aldobrandini, který nastoupil na pozici státního sekretáře, měl nuncius při případném hovoru s císařem (z jině

⁶²² *Ibid.*, s. 206-210 (č. 92). Datováno 13. září 1592.

relace ale vyplývá že snad při hovoru se samotným Popelem) o této záležitosti dát najevo, že papež nepomýšlí na udělení kardinálského klobouku Popelovi. Chtěl, aby se celá věc protahovala jak to půjde. Popelova touha se mu zdála zvláštní (*pare che questa del Popel sia voglia strana*). Rozhodně měl nuncius dávat jasně najevo, že bez žádosti císaře k něčemu takovému určitě nemůže dojít.⁶²³

Speciano ve své funkci stále více pociťoval, že by k jejímu výkonu potřeboval rozšíření svých fakult. S určitou výčitkou psal, že dříve měli legáti vyslaní Svatým stolcem velké pravomoci, papeži prý byly v tomto ohledu vždy ponechány jen některé nejvyšší záležitosti. Speciano ale nemá dokonce ani stejné fakulty jako měl Caetani, konkrétně hovořil i možnosti dispensace *super defectu natalium*.⁶²⁴ Celá věc ale mezitím poněkud postoupila.⁶²⁵ V další korespondenci měl ale požadavky týkající se fakult i v budoucnu.⁶²⁶

Specianova korespondence obsahuje i řadu jednotlivostí. Lze zmínit např. aféru spojenou s Jáchymem Novohradským z Kolovrat (1530-1600), předsedou české komory. Ten se měl po smrti probošta svatovítské kapituly vloupat silou do katedrály (*Chiesa Maggiore*) a hledat v ní peníze. Měl se přitom zaštiťovat pověřením od Rudolfa. Nuncius protestoval u Rudolfa, aby tento skutek potrestal, i proto, aby se do budoucna nic podobného neopakovalo. Habsburk vyjádřil svou lítost a ujistil, že se vše odehrálo bez jeho vědomí. Nesoulad však panoval ohledně toho, kdo má právo na dědictví v podobných případech.⁶²⁷

⁶²³ *Ibid.*, s. 254 (č. 110). Datováno 3. října 1592.

⁶²⁴ “*Hora che è arrivato costà Mons. Patriarca credo ancor io, che si sarà finita la materia della facultà, la quale in quella parte che tocca in mortificar me, la piglio allegramente, ma in quello che tocca al servitio di Dio, et di quest’anime, et anche alla reputatione di cotesta Santa Sede, mi par strano, che sia impedio da chi al sicuro non sa che cosa comporti. Et se Mons. Vestrio fosse stato fuori senza dubio conosceria l’error suo più che non fa adesso che crede di far bene, et questo è peccato commune a tutti quelli che non sono stati fuori nelle provincie in servitio di cotesta Santa Sede, la quale si honora et amplifica con le facultà che concede a’suoi ministri, et si restringe quando quelle sono ristrette, come si vede bene chiaramente che la Santa Sede Apostolica era in flore quando mandava per tutto il mondo li suoi legati con ample facultà, che riformavano per tutto, come si vede dai canoni dei decretali, li quali sono pieni d’epistole scritte a legati per negotii ch’essi havevano fatti, et gratie concesse. Anzi le facultà del legato erano così ample ordinariamente, che bastava di esser creato legato per haver ogni cosa eccetto alcuni capi, che per riverenza della suprema dignità erano riservati solo al Sommo Pontefice. Mons. Patriarca haveva facultà di dispensare super defectu natalium, ottenuta poco prima che partisse di qua, et io non ho havuto né questa né meno quelle degl’altri nuntii.*” *Ibid.*, s. 236 (č. 102). Datováno 22. září 1592.

⁶²⁵ *Srv. ibid.*, s. 240 (č. 106). Datováno 28. září 1592. V říjnu už měl Speciano snad všechny fakulty, které požadoval. *Ibid.*, s. 270 (č. 118). Datováno 12. října.

⁶²⁶ Např. *ibid.*, s. 293-294 (č. 129). Datováno 20. října 1592. Odpověď Aldobrandiniho s. 329 (č. 149), datováno 14. listopadu 1592.

⁶²⁷ *Ibid.*, s. 275 (č. 119). Datováno 12. října 1592.

Zásadní věcí byla otázka výchovy kandidátů kněžství. Protože se zdálo, že v Germaniku a Illyriku není dostatek místa, prosil Speciano alespoň o příspěvek z Říma, který by pomohl vybudovat seminář přímo v Praze, v čemž počítal i se zásadním podílem ze strany arcibiskupa.⁶²⁸ Minucci však informoval Speciana, že z Říma bohužel nemůže v tuto chvíli s finanční podporou počítat (*Ne' pensieri del seminario è anco necessario ch' ella perdoni per hora alla borsa di N. S. che si trova vota, né è possibile, che soccori a tante parti.*)⁶²⁹

Speciano po jmenování nového arcibiskupa musel konstatovat, že by byl spokojenější, pokud by byl přesvědčen, že byl zvolen opravdu přímo císařem. Všechna možná jednání kolem ale asi vedla k tomu, že Rudolf se nakonec rozhodl pro jiného kandidáta, než o jakém uvažoval dříve. Berka je bezpochyby katolík, ale jako malý byl pod obojí a přijímal pod obojí aniž by přistupoval ke svátosti smíření. Jeho rodiče jako pod obojí i zemřeli. Měl za to, že Klement VIII. by měl dát Berkovi jako podmínku, že povede k úspěšnému konci otázku přivedení pod obojí. Má také zřídit seminář a má vykonat vizitace, podle způsobu, který se ukáže jako možný.⁶³⁰ Cinzio Aldobrandini Specianovi odpověděl, že nevěděli o tom, že Berka a jeho rodina náleželi v minulosti k pod obojí a celá záležitost je nyní v Římě v jednání v kongregacích, které se těmito věcmi obvykle zabývají.⁶³¹ Mezitím psal nuncius do Říma i o tom, že určitě bude Berku upomínat aby příliš neutrácel, k čemuž má tendenci on i jeho bratr (snad Ladislav Berka z Dubé, či Václav) kterého označoval i za strůjce Zbyňkova jmenování.⁶³² V další relaci se zmínil i o tom, že by bylo dobré, aby měl Berka dobrého vikáře, který by ho upomínal k plnění jeho povinností. Povaha místních je totiž taková, že mají tendenci se věnovat spíše radovánkám, než čemukoli jinému.⁶³³ Při jednáních s Berkou se rovněž nastávající biskup rozhodl k tomu vzdát se svého probošství v

⁶²⁸ Srv. např. *ibid.*, s. 399 (č. 181). Datováno 15. prosince.

⁶²⁹ *Epistulae et acta CS II*, s. 489 (č. 207). Datováno 8. ledna 1593.

⁶³⁰ *Epistulae et acta CS II*, s. 485 (č. 203). Datováno 5. ledna 1593.

⁶³¹ *Ibid.*, s. 527 (č. 228). Datováno 30. ledna 1593.

⁶³² *Ibid.*, s. 529 (č. 230). Datováno 1. února 1593.

⁶³³ “*mi occorre di soggiungere intorno a quello che ho già scritto intorno alla persona del detto S. Berga [...] che saria bene obligarlo anche a tenere un buon vicario o Otaliano, o d'altra natione pur che fosse sufficiente, et zelante sopra al tutto, perché io so l'usanza di questo paese, ove ogn'uno attende più a vivere allegramente, che ad altra cosa, et questo vicario saria uno stimolo all'Arcivescovo continuo, et una colonna alla quale si appoggiaria tutto il governo spirituale di questa chiesa*”. *Ibid.*, s. 534 (č. 233). Datováno 2. února 1593.

Řezně, ale chtěl si podržet kanonikát v Salcburku.⁶³⁴ Berka se ho zjevně nechtěl vzdát. V hovoru s nunciem se měl dokonce vyjadřovat v tom smyslu, že pokud by se měl vzdát tohoto kanonikátu nebo arcibiskupství, vzdá se Prahy (*non è stato possibile a spontarlo che voglia lasciare il canonicato di Salzburgo per molte ragioni, et prieghi che io ci habbi usato, perché tuttavia dice che egli stima assai più quel canonicato che questa chiesa quando dovesse lasciare o l'uno, l'altra*).⁶³⁵

Speciano se v jedné z relací svěřil i s poněkud osobnější záležitostí. Báł se, aby ho pobyt mezi nekatolíky a vlašnými katolíky nakonec těmto skupinám nějak nepřipodobnil. Snaží se ale zvítězit nad sebou samým.⁶³⁶

Nuncius nepřestával sledovat ani vztahy v rámci habsburského rodu. Z toho důvodu psal do Říma, že z hodnověrného zdroje, který pobýval nedávno ve Štýrském Hradci, se mu doneslo, že Rudolf si přeje, aby byl na jeho dvůr poslán arcivévoda Ferdinand, syn Karla II. Štýrského. Onen Specianův informátor o tom hovořil s Marií Bavorskou, vdovou po zesnulém vladaři, která mu to říkala v slzách, neboť se bála neblahého vlivu na synovo náboženské přesvědčení i chování obecně. Zatím snahám o vyslání syna odolává, ale neví jak dlouho ještě. Podle Specianových informací za těmito snahami stál Rumpf, který nechtěl, aby byl Ferdinand vzdělán v Bavorsku. Specianovu zdroji se zdálo zvláštní, že chce Rudolf na svůj dvůr přivést synovce, do kterého jsou vkládány velké naděje, proti vůli matky a přitom nechce na dvoře své bratry, kteří by si tak přáli na něj přijít (*alla madre [Marii] del quale [Ferdinanda], et anche a chi mi parlò pare strana cosa, che l'Imperatore voglia qui questo suo cugino contra al voler di sua madre, et che non ci voglia li suoi fratelli, che tanto desiderano di venirci, et di servire alla M.tà S.*)⁶³⁷

⁶³⁴ *Ibid.*, s. 542 (č. 236). Datováno 8. února 1593. Cinzio Aldobrandini však Speciana informoval, že z pohledu papeže by bylo lepší, aby se Berka kanonikátu v Salcburku vzdal. *Ibid.*, s.620 (č. 275). Datováno 20. března 1593.

⁶³⁵ *Ibid.*, s. 659 (č. 298). Datováno 12. dubna 1593. Srv. také s. 680 (č. 309), datováno 26. dubna 1593. cinzio Aldobrandini měl za to, že pokud je situace taková, není třeba na celou věc tlačit. Doufal, že papež povolí Berkovi si tento kanonikát ponechat. *Ibid.*, s. 689 (č. 312), datováno 1. května 1593.

⁶³⁶ “*a dir il vero a V. S. [v tomto případě Minucci] io ho tanta paura, che con il mio stare qui non mi si attacchi di questa naturale freddezza nelle cose, massime della nostra santa religione, che mi sforzo di vincer me stesso per non mi assomigliare a questa gente nella tepidezza, che è causata da questa continua prattica, et con heretici, et con catholici freddissimi, et senza alcun zelo della santa nostra fede.*” *Ibid.*, s. 506 (č. 215). Datováno 19. ledna 1593.

⁶³⁷ *Ibid.*, s. 532-533 (č. 232). Datováno 2. února 1593. Srv. odpověď Minucciho *ibid.*, s. 586-587 (č. 258), datováno 6. března 1593. Papež zjevně nepovažoval vyslání Ferdinanda do Prahy pro mladého arcivévodu za to nejlepší.

Rumpfovo jméno zaznívalo rovněž v úsecích relací, které se týkaly snah Speciana o odstavení Guzmána. Mimo Rumpfa za ním prý stál i španělský vyslanec a již zmiňované šlechtičny. Nuncius měl za to, že by bylo třeba poslat do Prahy nějaké dobrého španělsky mluvícího kazatele, ať už augustiniána, dominikána nebo františkána, neboť i císař zdá se preferoval španělsky mluvící zpovědníky.⁶³⁸

Téma odvolání Guzmána se objevovalo v relacích často. Když už se zdálo, že bude skutečně odvolán, dostalo se mu povolení od generálního představeného augustiniánů odjet s arcivévodou Arnoštem do Nizozemí, kde mu měl sloužit coby teolog a zpovědník. To podle nuncia zavadlo záminku k pomluvám, že Guzmán je ve skutečnosti dobrý řeholník a šlo jen o to ho zbavit funkce zpovědníka císaře.⁶³⁹ Nakonec ale Guzmán skutečně z Prahy, a to bez onoho patentu od generála, zmizel (asi i díky změně postoje Rumpfa) a Speciano prosil opět buď o posláni jezuity Maggia anebo španělských řeholníků.⁶⁴⁰

Zajímavou aktivitou Speciana byla podpora konvertity Langeho, který vyjížděl na heretické univerzity, kde pomáhal mimo jiné šířit katolickou literaturu. Konkrétně se jednalo třeba o spisy Edmunda Campiona, jezuity, který zemřel v roce 1581 mučednickou smrtí v Londýně a který byl autorem známého spisu *Rationes decem*.⁶⁴¹

Součástí nunciových snah bylo i setkání se šlechtici *sopra le cose delli Hussiti*, které mělo pomoci koordinovat postup vůči nekatolíkům. Jednalo se zejména o školách, univerzitě a konzistoři, přičemž se přítomní zavázali být Specianovi k ruce. Nuncius doufal, že se podaří omezit vliv vicekancléře (místokancléře) Želinského, kterému císař naslouchá, což by usnadnilo postup.⁶⁴² Želinskému při jedné příležitosti řekl nuncius i osobně, že svými chybnými názory se odsuzuje do pekla, že lže sobě samému i císaři, který náleží ne k nové, ale ke starobylé a pravé víře. Želinský argumentoval, že je členem pod obojí, kteří jsou v tomto království

⁶³⁸ *Ibid.*, s. 535 (č. 233). Datováno 2. února 1593.

⁶³⁹ *Ibid.*, s. 915 (č. 422). Datováno 7. září 1593.

⁶⁴⁰ *Ibid.*, s. 939 (č. 434). Datováno 20. září 1593.

⁶⁴¹ Srv. např. *ibid.*, s. 548 (č. 238). Datováno 9. února 1593. Souhrnně o tomto tématu Pazderová, Alena: *Nuncius Speciano a konvertita Lange (Příspěvek ke Specianovým vydavatelským aktivitám v prvních měsících jeho pražského působení)*, in Pazderová, Alena (ed.), *Pocta Elišce Čáňové. Sborník k životnímu jubileu*, Praha, Státní ústřední archiv v Praze, 2003, s. 125-138.

⁶⁴² *Epistulae et acta CS II*, s. 561 (č. 245). Datováno 16. února 1593. O Želinském a jeho významu srv. Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*, s. 315-316. Popisuje i aféru týkající se Jiřího z Lobkovic.

tolerování (*tollerata*). Speciano mu vytkl, že pod tímto pláštěm se schovávala už řada heretiků v tomto království. Vicekancléř měl vyjádřit odpor vůči kalvinistům a Jednotě bratrské (*i calvinisti et i piccardi*) a hlásit se k husitům. Chodí na mši, ke zpovědi, papeže považuje za hlavu církve. Jediný rozdíl oproti katolíkům je, že přijímá pod obojí způsobou. Prosil Speciana, aby pomohl reformovat kněží a zbavit je konkubín a žen. Další postup s Želinským chtěl nuncius, který měl značné pochyby o pravdomluvnosti vicekancléře, promyslet spolu s jezuitu.⁶⁴³

Speciana potěšilo v otázce konzistoře i to, že *Consiglio di Boemia* mu svěřil žádost panovníka coby apelační instanci jeden manželský spor právě z konzistoře. Měli tak prý postupovat v podobných případech i do budoucna, To se prý dříve nedělo. Někteří z těch, kteří podepsali zmiňovanou listinu, se měli také vyjádřit, že až bude Berka potvrzen Svatým stolcem, nechtějí mít za řádného soudce (*giudice ordinario*) nikoho jiného.⁶⁴⁴

Berkovo potvrzení se ale opravdu poněkud zdržovalo, což Speciana rmoutilo. Když s ním hovořil, sdělil mu nominovaný arcibiskup, že jen jeho matka byla husítkou, on sám si nepamatuje, že by jím byl. Jeho otec sice prý přijímal pod obojí, ale přistupoval ke svátosti smíření. On sám bude žádat *ad petendam dispensationem in ampla forma*. Měl navíc za to, že v tomto království se nenajde nikdo, kdo by v příbuzenstvu nějaké pod obojí neměl a kdo by tedy nepotřeboval nějakou formu dispenzu od podobného impedimenta. O Berkově katolické víře ale nemohlo být pochyb, neboť uvažoval i o založení jezuitského domu poblíž Hradu. Stejně tak chtěl dát povolení Kirmesserovi k založení jezuitské koleje v Kladsku.⁶⁴⁵ Berkovi se na druhou stranu zdálo, že nuncius mohl pro schválení jeho potvrzení (*Berka non può patire la dilazione delle sue bolle*) udělat více, čímž Speciana poněkud štvál. Zároveň ale státnímu sekretáři sliboval, že udělá co bude v jeho silách, aby pomohl zkrotit tento rys Berkovy povahy.⁶⁴⁶ Zdá se ale, že Speciano vůči Berkovi na základě jeho chování stále choval určitou nedůvěru.⁶⁴⁷

Berka poté, co poznal, že bude muset vykonat určité odřeknutí se, zjevně reagoval velmi bouřlivě. Vyčítal nunciovi, že v případě Antonína Bruse a Martina Medka se takto nepostupovalo. Měl Specianovi za zlé i to, že ho neseznámil se

⁶⁴³ *Epistulae et acta CS II*, s. 576-577 (č. 250). Datováno 23. února 1593.

⁶⁴⁴ *Ibid.*, s. 568 (č. 247). Datováno 22. února 1593.

⁶⁴⁵ *Ibid.*, s. 573-574 (č. 250). Datováno 23. února 1593.

⁶⁴⁶ *Ibid.*, s. 583 (č. 254). Datováno 2. března 1593.

⁶⁴⁷ *Ibid.*, s. 710 (č. 326). Datováno 17. května 1593.

svědectvím Sebastiána Agrikoly z Horšova. Byl přesvědčen, že delší doba schválení je důsledkem toho, že se nechtěl vzdát kanonikátu v Salzburku. Speciano se ho snažil uklidnit a celou záležitost opětovně vysvětlit. Berka si nicméně stěžoval i u císaře a jeho rádců, kde měl tvrdit, že musí vykonat odřeknutí se veřejně, což ale nebyla pravda.⁶⁴⁸ Panovník jednal s nunciem prostřednictvím Kurze. Ten měl naději, že se mu podaří Berku o potřebě odřeknutí se přesvědčit, pokud bude vykonána tajně.⁶⁴⁹ Berka, „z vnuknutí dobrého ducha a na rady těch, kterým na něm záleží“ (*indotto da buono spirito, et da consigli di chi gli vuol bene*), nakonec skutečně tajně v nunciově bydlišti po vykonání *l'abiuratione de levi* (což dříve poradil dominikánský generál) přijal *l'assolutione, habilitatione, et dispensa* podle z Říma příslého breve.⁶⁵⁰

Nuncius i císař měli zájem na rychlém vyřízení celé záležitosti. Speciano i proto, že dokud nebyl arcibiskup vysvěcen, byl v podstatě nucen vykonávat značnou část standardní biskupské služby.⁶⁵¹ Také z toho důvodu, že arcibiskup měl mít zásadní roli v přivedení pod obojí do lůna katolické církve a že na plánovaném zemském sněmu se daly očekávat náboženské požadavky ze strany nekatolíků.

Tato snaha se vyvíjela pro Speciana celkem nadějně. Rezek byl vyslán ve jménu konzistoře do Říma, kde měl vyjádřit papeži poslušnost. Ačkoli byl tento administrátor obviňován, že podváděl předchozí nuncie, Speciano se o něm vyjadřoval v této době relativně pozitivně, ačkoli jinak zjevně příliš oblíben nebyl.⁶⁵² Zdá se, že v Berkově okolí a mezi katolíky ale panovala o trvalosti možného obrácení pod obojí skrze nunciovy aktivity značná skepse. Speciana to vedlo ale hlavně k už obvyklým stížnostem na chladnost místní povahy a spoléhal se na Boží milost.⁶⁵³ Pokud jde o Rezka, Speciano nijak nezastíral, že jeho cesta do Říma mu poslouží k jeho záměru „vstřebání“ pod obojí, takže čím později se administrátor z Říma vrátí, tím lépe.⁶⁵⁴ Nuncius každopádně i nadále vnímal značnou neochotu v tom, aby se celá záležitost hýbala z jeho pohledu správným směrem a nedošlo ke jmenování administrátora, který by byl ve skutečnosti

⁶⁴⁸ *Ibid.*, s. 715-718 (č. 327). Datováno 18. května 1593.

⁶⁴⁹ *Ibid.*, s. 728-730 (č. 335). Datováno 25. května 1593.

⁶⁵⁰ *Ibid.*, s. 735 (č. 340). Datováno 30. května 1593.

⁶⁵¹ Srv. *ibid.*, s. 607 (č. 268). Datováno 15. března 1593.

⁶⁵² *Ibid.*, s. 598-600 (č. 262). Datováno 9. března 1593.

⁶⁵³ *Ibid.*, s. 610-611 (č. 269). Datováno 15. března 1593.

⁶⁵⁴ „*desidero che [Rezek] vadi presto, et che ritorni più tardi possibile, sperando che con l'assenza sua sarà più facile hora la totale reductione di costoro, che se ci fosse*”. *Ibid.*, s. 649 (č. 293). Datováno 6. dubna 1593.

kalvinistou.⁶⁵⁵

Absence Rezka už se mu nicméně poté, co skutečně odjel na cestu do Říma, nezdála tak přínosná, jak se myslelo. Mnozí, kteří s ním byli ve sporu, jsou totiž nyní ve sporu navzájem a je mnoho těch, kteří se chtějí stát administrátorem. Právě kvůli slabé podpoře ze strany katolíků je ale třeba se obávat, kdo se jím stane.⁶⁵⁶ Císaře proto upozornil, že má v tomto ohledu pochyby o působení vicekancléře Želinského.⁶⁵⁷ Rezek po zastavení se v Padově, kde využil pohostinnosti místního biskupa, mezitím dorazil do Říma, kde soudě dle listu Cinzia Aldobrandiniho pobýval v jeho domě a následně měl mít pokoj v Germaniku.⁶⁵⁸

Minucci psal nunciiovi, že není možné potvrzení Berky uspěchat, protože součástí bul musí být i absoluce. Nominovaný arcibiskup měl mít trpělivost a nepochybovat, že v Římě mají péči jak o něj, tak o jeho budoucí arcidiecézi, a to více, než si asi myslí. Je ale potřeba postupovat tak, jak se má, jinak z toho vznikne něco nedobrého (*conviene che le cose si facciano con i debiti termini acciò che non riescano monstrose*).⁶⁵⁹ Vzhledem k Berkově chování, podle toho, jak ho Speciano popisoval, nicméně z Říma na adresu budoucí arcibiskupa zaznívají v korespondenci s nunciem i poměrně silná slova, která narážela na Berkovu povahu i nedostatečnou disponibilitu co se poslušnosti týče.⁶⁶⁰ Vzhledem k pochybám o Berkovi proto Speciano také žádal, aby fakulta k jeho svěcení byla udělena přímo jemu, přičemž by nastávajícího arcibiskupa přiměl před ordinací znovu slíbit reformní požadavky.⁶⁶¹

Speciano neztrácel naději ani co se týče možné konverze Petra Voka. Stěžoval si sice, že se mu v jeho snahách snaží bránit velmožovi služebníci, na druhou stranu se mu ale snažila pomoci Maria Manrique, která bydlela na stejném místě jako Rožmberk.⁶⁶² Rozhodně méně naděje vzbuzovalo chování císaře Rudolfa, jehož pasivita a melancholie se zdály spíše zhoršovat.⁶⁶³ Naděje snad mohl vzbuzovat

⁶⁵⁵ Srv. *ibid.*, s. 701 (č. 319). Datováno 10. května 1593.

⁶⁵⁶ *Ibid.*, s. 714-715 (č. 326). Datováno 17. května 1593.

⁶⁵⁷ *Ibid.*, s. 720 (č. 328). Datováno 18. května 1593.

⁶⁵⁸ *Ibid.*, s. 735 (č. 339). Datováno 29. května 1593.

⁶⁵⁹ *Ibid.*, s. 678 (č. 308). Datováno 24. dubna 1593.

⁶⁶⁰ Srv. Minucciho zprávu v *ibid.*, s. 754 (č. 350). Datováno 5. června 1593.

⁶⁶¹ Např. *ibid.*, s. 757 (č. 351). Datováno 8. června 1593.

⁶⁶² *Ibid.*, s. 595 (č. 261). Datováno 8. března 1593. Postupně tyto naděje ale opadaly, srv. *ibid.*, s. 641-642 (č. 288), datováno 30. března 1593. Speciano tak o Vokovi konstatoval, že „quest'huomo non sta saldo in un proposito, se non in non conventirsi dovero.”

⁶⁶³ „S. M.tà è tornata a ritirarsi, et sono più giorni che non vuole sentire alcuno dei suoi

fakt, že do Říma vyrazil coby císařský vyslanec Harrach, se kterým se nuncius před jeho odjezdem na cestu na Apeninský poloostrov osobně setkal.⁶⁶⁴

Kvůli snahám o zlepšení panovníkova stavu se Speciano obrátil na Řím s nápadem, aby plánovanou vizitaci v rámci Tovaryšstva Ježíšova vykonal Lorenzo Maggio, který by snad mohl být Rudolfem osloven pro funkci zpovědníka. Maggio by také mohl pomoci ve snahách o přivedení pod obojí do katolické církve. Opakoval ale důležitost vyslat do Prahy nějakého španělsky mluvícího mendikanta.⁶⁶⁵

S ohledem na konání zemského sněmu v březnu roku 1593 Speciano v dlouhé tradici svých předchůdců prosil panovníky a katolické stavy, aby nepřipustili žádné novoty týkající se náboženství.⁶⁶⁶ Po skončení sněmu mu ale velmoži slíbili pokročit v záležitostech konzistoře, univerzity atd.⁶⁶⁷

Speciano konstatoval v jedné ze svých relací, že jednou z hrozných věcí, které v Čechách panují, je skutečnost, že panovník nakládá s církevními benefíciemi jako by byl řádný kolátor a udílí penze jakoby byl papež. Ačkoli má od místních informace, že český král má k těmto záležitostem pravomoc, má za to, že to není pravděpodobné. Menší benefícia totiž v zásadě právoplatně udílí arcibiskup, významnější Svatý stolec. Nuncius si chtěl v tomto ohledu u Rudolfa stěžovat.⁶⁶⁸ Státní sekretář odpověděl poněkud rezignovaně, že se o této záležitosti ví, ale v minulosti se nepodařilo ji nějakým způsobem vyřešit. Pokud by se to Specianovi podařilo, bylo by to chvályhodné.⁶⁶⁹

Cinzio Aldobrandini informoval Speciana, že vzhledem k informacím o špatném stavu řeholního života v rámci dominikánského řádu se rozhodl přijet na vizitaci samotný generál Řádu bratří kazatelů, kterým byl v této době Ippolito Maria Beccaria (cca. 1550–1600).⁶⁷⁰ Generální představený do Prahy opravdu dorazil, a to 28. dubna 1593. Doprovodilo ho osm spolubratří. Speciano dodal ve své relaci Cinziovu Aldobrandinimu, že přichází v pravý čas, aby se vypořádal s převorem

consiglieri nelli negotii che corrono ancor che siano della guerra in qualsivoglia modo importantissimo, er perciò le cose vanno alla disperata, et una persona di molta autorità se ne doluta meco quasi piangendo vedendo la ruina che quasi irremediabilmente cade adoss a S. M.tà et alla Casa Sua". Ibid., s. 601-602 (č. 264). Datováno 9. března 1593.

⁶⁶⁴ Ibid., s. 615 (č. 272). Datováno 16. března 1593.

⁶⁶⁵ Ibid., s. 608 (č. 268). Datováno 15. března 1593.

⁶⁶⁶ Ibid., s. 629-630 (č. 282). Datováno 23. března 1593.

⁶⁶⁷ Ibid., s. 640 (č. 288). Datováno 30. března 1593.

⁶⁶⁸ Ibid., s. 660 (č. 298). Datováno 12. dubna 1593.

⁶⁶⁹ Ibid., s. 689 (č. 312). Datováno 1. května 1593.

⁶⁷⁰ Ibid., s. 656 (č. 296). Datováno 10. dubna 1593.

konventu v Praze, který není o nic lepší, než španělsky *frate* (snad tím byl myšlen Guzmán), který je prý jeho velkým přítelem.⁶⁷¹ Státní sekretář psal Specianovi, aby napomohl tomu, aby tato vizitace přinesla takové plody, že se ostatní generální představení budou muset stydět, pokud nepodniknou něco podobného.⁶⁷² Dominikánský generální představený opravdu odvolal převora Vincentia Sicula, který se prý zdál neodvolatelný. Pomohl v tom i list Rudolfa, který sice nebyl sepsán zcela uspokojivě, ale v těchto zemích je prý třeba se spokojit s tím, co je.⁶⁷³

Pokud jde o jiné řády, Speciano neopomněl orodovat u panovníka ani za jezuitu (na prosbu jejich provinciála), zejména za pražskou kolej, která se nenacházela v dobré finanční situaci. Nuncius zároveň prosil státního sekretáře o to, aby zkusil zařídit, aby se v Římě pohnula záležitost schválení založení koleje Tovaryšstva v Chomutově na panství Jířího Popela z Lobkovic.⁶⁷⁴

Od Adama z Hradce, nejvyššího kancléře království, byl nuncius informován i o proběhlém českém sněmu. Byl to ten sněm, na kterém se odehrála známá kontroverze, která později vedla k pádu Jiřího z Lobkovic. Adam z Hradce Specianovi sdělil především to, že císaři se v podstatě nepodařilo získat nic z toho, v co doufal, což ho zklamalo a rozzuřilo. Zarážející prý byla neúcta vůči panovníkovi, vycházející z nespokojenosti z Rudolfovy uzavřenosti a z toho, že neustanovil nikoho do úřadu nejvyššího purkrabího. Nuncius se obával jaké důsledky to může mít na úrovni říše.⁶⁷⁵ Vnímal, že jmenování purkrabího je klíčovou záležitostí, která má podle jeho názoru v místní společnosti zvláštní místo.⁶⁷⁶

Poté, co byl purkrabím jmenován Adam z Hradce, bylo nunciovi opět o něco jasnější, že Jiří Popel z Lobkovic se ocitl u Rudolfa v nemilosti, protože šlo o

⁶⁷¹ *Ibid.*, s. 688 (č. 311). Datováno 28. dubna 1593.

⁶⁷² “*V. S. Rev.ma aiuto col consiglio, et con l'auttorità il Generale di San Domenico, acciò dalla venuta sua et dalla visita dismessa per tanti anni, si cavino molti frutti, perché ne ridonderà molto servitio anco per l'esempio che gl'altri generali d'ordini si vergogneranno di non imitare.*” *Ibid.*, s. 708 (č. 325). Datováno 17. května 1593.

⁶⁷³ *Ibid.*, s. 738 (č. 342). Datováno 30. května 1593.

⁶⁷⁴ *Ibid.*, s. 804 (č. 374). Datováno 29. června 1593.

⁶⁷⁵ *Ibid.*, s. 666-667 (č. 302). Datováno 13. dubna 1593.

⁶⁷⁶ “*Io intendo che tutto il disordine seguito in questa Dieta di Boemia è proceduto per non ci esser burgravio, et che sempre tutte le diete riusciranno come questa irresoluta, se S. M.tà non fa un burgravio di prudenza grande, auttorità, et seguito, il quale possa indurre et con preghi, et con minaccie lo stato popolare a consentire alle domande di S. M.tà, perciocché questa gente minuta mai darà il voto di gravare il popolo, se non è mossa o da amore o da timore del burgravio, che è loro capo et protettore, et perciò si crede che finalmente capitarà nel Prefetto del Regno, di cui si fanno diversi ragionamenti secondo la diversità degli humori.*” *Ibid.*, s. 673 (č. 305). Datováno 20. dubna 1593.

jednoho z jeho protivníků. Když tedy Lobkovic sliboval Specianovi velké věci, nuncius mu příliš nedůvěřoval, jednak pro předchozí zkušenost, ale právě také pro jeho současné postavení v očích císaře.⁶⁷⁷

Hledáním důkazů proti Lobkovicovi byl podle nunciových informací pověřen Želinský, čímž prý ještě stoupl v důvěře u císaře. Speciano byl proti vicekancléři vysazen stále více a přál by si jeho potrestání, také protože měl stát za nevhodným incidentem týkajícím se nesení kalicha v procesí, což mělo být proti nařízení panovníka. V kalichu prý navíc nic nebylo a nešlo tedy ani o adoraci krve Páně, v což přitom přihlížející věřili a proto kalichu vzdávali úctu. Oblibu Želinského u císaře Specianovi potvrdil i arcivévoda Arnošt.⁶⁷⁸ Speciano se tedy alespoň snažil přesvědčit Rudolfa, aby byl za nového nejvyššího kancléře jmenován dobrý a horlivý katolík (*un buon catholico, et zelante*). Panovník měl přislíbit, že se bude jistě jednat o katolíka. Prý ale panuje přesvědčení, že úřad zůstane neobsazen a Adam z Hradce ho bude fakticky vykonávat i nadále.⁶⁷⁹

Specianova nespokojenost ohledně jednání s katolíky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se obracela co se týká klášterů také na úředníky komory, kteří jsou ve většině heretici. Příklad, který Speciano uvádí, je vyslání jedenácti Rudolfových velbloudů do Zbraslavského kláštera, aby je tam na své náklady živili. Opat si na to nunciovi stěžoval a ten informoval Řím. Chtěl prý požadovat změnu tohoto nařízení, ale měl za to, že dokud císař drží v příslušných pozicích heretiky, nedá se očekávat nic dobrého.⁶⁸⁰

Berkova nepříjemná nálada se zjevně začala měnit, když se dozvěděl o tom, že buly o jeho potvrzení jsou již na cestě. Speciano doufal, že dorazí, než bude muset na nějaký čas odjet ze země do Bavorska a Salcburku, kde měl napomoci smíru mezi salcburským arcibiskupem a bavorským vévodou. Ostatní katolíci mu totiž navzdory slibům vlastně nepomáhali.⁶⁸¹ Breve „*Quod in electione*“ nakonec skutečně do Prahy dorazilo. Cinzio Aldobrandini psal Specianovi, aby se snažil využít radosti, kterou bude Berka pociťovat, k tomu, aby mu připomněl jeho sliby (*nell'allegrie che gli porteranno le bolle tanto desiderate si troveria forse la*

⁶⁷⁷ *Ibid.*, s. 769 (č. 358). Datováno 15. června 1593.

⁶⁷⁸ *Ibid.*, s. 786-787 (č. 366). Datováno 22. června 1593.

⁶⁷⁹ *Ibid.*, s. 804 (č. 374). Datováno 29. června 1593.

⁶⁸⁰ *Ibid.*, s. 731 (č. 337). Datováno 25. května 1593.

⁶⁸¹ *Ibid.*, s. 814-815 (č. 378). Datováno 5. července 1593.

congiuntura di disporlo con qualche miglior fermezza a ciò, che si desiderava da lui per salute propria et dell'anime, che si mettono sotto la cura sua).⁶⁸² Berku zjevně netěšilo, že kvůli předpokládané absenci nuncia bude muset biskupské svěcení nějakou dobu počkat, ale Speciano se ho snažil uklidnit.⁶⁸³

Cestou do Salcburku se Speciano zastavil i v (Českých) Budějovicích. Konstatoval, že i když je město z velké většiny katolické, začíná v něm kvůli přítomnosti nedalekých dolů přibývat nekatolíků. Nuncius jménem Svatého otce pozdravil městskou radu a vyzval ji, aby bděla nad tím, aby se nákaza nešířila. Až se vrátí do Prahy, bude řešit některé prosby budějovických.⁶⁸⁴

Mezitím začal být otcům v Germaniku asi již poněkud nepříjemný pobyt Rezka, ačkoli ho měli za zbožného muže. Cinzio Aldobrandini psal, že ho nechají v Římě do doby, než se nuncius vrátí na císařský dvůr a než skončí vedra, ale poté nastoupí cestu zpět.⁶⁸⁵ Zdá se, že Speciano si o Rezkovi částečně upravil dojem a více mu věřil, byť si jeho věrnost chtěl pojistit nějakou peněžní dávkou. Na druhou stranu měl Rezek pravděpodobně slabost pro dobré víno, protože prosil, aby administrátor dostal doprovod, jinak do Čech nikdy nedejde, protože se zapomene v nějakém hostinci. Pokud by se mu cestou něco stalo, mohlo by to zavdat příčinu k pomluvám ze strany heretiků i vlažných katolíků.⁶⁸⁶ Cinzio Aldobrandini přislíbil Specianovi, že Rezek obdrží určitou penzi a bude učiněn protonotářem. Do Čech ho někdo doprovodí, byť v Římě se choval v podstatě příkladně. Měl ale za to, že pokud jde o člověka, který má největší naději na provedení reformy (konzistoř, univerzita, atd.), pak je na tom asi České království co se týče vhodných mužů opravdu zle.⁶⁸⁷

Zpátky v Praze byl Speciano 26. srpna. Psal do Říma, že má radost z toho, že Rudolf vyslyšel jeho prosby, aby v Budějovicích nepovolil vyznávání Augustany. Panovník vyslal do města své komisaře, kteří se měli postarat o vyhnání nekatolíků. Stále však zůstával problémem vliv Želinského. I kvůli vlažnosti zemských úředníků má vicekancléř značnou moc a každý si tak vlastně dělá, co

⁶⁸² *Ibid.*, s. 824 (č. 383). Datováno 7. července 1593.

⁶⁸³ *Ibid.*, s. 830 (č. 386). Datováno 14. července 1593.

⁶⁸⁴ *Ibid.*, s. 855 (č. 396). Datováno 29. července. Srv. *ibid.*, s. 862 (č. 400). Datováno 7. srpna. Minucci měl za to, že je třeba svěřit celou věc arcibiskupovi. *Ibid.*, s. 873-874 (č. 405), datováno 14. srpna 1593.

⁶⁸⁵ *Ibid.*, s. 855-856 (č. 397). Datováno 30. července 1593.

⁶⁸⁶ *Ibid.*, s. 859 (č. 399). Datováno 6. srpna 1593.

⁶⁸⁷ *Ibid.*, s. 893 (č. 413). Datováno 28. srpna 1593.

chce (*qui ogni cosa è in confuso per colpa degli officiali del Regno benché catholici assai tepidi, li quali lasciano governare il tutto da sudetto Vicecancelliero, et perciò non c'è altro amministratore né governo et ogn'uno fa, et vivi come gli piace*).⁶⁸⁸ Podobně jako předtím v Budějovicích se Speciano zachoval i při návštěvě Plzně.⁶⁸⁹

Želinský byl evidentně Specianovi skutečně trnem v oku. Nuncius psal rozhořčeně do Říma, že podle informací, které mu měl sdělit Berka, předložil Želinský Rudolfovi v češtině psaný dokument, který povoloval působení kalvinistických a pikardských kazatelů v domě jednoho kalvinisty. Nuncius věřil, že byl panovník oklamán, ale přesto ho celá věc zasáhla. Z toho důvodu požádal u císaře o audienci, kde chtěl požadovat nejen odvolání patentu, ale i potrestání vicekancléře.⁶⁹⁰ Nuncius jednal o věci s Kurzem, protože nebylo tak snadné získat audienci. Ten tvrdil, že se jednalo o nedorozumění a šlo vlastně o potvrzení špitálu v domě jednoho pod obojí. Nuncius se rozhodl svůj postup vysvětlit Rudolfovi. Nebyl si jistý ani tím, co sledoval Berka. Císař nuncia ujistil, že postupoval dobře a že on sám by nikdy nic podobného nepovolil.⁶⁹¹ Obdobná záležitost se pak řešila v souvislosti s česky psanými modlitbami v otázce války (zřejmě s Osmany), které měly obsahovat podle toho, co rozhořčeně nunciovi sdělil Berka, hereze.⁶⁹² Podobné záležitosti a značné náklady vycházející z funkce nuncia tak začaly zjevně na Speciana doléhat a měl pocit, že by byl snad užitečnější ve své diecézi.⁶⁹³ K tomu se přidávala i kritika z katolických řad. Proti Specianově snahám o obrácení pod obojí se ozval Melchior Klesl. Nuncius se domníval, že se může jednat o pokus o odvetu vycházející z jejich předcházejících setkání a kontaktů.⁶⁹⁴ O této Kleslově kritice hovořil i s kardinálem Madruzzem, který v této době pobýval v Praze.⁶⁹⁵

Speciano měl pocit, že drhne i komunikace mezi nunciem a měl za to, že by měla být častější.⁶⁹⁶ Mimo to byl zjevně nespokojen s nunciem v Polsku Germanikem Malaspinou, u kterého značně pochyboval o hodnověrnosti jeho zpráv.

⁶⁸⁸ *Ibid.*, s. 897-898 (č. 414). Datováno 30. srpna 1593.

⁶⁸⁹ *Ibid.*, s. 901 (č. 415). Datováno 30. srpna 1593.

⁶⁹⁰ *Ibid.*, s. 934 (č. 432). Datováno 14. září 1593.

⁶⁹¹ *Ibid.*, s. 943-945 (č. 436). Datováno 21. září 1593.

⁶⁹² *Ibid.*, s. 1024-1025 (č. 468). Datováno 26. října 1593.

⁶⁹³ *Ibid.*, s. 986-987 (č. 452). Datováno 12. října 1593.

⁶⁹⁴ *Ibid.*, s. 995-996 (č. 457). Datováno 18. října 1593.

⁶⁹⁵ *Ibid.*, s. 1037-1038 (č. 474). Datováno 8. listopadu 1593.

⁶⁹⁶ *Ibid.*, s. 1054 (č. 481). Datováno 16. listopadu 1593.

Alespoň trochu útěchy přineslo Specianovi zlepšení stavu řeholního života. Do Prahy přišli totiž čtyři noví italsí augustiniani. Všechny kláštery žebravých řádů ve městě (mimo augustinianů šlo o františkány a dominikány) tak byly dobře obsazeny italskými bratry, kteří dávali dobrý příklad a není slyšet o žádném skandálu. Litoval, že to není podobné v „Německu“ a v Polsku.⁶⁹⁷

Mezitím se rozběhl v plné míře proces ohledně možného zločinu *lesae maiestatis* týkající se Lobkoviců. Obviněn tak byl Ladislav Popel, bratr Jiřího Popela. Ten prozatím „spravedlnosti“ unikal. Speciano s Jiřím raději komunikoval jen skrze prostředníka, neboť se bál možných následků ze strany Rudolfa. Vyřídil mu, že prý má své současné těžkosti brát také jako pokání za neplnění příslibů týkajících se katolické reformy. Jiří měl odvětit, že jistě udělal chyby, ale vždy se snažil ze všech svých sil.⁶⁹⁸ Cinzio Aldobrandi dal nunciovi ohledně toho, zda se má za Lobkovice přimlouvát, poměrně jasné instrukce, byť s dovětkem, že postup bude odviset na uvážlivosti nuncia. Státní sekretář psal, že Jiří Popel vždy prokazoval, že je dobrým katolíkem, což mimo jiné dosvědčují i fundace týkající se Tovaryšstva Ježíšova. Papeži se proto zdá, že si zaslouží ze strany Svatého stolce ochranu (*pare a N. S. ch'egli meriti ogni protezione da questa Santa Sede*). Na druhou stranu pokud by se prokázala jeho vina, pak by se do věci nemělo příliš zasahovat (*se si trovasse reo di quelle colpe [...] saria materia da non ingerirsene così facile*). Prosí tedy, aby se nuncius informoval o tom, nakolik jsou obvinění průkazná. Pokud by se ukázal nevinný, či vinný jen v malé míře, má v jeho prospěch učinit vše, co uzná za vhodné.⁶⁹⁹ Jiří Popel se ale každopádně dostával do stále větších problémů. Tajný dekret, který mu předali Jiří z Martinic, Adam Slavata z Chlumu a Košumberka a Jiří Milner z Milhauzu, a kterým ho panovník zbavoval hodností, byl podle Speciana nemilý v očích všech dobrých lidí v tomto království, protože přinášel mnoho radosti heretikům a zdálo se, že císař už skoro nemá jiné oblíbence, než heretiky. Speciano hořce poznamenával, že je z toho také vidět, že když císaři na něčem opravdu záleží, jedná rozhodně. Škoda, že tomu tak není i v jiných, důležitějších záležitostech.⁷⁰⁰

⁶⁹⁷ *Ibid.*, s. 973 (č. 446). Datováno 5. října 1593.

⁶⁹⁸ *Ibid.*, s. 1024 (č. 467). Datováno 26. října 1593.

⁶⁹⁹ *Epistulae et acta CS III*, s. 1167 (č. 535). Datováno 8. ledna 1594.

⁷⁰⁰ *Ibid.*, s. 1201-1202 (č. 550). Datováno 24. ledna 1594.

Z relací tak jasně vyplývá – jak už konstatovala v jednom článku Alena Pazderová – že Speciana rozhodně nelze považovat za strůjce Lobkovicova pádu, jak uváděla některá dřívější literatura.⁷⁰¹

Vrásky nunciiovi nadále přiděloval i budoucí pražský arcibiskup. Ačkoli se nejprve zdálo, že Berka bude se svým svěcením spěchat, nakonec ho odložil až na říjen, kdy bude možné vykonat ho s větší pompou. Jelikož ale nejmenoval vikáře a byl blokován dnou, zdálo se Specianovi, že situace je vlastně stejná, jako když byl svatovojtěšský stolec neobsazen.⁷⁰² S Berkou proto hovořil i kardinál Madruzzo, kterému měl říci, že plánuje jmenovat italského vikáře.

Ke konci roku se situace zdála o něco nadějnější. Berka prý měl v plánu navrhnout do konzistoře pouze signatáře Specianova dokumentu, kteří slíbili věrnost papeži. Nuncius nicméně musel řešit i další problém: arcibiskup totiž navzdory tomu, že k tomu neměl oprávnění, držel úřad litoměřického probošta a vlastně tím ztrácel nárok na to být arcibiskupem. Rudolf slíbil, že brzy bude proboštem jmenován někdo jiný.⁷⁰³ Nakonec se k tomu rozhodl až v květnu roku 1594, kdy byl novým proboštem jmenován František z Ditrichštejna. Jako refrén pak také při jiné příležitosti připomínal nuncius panovníkovi, že dokud nebude jmenován dobrý katolický kancléř a další zemští úředníci, nebudou nekatolíci chtít ubližovat svým vlastním „sektám“.⁷⁰⁴

Rudolfovo chování v otázce náboženství, a to nejen v zemích Koruny české, dělalo Specianovi starosti i nadále. Podle jeho informací se k věci podobně stavěli i ostatní členové dynastie. Kardinál Albert Habsburský tak prý měl, nejspíše na žádost Filipa II., kázat císaře. Pokud by nebylo toto napomenutí vyslyšeno, ozval by se sám španělský král. Nuncius byl ale skeptický. Každý den znal lépe a lépe

⁷⁰¹ Srv. Pazderová, Alena: *Lobkovicová aféra a papežský nuncius Cesare Speciano*, in *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1-2, *Z pomocných věd historických* XVI, s. 731-743. Příkladem dřívější literatury, která roli nuncia hodnotila nesprávně, je třeba Čornejová, Ivana: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Dějiny jezuitů v Čechách*, Praha, Mladá fronta, 1995, s. 83.

⁷⁰² “*L’Arcivescovo di questa città tuttavia sta inchiodato dalla gotta et fa poco, o niente in modo che le cose in qua, per quello che tocca a lui, vanno come V. S. Ill.ma* [tj. Cinzio Aldobrandini] *si può immaginare, specialmente non si potendo indurre a pigliare un vicario, et pare adesso sede vacante quasi come prima quanto alle facende.*” *Ibid.*, s. 1030 (č. 470). Datováno 1. listopadu 1593. O této věci měla hovořit i kapitola v *memoriale*, který měl Rudolfovi předat kardinál Madruzzo. Pokud panovník nebude jednat, Praha i království budou směřovat k úpadku a stanou se buď kalvinistickými, nebo pikardskými, což je v podstatě to samé. *Epistulae et acta CS II*, s. 1042 (č. 475). Datováno 8. listopadu 1593.

⁷⁰³ *Ibid.*, s. 1097-1098 (č. 501). Datováno 7. prosince 1593.

⁷⁰⁴ *Ibid.*, s. 1141 (č. 521). Datováno 28. prosince 1593.

kvalitu myšlení (doslova mozku, *del cervello*) Rudolfa, která může být uzdravena jedině Bohem. A právě v otázce náboženství ho to trápí nejvíce, i proto, že z ní může přijít pro katolickou stranu mnohé zlo.⁷⁰⁵ Nadějně se jevilo alespoň působení Rezka, který po svém návratu do Prahy vyprávěl uctivě o papeži, státním sekretáři a kardinálech Svatého oficia. Kázal také tak, že pokud bude podobně stálý i do budoucna, mohl by přinést značný užitek, ač má jistě i své limity.⁷⁰⁶

Na začátku roku 1594 se v relacích Speciana po delší době objevila i kontroverze týkající se komend maltézských rytířů. Rudolf udělil některé komendy právě členům tohoto řádu. Šlo nejspíše o důsledek jednání vyslance řádu Philippa Riedessela von Camberg s císařem. Do budoucna pak měla být při udílení komend „alternativa“ mezi panovníkem a řádem (*S. M.tà per questa volta provegga tutte le comende, et che poi per l'avenire ci sia l'alternativa tra S. M.tà et la religione*). Nuncius si však nebyl jistý, zda je podobná dohoda možná bez souhlasu Svatého stolce. Chtěl se proto o věci podrobněji informovat a případně pak podniknout s císařem patřičná jednání.⁷⁰⁷ Podrobnější informace mu podal Kurz. Z jeho slov vyznívalo, že Rudolf si i nadále ponechával větší vliv, než by se řádu i Specianovi zdálo přiměřené.⁷⁰⁸ Jednání i nadále pokračovala, avšak nuncius se divil, že se mu neozval nikdo z řádu. Připojoval k tomu další hořké konstatování, že v království jsou podobně vlašní (doslovně chladní) ti, kteří zakoušejí bezpráví a ti, kteří je konají, ve zjednání nápravy (*A me pare che in questo paese tanto freddi siano quelli che patiscono aggravii in domandare aiuto et provisione, come lo sono quelli che li fanno in remediarli, non ostante che siano alle volte sollecitati, et ancor fastiditi*).⁷⁰⁹ Cinzio Aldobrandini každopádně Specianovi potvrzoval, že v podobné záležitosti, jako je dohoda mezi císařem a maltézskými rytíři, musí mít svou roli také Svatý stolec, jinak není smlouva platná.⁷¹⁰ Jednání pokračovala i v budoucnu. Speciano se snažil Rudolfa přesvědčit, že pokud budou moci maltézští rytíři svými komendami svobodně disponovat, bude to pro panovníka lepší i z pohledu *ragion di stato*. Počet rytířů bude totiž vyšší, když budou vědět, že budou moci využívat tyto komendy. Jedná se přitom o šlechtice (nebo snad vynikající

⁷⁰⁵ *Epistulae et acta CS III*, s. 1171 (č. 536). Datováno 10. ledna 1594.

⁷⁰⁶ *Ibid.*, s. 1177 (č. 538). Datováno 11. ledna 1594.

⁷⁰⁷ *Ibid.*

⁷⁰⁸ *Ibid.*, s. 1194-1195 (č. 547). Datováno 18. ledna 1594.

⁷⁰⁹ *Ibid.*, s. 1207 (č. 553). Datováno 25. ledna 1594.

⁷¹⁰ *Ibid.*, s. 1211 (č. 554). Datováno 29. ledna 1594.

muže, *valenthuomini*) a vojáky.⁷¹¹

Speciana náboženská situace v království a neaktivita Rudolfa rozladovala, a proto požádal panovníka o audienci, které se mu dostalo. Nuncius vytýkal, že navzdory slibům se prozatím nic neděje. Rudolf se omlouval a ujišťoval, že věc budou řešit nejvyšší purkrabí a vicekancléř. Speciano odvětil poněkud otevřeně, že Adam z Hradce je nemocný a nemůže tedy téměř nic dělat (*infermissimo et quasi inhabile ad ogni cosa*) a Želinský je kalvinista a nepřítel všeho dobrého (*calvinista et inimico d'ogni bene*). Císař ho však ujišťoval, že budou určitě poslušní jeho vůli. S těmito dvěma následně mluvil i osobně. Slíbili mu sice opatření, ale Speciano ve své relaci konstatoval, že tomu uvěří, až to uvidí na vlastní oči. Purkrabí měl totiž prý zakročít proti tomu, aby se vymáhalo pronásledování kalvinistů v Praze, protože by to mohlo narušit mír v království. Nuncius si myslel, že to souvisí i s Lobkovicovou kauzou.⁷¹² Cinziiovi Aldobrandinimu dokonce naznačoval, že pomoc papeže Rudolfovi by měla být spojena se splněním slibů ohledně Českého království a obsazení uherských biskupství.⁷¹³

Pro kontext je nutné dodat, že jedním z hlavních témat v této době byla obrana Uher před Osmany, kde Rudolf rovněž neoplýval přehnanou aktivitou, což z pohledu Říma mohlo mít katastrofální důsledky pro celé křesťanstvo. Celá záležitost byla značně komplexní a Speciano si uvědomoval mimo jiné i to, že možné verbování vojáků v papežském státě a jinde v Itálii by mohlo pomoci vyřešit tamní problém s bandity (*viene anco cosiderato che facendosi genti nello*

⁷¹¹ O věci zanechal na řezenském sněmu memoriale i kardinál Madruzzo. *Ibid.*, s. 1634 (č. 726). Datováno 25. srpna.

⁷¹² *“havendo S. M.tà rimesso il memoriale che già io le diedi, notificandole le case ove si predicava in questa città alla calvinista, et informatone anche l'Arcivescovo; esso Burgravio ha detto all'Arcivescovo che hora non corrono tempi da metter mano a simili negotii che haveriano potuto turbare la quiete di tutto il Regno. Et questo, credo io, che sia uno dei frutti delli travagli del S. Giorgio Popel, del quale forse temono tanto, che non vogliono arrischiarsi ad alcuna novità, per non dare animo a lui et a gl'altri di Casa sua di eccitarli maggiori.”* *Ibid.*, s. 1206 (č. 553). Datováno 25. ledna. Podobně se nuncius snažil intervenovat i skrze Kurze, kterému četl i část ze psaní Cinzia Aldobrandiniho týkající se těchto záležitostí a připomenul mu sliby ohledně memoriálu kardinála Madruzzoho. Kurz přislíbil, že udělá, co bude v jeho silách. *Ibid.*, s. 1221-1222 (č. 557). Datováno 31. ledna 1594. Jak se ukázalo, bylo to jedno z posledních jednání s Kurzem, který 11. března zemřel. Jeho smrt Speciano vnímal jako značný problém, protože to byl prý v důsledku on, kdo „dával věci do pohybu a komu Jeho Výsost věřila více než jiným (*il quale in fine era quello che dava la mossa alle cose, et S. M.tà credeva più a lui che ad altri*). *Ibid.*, s. 1320 (č. 594). Datováno 15. března 1594.

⁷¹³ *Ibid.*, s. 1228-1229 (č. 560). Datováno 1. února 1594. Aldobrandini konstatoval, že bude o slibech týkajících se Madruzzoho memoriálu jednat s císařským vyslancem v Římě. Pokud jde ale o maltézské rytíře, nemohou nic dělat, pokud samotný řád nebude aktivní a nedodá více informací. *Ibid.*, s. 1231 (č. 561). Datováno 5. února 1594.

*Stato della Chiesa o in altri luoghi d'Italia, si potria con questo mezzo facilmente nettare il paese di tutti, o della maggior parte di quei mali huomini che da molti anni in qua hanno turbato la quiete d'ogn'uno).*⁷¹⁴

Speciano nezapomínal ani na situaci Jiřího Popela. Ujistil Rudolfa, že chápe důležitost toho, aby poddaní zachovávali panovníkovi věrnost. Císař sdělil nunciovi, že nakolik to bude možné, vyjde doporučením papeže vstříc. Speciano se snažil dát Rudolfovi najevo, že papeži i císaři by měla ležet na srdci situace katolických pánů, jejichž úpadek škodí katolické církvi a povzbuzuje nekatolíky. Lobkovicovi chtěl upozornit, že pokud se mu podaří znovu dostat do Rudolfovy přízně, musí se prokázat horlivějším ve službě Boha a svaté víry.⁷¹⁵ Při osobním rozhovoru Jiřímu Popelovi dával najevo, že by měl být Svatému otci vděčný za tyto přímluvy. Popel s tím souhlasil a sliboval velké věci ve službě Boží, pokud se mu z této bouře (*borasca*) podaří uniknout. Speciano by považoval za dobré, aby se Popel ukázal jako horlivý pro službu císaři a aby mu slíbil vydržovat po šest až osm měsíců třeba až tisíc vojáků v Uhrách. Jednalo by se i o dobrý příklad pro boj s Turky. Popela se mu ale nepodařilo přesvědčit. Prý se chce nejdříve dostat z problémů. Nuncia i přátele Jiřího Popela to prý zklamalo.⁷¹⁶ V Římě začínali chápat, že Rudolf má proti Jiřímu Popelovi zřejmě vážná obvinění. Nuncius se měl snažit, aby se císař obklopil katolickými rádci a služebníky a nikoli nekatolíky. Žádnou větší intervenci Aldobrandini nepovažoval za vhodnou.⁷¹⁷

Speciano v podstatě považoval nějaké nadějnější vyústění za možné jen za předpokladu, že Popel bude následovat jeho rady a císař nuncia vyslyší, protože Popelova situace se zdála být velmi závažná.⁷¹⁸ V zásadě ale všichni přátelé, kteří Jiřímu Popelovi zbyli (a nuncius se mezi ně počítal), mohli pouze doufat v milosrdenství císaře, pokud se v nemilost upadlý velmož pokoří.⁷¹⁹ Aldobrandini poměrně suše konstatoval, že bude litovat toho, co Lobkovice potká, ale protože je hluchý k dobrým radám, nemůže si stěžovat na nikoho jiného, než na sebe

⁷¹⁴ Toto verbování by však mělo i negativa a císařští rádci upřednostňovali finanční pomoc. Srv. *ibid.*, s. 1259-1260 (č. 573). Datováno 15. února 1594. Řím se klonil spíše k vyslání vojáků. Srv. *ibid.*, s. 1299 (č. 586). Datováno 5. března 1594. Nakonec ale papež rozhodl poslat finanční příspěvek. *Ibid.*, s. 1330 (č. 598). Datováno 19. března 1594.

⁷¹⁵ *Ibid.*, s. 1227-1228 (č. 559). Datováno 1. února 1594.

⁷¹⁶ *Ibid.*, s. 1243-1244 (č. 564). Datováno 8. února 1594.

⁷¹⁷ *Ibid.*, s. 1246-1247 (č. 569). Datováno 12. února 1594.

⁷¹⁸ Srv. *ibid.*, s. 1321-1322 (č. 594). Datováno 15. března 1594.

⁷¹⁹ *Ibid.*, s. 1337 (č. 600). Datováno 21. března 1594.

sama.⁷²⁰ Podle Specianových informací by alespoň měli být nově jmenování katoličtí úředníci, čímž by se ztráta Popela dala alespoň částečně nahradit někým jiným.⁷²¹ Poté, co byl vynesena nad Lobkovicem ortel, nuncius alespoň konstatoval, že se pokusí udělat co nejvíce pro to, aby císař chránil jezuitskou kolej v Chomutově.⁷²² Cinzio Aldobrandini vyzýval nuncia, aby se snažil nejen o zachování koleje, ale i o její rozvoj.⁷²³

Speciano ale naříkal, že Rudolf svěřil správu některých bývalých panství Jiřího Popela nekatolíkům. Měl za to, že pokud by byl na živu Kurz, císaře by o tom informoval. Vůle Rudolfa totiž prý nestačí, protože jde o jeho nekatolické rádce, kteří mají zásadní vliv na reálnou situaci. Rumpf o tom všem sice věděl a litoval toho, ale prý o tom nemůže s panovníkem hovořit, pokud o tom nemluví Rudolf sám, ať už s ním, nebo v radě. Speciano hovořil i o šikaně Lobkovic a jeho dcer ve vězení, kde jim mělo být v pátek dáno za pokrm maso. Podmínky internace vyznívají podle informací, které nuncius uvádí, skutečně spartánsky.⁷²⁴ Cinzio Aldobrandini byl těmito zprávami pohoršen a přirovnával situaci Lobkovic a jeho dcer k raně křesťanským mučedníkům. Pro jeho zásluhy pro církve měl za to, že se mu má prokázat nějaká milost, aby nebyl opuštěn ve zkouškách.⁷²⁵

Podmínky Lobkovicova vězení se ale asi postupně lepšily. Trautson, se kterým později Speciano o Rudolfově vězni hovořil, měl za to, že by pomohlo, kdyby papež císaři zaslal breve, kterým by se snad mohlo dosáhnout i propuštění Jiřího Popela.⁷²⁶ Speciano měl za to, že udělení milosti by bylo, v případě, že to císař s ochranou víry myslí vážně, jednou z nejlepších věcí.⁷²⁷ Snad i na základě

⁷²⁰ “*Ci rincrescerà il male del S. Giorgio Popel, ma poiché si mostra sordo a buoni consigli, non haverà da dolersi d'altri, che di sé stesso.*” *Ibid.*, s. 1363 (č. 610). Datováno 2. dubna 1594.

⁷²¹ “*Si diceva pubblicamente per il Corte che S.M.tà non era per far per un pezzo gli ufficiali di questo Regno che vacano, ma il S. Coraducci, con cui ne ho tenuto proposito, mi dice ch'egli sa certo che si faranno adesso et che saranno tutti catholici: piaccia a Dio che così sia, perché se bene si sarà perso il S. Giorgio Popel almeno per un pezzo, si ristorarà il danno per mezzo d'altri*”. Císař prý chce použít Popelovy majetky k financování války. Zda je to pravda se mělo velmi brzy ukázat. *Ibid.*, s. 1356-1357 (č. 608). Datováno 29. března 1594.

⁷²² *Ibid.*, s. 1371 (č. 613). Datováno 5. dubna 1594.

⁷²³ *Ibid.*, s. 1406 (č. 626). Datováno 23. dubna 1594.

⁷²⁴ *Ibid.*, s. 1411-1412 (č. 628). Datováno 25. dubna 1594. Při pozdějším hovoru Rumpf argumentoval, že Češi jsou hákliví na to, když o jejich záležitostech hovoří někdo jiný, než oni. *Ibid.*, s. 1498 (č. 669). Datováno 16. června 1594.

⁷²⁵ *Ibid.*, s. 1439 (č. 640). Datováno 14. května 1594. O konkrétním způsobu měl jednat s kardinálem Madruzzem, který se v tuto chvíli stejně jako Speciano nacházel na říšském sněmu.

⁷²⁶ *Ibid.*, s. 1720 (č. 772). Datováno 10. října 1594. Breve bylo skutečně posláno. *Ibid.*, s. 1810-1811 (č. 808). Datováno 12. listopadu 1594.

⁷²⁷ “*Et certo se la M.tà S. desidera di promovere la nostra santa fede, questo [tj. Milost pro Jiřího Popela] saria uno dei miglior principii che potesse darci, et perciò mi risolvo, venendo il*

neodbytnosti nuncia pak arcibiskup dostal od císaře úkol, aby se vydal do Chomutova, aby se informoval o potřebách koleje a obecně katolické církve. Speciano mu přislíbil, že mu bude k ruce jeho auditor, pokud dorazí včas z Vídně, kde měl navštívit Virginia Orsiniho.⁷²⁸

Obecně řečeno, záležitosti Českého království měly ze zmínek o zemích Koruny české v této době jasný primát. O vedlejších zemích se mluvilo spíše příležitostně. Speciano např. psal do Říma o záležitosti komendy ve Žďáru nad Sázavou, která patřila cisterciákům. Chtěl potvrdit její udělení scholastiku Johannu Jergerovi. Nuncius k tomu fakultu neměl a navíc se obával, že by šlo o nebezpečný precedens do budoucna, který by mohl přispět k úpadku řeholního života. Speciano psal, že biskup je jinak jistě hoden přízně papeže, ale prosil, aby v tomto případě nebylo Pavlovskému vyhověno. Šlechtici by totiž jinak začali jistě obsazovat podobná místa svými syny.⁷²⁹ Cinzio Aldobrandini v podstatě souhlasil, pokud by Pavlovský ale do Říma nepsal, má nuncius zasáhnout sám.⁷³⁰ Nuncius opravdu začal jednat, byť nejdříve skrze prostředníky. Pokud by ani nadále nedošlo k nápravě, začal by jednat otevřeněji a nazýval by věci pravými jmény.⁷³¹ Komendu se nakonec podařilo uvolnit a dostala se prý do dobrých a cisterciáckých rukou, nicméně scholastik držel ještě jiný klášter v olomoucké diecézi. Speciano ho informoval, že bez dispensu od papeže to není možné.⁷³²

Jinou věcí týkající se Moravy byla žádost Pavlovského, aby Speciano vykonal v jeho diecézi vizitaci. Nuncius psal Aldobrandinimu, že jen těžko může stálý nuncius opustit pozici na dvoře a že by se tato věc možná dala uskutečnit při příchodu nového nuncia, nebo by to končící nuncius uskutečnil v době předávání úřadu.⁷³³ Aldobrandini slíbil o vizitaci olomoucké diecéze, ale i okolních

breve, di usare ogni diligenza per ottenere questa gratia.” *Ibid.*, s. 1821 (č. 811). Datováno 14. listopadu 1594.

⁷²⁸ *Ibid.*, s. 1754-1755 (č. 783). Datováno 18. října 1594.

⁷²⁹ *Ibid.*, s. 1275-1276 (č. 579). Datováno 21. února 1594.

⁷³⁰ *Ibid.*, s. 1326 (č. 597). Datováno 19. března 1594.

⁷³¹ Poté, co se nezdálo, že by došlo ke změně, tak „*conforme all'ordine di V. S. Ill.ma ho incominciato già per mezzo de suoi amici a mettergli in considerazione l'errore che ha fatto et quanto fastidio gli ne potria venire senza scuoprirmi; io per vedere pure se con questo mezzo lo potessi ridurre a correggere il mal fatto, che quando non mi riesca, parlarò chiaramente et per li termini che si deve.*” *Ibid.*, s. 1379 (č. 617). Datováno 11. dubna 1594.

⁷³² *Ibid.*, s. 1535-1536 (č. 686). Datováno 7. července 1594.

⁷³³ “*A me pare di esser obbligato di mettere in considerazione a V. S. Ill.ma che difficilmente il nuntio può abbandonare il servitio ordinario appresso l'Imperatore, et che quest'officio si potria fare o nella venuta di un nuovo nuntio che passasse di là, con darne prima aviso a*

církevních provincií uvažovat. Možná by mohlo být řešením dát jako stálý úřad (*carico ordinario*) každému nunciovi, který do těchto končin přichází, aby ne-li na počátku, pak na konci výkonu své služby vykonal pečlivou vizitaci Moravy, Slezska a Lužice, o čemž se už uvažovalo.⁷³⁴

Pokud jde o řeholní život, Speciano chválil současný stav v rámci místních augustiniánů. Pokud ale nedojde k nahrazení provinciála, který zemřel, může se vše zhoršit.⁷³⁵

Specianovy snahy o potlačení nekatolíků se i nadále ukazovaly jako neúspěšné. Připisoval to především tomu, že se císař nechává ovlivnit svými nekatolickými rádci. Proto doufal, v kontextu vývoje působení kalvinistických kazatelů v Praze, že snad Rudolf přenechá – jak ho nuncius mnohokrát prosil – starosti o náboženské záležitosti arcibiskupovi a ujasní se, že je podváděn svými heretickými rádci.⁷³⁶ Na druhou stranu Speciano musel upomínat k větší horlivosti právě i arcibiskupa, na jehož vlažnost si stěžovali Kurz i Rumpf. Berka se nezdál být nakloněn ani tomu, že by se musely pro celou arcidiecézi pořídit breviáře a misály, ačkoli se kanovníci vyjádřili ochotně k přijetí římského breviáře. Nuncius mu chtěl připomenout i zřízení semináře.⁷³⁷ Prozatím alespoň Speciano uspořádal ve svém domě setkání s arcibiskupem Berkou a téměř všemi řeholními preláty (*prelati regolari*), aby se s jejich pomocí podařilo pokračovat v provozu pražské koleje Tovaryšstva Ježíšova, neboť byl veliký nedostatek kvalitních kněží a většina nových světců byla v posledních letech alumny tohoto institutu.⁷³⁸ O něco později žádal do Říma o fakultu, aby k tomu mohl tyto preláty přimět. Prosil i o to, že pokud bude papež souhlasit s vyhlášením desátku, mají být ti, kteří na papežský seminář přispějí, zvýhodněni.⁷³⁹ Příkladem pro ostatní by mohl být opat Zbraslavského kláštera, který se podle nuncia něčím provinil, byť není zcela jasné, zda šlo přímo o odmítnutí kontribuce. Speciano opět žádal o fakultu, aby mohl přimět opata k přispění na alumny a prosil rovněž o konzultaci s kardinálem

Praga, acciò se ne potesse dire una parola a S. M.tà, overo che il nuntio che parte faccia esso nel passare quest'officio, che non doverà essere di più di dieci, o quindici giorni." Ibid., s. 1547 (č. 689). Datováno 14. července 1594.

⁷³⁴ *Ibid.*, s. 1580 (s. 703). Datováno 30. července 1594.

⁷³⁵ *Ibid.*, s. 1364 (č. 611). Datováno 4. dubna.

⁷³⁶ *Srv. ibid.*, s. 1308 (č. 589). Datováno 8. března 1594.

⁷³⁷ *Ibid.*, s. 1339 (č. 600). Datováno 21. března 1594.

⁷³⁸ *Ibid.*, s. 1401 (č. 623). Datováno 19. dubna 1594.

⁷³⁹ *Ibid.*, s. 1415 (č. 628). Datováno 25. dubna 1594.

Geronimem Rusticuccim (1537-1603), protektorem cisterciáckého řádu.⁷⁴⁰

Po delší době se do Prahy u příležitosti soudu vypravil i Petr Vok. Podle nunciových informací ale nedodržel své sliby a ztěžoval život katolickým kněžím. Speciano si na to stěžoval při setkání s ním v Rožmborském paláci a za přítomnosti některých katolických šlechticů ho přiměl k přísaze, že do budoucna to už nebude činit. Měl za to, že v Čechách je podobná slavnostní přísaha něčím zavazujícím. Bude ale žádat arcibiskupa, aby na situaci dohlížel a informoval ho. Arcibiskupův bratr byl ostatně přísaze přítomen.⁷⁴¹

Jak nuncius vnímal „veřejné mínění“ o Vokovi a ztratil iluze o jeho možné rychlé konverzi, svědčí jeho relace z doby, kdy byl rožmborský vladař jmenován velitelem vojska, které jelo do Uher bojovat s Turky. Podle obecného mínění není prý, volněji přeloženo, člověk, který by se na tuto pozici nebo na jinou, kde je potřeba nějaká schopnost, hodil méně. Prý s sebou má i svého nekatolického (Speciano užívá silně dehonestujícího výrazu *bestiale*) kazatele, přičemž ho prý chce nechat kázat veřejně. Nuncius byl rozhodnut o tom informovat císaře formou memoriale a hovořit o tom s jeho rádci. Výsledkem mělo být napsat arcivévodovi Matyášovi, který byl vrchním velitelem habsburského vojska v Uhrách, aby tuto záležitost nepovolil, protože to jinak způsobí velké pohoršení.⁷⁴²

Rudolf vyjádřil nad celou situací lítost a slíbil, že věc vyřeší. Jeho rádcové prý mluvili otevřeněji: Rudolf byl prý velmi rozladěn, že Čechové zvolili takového muže do čela vojska, ačkoli jim panovník měl písemně dát najevo, aby tak nečinili, protože Vok je opilec a *pikard* (což je zakázáno zemskými zákony). Rádcové prý byli velmi nespokojeni, že zodpovědní brali tak málo v potaz císařovo přání a zvolili Rožmberka proti Rudolfově vůli. Z toho, psal Speciano Aldobrandinimu, je dobře poznat, jak moc je tento lid zvyklý jednat podle svého a jak málo si váží krále, pokud jim to není k užítku. Doufal, že dobré by na tom mohlo být to, že by se císař probudil a zjednal by si respekt jako panovník, kterým je.⁷⁴³ Aldobrandini měl za to, že by měl Rudolf podle příkladu svých předků jet

⁷⁴⁰ *Ibid.*, s. 1511 (č. 676). Datováno 23. června 1594.

⁷⁴¹ *Ibid.*, s. 1339 (č. 600). Datováno 21. března 1594.

⁷⁴² “*Quest’huomo [tj. Petr Vok] a giudicio commune non può essere più inhabile di quello che è a quest’officio, et ad ogni altro ove bisogni valore. Intendo che mena seco un predicatore suo bestiale et che lo farà predicare publicamente, per ilché mi son resoluto di farne caldo officio con S. M.tà per via di memoriale, et parlandone poi anche alli suoi consiglieri, acciò si scriva all’Arciduca Matthias che non glielo tolleri in modo alcuno, che certo saria un scandalo grandissimo a tutti.*” *Ibid.*, s. 1667 (č. 741). Datováno 8. září 1594.

⁷⁴³ “*S. M.tà mostrò sentire molto dispiacere et mi promesse di provederlo, et poi questi suoi*

podpořit vojska osobně a zjevně neoplýval nadšením z volby Petra Voka.⁷⁴⁴ V případě jmenování velitelem uherského vojska problémy, které se objevily i v korespondenci mezi nunciem a Římem, vlastně sám do značné míry potvrzoval. Byl si vědom svých nedostatků, zároveň se však poměrně odvážně rozhodl stát si za svou vírou.⁷⁴⁵

S arcibiskupem ale Speciano nebyl spokojen, zvláště poté, co zjistil, že namísto Fabiána Rezka byl zvolen administrátorem Václav Dačický, podle nuncia osoba nedobrých mravů (*persona di mala vita*) a favorizovaná právě Berkou. Speciano měl přitom dát arcibiskupovi najevo, ať se do této věci nezapojuje.⁷⁴⁶ Aldobrandini souhlasil s tím, že postup Berky nebyl správný. Považoval za vhodné, aby ho kardinál Madruzzo napomenul, což by mělo posloužit přinejmenším k tomu, že se podobný omyl v budoucnu nebude opakovat.⁷⁴⁷

Jako refrén se v relacích opakují nářky nad nerozhodností císaře. Jednání podle Speciana ještě ztížila smrt Kurze, která zkomplikovala i organizaci plánovaného říšského sněmu, kterého by se ideálně účastnil císař osobně a který měl pomoci vyřešit některé problémy, které v této době ležely Svatému stolci na srdci. Jednalo se např. o efektivní postup v boji s Osmany nebo o otázku možné volby římského krále.

Kvůli náročnosti úřadu, ale i kvůli finančním nákladům a touze po správě vlastní diecéze se Speciano snažil o získání povolení vrátit se do Itálie, v čemž mu nicméně nebylo ještě několik let vyhověno. Místo do Cremony se tedy chystal do Řezna na říšský sněm. Z tohoto bavorského města psal 4. května 1594, že ještě před odjezdem hovořil s vyslancem španělského krále, který jasně prosazoval potřebu volby nového římského krále, byť si byl vědom toho, že kvůli přístupu

ministri mi hanno parlato più chiaramente mostrando che già si sapeva, et che perciò S. M.tà ha sentito molto che li Boemi habbino eletto quell'huomo per loro capo non ostante che con lettere proprie della M.tà S. fosse loro scritto che non l'eleggessero in modo alcuno non essendo atto a simil carico per esser huomo che quasi sempre è pieno di vino per non dir peggio, et piccardo, heresia tanto detestata, et dalle leggi del medesimo Regno, et questi signori stanno molto malcontenti che li Boemi habbino fatto così poco conto delle lettere dell'Imperatore, et che contra la sua volontà l'habbino pur voluto eleggere in ogni modo; da che si vede bene quanto quella gente siano inclinate a fare a modo loro, et come non stimano il Re se non quando gli torna bene, ma potriano ben far tanto che forse destaranno in modo l'Imperatore, che si sentirà come bisognaria per farsi temere come padrone ch'egli è; insomma la cosa preme assai non solo per il male in sé ma anche per il disprezzo sudetto."

Ibid., s. 1674-1675 (č. 747). Datováno 14. září 1594.

⁷⁴⁴ *Ibid.*, s. 1696-1697 (č. 759). Datováno 24. září 1594.

⁷⁴⁵ *Sněmy české VIII*, s. 626-628.

⁷⁴⁶ *Ibid.*, s. 1429-1430 (č. 636). Datováno 11. května 1594.

⁷⁴⁷ *Ibid.*, s. 1478-1479 (č. 659). Datováno 4. června 1594.

císaře z toho může sejít.⁷⁴⁸ Na sněm byl jako papežský legát vyslán kardinál Madruzzo. Přítomni byli i další nunciové.

Speciano doufal, že by tato událost mohla být i příležitostí, aby Rudolf udělil Lobkovicovi milost. Čekal totiž, že nekatolíci budou na sněmu prosit o milost pro Ladislava Popela z Lobkovic. Madruzzo by pak žádal o milost pro Jiřího Popela. Nuncius doufal, že Rudolf neudělí milost heretikovi, aniž by ji zároveň udělil katolíkovi. Katolíci si totiž zaslouží být upřednostněni oproti nekatolíkům, kteří jsou ve všem rebely a absentéry, zatímco katolíci jsou císaři poslušní (*meritano più li cattholici essere favoriti che egli heretici in ogni cosa rebelli et contumaci, et tutta l'obediencia l'ha dalli cattholici.*)⁷⁴⁹

Rudolfovo jednání na sněmu bylo ale opět velmi zvláštní a uzavřené. Speciano se domníval, že jde o důsledek toho, že se císař bál, že bude zavražděn. Měla mu to sdělit osoba, která je panovníku blízká. Vše prý vychází z melancholické povahy Rudolfa. Nuncius měl za to, že by se měl Rudolf upozornit, že slíbená podpora ze strany papeže dorazí pouze za předpokladu, že splní své sliby, mimo jiné i co se týče Českého království.⁷⁵⁰ Jiným strachem Rudolfa byla pravděpodobně i obava z možné tureckého vpádu, kvůli kterému podle důvěrných informací, které Speciano obdržel, císař z řezenského sněmu do Prahy spěchat rozhodně neplánoval.⁷⁵¹ Cestou zpět každopádně Speciano uvažoval o tom, že by se stavil v Olomouci, kde chtěl mimo jiné řešit problémy týkající se cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou. Prosil v takovém případě, přestože měl za to, že *de iure* by postačovaly jeho současné fakulty, o breve, které by pomohlo k uskutečnění jeho záměru.⁷⁵² Aldobrandini ale konstatoval, že pokud se nakonec Rudolf vydá na cestu zpět do Prahy přes Vídeň či Linec v relativně krátké době od napsání předchozí Specianovy zprávy, těžko stihnou zaslat požadované breve. Jeho současné fakulty by ale měly postačovat.⁷⁵³

Dalším důvodem ke stížnosti ze strany nuncia se stalo udělení kadaňského kostela luteránům. Speciano byl přesvědčen, že šlo o podvod ze strany Želinského a jiných nekatolíků. Rudolf prý ale přesto nebude ani před Bohem ani před lidmi

⁷⁴⁸ *Ibid.*, s. 1418-1419 (č. 631).

⁷⁴⁹ *Ibid.*, s. 1451-1452 (č. 645). Datováno 20. května 1594.

⁷⁵⁰ *Ibid.*, s. 1486-1487 (č. 663). Datováno 9. června 1594.

⁷⁵¹ *Ibid.*, s. 1608 (č. 715). Datováno 11. srpna 1594.

⁷⁵² *Ibid.*, s. 1615-1616 (č. 718). Datováno 17. srpna 1594.

⁷⁵³ *Ibid.*, s. 1653 (č. 736). Datováno 3. září 1594.

bez viny, protože ho nuncius mnohokrát varoval před nekatolickými rádci a služebníky. Chce to řešit a doufat, že s pomocí Boží uspěje. Pokud ne, bylo třeba se obávat dalšího zhoršení situace.⁷⁵⁴ Rudolf Specianovi při audienci sdělil, že měl za to, že se jednalo o kněze pod obojí, které nemůže zakázat. Nuncius konstatoval, že v tom tkví problém, neboť všichni heretici v Čechách se nazývají *sub utraque*, podobně jako se v „Německu“ všichni heretici odkazují na Augustanu, neboť jiná konfese není v říši povolena. Speciano se rozhodl napsat arcibiskupovi, zda se jedná o husitu, nebo jinou sektu.⁷⁵⁵

Berka mezitím v Římě usiloval o povolení, aby mohl vizitovat řeholníky ve své arcidiecézi a tím pokračovat v její reformě. Minucci psal Specianovi, aby celou věc uvážil. Pokud by seznal, že je z Říma potřeba nějaké další povolení, má o něj požádat.⁷⁵⁶ Nuncius se vyjádřil k Berkově žádosti v zásadě kladně. Měl za to, že má být dána arcibiskupu povolení *ad annum vel biennium*, což by mělo dát dostatek času, s tím, že se uvidí, jak bude celá věc probíhat, případně se dá vždy prodloužit. Dodával však, že tato fakulta se nemá týkat žebravých řádů a jezuitů. Měl také za to, že by bylo dobré dodat klauzuli „*Assumptis secundum duobus vel tribus religiosis eiusdem vel alterius ordinis visitandi monasterii.*“⁷⁵⁷ Aldobrandini mu fakultu s těmito podmínkami přislíbil.⁷⁵⁸

O tom, jaké byly pocity nuncia při výkonu jeho úřadu, asi nejlépe svědčí Specianův komentář týkající se možného střídání nunciů. Podle jeho názoru je velmi podezřelý ten, kdo dobrovolně v těchto končinách zůstává či do nich přichází, tím spíše, pokud se jedná o biskupa, který může být ve své diecézi.⁷⁵⁹ Sám Speciano doufal v to, že by se mohl vrátit do Itálie po konci řezenského sněmu. Důvodem měla být i jeho touha, aby byla v Cremoně založena jezuitská

⁷⁵⁴ „*veramente io credo che questo sia stato un'inganno del Vicecancelliero et altri heretici. Ma S. M.tà non ne sarà scusata appresso a Dio, nemeno appresso al mondo, perché più volte io l'ho avvertito, che questi suoi ministri heretici l'ingannavano in simil materia; però mi risolvo di volerne far rumo tale, che forse si ci provvederà con l'aiuto di Dio, et non ci si provvedendo, si può dubitare ogni dì peggio, perché o che gl'inganni potranno sempre più, o che la negligenza in queste materie si farà maggiore, con ruina grandissima d'ogni bene.*“ *Ibid.*, s. 1502 (č. 671). Datováno 22. června 1594.

⁷⁵⁵ *Ibid.*, s. 1521 (č. 680). Datováno 30. června 1594.

⁷⁵⁶ *Ibid.*, s. 1642 (č. 731). Datováno 30. srpna 1594.

⁷⁵⁷ *Ibid.*, s. 1717 (č. 771). Datováno 5. října 1594.

⁷⁵⁸ *Ibid.*, s. 1761 (č. 786). Datováno 22. října 1594.

⁷⁵⁹ „*A me piace che si parli di mutatione de nuntii perché doppo il tuono verrà l'acqua, ma chi sta o chi viene volentieri in questi paesi, doverà essere molto sospetto il suo servitio, et massime di chi è vescovo et può stare alla sua chiesa.*“ *Ibid.*, s. 1578 (č.702). Datováno 28. července 1594.

kolej, což ale bylo kvůli mnoha komplikacím bez jeho přítomnosti nemožné.⁷⁶⁰ V relaci psané v den svých 55. narozenin si stěžoval i na svůj zdravotní stav daný pobytem na severu.⁷⁶¹ Práce nuncia byla zjevně únavná. Jak snad s trochou nadsázky konstatoval Speciano v jenom z listů Minuccimu, na nunciatuře všech pět členů celý den nedělá nic jiného, než píše. Nejenom kvůli záležitostem týkajících se nunciatury jako takové, ale i kvůli záležitostem v jeho cremonském biskupství a jeho majetkům v Miláně a v Novaře, díky kterým do značné míry financuje svůj pobyt v Praze. Přesto to nestačí, aby byla jeho diecéze a ani další jeho záležitosti v pořádku.⁷⁶²

Zemí koruny české se týkala nepochybně i otázka nástupnictví na pozici římského krále. Velkým favoritem byl arcivévoda Arnošt. Zdálo se ale, že kurfiřti budou ochotni uznat ho jen za předpokladu, že mu Rudolf předá vládu v Českém království, které mělo v říši zvláštní pozici. Speciano dával na zváženou jiný názor, zda by nebylo lepší, aby se jeho nástupcem stal mladý císařův synovec Ferdinand, syn arcivévody Karla Štýrského, který by si vzal španělskou infantku. Nuncia zajímal názor Říma v této věci, přičemž se jednalo o velice citlivou záležitost.⁷⁶³

Na konci září se Speciano vrátil z Řezna do Prahy. Mohl tak z větší blízkosti sledovat nerozhodnost českého vojska, kterému se příliš nechtělo opouštět zemské hranice, zvláště při absenci Rudolfa. Existovaly totiž obavy, že by se mohlo jednat o nebezpečný precedens proti zemským privilegiím. Chtěli proto prý po panovníkovi zvláštní revers.⁷⁶⁴ Dokud by se nevrátil panovník spolu s dvorem, byla ale geografická blízkost popravdě poněkud k ničemu, protože Speciano v podstatě neměl žádné kvalitní informace. Byl přesvědčen, že v Římě vědí o skutečné situaci mnohem více. A co je horší, psal nuncius, zdálo se – s odkazem na vývoj v Uhrách – že chybí i naděje, že Bůh učiní zázrak jako v minulosti.⁷⁶⁵

⁷⁶⁰ *Ibid.*, s. 1627 (č. 724). Datováno 25. srpna 1594.

⁷⁶¹ *Ibid.*, s. 1644 (č. 732). Datováno 1. září 1594.

⁷⁶² „[Lituje horšího zdravotního stavu Minuccioho, neboť málokdo může] *sapere per esperienza che fatica sia lo scrivere, non si facendo mai altro in questa casa tutto il dì da cinque persone che siamo non solo per le cose della Nuntiatura, che sono grandi per il tempo che corre, bisognandomi ogni settimana scrivere quasi a tutti li Nuntii, ma ancora per la mia chiesa di Cremona et cose temporali di Milano et Novara, ove ho buona parte dei beni miei con che mi sostento qui, et non basta però questa fatica a tener la chiesa et altre cose mie nello stato che convenga.*” *Ibid.*, s. 1872 (č. 836). Datováno 5. prosince 1594.

⁷⁶³ *Ibid.*, s. 1685 (č. 752). Datováno 15. září 1594.

⁷⁶⁴ *Ibid.*, s. 1698-1699 (č. 760). Datováno 24. září 1594. Tato relace již byla opět psána z Prahy.

⁷⁶⁵ “*Qui siamo tanto fuori del mondo non vi essendo ancora S. M.tà, che non si hanno né lettere*

Pro závažnost situace stačí připomenout, že 29. září padl Ráb (Győr, italsky Giavarino), který se nachází na severozápadě dnešního Maďarska. Speciano se v jedné z relací adresovaných Minuccimu reálně obával, že Osmané mohou obsadit velkou část území pod vládou Hasburků, pokud se něco nezmění.⁷⁶⁶ Rudolf mimo to neoplýval ani alespoň vnějšími znaky náboženské úcty, o čemž s ním Speciano chtěl hovořit na audienci.⁷⁶⁷ Nuncius pak i nadále viděl za spoustou problémů vliv Želinského.⁷⁶⁸ Jak ale vyplývalo z rozhovoru s Rumpfem, oslabení pozice nekatolíků bylo v současné době nepravděpodobné.⁷⁶⁹

Zdá se, že Speciano viděl kalvinisty čím dál tím více jako jedno z hlavních nebezpečí pro říši i České království a opakovaně žádal císaře o zakročení proti nim, třeba i formou zřízení zvláštní komise.⁷⁷⁰ Nuncius naznačoval, že jsou určité paralely mezi vládou Rudolfa a Václava IV., kdy se rozšířila hereze husitů.⁷⁷¹ O mnoho lepší mínění než o Rudolfovi ale Speciano neměl ani o Rumpfovi, který se prý natolik zabývá marnostmi, že mu již nezbývá mnoho sil na řešení skutečně podstatných věcí.⁷⁷² Rumpf ho tak sice ujišťoval, že císař nebude do budoucna jmenovat úředníky heretiky a že svěřil péči na svých statcích arcibiskupovi a pokud by byly katolíci nějak postiženi, panovník zasáhne. Speciano ale upozorňoval, že to přece nestačí, protože místodržící podporují každý svou sektu a katolíci trpí. Pokud by však arcibiskup skutečně dobře vykonával svůj úřad, dalo by se dosáhnout mnohého, zvláště pokud by měl podporu od Rudolfa. Od toho se ale nedá mnoho čekat, pokud nebude mít katolické úředníky, zejména ty, kteří mají v ruce pero.⁷⁷³

né quasi ambasciate et quello che è peggio, siamo senza fatti et senza speranza, che certo bisogna, se non ruiniamo, che Iddio benedetto facci miracoli, come ha fatto altre volte.” Ibid., s. 1702 (č. 763). Datováno 30. září 1594.

⁷⁶⁶ *Ibid.*, s. 1719 (č. 771). Datováno 5. října 1594.

⁷⁶⁷ *Ibid.*, s. 1721 (č. 773). Datováno 10. října 1594.

⁷⁶⁸ *Ibid.*, s. 1727-1728 (č. 774). Datováno 11. října 1594.

⁷⁶⁹ *Ibid.*, s. 1768 (č. 789). Datováno 24. října 1594.

⁷⁷⁰ *Ibid.*, s. 1789 (č. 798). Datováno 1. listopadu 1594.

⁷⁷¹ *Ibid.*, s. 1812 (č. 809). Datováno 12. listopadu 1594.

⁷⁷² “*Se il S. Ronfo facesse egli ancora quel che dice, si potria sperare del bene anche da lui, ma è persona tale che, a dirne il vero, io non aspettarò mai da lui se non parole et ceremonie o altre cose senza sostanza alcun, perché spendendo egli tanto dell’intelletto suo in vanità et vacanterie, non mi posso persuadere che glie ne avanzi tanto che lo possa impiegare in cose gravi, et di sostanza.” Ibid., s. 1818 (č. 811). Datováno 14. listopadu 1594. Mimo to Speciano konstatuje, stejně jako na jiných místech, že podle jeho názoru mají v Římě o situaci v Uhrách lepší přehled, než na císařském dvoře. Dokonce to prý nunciovi přiznávají oni sami.*

⁷⁷³ *Ibid.*, s. 1841 (č. 823). Datováno 22. listopadu 1594.

Brzy po svém návratu do pražského souměstí obdržel Speciano z Říma zprávu, že ke dvoru dorazí Lotario Conti (Conte, Contis) di Poli ze starobylého římského rodu, který má titul papežského nuncia, byť ten bývá obvykle udělován jen duchovním. Jeho úkolem byly záležitosti týkající se války v Uhrách. Minucci žádal Speciana, aby dohlédl na to, že mu bude prokazována úcta coby služebníku Svatého stolce, podobně, jako mají v Římě i jinde úctu k vyslancům císaře a španělského krále. Měl v tom jít sám příkladem, obzvláště při setkání s Rudolfem.⁷⁷⁴ Speciano samozřejmě sliboval, že Contimu bude prokazovat patřičnou úctu. Litoval však, že se nejedná o duchovního, protože by ho pak mohl nahradit ve funkci stálého nuncia. I tak doufal, že bude brzy nahrazen, podobně jako další nunciové, kteří jsou pomalu na konci svého trienia.⁷⁷⁵

Mezi navrhovanými podmínkami eventuálního uzavření protiosmanské ligy s císařem bylo i to, že Rudolf bude reálně uskutečňovat sliby týkající se Českého království, mezi něž patřilo obsazování zemských úřadů a kanceláře katolíky a zákaz působení kalvinistů, *pikardů* a luteránů. Stálý nuncius se měl také účastnit jednání všech rad, které budou jednat o válečných operacích, které se budou na dvoře konat. I v dalších ohledech měl mít nuncius poměrně aktivní roli. Císař měl zajistit i lepší poštovní spojení a součástí návrhu bylo i povzbuzení, aby byl nunciovi v Praze udělen nějaký dům. Více informací pak sdělí osobně Conti.⁷⁷⁶ Aldobrandinimu se tyto návrhy zdály prozíravé a chtěl je brát v potaz.⁷⁷⁷

Speciano se během cesty zpět nakonec nemohl zastavit v Olomouci, protože Rudolf nechtěl jet ani do Vídně, jak by si prý mnozí přáli, ani do Lince. Nunciova přítomnost by tam byla žádoucí, neboť bylo třeba řešit více konfliktů.⁷⁷⁸

Z vedlejších zemích se v tuto dobu objevovala v korespondenci i Lužice. V létě totiž vizitoval Berka Budyšínský, kde bylo třeba zvolit po Leisentritově smrti nového děkana. Navíc zde k nunciovu pohoršení působili i luteráni. Speciano opakoval do

⁷⁷⁴ *Ibid.*, s. 1709-1710 (č. 768). Datováno 5. října 1594.

⁷⁷⁵ *Ibid.*, s. 1762 (č. 787). Datováno 24. října 1594.

⁷⁷⁶ *Ibid.*, s. 1830-1833 (č. 818). Datováno 20. listopadu 1594. Např. na poštovní spojení spojil si Speciano stěžoval často: „*Io ho fatto tal risentimento con li S.ri Ronfo et Traucen per la tardanza del capitar costà le lettere, mostrandogli non solo il danno et disconcerto che certo ne segue, ma anche la vergogna che a cosa di tanta importanza per tre baiocchi non si proveggia, che gli ho fatto arrossire, et mi hanno promesso che questa volta sarà l'ultima che mi lamenterò, perché in ogni modo vi si vuol provvedere. Et se haverò l'audienza avanti che parti l'ordinario che già ho domandato, ne voglio dire una parola a S. M.tà per assicurare tanto più il negotio se sarà possibile.*” *Ibid.*, s. 1851 (č. 828). Datováno 28. listopadu 1594.

⁷⁷⁷ *Ibid.*, s. 1889 (č. 842). Datováno 10. prosince 1594.

⁷⁷⁸ *Ibid.*, s. 1715-1716 (č. 770). Datováno 5. října 1594.

Říma historický vznik obtížné situace katolické církve v této oblasti. Navrhoval jmenovat pražského arcibiskupa nebo vratislavského biskupa *ad tempus* coby ordináře (*ordinario*) *in temporalibus*. Chtěl jednat s Rudolfem i o tom, zda by v Lužici nemohlo být zřízeno biskupství, jak mělo být už plánováno v době pontifikátu Řehoře XIII. Podle arcibiskupa pražského by prý bylo i možné ho dostatečně materiálně zajistit.⁷⁷⁹ Nuncius mimo to vyčetl při jedné z audiencí Rudolfovi i fakt, že hornolužickým zemským fojtem byl jmenován kalvinista Jan Jetřich st. ze Žerotína.⁷⁸⁰ Aldobrandini odpovídal Specianovi, že o situaci v Lužici jsou dobře informováni, dokonce opravil poměrně podstatný omyl v nunciiově relaci. Nejlepším řešením by skutečně bylo založení biskupství, ke kterému by se dalo využít některé z tamních opatství, které je opuštěné nebo je využívají heretici. Vše ale do značné míry odviselo od uskutečnění vizitace vedlejších zemí (*delle provincie soggette a cotesto Regno*). Pokud jde o Budyšín, bude skutečně důležité dohlédnout na dobrou volbu nového děkana. Pokud jde o svěření jednomu z blízkých (arci)biskupů, mohlo by to věci do budoucna poněkud zkomplikovat.⁷⁸¹ Prozatím, navrhoval nuncius, že by se snad dala udělit nunciovi fakulta *pro tempore* ke jmenování duchovní vrchnosti, kterou by nebyl nikdo, s kým by nesouhlasil císař. Může to být i budoucí budyšínský děkan, který by měl úřad *sub beneficiato Sanctae Sedis Apostolicae*.⁷⁸² Aldobrandini odpovídal v tom duchu, že spoléhá v úsudek nuncia.⁷⁸³

Možná trochu překvapivě zůstával stálíci v relacích Speciana i Martin Guzmán, jehož návrat do Prahy se nunciovi zdál reálný, což by podle něj ohrozilo v současnosti v podstatě příkladnou augustiniánskou komunitu. Nuncius byl přesvědčen, že Guzmán byl pod poslušností poslán do Španělska, ale má nyní informace, že se nachází v Miláně a plánuje návrat do Čech. Měl za to, že by bylo dobré, aby proti němu zasáhl milánský inkvizitor.⁷⁸⁴

⁷⁷⁹ *Ibid.*, s. 1730-1731 (č. 775). Datováno 11. října 1594.

⁷⁸⁰ *Ibid.*, s. 1737 (č. 778). Datováno 13. října 1594.

⁷⁸¹ *Ibid.*, s. 1776 (č. 793). Datováno 29. října 1594.

⁷⁸² *Ibid.*, s. 1836 (č. 819). Datováno 20. listopadu 1594.

⁷⁸³ „*Per le cose di Budicina e della Lusatia non può darsi di qua a V. S. consiglio migliore di quello ch'ella su'l fatto saprà pigliare da sé stessa, solo che non abbandoni il pensiero a ne faccia fare la resolutione, mentre potemo sperarla per gl'accidenti che corrono, de' quali dovemo servirsi anco per altre simili operationi, poichè havemo a far con gente che se adesso non corre e non camina, in altri tempi ne anco vorrà moversi.*” *Ibid.*, s. 1891 (č. 842). Datováno 10. prosince 1594.

⁷⁸⁴ *Ibid.*, s. 1805 (č. 805). Datováno 8. listopadu 1594. Poměrně stručně je zde, snad i poprvé, shrnuto to, co vlastně měly být Guzmánovy nevhodné aktivity: „[To, že se nechtěl do

Rok 1594, kterým končí tento přehled Specianových aktivit a postojů, se pomalu chýlil ke konci. I jeho závěr byl ale naplněný řadou událostí.

Poměrně významný byl rozhovor s Rudolfem, při kterém mu nuncius předal i breve týkající se snah o obrácení husitů. Poté, co povzbudil panovníka k tomu, aby byly tyto záměry uskutečněny, o věci informoval i nejvyššího purkrabího a prezidenta komory (snad nejvyššího komořího), kteří mu přislíbili pomoc. Jsou prý ale tak vlaštní (opět doslovně studení, *freddi*), že Speciano pochyboval, zda může čekat více, než obvykle. Doufal, že se podaří věc posunout ve spolupráci s arcibiskupem.

S císařem a nejvyšším purkrabím se nuncius rozohnil v záležitosti jmenování soudců nekatolického vyznání do *tribunale del Prefetto del Regno*. Podle Specianových informací byla vina na straně Adama II. z Hradce, tušil však opět vliv Želinského.⁷⁸⁵ Stejného názoru měl být i Rumpf. Podle nejvyššího purkrabího nebylo možná jmenovat katolíka, protože v království se žádný, který by byl schopen tuto činnost vykonávat, nenachází. Speciano s ním nesouhlasil, protože dal Rudolfovi seznam katolíků z řad panstva i rytířů, kteří by byli vhodní. Pro prosazení toho, aby císař vykonával své povinnosti, je ochoten jít Speciano třeba i do vězení, podobně jako Jan Křtitel (zjevně omylem píše nuncius *San Giorgio* místo „San Giovanni“, pokud snad nemělo jít o rafinovanou narážku na Jiřího Popela, což se ale nezdá pravděpodobné), který byl uvězněn kvůli kritice Heroda.⁷⁸⁶

Nuncius nicméně věřil, že by v současné situaci mohlo pomoci udělení milosti Lobkovicovi. Aldobrandini poté Specianovi psal, že pokud by to pomohlo, stojí za to snažit se o to. Mezitím má nuncius vyzvat Jiří Popela k reflexi a k tomu, aby uvažoval, že byl potrestán kvůli své vlaštnosti vůči náboženským záležitostem a vyjádřil se ve smyslu, že komu bylo mnoho dáno, od toho bude mnoho vyžadováno. Snad by si tak mohl předsevzít sloužit s horlivostí Bohu, pokud se jeho situace zlepší.⁷⁸⁷ Obával se však, že komplikací bude to, že by si jeho majetek

Španělska, potvrzuje názor] *ch'egli fosse un mal christiano et nelle cose della fede, oltre al sospetto che diede per li sortilegii et incantesmi che gli furono opposti, et l'haver dato le chiese di S. Agostino a Ratisbona in suoi fattioni a quel senato tutto heretico*”.

⁷⁸⁵ *Ibid.*, s. 1863-1864 (č. 834). Datováno 1. prosince 1594.

⁷⁸⁶ *Ibid.*, s. 1874-1875 (č. 837). Datováno 5. prosince 1594.

⁷⁸⁷ *Ibid.*, s. 1870 (č. 835). Datováno 3. prosince 1594.

rozdělili mnozí.⁷⁸⁸ Podle toho, co uváděl nuncius, ale nebylo možné s uvězněným Jiřím Popelem ani hovořit, ani s ním komunikovat písemně. Po dvoře se prý ale tvrdí, že on i jeho bratr by měli být brzy propuštěni. Speciano čekal na pokyny z Říma.⁷⁸⁹

Breve týkající se postupu vůči pod obojí předal Speciano arcibiskupu Berkovi. Ten se nejprve rozhněval, protože nesouhlasil s tím, že by měl prsty ve jmenování administrátora Dačického a že papež musel být mylně informován. Nuncius ho uklidňoval s tím, že je třeba především napravit nepořádky z minulosti, což by pro něj, který má mezi předními pány tolik přátel a příbuzných, neměl být problém. Papež prý byl informován správně.

Arcibiskup se uklidnil a slíbil, že udělá co bude moci, ale že už týdny čeká na audienci u Rudolfa. Chtěl také napsat papeži omluvu. Speciano si nebyl jistý, jak to chce udělat, neboť měl velkou část viny na jmenování administrátora i na tom, že neplnil dostatečně své povinnosti. Zdálo se mu, že se věnuje spíš tomu, co nemůže mít, než že by pečoval o to, co je v jeho moci. Řekl to i jemu samotnému a připomenul mu i slib, že bude podporovat jezuity a využívat jejich rad, což nečiní, ačkoli se u jednoho z nich zpovídá, byť jen výjimečně. Nuncius sliboval, že mu pomůže nakolik to bude možné. Mluvili také o kanonikátu v Olomouci, který Berka stále nechtěl opustit, ačkoli to mohlo reálně ohrozit jeho arcibiskupskou hodnost. Speciano se snažil, aby místo v Olomouci získal Perger.⁷⁹⁰ Arcibiskupova nečinnost pro nuncia byla zklamáním a rozhodl se mu i naznačit možné následky a nahnat mu tím trochu strachu. Pokud by totiž své chování nezměnil, byla by situace horší, než v době sedesvakance, protože tehdy nuncius i jiní něco konali, ale nyní chce arcibiskup sice dělat vše, ale ve skutečnosti činí jen málo.⁷⁹¹

⁷⁸⁸ “*Aspettaremos d’intendere del frutto della nostra raccomandazione in favor del S. Giorgio Popel, a cui tememo che farà gran contrasto la robba sua, della quale si devono esser fatte molte parti.*” *Ibid.*, s. 1890-1891 (č. 842). Datováno 10. prosince 1594.

⁷⁸⁹ *Ibid.*, s. 1942 (č. 864). Datováno 27. prosince 1594.

⁷⁹⁰ *Ibid.*, s. 1904-1905 (č. 847). Datováno 13. prosince 1594. O kanonikátu v Olomouci, ale i o lužických záležitostech informoval nuncius Rudolfa. *Ibid.*, s. 1918-1919 (č. 854). Datováno 18. prosince 1694.

⁷⁹¹ “*Piaccia a Dio che [napomenutí arcibiskupa] facci frutto et con la paura che son per fargli, mettendogli avanti il male, che facilmente gli potria intervenire, poi staremo a vedere ciò che starà, dico bene s’egli non fa più del solito, si sta hora peggio che quando era sede vacante, perché allhora il Nuntio et altri facevano qualche cosa et hora si fa poco, volendo egli fare il tutto, non si movendo mai.*” *Ibid.*, s. 1935 (č. 862). Datováno 26. prosince 1594.

V duchu nářků na neplnění slibů se nesla i informace o stížnosti krumlovských jezuitů, kteří obviňovali Petra Voka, že nechává v tamním špitále kázat kalvinistu. Prý se ale zdá, že Vokova manželka je více nakloněna ke katolické víře a posílá k jezuitům mnoho dam ze svého dvora na katecheze. Speciano o tom nemohl hovořit s Rudolfem, obrátil se tedy na Rumpfa. Ten toho sice lítoval, ale měl za to, že se to v podstatě nedá zakázat, neboť ve svém hradě je každý pánem. Zkusí ale promluvit s Adamem II. z Hradce, který by snad mohl zjednat nápravu. Speciano hořce poznamenal, že je to zajímavé, že páni mohou ve svých panstvích dělat, co chtějí a že pouze panovník to na tom svém dělat nemůže.⁷⁹²

Speciano vytrvale žádal o možnost vrátit se na Apeninský poloostrov, aby mohl plnit svou biskupskou funkci. Smířil se s tím, že Conti di Poli ho nenahradí, ale navrhoval, že jeho nástupcem by mohl být buď jeho bratr Carlo Conti di Poli (?-1615, biskup v Ankoně), nebo Ferrante Farnese (1542-1606, biskup v Parmě).⁷⁹³ Z jeho relací vysvítá i skutečná rozladěnost nad přístupem císaře. Měl za to, že by bylo dobré začít jednat mnohem otevřeněji, protože jinak může dojít ke katastrofě.⁷⁹⁴ V jedné z audiencí dával pak Rudolfovi za příklad polského krále, který už nějakou dobu má jmenovat pouze katolické úředníky a vše se tam z milosti Boží obracelo z katolického úhlu pohledu k dobrému. To samé by se mohlo dít i v tomto království, pokud by se skutečně bral ohled na čest Boží. Jak Specianovi psal nuncius Germanico Malaspina, polský král se také účastní procesí a koná mnohá duchovních cvičení (zde patrně ve smyslu vnějškové úkony víry) na veřejnosti. Rudolf mu na to nijak neodpověděl, ale prý zčervenal.⁷⁹⁵ Po této audienci potkal Rumpfa s Trautsonem, kteří mu přitakávali, že dávali vinu za současnou situaci Želinskému, který je příliš velkým oblíbencem. Prý s císařem mluvili o tom, že pokud by chtěl, může Rudolf učinit mnoho, obzvláště v

⁷⁹² *Ibid.*, s. 1905 (č. 847). Datováno 13. prosince 1594. Srv. *ibid.*, s. 1915 (č. 853). Datováno 18. prosince 1594.

⁷⁹³ *Ibid.*, s. 1901-1902 (č. 846). Datováno 13. (?) prosince 1594.

⁷⁹⁴ Srv. *ibid.*, s. 1930 (č. 859). Datováno 20. prosince 1594.

⁷⁹⁵ *“Toccai una parola degli officiali catholici, ch’io aspettavo che nominasse adesso, conforme a quello che di sua commissione havevo scritto a V. S. Ill.ma. Mi rispose in forma et in questa materia le soggiorsi che havevo aviso di Polonia che quel Re da dui o tre anni in qua non haveva mai dato officio in quel Regno, se non a catholici, né per questo si sentivano rumori, anzi molta consolatione, et molti si riducevano alla vera fede et le cose prosperavano di bene in meglio per la gratia del S.re, et che il simile con la medesima gratia succedera qui, volendosi fare da dovero in honor di Dio come si fa là, ove il Re medesimo va alle processioni et fa molti essercitii spirituali in publico, secondo che mi ha scritto Mons. di San Severo. Sopra di che non cavai altra risposta, ma veramente S. M.tà venne rossa terribilmente.”* *Ibid.*, s. 1945 (č. 865). Datováno 27. prosince 1594.

královských městech, přičemž by nebyl problém sehnat katolické správce a úředníky, protože se nemusí jednat nezbytně o šlechtice.⁷⁹⁶ Aldobrandini rozhodně podporoval nuncia v tom, aby jednal proti jmenování nekatolických úředníků a obával se, že Bůh by kvůli této urážce mohl trestat prostřednictvím Turků.

Při císařském dvoře Speciano nakonec působil až do roku 1598, kdy se mu konečně splnilo jeho přání: návrat do Cremony. Jeho činnost v tomto biskupství se nesla v duchu uplatňování koncilních výnosů, včetně konání diecézních synod. Podařilo se mu také dopomoci k otevření koleje jezuitů v tomto městě. 21. srpna 1607 Cesare Speciano dokončil svou pozemskou pouť. Poslední chvíle života s ním strávil jeho zpovědník, jezuita Niccolò Botta (Botti).

Do historie se Speciano vepsal, mimo působení, které bylo v tomto medailonku zevrubně popsáno, také poměrně rozsáhlou sbírkou axiomů *Propositioni christiane et civili*. O tomto díle bude pojednáno ve třetí kapitole této dizertace.

2. 2 Závěrečná tabulka a její interpretace

Jeden z cílů, který byl stanoven, bylo vytvoření tabulky, která může pomoci ozřejmit společné charakteristiky, ale i rozdíly v působení jednotlivých nunciů. Nejprve tedy samotná tabulka:

Jméno	Rok a místo narození <i>Rok a místo úmrtí</i>	Vzdělání	Jiná nunciatura	Trvání nunciatury u Rudolfa II.	Biskupská či kardinálská hodnost
Orazio Malaspina	? 1582 <i>(Paříž)</i>	<i>Magister</i>	Mimořádný nuncius ve Francii (1581–1582)	1578–1581	Jmenovaný biskup v Albenze

⁷⁹⁶ *Ibid.*

Ottavio Santacroce	1542 (Řím) <i>1581 (Praha)</i>	Doktor obojího práva (Boloňa)	Savojsko (1577–1580)	1581	Biskup v Cervii
Giovanni Francesco Bonomi	1536 (Cremona) <i>1587 (Lutyč)</i>	Doktor obojího práva (Boloňa, Pavia)	Švýcarsko (1579–1581), Kolín (1584–1587)	1581–1584	Biskup ve Vercelli
Germanico Malaspina	Cca. 1547 (Parma?) <i>1603 (San Severo)</i>	Doktor obojího práva (Perugia)	Štýrsko (1580–1584), Neapolské království (1591), Polsko (1591–1598), mimořádný nuncius v Sedmíhradsku (1599)	1584–1586	Biskup v San Severo
Filippo Sega	1537 (Boloňa) <i>1596 (Řím)</i>	Doktor obojího práva (Boloňa)	Mimořádný nuncius ve Flandrách (1577), Španělsko (1577–1581, 1583), Francie (1592–1596)	1586–1587	Biskup v Ripatransone, Piacenze, kardinál

Antonio Puteo	? 1592	Doktor obojího práva	-	1587–1589	Arcibiskup v Bari
Alfonso Visconte	1552 (Milán) 1606 (Macerata)	Doktor obojího práva (Pavia)	-	1589–1591	Cervia, Spoleto, kardinál
Camillo Caetani	1552 (Sermonetta) 1602 (Řím)	Doktor obojího práva (Perugia)	Španělsko (1592–1600)	1591–1592	Patriarchát v Alexandrii
Cesare Speciano	1539 (Cremona) 1607 (Cremona)	Doktor obojího práva (Boloňa, Pavia)	Španělsko	1592–1597	Biskup v Novaře, v Cremoně

Kategorie, které měly být uvedeny u každého z devíti nunciů, byly tyto: rok a místo narození a rok a místo úmrtí; dosažené vzdělání; působení na jiných nunciaturách, než na císařském dvoře; doba trvání nunciatury u Rudolfa II.; eventuální biskupská a kardinálská hodnost.

Na základě prvního ze sloupců se dá konstatovat, že všichni nunciové u císařského dvora v této době pocházeli z Apeninského poloostrova. I z toho důvodu byla mezi nunciem a Římem možná komunikace ve vernakulární italštině. Drtivá většina nunciů také pocházela ze severní nebo střední Itálie. Pouze jeden z nunciů, Ottavio Santacroce, zemřel během doby vykonávání svého úřadu.

Pokud jde o vzdělání, naprostá většina nunciů získala doktorát obojího práva, který byl pro jejich činnost nezbytný. Zjevně se tedy jednalo o důležitější předpoklad, než doktorát z jiné vědy, včetně teologie. Obojí právo budoucí nunciové studovali v severní a střední Itálii. Coby univerzity, kde konali svá studia, vynikají Boloňa, Pavia a Perugia.

Obvykle během své kariéry tito muži působili i na jiné nunciaturě. Pohled je zde možná poněkud zkreslený, protože se bere v potaz pouze vedoucí funkce, tj. role nuncia. Budoucí nunciové na císařském dvoře ale obvykle měli zkušenost z nějaké pomocné funkce u některého z legátů, případně nunciů. Nunciové, kteří působili u císařského dvora, měli obvykle jako jinou destinaci Španělsko. Celková škála míst, kde vykonávali svou službu, byla ale poměrně pestrá: od Neapole až po Sedmihradsko.

S výjimkou prvního ze sledovaných nunciů, Orazia Malaspiny, se všichni nunciové stali biskupy. I Malaspina však byl v době smrti jmenovaným biskupem, nedostalo se mu ale biskupského svěcení. Jeden z nunciů byl patriarchou. Pouze dva nakonec dosáhli kardinálské hodnosti.

Pokud jde o dobu, kterou nunciové trávili na rudolfinském dvoře, nejčastěji se jednalo o 2-3 roky. Coby extrémny vyčnívají Ottavio Santacroce, který zemřel brzy po příjezdu a Cesare Speciano, který působil mezi lety 1592-1597.

Závěry o působení nunciů jako takovém budou uvedeny až v samotném závěru práce. Je to z toho důvodu, že následující kapitoly pomohou zařadit jejich působení do historického vývoje křesťanstva a zároveň budou konfrontovat vlastní reflexi dvou nunciů. Působení nuncia tak bude zhodnoceno v ještě větší komplexnosti a v širším kontextu.

3. Pravý a falešný *ragion di stato*.

Země Koruny české v kontextu působení nunciů

Chceme-li interpretovat působení nunciů, je důležité podívat se nejen na dlouhodobější vývoj církve, ale i na některé koncepty a pojmy, které prošly během času značným vývojem. Objasnění těchto konceptů a jejich porovnání s tím, co nám prameny říkají o působení apoštolských nunciů na rudolfinském dvoře, by mělo vést k lepšímu objasnění toho, jaké byly předpoklady, z nichž jejich jednání vycházelo. Jedním z klíčových pojmů v tomto ohledu byl *ragion di stato*.

V následujících kapitolách bude představen pohled na vývoj papežského úřadu a s tím spojeného působení vyslanců Svatého stolce. Ačkoli tento přehled nemůže být vyčerpávající, bude vést k prezentaci zásadních událostí a dlouhodobých dynamik, které umožní lepší pochopení kontextu působení apoštolských nunciů v zemích Koruny české ve sledovaném období. Pohled na dějinný vývoj by měl umožnit následně určit některé koncepty, které se budou zdát fundamentální pro pochopení mentality nunciů, ale i společnosti zemí Koruny české.

3. 1 Od Galileje ke křesťanskému impériu.

Světská a církevní moc na křesťanském Západě

Je nemožné podat na tomto místě detailnější přehled historického vývoje křesťanství od jeho počátků až po období raného novověku, ve kterém se nachází hlavní ohnisko zájmu této disertační práce. Je však důležité se tohoto tématu určitým způsobem dotknout, neboť má interpretace tohoto vývoje do značné míry odrážet i reflexi působení nunciů, jejichž funkce byla sama do značné míry tímto procesem ovlivněna. Již první věta tohoto odstavce vlastně obsahuje řadu pojmů (křesťanství, novověk), které jsou samy interpretací a ne bezproblémovými definicemi, na kterých panuje všeobecná shoda.

Stručně řečeno lze shrnout tento pohled následujícími slovy: spojení křesťanství se světskou mocí v období římské říše nebyla ani tragédií, ani triumfem, ani nezbytností; byla to vědomá volba, která zásadně ovlivnila celé další dějiny a praktickou politiku Svatého stolce. Napětí v rámci tohoto více či méně harmonického působení mezi duchovní a světskou mocí je jednou z hlavních dynamik evropských dějin, přinejmenším do počátku 20. století. Nyní bude toto tvrzení rozvedeno a argumentováno na základě jednotlivých historických událostí a procesů.

3. 1. 1 Ježíš z Nazareta a církve pronásledovaná

Jakkoli zajímavá je úvaha nad tím, co si představoval Ježíš z Nazareta o tom, jak se má vyvíjet společenství jeho učedníků, z pohledu historika je irelevantní. Na základě dochovaných textů a jiných pramenů můžeme ale usuzovat, jaká byla hermeneutika jeho odkazu v rámci následujících desetiletí, během kterých se postupně vytvářel soubor textů, který označujeme jako *Nový zákon* a další listy a reflexe, které si držely význam o něco menší, ale přesto velmi důležitý.

Evangelia nám podávají příběh Ježíše jako člověka, který měl za to, že v jeho osobě se uskutečňují mesiášské přísliby, v což uvěřila i kvantitativně poměrně silně variabilní skupina jeho posluchačů a následovníků. Pro naše téma je důležité, že touto identifikací se s rolí mesiáše se dotkl oblasti působení světských i duchovních autorit, protože mesiáš jako nástupce Davida byl postavou, která měla do určité míry obnovit postavení Izraele.⁷⁹⁷ Ukřižování je proto ne nadarmo ukázáno jako důsledek odsouzení jak ze strany sanhedrinu (velerady), tak ze strany římské okupační správy.⁷⁹⁸

Nejen kvůli misijnímu zápalu, ale i následkem rozporů mezi sebou, ale především s Židy, kteří neuznávali ježíšovskou interpretaci judaistické tradice, se pak křesťané začali šířit i mimo Svatou zemi. Zpočátku především do syrských

⁷⁹⁷ Je otázkou, které tituly na sebe za svého života skutečně vztahoval a které mu přisuzovali jiní. V tomto ohledu srv. Ryšková, Mireia: *Doba Ježíše Nazaretského. Historicko-teologický úvod do Nového zákona*, Praha, Karolinum, 2008, s. 261-271.

⁷⁹⁸ “Velerada rozhodovala všechny důležité záležitosti vnitřní správy země a měla nejvyšší soudní pravomoc. V době prokurátorů byla její soudní moc omezena v tom smyslu, že nemohla vynášet rozsudky smrti (viz proces s Ježíšem). V zemi byli i lokální soudy, ale hlavní slovo měla velerada.“ *Ibid.*, s. 55.

měst, ale postupně vlastně po celé římské říši i mimo ni. Podle tradice měl např. apoštol Tomáš působit a zemřít v Indii.

Následovníci Cesty, jak se křesťané nazývali, očekávali příchod tajemného Božího království, nicméně se zdá, že v podstatě odmítali, že by k němu mělo dojít skrze násilný odpor vůči římským jednotkám. V době tzv. Židovské války tak zůstali stát spíše stranou. Po zničení jeruzalémského chrámu po dobytí Jeruzaléma došlo k zásadní proměně samotného judaismu, který nyní ztratil své hlavní místo kultu. Místo chrámových kněží a zápalných obětí se hlavní důraz přenesl na rabíny a dodržování posvátných písem, což však v důsledku často vedlo i k větší nesnášenlivosti vůči křesťanům coby elementu, který narušoval v podstatě nově se formující identitu tohoto lidu.

Římští vojensko-političtí představitelé od počátku pojímali spor křesťanů a židů jako kontroverzi v rámci židovství. To bylo pro křesťany ale vlastně výhodou, protože židovství patřilo mezi povolená náboženství, tj. *religio licita*. Už v evangeliích – která však opravdu reflektují i vývoj v desetiletích po smrti Ježíše – ale vidíme, že *dobrá zpráva* byla hlášána i lidem mimo židovskou komunitu. Ve větším měřítku ale došlo k pronásledování až tehdy, když se kult Ježíše Krista coby Syna věčného Otce, dostal do konfliktu s kultem císaře coby božstva sjednocujícího různá etnika říše. Tento kult byl ale zároveň tolerantní vůči vyznávání božstev, která s ním nebyla v rozporu. Náboženství bylo ostatně do značné míry vnímáno jako *vinculum societatis*, kde nejspíše nebyl dáván takový důraz na osobní víru a existenciální postoj, jako tomu bylo nejen u křesťanství, ale i řady dalších směrů přicházejících zejména z východní částí impéria.

Specifické místo v rámci Ježíšových přátel a učedníků už od počátku zastávali apoštolové a jejich nástupci. Především pak ti, kteří pobývali v Římě a kteří chápali svou autoritu jako plynoucí z odkazu sv. Petra. Už z konce prvního století našeho letopočtu pak máme doklady o tom, že římscí biskupové vysílali na různé mise své zástupce. Jezuitský historik Pierre Blet, autor přehledu vývoje diplomacie Svatého stolce od počátků až do začátku 19. století, uvádí jako první zmínku tři posly Klementa Římského do Korinta. I v dalších letech se občas dochovaly pramenné zmínky o poslech vyslaných z iniciativy vedoucích římské křesťanské obce, ale nezdá se, že by z nich bylo možné usoudit na nějaký

strukturovaný systém.⁷⁹⁹

Neochota účastnit se státem posvěceného kultu-liturgie se postupně ukazovala jako kámen úrazu. Byla totiž příznivci jiných kultů vnímána jako urážka bohů, kteří poté odejmou společenství svou přízeň. V případě střetu křesťanství s římským politickým náboženstvím se tak do jisté míry opakovala analogicky konfliktní situace mezi antickými filozofy a tehdejším náboženstvím jednotlivých helénských *polis*, na které doplatil životem třeba Sókratés. Zatímco ale filozofie byla v podstatě otázkou jednotlivců, případně nevelkých skupin, díky popularitě evangelia mezi chudými vrstvami, ale zároveň i mezi elitami, se křesťané stávali poměrně výraznou menšinou, která ohrožovala stabilitu říše, protože nebyli ochotni mnohokrát ani vnějškově přinášet jednotlivým božstvům jakoukoli úctu, která by jimi byla vnímána jako modloslužba.

Ačkoli se křesťané setkali s vlnami pronásledování už v prvních dvou staletích našeho letopočtu (za císařů Nera či Domiciána, kdy patrně vzniklo i *Zjevení podle Jana*, kde je římská moc symbolem d'ábla), opravdu masivní represe začala až ve 3. století za císařů Decia, Valeriána a Diokleciána. Vliv mohlo mít i ztotožňování všech křesťanů s myšlenkami radikálních tzv. montanistů, kteří očekávali brzký konec světa a vyznačovali se mravním rigorismem.

Doba pronásledování ukázala nezbytnost toho smysl křesťanského života obhájit, což bylo příčinou vzniku různých apologií. V této době, kdy již bylo křesťanství od judaismu jasněji odlišené, se proto odehrává první snaha definovat ho jako *religio* a legitimizovat ho tak před světskými autoritami.

Pojem *religio* doznal během času značného posunu. Podle některých badatelů původně znamená především pečlivost a bedlivost co se týče bohopocty (srv. Cicero, *De natura deorum* II, 28, 72). V podstatě měl mít ale i význam podobný slovu *rozlišování* či *rozhodování*. Je to tedy spíše postoj, než nějaký fenomén. Postupně se ale jeho význam posunuje k pečlivosti ohledně dodržování rituálů vlastních tradicím různých měst impéria. Do značné míry právnícké paradigma latinského okruhu začalo totiž vzhledem k nově připojovaným územím rozlišovat jejich způsob uctívání božstev. Byla-li „náboženství“ slučitelná s římským a integrovatelná do říšského pantheonu, byla *licita*. Pokud ne, pak *illicita*. V

⁷⁹⁹ Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, Città del Vaticano, Archivio vaticano, 1982, s. 2-3.

podstatě pak nelegitimní kultury byly chápány i jako *superstitio* oproti legitimnímu *religio*.⁸⁰⁰ Z tohoto hlediska je logické, že Plinius Mladší označoval ve svém listě Trajánovi křesťanství jako *superstitio prava*, Tacitus v *Annales* (XIV, 4) o něm píše jako o *exitiabilis superstitio* a Suetonius v pojednání o Neronově vládě (*Nero*, 16) používá výraz *superstitio nova et malefica*.⁸⁰¹

Maurice Sachot, autor jedné z důležitých studií o vzniku křesťanství coby náboženství, na základě svého bádání poznamenal, že k této konceptuální proměně došlo až při výraznějším střetu s latinskojazyčným prostředím (ve východních částech říše byla hlavním jazykem řečtina). Poté, co následovníci Ježíše Krista prezentovali v židovském prostředí své učení jako naplnění judaismu a v řeckém jako pravou filozofii, nyní se představují jako ti, kteří následují *vera religio veri Dei*.⁸⁰² Jedním z hlavních tvůrců této inkulturace byl právně vzdělaný křesťan Tertulián (cca. 160-cca. 220).

Tertulián v podstatě využil existující terminologie latinského kulturního okruhu – např. pojmy *corpus*, *persona* či námi sledované *religio* – přičemž skrze něj obhajoval legitimitu existence křesťanů, kteří se museli bránit obviněním, že jejich existence je pro lokální komunity, případně pro celé impérium, destruktivní.⁸⁰³ Sebral k tomu argumenty, které předkládali dřívější křesťanští apologeté, ale i jejich protivníci. Křesťanství podle Tertuliána není *superstitio*, ale *vera religio veri Dei*.⁸⁰⁴ Jsou to právě ostatní projevy bohopocty, stejně jako filozofie, které jsou pro něj *superstitiones*. Zatímco v řeckojazyčném prostoru převážilo pojetí křesťanství jako pravé filozofie, v latinském se tedy skrze Tertuliána ukazuje jako pravá bohopocta vůči pravému Bohu. Odmítl tím vlastně

⁸⁰⁰ Srv. Sachot, Maurice: *Origine et trajectorie d'un mot: religion*, s. 5. Dostupné na http://philotextes.info/spip/IMG/pdf/le_mot_22religion_22.pdf [Cit. 2023-06-15].

⁸⁰¹ Frolíková, Alena: *Rané křesťanství očima pohanů, (svědeckví řecky a latinsky píšících autorů 1.-2. století)*, Jinočany, H & H, 1992, s. 17.

⁸⁰² Sachot, Maurice: *L'invention du Christ: Genese d'un religion*, Paris, Odile Jacob, 1998, zejména s. 167-189.

⁸⁰³ V českém prostředí o této problematice zejména: Červenková, Denisa: *Jak se křesťanství stalo náboženstvím: recepcie pojmu religio v Tertuliánově Apologetiku*, Praha, Karolinum, 2012.

⁸⁰⁴ Toto pojetí *religio* obsahovalo souhrn všechny odstíny klasického dělení Marka Terentia Varra (cca. 116-27) na trojí teologii: „*Theologia naturalis, civilis, mythica*, v níž jsou kompetence přehledně rozděleny: *theologia naturalis*, čili filozofie, se zabývá hledáním pravdy, zkoumáním povahy božstev; *theologii civilis* je svěřena praxe řádné, náležité bohopocty včetně zákonodárství; *theologia mythica* zahrnuje oblast toho, co bychom dnes označili jako zobrazování božstev, regulované tradicí, která se stává normou.“ Cit. podle Červenková, Denisa: *Proměny vztahu pozdně antické společnosti a křesťanského společenství v prvních staletích pro Kristu*, in Sládek, Karel a kol. (ed.): *Monoteistická náboženství a stát*, Praha, Pavel Mervart, 2009, s. 44.

možné oddělení bohoocty jako stmelovacího kultu společnosti a filozofie coby hledání pravdy o Bohu. Zároveň ale dal jasně najevo, že primární je vnitřní postoj víry oproti často i bezmyšlenkovitému rituálu.⁸⁰⁵

Stejná logika, která vedla k odmítání křesťanství pak možná paradoxně napomohla k jeho povolání. Podle názoru italské historičky Marty Sordi to byly „náboženské motivy, tj. péče o obnovení *pax deorum* ježž ohrožovali „bezbožní“ křesťané, a starost, aby říše byla pod ochranou bohů, které vedly k pronásledování za dob Valeriána a Diokleciána. Snaha o navázání paktu se silnějším bohem pak přivedlo Konstantina k tomu, že si zvolil křesťanství za nové říšské náboženství.“⁸⁰⁶

S vyhlášením tolerance pro křesťanství za císaře Konstantina je jistě spjato mnoho legendistických prvků (*In hoc signo vincas*). Konstantin sám v souladu s dobovým zvykem každopádně přijal křest až na smrtelné posteli (337). I v díle církevního historika Eusebia z Kaisaireje nalezneme dvě verze, jednu méně „zázračnou“ (v *Církevní historii*) a jednu více (v *Životě Konstantina*). Eusebius v *Církevní historii* chválí císaře, ale termíny, které se zdají spíše svědčit o císařově účtě k božství obecně, než přímo výlučně ke křesťanství.⁸⁰⁷

Jisté je, že po bitvě u Milvijského mostu, ve které v roce 312 Konstantin zvítězil nad svým rivalem Maxentiem, došlo o rok později po dohodě s Liciniem k vydání tzv. *Ediktu milánského*. V něm – podle textu, který se dá nalézt v Laktanciově spise *O smrti pronásledovatelů* (*De mortibus persecutorum*) nebo v Eusebiově *Církevní historii* – byla dána svoboda všem k vyznávání jejich náboženství, přičemž křesťané jsou zmíněni jmenovitě. Tolerance se ale zjevně netýkala pouze jich, ale i dalších skupin.⁸⁰⁸

Velký vliv na další recepci této události mělo dílo už zmíněného Eusebia, který byl s Konstantinem v dobrých vztazích. Prezentoval postupně ve svých dílech Konstantina jako určité vyvrcholení vítězství Krista, kdy se císař stal v podstatě

⁸⁰⁵ Srv. Červenková, Denisa: *Jak se křesťanství stalo náboženstvím*, s. 202.

⁸⁰⁶ Cit. podle *ibid.*, s. 29.

⁸⁰⁷ Závěr tohoto díla tak např. zní, v kontextu vítězství Konstantina nad Maxentiem a následně Liciniem: „*Tak tedy skončila moc tyranů. Proto Konstantinovi a jeho synům plným právem patří mocná říše a netřeba jim ji závidět. Vymazali bezbožnost dřívějších vládců a plně si vědomi dober, která jim Bůh prokazoval, viditelným způsobem dávali najevo svou lásku ke ctnostem a k Bohu i zbožnost a vděčnost božské bytosti.*“ Eusebius Pamphili: *Církevní dějiny* (*Ecclesiastica historia*), Praha, Česká katolická charita, 1988, s. 189

⁸⁰⁸ V českém překladu v Šubrt, Jiří, (ed.): *L. Cae(c)ilius Firmianus Lactantius, O smrti pronásledovatelů*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, s. 102-104.

obrazem Božím a do jisté míry byla upozaděna role biskupů, byť měla světská i duchovní moc být v harmonii. Jak poznamenává Viviano z perspektivy teologa a člena dominikánského řádu, ve své oslavné řeči na Konstantina Eusébius císaře přirovnal k Božímu pomazanému, což bylo posléze přijato jako rozhodující exegeze, která „určila na tisíciletí lidské dějiny a jejíž důsledky pocítujeme dodnes. S podporou takové teorie se císařové Východu, a po korunovaci Karla Velikého roku 800 i Západu, začali z praktických důvodů považovat za hlavu církve na zemi, jinak řečeno za papeže.“⁸⁰⁹ Impérium se tak vlastně mělo stát uskutečněním Božího království. Ačkoli pozice císaře byla skutečně silná, církevní představitelé získali značné postavení, včetně pravomoci biskupů v oblasti soudnictví.⁸¹⁰

Je ale třeba opětovně zdůraznit, že křesťanství bylo opravdu chápáno jen jako jedno z povolených náboženství. Text tzv. *Ediktu milánského* říkal mimo jiné, že poté, co se Konstantin a Licinius sešli v Miláně, tak „se usnesli vydat ta nařízení, která se týkají zachovávání a uctívání věcí božských, abychom křesťanům a všem lidem umožnili svobodně si zvolit náboženství, jaké chtějí. Stalo se tak se zřetelem k tomu, aby veškerá božstva a veškeré nebeské mocnosti, jež existují, mohly nám a všem, kdo žijí pod naší vládou, být milostivě nakloněny.“⁸¹¹

Jestliže používáme často používaného obratu „konstantinovský obrat“ je tedy třeba mít na paměti, že šlo o součást povolení všech náboženství, nikoli o privilegování křesťanské víry na úkor jiných vyznání. V tomto ohledu byl větší změnou obrat, který bychom mohli nazvat „theodosiánský“ a který ideu *vera religio veri Dei* učinil součástí říšského zákonodárství.

3. 1. 2 Theodosiánský obrat a vymezení role papežství a císařství

Poté, co se křesťanství stalo povoleným náboženstvím, se ukázalo, že panovník si bude činit značné nároky ohledně zasahování do záležitostí církve. To bylo spojeno se skutečností, že se projevila nejednotnost v některých věroučných

⁸⁰⁹ Viviano, Benedict T.: *Království Boží v dějinách*, Praha, Vyšehrad, 2002, s. 55.

⁸¹⁰ Detailněji o významu vlády Konstantina srv. Burian, Jan: *Římské impérium. Vrchol a proměny antické civilizace*, Praha, Svoboda, 1997, s. 143-145, 164-168.

⁸¹¹ Cit. podle Drška, Václav, Suchánek, Drahomír: *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha, Grada, 2013, s. 89 (X, 9).

záležitostech. Ortodoxie pak byla nacházena sice na základě ekumenických koncilů, ale svolávaných císařem, který je posléze také prosazoval. Císař přitom sám křesťanem ani být nemusel, jak dokazovala role Konstantina na prvních synodech.

V rámci křesťanského tábora se také objevily nové hlasy, které do té doby v podstatě neměly opodstatnění. Konvertita ke křesťanství Firmicius Maternus tak např. ve svém díle *De errore profanarum religionum* „císařům radil, aby neváhali zcela vyhubit pohany, neboť stát je v tomto úkolu světským ramenem církve“.⁸¹² Takováto představa byla do té doby i z praktických důvodů nepředstavitelná, nicméně i názorově se jedná o pohled bližší spíše knihám Makabejských, než následovníkům Ježíše Krista.

V rámci velkých kontroverzí, jakou byl třeba spor spojený s Áriem a jeho pojetím vztahu mezi Bohem Otcem a Synem (Logem), se ale vyjasňovala i role římských biskupů v rámci společenství církví (jehož vyjádřením byly zejména dopisy biskupů vyjadřující vzájemné uznání), kteří měli na koncilech zastoupení skrze své vyslance. Na závěrečných usneseníh koncilu v Nikáji jsou tak zástupci papeže Silvestra uvedeni na čestném místě.⁸¹³

V rámci kontroverzí byl svolán i koncil do Sardiky (343-344, dnešní Sofie v Bulharsku), kde se setkáváme i s označením *e latere suo mittat*, které v budoucnu nalezneme u tzv. legátů *a latere*, a to v kontextu soudní autority Svatého stolce.⁸¹⁴ Blet hodnotí význam tohoto kánonu slovy: „V dějinách papežské reprezentace si sardické kánony zachovají zvláštní význam díky výrazu, který používají, když mluví o kněžích, které římský biskup posílá, jako o *e latere mittat*. Sardický koncil sice neudělil papeži legátské právo, ale dal tomuto dříve vykonávanému právu

⁸¹² Červenková, Denisa: *Proměny vztahu pozdně antické společnosti a křesťanského společenství*, s. 52.

⁸¹³ O roli primátu v kontextu církevní *communio* srv. Monachino, Vincenzo: *Communio e primato nella controversia ariana*, in *Archivum Historiae Pontificiae*, 1969, vol. 7, s. 43-78.

⁸¹⁴ „*Osius episcopus* [Hosius z Córdoba, pozn. aut.] *dixit: Placuit autem ut episcopus accusatus fuerit et judicaverint congregati episcopi regionis ipsius et de gradu suo deiecerunt eum et appellasse videatur et confugerit ad beatissimum ecclesiae romanae episcopum et voluerit audiri et justum putaverit (ut) renovetur examen; scribere his episcopis dignetur qui in finitima et propinqua provincia sunt (ut) ipsi diligenter omnia requirant et iuxta fidem veritatis definiant. Quod si qui rogat causam suam iterum audiri et deprecatione sua moverit episcopum romanum ut e latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid velit aut quid aestimet. [et] si decreverit mittendos esse qui praesentes cum episcopis judicent habentes (eius) auctoritatem a quo destinati sunt, erit in suo arbitrio; si vero crediderit sufficere episcopos, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio judicaverit“.*

Cit. Podle Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, s. 9-10, pozn. č. 12. Zvýraznění je ode mě.

*formuli, která se měla v průběhu staletí ustálit.*⁸¹⁵ Tito vyslanci se ale měli zabývat spíše vztahy mezi duchovními. Pokud měli biskupové jednat s císařskou mocí, měli vyslat svého jáhna, který měl žádat intervenci ze strany místního biskupa. Tím se tedy rýsoval i institut *apokrisiáře* (*apokrisis* znamená řecky „odpověď“ nebo „rozhodnutí“).⁸¹⁶

Vláda císaře Theodosia (379-395) bývá klasicky označována jako období, kdy se křesťanství stává opravdu jediným povoleným náboženstvím a kdy se začalo intenzifikovat nejen pronásledování jiných způsobů bohohpocety, ale i forem křesťanství považovaných za nepravověrné. Použití síly jako prostředku k prosazení ortodoxie schválil v kontextu sporů s tzv. donatisty svou autoritou i pozdější církevní otec Augustin z Hippo (354-430), byť ho pokládal jen za nejzazší řešení. Byl si vědom toho, že je to v rozporu s dřívějším přístupem církve, ale podle jeho názoru to bylo v tehdejší době díky změněné situaci možné.⁸¹⁷ V průběhu 4. století tak postupně nabrala na příslosti legislativní opatření proti *superstitio*. Během několika staletí se terminologie pojmů *religio* a *superstitio* ve vztahu ke křesťanství téměř úplně transformovala, souběžně s vnímáním role křesťanství v rámci říšské legislativy.

Soluňským ediktem císaře Theodosia z roku 380, který byl následně převzat do zákoníku *Codex theodosianus* (XVI, I.2), byly národy impéria vyzvány k přijetí

⁸¹⁵ „Dans l'histoire de la représentation pontificale, les canons de Sardique conserveront une importance particulière par l'expression qu'ils ont employée en parlant des prêtres que l'évêque de Rome envoie d'auprès de lui, e latere mittat. Le concile de Sardique n'a pas conféré au Pape le droit de légation, mais il a donné à ce droit, exercé antérieurement, une formule qui devait s'imposer au cours des siècles.” *Ibid.*, s. 11

⁸¹⁶ *Srv. ibid.*, s. 12.

⁸¹⁷ V jeho listu, který dnes označujeme jako *Ep. 185*, nalezneme v části 6, 23: “*Cur ergo non cogeret Ecclesia perditos filios ut redirent, si perditii filii coegerunt alios ut perirent? Quamvis etiam illos quos non coegerunt, sed tantummodo seduxerunt, si per terribiles sed salubres leges in eius gremium revocentur, blandius pia mater amplectitur, et de illis multo amplius quam de his quos numquam perdiderat, gratulatur. Annon pertinet ad diligentiam pastorem, etiam illas oves quae non violenter ereptae, sed blande leniterque seductae, a grege aberraverint, et ab alienis coeperint possideri, inventas ad ovile dominicum, si resistere voluerint, flagellorum terroribus, vel etiam doloribus revocare: praesertim quoniam si apud fugitivos servos et praedones fecunditate multiplicentur, plus habet iuris quod in eis dominicus character agnoscitur; qui in eis quos suscipimus, nec tamen rebaptizamus, minime violatur? Sic enim error corrigendus est ovis, ut non in ea corruptatur signaculum Redemptoris. Neque enim, si quisquam regio charactera a signato desertore signetur, et accipiant indulgentiam, atque ille redeat ad militiam, ille autem esse in militia, in qua nondum erat, incipiat; in aliquo eorum character ille rescinditur. An non potius in ambobus agnoscitur, et honore debito, quoniam regius est, approbatur. Quia ergo non possunt malum esse ostendere quo coguntur, nec ad bonum se cogi oportere contendunt. Sed a Christo coactum ostendimus Paulum: imitatur itaque Ecclesia in istis cogendis Dominum suum, quae prius ut neminem cogeret exspectavit, ut de fide regum atque gentium praedicatio prophetica compleretur.*” Cit. podle <http://www.augustinus.it/latino/lettere/index2.htm>. [Cit. 2023-07-11]

apoštolské víry, kterou vyznává římská církev, která se v tomto případě shodovala s naukou Nikájského koncilu. Ti, kteří by tak neučinili: „*reliquos vero dementes vesanosque iudicantes haeretici dogmatis infamiam sustinere nec conciliabula eorum ecclesiarum nomen accipere, divina primum vindicta, post etiam motus nostri, quem ex caelesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos*“.

Zdá se nicméně, že faktická role *Ediktu soluňského* nebyla tak zásadní, jak se myslelo. Jedná se opravdu o zjevné posílení pozic oficiální církevní ortodoxie. Je ale otázkou, zda se tento edikt dá vykládat jako směřující i na nekřesťany, tedy že katolickou víru musí převzít všichni. Text hovoří o vůli ze strany císaře, kterou je možné nebrat ještě za úplný příkaz (*Cunctos populos, quos clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum Petrum apostolum tradidisse Romanis*) Nepopíratelně však lze hovořit o jednoznačném potvrzení toho, že nemají být tolerovány jiné interpretace křesťanské zvěsti, a to ze strany světské autority. Je skutečností, že postupně docházelo k boření některých pohanských chrámů, zákazům účasti na nepovolených obětech apod. Ne vždy však byly tyto požadavky uplatňovány v praxi a novější historici hodnotí Theodosiovu vládu jako relativně tolerantní.

Pokud však ne přímo po vydání tohoto dokumentu, pak brzy poté se křesťanství ocitlo ve zcela nové etapě: nebylo už jen povoleným, ale vlastně jediným dovoleným *religio*. Společnost římské říše – nakolik můžeme tento pojem použít pro toto období – a církev se tak měly stát v podstatě synonymem. Tato nová skutečnost vedla i ke stále silnější hierarchizaci duchovenstva, kdy se především vlivní biskupové největších měst museli určitým způsobem vyrovnat s požadavky císaře a světské moci jako takové. Pro západní část říše se jako klíčový z těchto biskupů ukázal biskup římský. Po rozdělení impéria a náročnému období, které následovalo, to byla na západě právě církev vedená papežem, která do značné míry nesla dědictví římské říše, a to až do obnovení západní části říše pod vedením Karla Velikého.

Římští biskupové se při obhajobě svého postavení odkazovali na moc klíčů a pasení beránků, které měly být apoštolu Petrovi svěřeny samotným Ježíšem.⁸¹⁸ Opět je ale třeba vnímat, že šlo už, mluvíme-li o později kanonicky uznaných textech, o součást tradice.

⁸¹⁸ *Mk* 16, 13-19; *Jn* 21, 15-18, srv. také *Lk* 22, 31-32 a *I. Kor* 15, 5.

At' už bylo ale postavení Petra a jeho nástupců vnímáno jakkoli, je jisté, že římská církev si i díky tomu, že Řím byl místem, kde byli umučeni a pohřbeni apoštolové Petr a Pavel, těšila značné vážnosti a bylo jí nasloucháno coby autoritě mající určitou přednost i v rámci ostatních „apoštolských stolců“. Slovy jezuitského historika Klause Schatze podle dochovaných svědectví už od prvních staletí římskou církev „jako by obklopoval zvláštní nimbus, popřípadě se těší větší vážnosti.“⁸¹⁹

Celá idea papežství, ale vlastně i biskupství, byla založena do značné míry na principu předávání autority, což souviselo právě s postupným rozmachem počtu křesťanů a s otázkami, které si postupně klade v podstatě každé společenství: Kdo rozhodne ve sporných případech? Komu náleží přednost a slovo? apod. Svým způsobem šlo už tehdy o argumentaci z pohledu práva, ale spíše práva v širším slova smyslu. Termíny používané v komunikaci dobových biskupů často vycházejí z evangelijních podobenství, u nichž je ale dobový význam značně široký (společenství, jednota, matka apod.) Právě recepce římského práva tento aspekt ale v následujících staletích významně rozvinula a z argumentace legální se někdy stávala v podstatě argumentace legalistická.

Tento vývoj byl ale postupný. Založení Konstantinopole ve východní části impéria papežství paradoxně uvolnilo větší prostor na západě, byť zkomplikovalo jeho vliv na východě. Povolení křesťanství také vedlo k pevnější institucionalizaci metropolitů a patriarchů, mezi nimiž má Řím zvláštní péči „o starost o *communio* na základě zvláštní apoštolské (petrovsko-pavlovské) odpovědnosti.“⁸²⁰

Mnohem výrazněji tato představa dochází ke slovu během pontifikátu papeže Lva I. (400–461): „*Petrovo nástupnictví svým obsahem nyní výslovně zakládá nárok na vedení celé církve. Zásadním pojmem se nyní stává sollicitudo omnium ecclesiarum (péče o všechny církve) podle 2 Kor 11,28, a dále představa římské církve jakožto caput (Hlava), k níž jsou ostatní církve přiřazeny jako údy. Řím je nyní v mnohem větší míře aktivní instituce, která všude zasahuje, ne už jen pevný bod communia. S odkazem především na Mt 16,18nn si zřetelněji nárokuje pravomoc činit rozhodnutí závazná pro jednotlivé církve. V obrazu Petra*

⁸¹⁹ Schatz, Klaus: *Dějiny papežského primátu*, Brno, CDK, 2002, s. 17. Tato kniha je jistě zdrojem fundovaného pohledu na vývoj papežského primátu a při práci na této kapitole byla také využita. Je ale vhodné být si vědom, že autorem je člen jezuitského řádu.

⁸²⁰ *Ibid.*, s. 31.

vystupuje do popředí motiv Petra jako zákonodárce (*Petrus Legislator*).⁸²¹ Papežské výnosy se navíc v této době začínají dostávat co do síly na úroveň synodního práva. Přesto však je římský biskup ještě spíše garantem a dosvědčovatelem práva, než jeho tvůrcem. To byl patrně důsledek problémů spojených se značným množstvím církevních koncilů 4. století, z nichž některé se ukazovaly jako neplatné a vedly spíše k rozdělení než k jednotě církevního společenství.

Už za papeže Celestýna I. (zemřel 432) došlo v kontextu dalšího teologického sporu, tentokrát týkajícího se otázky přirozenosti Ježíše Krista, ke zdůraznění toho, že papežští vyslanci jsou skutečně zástupci papeže. Celestýn odsoudil učení konstantinopolského patriarchy Nestoria, který upíral Panně Marii titul *theotokos*. K tomu pověřil jako svého zástupce Cyrila Alexandrijského. Výroky, kterými o této Cyrilově funkci hovoří, jsou jasné. Cyrilovi sdělil: „*Auctoritate igitur tecum nostrae sedis ascita vice nostra usus hanc exsequeris destricto vigore sententiam* [o tom, že Nestorius má odvolat svá tvrzení, pozn. aut.].“ Věřící v Konstantinopoli pak byli informováni, že „*vicem nostram propter marina vel terrena spatia ipso sancto fratri meo Cyrillo delegavimus*“. Na koncil seřvaný císařem Theodosiem II. pak panovníkovi přislíbil svou přítomnost skrze své zástupce (*nostram praesentiam in his quos misimus exhibemus*).⁸²² Přítomnost papežových vyslanců na Efezském koncilu (431) pak jistě napomohla k prosazení formulace blízké římskému pohledu na spornou teologickou otázku.

Za Lva I. pokračovalo vysílání vyslanců za účelem řešení věroučných sporů. Tentokrát se jednalo o nauku Eutycha, který zastával monofyzitský pohled na Ježíšovu přirozenost. Průběh této kontroverze ukázal, že papežským vyslancům nebude vždy přikládána taková vážnost, jakou by si asi představovali. Na tzv. synodě zlodějšů v Efezu (449) jim totiž nebylo dovoleno přečíst Lvův list.

Na Chalcedonském koncilu (451) měl papež opět několik zástupců, mezi nimi i Paschania, který na synodě exkomunikoval z rozhodnutí papeže alexandrijského patriarchu Dioskúra. Není důležité se zastavovat u detailů této rozepře. Podstatné je, že papežský zástupce zde přednáší rozhodnutí římského biskupa, který z pozice své autority odvolává jednoho z patriarchů.⁸²³ To však neznamená, že by tím

⁸²¹ *Ibid.*, s. 36.

⁸²² Cit. podle Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, s. 18.

⁸²³ *Ibid.*, s. 19-25.

všechny obtíže byly vyřešeny. A to nejen doktrinální, ale i jurisdikční, týkající se postavení konstantinopolského patriarchy. Na císařském dvoře proto jako zástupce papeže zůstal Julián z Chiu. V listu císaři Marcianovi Lev píše, že Julián bude jakoby jeho obrazem: „*Illud quoque clementiae vestrae benevolentiam peto, ut veneratorem vestrum fratrem meum Julianum episcopum in vestro, sicut facere dignamini, habeatis affectu, cujus obsequiis praesentiae meae vobis imago reddatur. Nam et de fidei ejus sinceritate confidens, vicem ipsi meam contra temporis nostri haereticos delegavi, atque propter Ecclesiarum pacisque custodiam ut a comitatu vestro non abesset exegi. Cujus suggestiones pro concordia catholicae unitatis tanquam meas audire dignemini.*“⁸²⁴

Za Lva I. se ale setkáme i s jinou formou papežské delegace moci. Soluňský biskup měl už od dob papeže Siricia coby vikář úkol dohlížet nad biskupskými svěceními v oblasti označované tehdy jako Illyricum. Lev I. v tomto ohledu napomenul Anastázia, který v této době zastával úřad biskupa v Soluni, že mu nebyla svěřena plnost papežské moci, ale podíl na apoštolské péči (*vices enim nostras ita tuae credidimus caritati ut in partem sis vocatus sollicitudinis, non in plenitudine potestatis*).⁸²⁵ Zdůraznil také, že v tomto ohledu nemají být ani nijak porušena práva metropolitů. Obdobná práva jako soluňský biskup měl nad církvemi v Gálii biskup v Arles.⁸²⁶

Už v této době, zejména v kontroverzi kolem učení Ária, můžeme pozorovat fenomén, který se poté bude vynořovat během dějin častěji: císař, který měl v rámci říše i v církvi zásadní roli, tíhl často spíše ke kompromisu, který by zajistil politickou stabilitu. Řím toto ale odmítal, čímž se podstatně zvýšila jeho prestiž u těch, kteří zastávali učení, které bylo nakonec označeno jako ortodoxní (Ježíš je pravý Bůh a pravý člověk, zrozený, ne stvořený).

Politika a obhajoba pravé nauky se dostávala do konfliktu a ukazovala tak úskalí toho, že světská moc se vlastně nacházela uvnitř církevního společenství, jehož ortodoxii střežili ale v konečném důsledku duchovní, kterým skoro z podstaty věci nemohlo jít ve věroučných otázkách o shodu a mír za každou cenu. To ale vedlo vzhledem k provázanosti církve a „státu“ k mnoha problematickým okolnostem,

⁸²⁴ Cit. podle *ibid.*, s. 28.

⁸²⁵ Cit. podle *ibid.*, s. 33.

⁸²⁶ *Ibid.*, s. 33-34.

keré v podstatě mohla vyřešit jedině odluka světské moci právě od církve. Prakticky jedinou podstatnou menšinou, která v nějakém ohledu formálně v následujících staletích mohla tvořit součást křesťanských říší, byli Židé, u nichž bylo očekávání jejich obrácení spojeno s očekáváním *eschatonu*.

Procesem, který značně ovlivnil další vývoj a který není možné sledovat detailně, byl reálný rozpad římské říše na západě vlivem tzv. stěhování národů. Praxe totiž ukázala, že Eusebiova vize křesťanského římského impéria je jen možným výhledem a nadějí a že církve a určitý územní celek se nemohou rovnat. To teoreticky formuloval Augustin ve svém spise *O Boží obci (De civitate Dei)*. Úpadek ústřední moci ale přinesl i další zajímavý jev: biskupové se na mnoha místech stali dočasně v podstatě představiteli lokální moci. To byl velký rozdíl oproti východní části říše, kde byl vliv císaře silný v podstatě až do dobytí Konstantinopole, byť jistě i na západě zůstával citelný. I vliv, který si vydobyl papež Lev Veliký, jakoby byl těmito událostmi omezen. To se ale do značné míry změnilo díky vyslání misionářů ze strany Řehoře Velikého (cca. 540–604), kteří započali misii mezi Anglosasy, díky které se vazba na papežství stala významným rysem těchto nově christianizovaných kmenů.

Při zmínce o Řehoři Velikém je vhodné pozastavit se i nad tím, jak se vyvíjel úřad apokrisiářů. On sám totiž tento úřad zastával. Poté, co byl zvolen papežem, zastával i nadále vizi „dvou mečů“, jak ji formuloval už dříve papež Gelasius.⁸²⁷ Císaři tedy měla patřit sféra světské moci, duchovní však náležela kléru. Řehoř nicméně byl poměrně aktivní i ve světských záležitostech, protože bylo třeba Řím chránit proti Langobardům. Jeho apokrisiáři – třeba jáhen Sabinianus - v Konstantinopoli hájili i nadále primát papeže a zasahovali i do dalších sporů. Apokrisiáři zjevně museli být vnímáni jako lidé vhodní i k dalším důležitým úřadům, protože Sabinianus se po Řehořově smrti stal, podobně jako předtím on sám, novým papežem. Apokrisiáři mimo jednání s císařem a konstantinopolským patriarchou zajišťovali komunikaci mezi papežem a celou východní částí církve. Jejich působení v dalších desetiletích je kvůli menšímu množství dochovaných

⁸²⁷ Světská moc přitom ale měla být podřízena moci duchovní: „*Due quippe sunt, imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacra [al. sacrata] pontificum, et regalis potestas. In quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus Domino in divino reddituri sunt examine rationem.*“ PL 59, s. 42 (*Epistola VIII ad Anastasium imperatorem*).

pramenů obtížněji zmapovatelné.⁸²⁸

Pro západní část říše, především pro území naležející papežskému patrimoniu, platil jiný model. Řehoř využíval stálých zástupců, rektorů (*rectores patrimonii*) a vyslanců s více specifickými úkoly, kteří byli nazýváni defenzoři (*defensores*). Působili zejména na Sicílii, v Kampánii, na Korsice, ale i v Galii, na Iberském poloostrově a v Africe. Ti, kteří tyto funkce zastávali, byli obvykle podjáhny či jáhny.⁸²⁹

Po značně turbulentních stoletích, kdy se Řím ocital tu pod tlakem nekatolických germánských křesťanů, tu pod vlivem císaře, nastala nová éra spojenectví papeže s katolickým kmenem Franků a s jejich panovníky. Intervence papeže Zachariáše (679–752) byla klíčová pro nástup Karlovců do čela Franků v osobě Pipina Krátkého. Podle některých zdrojů byl Pipin v roce 751 pomazán Bonifácem (cca. 675–754). Tento „apoštol Německa“, rodák z Wessexu, je významným představitelem apoštolského vyslance v tomto období. Především od roku 738, kdy mu byla udělena hodnost legáta. Měl zásadní vliv na (re)organizaci církve na území dnešního Německa, jejíž součástí bylo i potírání pohanství a dohled nad zachováváním kanonického práva. V podstatě byl zakladatelem několika diecézí, vůči nimž *de facto* zastával funkci metropolitů.⁸³⁰ Jak nám dokládá list papeže Zachariáše Bonifáci z listopadu 744, římský biskup hovoří o Bonifácovi coby o svém zástupci pro celou říši Franků.⁸³¹

Jiný papežský vyslanec, Jan, pak připravil cestu pro druhou korunovaci, při které Pipina pomazal v roce 754 v Saint-Denis sám papež, kterým se mezitím stal Štěpán II. (714/715–757). Langobardské nebezpečí se ukazovalo jako stále více

⁸²⁸ Přesto jsou zaznamenány některé významné události, srv. Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siècle*, s. 67–72.

⁸²⁹ Srv. *ibid.*, s. 52–65.

⁸³⁰ V listu do Anglie se Bonifác označuje jako „*universalis ecclesiae legatus Germanicus et servus sedis apostolice*“ *Monumenta Germaniae historica, Epp., Epistolae selectae, Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, s. 295 (č. 46). https://www.dmgh.de/mgh_epp_3/index.htm#page/295/mode/1up [Cit. 2024-03-24]. Přehled Bonifácova života a působení je přehledně v Schieffer, Rudolf: *Boniface: His Life and Work*, in Aaij, Michel, Godlove, Shannn (edd.): *A companion to Boniface*, Leiden/Boston, Brill, 2020, s. 9–26.

⁸³¹ „*nos denique auxiliante Deo de ea, quae tibi largitus est decessor et predecessor noster, non minuius, sed augemus. Et non solum Baiouariam, sed etiam omnem Galliarum provinciam, donec te divina iusserit superesse maiestas, nostra vice per predicationem tibi iniunctam, que reppereris contra christianam religionem vel canonum instituta, spiritaliter stude ad normam rectitudinis reformare.*“ *MGH, Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, s. 316 (č. 58). https://www.dmgh.de/mgh_epp_3/index.htm#page/315/mode/1up [Cit. 2024-03-24].

ohrožující bezpečí Říma, což byl zřejmě i důvod, proč byl Pipin a jeho synové vyznamenáni tituly římských patricijů. Následně zasáhli do událostí na Apeninském poloostrově, přičemž mnohá dobytá území připadla Svatému stolci.⁸³²

Úzké sepětí s Franky se potvrdilo i za vlády Karla Velikého, který obdržel v roce 800 titul císaře, který v té době papež považoval za neudělený: „*Především za jeho vlády dochází k přebírání římské liturgie po celé franské říši a nepřímo a povolna v celé západní církvi [...]. Toto ujednocování má zřejmě sloužit hlavně jednotě říše. Vlastní římský centralismus ve vedení církve by však Karel Veliký nikdy nestrpěl. Papeže považoval za jakéhosi vzývajícího velekněze, který jako Mojžiš zvedá ruce k obloze, zatímco vlastní vedení církve náleží králi.*“⁸³³ Papežští vyslanci byli ke Karlovi každopádně vysíláni často a ne vždy byla jednání jednoduchá.⁸³⁴

Karel Veliký a jeho následníci se snažili o značnou centralizaci panovnické moci a zároveň o zachování vlivu na jmenování biskupů, což pochopitelně vyvolávalo rozepře. V tomto kontextu je třeba chápat i vznik tzv. *Pseudoisidorských dekretálií*, které byly nástrojem, který sloužil k omezení moci metropolitů s ohledem na možnosti zásahu papeže. Historici proto soudí, že nejspíše vycházely z prostředí pomocných biskupů. Hlavním tématem dekretálií byl požadavek, že Řím je v případě procesu proti biskupovi apelační instancí a že všechna rozhodnutí koncilů a synod měla nabývat platnost až schválením ze strany Říma. Jednalo se zjevně o reakci na těsné sepětí říšských biskupů s panovníkem.⁸³⁵ Už v dřívějším období ostatně vzniklo pravděpodobně nejznámější falzum dějin, které se odkazovalo na moc císaře Konstantina, který byl u karolinských vládců ve velké úctě a který měl papeži údajně udělit privilegované postavení a emancipovat ho vůči císařské moci.⁸³⁶ Tato tzv. *Konstantinova donace* je v plném znění obsažena právě v *Pseudoisidorských dekretáliích*, které byly vyvráceny až v 15. století.⁸³⁷

⁸³² Srv. Engelmann, Otto: *Die päpstlichen Legaten in Deutschland bis zur Mitte des 11. Jahrhunderts*, Marburg i. H., Chr. Staaf, 1913, s. 7-26.

⁸³³ Schatz, Klaus: *Dějiny papežského primátu*, s. 74.

⁸³⁴ Engelmann, Otto: *Die päpstlichen Legaten in Deutschland*, s. 74-78.

⁸³⁵ *Ibid.*, s. 77-79.

⁸³⁶ Srv. citaci donace podle Drška, Václav, Suchánek, Drahomír: *Církevní dějiny. Antika a středověk*, s. 130-131.

⁸³⁷ Srv. Hrdina, Ignác Antonín: *Dějiny pramenů kanonického práva*, Praha, Karolinum, 2022, s. 90-93.

V této době tedy již římsí biskupové disponovali tím, co bývá označováno jako církevní stát. *Patrimonium sancti Petri* bylo založeno donací franckého krále Pipina (756). Ačkoli tato poměrně rozsáhlá území, která se nacházela zejména ve střední a jižní Itálii, mohla pro papeže znamenat růst jejich vlivu, karolinští panovníci se tímto aktem nevzdali správy Říma a do budoucna vždy záleželo do značné míry na tom, kdo bude mít zrovna mocenskou převahu. Každopádně tím bylo potvrzeno v podstatě ztotožnění církve se státem, což se prosazovalo, byť postupně, i na nově christianizovaných územích, resp. u kmenů, které je obývaly. Vzhledem k formě, jakou byla obvykle christianizace prováděna, ale můžeme asi často hovořit především o vzniku společenství pokřtěných, než křesťanů. Víra totiž byla nezdídkou šířena silou a pozitivních případů skutečné evangelizace a mystagogie nebylo tolik, kolik by si ideál stanovený v evangeliu Ježíšem a jeho učedníky vyžadoval.

Další politický vývoj byl poznamenán dělením francké říše. Papežští vyslanci se přitom snažili řešit vzájemné konflikty vládců těchto nově vzniklých celků.⁸³⁸ Na tomto prostoru nemá smysl zastavovat se u detailů, ale důležité je, že reálně se vůči sobě jednotlivé části různě vyhraňovaly a přitom si kladly nároky na politicko-církevní autonomii. Titul římského krále si podržely pokračovatelé Ludvíka Němce. Do sféry jeho expanzivních snah pak spadala i území, která se stala později tím, co nazýváme obecně českými zeměmi.

3. 1. 3 Další vývoj s ohledem na území budoucích zemí Koruny české a rozvoj kanonického práva

Církev, která se postupem času inkulturovala více než úspěšně v řeckém, římském a germánském prostředí, nyní pronikala i do oblastí, kde převažovalo slovanské obyvatelstvo. Jak dokládají i okolnosti příchodu tzv. věrozvěstů Cyrila a Metoděje na území tehdejší Velké Moravy, různé odstíny křesťanství organicky

⁸³⁸ Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siègne*, s. 80-83. Reginald z Prümü, jeden z nejvýznamnějších kronikářů, kteří zachytili toto období, nám zanechal svědectví o tom, že papežští vyslanci – v tomto případě konkrétně Arsén z Orte – byli vnímáni jakoby přijel papež sám. Je pochopitelně třeba brát v potaz i záměr autora kroniky. Úsek zní: „Anno dominicae incarnationis 866. Arsenius episcopus, apocrisiarius et consiliarius Nicolai papae [Mikuláš I., pozn. aut.], vice ipsius directus est in Franciam; quo perveniens tanta auctoritate et potestate usus est, ac si idem summus praesul advenisset.“ *Monumenta Germaniae historica, Scriptores (SS)*, 1, s. 573. Dostupné z odkazu https://www.dmgh.de/mgh_ss_1/index.htm#page/573/mode/1up. [Cit. 2023-05-08].

sloučené s konkurujícími říšemi šířily spolu s naukou křesťanství i sféru vlastního vlivu. Těžko se dá zbavit dojmu, že křesťanská víra byla do značné míry pojmána velmi pragmaticky coby politický nástroj. Na druhou stranu se křesťanství skutečně masově šířilo. Těžko ale odhadovat, nakolik bylo většinové obyvatelstvo s jeho poselstvím vnitřně ztotožněno.⁸³⁹

Toto vzájemné soupeření říši ale přispívalo k tomu, že třeba moravská, nebo později bulharská církev, se přinejmenším dočasně relativně emancipovaly a těžily z postavení na hranici vlivu dvou impérií. Slovanská liturgie a památky s ní spojené to dosvědčují celkem jasně.

Papežství pak mělo svou roli i v tomto ohledu. V roce 869 byl Metoděj vyslán papežem Hadriánem II. (792-872) do Panonie a i v budoucích letech se papežové o situaci církve v oblasti střední Evropy zajímali. Legát Pavel tak hájil oproti králi Ludvíku II. Němci práva papežství ohledně Panonie s tím, že jde o část Illyrika. Metoděj byl na základě těchto argumentů propuštěn z vězení a byl zanedlouho papežem Janem VIII. (cca. 820-882) obdařen novými pravomocemi. Metoděj tak může být *de facto* považován za papežského vyslance v Panonii. Ostatně jeho úřad arcibiskupa byl v podstatě důkazem prosazení papežské autority: oproti představě říšských panovníků totiž v rámci kléru panovala představa, že příslušnost k říši není nezbytnou podmínkou spásy (což by třeba pro území Velké Moravy z důvodu toho, že byla christianizována z Pasova, znamenalo podřízenost říši). Nově zřizovaná arcibiskupství byla potvrzována papežem, nikoli císařem. Takové arcibiskupství pak vlastně dávalo nezávislost a legitimitu i příslušnému „státnímu“ celku. Institut arcibiskupství byl misijní a měl svůj počátek u britské misie vyslané Řehořem Velikým. Karel Veliký si byl této skutečnosti dobře vědom a dbal na to, aby nová arcibiskupství reálně neposkytovala autonomii novým územím. Právě v tomto kontextu je třeba vnímat i snahy velkomoravského Rostislava a bulharského Borise o zřízení arcibiskupství (nikoli pouze biskupství, které bylo požadováno, ale pouze jako předstupeň).⁸⁴⁰

⁸³⁹ Srv. např. případ Sasů jak ho popisuje Hägermann, Dieter: *Karel Veliký. Vládce západu*, Praha, Prostor, 2002, s. 126-132. Podobně jako v počátečním rozvoji křesťanství byla obecně zpočátku více christianizována větší sídla, obzvláště pokud v nich byl přítomen biskup, zatímco venkovské obyvatelstvo bylo reálně pokřesťanštěno až rozvojem kvalitnější farní sítě.

⁸⁴⁰ Srv. v tomto ohledu Třeštík, Dušan: *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*, Praha, NLN, 2001, s. 178-181.

Arcibiskupský úřad tedy může v tomto ohledu být vnímán jako specifická delegace jurisdikční a jiné moci ze strany Svatého stolce, která ovšem zakládala trvalou strukturu. To samozřejmě otázku vyslanců posouvá na další úroveň, kterou je otázka, do jaké míry moc biskupů odvisí od moci papežů.

Pokud byla řeč o možná spíše povrchní christianizaci, je třeba tento pohled přeci jen korigovat. Místní elity by jen těžko byly ochotné přijmout nové náboženství, pokud by nějakým způsobem nenavazovalo na tradice dané oblasti. Inkulturace a přizpůsobování se místním zvykům se tedy, byť z různých důvodů, do nějaké míry dařit muselo a obvykle docházelo k určité míře syntézy, která by nebyla zcela proti církevním kánonům. Diskuze o tom, zda se křesťanství jakoby “zkazilo” a stalo se kvůli přizpůsobení se způsobu myšlení do té doby pohanského světa částečně spíše magickým kultem, nebo zda šlo o úspěšnou inkulturaci se stala v pozdější polemice předmětem plamenné debaty reformátorů, ale v moderní době i historiků. Tato otázka asi nikdy nebude zcela uzavřená a záleží nejspíše i na kontextu těch případů, na které se ten či onen badatel/myslitel zaměří a jaká měřítká bude používat.

“Hlavními hráči” dějin evropského středověku každopádně díky silně hierarchicky strukturované společnosti zůstávali papeži a císařové. Protože impérium potřebovalo díky svému spojení s církví požehnání papeže a papež potřeboval dobré vztahy s císařem – pokud ne pro dobro *christianitas*, pak pro upevnění své pozice –, jejich vzájemné stýkání a potýkání bylo jednou z hlavních dynamik dějin našeho kulturního okruhu. Záleželo pak na tom, jaká z institucí se zrovna nacházela v silnější pozici. Pokud tedy např. na konci 9. století papežství nacházíme ve fázi relativní “převahy”, následující století bývá ne náhodou označováno jako *saeculum obscurum*. I tehdy ale papežové užívali vyslanců.⁸⁴¹

Vědomí, že císař/římský král, ale v důsledku pak i každý jiný křesťanský panovník, musí být v souladu s nástupcem sv. Petra, bylo neoblomnou součástí středověkého myšlení. Vycházela totiž i z eschatologického očekávání že “bude jedno stádo a jeden pastýř” (*Jn* 10, 16). To mimo pozitivního jednotícího kulturního rámce ale vedlo k tomu, že jediným *religio* bylo křesťanství a jakékoli *superstitio* bylo potlačováno. Proudů a hnutí označené jako heretické byly vlastně

⁸⁴¹ Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, s. 83-90.

chápany jako ničící jednotu těla církve a jako něco v podstatě d'ábelského. Hovoříme-li o církvi v říšském kontextu, pak se postupně vyvinula, v zásadě od Oty I., tzv. říšská církev, kde měl panovník skutečně silnou pozici. I v přemyslovských Čechách byl pražský biskup v podstatě vnímán jako kaplan knížete. Biskupové a opati klášterů pak byli do značné míry oporou panovníka proti postupně se formující šlechtě.

Papežství se s tím však nemínilo smířit. Důsledkem proto byl tzv. boj o investituru. Papežům šlo o to, aby svěcení biskupů nebylo spojené automaticky s tím kterým církevním úřadem – často právě pod patronátem světské moci – ale aby byl zachován význam duchovní moci a kněžského a biskupského svěcení coby svátostí. Svého maxima tyto snahy dosáhly v dokumentu, který sebevědomý papež Řehoř VII. vydal v čase velké reformy církve. Tímto programem tzv. papežské monarchie je *Dictatus papae*, který klade požadavky absolutní svrchovanosti papeže a jeho práva potvrzovat a sesazovat panovníky.⁸⁴² Ačkoli v tomto ohledu neuspěl a sám zahynul v podstatě na útěku, mnohá církevní privilegia byla následně potvrzována silnou právní argumentací a nově vznikající univerzity se stávají okruhem, v jehož rámci je rozvíjena právní věda a precizuje se kanonické právo. *Wormský konkordát* z roku 1122, který byl jedním z hmatatelných důsledků těchto emancipačních snah, byl v rámci říše především uhájením autonomie církve v užším slova smyslu. Obdobnou smlouvou v českém prostředí je pak výsledek snah pražského biskupa Ondřeje, tzv. *šacký konkordát*, který je komplexem listin z let 1221-1222.⁸⁴³ Latinský západ se tak vyvíjel jiným způsobem než řecký východ, kde byla pozice císaře mnohem výraznější a bývá označována spíše přehnaným výrazem césaropapismus. Volba římského biskupa je tak již od roku 1059, kdy vyšla bula Mikuláše II. (1059-1062) *In nomine Domini*, alespoň teoreticky čistě věcí kardinálů-biskupů.⁸⁴⁴

Od poloviny 12. století se tak stále výrazněji odlišuje i kanonické právo. Ignác Antonín Hrdina hovoří od poloviny 12. století o klasickém období kanonického

⁸⁴² V duchu argumentace typické pro předmoderní společnost ho papež chápal jako návrat k tradici. Schatz sice uznává, že papež zde je vnímán jako středobod všeho, ale upozorňuje na potřebu vnímat tento text v dobovém kontextu, kdy většina tezí skutečně odkazuje na dřívější práva, nové je ale třeba zásadní právo sesazovat císaře a dispenze od přísahy věrnosti pro poddané nevhodných panovníků. Má také za to, že nelze pochopit tyto požadavky bez hlubokého přesvědčení Řehoře o tom, že v postavě papeže mysticky působí sám sv. Petr. Schatz, Klaus: *Dějiny papežského primátu*, s. 91-94.

⁸⁴³ Srv. Hrdina, Ignác Antonín: *Dějiny pramenů kanonického práva*, s. 70-74.

⁸⁴⁴ Srv. *ibid.*, s. 101-102.

práva, které trvalo až do Tridentského koncilu: „*Kanonické právo se v něm profilovalo jako samostatná vědecká i pedagogická disciplína vedle teologie, ale i vedle práva světského, tj. (zejména) římského, a pod jeho silným vlivem*“.⁸⁴⁵ Šlo i o období značné recepce římského práva, které bylo od pontifikátu Lucia III. (1181–1185) vnímáno jako subsidiární (tj. pomocný) pramen kanonického práva tam, kde kanonické právo v určitých případech mlčelo. Kanonické právo se pak vlastně stávalo nejen právem církve, ale i právem celé „společnosti“: „*Kanonické právo je a vždy bylo primárně právním řádem katolické církve a z povahy věci není povoláno k tomu, aby regulovalo vztahy čistě světské povahy. Nicméně z tohoto paradigmatu existovaly ve vrcholném středověku četné výjimky, které byly dány jednak stále silnějším (až vrcholovým) postavením papeže v evropské lenni pyramidě, jednak ovšem také tím, že světská moc nejevila o právní regulaci soukromoprávních vztahů odpovídající zájem – jejím cílem bylo především vybrat daně, zajistit postavení vojenské hotovosti ze strany vasalů apod., a nikoli upravovat smluvní vztahy mezi poddanými, nehledě už vůbec k tomu, že lidé vyhledávali, jak jen to šlo, namísto nedokonale fungujících a často zkorumpovaných soudů světských soudy církevní. A tak se stávalo, že tyto mezery ve světském právu stále častěji vyplňovalo církevní zákonodárství*“.⁸⁴⁶ Stojí tedy jistě za to vnímat i to, že prosazování právního modelu církve a současně i papežského primátu nebylo zdaleka jen něčím nařizovaným „od vrchnosti“, ale vycházelo i z potřeb a požadavků současníků.

Tyto události vedly, především za pontifikátu Řehoře VII., k tomu, že „*se počet papežských legátů markantně navýšil, jejich aktivita stoupla a jejich autorita a vůbec jejich pravomoci byly jasněji dány. Přestože ještě tehdy neexistovalo explicitní vymezení jejich pozice v uspořádaném kanonickém právu (Gratian a dekretisté psali o legátech ve srovnání s pozdějším kanonickým právem velice neorganicky), objevují se právě v této době poprvé mandáty zaručující legátům plnou moc v zastupování papeže, římského biskupa. Obecně historici považují dobu druhé poloviny 11. století za období předělu ve fungování papežských legátů, neboť se změnilo také jejich vystupování v rámci církve a stali se nástrojem papežské centralizační politiky. Pokud jde o terminologii, legáti reformních papežů se nazývali obecní legáti, legati generales, nebo zvláštní legáti,*

⁸⁴⁵ *Ibid.*, s. 107.

⁸⁴⁶ *Ibid.*, s. 110-111.

kteří byli vysíláni ve specifických záležitostech bez plné pravomoci vlády ve své provincii, legati speciales.“⁸⁴⁷

Hildebrand ze Sovany, jak se Řehoř VII. jmenoval, měl s funkcí legáta osobní zkušenost. Byl vyslán v roce 1054 do Francie Lvem IX., aby se vypořádal s učením Bérangera o eucharistii a poté Viktorem II. kvůli boji se simonií. Za Štěpána II. byl vyslán ale i do říše. Mohl proto zažít i význam vzrůstu významu legátů za Alexandra II.⁸⁴⁸ Podle svých slov v podstatě hned po svém zvolení začal komunikovat o problémech, které ho trápily, s Jindřichem IV., a to poměrně logicky skrze vyslance, které označuje jako nuncie.⁸⁴⁹ Legáti pak byli papežem vysíláni během celé snahy Řehoře uhájit církevní privilegia, a to nejen do říše, ale do celého křesťanstva. O legátech je zmínka i v proslulém dokumentu *Dictatus papae*, kde je ve čtvrtém bodu v kontextu absolutní moci papeže konstatována i moc jeho zástupců při zasedání koncilů: „*Quod legatus eius omnibus episcopis presit in concilio etiam inferioris gradus et adversus eos sententiam depositionis possit dare.*“⁸⁵⁰

Dalším papežem, který chtěl chránit na právním základě postavení duchovního stavu, byl Inocenc III. Byl také prvním, kdo se označoval nikoli pouze jako zástupce Petra, ale přímo samotného Krista: *vicarius Christi*. U papeže jako hlavy těla církve se pak nachází plnost moci, *plenitudo potestatis*.⁸⁵¹ Nyní je ale Inocenc zmíněn i proto, že v době jeho pontifikátu byly zavedeny některé postupy (povinná každoroční zpověď), které měly vést k faktické likvidaci existence asi jediné “hereze”, které se až do etablování pod obojí stala skutečně paralelní náboženskou skupinou: katarů. Je pravdou, že kataři byli možná spíše jiným náboženstvím, než herezí jako takovou, jejich význam byl ale natolik výrazný, že ohrožovali nejen ideu církevní jednoty, která měla být chráněna světskými úřady, ale vlastně celý právní řád. Samotné území Languedocu navíc bylo lákavým

⁸⁴⁷ Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus?*, s. 29-30.

⁸⁴⁸ Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, s. 92-95.

⁸⁴⁹ “*De rege vero mentem nostram et desiderium plene cognoscere potes, quod, quantum in Domino sapimus, neminem de eius presenti ac futura gloria aut sollicitiore aut copiosiori desiderio nobis preferri credimus. Est etiam hec voluntas nostra, ut primum oblata nobis opportunitate per nuntios nostros super his, que ad profectum ecclesie et honorem regie dignitatis sue pertinere arbitramur, paterna eum dilectione et ammonitione conveniamus.*“ *MGH, Epp. Sel., Das Register Gregors VII., Teil 1, I., s. 14-15 (č. 9).* https://www.dmgh.de/mgh_epp_sel_2_1/index.htm#page/14/mode/1up [Cit. 2024-01-09].

⁸⁵⁰ *Ibid.*, s. 203, Teil 1., II, s. 203 (č. 55^a).

https://www.dmgh.de/mgh_epp_sel_2_1/index.htm#page/203/mode/1up [Cit. 2024-01-09].

⁸⁵¹ Schatz, Klaus: *Dějiny papežského primátu*, s. 97-99.

cílem, což asi také přispělo k vyhlášení křížové výpravy. Tento konflikt zmapoval i s ohledem na působení papežských legátů, mezi nimiž měli významné místo i cisterciáci, německý badatel Jörg Oberste. Z jeho hodnocení se celá záležitost zdá především mocenskou politikou, přičemž se zdá, že legáti ne vždy jednali podle přání papeže.⁸⁵²

Inocencova vize náměstka Kristova se odrážela i u legátů, kteří měli být vnímáni coby papežští vyslanci jako zástupci Krista samého, neboť pomáhají římskému biskupovi, který jinak nemůže být na více místech současně.⁸⁵³ Papež i díky nim vedl poměrně razantní politiku – v níž se nezdíral využívat i opatření interdiktů – vůči dvěma znepráteleným monarchiím, Francii a Anglii, významně se zapojil i do konfliktu v říši mezi Štaufy a Welfy.

Jurisdikční konflikty a následné kompromisy vedly ke stále přesnějšímu definování klerického stavu, který se tak mohl opravdu jevit odlišně od značně terminologicky i funkčně flexibilního pojetí církevních ministerií tak, jak nám je dochoval *Nový zákon*.

Papežství pak v rámci tohoto stavu stále více zdůrazňovalo svá práva. Kanonisté rozvinuli představu, že podobně jako je každý biskup ordinářem ve své diecézi (*iudex ordinarius*), tak je papež ordinářem všech (*iudex ordinarius omnium*).⁸⁵⁴

Postavení římského biskupa bylo posíleno i vztahem k novým řeholním řádům, zejména františkánům a dominikánům, kteří svým stylem života oslovovali věřící a zároveň díky privilegiím vstupovali do sféry jurisdikce biskupů. Ne náhodou se tyto řády, které brzy obsadily významné katedry univerzit, staly i oporami papežské inkvizice, která sice v tomto období nebyla zdaleka centralizovanou kongregací jako v raném novověku, ale jistě prokazovala větší efektivnost než inkvizice biskupská, která existovala předtím. Papežská moc je stručně řečeno stále explicitněji stavěna na vrchol pyramidy církve.

Zejména členové Řádu bratří kazatelů jsou proto spjati s rozvojem kanonického práva. Rajmund z Peñafortu (1175-1275) tak z pověření papeže Řehoře IX. (1227-1241) vytvořil z různých sbírek, které vyšly po Graciánově *Dekretu*, jednu, kterou

⁸⁵² Oberste, Jörg: *"Křížová výprava" proti albigenským: kacířství a mocenská politika ve středověku*, Praha, Argo, 2014.

⁸⁵³ P.L. 214, 319-320 (n. CCCXLV).

⁸⁵⁴ Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus?*, s. 71.

doplnil o jím vydané dekretálie. Vznikla tak tzv. *Liber extra* (1234), v níž se nacházejí i místa pojednávající o pravomoci papežských legátů (I, XXX).

V tomto období se už přesněji definují i pravomoci a vůbec vymezení papežských vyslanců. Po výše zmíněných dekretálech v *Liber extra* je nutné zmínit i úsek z *Liber sextus* (*Liber I. Titulus XV. De officio legati*) a asi nejdůležitější středověký spis o papežských legátech *Speculum legatorum* od Guillelma Durantioho (1231-1296).⁸⁵⁵ Názory na to, nakolik ale skutečně šlo o přesnější vymezení a nakolik bylo i používání označení jako *legatus* a *nuntius* volné, se u jednotlivých badatelů liší.⁸⁵⁶ Clifford Ian Kyer ale upozornil, že pokud se podíváme opravdu do oficiálních kuriálních písemností ve 14. století, nalezneme už jasnější rozlišení mezi tím, kdo je nuncius a kdo legát, a to i z pragmatických důvodů: „pokud se kardinál stal legátem, znamenalo to, že momentem svého odchodu od kurie přestal participovat na příjmech kardinálského kolegia. Pokud byl kardinál nunciem, jeho podíl na kardinálských příjmech byl zachován.“⁸⁵⁷ Mimo legátů pak měli obdobnou funkci vycházející z pojetí, že papež má plnou jurisdikční pravomoc nad církví, také *iudices delegati*. Ti však byli posíláni pouze k jednomu konkrétnímu případu. V pramenech jsou dosvědčeni rovněž *subdelegati*, kteří byli ale vlastně zástupci legáta či delegovaného soudce pro řešení soudních sporů.⁸⁵⁸

Primát papežů byl v zásadě obecně přijímaný, ale čím dál silněji se podobně jako vůči císařské moci stavěly do opozice zárodky protonárodních monarchií (Francie, Anglie). Jasně se to projevilo potupou, kterou obdržel Bonifác VIII. od krále Francouzů. Ta byla o to markantnější, že Bonifác bulou *Unam Sanctam* (1302) požadoval absolutní podřízenost všech papeži.

Mezi legáty začali zcela převažovat *legati de latere*, kteří byli kardinály. Přesto ani *legati missi* ani *legati nati* nepřestali zcela existovat. Pro téma této disertace je jistě zajímavé, že i pražský arcibiskup získal v roce 1365 titul *legatus natus* (podobně jako třeba ostříhomští arcibiskupové). Obecně se ale zejména v době

⁸⁵⁵ Text těchto úseků, případně aspoň jejich důležitou část, lze nalézt v *Ibid.*, s. 140-168. Dekretály z *Liber extra* je možné nalézt i na odkazu http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost13/GregoriusIX/gre_1t30.html. [Cit. 2023-07-11].

⁸⁵⁶ Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus?*, s. 26-27.

⁸⁵⁷ *Ibid.*, s. 28.

⁸⁵⁸ *Ibid.*, s. 31.

avignonského papežství zvýšil počet papežských vyslanců označovaných jako nunciové, „*kteřžto označení však neznamenovalo, že by jejich status byl nižší. Patřili mezi ně kardinálové, arcibiskupové, biskupové a významní opati: pro své nižší právní postavení a autoritu byli však přijatelnější jako vyjednavací s místními biskupy i světskými panovníky.*“⁸⁵⁹

Nunciové, kteří byli původně vlastně především poslové, což platilo víceméně až do období pontifikátu Řehoře VII., se později objevují také jako reprezentanti vybavení plnou mocí. Ve 13. a 14. století se zdá být hlavní rozdíl v tom, že nuncius je hlavně papežským diplomatem, který vede konkrétní jednání s panovníky, zatímco legát ovládá určitou jemu svěřenou provincii.⁸⁶⁰

Christianitas, rozdělená válkami, teoreticky nacházela v papeži určité pojitko. Neznamená to ale, že by tím papežský primát byl pojat za jediný způsob rozhodování v rámci církve. Otázky jurisdikce a závislosti církví v jednotlivých monarchiích a městech na světské moci se plně projevily poté, co papežství nejdříve vešlo a poté vystoupilo z velkého vlivu Francie, což je období, které bývá někdy nazýváno „avignonským zajetím“. V posledních letech však historikové poněkud korigují dříve existující představy o tom, že by papežství bylo zcela závislé na francouzských panovnících a zdůrazňují určitou nezávislost kurie.⁸⁶¹ V tomto období se každopádně rozvinul i systém správy papežských financí. Zástupci papeže byli v tomto ohledu tzv. kolektoři, kteří vybírali ve jménu Říma různé poplatky. V čele apoštolské komory, která finance Svatého stolce spravovala, už nestál arcijáhen jako dříve, ale kamerlengus s biskupským svěcením.⁸⁶²

Kritika papežského zasahování do sféry světské moci vycházela i z pozic nominalistické filozofie. Tyto reflexe měly ale zjevně i přesah do zcela konkrétních rozhodnutí panovníků, jak např. ukázala ve své disertační práci Markéta Vladyková v případě postupu Ludvíka IV. Bavorského proti papeži,

⁸⁵⁹ *Ibid.*, s. 32.

⁸⁶⁰ *Ibid.*, s. 35.

⁸⁶¹ Srv. v tomto ohledu článek Jamme, Armand: *Rois de France et papes d'Avignon. Une relecture des relations entre deux pouvoirs dissemblables*, in Barralis, Christine, Boudet, Jean-Patrice, Delivré, Fabrice, Genet, Jean-Philippe (dir.): *Église et état, église ou état? Les clercs et le genèse del'État moderne*, Éditions de la Sorbonne, Paris/Rome, École française de Rome, 2015. Přístupné online na odkazu: <https://books.openedition.org/psorbonne/3551>. [Cit. 2023-05-16]

⁸⁶² Srv. Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, s. 141-158.

který ovlivnily myšlenky Viléma z Ockhamu.⁸⁶³

Vzhledem k tomu, že se poté musela církev vyrovnávat se situací, kdy si nárokovali úřad náměstka Kristova dva muži, zdálo se, že celou situaci bude muset vyřešit koncil. V tuto chvíli už přesuneme pozornost konkrétněji k dění v zemích Koruny české, které se v tomto čase ocitají ve středu „velkých dějin“.

3. 2 Uzavřená společnost dvojího lidu.

Historický vývoj specifického dvojvěří

v rámci zemí Koruny české

a role papežských vyslanců

V předchozí kapitole byla pozornost věnována zejména celkovému vývoji v rámci evropského křesťanstva. Zároveň je ale možné toto tvrzení zpochybnit: nebyla řeč vlastně i o z dnešního pohledu mimoevropských oblastech, jako severní Afrika? To, co můžeme nazvat křesťanským Západem, je do značné míry sice definovatelné (jazykově, teritoriálně apod.), ale vždy se jedná pouze o přibližný pohled, slovy Maxe Webera bychom snad mohli říci o určitý ideální typ. Tento *Západ* byl totiž do značné míry dynamický, a to jak navenek, tak ve svém rámci. Řada tvrzení z předešlého textu by tedy pro značné množství případů mohla být problematická, ne-li nepřesná.

Tento úvod byl ale důležitý. Pomohl uvědomit si jak církev v zemích Koruny české byla sice specifická, ale vycházela ze širších tradic a dějin. Přinejmenším od dob tzv. husitských válek ale získávají české země opravdovou zvláštnost a specifičnost. „Heretickou“ se totiž stává tak zásadní část obyvatel, že to v kontextu paradigmatu, že jediným *religio* může být katolická víra hájená světskou

⁸⁶³ Vladyková, Markéta: *Vliv učení Viléma z Ockhamu na politiku Ludvíka IV. Bavorského*, 2011 (práci vedl Václav Drška na Ústavu světových dějin FFUK). Dostupné na adrese <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/47817/140010868.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Cit. 2023-08-02] Tento pohled na Ockhamovo učení by se dal shrnout (s. 154): „*Obhajobu říšských práv založil Ockham především na odmítnutí učení o papežově plné moci. Zároveň papeži upřel právo zasahovat v obvyklém případě do světských záležitostí, a pokud mu ho občas přiznal v případě zvláštním, měl dotyčný v této sféře pouze takovou moc, jakou měl za obvyklých okolností světský kníže, resp. císař. Obojí moc, duchovní i světská, pocházela podle jeho názoru od Boha. K přenesení světské moci na císaře docházelo během volebního aktu prostřednictvím římského lidu, resp. kurfiřtů, z čehož vyplývá, že od Boha pocházela také veškerá císařova moc.*”

mocí, muselo způsobit šok. Sami pod obojí v mnoha ohledech nebyli ochotni vyjít z této myšlenkové šablony, jen s tím rozdílem, že se nepovažovali za odpůrce pravé katolické víry, ale za její obhájce.

V následující interpretaci bude pozornost věnována klíčovému událostem, které vedly k situaci, v níž se země Koruny české nacházely v době, kdy v nich působili nunciové, kterým byla věnována druhá kapitola této disertace. Mělo by to pomoci v uchopení toho, jak vznikl koncept *ragion di stato*, který se jeví jako jeden z klíčových pro pochopení mentality nunciů raného novověku.

3. 2. 1 Dvojvěří jako východisko z nábožensko-politické krize

V období dvoj- a trojpapežství se jako jediný nástroj, který bude schopen západnímu křesťanstvu pomoci z vyjití z této krize, ukázal koncil. Koncily byly součástí tradice církve odjakživa, nicméně v důsledku specifického vývoje na západě, o kterém bylo pojednáno v předchozím textu, se jako čím dál tím významnější ukazovala pozice papežství. Na svou dobu značně centralizované instituce, která zajišťovala určitou kontinuitu i během střídání různých pontifiků. Papežství se v tomto ohledu stávalo jakýmsi předobrazem i pro další panovníky a územně-právní celky.

Monarchie a církve, které s nimi byly do značné míry spojené, svou účastí na Kostnickém koncilu prohlubovaly svou identitu. Koncilní účastníci se totiž dělili na jednotlivé národy. Není proto ani tak překvapující, že důsledkem koncilu bylo i zvýšené sebevědomí jednotlivých panovníků a významných prelátů, se kterými se nyní papežství muselo vyrovnávat.

Určitým kompromisem se ukazovalo uzavírání konkordátů: papež skrze ně získal potvrzení svého výsadního postavení, přičemž panovníci obdrželi mnohá práva, jurisdikční, finanční i jiná, která si do té doby vyhrazoval Svatý stolec. Vzhledem k tomu, že papežství se muselo vyrovnávat i s radikálnějším křídlem příznivců synodální správy církve (označovaných tradičně jako *konciliaristé*), byl tento *modus vivendi* něčím, co bylo v podstatě otázkou přežití. Zároveň šlo o uspokojení požadavků měnící se evropské společnosti, která se začala celkem

jasně dělit na (proto)národní monarchie. Konciliarismus se dal nicméně označit za „poražený“ v podstatě až v roce 1449, kdy rezignoval vzdoropapež Felix V., který byl zvolený Basilejským sněmem.

I kvůli tomu, aby upevnili autonomii papežství, se pokostniční papežové, počínaje Martinem V. (1369– 1431), v následujícím více než století začali intenzivně věnovat budování papežského státu ve střední Itálii a obecně se ukazovali jako velmi aktivní v politických záležitostech. Z toho důvodu bývá někdy toto období nazýváno dobou *papežské monarchie*.

Martin V. tuto linii zahájil nejspíše i z toho důvodu, že jako člen mocné římské rodiny Colonna se mohl spolehnout na značnou podporu ze strany svých příbuzných. I to je charakteristický rys následujících desetiletí, pro který je pro změnu adekvátní popisný termín *nepotismus*. Toto období je ale zároveň časem, kdy papežství vyvíjí z pozice své autority intenzivní diplomatické snahy o uzavření míru mezi válčícími křesťanskými monarchiemi či městy (např. uzavření míru v Lodi) a o vytvoření koalice, která by dokázala účinně zasáhnout proti hrozbám ze strany Osmanské říše, které se v roce 1453 podařilo dobýt Konstantinopol, čímž zanikla východní část římské říše. Toto je element, který doposud nebyl příliš zmíněn, ale který se postupem času stával stále více důležitým: pocit ohrožení ze strany Osmanů přispíval k tomu, že obrana před nimi byla poměrně logicky chápána jako něco zásadního, co mohlo ospravedlňovat mnohá centralizační a autoritativní opatření, kam můžeme zařadit mimo jiné i požadavky nábožensko-politické jednoty dominií.

Dlouhá a komplikovaná jednání vedla postupně k tomu, že se působení některých legátů začalo do značné míry přibližovat tomu, jak chápeme činnost raně novověkých nunciů. Příkladem může být náročná mise Pietra del Monte (cca. 1400-1457) ve Francii.⁸⁶⁴ Signifikantní je i skutečnost, že šlo o obhájce papežské moci oproti konciliarismu, jak dosvědčuje třeba jeho spis *Contra impugnantes auctoritatem Sedis Apostolicae*.⁸⁶⁵

Jestliže ale budování papežského státu mohlo teoreticky řešit problém nezávislosti papežů, mnohé další problémy přineslo. Už před Kostnickým

⁸⁶⁴ O jeho životě: Haller, Johannes: *Piero da Monte, ein Gelehrter und päpstlicher Beamter des 15. Jahrhunderts: seine Briefsammlung [Epistolae]*. Rom, Regenberg, 1941.

⁸⁶⁵ K dispozici např. na odkazu https://digi.vatlib.it/view/MSS_Vat.lat.4145 [Cit. 2023-09-11]. Obsahu se věnuje Zanchin, Mario: *Il Primato del Romano Pontefice in un'opera inedita di Pietro Del Monte del secolo XV*, Vigodarzere, Progetto Editoriale Mariano, 1997.

koncilem se totiž jednání papežů stávalo terčem časté kritiky. A jsou to právě země Koruny české, kde tato kritika způsobila i patrně nejrozsáhlejší konflikt, který následně vlivem okolností a rozhodnutí vyústil v husitské války.

O příčinách vzniku tohoto konfliktu bylo popsáno mnoho stran. Někteří badatelé upozorňovali především na sociální a jazykové rozpory, zatímco jiní dávali větší důraz na náboženskou dimenzi konfliktu. Jisté je, že šlo do značné míry o revoltu proti tehdy existujícímu pořádku, který byl, analogicky ke zbytku křesťanského západu, definován úzkým propojením mezi světskou a duchovní mocí.

Církevní hierarchie a instituce v zemích Koruny české měly opravdu nesmírně silnou pozici, což potvrdila vláda Karla IV. Obzvláště patrné to muselo být v Praze. V tomto souměstí bylo „*kolem tisíce osob zajištěných stálým obročím ve službách církve. A jelikož na dvou pražských univerzitách v době jejich největšího rozkvětu současně studovalo nebo působilo 1200 kleriků, plyne z toho, že ve třiceti až čtyřicetitisícovém hlavním městě přibližně každý dvacátý obyvatel byl příslušníkem duchovního stavu, nepočítaje v to početné řeholnice a bekyně.*“⁸⁶⁶

Církev byla ale v tomto ohledu značně závislá na světských patronech, což začalo být znát zejména poté, co se zvýraznily teologické rozepře, jejichž symbolem se stala otázka nezbytnosti přijímání laiků pod obojí. Jako velmi aktivní se ukazovala početná skupina intelektuálů a nižších duchovních, kteří žili v relativní chudobě a zároveň kladli poměrně razantní požadavky na změnu poměrů. Zároveň platí, že církev držela asi třetinu až polovinu veškeré půdy. Poměrně značné sumy z bohatství církve však odcházely do Říma, ať už formou pravidelných, nebo mimořádných plateb. František Šmahel soudí, že důsledkem papežského fiskalismu bylo, že „*nepřetržitý odliv obrovských částek ve zlatě tíživě doléhal na ekonomickou bilanci nejen českého duchovenstva, ale i celé země.*“⁸⁶⁷ Další skutečností, která období konce 14. a začátku 15. v českých zemích poznačila, bylo jasné vymezení se formujícího se panského stavu proti panovníkově snahám o nalezení opory skrze příslušníky nižší šlechty.

Doba Václava IV. byla každopádně časem, který bude později velká část katolických autorů vykládat coby dobu vlády nekompetentního panovníka, který byl mimo to i alkoholik a zasahoval proti autonomii církve. Důkazem toho měl

⁸⁶⁶ Šmahel, František: *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha, NLN, 2008, s. 18.

⁸⁶⁷ *Ibid.*, s. 21.

být spor s Janem z Jenštejna, během něhož zahynul Jan Nepomucký, jehož mučednická smrt se tak stala symbolem Václavovy krutosti. Vladařově nedbalosti je pak přičítán na vrub i rozmach hnutí vycházejícího z myšlenek Jana Husa, které bylo přitom podle zmíněných autorů možné potlačit. Podobně jako v případě Viklefa, který požadoval nápravu církve ze strany světské moci, kritizovali katolicky sympatizující pisatelé Husovo vystoupení jako jdoucí proti právům církevní hierarchie.

Autoři jiných vyznání se na tuto dobu dívali poněkud jinak. S větším pochopením kritiky církve a třeba i souhlasně co se týče názorů dobové reformní duchovní elity, kterou shromažďovala do značné míry univerzita. Husovo vystoupení bylo vnímáno jako legitimní, a to i díky tomu, co by se *ex post* dalo označit jako obrana svobody svědomí. Nemalou roli hrála v období národního obrození a budování české národní identity v moderním slova smyslu i otázka jazyková, kdy se zdálo, že šlo i o střet česko- a německojazyčného elementu.

Ať už se přikloníme k jedné z interpretací, nebo se vymezíme vůči oběma, faktem je, že mix různých konfliktních linií a názorů na budoucnost církve a uspořádání světských záležitostí vedl k vytvoření koalice mezi většinou pánů a univerzitou. Známa kolekce pečetí na protestu proti Husovu upálení je svědkem existence tohoto uskupení. Nešlo ale o celek stavovské obce a sympatie k této straně rozhodně nesdílel ani arcibiskup pražský. Tak se ne sice nutně, ale celkem jistě schylovalo k vypuknutí závažného střetu.

Požadavky reformátorů došly v podstatě svého vyjádření ve *Čtyřech pražských artikulích* (1421). I při pohledu na ně se dá říci, že jakékoli hnutí požadující určitou reformu v rámci církve ji vnímalo ne jako progres a tvoření něčeho originálního, ale spíše jako návrat k něčemu, co už bylo, často v prvotní církvi. Jedním z hlavních zdrojů představ o tom, jaká byla církev v začátcích, bylo pochopitelně Písmo svaté, chápáno mnohdy ovšem poněkud nekriticky jako něco, co se tradici jako takové jakoby vymezuje, co je zcela objektivním měřítkem. Z římskokatolické perspektivy radikálnější reformátoři byli obvykle ochotni se smířit pouze s tím, co jasně říká Písmo. Méně radikální byli ochotní vzít v potaz i jiné autority (církevní autory, koncily...) a smířit se alespoň do nějaké míry s tím, že církev se během dějin nějak vyvíjela.

V tomto ohledu vlastně došlo k rozkolu i v táboře pod obojí. Původní požadavky totiž byly formulovány poměrně uměřeně a jejich autoři se vymezovali především vůči tomu, co bylo vnímáno jako hřích a falešná tradice.⁸⁶⁸ Zdeněk A. David v tomto duchu hovoří o kazatelích, kteří byli aktivní před působením Jana Husa: „*Aniž by zamítali mimobiblickou tradici křesťanské církve, požadovali čeští reformátoři, aby nebyla v rozporu s Písmem, což chápali jako prostředek k zamezení libovůle církevní byrokracie.*“⁸⁶⁹ Jejich akademické působení pak bylo podnětem k důrazu na svobodné kázání Božího slova. Historik Jiří Kejř ostatně hodnotil výsledek Husova procesu tak, že se jednalo o důsledek střetu principu autority (koncil) a principu disputace (Hus).⁸⁷⁰

Vrátíme-li se ke *Čtyřem artikulům*, nenalezneme v nich požadavek nějakého „návratu před Konstantina“. Naopak se dá říci, že skoro ještě zesílila touha po efektivní světské moci, která bude hájit otázku reformy a která zároveň nebude vykonávána klérem. Vlivem procesu s Husem se navíc posílilo vědomí určitého specifika českojazyčného prostředí, což vedlo až k pocitu výlučnosti a vyvolení, které bylo analogické vůči tomu, jak byl ve *Starém zákoně* prezentován židovský národ. Symbolem tohoto postavení se pak stalo přijímání pod obojí, které dalo vlastně název i celé straně.

Už z dřívější doby ale byli v českých zemích přítomní i radikálnější myslitelé, kteří viděli potřebu výraznějšího návratu k prvotní církvi, jak ji chápali na základě četby Písma svatého. Jde zejména o valdenské a pikardy. Jejich radikalitu nacházíme i u pozdějších táboritů a u Jednoty bratrské. Konkrétními požadavky bylo odstranění řeholního života, ikonoklasmus, odmítnutí liturgických zdobných předmětů, popírání očistce aj. Své působení přitom zasazovali do eschatologického rámce. Papež, který se jim jevil jako antikrist, se měl snažit bránit snahám o pravou reformu církve do podoby, která by odpovídala představám těch, kteří ji prosazovali. Vystoupení proti Římu tak bylo z jejich pohledu nejenom vhodné, ale i nezbytné a záslužné.

Katolická strana a kurie podobné požadavky, ať už mírnější, nebo radikálnější, jasně odmítala. Začalo proto období válek, které trvalo vlastně až do bitvy u Lipan

⁸⁶⁸ V tom bylo možné nalézt souběh nejen s tzv. předchůdci Husa, ale svým způsobem i postavami jako byly sv. Kateřina Sienská nebo sv. Brigita Švédská.

⁸⁶⁹ David, Zdeněk V.: *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha, Filosofia, 2012, s. 40.

⁸⁷⁰ Srv. Kejř, Jiří: *Husův proces*, Praha, Vyšehrad, 2000.

(30. května 1434), po níž se po značném oslabení radikálů ukázala naděje v jednání, které vyústilo tzv. Basilejská kompaktáta.

Vzhledem k tomu, jakou důležitost hrály husitské bouře v pohledu kurie, je jasné, že se papežství nespokojovalo jen se sledováním situace, ale snažilo se ji aktivně ovlivnit, a to i skrze své vyslance.⁸⁷¹ Spíše než pro jednání přímo s pod obojí ale byli vysíláni pro organizaci křížových výprav, které měly obnovit autoritu Svatého stolce a jí uznávaných světských autorit. Jednalo se o mnohé legáty *de latere*, ale i další diplomaty, kteří se pohybovali nejen v českých zemích, ale i v Uhrách. Mimo boje s pod obojí se orientovali také na podporu vojenských aktivit proti Osmanům. Jednalo se o Giovanni Dominiciho, Fernanda de Palacios, Giordana Orsiniho, Brandu di Castiglione, Henry Beauforta, Jacoba de Rubeis či asi nejznámějšího Giulia Cesariniho.

Nutno dodat, že v obecném povědomí dodnes přetrvává představa působení legátů v zemích Koruny české především jako organizátorů křížových výprav. Tato vize není odtržená od reality, nicméně opomíjí i postupnou snahu o určitou formu dohody, která se ale rýsovala jen postupně a těžko. Větší ochota k jednání byla opravdu dána spíše vojenskými neúspěchy křížáckých vojsk, než otevřeností kurie a strany pod jednou.

Role legátů byla zjevná i v jednáních o samotná kompaktáta.⁸⁷² Zástupci papeže, resp. koncilu, se setkali s pod obojí několikrát. Po mnoha vyjasňováních a sporech nakonec došlo i díky podpoře Zikmunda Lucemburského k vyhlášení kompaktát v Jihlavě v roce 1436. Je zajímavé, že koncil, který se sešel v Basileji, tak vlastně ukázal vstřícnost vůči tomu, co otcové na synodě v Kostnici považovali za nemyslitelné. Je signifikantní, že pod obojí nechtěli od koncilu schválit jejich přístup k přijímání Těla a Krve Páně jako pouhou věc tolerance, která z jejich pohledu nevyklučovala, že se jedná o hřích a stavěla by je svým způsobem na úroveň Židů. Koncil tak měl činit ze své autority v duchu užitečnosti a spásanosti.⁸⁷³

⁸⁷¹ Pro toto období srv. Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus?*, s. 126-127.

⁸⁷² S důrazem na vznik samotného kontextu kompaktát o jednáních pojednal: Šmahel, František: *Basilejská kompaktáta: příběh deseti listin*, Praha, NLN, 2011.

⁸⁷³ Srv. *ibid.*, s. 47.

Basilejská synoda, která se možná paradoxně nakonec sama ukázala jako schizmatická vůči papežství, je z pohledu této disertace významná ještě přinejmenším z jednoho důvodu: měla totiž v Praze v podstatě stálé diplomatické zastoupení po dobu tří let (1436-1439). I kdyby tedy vzhledem k okolnostem nemohli být tito vyslanci označeni za diplomaty Svatého stolce, jednalo se jistě o muže zastupující orgán, který si nárokoval pravomoc nad celým křesťanstvem a který tak vyslal v podstatě své vlastní stálé „nuncie“.⁸⁷⁴ Filibert z Montjeu mimo to v podstatě v roli legáta *a latere* vykonával arcibiskupskou funkci, čímž jistě vzbuzoval u mnohých nevoli, neboť zvoleným (ne však svěceným) arcibiskupem byl i nadále Jan Rokycana. Toto období určité „restaurace“ skončilo ale poměrně záhy, kvůli odporu značné části strany pod obojí.

Kompaktáta se tak sice stala součástí zemské identity a legislativy, kterou museli noví zájemci o svatováclavskou korunu uznávat, avšak Svatý stolec se je po triumfu nad Basilejským koncilem uznat zpěchoval. Vyslancům Čechů bylo řečeno, že celou záležitost vyjedná poselstvo Juana Carvajala. Jeho legace proslula zřejmě podloženým podezřením, že chtěl originální text kompaktát, který mu byl zapůjčen snad Jiřím z Poděbrad, odvézt ze země, čímž pověsti papežských vyslanců příliš neprospěl.

Vláda Jiřího z Poděbrad, který byl panovníkem zvolen poté, co působil ve funkci zemského hejtmána, byla v ohledu zachování kompaktát komplikovanější, než by se u „husitského krále“, jak bývá někdy i kvůli Jiráskově historickému románu nazýván, mohlo zdát. Poděbrad byl totiž nucen zavázat se uherským biskupům přísahou, kterou později kurie vykládala v tom smyslu, že má potlačovat v rámci jednoty víry i kompaktáta. Panovník měl ale zjevně jiný pohled na věc. Text přísahy, který se dochoval, kompaktáta výslovně nezmiňuje a Jiří se v něm zavazuje hájit církve a bojovat proti všem sektám a herezím. Poděbrad patrně vnímal stranu pod obojí jako legitimní součást katolické církve.⁸⁷⁵

Papež Pius II., který znal kontext zemí Koruny české ze svých misí, ale přistoupil postupně k jasným krokům: „[Po korunovaci Jiřího v roce 1458] *Kurie*

⁸⁷⁴ Helmrath, Johannes: *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln/Wien, Böhlau, 1987, s. 56-59.

⁸⁷⁵ Tuto přísahu, jejíž text poslal Matyáš Korvín do Říma v roce 1466, lze nalézt v Theiner, Augustin: *Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, II, Romae, 1860, s. 405-406 (č. DLXXX).

zprvu vyčkávala, také Jiří se ji snažil neprovokovat. Ke změně došlo po nástupu Pia II., který se ještě jako Aeneas Silvius Piccolomini setkal se zemským správcem Jiřím z Poděbrad na sněmu v Bratislavě v červenci 1451. Přestože mu Jiří tehdy prohlásil, že jedinou cestou k pokoji a jednotě je zachování basilejských kompaktát, Pius na to nedbal, a když zjistil, že český král nejedná v duchu své přísahy, rozhodl se kompaktáta jednorázově zrušit.⁸⁷⁶ Následující léta pak ukázala, že otázka kompaktát a dvojvěří byla argumentem, který sloužil katolické opozici krále Jiřího v zemi a snahám Matyáše Korvína o získání české koruny. Jiří se nejspíše i z toho důvodu pokusil navrhnout reorganizaci uspořádání křesťanstva, kde v čele neměl stát císař a papež, nýbrž francouzský král.⁸⁷⁷

Papežští legáti se zapojili i do tohoto soupeření. Z pověření legáta Lorenza Roverella tak kolektor Angelo Cialfi vybíral v dnešní jižní a západní Německu milodary na boj s Poděbradem.⁸⁷⁸ Po smrti Jiřího byl na kompaktáta nucen přísahat v roce 1471 i nový král Vladislav II., neboť jinak by nebyl přijat. Jak upozornil František Šmahel, Ludvík Jagellonský ve své přísaze v květnu roku 1522 kompaktáta explicitně nezmínil, ale implicitně se dala jejich obhajoba předpokládat v rámci slibu zachovávat zemské zákony a privilegia.⁸⁷⁹

Otázka kompaktát se zřejmě Piovii II. zdála být silně spojená i s otázkou vyrovnání se s koncily, které nadřadily moc synody nad pravomoc římského

⁸⁷⁶ Šmahel, František: *Basilejská kompaktáta*, s. 85.

⁸⁷⁷ Karel Stloukal tuto snahu shrnul v jednom ze svých článků, kde hovoří o vztazích mezi českými zeměmi a Francií, těmito slovy: „První pokus o moderní politiku Čech s Francií můžeme vidět již ve známém plánu Jiřího z Poděbrad vybudovati na ochranu míru a na odvrácení tureckého nebezpečí spolek křesťanských knížat, jemuž by se v čelo postavil král francouzský. Řekl jsem úmyslně moderní politiku, poněvadž plán Francouze Antonia Mariniho Jiřím přijatý vyvěrá ze zcela změněných názorů na světovou organizaci mezinárodní. Idea světové monarchie, která ovládala mysl státníků po celý středověk, je zde již zcela překonána a místo ní hlásá se myšlenka politické rovnováhy, založené na sloučení rovných a rovnocenných států. Papež i císař, obě dosavadní hlavy křesťanstva, pozbývají tu svého privilegovaného postavení, místo nich má se hlavou organizace státí král francouzský.“ Stloukal, Karel: *Z diplomatických styků Francie s Čechami před Bílou horou*, in *ČČH* 32, 1926, s. 474.

⁸⁷⁸ O této podpoře boje proti Jiřímu srv. Fink, Karl August: *Der Kreuzablaß gegen Georg Podiebrad in Süd- und Westdesutschland*, in *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken* 24, 1932-1933, s. 207-243.

⁸⁷⁹ Formule zněla: “Přisaháme pánu bohu, matce boží i všem svatým, na tomto svatém čtení, že pány, rytířstvo a vládky, Pražany a města i všecku obec království českého chceme a máme při jejich řádech, právech, privilegiích, výsadách i spravedlivostech, i v starých dobrých chvalitebných obyčejích zachovati a od království tohoto českého nic neodcizovati ani zastavovati, ale je raději podle možnosti naši rozšiřovati a množiti, i všecko činiti, což jest k dobrému a poctivému tohoto království Českého. Tak nám pán bůh pomáhej a všickni svatí!” Cit. podle Palacký, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, V, Věk Jagellonský, kralování Vladislava II. a Ludvíka I. Od roku 1471 do roku 1526*, Praha, L. Matzáč, 1938, s. 507-508.

biskupa. Kompaktáta tak do budoucna představovala pro Svatý stolec vlastně dvojitý problém: nešlo jen o celkové právně-teologické nastavení, které vycházelo z toho, jak se křesťanství stalo („státním“) náboženstvím, jak jsme viděli dříve. V rámci udržení tradice, v níž měl *pontifex* jasně nadřazené postavení, byly i plody Kostnice a Basileje do značné míry odhozeny, neboť představovaly projev tendencí, které se zdály jít právě proti samotné podstatě toho, odkud v církvi vychází rozhodnutí. Toto nastavení vlastně pokračovalo do značné míry i v celém dalším období, které budeme sledovat.

Je signifikantní, že koncil ve Florencii, který navázal z pohledu papežství na Basilej, a který dosáhl jednoty s východními křesťany, stanovil na svém 6. zasedání, které se konalo 6. července 1439: „Item diffinimus, sanctam Apostolicam Sedem, et Romanum Pontificem, in universum orbem tenere primatum, et ipsum Pontificem Romanum successorem esse beati Petri principis Apostolorum et verum Christi vicarium, totiusque Ecclesiae caput et omnium Christianorum patrem ac doctorem existere; et ipsi beato Petro pascendi, regendi ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Iesu Christo plenam potestatem traditam esse; quemadmodum etiam in gestis oecumenicorum Conciliorum et in sacris canonibus continentur.“⁸⁸⁰

Na následujících stranách se budeme soustředit na další vývoj této problematiky. Nový rozměr do ní přinesla reformace, jejíž důsledky přivedly Evropu do nových prudkých konfliktů. Vývoj v zemích Koruny české byl specifický proto, že si toto období střetů „odžily“ už dříve a koexistence strany pod jednou a strany pod obojí byla většinou vnímána jako nezbytnost, jak přežít.

Slova tzv. Kutnohorského náboženského míru, který ukončil novou vlnu sporů, znějí v tomto ohledu ve své prostotě výmluvně: „*Pro chwálu pána boha všemohúciho a pro obecné dobré králowstwí Českého, aby každý w swém řádu a sprawedlnosti státi mohl, láska a jednota zachowána byla odewšech [...] co se wíry přijímání těla a krwe pána Ježíše Krista pod jednu neb pod obojí spusobú dotýče, král Jmⁱ to rozvážiw za slušné se v tom Jmⁱⁱ zdá toto, aby strana strany nehaněla ani utiskala [...] žádných nekaceřujje ani hanějje.*“⁸⁸¹ Základem k tomu

⁸⁸⁰ Cit. podle Denzinger, Henricus, Schönmetzer, Adolfus: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcinone/Friburgi Brisgoviae/Romae, Herder, MCMLXXVI, s. 332 (č. 1307).

⁸⁸¹ Palacký, František: *Archiv český, čili Staré písemné památky české i morawské: z archivůw domácích i cizích. Díl čtvrtý*, Praha, Stavy Králowstwí Českého, 1846, s. 512 (č. 28).

mají být právě kompaktáta, o jejichž potvrzení ze strany papeže mají obě strany usilovat.

Role papežských vyslanců se mimo vyjednávání o náboženské situaci v Čechách soustřeďovala v rámci Evropy na udržování míru mezi křesťanskými panovníky a na snahu organizovat jejich společný postup proti Osmanům. Smrt kardinála Cesariniho v bitvě u Varny v roce 1444 je v tomto ohledu signifikantní. Jména Juana Carvajala a Jana Kapistránského jsou pak spojena se snahou ubránit Uhry, k čemuž užívali každý jiné prostředky: snahu o diplomatické smíření mezi různými křesťanskými panovníky a feudály v případě Carvajala; plamenná kázání dodávající odvahu a smysl pro boj s Osmany v případě Kapistránského.⁸⁸²

Ať už se budeme dívat na snahu papežů po uspořádání efektivní křížové výpravy proti Osmanům, která by byla novou reconquistou, spíše pragmaticky (snaha odvrátit křesťanské panovníky od vzájemného válčení), nebo dáme větší důraz na „ideologické“ důvody (boj proti nevěřícím, osvobození Svaté země), je jisté, že se jednalo o reakci na strach velké části křesťanstva. Atmosféra ohrožení ve spojení s ne zrovna příkladným životem mnohých představitelů církve v Římě se objevovaly nové požadavky po reformě, která by nevěstu Kristovu očistila a zabránila by Božímu trestu.

Asi nejznámějším reformátorem, který měl navíc možnost své představy uvést do praxe, byl v tomto ohledu dominikán Girolamo Savonarola ve Florencii. Na tomto místě není prostor hovořit o jeho životě. Je ale vhodné zmínit, že mezi hlavní témata jeho kázání patřil důraz na vnitřní postoj, snaha po očištění rituálů (např. oslav karnevalu) od nekřesťanských prvků a přesvědčení o tom, že naplňuje prorockví vedoucí k opravdové reformě církve.⁸⁸³ Potlačení Savonarolova „svatého města“ rodinou Medici a další okolnosti s ním spjaté, byly posléze i podnětem pro vznik díla Niccoly Macchiavelliho *Vladař* (Il Principe), o které bude řeč v kapitole o *ragion di stato*. Tento spis totiž není jen plodem určitého cynismu, jak bývá vnímán v obecném povědomí, ale odráží i reálné pojmenování toho, že souvislost mezi náboženstvím a politikou je jedním z klíčových prvků pro „budování státu“. Odmítá však, že by v tomto ohledu musel vladař mít nutně i

⁸⁸² Srv. Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, s. 179n.

⁸⁸³ Srv. Lazzarini, Luigi: *Teologia del „Miserere“: da Savonarola al „Beneficio di Cristo“ 1490-1543*, Torino, Rosenberg & Sellier, 2013.

vnitřní postoj víry, v čemž se vrací zpět k pojetí *religio*, jak jsme ho měli možnost spatřit na počátku. I to byl důvod, proč se vůči němu strhla vlna kritiky ze strany církve.

Vrátíme-li se zpět k otázce křížových výprav, pak je třeba konstatovat, že se vlastně nikdy nepodařilo, navzdory snahám legátů různého typu, vytvořit ligu, která by delší dobu zahrnovala větší množství relevantních sil. To mělo praktické důsledky i pro české země, které ještě donedávna byly samy cílem křížáků. Ladislav Jagellonský totiž doplatil na neadekvátní stav a taktiku vojska u Moháče (29. srpna 1526) svým životem a na český trůn byl zvolen jako nástupce Ferdinand (1503–1564) z rodu Habsburků. Kontext, ve kterém se ujímal této role, byl tureckým nebezpečím silně ovlivněn. Musel se však vyrovnávat nejen s „nepřáteli kříže“, ale i s rozkoem uvnitř samotného křesťanstva, který byl ještě zvláště vyrazněn vyplněním Říma (tzv. *sacco di Roma*), symbolu papežství, protestantskými vojáky ve službách Karla V. v roce 1527.⁸⁸⁴

3. 2. 2 Problematizace dvojvěří vlivem reformace

Husitské války přinesly rozdělení nejen čistě náboženské, ale kvůli těsnému spojení církve se světským pořádkem i rozdělení politické. Koncepce země Koruny české, kterou za cenu velkého úsilí vybudoval Karel IV., se v následujících desetiletích nutně otřásala. Jestliže pražské souměstí a mnohá města východních a jižních Čech byla oporou strany pod obojí, mnohé další oblasti zůstaly věrné straně pod jednou. Typickým příkladem může být Plzeň, Cheb nebo Vratislav, ve které král Zikmund vyhlásil v roce 1420 křížovou výpravu a dokonce ji označil v jiném dokumentu za druhou stolicí a hlavu království.⁸⁸⁵ Jejich pohled na celou záležitost byl podstatně odlišný od pohledu kališníků, jak nám dokládá třeba vratislavská městská kronika Petra Eschenloera. Ten obhajoval výraz, který král Zikmund použil. Vratislav byla zároveň jedním z hlavních míst,

⁸⁸⁴ Srv. Chastel, André: *Vyplenění Říma: od manýrismu k protireformaci*, Brno, Barrister & Principal, 2003.

⁸⁸⁵ „*altera sedes et caput eiusdem regni*“ Frenzel, O., Mark-graf H. (eds.): *Codex diplomaticus Silesiae XI*, Breslau, 1882, s. 181 (č. 39).

kde se Svatý stolec snažil působit tak, aby došlo k vyřešení krize. I když Eschenloer narážel spíše na posílení Vratislavi v rámci slezských knížectví, jak tvrdí v jednom ze svých článků Martin Čapský v konstruktivní polemice s polským badatelem Bogusławem Czechowiczem, je evidentní, že otázka spásy a otázka moci k sobě měly blízko.⁸⁸⁶

Konflikt politicko-sociální a náboženské rozštěpení tedy byly úzce spjaté. Bylo by ale chybou myslet si, že by třeba pánové, neboli nejurozenější šlechtici, kteří patřili ke straně pod jednou, byli zcela ochotni vyhovět požadavkům domácího kléru či Říma. Řada z nich totiž vzala „pod svou ochranu“ nemalé množství církevního majetku, kterého se ani po skončení „bouří“ nechtěla vzdát.

Emancipační snahy měšťanů, kteří se domáhali větších práv, mohly mít vliv i na to, že po vypuknutí reformace byli ochotnější přijímat učení Luthera a jiných. Situace se tak nadále zkomplikovala a i kurie musela poněkud upravit svou strategii k jednání. Nejednala totiž už „pouze“ s pod obojí, jejichž většina uznávala apoštolskou posloupnost, byť měla výrazně odlišné představy o smyslu a funkci papežského úřadu. Nové směry odmítaly ještě v mnohem větší míře pilíře, na nichž měla podle kurie stát politicko-náboženská jednota křesťanstva. Jejich reforma směřovala buďto k větší podřízenosti církve světské moci, nebo naopak požadovala jakýsi návrat před Konstantina (novokřtění, do jisté míry i Jednota bratrská).

Požadavky samozřejmě nebyly pouze politické, ale i teologické. Především otázka svátostí a podstaty role kněžského úřadu byla podrobena kritice jako asi nikdy předtím. Tím spíše pak pozice papeže. Podle Jeana Delumeau byla radikálnost požadavků dána opravdu přesvědčením, že „konec je blízko“: „*Jestliže v Římě vládl Antikrist, bylo to proto, že lidské dějiny se chýlily ke svému konci. Luther žil v neklidném očekávání posledního dne.*“⁸⁸⁷

V zemích Koruny české se příznivci Luthera (a dalších reformátorů) museli vyrovnat s právní realitou. Sami sebe proto prezentovali jako příznivce strany pod

⁸⁸⁶ Čapský, Martin: *K postavení Vratislavi v českých korunních zemích v pozdním středověku*, in *ČČH*, 115/2017, č. 2, s. 346-381; Czechowicz, Bogusław: *Dvě centra v Koruně: Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348-1458)*, České Budějovice, Veduta, 2011.

⁸⁸⁷ Delumeau, Jean: *Strach na západě ve 14.-18. století, II, Obležená obec*, Praha, Argo, 1999, s. 33.

obojí. To však odmítali jak katolíci, tak ti, které Ferdinand Hrejsa označil jako „starokališníky“ a které můžeme nazvat tradičními pod obojí. Ačkoli totiž existovaly mezi luterány a pod obojí mnohé shody, např. Lutherova vize *sola fide* byla pro kališníky, kteří měli jako jednu ze svých hlavních standart plnění Božího zákona, teologicky nepřijatelná.

Ferdinand I., který se snažil vyřešit rozdělení mezi stranou pod obojí a pod jednou v rámci království a vedlejších zemí, se navíc musel vyrovnat i s tím, že bylo třeba posílit panovnickou moc. Nejednalo se nicméně jen o názor tohoto Habsburka. Ještě za vlády Ludvíka Jagellonského vyjádřil tuto potřebu i jeden z nejmocnějších šlechticů ve střední Evropě, Vratislav z Pernštejna.⁸⁸⁸ Prostě ale výstižně tak tento velmož konstatoval mimo jiné: „*Králiť jest, neníť na tom dosti, že jest králem, nebudeliť kralowati mocně, což Jm^u králowství jest, Jm^t jméno míti bude, a jiní budau činiti, což budau chtíti.*“⁸⁸⁹ Pernštejnovo vyjádření je nicméně třeba chápat spíše jako reakci na relativní šlechtickou anarchii danou i podkopáním hospodářské základny královského úřadu. Habsburský důraz na poměrně silnou pozici panovníka by v něm nejspíš vyvolal coby v přesvědčeném zastánci stavovské monarchie odpor.

Ferdinandova poměrně výrazná centralizační opatření měla vymanit panovnický úřad ze silného vlivu šlechty, do kterého se propadl během vlády Jagellonců na českém trůně, jehož plodem bylo i *Vladislavské zřízení zemské* z roku 1500, které bylo v podstatě kodifikováním toho, co můžeme nazývat jako *imperium mixtum* či jako stavovská monarchie. Je zvláštní, že v tomto tak důležitém dokumentu není o kompaktátech ani zmínka.

Oproti přísaze jeho předchůdce byla ale kompaktáta zmíněna ve volebním reversu, který učinil Ferdinand ve Vídni v prosinci roku 1526. Nový král se je zavazoval naplňovat a v kontextu jednání s papežem zajistit i nástupce do úřadu pražského arcibiskupa.⁸⁹⁰ Ve svém dopise bratru Karlovi z 28. října nicméně psal

⁸⁸⁸ O listech ze závěru Pernštejnova života, které byly jeho jakousi politickou závětí, pojednal článek Válka, Josef: „*Politická závět'*“ Viléma z Pernštejna (1520-1521). (Příspěvek k dějinám politického myšlení v době jagelovské), in *Časopis Matice moravské* 90 (1971), s. 63-82.

⁸⁸⁹ *Archiv český* II., s. 139.

⁸⁹⁰ „*Nos Ferdinandus, dei gratia Boemiae rex [etc.] notum facimus tenore presentium universis, quod promisimus compactata inter sacrum concilium Basiliense et inclitum regnum Bohemiae ac marchionatum Moraviae facta, quod rursus ad suum vigorem pervenirent et deducerentur cum effectu observarentur. Et hoc inscribere debemus iuxta omnes inscriptiones predecessorum nostrorum regum Boemiae inscribere et observare ac ad finem perducere. Quod si aliquis contra hoc esse velet et regno Boemiae ac marchionatui Moraviae illud infringere, debemus illos in eo protegere et contra unumquemque defendere atque cum summo*

– a snad v tom opravdu neviděl protiklad – že doufá, že mu Bůh dá milost, aby rozmnožil křesťanstvo a ochránil katolickou víru.⁸⁹¹ Ferdinand byl tedy sice jasným obhájcem katolické víry, zároveň mu byl ale patrně blízký styl Erasma Rotterdamského, s jehož myšlením přišel do styku zejména během svého pobytu v Nizozemí (1518–1521) a s nímž si až do učenovy smrti v roce 1536 poměrně čile dopisoval.⁸⁹² Erasmus byl přitom mnohými považován za jednoho z těch, kteří výrazně přispěli ke vzniku reformace. Bylo to dáno i skutečností, že některé Lutherovy spisy byly vydávány právě pod Erasmovým jménem.

Jedním z pramenů, které popisují poměrně dramatické období rozpuku reformace a zároveň Ferdinandových snah o upevnění vlády v zemi, je tzv. *Kronika Bartoše písaře*. Autor, příznivec Luthera, v ní popisuje jak se potlačování „nové víry“ stalo záminkou pro vznik „starokališnické“ diktatury Jana Paška z Vratu v Praze.⁸⁹³ Pro téma této disertace je důležité, že v celém příběhu opět hráli relativně

pontifice illud tractare et Bohemis et Moravis illa cum effectu essent confirmata. Item promissimus, ut tali archiepiscopus ad ecclesiam Pragensem daretur, qui Bohemos et Moravos tam spirituales quam seculares in omnibus rebus, prout illa in se continent compactata, et etiam iuxta inscriptiones et assecurationes imperatoris Sigismundi bone memorie ac aliorum regum Boemiae ad inscriptiones regis Vladislai conservaret et teneret et talis archiepiscopus ut cito impetraretur confirmaretur et consecraretur.“ Cit. podle Kapras, Jan, Němec, Bohumil, Soukup, František (red.): *Idea československého státu I*, Praha, Národní rada československá, 1936, s. 272-273 (č. XV).

⁸⁹¹ „Monsr, quelzques jours après la mort du roi de Hongrie, j'ai envoyé mes ambassadeurs en Boesme pour traicter avec les Boesmois et se sont les affaires si bien portéz que graces à dieu, non obstant les groz pourchas que le roi de Polonie et les ducz de Saxen et de Baviere ent faiz pour parvenir à ced. Royaulme, sa divine bonté m'a fait la grace qu'ilz m'ont esleu et publié pour leur roi dont je lui en rens louanges et lui supplie parmectre que ce puist estre pour le bien et augmentacion de la christienté et conservation de nostre foi catholique.” Bauer, Wilhelm (hg.): *Korrespondenzen österreichischer Herrscher. Die Korrespondenz Ferdinands I., I, Familienkorrespondenz bid 1526*, Wien, Adolf Holzhausen, 1912, s. 483-484 (č. 250).

⁸⁹² Kohler, Alfred: *Ferdinand I. (1503-1564). Kníže, král a císař*, České Budějovice, Bohumír Němec-Veduta, 2017, s. 44-45.

⁸⁹³ Bartoš sice u reformátorů nachází mnohá témata, která mu konvenují, ale nezdá se, že by byl jasně upevněný v nějakém konkrétním učení. V předmluvě ke kritické edici kroniky je trefně poznamenáno, že Lutherovo dílo Bartoš vlastně nezná. Je otázkou, jestli Luther nebyl často symbolem odporu, spíše než reálným zdrojem konkrétních myšlenek, i pro mnohé jiné lidi, kteří s ním sympatizovali: „Ale třeba že Bartoš živě zanícen je pro Luthera, vlastně reformátora wittenberského nezná. Ví o něm jen z listův a snad i z úst bratra Matěje, z kázání kn. Martina betlémského i jiných – než o věroučné stránce pomlčuje, o základní idej lutherské, o ospravedlnění, není u Bartoše stopy. V Lutherovi vidí nadšeně jen hlsatele mravního obrodu proti dosavadním ohavnostem Antikristovým, apoštola pravého světla, ale světlem tím vidí jen zavrhování nálezků lidských a návrat k prvotným řádům církevním. A proto vedle Luthera líbí se Bartošovo kde kdo, jenž vystupuje v opozici proti zkažené církvi, nebo aspoň od ní trpí násilí – to Bartošovi stačí, po jádru dogmatickém se neptá.“ *Fontes rerum bohemicarum VI*, s. XIV.

důležitou roli papežští legáti, mezi nimi i Lorenzo Campeggi (Campeggio).

Pokud se podíváme na život tohoto legáta detailněji, pomůže nám to pojmenovat i hlavní témata, kterými se kurie zabývala v letech po vystoupení Luthera. Je zjevné, že otázka „husitů“, ač nebyla opomíjena, získala oproti náboženským nepokojům v říši a nebezpečí ze strany Osmanů marginální pozici.⁸⁹⁴

Není možné se zabývat detaily, ale Campeggiho kariéra již do značné míry odpovídá medailonkům, které jsme viděli v první části práce. Narodil se v Miláně v roce 1474. Studoval obojí právo a získal doktorát v Boloni. Poté, co ovdověl (1509), se rozhodl pro církevní dráhu. Prakticky vzápětí poté, co dorazil na kurii, se stal auditorem Roty. První dvě diplomatické mise, u Maxmiliána I. a u Massimiliana Sforzy, měly za účel přesvědčit tyto panovníky, aby neposkytovali podporu koncilu v Pise, který svolal francouzský král Ludvík XII. V obou případech byl Lorenzo úspěšný a brzy byl proto vyslán ke splnění dalších úkolů do říše. Od roku 1513 do roku 1517 se snažil na přání Lva X. přimět Maxmiliána k uzavření míru s Benátkami, což mělo být krokem k uskutečnění koalice křesťanských panovníků v boji proti Osmanům. O tom, že s jeho působením byli spokojeni jak císař, tak papež, svědčí fakt, že byl po svém návratu jmenován kardinálem, a zároveň získal pozici protektora „Německa“.

Campeggiho nástupce, Marino Caracciolo, se již dá považovat za prvního stálého nuncia při císařském dvoře, případně druhého, pokud bychom tuto roli přiznali právě Campeggimu. Neznamená to ale, že by v „Německu“ nepůsobili další papežští vyslanci. Legáti Girolamo Aleandro a Johannes Eck hráli klíčovou roli v konfrontaci s Lutherem a dosáhli vydání tzv. *Ediktu wormského* (1521), kterým bylo na říšském sněmu právě ve Wormsu odsouzeno Lutherovo učení.

O významu Campeggiho svědčí to, že v dubnu 1518 byl vyslán jako legát do Anglie. Jeho úkolem bylo opět pomoci k uzavření míru mezi křesťanskými panovníky. Musel se utkat s odporem kardinála Wolseyho, který se odvolával na privilegium, podle kterého Anglie nemusí přijmout legáta *a latere*. Poté, co byl tento titul udělen i samotnému Wolseymu, se Campeggi konečně do Anglie dostal. Zájmy Jindřicha VIII. však směřovaly jiným směrem a celkově byl

⁸⁹⁴ Ucelený medailonek Campeggiho života sestavil Stephan Skalweit pro *DBI* a do značné míry budu vycházet právě z něho. Je k dispozici na odkazu [https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-campeggi_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-campeggi_(Dizionario-Biografico)/) [Cit. 2023-04-18].

papežský vyslanec neúspěšný. Anglie sice uzavřela příměří s Francií, ale ze své vlastní iniciativy. Vzhledem k okolnostem toto příměří schválil i papež, nicméně to znamenalo neúspěch Svatého stolce ve snaze, aby vznikla široká liga pod jeho vedením.

Následující léta Campeggi strávil v Římě a účastnil se tak i konkláve (1522), kde byl i jeho hlasem zvolen bývalý vychovatel Karla V. Adriaan Florenszoon Boeyens (1459-1523), který přijal jméno Hadrián VI. Ten v tu dobu zastával roli zástupce Karla ve Španělsku. Campeggi za ním vyslal svého bratra Tommasa, který mu měl předat i Lorenzův relativně konzervativní návrh na reformu *De depravatu statu ecclesiae*.⁸⁹⁵ V následujícím roce Campeggi díky Jindřichu VIII. obdržel i titul protektora Anglie.

V roce 1524 pak byl Campeggi vyslán Klementem VII. do říše. Významné bylo především jeho setkání s panovníky jihoněmeckého prostoru, kteří se cítili obzvláště ohrožení tureckým nebezpečím a kteří souhlasili s potřebou reálně prosazovat *Edikt wormský*.

Právě v tomto roce, konkrétně 9. srpna, se uskutečnil pražský převrat, o kterém pojednal ve svém spise Bartoš.⁸⁹⁶ Místo konšelů, kteří by se dali označit za příznivce luteránství, byli dosazeni pod obojí. Začala tak vláda Jana Paška z Vratu nad od roku 1518 sjednocenou Prahou (myšleno Starým a Novým městem). Ludvík Jagellonský si s nastalou situací nedokázal poradit, což dokládá poměrnou slabost jeho panovnické moci. Role náboženství přitom byla v Paškově režimu zásadní, což dosvědčuje i osud několik lidí, kteří byli pro své sympatie k Lutherovi upáleni.

Pod obojí zjevně byli po vypuknutí reformace i nadále, možná i tím spíše, ochotni k jednání s papežstvím. V roce 1525 totiž Campeggi v Budíně jednal právě se zástupci českého sněmu: „*Poslové žádali od legáta ratifikaci kompaktát, legát pak požadoval, aby s výjimkou kalicha se ve všem ostatním podřídili církvi, na čemž se jednání rozbilo. Přišla totiž na přetřes otázka sekularisace i některé*

⁸⁹⁵ Celý název zní *Promemoria ad Hadrianum P(apam) VI. De depravato statu R(omanae) Ecclesiae et quomodo reformari possit atque debeat*. O tomto díle pojednal článek Walser, Isabella: *Lorenzo Campeggis Promemoria ad Hadrianum papam VI. De depravato statu Romanae Ecclesiae (1522) im religions-, gattungs- und literaturgeschichtlichen Kontext*, in *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte*, 2015, vol. 67/2, s. 141-166.

⁸⁹⁶ Krátce, ale výstižně o něm pojednal ve své shrnující publikaci Jaroslav Čechura: *Čechura, Jaroslav: České země v letech 1437-1526, II, Jagellonské Čechy (1471-1526)*, Praha, Libri, 2012, s. 156-170.

*otázky dogmatické, v nichž legát odkazoval na to, že je může rozhodnout jen koncil. Přišlo se i na četné odchylky liturgického rázu, které podle legáta bylo nutno vyřídit podáním žádosti papeži. Tak skončilo od basilejských časů nejdůležitější dosud jednání s kompetentním představitelem církve, vnitřně smíru nakloněným, které ukázalo i do budoucna obtížnost otázky.*⁸⁹⁷

Ferdinand tak po svém nástupu musel řešit v rozhodování ohledně pražské situace dilema. Pašek totiž zajišťoval dvojvěří ve smyslu kompaktát a nedovoloval rozšíření nových myšlenek, což bylo v souladu se snahami Habsburka setrvat na platném znění zemské legislativy. Nakonec ale převážil politický zřetel: sjednocená Praha byla příliš silným hráčem a navíc se opírala o Zdeňka Lva z Rožmitálu, který představoval silnou opozici vůči silné královské moci. Ferdinandovi se podařilo v září roku 1528 opětovně oddělit Staré a Nové město a vypovězení luteráni se mohli vrátit.

Následující desetiletí ukázala, že represe počet příznivců Luthera nesnížila. Čím dál větší popularita myšlenek reformace se odrazila i ve snahách o vybudování jakési zemské církve. V roce 1543 s touto myšlenkou přišli ze šlechticů zejména Jan z Pernštejna a duchovní Jan Mystopol a Václav Mitmánek. Ferdinandovi se ale kompaktáta stala skvělým právním argumentem pro to, aby nepovolil nic, co by znamenalo legalizaci nové konfese. Toto slovo, konfese, už je zřejmě na místě: v roce 1530 totiž byla na říšském sněmu v Augšpurku vydána tzv. *Confessio augustana* a k její obraně vznikla Šmalkaldská liga. Na rozdíl od basilejských kompaktát šlo o jiný typ textu, neboť se vyznačuje systematickým sepsáním určitých věroučných tezí, k němuž se následně začali mnozí hlásit.

S trochou nadsázky se dá také říci, že klíčovou roli v otázce náboženské koexistence sehrálo úplně jiné náboženství než křesťanství, a to islám. Právě kvůli hrozbě ze strany Osmanů (ale reálně třeba i „nejkřesťanštější“ Francie) totiž byl Ferdinand nucen uzavřít příměří v Řezně v roce 1532. Je zjevné, jak důležitý byl v tomto ohledu politický aspekt. Jednotlivé celky tvořící říši totiž na úkor jednoty impéria, reprezentovaného právě císařem (resp. římským králem) požadovali větší autonomii, což vedlo právě i přes osmanské nebezpečí k tzv. Šmalkaldské válce a

⁸⁹⁷ Kavka, František, Skýbová, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech: počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha, Universita Karlova, 1969, s. 26.

dalším konfliktům, jejichž plodem byl Augsburský náboženský mír.

Jakkoli je formule *cuis regio, eius est religio* až pozdější interpretací toho, co bylo obsahem tohoto textu, v zásadě se opravdu jednalo o do té doby nevídanou věc. Reálně totiž bylo připuštěno dvojí náboženství – ve smyslu dvojí *religio* –, byť vždy s dodatkem, že se jedná pouze o záležitost dočasnou, dokud se nepodaří nalézt řešení, pravděpodobně formou koncilu. Přinejmenším od Kostnice však koncily byly s trochou nadsázky noční můrou papežů. Ke změně došlo až během pontifikátu Pavla III., který skutečně nakonec svolal Tridentý koncil (1545–1563).

Snahy Říma o řešení náročné situace v Evropě probíhaly i nadále skrze vysílání různých diplomatických zástupců. V následujícím textu proto zaměříme svou pozornost na aktivitu významných papežských nunciů a legátů v období vlády Ferdinanda I. a Maxmiliána II., Umožní to lépe pochopit strategii a záměry Svatého stolce v širším horizontu. Zároveň to umožní uvést do adekvátního kontextu působení nunciů na dvoře Rudolfa II., kteří přicházeli do země, která měla svou vlastní tradici, ale vlastně už i mohli vycházet ze zkušenosti svých předchůdců, kteří s touto tradicí udělali zkušenost.

3. 2. 3 Papežští vyslanci ve službách katolické reformy u Ferdinanda I.

K obnovení stálejšího diplomatického zastoupení Svatého stolce v rámci říše došlo v podstatě až po volbě Ferdinanda I. římským králem (1531), neboť Karel V. pobýval na území říše spíše krátkodobě. Nunciem byl jmenován na základě rozšíření fakult na místě už přítomný Vincenzo Pimpinella (1485–1534), od roku 1525 arcibiskup v Rossanu, který byl nejspíše poměrně vzdělaným humanistou a dobrým rétoem. Pimpinella byl sice kritizován z Říma pro nedostatečnou komunikaci, ale legát Campeggi mu vyjadřoval podporu. Byl nejspíš přijatelný i pro Habsburky. Zdá se totiž, že nunciova špatná finanční situace – tak ji alespoň prezentoval sám Pimpinella – ho vedla ke značné závislosti na Ferdinandově štědrosti a tím téměř nezbytně zavazovala. Hlavní aktivitou tohoto nuncia bylo

snažit se napomoci k lepšímu postupu v boji s Osmany.⁸⁹⁸

Více však víme až o aktivitě Pimpinellova nástupce, Piera Paola Vergeria (cca. 1498-1565), který je poměrně známou postavou italských dějin z toho důvodu, že ač papežský reprezentant, později přestoupil k luteránské víře. Podmínky během jeho nunciatury byly stále spíše provizorní a nelze si představovat možná trochu naivně nunciaturu jako jakousi profesionální diplomatickou mašinu s plně zajištěnou logistikou.⁸⁹⁹

Ve svých relacích se nuncius dotýkal právě i záležitostí zemí Koruny české. Vergerio tak třeba pozoroval, jak na královský dvůr přicházejí pořád nové zprávy o šíření herezí. Na Moravě se začala prý někde slavit po židovském způsobu sobota.⁹⁰⁰

Nuncius dával do Říma také najevo, že Ferdinand je velmi uctivý vůči Svatému stolci, jak potvrzoval i případ uvolněného kanonikátu v Olomouci.⁹⁰¹ Právě hodnocení charakteru a činnosti panovníka bylo důležitou částí korespondence nunciů. To potvrzuje skutečnost, že diplomacie byla v tomto období skutečně spíše záležitostí vyjednávání mezi konkrétními osobami, než jednáním zástupců konsolidovaných státních útvarů, jak se postupně vyvíjela v dalších stoletích.

10. prosince psal Vergerio do Říma z Prahy o stavu království, které popsal tak, že v něm jsou pravověrní křesťané a někteří *sub utraque*, kteří žádají arcibiskupa, neboť jsou zde i *pikardi*, kteří nemají žádnou úctu ke svátostem.⁹⁰² Vergerio

⁸⁹⁸ O jeho působení na dvoře Ferdinanda I. pojednal ve svém článku Gerhard Müller: Müller, Gerhard: *Vincenzo Pimpinella am Hofe Ferdinands I. 1529-1532*, in *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, 40 (1960), s. 65-88.

⁸⁹⁹ Poměrně problematická byla i otázka posílání pošty mezi Římem a Vídní. Srv. *NBI/1*, s. 86 (č. 4). List Vergeria tajnému sekretáři Salviatimu je datován 29. května 1533. Nuncius ale následoval Ferdinanda a pobýval tak i v Praze.

⁹⁰⁰ “*Cerca le cose della fede spesso vien qualche novità et qualche nova intention et nova addition alla loro perversità, come hora in Moravia, che s’hanno messo a celebrar il sabato giudaicamente. Est enim hoc genus hominum inconstans et leve atque novitates amat cotidie.*” *Ibid.*, s. 97 (č. 12). List je datován 20. června 1533.

⁹⁰¹ “*Vacò l’altroheri un canonicato nella chiesa Olomucense. Sua Maestà ne fu richiesta a conferirlo. Ma havendo inteso ch’era vacato in mese di quella santa sede, con una invero quasi humiltà mandò a dirmi che voleva così differir a Nostro Signore nelle cose picciole come nelle grande, et che per cosa del mondo non haveria mai conferito cosa che non gli appartenesse; ma che gli haveri ben fatto piacere haver conferita questa vacantia a un suo domestico cantore. L’ho fatto ardentemente et questa matina ho dato la expeditione nelle sue sacre mane, sapendo questa esser la volontà di Nostro Signore et il debito mio.*” *Ibid.*, s. 105 (č. 17). List je datován 15. července. Salviatiho po jeho smrti nahradil Pietro Carneseccchi.

⁹⁰² “*Vi sono qui alcuni orthodoxi et alcuni sub utraque, et perciocchè sono molto infestati tutti da alcuni Piccardi, qui nihil tenent de sacramentis, procurano unitamente li nostri et quelli sub utraque d’haver l’archivescovo commune, il quale già molti anni è stato cacciato da questi primarii del regno.*” *Ibid.*, s. 145 (č. 44). List Vergeria Carneseccchimu, který nastoupil po zesnulém Salviatim, je datován 10. prosince 1533.

konstatoval v jednom z listů, že se musel potýkat s nedostatkem prostředků. Ptal se proto do Říma, zda může přijmout od císaře „la croce di San Jacobo“, dáváje najevo, že nechce mít jiného patrona než papeže a žádal i o udělení biskupství v Trieste, což by mu zajistilo lepší podmínky.⁹⁰³ Mimo to se zdá, že do konce roku nunciiovi stále ještě nepřišla bula s jeho fakultami.⁹⁰⁴ Objektivně se dá říci, že nuncius měl kvůli špatnému spojení s Římem menší možnost reakce. Třeba list Carnesecchiho datovaný 14. února přišel do Prahy až po 32 dnech.⁹⁰⁵

Pokud jde ale o důležitější témata z korespondence nuncia, pak třeba díky rozhovoru s Arnoštem Bavorským se Vergerio dozvěděl o velice nízkém počtu nových světců, jak v Čechách, tak jinde.⁹⁰⁶ Záležitosti zemí Koruny české ale představovaly v nunciiově agendě relativně malé místo. Mnohem důležitější místo zaujímal řešení postupu proti Turkům a velkým tématem byla cesta Klementa VII. do Marseille.

Vergerio jako nuncius vyřizoval i některé záležitosti ze strany krále a královny vůči Římu. Bylo tomu tak i v případě Pedra de Toledo. Zajímavější než samotná záležitost je nunciiovo velmi pozitivní hodnocení Anny jako zbožné královny a ocenění toho, že mezi královskými manželi panuje opravdová láska.⁹⁰⁷ Vergerio

⁹⁰³ Piše o tom v listě Carnesecchimu z Prahy z 18. prosince. *Ibid.*, s. 148 (č. 46).

⁹⁰⁴ *Ibid.*, s. 154 (č. 50). Ve stejném listě prosil o rozšíření jurisdikce i na sever od říše, kde by mohl pomoci v některých záležitostech týkajících se Dánska a Flander. Carnesecchi mu v listu datovaném 14. února odpověděl, že papež nechce aby měl Vergerio tak rozsáhlé fakulty jako měl Pimpinello, neboť není arcibiskupem. *Ibid.*, s. 182-183 (č. 62). Vergerio informoval o tom, že bula s fakultami dorazila, v relaci ze 13. dubna. *Ibid.*, s. 208 (č. 77).

⁹⁰⁵ *“Le di V. S. de di 14 di febraro, che erano in vero necessarie lettere in queste occasione e erano da me sommamente desiderate tali per far servizio alle cose di Nostro Signore, sono pervenute in Boemia solamente heri [17. března] in 32 giorni. Or vedete come il povero Vergerio può negoziar in tempo et satisfacer al fervor che egli ha di servir Christo et Sua Santità!”* *Ibid.*, s. 198 (č. 72).

⁹⁰⁶ *“Questo tempo di tutto il regno di Boemia nel qual ritrovo per le tabule del regno che vi sono settecento et trenta do casteli et tante ville che non ardisco a dirle, si sono ordinati sei sacerdoti soli, et questi sono stati alcuni poveri mendici, i quali ho dispensato gratis per la povertà loro, che a quocunque potesseno esser ordinati. Mi dice poi il vescovo di Patavia che nella sua diocesi in quattro anni ne sono stati ordinati cinque, et il vescovo di Lubiana, che nella sua in otto anni sono stati ordinati credo che m'habbia detto 17 soli. Narrano etianio cosa incredibile, quante parochie vacano per diffetto di sacerdoti, non dico in Boemia sola, che è scismatica, ma in tutta la Austria et tutta Germania.”* List je datován 28. prosince 1533. *Ibid.*, s. 152 (4. 49).

⁹⁰⁷ *“Signor [Carnesecchi], dico due cose: questa è una santa regina piena di simplicità et di timor di Dio, et tali non sono state le precedenti di Ongeria et di Boemia; anzi lego in queste croniche che molte fiate esse hanno dato fomento et favore a scismatici, onde hanno poi conculcata la parte catholica, che ancor iace prostrata. Poi dico che il re ama tanto questa sua Ser^{ma} conthorale quanto mai marito de tutti i secoli et di tutte le memorie amasse moglie alcuna; et a me pare che haverà grandissimo piacere che la Sua Maestà Reginal si allegri di haver impetrato ciò che ella ha voluto. Ditelo a Nostro Signore et faccia poi Sua Santità.”* List je datován 23. února, psán stále ještě v Praze. *Ibid.*, s. 186 (č. 64).

konstatoval v relaci z Kadaně z 18. června 1534 i to, že okolí tohoto města je čistě německojazyčné a jeho obyvatelé nejsou pod obojí, ale luteráni. Panovník, který sem přijel v důsledku jednání se saským kurfiřtem, pak byl nucen tuto skutečnost tolerovat.⁹⁰⁸ Nuncius zůstal ve funkci i po zvolení nového papeže Pavla III. (Klement VII. zemřel 25. září 1534). V textu Ferdinandovi Pavel III. zdůraznil, že jedním z hlavních úkolů Vergeria bude napomoci ke konání koncilu.⁹⁰⁹ Nuncius už dříve konstatoval důležitost uspořádání synody, neboť jinak hrozilo svolání jakéhosi „národního“ koncilu pro říši. Nyní se věc koncilu stala skutečně hlavní záležitostí jeho agendy, byť klasická témata, jako situace v Uhrách, si podržela svůj význam. Jednání o koncilu měla za následek i to, že byl Vergerio mnohem častěji na cestách po celé říši.

Naděje daná zvolením Pavla III. a jeho zájem na reálném uspořádání koncilu se ale střetla v českém prostředí s realitou. Optimismus papežských reprezentantů ohledně toho, že se pod obojí budou ochotni sněmu nějakým způsobem účastnit, postupně klesal. Vzhledem k tomu, že se nakonec konání sněmu, původně svolaného už v roce 1536, nakonec posunulo, odložilo se i rozhodnutí strany pod obojí, která nicméně požadovala spíše vlastního arcibiskupa a schválila články výrazně luteránského znění. Kompaktáta už byla vlastně z jejich strany do značné míry odmítána.

V tuto dobu zastupoval papeže u Ferdinanda coby nuncius Giovanni Morone (1509–1580), pocházející z významné milánské rodiny.⁹¹⁰ V dopise, kterým Pavel III. oznamoval panovníkovi, že se modenský biskup Morone stane nástupcem Piera Paola Vergeria, hovoří už jasně o tom, že si ho přeje jako „*apud te* [u

⁹⁰⁸ “*Questa terra, dove siamo, è tanto sul confin di Boemia et di Saxonía che non vi si usa più la lingua Boema, ma la Todesca sola, et sono tutti gli habitanti non più scismatici sub utraque, ma meri Lutherani bestiali, et il re medesimo, che'l vede, non ardisce et non può castigarneli con tutta la sua incomparabil ferventia che ha verso la religion nostra.*” *Ibid.*, s. 263 (č. 98).

⁹⁰⁹ “[Vergeria] *cum Dei nomine ad Serenitatem Tuam nostrum et hujus sanctae sedis nuntium et oratorem mittimus apud te nostra et dictae sedis cuncta quae acciderint negocia, sed praecipue et maxime dicti universalis concilii celebrationem, quod prae ceteris omnibus nobis cordi est, curaturum.*“ *Ibid.*, s. 329-330 (č. 126). List je datován 10. února 1535. Tajným sekretářem papeže, se kterým Vergerio obvykle korespondoval, se stal Ambrogio Ricalcati.

⁹¹⁰ Je překvapivé, že postavě Giovanni Moroneho nebyla v české historiografii věnována větší pozornost. O to hodnotnější je článek Anny Skýbové z roku 1992, kde představila význam vztahu mezi Moronem a Ferdinandem I. pro vývoj zemí Koruny české, ale i církve jako takové: Skýbová, Anna: *Kardinál Giovanni Morone a české království v 16. století, in Historia docet: sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, Csc.*, Praha, Historický ústav Československé akademie věd, 1992 s. 445-456.

Ferdinanda] *continuum nuntium habere*“.⁹¹¹ V instrukci Moronemu datované 24. října papež doufal, že čeští „heretici“, kteří se od katolíků odlišují mnohem méně než luteráni, cvingliáni či novokřtění, by se mohli koncilu účastnit, pokud budou vhodně pozváni. Koncil měl být vyhlášen skrze Arnošta, „*praepositum Pragensem*“ a účastníkům má být dán glejt o bezpečné cestě.⁹¹² Zdá se, že koncil byl očekáván poměrně širokou vrstvou obyvatel, alespoň můžeme-li věřit postřehům Moroneho z Bavorska, Tyrolska a Rakouska.⁹¹³ Poměrně zajímavá je reálná nízká schopnost mobility nuncia, který v očekávání cesty Ferdinanda do Prahy konstatoval do Říma, že pokud mu nebude poskytnuto více prostředků, nebude si moci dovolit panovníka do Čech následovat.⁹¹⁴ Faktem ale je, že mnoho relací Moroneho bylo psáno právě v Praze a pobýval tedy nad Vltavou značnou část své mise.

Morone musel odolávat snahám Ferdinanda, aby mu Řím vyjádřil jasnější podporu ve střetu s Francií. Snahou nuncia bylo dopomoci k míru, ale argumentoval, že papež je společným otcem a nemůže vystoupit tak jasně v prospěch jedné strany.⁹¹⁵ I tato rozepře je dokladem, že pozice císaře a papeže byla v mnohém podobná, ale v mnohém i odlišná. Toto tvrzení zní možná banálně, ale prakticky šlo pak často o hledání určitých kompromisů, přičemž šlo o nalézání možného, které naráželo na limity různého typu. Papež byl povinen

⁹¹¹ NB I/II, s. 57 (č. 1).

⁹¹² “*Sed nec Bohemiae regnum ita perdit infectum est ut de ejus reductione et salute sit omnino desperandum. Cujus haeretici cum in multo paucioribus a nobis dissentiant quam Lutherani aut Zvingliani et his pejores Anabaptistae aut alia quaecunque portenta hereticorum Germaniae: sic etiam optima spes est, si benigne et humane vocentur ad concilium dato illis sufficienti salvo conductu, fore ut aliquibus bonis persuasionibus in concilio inducti cum reliqua catholica ecclesia coalescant. Igitur dominus nuncius communicato consilio cum Ser^{mo} Romanorum etc. rege et R^{mo} domino cardinali Tridentino procuret ut medio et auctoritate Suae Majestatis aliquot authenticae copiae bullae ad dominum Ernestum praepositum Pragensem, nobilem et catholicum virum, mittantur, detque in mandatis per suas literas dominus nuncius predicto domino Ernesto (vel alii quem idoneum Majestas Sua judicabit) ut praedictas bullae copias, quo meliori modo judicaverit, per universum Bohemiae regnum et praesertim per eos qui se pro praelatis gerunt, distribuat et una addat tutissimum salvum conductum illis esse dandum, non solum a sacrosancta synodo, sed etiam interventu Caesariae et Regiae Majestatis.*“ Ibid., s. 60 (č. 2).

⁹¹³ “*li popoli sono talmente confusi che non sanno a quale opinione si debbano accostare. Et di questo, havendolo io veduto nel contato di Tirole et ne la Bavera et in alcuni lochi qui de l’Austria, ne posso rendere certo testimonio.* [Na otázku, proč na spousta míst chybí kněží, mu bylo odpovídáno, že] *essendo ognuno suspeso et dubioso vogliono aspettare la determinazione del concilio*“. Z listu Moroneho Aleandrovi datovaného 17. prosince 1536. Ibid., s. 83 (č. 10).

⁹¹⁴ Morone tak píše v listu do Říma z 28. srpna 1536. Ibid., s. 95-96 (č. 14). Tyto prostředky mu nakonec byly poskytnuty. Ibid., s. 107-108 (č. 19)

⁹¹⁵ Např. *ibid.*, s. 100 (č. 17). Papež nakonec vyslal ještě zvláštní nuncie, aby pomohli k uzavření míru. Ibid., s. 115-116 (č. 24).

jednat se všemi katolickými panovníky a rozepře mezi nimi byly vlastně vždy ze strany Říma považovány za podkopávání jednoty křesťanstva.

Po svém příjezdu do Prahy Morone konstatoval, že pražské souměstí je plné heretiků a že svolat koncil nebude jednoduché pro divokou povahu a špatnou disciplínu místních, udělá však pro čest papeže a Svatého stolce to, co bude možné. Na místě jsou ostatně i dobří katoličtí kněží, kteří jeho příjezd vnímali jako důkaz přízně papeže.⁹¹⁶

Nuncius rovněž informoval do Říma o Ferdinandovi jako takovém, jeho rodině a o členech jeho dvora. Neopomněl kriticky zmínit, že jeho hlavní čtyři rádci nejsou právě stálí a věrní (*sono tenuti rapaci e instabili*, zřejmě ve smyslu věrnosti katolické víře) a jeden z nich je přímo příznivec Luthera (zřejmě Johann Hoffmann). Psal rovněž, že králův postoj k náboženství se zakládá spíše na přirozené dobrotě povahy a na plnění vnějších náboženských úkonů (*La religione di questo re consiste più in la bontà naturale et in cerimonie exteriori, cioè opere di pietà*). Z praktických důvodů často povoluje a toleruje i nekatolíky, čímž luteráni postupně získávají na síle.⁹¹⁷

Morone každopádně Ferdinandovi připomínal, že je třeba přesvědčit zástupce místních, aby jeli na koncil, kde se dala očekávat jejich konverze, neboť nejsou tak zvrácení, jako jiní heretici. Vlastně je označuje jako schizmatiky. Připomněl králi i to, že by bylo čestné a užitečné, aby se navrátily statky arcibiskupství a aby byl dosazen nový arcibiskup.⁹¹⁸

V dopise do Říma ale na základě svého pozorování vyzýval k určité benevolenci, přinejmenším do času koncilu, což by mohlo přispět k tomu, že pomalu opět přistoupí místní – z textu není zcela jisté, zdá má na mysli říši nebo Čechy – k poslušnosti k Svatému stolci, nebo se přinejmenším podaří zachránit zbytky katolíků.⁹¹⁹ Pokračovaly i snahy o dohodu se *sub utraque*, kde se nunciovi zdálo,

⁹¹⁶ “[In ques]ta amplissima città sono innumerabili heresie de Picardi Lutherani Zvingliani sub utraque specie et molte altre. Et circa l’intimazione del concilio Sua Maestà m’ha detto essere necessario andare con gran dexterità, perché le genti sono molto feroci et male disciplinate. Nondimeno si farà tutto quello sarà possibile con honore di Sua Beatitudine et de la sede apostolica. Vi sono qua alcuni sacerdoti boni catholici, quali come segno di Sua Beatitudine mi hanno visto molto volentieri et honorato assai.” *Ibid.*, s. 122 (č. 26). List je datován 5. března 1537.

⁹¹⁷ *Ibid.*, s. 123-124 (č. 27).

⁹¹⁸ *Ibid.*, s. 127-128 (č. 29).

⁹¹⁹ “Confidentemente prego V. S. voglia advertire Sua Santità che con altro modo bisogna governarsi in queste provincie che non si fa ne l’altre, et che molte cose Sua Santità po’ concedere qui che non po’ ne l’altre, et che Sua Beatitudine faccia questo certo presupposito

že by snad bylo možné dojít k dohodě skrze kompaktáta. Ferdinand žádal Moroneho, aby z Říma dostal povolení nejen o něčem podobném jednat, ale dohodu i uzavřít.⁹²⁰ Řím tomu byl zjevně nakloněn.⁹²¹ Morone ale brzy zjistil, že jednání budou komplikovaná, i kvůli rozdílnému pojetí přítomnosti Krista ve svátostných způsobách.⁹²² Chválil přístup Ferdinanda, měl nicméně za to, že k přivedení heretiků do církve bude třeba trpělivosti ze strany panovníka a mimořádné pomoci od Hospodina.⁹²³

Ferdinand se ale nezdráhal skrze nuncia papežskou politiku kritizovat. Mimo stížností na to, že není podporován na úkor Francie, si stěžoval i na to, že v „Německu“ existuje mezi kněžími mnoho neřádů, a to do značné míry i kvůli neschopnosti papeže reformovat vlastní dvůr. Morone papeže hájil nepřízní času a mimo jiné i tím, že v „Německu“ je zvykem hodovat v podstatě obecně...⁹²⁴ Morone každopádně pozoroval vývoj v „Německu“ s obavami a prosil, aby se co nejdříve mohlo uskutečnit zahájení koncilu.⁹²⁵

che tutto quello che si ricerca con consenso et aiuto di Sua Santità sia in aumento de l'auttorità de la sede apostolica. Nè di questo m'aggravarei, se non conoscessi et occulatamente non vedessi li modi ordinarii che si servano in queste parti, et è necessario che Sua Santità sia più che gratiosa almeno sin fatto il concilio, perché a poco a poco si potrebbe indurre l'habito di ridurli a la pristina obedientia de la sede apostolica o almeno si conservarano quello pochi qui adhuc non curvaverunt genua ante Baal.” Ibid., s. 139 (č. 31). List je datován 2. dubna.

⁹²⁰ *Ibid.*, s. 146-147 (č. 35). List je datován 19. dubna.

⁹²¹ *Ibid.*, s. 173-174 (č. 43). List Ricalcatiho pro Moroneho je datován 17. května 1537.

⁹²² V listu z 13. června psal do Říma: “*Nel trattato di questa concordia si sono scoperte tante specie d'heresie che la menor parte si trova che sono quelli sub utraque, qual volevano in tutto partirsi a compactatis in concilio Basiliensi et dar novi capituli. Et li capi di questa setta sono potentissimi et li primi del regno et vengono in questo trattato con molta simulatione et fra gl'altri capi non vogliono admettere che in utraque specie sit integer Christus. Il perché non si spera alcuna bona resolutione; ma dapoichè questa concordia non potrà seguire, si vederà almeno di farli venire al concilio, al che Sua Maestà è molto sollicita. Ma sappia V. S. che tanta è la moltitudine de questi heretici così mal disciplinati et indomiti che si può sperare ben in queste parti et per il concilio, se non è pace univérale in questa misera Christianità.*” *Ibid.*, s. 180 (č. 45).

⁹²³ *Ibid.*, s. 184 (č. 47). List Ricalcatimu je datován 29. června.

⁹²⁴ *Ibid.*, s. 227-228 (č. 65). List Ricalcatimu je datován 22. října.

⁹²⁵ Stojí nicméně za to připomenout, že kritika papežství byla něčím, co bylo přítomné nejen v „Německu“, ale i na Apeninském poloostrově. Nešlo tedy zdaleka jen o otázku jakési protonacionální nevraživosti, ale do značné míry o o reakci vůči vývoji „pokostnického“ papežství. Klasickým důkazem toho může být citace z díla Franceska Guicciardiniho *Storia d'Italia*, které vznikalo v letech 1537-1540.: „[Opatřeními, kdy si papežové znovu upevnili moc na Římě] *deposta a poco a poco la memoria della salute dell'anime e de' precetti divini, e voltati tutti i pensieri loro alla grandezza mondana, né usando più l'autorità spirituale se non per instrumento e ministero della temporale, cominciorono a parere più tosto principi secolari che pontefici. Cominciorono a essere le cure e i negozi loro non più la santità della vita, non più l'augumento della religione, non più il zelo a la carità verso il prossimo, ma eserciti, ma guerre contro a' cristiani, trattando co' pensieri e con le mani sanguinose i sacrifici, ma accumulazione di tesoro, nuove leggi nuove arti, nuove insidie per raccorre da ogni parte danari; usare a questo fine senza rispetto l'armi spirituali, vendere a*

Během Moroneho nunciatury bylo přítomné i téma Osmanů. Nuncius, stejně jako benátský vyslanec Giustiniani, vyvíjeli snahu, aby se stavové zapojili do obrany proti Turkům. Oba dva tak hovořili na zemském sněmu svolaném na 20. března.⁹²⁶ Těžko říci, zda měl jejich výstup výrazný dopad, stavové se však k určité pomoci rozhodli. Poté nuncius následoval Ferdinanda do Lužice, kde chtěl žádat pro změnu na místním zemském sněmu o podobnou podporu.⁹²⁷ O několik dní později se stejným úmyslem pokračoval i do slezské Vratislavi, o které Morone konstatoval, že „celé město je zamořeno luteránstvím, a to do té míry, že katolíci ze strachu zatajují své vyznání“.⁹²⁸ Cestu pro sběr fondů pro obranu proti Turkům zakončil Ferdinand cestou přes Moravu do Lince. Moroneho ho následoval a relace z 26. června je tedy psána z *Olomutz*⁹²⁹. V roce 1538 se Moroneho nunciatura u dvora Ferdinanda skončila, v letech 1539-1542 se ale do této funkce opět navrátil.

Do Vídně byl nicméně během roku 1538 vyslán také Girolamo Aleandro, jeden z nejvzdělanějších mužů v papežských službách. Dokladem toho je skutečnost, že po určitou dobu zastával funkci rektora pařížské univerzity. Zároveň šlo ale o jasného odpůrce reformace (byl prakticky tvůrcem obsahu *Ediktu wormského*), který byl velice kritický i vůči Erasmovi. Během jeho mise u Ferdinanda I. šlo především o otázku koncilu, ale i o dojednání míru v Uhrách.⁹³⁰ Aleandro nicméně působil ve funkci legáte *de latere*.⁹³¹ Explicitně mu ale byla svěřena i otázka přivedení pod obojí zpět do lůna církve.⁹³² Aleandra doprovodil coby odborník na

questo fine senza vergogna le cose sacre e le profane.” Guicciardini, Francisco: *Storia d'Italia*, vol. I, Bari, Laterza, 1929, s. 380. Guicciardini viděl tedy tento vývoj zjevně jako jdoucí proti tomu, jaká je skutečná role papežství a za důsledek zlých žádostí.

⁹²⁶ *NB I/III.*, s. 260 (č. 80). List pro Farnese je datován 12. března 1538.

⁹²⁷ *Ibid.*, s. 290 (č. 93). Relace je datována 22. května 1538 z Budyšína. Relace z 26. května je pak psána ve Zhořelci.

⁹²⁸ „*Siamo venuti qua a Wratislavia, ove tutta la città generalmente è contaminata di Luterismo, talmente che li Catholici per timore occultano la lor professione.*” *Ibid.*, s. 293 (č. 95). Relace pro Farnese je datována 2. června.

⁹²⁹ *Ibid.*, s. 309-312 (č. 100).

⁹³⁰ Tuto misi Aleandra pokrývá spolu s působením Fabia Mignanelliho a Giovanni Moroneho *NBI/3*.

⁹³¹ Papež Pavel III. tak psal Aleandrovi 4. července 1538: „*Dilecto filio Hieronymo tituli sancti Grisogoni presbytero cardinali Brundusino nuncupato, ad partes Germaniae nostro et sedis apostolicae de latere legato salutem etc.*“ *Ibid.*, s. 93 (č. 1b). Co se týče fakult, Aleander je požadoval ve stejném rozsahu, v jakém je měl Campeggi, v čemž mu bylo vyhověno. Srv. *ibid.*, s. 124 (č. 14).

⁹³² Kvůli nepřiliš dobré dostupnosti edice přepisují hlavní část instrukce z 4. července 1538: „*Quia venerabilis frater Joannes episcopus Mutensis [tj. Giovanni Morone], noster apud Char^{mm} in Christo filium nostrum Ferdinandum regem Romanorum nuncius, pluries scripsit spem aliquam habere in partibus illis super reductione ad gremium Romanae ecclesiae*

právní otázky Fabio Mignanelli, který byl předtím osobně svědkem jednání mezi císařem Karlem V. a Pavlem III. v Nice, kde papež přispěl k uzavření příměří mezi Habsburkem a Františkem I. Při dočasné nepřítomnosti Moroneho, do dubna 1539, vykonával funkci nuncia u Ferdinanda I. právě Mignanelli.⁹³³ V jednom ze svých psaní do Říma zanechal zajímavou poznámku. Konstatoval, že se omlouvá za to, jak často píše, ale prý nemá co jiného na práci, a protože vše odvisí od císaře a od Ferdinanda, nemůže ani nic jiného dělat.⁹³⁴ Ačkoli se jedná nepochybně i o rétoriku, může to být ukazatelem toho, jak mohl nuncius vnímat

illorum Bohemorum qui ab ea se subtraxerant; licet pluries frustra talis reductio tentata sit, moniti tamen a doctore gentium non esse desistendum, sed oportune et importune instandum, visum est, dum te ad partes Ungariae regno Bohemiae vicinas pro nonnullis sedis apostolicae negociis mittimus, etiam curam rerum Boemicarum tibi demandare facultatemque, quo eas tractare possis, concedere, prout videbit Circumspectio Tua per literas apostolicas, , quas super hoc ad te mittimus.

Significabis itaque hoc praedicto Ferdinando regi, et quia sine ejus opera et auctoritate vix aliquid boni super hoc negocio sperari potest, immo esse posset quod talis esset in partibus illis rerum status quod expediret a tractatu hujus negotii ad praesens abstinere, ante omnia mentem ipsius Ferdinandi regis scrutaberis, an scilicet videatur Majestati Suae opportunum hanc provinciam in praesentiarum aggredi. Et si videbitur quod non ad Suae Majestatis beneplacitum, abstinere, etiam cavendo ne ad notitiam alicujus deveniat te super hoc negocio aliquid a nobis habuisse in mandatis.

Si autem Majestati Suae videbitur quod in hoc manum apponas, id facies iis mediis quae religio probitas prudentia et dexteritas, quibus te omnipotens Deus dotavit, tibi subministrabit, eo semper habito respectu quod nihil tractetur quod a religione christiana dissentiat et auctoritati hujus sanctae sedis repugnet.

Non devenimus ad particularem examinationem seu declarationem aliquorum articulorum, licet ex gestis in conventu Basiliensi satis conjici possit in quibus difficultatibus res versetur. Quia tamen tempora praesertim longa saepe patiuntur rerum mutationem nec possumus esse certi an ad tempus eadem militent difficultes, an eae diminutae vel auctae fuerint, non possumus ad particularia devenire. Tua itaque Circumspectio poterit videre in quo statu res illae sint et quae difficultates vigeant, et nobis significare, ut possimus cum consilio venerabilium fratrum nostrorum, sanctae Romanae ecclesiae cardinalium, ut in gravibus facere consuevimus, nos usper his resolvere. Omnipotens Deus te illuminare et tibi adesse dignetur, ut negocium hoc ad aliquem convenientem statum valeas ad suae majestatis laudem et ecclesiae suae sanctae exaltationem.“ Ibid., s. 95-96 (č. 1e).

⁹³³ Pavel III. informoval nového nuncia oficiálně 3. září 1538, srv. *ibid.*, s. 140-141 (č. 22b). Mignanelliho medailonek je k dispozici na adrese https://www.treccani.it/enciclopedia/fabio-mignanelli_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2023-06-16]. Pro dějiny zemí Koruny české je z jeho dalšího života důležité, že ve funkci nuncia v Benátkách zamezil v roce 1542 svěcení několika žadatelů ze strany pod obojí a začal z důvodu podezření ze simonie proces s biskupem Zannetinim, zvaným *il Grechetto*. Zdá se však, že ten k tomu možná měl fakultu od Pavla III. Vyplývá to alespoň z listu Karla Boromejského nunciu Delfinovi datovaném 14. srpna 1563: „*Al altra lettera vostra sopra il dar facultà d'ordinare li Calextini risponderò, quando si sarà trovata la facultà che fu data da Paulo III di santa memoria al Grechetto, la quale tutta via si fa cercare, et dio sa se si troverà.*” NBII/3, s. 389-390 (č. 121).

⁹³⁴ „*Credo che il scriver mio tanto spesso et d'ogni cosa dia qualche volta modestia a V. S. R^{ma} et Illma per esser occupata molto in diversi negotii; però la supplico humilmente perdoni a me che non ho altro che fare et mi trovo in Germania, dove piace a Dio che per li tempi che corrano et perché il tutto dipende dalla Cesarea Maestà, non posso servire in altro che in tener bene avvisata V. S. R^{ma} et Illma, rimettendo il resto a Dio et a Sua Beatitudine, la quale può esser certa che secondo il mio debil parere quello che si può sperar di bene in queste parti a servizio di Dio, dipende tutto dalla bontà et religion principalmente della Cesarea et poi di questa Maestà*” NBI/3, s. 450-451 (č. 147). List Farnesemu je datován 19. února.

svou funkci a mít snad i pochyby o smyslu svého poslání.

Aleander se brzy setkal s Ferdinandem a řeč přišla i na otázku „Čechů“. Vyšlo najevo, že král je skeptikem a že při nedávných jednáních o tomto tématu vyšlo najevo, že téměř všichni laici a dokonce i někteří kněží pod obojí odmítali uznat, že Kristus je plně přítomen pod každou ze způsob. Celou věc proto nechal vyznít a odkázal na koncil. Měl za to, že pokud se podaří dosáhnout dohody s luterány, a to především ohledně přijímání pod obojí, podaří se dosáhnout jednoty i s Čechy, protože ti prý považují luterány za více vzdělané. Snad v tom lze spatřovat posun ve straně pod obojí, kde získávali na síle příznivci Luthera, kteří pak logicky považovali „německé“ protestanty za autoritu.⁹³⁵

Aleander dostal od Farneseho úkol informovat Ferdinanda o tom, že mnozí studenti z Čech po studiích ve Wittenbergu následně přinášejí do své vlasti i myšlenky reformátorů. Král má zakázat návrat těm, kteří už na studia odešli a zamezit odchodu nových. Podobně byl informován i polský král.⁹³⁶ Král na to odpověděl, že se pokusí zakročit, ale bude to složité, protože někteří studenti odcházejí tajně a před příchodem ještě studují na katolických univerzitách. Aleander a Mignanelli ve společné zprávě ještě dodávají, že již svou příslušnost k Jednotě (*pikardům*) netají ani šlechtici (snad i páni, *grandi*), přičemž dokonce nechali přeložit a vytisknout knihy obsahující jejich učení ve Wittenbergu, takže se tím chlubí. Luteráni, kteří dříve jejich učení odsuzovali, jim nyní pomáhají kvůli zisku.⁹³⁷ Nunciové tak vidí u obou skupin negativní motivaci.

⁹³⁵ “[Co se týče] *della reduction de Bohemi, Sua Maestà mi disse haverne pocca speranza et che l'anno passato, quando fu trattato di tal cosa, Sua Maestà vide bene che quasi tutti li layci comunicanti sub utraque specie non voleano confessare esse integrum sacramentum sub altera tantum specie, et – ch'è peggio – che etiam alcuni sacerdoti erano di tal opinione [...]* Ma per tornar al proposito delli Boemi, Sua Maestà mi dice che alhora secretamente se ne avide di questo periculo et dextramente impose silentio a tal trattato sotto nome di remetter la cosa al concilio, il qual se approssimava. Ben mi dice che quando fesse la concordia cum Lutherani et praesertim sopra questo articolo sub utraque specie, tanto da quasi tutto il settentrion desiderato, che alhora facilmente li Bohemi seguitariano detta concordia per essemplio de Lutherani, essendo reputati più dotti che essi Bohemi.” NBI/3, s. 156 (č. 26). List je datován 9. září 1538 a odeslán z Lince.

⁹³⁶ “*Appresso Sua Santità intende con gran dispiacere che di Bohemia vanno molti scolari a studiare tra Lutherani et riportano dipoi a casa quel veneno. Il che Sua Santità sa certo non esser noto alla Maestà del re; però vuole che la ne sia subito advertita da V. S. R^{ma} et pregata strettamente a provederci col prohibire il ritorno in Bohemia a quelli che sono già usciti, et che nisuno per l'avenire vada ne li studii lutherani, maxime Catholici. Et del medesimo si è advertito anche il re di Polonia per li scholari di quel regno.*” *Ibid.*, s. 488 (č. 164). Datováno 9. března 1539.

⁹³⁷ “*Di quelli scholari di Bohemia che vanno a Wittemberg, Sua Maestà disse esser molto difficil cosa prohibir che non vi vadino, volendo inferir che vanno alcuni di loro pocchi occultamente, et avanti che ritornino in Bohemia, stanno in alcune altre università catholice, et per non*

K dohodě založené na zemských zákonech tedy nedošlo. Pod obojí se od kompaktát distancovali na už zmíněném sněmu. Hlavním argumentem bylo, že sama strana pod jednou kompaktáta nedodrží a chová se k pod obojí jako ke kacířům. Na tom vlastně ztroskotala i jednání zástupců pod jednou a pod obojí ohledně vyslání poslů na koncil.⁹³⁸ Sněm na počátku roku 1538 k dohodě opět nedošel.

Podobný nezdar jednání se projevil i na úrovni říše a koncil se tak musel odložit. Řezenská jednání v roce 1541, kde Řím zastupoval jako legát kardinál Contarini, nakonec také nikam nevedla.

Koncil začal až v roce 1545 a je signifikantní, že mu předsedali papežští legáti Marcello Cervini, Giovanni Maria Del Monte a Reginald Pole. Následující léta byla vzhledem k výrazné aktivitě Ferdinanda I. poznamenána i silným zapojením nunciů u římského krále. Činnost papežských zástupců byla proto vzhledem k nutnosti časté komunikace výrazná.

Pro zachování míru v říši byl uzavřen tzv. *Interim*, už svým názvem zjevně chápaný opět jako dočasná záležitost, dokud se nepodaří dohodnout se na koncilu. Hlavním tvůrcem *Interimu* byl Johannes Gropper, který se účastnil už dřívějších náboženských kolokvií, jako bylo to v Řezně v roce 1541. Tento kompromisní dokument (dvěma hlavními body bylo umožnění přijímání z kalicha laikům a zrušení povinnosti celibátu) byl ale *de facto*, poté, co se rovnováha sil vychýlila mnohem výrazněji v neprospěch Habsburků, nahrazen v roce 1555 náboženským mírem z Řezna. Obecně bývá jeho výsledek shrnován axiomem *cuius est regio, eius est religio*. Jak ale upozornil Joseph Lecler, je asi přesnější vnímat respekt

esser anche in molto numero, mal si può intender; tuttavolta che pensassemo ben quello che ne pareria raccordare per questo remedio, che Sua Maestà non mancarà far ogni provisione possibile. Et cossi ne informaremo al meglio se potrà né mancaremo al bisogno.

Il peggio è che in essa Bohemia molti etiam di grandi, i quali prima tenneano occultamente quella pericolosa et execrabile secta di Picardi, se vanno scoprendo alla giornata et cum dinari hanno procurato che Lutherani di Witemberga hanno composto o tradutto di bohemo in latino li libri già impressi di la dottrina di detti Picardi, la quale finhora hanno tennuto sempre occulta et non ardivano parlar di essa, non meno per causa di la impietà che per vergogna delle ineptie che in essa dottrina se contenneano, et hora cum questa palliatione et colori di zelo di pietà adornati da Lutherani se ne gloriano et pompeggiano di essa, et è ben da considerare se Lutherani credeno in Christo che, conoscendo et havendo sempre damnato li errori di detta setta di Picardi, hora li adiutano per corruptela di dinari et per non curare molto di la fede di Christo, quantunque non habbiino altro in bocca che fede fede, Christo Christo!" Ibid., s. 518 (č. 175). Datováno 1. dubna 1539.

⁹³⁸ *Sněmy české I*, s. 419-427.

svobody svědomí, kterou si navzájem udělili zeměpáni (poddaní měli právo emigrovat v případě toho, že se s tím svým v otázce náboženství neshodovali) jako praktické opatření, nikoli jako obecný princip. Formule jako taková je ostatně až pozdější a připomíná Cicerovo (*Pro Flacco* 28) „*Sua cuique civitati religio est, nostra nobis*“. Z roku 1599 tak pochází spis luteránského kanonisty Joachima Stephaniho (1577-1623) *Institutiones juris ecclesiastici*, kde najdeme přinejmenším jedno z prvních svědectví použití této formulace: „*Et ideo religionem regioni cohaerere dici potest, ut cujus regio, hoc est ducatus, principatus, territorium seu jus territorii, ejus etiam sit religio, hoc est jus episcopale seu jurisdictio spiritualis.*“⁹³⁹

Na tomto místě asi není možné ani podstatně snažit se dobrat toho, do jaké míry tento známý axiom odpovídal autentickému pojetí Luthera a dalších reformátorů. Pro Řím byla tato dohoda ale rozhodně nepřijatelná. To je z historického přehledu, který jsme poskytli, v podstatě zjevné. Znamenala by totiž značné vychýlení rovnováhy mezi světskou a církevní mocí. Podstatně by také změnila pojetí toho, co je rolí biskupa a kléru.

Pozice strany pod obojí se příliš neměnila. Prakticky jedině, čeho na Ferdinandovi dosáhli, bylo umožnění snazšího svěcení svých kandidátů kněžství v Benátkách. Pozice krále se navíc posílila poté, co byl v bitvě u Mühlberka poražen Šmalkaldský spolek. Tím byl totiž zlomen i odpor stavů v rámci českého království, přičemž byli potrestáni především příznivci Jednoty bratrské.

V srpnu 1548 vydal Řím bulu, která povolovala třem nunciům v říši fakultu udílet povolení laického kalicha. Jelikož však platnost této buly byla omezena pouze na území říše, snažil se Ferdinand vymoci skrze nuncia Prospera Santacroceho podobné privilegium i pro Čechy. V tomto čase se opět zintenzivněla i Ferdinandova snaha o jmenování a vysvěcení nového arcibiskupa. Věcí se zabýval zemský sněm v roce 1549. Výsledkem bylo ustanovení zvláštní komise, jejíž jednání se snažil ovlivnit i nuncius. Z katolické strany v zásadě přijatelné znění ale bylo odmítnuto sněmem strany pod obojí. Patrně pro ně byla nepřijatelná i pro ně obzvláště citlivá otázka eucharistie, kde články konstatovaly, byť s následným komentářem, že „*v božské svátosti těla a krve Páně netoliko*

⁹³⁹ Srv. Lecler, Joseph: *Les origines et le sens de la formule: Cujus regio, ejus religio*, in *Recherches de science religieuse*, 38/1, 1951, s. 119-131. Lecler se ale na věc dívá z poměrně jasně katolické pozice, což je třeba při četbě brát v úvahu.

*skutečně jest pravé tělo Kristovo za nás zrazené a krev na odpuštění hřichuov vylita, ale také že v též svátosti Kristus pravý Buoh a člověk pod každou zpuosobou celý jest a pod každou zpuosobou obzvláště“.*⁹⁴⁰

Král tvrdě narazil i se snahami o ovlivnění náboženské situace na Moravě, kde proti němu stavové v podstatě jednotně vystoupili pod vedením zemského hejtmana Václava z Ludanic a na Chropyni s tím, že může čekat odpor, pokud bude usilovat o změnu v oblasti náboženství oproti vůli stavů, kteří si osobovali pravomoc v organizaci náboženského života v rámci svých panství. Tento rys ale zároveň umožňoval existenci asi nejvýznamnější enklávy pod správou katolické církve ve střední Evropě, a to sice olomouckého biskupství. To se zejména vlivem husitských válek do značné míry osamostatnilo od vlivu pražského arcibiskupství, především vlivem dlouhé sedesvakance na svatovojtěšském stolci. Olomoucký biskup byl navíc nejen duchovní, ale i světskou autoritou, čímž se mu na jeho panstvích otevíralo poměrně široké pole působnosti.

Jednání Tridentského koncilu byla obtížná a není možné se jimi zabývat ve větší šíři. Lze však konstatovat, že vedoucí role papežských legátů na tomto sněmu byla tím, co nakonec zástupci evangelíků vnímali jako nesplnění požadavků, že koncilu nemá předsedat (byť v zastoupení) papež. Nakonec to ale byly válečné události, které zapříčinily přerušení koncilu.

Koncil, ale i vztahy mezi Habsburky a Římem, podstatně ohrozil fakt, že nejvyšším pontifikem se roku 1555 stal Pavel IV., jehož politika byla poměrně zarážející. Jeho spojenectví s Francií vedlo k politické katastrofě a pouze navýšilo habsburskou převahu v Itálii. Nuncius Zaccaria Delfino (Dolfino), který u císaře působil od roku 1553, byl odvolán v roce 1556. Papež mimo to odmítal i odstoupení Ferdinandova bratra Karla z role císaře. Vliv papeže v tomto ohledu ale vedl spíše ke sjednocení jinak soupeřících stran politického života říše. V tomto ohledu jakoby byly relativizovány i konfesní rozdíly na úkor stavovských.⁹⁴¹ Otázky zemí Koruny české ale zjevně musely být skrze některého

⁹⁴⁰ *Sněmy české II*, s. 607 (č. 221).

⁹⁴¹ *“Nejen díky solidaritě uvnitř kurfiřtského kolegia, ale i díky soudržnosti císaře s kurfiřty dokázali společně papežovu tlaku odolat. Tuto situaci lze pochopit z konfesijní situace v Říši 16. století. Pokud Karel ještě v souvislosti s přípravou bratrovy římské královské volby v roce 1530 žádal o papežské povolení, aby mohl v případě volby vyloučit saského kurfiřta [...], a pokud se tehdy kurfiřtské kolegium zachovalo solidárně a tento postup odmítlo, pak se nyní situace opakovala. Duchovní kurfiřti prohlásili, že nekatolické vyznání kurfiřta není žádným*

nuncia řešeny, jak vypovídá zpráva benátského vyslance Leonarda Moceniga z roku 1558 týkající se požadavku ochrany před panovnickými požadavky ze strany olomouckého biskupa, kterým byl v této době Marek Khuen (?–1565).⁹⁴² Tento nuncius ale každopádně ukončil svou činnost velmi brzy. O dobové situaci svědčí fakt, že odešel oblečen jako místní, aby se vyhnul urážkám.⁹⁴³

Papežův nekompromisní přístup k náboženskému rozkolu se projevil ale i ve vnitřním životě kurie. Mimo jiné byl inkvizičně stíhán i bývalý nuncius u císařského dvora Morone. Ferdinand byl zjevně ze strany kurie kritizován, ale Delfino ho hájil a snažil se vysvětlit některá z pohledu Říma sporná rozhodnutí pochopením místního kontextu a okolností.⁹⁴⁴ Nutno dodat, že je otázkou, zda nunciovy názory nebyly ovlivněny i něčím jiným, než *insightem* vycházejícím z přítomnosti na místě. Jak totiž upozornil Josef Šusta, Delfino byl přinejmenším v pozdějších letech za úplatu ochoten vyzrazovat informace toskánskému velkovévodovi Cosimovi I.⁹⁴⁵

argumentem pro jeho vyloučení z římské královské volby. I to byl jeden z důsledků augsburského náboženského míru. A právě to muselo papeže Pavla IV. iritovat. Trval na superioritě papežství, podle níž by se měl na procesu Karlovy abdikace podílet.“ Kohler, Alfred, Ferdinand I., s. 202-203.

⁹⁴² Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, III, F. Tempisky, Wien, 1895, s. 25-26 (č. 9). Relace je datována 6. května 1558. Podle následující relace datované 14. května ze strachu před panovníkem nakonec kanovníci zprostředkování nuncia nevyužili.

⁹⁴³ *“Che quel reverendo nuntio ha receputo breve del Pontifice et lettere del rever^{mo} Caraffa, per le quali gli è commesso, debba rechieder licentia dall’Imperator et ritornarsene à Roma. Il qual subito fece dimandar audientia, et se ben Sua M^{ta} era vexata dalla febre, ge la concesse et, impetrata essa licentia, subito è partito, vestito nelli abiti del paese, acciò nel camino non gli sia fatto qualche insulto. Il che ha dato à Sua M^{ta} molto travaglio, se ben alcuni ne habino sentito apiacer.” Ibid., s. 28 (č. 11).* Datováno 18. května. Při návštěvě vyslance u Maxmiliána, zastupujícího nemocného Ferdinanda se Maxmilián otevřeně kriticky vyjádřil k postupu papeže ohledně Ferdinandova císařské hodnosti a i vztahu s Filipem II. *Ibid.*, s. 36-37 (č. 14). Datováno 14. června.

⁹⁴⁴ Tato obrana je edičně zpřístupněná ve von SICKEL, Theodor (hg.): *Zur Geschichte des Concils von Trient (1559-1563). Actenstücke aus österreichischen Archiven*, Wien, Carl Gerold’s Sohn, 1872, s. 30-37.

⁹⁴⁵ *„Nalezl jsem tu [ve Florencii, pozn. aut.] pro svou práci mnoho nového, ale ještě více pro Steinherzovu nunciaturu. Pro své diplomatické podkopy, které měly také na císařském dvoře ve Vídni raziti cestu jeho královské koruně, získal Cosimo I. totiž štědrými úplatky i tehdejšího papežského nuncia, Benátčana Delfina. Tento kuriální diplomat se dal do jeho služeb tak úplně, že Cosimovi prostě posílal kopie svých i šifrovaných zpráv papežskému dvoru, a na tyto opisy jsem přišel, odhaliv, jistě první po staletích, hloubku této zrady zjištěného preláta na vlastních úředních povinnostech.“ Šusta, Josef: *Mladá léta učňovská a vandrovní: Praha – Vídeň – Řím: vzpomínky II*, Praha, Československá akademie věd, 1963, s. 322. Srv. Steinherzovu úvodní studii k NBII/4, s. XV a následující. Ve zkratce (s. XIX): *„Delfino ist in den Jahren 1564 und 1565 am kaiserlichen Hofe nicht nur päpstlicher Nuntius, sondern auch Agent der Medici gewesen. Er hat sich ihren Geschäften gewidmet, so eifrig und dienstbeflissen, daß er die officiellen Gesandten Albizzi und Ricasoli fast in den Schatten stellte.“**

Ve stejném roce, v jakém byl odvolán nuncius od císařského dvora, se však stala i jiná událost, která výrazně ovlivnila dějiny zemí Koruny české: na pozvání Ferdinanda I. do pražského souměstí, konkrétně k bývalému dominikánskému kostelu u Karlova mostu, přišli členové Tovaryšstva Ježíšova.

Se založením komunity v Praze souvisí především jméno Petra Kanisia (1521–1597). Toho Ignác z Loyoly, jehož Ferdinand požádal o založení koleje ve Vídni, určil jako toho, kdo požadavek naplní. Nějaký čas pak Kanisius působil i jako Ferdinandův dvorní kazatel. V roce 1556 pak přišla, opět na žádost Ferdinanda, první skupina jezuitů i do Prahy. Ačkoli tedy zjevně vnímal Tovaryšstvo Ježíšovo jako společenství schopné, zejména skrze školství, napomoci věci křesťanství, jezuitům „v náboženskopolitických otázkách žádné zvláštní postavení nepřikládá“.⁹⁴⁶ Je signifikantní, že Ferdinandovým zástupcem na koncilu tak nebyl třeba Kanisius, ale Antonín Brus z Mohelnice či Jiří Draskovič, což ale bylo způsobeno i tím, že tito muži měli biskupskou hodnost, na rozdíl od jezuitů, kteří se přijímání vysokých církevních úřadů poměrně úspěšně bránili.

Jezuité, kteří se v Praze usídlili v bývalém dominikánském konventu u Karlova mostu, zpočátku bojovali s jazykovou a asi i mentální bariérou, brzy si ale díky pedagogické činnosti získali oblibu. Už v roce 1562 tak bylo panovníkem uděleno klementinské koleji privilegium k udělování gradů v oblasti teologie a filosofie. Neméně důležité než privilegium bylo rozhodnutí Ferdinanda tuto kolej dotovat, neboť bez toho by praktická existence v podstatě druhého pražského vysokého učení nebyla možná. Především po přesídlení panovnického dvora během vlády Rudolfa II. se členové Tovaryšstva stávali poměrně blízkými spolupracovníky nunciů, neboť měli dobrý přehled o aktuální situaci i o historickém vývoji zemí Koruny české.

S nástupem nového papeže Pia IV. došlo k oživení vzájemných vztahů mezi panovníkem a kurií. Určitý vliv na volbu kandidáta, který by byl pro císaře přijatelný, si chtěl Ferdinand pojistit i tím, že do Říma vyslal jako svého vyslance Františka Thuna.⁹⁴⁷ Novým nunciem na dvoře Ferdinanda I. se stal Stanislav Hosius (toho poté nahradí opět Delfino a Hosius bude ustanoven jedním z legátů řídících koncil). Co je ale z dlouhodobého hlediska ještě důležitější: státním

⁹⁴⁶ Kohler, Alfred: *Ferdinand I.*, s. 116.

⁹⁴⁷ O tomto jeho úkolu ho informoval v listě datovaném 10. července 1559. Je publikován v von Sickel, Theodor (hg.): *Zur Geschichte des Concils von Trient (1559-1563)*, s. 1-2 (č. I).

sekretářem se stal papežův synovec Karel Boromejský.

V roce 1561 se konečně podařilo po více než století dosadit a vysvětit pražského arcibiskupa, kterým se stal do té doby vídeňský biskup Antonín Brus z Mohelnice (1518–1580). Nešlo striktně řečeno o „obnovení“ arcibiskupství; nikdy totiž nepřestalo existovat. Jeho nové zajištění a vše s tím spojené, včetně palčivé otázky sekularizovaného církevního majetku, ve své studii popsali František Kavka a Anna Skýbová natolik fundovaně, že nemá větší význam se těmto událostem podrobněji věnovat. Je ale nezbytné konstatovat, že šlo skutečně o zásadní událost, která znamenala i to, že čekatelé kněžství v Čechách už nebudou muset jezdit pro svěcení do ciziny. Nadále nicméně přetrvávala nespokojenost strany pod obojí. Došlo sice k udělení svátosti kněžství několika jejich kandidátům, avšak Brus vyžadoval přísahu obsahující některé body, které byly pro pod obojí nepřijatelné.

Rovněž koncil, tak obávaný a zároveň tak očekávaný, se nakonec podařilo uzavřít. Poslední zasedání přineslo řadu dekretů *de reformatione*. Přinejmenším teoreticky měla být nyní usnesení koncilu uváděna do praxe, v čemž celkem pochopitelně měli hrát velkou roli i papežští diplomaté. Rozhodující ale měla být autorita biskupů. V tomto ohledu dojde v prostředí zemí Korun české k poměrně výrazným střetům.

Mimo rozhodnutí koncilu bylo ale důležité i jedno rozhodnutí čistě papežské: v dubnu 1564 totiž Pius IV. povolil v českých zemích a i v jiných oblastech střední Evropy přijímání pod obojí. Kněz měl vlastně povinnost podávat *sub una* nebo *sub utraque* podle toho, jak si to přáli věřící.

Než se ale posuneme do období vlády Maxmiliána II. a poté jeho syna Rudolfa, ve kterém leží středobod zájmu této disertace, podíváme se nejprve blíže na realitu samotných zemí Koruny české.

Z popisu je zjevné, že události v říši a v zemích Koruny české spolu úzce souvisely, což bylo logické pro geografickou blízkost, která znamenala i mnohé a četné kontakty. Je ale třeba zdůraznit, že „česká společnost“ se vnímala jako právně autonomní celek. To se pak projevovalo v mnoha ohledech i vůči legátům a dává pochopit přinejmenším rezervovanost pod obojí vůči jurisdikčnímu

primátu papežů. Typickým představitelem této mentality může být Viktorín Kornel ze Všehrd (1460-1520), člen strany pod obojí, spojený i s utrakvistickou univerzitou a s úřadem při zemských deskách.

Ve svém nejznámějším díle *O právích země české knihy devatery* konstatuje v 1. kapitole I. knihy o zemském soudu, že k němu „*můž se každý odvolati; ale s zemského sídu jinam žádného odvolanie ďalšieho nezostáva, než na tom každý dosti mieti, na tom každý přestati musí. K tomu sídu každý člověk, kterýž co v zemi české dědičného má, jakéhož by koli řádu byl, povinen jest státi, a každému, ktož by jej k tomu připravil, práv býti; z toho žádný vyňat býť nemůže žádnými právy zvláštními, žádnými obdarováními císařskými, královskými ani duchovními, poněvadž i Kská jasnost ten súd sám vedle práva jako jiné obyvatelé královstvie českého podstúpiti jest povinen.*“⁹⁴⁸

Poměr mezi říší a českým královstvím, potažmo dalšími korunními zeměmi, byl komplikovaný a do značné míry odvisel od aktuální situace, ale Všehrd vlastně konstatoval faktický stav. Jak upozornil v jedné ze svých prací Petr Vorel, není každopádně možné jednoznačně říci, zda Čechy byly součástí říše, či nikoli. Pokud se týká právních norem, platí, že v „*souvislosti se spory, které tehdy probíhaly mezi jednotlivými zájmovými uskupeními na české politické scéně, rozhodl nejvyšší domácí zákonodárny orgán, že Království české nepodléhá říšským právním normám. Toto usnesení z roku 1486 se stalo základním, neměnným a nikým nezpochybňovaným východiskem k utváření vztahů českého soustátí k říši až do počátku 17. století.*“⁹⁴⁹ To ostatně respektovali i říšští stavové a rozsah účinnosti říšského komorního soudu. „Nová říše“, kterou koncipoval Mamxilián I., byla přitom vlastně stavovskou monarchií, takže podobně jako v kontextu České koruny lze hovořit o *regnum mixtum*.⁹⁵⁰ I římský král Karel V.

⁹⁴⁸ Jireček, Hermenegild (ed.): *M. Viktorína ze Všehrd O právích země české knihy devatery*, Praha, Všehrd, 1874, s. 21 (I, 1).

⁹⁴⁹ Vorel, Petr: *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526-1618*, Pardubice, Východočeské muzeum, 2005, s. 7. Ze strany stavů šlo vlastně o reakci na to, co bylo z jejich strany vnímáno jako urážka země: král Vladislav II. nebyl coby jeden z kurfiřtů pozván na volbu římského krále. Výrazný vliv ale měli i spory s rodem Šliků týkající se Loketska. *De facto* to znamenalo, že právní výsady vydané římskými králi a císaři, které nejsou v souladu se zemským zákonodárstvím, na území Čech neplatí. *Ibid.*, s. 30-39.

⁹⁵⁰ Ztělesněním této reformy se na říšském sněmu ve Wormsu, který je vlastně počátkem „nové říše“ stalo především zřízení říšského komorního soudu se silným postavením stavů. O tomto sněmu viz Angermeier, Heinz: *Der Wormser Reichstag 1495 in der politischen Konzeption König Maximilians I.*, in Lutz, Heinrich, Müller-Luckner, Elisabeth (hgg.): *Das römisch-deutsche Reich im politischen System Karls V.*, München/Wien, Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien 1, 1982, s. 1-14.

psal v roce 1526 ohledně kandidatury svého bratra Ferdinanda (od roku 1521 místodržícího v říši), že má za to, že země Koruny české nejsou pod jeho vládou.⁹⁵¹ Ferdinand se nicméně po svém zvolení říšských sněmů účastnil, nikoli však kvůli držení české koruny, ale coby místodržící, římský král a císař. Někteří šlechtici pak získávali v jeho doprovodu zkušenosti s říšským prostředím.⁹⁵² Praxe pak ale byla pestřejší, jak dokládá náročný spor, v němž Rožmberkové (nakonec úspěšně) obhajovali svou pozici oproti knížatům z Plavna.

Zemskou autonomií ostatně někteří stavové argumentovali rovněž v roce 1547, kdy Ferdinand požadoval využití zemské hotovosti k pomoci v boji proti vojskům tzv. Šmalkaldského spolku.⁹⁵³ Triumf Habsburků neznamenal zásadní změnu v otázce rovnováhy moci na ose panovník-stavy, jako tomu bylo po Bílé hoře, nicméně k významnému posunu došlo. Viditelným projevem této skutečnosti bylo zřízení apelačního soudu (leden 1548) a celkově podstatné snížení autonomie městského stavu, čímž si král zároveň získal částečnou přízeň u pánů a rytířů. Modifikací, která jakoby předznamenávala opatření zavedená Ferdinandovým jmenovcem o několik desítek let později, byl také přinejmenším formální důraz na rozhodování na základě psaného práva, nikoli zvykového „hledání práva“. Projevem posílení panovnické pozice bylo i přijetí Ferdinandova prvorozeného syna Maxmiliána za budoucího českého krále v roce 1549. Od roku 1547 nicméně panovníka zastupoval jako místodržící jeho druhorozený syn Ferdinand, kterému se později dostalo přívlastku „Tyrolský“. Ten kolem sebe soustavně a programově vytvářel síť šlechticů, které měla vést i k jakési „internacionalizaci“ českých stavů do většího celku habsburského impéria.⁹⁵⁴

Pokud jde o náboženskou politiku, vítězství Habsburků umožnilo aplikaci Svatojakubského mandátu. Kromě Jednoty bratrské ale v podstatě žádná jiná

⁹⁵¹ “[V kontextu Království českého píše Karel 23. nebo 30. listopadu Ferdinandovi] *Je vous envoie l’investiture que demandez, pour ce que aucuns veullent dire que led. Royaulme est exempt de l’empire, vous ferez bien, avant que l’on sache que ayez eu lad. Investiture, de vous bien informer au vrai, si elle vous seroit prejudiciable d’en vouloir user et si les subgetz le prandroient point mal, afin vous aidez de lad. Investiture ou que vous la delaissez comme non faicte, ainsi que par bon et prudent conseil trouverez estre affaire pour le mieulx pour parvenir au dessus de ce qui convient à voz affaires.*” Bauer, Wilhelm (hg.): *Korrespondenzen österreichischer Herrscher. Die Korrespondenz Ferdinands I.*, s. 489 (č. 252).

⁹⁵² Vorel, Petr: *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české*, s. 92.

⁹⁵³ O tom, že luteránské vlivy byly v této době už relativně běžnou součástí stavovské obce, byl i fakt, že někteří stavové odmítali toto nasazení vojska i kvůli tomu, že se jedná o souvěrce.

⁹⁵⁴ O významu Ferdinanda Tyrolského více Bůžek, Václav: *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, Česká Budějovice, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006.

konfesní skupina nebyla výrazněji postižena. I jeden z hlavních příznivců krále v době Šmalkaldské války a vnitrozemského stavovského odboje, Jindřich z Plavna, byl stoupencem reformace.

Vedlejší země Koruny české byly potlačením stavovského odporu ovlivněny v podstatně menší míře. Pokud jde o náboženskou oblast, především Morava vykazovala mimořádnou pestrost různých konfesí. Trendem byla tendence vrchností vydávat vlastní církevní řády, což lze interpretovat jako snahu o zachování míru v rámci dominia, ale i jako touhu po koncentraci moci nejen světské, ale vlastně i duchovní. Příkladem takového přístupu může být Vojtěch z Pernštejna.

3. 2. 4 Papežští vyslanci a Maxmilián II.

Nástupcem Ferdinanda I. se stal jeho nejstarší syn Maxmilián.⁹⁵⁵ Pro mnohé stavovské představitele zemí Koruny české to byl nadějný kandidát, protože byl známý coby muž, který má značné sympatie ne-li k evangelíkům, pak jistě ke smířlivější linii katolíků. I to byl jeden z důvodů – i když dynastické hledisko bylo patrně významnější – proč byla za jeho choť vybrána Marie, nejstarší dcera Karla V., o jejíž víře nepanovaly pochyby. V podobném duchu pak byli vzati později do Španělska na vychování i synové tohoto páru, arcivévodové Rudolf a Arnošt. Náboženské přesvědčení Maxmiliána se každopádně stalo i důležitým tématem korespondence mezi nuncií a Římem.

Je otázkou, jaké byly příčiny Maxmiliánova pojmání náboženství. Vliv snad mohlo mít i působení Wolfganga Schieferse na mladého následníka trůnu. Ten byl ovšem brzy propuštěn. Během svého dospívání, a poté jako dospělý, měl ale jistě hodně příležitostí seznámit se s různými proudy dobové zbožnosti, ačkoli jeho otec ho opakovaně varoval, aby se od nekatolického učení držel co nejdále. Dle jedné z relací nuncia Mignanelliho můžeme soudit, že král dbal na to, aby se k jeho dětem z jeho pohledu heretické myšlenky pokud možno nedostaly.⁹⁵⁶

⁹⁵⁵ Monografií o Maxmiliánovi II. neexistuje mnoho. Dodnes využitelnou je tak práce Viktora Bibla: Bibl, Viktor, *Maxmilian II., Der rätselhafte Kaiser, Ein Zeitbild*, Hellerau bei Dresden, Avalun-Verlag, 1929. Jednou z jejích nevýhod je nicméně absence poznámkového aparátu.

⁹⁵⁶ “Oggi [list je datován 11. října 1538] in consessu regio sonno stati publicati alcuni ministri et governatori a figlioli di questa Maestà, et in publicatione il re ha prohibito ne quis ex curialibus audeat loqui cum filiis de rebus fidei, cum comminatione in verbo regio che, se alcuno ne parlerà, la Maestà Sua lo punirà in capite. Et alli figlioli ha comandato che se

Důležité bylo v tomto ohledu i Maxmiliánovo podezření, že byl během svého zastavení v Tridentu na počátku roku 1552 otráven. Vzhledem k tomu, že v té době se jednalo i o otázce nástupnictví v říši, zdála se celá situace podezřelá. Mladého Habsburka v každém případě vedla k tomu nedůvěřovat „španělské straně“. Maxmilián byl pro mnohé proto zjevně alternativou, která by znamenala větší odstup říše, ale třeba i Flander, od politiky „španělských“ Habsburků. Jan Blahoslav byl během svého pobytu ve Vídni přímým svědkem účasti Maxmiliána na bohoslužbě značně sklouzávající k luteránství, vedené Johannem Sebastianem Pfauzerem. U Maxmiliánova otce podobné styky vyvolávaly odpor a hněv. Jeho syn pak zjevně nechoval sympatie ani k jezuitům.⁹⁵⁷ Jak pak dosvědčuje třeba epizoda se snahou o útěk z Ulmu v roce 1547, mladý arcikníže měl obecně „svou hlavu“.⁹⁵⁸

Lépe zpracovatelné, ale neméně zajímavé jsou názvy, jimiž se moderní historiografie pokoušela Maxmiliánův přístup nazvat. Někteří hovořili o tomto panovníkovi jako o *Kompromisskatholik*, jiní se použili termín „nadkonfesijní křesťanství“. Ne vždy byla ovšem určitá Maxmiliánova tolerance viděna jako něco pozitivního, ale i jako cosi nepatřičného, neboť reálné působení Maxmiliána, který zůstal v rámci katolické církve, mohlo působit jako jdoucí proti vnitřnímu přesvědčení tohoto panovníka.⁹⁵⁹

Reálná možnost, že se syn Ferdinanda I. přikloní k protestantům, byla pochopitelně noční můrou Říma. Po obnovení diplomatických vztahů po nástupu Pia IV. se proto Stanislav Hosius, který se stal nunciem při dvoře císaře (kam

alcuno con le Maestà loro ne parlasse, che lo revelino; altrimenti che gli castigarà. Et così la S. V. R^{ma} et Illma [adresátem byl Farnese] può considerare che la infettion è molto universale et quod non sunt mundi omnes” NBI/3, s. 193 (č. 45). O stejné události informoval Farnese i Aleandro, ibid., s. 208 (č. 50).

⁹⁵⁷ Srv. *ibid.*, s. 69-79.

⁹⁵⁸ O události hovoří ve své relaci do Benátek vyslanec Serenissimy u císaře Alvisse Mocenigo. Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, II, Wien, F. Tempsky, 1892, s. 169-171 (č. 73). Maxmiliána měl přesvědčit kněz, kterého znal Maxmilián již ze Španělska. Neměl ale větší úspěch. Srv. Maurenbrecher, Wilhelm: *Beiträge zur Geschichte Maximilian's II.* 1548-1562, in *Historische Zeitschrift*, Bd. 32, H. 2 (1874) s. 263-264.

⁹⁵⁹ Např. Wilhelm Maurenbrecher: „Für seine Zeit und für sein Wesen ist immer dabei jene Differenz bezeichend geblieben zwischen seiner Thätigkeit als Herrscher und seiner persönlichen Herzensmeinung, eine Differenz, die nicht ganz ohne Folgen war weder für seinen Charakter noch für seine Resultate. Ein geistreicher Mann von grosser Begabung, erfüllt von politischen Gedanken und Entwürfen, von dem die Zeitgenossen Grosses erwartet, - ist er doch durch die Zwiespalt seines Denkens und seines Thuns ein wenig erfreuliches Bild von Halbheit und Zerfahrenheit und Inconsequenz geworden.“ Maurenbrecher, Wilhelm: *Beiträge zur Geschichte Maximilian's II.*, s. 296-297.

dorazil na konci dubna 1560), měl věnovat tomu, aby k něčemu takovému nedošlo.⁹⁶⁰ Byl nicméně z Říma upozorňován, ať jedná s Maxmiliánem laskavě, což mělo být účinnější než nátlak a výhrůžky.⁹⁶¹

Hosius se o celé záležitosti bavil s císařem Ferdinandem, kterého zjevně celá věc trápila. Když zjistil, že nuncius nepřivezl pro syna fakultu k přijímání pod obojí, bál se, aby Maxmilián neudělal nějakou hloupost (*Metuo, ne faciat aliquam stultitiam*). Hosius se podle svých slov upřímně snažil pochopit Maxmiliánův postoj a toužil s ním hovořit. Když naslouchá heretickým kazatelům, proč by nevyšlechl papežského nuncia? (*Nec ego volo disputare, sed eum pro officio meo docere. Audivit concionatorem haereticum, hominem impurissimum; cur et me non audiat nuntium apostolicum? Ego cupiam ex eo cognoscere, quibus rationibus adductus petat calicem*).⁹⁶²

Boromejský informoval Hosia o spokojenosti kurie s tím, jak zatím nuncius postupuje a potvrdil důležitost, jakou je třeba přikládat tomu, aby se Maxmilián neodvrátil od katolické víry.⁹⁶³ Pro Maxmiliána byla nicméně otázka kalicha otázkou svědomí.⁹⁶⁴ Je nicméně pravděpodobné, že Maxmiliánův přístup byl do značné míry nechutí vůči vzájemné rivalitě jednotlivých konfesí. Svědčil by o tom jeho výrok, kdy při hovoru s Hosiem 4. listopadu měl říci, že se necítí být ani papežencem, ani luteránem, ale křesťanem. Tovaryšstvo Ježíšovo, na které také přišla řeč, pak prý je nesympatické z toho důvodu, že si dává takovýto pyšný název.⁹⁶⁵ Při o něco pozdějším setkání s Hosiem se nicméně vyjádřil, že není

⁹⁶⁰ O Hosiových fakultách srv. Steinherz, Samuel: *Die Fakultäten eines päpstlichen Nuntius in 16. Jarhundert*, in *Mitteilungen des österreichischen Institutes für Geschichtsforschung*, XIX, 1898, s. 327-342.

⁹⁶¹ O snahách Ferdinanda, aby zachoval Maxmilián věrnost katolické církve, byli dobře informováni jistě i v Benátkách, jak vypovídá třeba relace vyslance *Serenissimy* Leonarda Moceniga datovaná 8. října 1557. Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, III, F. Tempsky, Wien, 1895, s. 14 (č. 4).

⁹⁶² Relace Hosia papeži z Vídně datovaná 2. května 1560 přináší zprávu o rozhovoru s Ferdinandem a jeho následném setkání s Maxmiliánem. Na rozdíl od zpráv jiných nunciů, které jsou obvykle psány v italštině, jsou relace Hosia, pocházejícího z území dnešního Polska, psány latinsky. Je otázkou, nakolik odpovídají zprávy Hosia do Říma skutečnosti, některé dialogy působí skoro až neuvěřitelně. *NBII/1*, s. 20-22 (č. 4) a následující.

⁹⁶³ „*speramus ex hoc bono semine quod sparsisti laetum uberemque proventum, dignumque ea optima voluntate qua te isthuc misit S^{tas} S.; quod in hac re omne consistit, si Ser^{mm} regem Boemiae lucrifeceris.*“ *Ibid.*, s. 31 (č. 6). List je datován 18. května 1560.

⁹⁶⁴ V dalším rozhovoru s Hosiem se Maxmilián měl vyjádřit ve smyslu, že „*non posset esse pacata conscientia, nisi de calice bibisset*“. *Ibid.*, s. 46 (č. 10b).

⁹⁶⁵ Hosius k tomu vždy poskytl nějakou poznámku: „*tum exceptit ille [rex], quendam aliquando secum egisse, quod non se satis declararet, papista ne esset an Luteranus; respondisse autem se, quod nec papista sic nec ut ipsi vocant Evangelicus verum christianus. Erat tum locus aliquid dicendi. Sed quoniam non a cesare magis quam isthinc nescio cuius asperitatis*

pravda, že by měl blíže k nekatolíkům, jak se říká. Vždy prý plně uznával katolickou víru, ale tím, co mu vadilo, byly nešvary v rámci církve.⁹⁶⁶

Privilegium přijímání pod obojí mu bylo nicméně uděleno.⁹⁶⁷ Poslem, kterého Maxmilián do Říma s touto žádostí vyslal, byl Adam z Ditrichštejna (1527–1590).

Hosius mohl do Říma psát, že Maxmilián začal k radosti dvora navštěvovat katolická kázání (za svého kazatele zvolil biskupa z Gurku) a samotnému nunciovi svěřoval, že bude vždy věrný papeži.⁹⁶⁸ Nakonec Maxmilián v únoru roku 1562 slavnostně přísahal svému otci věrnost katolické církvi. Nuncius to připisoval svému trpělivému působení a rozhovorům s Maxmiliánem o víře. Vliv ale měla jistě i zjištění mladého krále, že z protestantských panovníků v říši by se asi nenašel téměř nikdo, kdo by ho jasně podpořil v případném odporu vůči otci.⁹⁶⁹ Mladý Habsburk zdá se toužil přinejmenším po tom vládnout nějaké ze zemí, třeba i českému království, nikoli pouze titulárně, ale i přímo. Ferdinand ale během svého života nechtěl něco podobného připustit.⁹⁷⁰

Nejednalo se však o jedinou záležitost, které se Hosius na dvoře Ferdinanda věnoval. Druhým velkým tématem bylo svolání koncilu. K této záležitosti byl ale zanedlouho vyslán jako papežský zmocněnec Zaccaria Delfino, který poté Hosia nahradil a stal se tak opět nunciem na císařském dvoře.⁹⁷¹ To, že se Delfino měl

insimulor, et ne mihi partes monendu sumam admoneor, non ausus fui contra mutire, atque ut se re ipsa christianum esse hoc est papistam declararet hortari. - - incidit etiam de societate Jesu mentio; dicebat rex multos odisse societatem hanc propter superbum titulum, quod se vocarent socios Jesu. Cui ego respondi, cupere me vellem ut essent illorum similes. Jesum (!) vocare nos fratres etiam et coheredes suos deique filios, multo superbius hoc esse quam vocari socios. Difficile autem esse satisfacere iis hominibus.“ Cit. podle *ibid.*, s. 155 (komentář po č. 30).

⁹⁶⁶ *“Est ita“ inquit [Maxmilián] „spargitur per totum orbem, quod ego sim in sectas propensior; sed magna mihi fit inuria. Nam ego non aliam quam Catholicam fidem amplector, nisi quod contra abusus nonnunquam loquor.“ Ibid.*, s. 169 (č. 35). Datováno 27. listopadu.

⁹⁶⁷ Šlo vlastně i o otázku možné korunovace Maxmiliána římským a uherským králem. Oba ceremoniály totiž předpokládaly v rámci bohoslužby, že nově korunovaný bude přijímat pod jednou. Maxmilián měl tedy přijímat tajně a pod obojí. Proto byl potřebný souhlas papeže. Srv. psaní Ferdinanda I. papeži z 14. října 1561. *Ibid.*, s. 315-318 (č. 78). Povolání od papeže spolu s jeho podmínkami je otištěno na s. 329-330 (č. 82). Datováno 10. prosince 1561.

⁹⁶⁸ Srv. list datovaný 2. února 1562 o příjezdu Maxmilána do Prahy. *NBII/3*, s. 15 (č. 6)

⁹⁶⁹ Bibl, Viktor: *Maxmilian II.: Der rätselhafte Kaiser*, s. 97-98.

⁹⁷⁰ Podle informací benátského vyslance Giacoma Soranza (datováno 10. ledna 1560): *„Che'l Re di Bohemia fece intender all'Arciduca Ferdinando, suo fratello, che è per nome dell'Imperator al governo di quel regno, voler andar lui in detto regno, et però si preparasse di rinonciargli il governo, ma l'Arciduca di ordine dell'Imperator rispose che non vi andasse, perché non lo lassaria entrar. Per il che il Re si ritirò à Neustot et, persuaso dall'ambassador di Spagna [Luna] andò à ritrovar il padre, per mostrargli segno di riverentia, col quale stete poco, et, per quanto intende, sono in maggior discordia che prima.”* Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, III, s. 131 (č. 57).

⁹⁷¹ Boromejský zdůvodňoval Delfinovi jeho volbou především tím, že císaře zná, je jeho oblíbencem a zároveň se vyzná v otázce koncilu a jaké jsou požadavky Říma. *NBII/1*, s. 100

zabývat koncilem, mělo dovolit zdárné dotažení jiných záležitostí vedených Hosiem, se kterým byli v Římě spokojeni.⁹⁷²

Hosius však během svého působení při Ferdinandově dvoře jednal i s administrátorem pražského arcibiskupství Jindřichem Scriboniem o požadavku jmenování a svěcení nového arcibiskupa, který by byl přijatelný jak pro stranu pod jednou, tak pro stranu pod obojí.⁹⁷³ Zabýval se mimo to také situací ve Slezsku.⁹⁷⁴ Při dialogu s císařem, kdy panovník poněkud korigoval některá tvrzení nuncia, vyplynulo, že čím blíže se nachází některá se zemí Vídní, tím více je v ní heretiků. Čechy v tomto ohledu vyznávají překvapivě poměrně pozitivně, neboť kališníci i katolíci odmítají luterány a na panství pána z Rožmberka je prý více katolických farářů, než v rakouských zemích. Podstatně hůře jsou na tom Morava a Slezsko. Ferdinand si však stěžoval, že čím více se snažil nekatolíky potlačit, tím více rostli a tak od perzekuce částečně ustoupil. Hosius mu ale radil, ať se pokusí odvolat ty, kteří si uzurpují status duchovních.⁹⁷⁵ Kvůli značné svobodě

(č. 20b). Text byl sepsán mezi 15. a 30. srpnem.

⁹⁷² *“Al Varmiense [tj. Hosiovi] direte, che il papa resta di lui satisfattissimo; gli darete conto di tutto, honorandolo et accarezzandolo et seguendo il suo consiglio massime nelle materie theologiche. Gli direte anco, che il papa ha mandato voi per lo particular del concilio, acciochè a lui non tocchi di rompere venendosi a disparere, come potrebbe accadere che si venisse; perchè rompendosi per sua mano, si difficulterebbeno gli altri negotii, che egli avesse successivamente da trattare.”* *Ibid.*, s. 108.

⁹⁷³ *Ibid.*, s. 70-74 (č. 16). List je datován 15. července (dodatek 17.) 1560. Srv. Kavka, František, Skýbová, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském*, s. 48-49. Je zjevné, že Ferdinand měl poměrně jasnou představu o tom jaký by měl nový arcibiskup být, což bylo pro Hosia poněkud skandální. Připomínal mu, že prostředky pro fungování arcibiskupa „*non tam est novi archiepiscopatus fundatio, quam eorum bonorum quae sunt alienata quaedam restitutio vel compensatio*“ (s. 73).

⁹⁷⁴ *NBII/1.*, s. 78 (č. 17). Datováno 31. července. Řeč bylo o nepotismu vratislavského biskupa.

⁹⁷⁵ *“Cum haec ita Ces. M^{as} narrasset, coepi dicere magno me dolore affici, quod quanto quaque civitas est Viennae propior, quae sedes est Mis illius, tanto magis esset haeresibus infecta. Nam comitatum Tirolensem, qui longius abest aliquanto, quin et oram illam Constanciensem atque Alsatiam esse magis incorruptam ab haeresibus; itidem et Bavariam. Sed Austriam totam, quin et Styriam et Carinthiam esse valde infectas. Illud me magis mirari etiam, quod Bohemiae regnum ex bona parte iam inde a centum annis et amplius schisma est amplexum, nihilominus plures in uno Bohemiae regno reperiri Catholicos sacerdotes, quam in universa Austria, Styria, et Carinthia. Unus nobilis a Rosebergk (quod hodie primum cognovi, neque dixi Mⁱ Ces. nudius tertius) dicitur habere centum quiquaginta parochos pure Catholicos, quot vix sunt in Austria, Styria, et Carinthia. „Attribuitur hoc“ inquam „vigilantiae Ser^{mi} archiducis Ferdinandi, qui nullos ibi fert Lutheranos nec alios haereticos. Dicitur uno die centum sexaginta coniugatos sacerdotes expulisse, nonnullos ob hoc tantum quod essent coniugati. Et in conspectu V. Mis feruntur Lutherani“. Respondit mihi ceasar „Verum est“ inquit „quod Bohemia multo sanior est quam eae proximae ditiones meae; nam ulli ibi feruntur preter eos qui sibi calicem ante centum annos usurparunt, et qui Catholici sunt, firmi sunt et constantes Catholici. Sed ego“ inquit „hoc facio, et est ibi alia ratio. Nam ibi celerior fit exequutio. Aequae Calixtini ut Catholici ferre non possunt Lutheranos, itaque diligenter exequuntur mandata+ quod hic non perinde fit“. Tum ego „vidi“ inquam „V. M^{as}, quae sit eorum obedientia erga principem. Qui novum hoc evangelium sunt amplexi. Sed et in Moravia non est melior fere status religionis quam in iis terris. Cum ea terra primum parere coepit Mis*

vyznání na Moravě byl Hosius skeptický i vůči jakési nové herezi popírající Kristovo božství, která se v této zemi měla objevit, a to i mezi rytíři.⁹⁷⁶

K Ferdinandovu dvoru byl s bulou týkající se koncilu vyslán i nuncius Commendone, který měl společně s Delfinem pozvat na další zasedání koncilu i říšské vladaře.⁹⁷⁷

Delfino se pak zabýval i zcela praktickými kanonickými problémy. Vyplývá to z žádosti o rozšíření fakult, které se týkaly dispence v kontextu uzavření manželství blízce pokrevně příbuzných.⁹⁷⁸ Od Boromejského měl dále za úkol přimluvit se za pražské židy, kteří se obávali o svou budoucnost.⁹⁷⁹ Žádal také, aby byl na korunovaci Maxmiliána českým a posléze římským králem přítomen legát, který by prokázal čest českému králi a jeho královně a ukázal účast papeže na volbě římského krále.⁹⁸⁰ Delfino tím snad mohl požadovat kardinálský klobouk pro sebe samého.

K volbě Maximiliána římským králem nakonec došlo 24. listopadu 1562. Navzdory protestům ze strany nekatolických kurfiřtů byly zachovány všechny

V., fuerunt in illa diocesi quingenti parochi Catholici, nunc vix, ut audio, sunt quinquaginta. In Silesia vero, quae et ipsa fuit Catholica priusquam in ditionem V. M^{as} pervenisset, vix decem esse dicuntur Catholici parochi.“ Respondit „Iam a fide Catholica Wratislavia defecerat, cum ego sum rex Bohemiae designatus.“ „Est ita“ inquam „sed reliqua Silesia fere tota fuit Catholica“ Quid vis?“ inquit „Crede mihi, quod nihil eorum pretermisi, quaecumque pertinebant ad haereses propulsandas. Feci multos comburi, capite plecti, suspendi, et variis affici suppliciis. Sed quo magis in eos fuit saevitum, hoc magis creverunt, ita quod ad extremum coactus sum ab eorum persecutionibus desinere, neque mihi possibile est, id quod maxime vellem, eos per hanc occasionem extinguere.“ Tunc ego „det operam V. M^{as}, ut saltem eos exigat qui, cum laici sunt, ministros ecclesiarum se vocant e sacerdotalia munia sibi usurpant; sic paulatim erit haeticorum numerus imminutus.“ Promisit se facturum. Quid sit futurum, si deus volet, videbimus.“ Ibid., s. 81-82.

⁹⁷⁶ *“In Moravia nova quaedam exorta est haeresis, quae Christum deum esse negat, et habet applausores suos non modo ex vulgo verum etiam ex equestri ordine. Ces. M^{as} dicit, se providisse ut caperetur. Sed in hac tanta quidvis credendi licentia non video, quem admodum prohiberi possit ut haec etiam secta paulo post non invalescat. Nam uno inconvenienti concessa sequuntur plura. Adeo nulla est certa fidei regula, posteaquam ab eo articulo disceditur „credo sanctam ecclesiam Catholicam“.“ Ibid., s. 166 (č. 34). Datováno 25. listopadu.*

⁹⁷⁷ Srv. *ibid.*, s. 171-172 (č. 36). List Boromejského Delfinovi je datován 7. prosince.

⁹⁷⁸ *“Che essendo il regno di Bohemia in malissimo termine per i matrimonii fatti per il passato in terzo et quarto et anche in secondo et terzo et in secondo tantum, et ricorrendosi da lui per il rimedio, supplica V. S^{ria} Illma a considerar, se sarà espediente che N. S^{re} gli conceda facultà di dispensar in regno Bohemiae tantum cum illis qui contraxerunt et consumaverunt in secondo, et secondo et terzo, tam affinitatis quam consanguinitatis gradu. Et che ciò hebbe ancora da papa Paulo III., et che non volendogli S. B^{ne} dar tal facultà libera, V. S^{ria} Illma la potrebbe far restringere a 25 o 30 soli.” Ibid., s. 326 (č. 81). Datováno 8. prosince 1561. Fakulta mu byla přislíbena v listu Boromejského z 3. ledna 1562. NBII/3, s. 2 (č. 1).*

⁹⁷⁹ *Ibid.*, s. 365 (č. 116). List je datován 14. července 1563.

⁹⁸⁰ *Ibid.*, s. 101 (č. 39). List je datován 23. července 1562. Boromejský mu ale 19. září oznámil, že bude dostatečná přítomnost Delfina coby nuncia. *Ibid.*, s. 119 (č. 46).

části ceremoniálu. Nuncius tedy vyjadřoval spokojenost a nad katolicky vedeným průběhem volby se radoval i Ferdinand.⁹⁸¹ Boromejský následně informoval o příchodu Maxmiliánova vyslance Juana Manrique. Podělil se rovněž o radost papeže a psal, že v Římě doufají, že královo náboženské jednání je upřímné a bude podobné jako u jeho předchůdců.⁹⁸² V podstatě tak byla završena zásadní věc, tedy volba takového římského krále, který bude katolického vyznání.

Z následující korespondence však vyplývají ještě jisté obavy kurie, které znamenaly, že Svatý stolec volbu prozatím nepotvrdil, a to i kvůli dohadům o tom, jak má vypadat přísaha nového římského krále. I zde však nakonec došlo k dohodě a aktivita Svatého stolce se tak dá považovat za úspěšnou. Nepochybně v dosažení cíle, který požadovala: novým římským (a vlastně i českým a uherským) králem se stal panovník přinejmenším formálně věrný vůči katolické víře. Na počátku roku 1564 tak mohl Delfino psát do Říma, že podle jeho informací se Maxmilián při svém pobytu ve Vratislavi navzdory snahám místních nekatolíků nehodlal odebrat do jejich kostela ani naslouchat jejich kazateli.⁹⁸³

Už bylo zmíněno, že na důležitosti získala otázka pražského arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice, která byla spojena s požadavkem nějaké formy navrácení církevního majetku uchváceného během husitských válek a zároveň s žádostí, aby arcibiskup světil jak kandidáty pod jednou, tak pod obojí. Celou tuto komplexní záležitost ovlivnila rozhodnutí papeže a výnosy Tridentského koncilu, kolem něhož se točí i drtivá část korespondence nunciů. Je s ní spojená i cesta Moroneho v hodnosti kardinála legáta do Innsbrucku, kde Ferdinand dočasně sídlil, aby mohl z relativní blízkosti sledovat a ovlivňovat jednání koncilu. Delfino ho následoval.

Boromejský oznámil 22. května 1562 nunciu Delfinovi, že „reforma Říma“ pokračuje, jako třeba v případě penitenciárie nebo jiných tribunálů. V jejím rámci chce papež ukázat, že chce být prvním, kdo se chce reformovat, a z toho důvodu jsou Delfinovi pozdrženy fakulty, stejně jako všem ostatním nunciům.⁹⁸⁴ Fakulty

⁹⁸¹ *Ibid.*, s. 148-149 (č. 55). List Delfina papežským legátům je datován 25. listopadu 1562.

⁹⁸² *Ibid.*, s. 162-163 (č. 59). Datováno 20. prosince 1562.

⁹⁸³ *NBII/4*, s. 1 (č. 1). List Boromejskému je datován 5. ledna 1564.

⁹⁸⁴ *“La riforma di Roma (come scrissi a V. S^{ria}) va inanzi da tutte le parti, et per segno le mando qui alligate alcune copie de la bolla stampata sopra la riformatione de la penitentieria, et le manderò di mano in mano le altre ancora che si stampano sopra gli altri officii et tribunali de la corte, acciochè ella conosca, se per N. S^{re} sta che non si facci effettivamente et presto*

byly nicméně zanedlouho obnoveny, ovšem s jasným zdůrazněním, že se nemá vstupovat do pravomoci ordinářů a že je třeba vyhýbat se jakémukoli zdání ziskuchtivosti.⁹⁸⁵ V září 1562 pak bylo na koncilu přijato usnesení, které zdůrazňovalo moc ordinářů.⁹⁸⁶ Papežští vyslanci tedy měli vlastně zasahovat jen v případě nedbalosti biskupů, nikoli coby první instance. Tato rozhodnutí byla součástí komplikované diskuze o pravomocích papeže a biskupů, včetně otázky, která koncilní otece rozdělovala: je rezidenční povinnost biskupů skutečností vycházející z pozitivního (a tedy změnitelného) či božského (*ius divinum*) práva? Sluší se připomenout, že drtivá většina papežských vyslanců byla zároveň biskupy a jejich diecéze své pastýře často postrádaly celá léta. Paradoxně tak prosazovali tridentské dekrety, byť byli od svých biskupství vzdáleni třeba i na několik let.

Prosazování dekretů koncilu se do budoucna pak stalo jedním z hlavních úkolů nunciů, zejména za pontifikátů Pia V. a Řehoře XIII. Už v lednu 1564 ale Boromejský upozornil Delfina na důležitost postupování podle koncilních dekretů a zdůraznil význam, který v tom mají sehrát Ferdinand a Maxmilián.⁹⁸⁷ Nuncius se

quella rigorosa riforma che conviene, et acciochè possa farne capaci gli altri. Oltre di questo S. Sta, per mostrar veramente al mondo che vuol esser il primo a riforma se stesso et le cose sue, ha anche rivate le facultà di tutti i nuntii; tra le quali comprendendosi quelle de la S^{ria} V., doverà da hora innanzi non usarle più. Il che crederò che sarà più presto un levar fastidio et spesa a V. S^{ria}, che levarle emolumenti o altro, essendo verosimile che costà non facci se non poche cose et quelle gratis.” NBII/3, s. 55 (č. 25).

⁹⁸⁵ Boromejský psal v listu datovaném 11. července Delfinovi “N. S^{re} havendo veduto quel che la M^{ta} Ces. scrive a questo suo ambasciatore circa le facultà di V. S^{ria}, si è contentato in gratia de la M^{ta} S. di revalidargli, et dice che li usi come prima, advertendo però di non offender né preiudicare in modo alcuno a li ordinarii, et di levar ogni sospetto che altri potesse havere, che si habbia mira alcuna a guadagno. Le quali due cose, essendo state principalmente causa de la revocatione di tutte le facultà, devono anche esser di molta consideratione a V. S^{ria}, come però son sertissimo che le saranno, et che non farà mai cosa men che conveniente et egna di lei et de la persona ch’ella rappresenta.” *Ibid.*, s. 92 (č. 35).

⁹⁸⁶ “Všechny případy, které jakýmkoli způsobem přísluší k církevnímu soudu, i kdyby šlo o spory z obročí, mají být v prvním stupni rozhodovány výlučně před místními ordináři [následuje popis různých případů] Také legáti, rovněž a latere, nunciové, vysocí církevní úředníci nebo jiní s odvoláním na jakoukoli delegovanou moc nechtě se nejen neopovažují bránit biskupům v rozhodování řečených záležitostí nebo nějakým způsobem jejich jurisdikci uchyvat či rušit, nýbrž ať se ani neodvažují zakročovat proti duchovním a jiným církevním osobám bez toho, že by předtím požádali biskupa o zásah, a ten zůstal nečinný. Jinak jejich řízení i rozhodnutí postrádají jakoukoli platnost a jejich původci jsou povinni stranám nahradit způsobenou škodu.“ Sessio XXIV, c. 20. Překlad podle Hrdina, Ignác Antonín (ed.): *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*, Praha, Krystal OP, 2015, s. 237-239.

⁹⁸⁷ “[Vyjadruje lítost papeže nad nemocí císaře] però V. S^{ria} doverà da parte di S. Sta eshortare et pregar la M^{ta} S. ad haversi buona cura, acciò hora, che il concilio è finito, possano attendere a compagnia a riordinare le cose di questo misero et sconcolato secolo, mediante l’aiuto de li decreti di detto concilio, in la confirmatione et executione de quali S. Sta è hora tutta intenta [...] ha detto più volte in publico et in privato, che ad unguem vuole che concilio sia osservato, et oltre che ha detto chiaramente che si tenerà offesa da chiunque li ricercherà derogatione, ha anche deputati alcuni cardinali, che non lascino passar cosa alcuna né per dataria né per concistorio che sia contra il detto concilio.” *Ibid.*, s. 8-9 (č. 3). List je datován

také vydal do Prahy poděkovat Maxmiliánovi za jeho přínos ke zdárnému zakončení koncilu.⁹⁸⁸ Boromejským mu byl svěřen i úkol co nejvíce rozšířit bulu potvrzující dekrety koncilu.⁹⁸⁹

Dá se konstatovat, že období kolem posledních zasedání koncilu bylo skutečně mimořádné a komplexní: ukončení koncilu bylo spjato s požadavky definitivního uznání Maxmiliánovy volby římským králem, touhou Habsburků po koncesích v otázce kalicha, ale i s obavami papežství z vývoje koncilu. O tom, že nešlo o snadnou záležitost, svědčí to, že koncilní dekrety byly oficiálně uznány v mnoha dominiích až po desítkách let, např. ve Francii v roce 1615. Šlo o výnosy týkající se víry (ujasnění kánonů Písma, počet svátostí, uznání tradice jako legitimního pramene apod.), ale snad ještě více o dekrety *de reformatione*. Termín *reforma* je v této práci navržen jako analytický nástroj i z toho důvodu. Katolické pojetí se definitivně odlišilo tím, jakou tradici přijalo: reforma se neměla týkat nauky a změny v kontextu vývoje církve, oproti požadavkům reformátorů evangelických, kteří neuznávali rozvoj tradice daný vedoucí rolí papežství coby nejvyšší pozemské duchovní i legislativní autority. Protože jsme ale měli možnost vidět, že toto postavení římského biskupa se stalo vlastně nezbytným pro politicko-náboženskou strukturu dobové evropské společnosti, vyjádřenou analogicky ve světské sféře institucí císařství, šlo vlastně do značné míry o potvrzení rozkolu na mnohem hlubší úrovni, než byla „pouhá“ rozdílnost v náboženském vyznání v dnešním slova smyslu. Prosazování dekretů koncilu proto bylo součástí snahy po znovuoobnovení alespoň teoretické jednoty křesťanstva a přinejmenším teoreticky zavedeného pořádku.

Maxmilián II. se po svém nástupu na trůn v roce 1564 stal panovníkem země, kde měli i přes konfesní pestrost vzhledem k stavovskému uspořádání nejsilnější pozici pánové hlásící se ke katolické víře. Konkrétně především Rožmberkové, Pernštejnové a páni z Hradce. Od roku 1565 se tak po smrti Jáchyma z Hradce stal nejvyšším kancléřem království české Vratislav z Pernštejna (1530–1582).

Pozice katolické církve se lepšila i v oblasti vzdělávání. Projevem bylo zakládání nových jezuitských škol (Olomouc, Brno) a příchod prvních jezuitů českého

15. ledna.

⁹⁸⁸ O návštěvě, která prý Maxmiliána potěšila, *ibid.*, s. 21-23 (č. 6). Datováno 8. února 1564.

⁹⁸⁹ *Ibid.*, s. 149 (č. 35). Datováno 1. července 1564.

původu, z nichž do dějin asi nejvýrazněji vstoupil Václav Šturm.

Čas Maxmiliánova panování přišel poté, co jeho otec 25. července zesnul.⁹⁹⁰ Zatím u něj jako nuncius i nadále zůstal Delfino, který obdržel z Říma breve s fakultami s dovětkou, že v žádném případě nesmí postupovat proti znění koncilních dekretů.⁹⁹¹ Boromejský se na něj brzy obrátil s žádostí týkající se vztahu mezi pražským arcibiskupstvím a olomouckým biskupstvím. Antonín Brus si stěžoval, že olomoucký biskup ho odmítá uznávat jako svého metropolitu. Nuncius měl zjistit důvody olomouckého biskupa a seznámit ho s existencí arcibiskupovy stížnosti. V Římě poté už pak věc vyřeší.⁹⁹² Bohužel nevíme, jaká byla Delfinova odpověď a následný postup.

Na Maxmiliánův dvůr, který se většinu času zdržoval ve Vídni, byli vysláni z Říma i další dva muži, kteří měli jednat o tématu manželství kněží v oblastech Maxmiliánovy vlády. Byli jimi dominikán Leonardo Marini, arcibiskup v

⁹⁹⁰ Delfino o jeho smrti psal do Říma i dojemné detaily: že si nechal přinést obraz své manželky v očekávání, že s ní brzy setká, nebo jak uvažoval, že Bůh si ho chce asi k sobě vzhledem k jeho původu povolát na svátek sv. Jakuba, patrona Španělska. Ferdinandova smrt tak jak je popsána, je vlastně asi i jakýmsi předobrazem toho, jak by měl katolický panovník umírat. *Ibid.*, s. 163 (č. 40/2). Datováno 27. července. Po obdržení zprávy o císařově smrti nechal papež svolat kongregaci konzistoře a vyjádřil se o Ferdinandu jako o katolickém a svatém císaři. Věřil také, že Maxmilián půjde v otcových stopách. *Ibid.*, s. 174 (č. 43). List Boromejského je datován 5. srpna. Po rozvažování, zda má být vyslanec papeže pro vyjádření soustrasti obdařen hodností legáta se i na přání zesnulého rozhodlo, že tomu tak nebude. Tímto vyslancem byl Visconti, který se nakonec věnoval i jiným záležitostem, než kondolencím. *Srv. Ibid.*, s. 216-218 (č. 56) a další. Nakonec Boromejský informoval 3. března 1565 Delfina, že se má účastnit pohřbu Ferdinanda coby legát. Pohřeb byl však nakonec ještě odložen. *Ibid.*, s. 305 (č. 83). Jezuité se dívali na Maxmiliánovu vládu poněkud s obavami a očekáváním, že jim nový panovník příliš nakloněný nebude. *Srv. Braunsberger: Epistolae Canisii IV*, s. 739.

⁹⁹¹ *NBII/4*, s. 219 (č. 64). List Boromejského je datován 25. listopadu 1564. Maxmilán mimo to, stejně jako už dříve, psal do Říma se žádostí, aby se Delfinovi dostalo kardinálského purpuru. *Ibid.*, s. 251-252 (s. 66). List Maxmiliána papeži je datován 10. prosince 1564. Papež toto přání vyslyšel a Delfino byl skutečně jmenován kardinálem.

⁹⁹² *“Mons. L'arcivescovo di Praga ha fatto l'instantia, che V. S^{ria} vedrà per l'alligato capitolo di lettera che egli mi scrive, doelndosi che il vescovo Olomucense non voglia riconoscere a chiesa di Praga per la sua metropolitana, come l'hanno riconosciuta sempre li suoi antecessori, da che quella di Praga fu eretta in metropolitana da Clemente VI [bulou Ex supernae providentia maiestatis z roku 1344], come appare per la copia d'una bolla, che egli ha mandato. Et non volendo N. S^{re} prender sopra ciò altra resolutione, prima che non habbi anche intese ragioni del vescovo Olomucense, ha voltuo ch'io scriva a V. S^{ria} la presente, a fin che ella facci intendere al predetto Olomucense quel che il sudetto arcovescovo scrive, esshortandolo a voler mandare in man vostra o qua a noi le sue ragioni, et tutto quello che egli potesse pretendere in questo caso contra i predetto arcivescovo, perché S. S^{ia} visto che haverà il tutto, non mancherà poi di decidere questa cosa in quel modo, che iudicherà convenirsi per iustitia.”* *Ibid.*, s. 258 (č. 68). List Boromejského je datován 18. prosince 1564. O tomto sporu pojednal článek Františka Tischerera: Tischer, František: *K dějinám sporu arcibiskupův Pražských o právo metropolitní nad biskupy olomouckými*, *Věstník královské české společnosti nauk, třída historická*, 1906 (č. 3), s. 1-25. Nově se tímto tématem zabýval ve své disertaci Tomáš Parma: Parma, Tomáš: *Sociálně-právní aspekty života katolické církve na Moravě 16.-17. století*. Dostupné na odkazu <https://theses.cz/id/1bx4sw/30003846> [Cit. 2023-11-06].

Lancianu a Pietro Guicciardini, auditor Roty.⁹⁹³

Co se týče Delfina, zdá se, že zastával poměrně otevřené názory a nebránil se eventuálním „liberálním“ ústupkům v rámci liturgie. Alespoň pokud můžeme důvěřovat zprávě Thomase Perrenota de Chantonnay, vyslance Filipa II. ve Vídni, který měl za to, že málokterý protestantský kazatel by byl radikálnější. Navíc vyjadřoval znepokojení nad jeho vystupováním a nad způsobem, jakým přichází k financím. Obával se, že se zde možná rodí nový Vergerio. Považoval proto za nutné požadovat jeho odvolání od dvora.⁹⁹⁴ O tom, že Delfino není tak úplně důvěryhodnou osobou, svědčil skandál, v jehož důsledku byl odsouzen ve své vlasti: ukázalo se totiž, že císařskému dvoru předával tajné benátské informace o Osmanech.

Delfino každopádně obdržel 18. srpna od Boromejského list, ve kterém mu bylo oznámeno, že byl jeho nástupcem na císařském dvoře jmenován Melchiore Biglia, pocházející z milánského šlechtického rodu.⁹⁹⁵ Podle vyslance Filipa II. Chantonnayho působil Biglia (cca. 1510–1571) jako nábožensky horlivý a dobře informovaný. Oproti tomu Delfino měl v Praze vyčkávat do příjezdu florentského vévody a očekávat značnou sumu od Habsburků jako odplatu.⁹⁹⁶ Před odjezdem do Říma ještě Maxmilián udělil svému oblíbenci, který ho vždy prezentoval jako dobrého katolíka, biskupství v Gyóru. Tím samozřejmě vyvolal odpor ze strany

⁹⁹³ Instrukce pro ně, kde se zdůrazňuje důležitost toho vše konzultovat s Delfinem je k nalezení v *NBII/4*, s. 356-367 (č. 97). Datováno 21. května 1565.

⁹⁹⁴ *Ibid.*, s. 405- (č. 109). Datováno 21. července 1565.

⁹⁹⁵ *Ibid.*, s. 440 (č. 118) a poznámky k textu. Delfino byl označen jako příliš vycházející vstříc císaři, což by potvrdovala i žádost Maxmiliána, aby zůstal v úřadu. Aktivita nuncia každopádně vyznívá jako silně oportunistická a neřízená těmi nejlepšími úmysly.

⁹⁹⁶ *“El cardenal Delfino no espera otra cosa para partirse, sino que venga el dicho principe, para hazer entender acá que tiene en su mano el duque de Florencia y toda la casa, y á los Florentines, que puede todo lo que quiere con el emperador.*

El nuncio es llagado havrá tres dias, no se ha apeado en casa del dicho cardenal, muestra tener gran zelo á las cosas de la religion y buena endereca de lo de acá; esto será quanto el papa lo tomará á pechos.

No se save aun como el el emperador lo hara con el dicho cardenal, el qual se alaba que S. M. Le haya de dar diez mil escudos en dinero, y quatro cientos taleres de pension al mes, y que el archiduque Ferdinando le ha prometido, quando estos dias passados se fué á despedir de S. Alt^o en Praga, que no se queria dexar vencer en buena voluntad, y demostracion, y liberalidad del archiduque Cárlos, el qual ha dado dos monasterios de cartuxos por abaías al dicho cardenal de valor de hasta quatro mil ducados de renta. Muestra el emperador en sus pláticas tener el dicho cardenal en muy mala possession; todavía le da muy gratas audiencias, y si haze lo que el cardenal dize, por mas que diga el emperador tiene esperanca que este sea instrumento hábil para obtener del papa y otros potentados, lo que S. M. podrá pretender.” List je datován 20. října 1565. Cit. podle přepisu v M. Ch. Weiss (ed.): *Papiers d'état du cardinal de Granvelle d'après les manuscrits de la bibliothèque de Besançon, tome IX*, Paris, Imprimerie nationale, MDCCCLII, s. 605.

uherských biskupů, kteří argumentovali, že je to proti jejich zvyklostem, neboť cizincům nejsou udíleny podobné úřady.⁹⁹⁷

Ve fakultách pro Bigliu se jasně odráží důraz Svatého stolce na respekt vůči tridentským kánonům a na jejich prosazování.⁹⁹⁸ Ve srovnání s fakultami Hosia z roku 1560 se skutečně výrazně snížil počet pravomocí.⁹⁹⁹ Výjimkou oproti jiným nunciům bylo v případě nového nuncia především to, že mu nebylo uděleno dokonce ani kněžské svěcení.

Hned během prvních audiencí – relace o nich přímo od Bigly se však nezachovaly – se ale nuncius dopustil z pohledu Říma dvou zásadních pochybení, kdy v rozporu s instrukcemi informoval o postoji papeže k otázce povolení manželství pro kněze a o tom, jak má být vynaložena suma na boj proti Turkům, kterou papež zaslal do Vídně.¹⁰⁰⁰ Přesto nuncius nebyl odvolán a působil na Maxmiliánově dvoře až do své smrti. A to i přesto, že brzy (9. prosince 1565) zesnul papež Pius IV., který byl velkým Bigliovým dobrodincem.

Novým papežem byl zvolen Pius V. (1504–1572), člen dominikánského řádu. Ten vyslal do říše na sněm do Augsburgu jako legáta kardinála Giovanni Francesca Commendoneho, který se neměl zabývat otázkami náboženství, které už vlastně řešil koncil, ale především se snažit o koordinaci postupu vůči Osmanům.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁷ „Il signor cardinal Dolfino ha havuto in gratia dall'imperatore il vescovato di Javerino, che le darà d'entrata fiorini XV mila; ha havuto già contrasto dalli vescovi d'Ungheria, che se gli sono oposti mediante suoi privileggi, che escludono gl'esteri da tutte le dignità et offitii e in specie gli Veneti e Poloni.” NBII/5, s. 25 (n. 7). Relace Bigly Altempsovi je datována 15. listopadu 1565.

⁹⁹⁸ Po výčtu všech pravomocí končí fakulty pregnantně: „Volumus autem, quod per easdem presentes nostras litteras nihil, quod prefato concilio Tridentino repugnet vel ordinariis locorum in aliquo preiudicet, tibi concessum censeatur, prout etiam nos concedere non intendimus.“ NBII/5, s. 11 (č. 2). Datováno 27. září 1565.

⁹⁹⁹ Srv. komentář s konkrétnějším výčtem *ibid.*, s. 11-12.

¹⁰⁰⁰ Srv. odpověď Altempse, který dočasně nahradil Boromejského *ibid.*, s. 17. Od dubna 1566 pak byl pro změnu nahrazen dominikánem Michellem Bonellim, zvaným kardinál Alessandrino.

¹⁰⁰¹ Srv. list Pia V. císaři, kde píše mimo jiné: „Cum enim sacrosancta Tridentina synodus generalis omnia, quae ex usu ecclesiae fuerunt, adeo mature ac provide tractaverit, definierit atque statuerit, indignum nimis ac minime ferendum sit, si quis ea retractare audeat, quae a tanto concilio decreta et constituta fuerunt et auctoritate sanctae sedis apostolicae comprobata, cum iam a piis omnibus et suscipienda devote sint et fideliter observanda; illud potius in tali principum Germaniae conventu agendum fuerit, quod cum Christiani populi universi tum praecipue ipsius Germanicae nationis periculum ante oculos positum monet, ut foedus ineatur adversus communes Christiani nominis hostes, quibus iste dissensiones et schismata, nimis opportuna sunt.“ *Ibid.*, s. 37 (č. 11). Datováno 25. ledna 1566.

Ukazuje to posun, který chtělo papežství učinit: po schválení věroučných otázek se mělo přistupovat spíše k reformě ve smyslu disciplíny a uplatnění dekretů. Tradiční téma, tedy obrana proti muslimskému agresorovi, bylo ale vzhledem k situaci stále aktuální a vyžadovalo si širší spolupráci panovníků a jiných mocností. Jednání tohoto sněmu nebudou v rámci této disertace sledována. Co je ale třeba zmínit, je fakt, že Commendone si Biglia cenil jako užitečného pomocníka a i když nuncius prosil o návrat do Itálie, žádal legát o jeho setrvání ve funkci.¹⁰⁰²

Dne 23. března byl Biglia informován, že bude ve funkci nahrazen Giuliem Pavesim (1510-1571), členem dominikánského řádu a arcibiskupem sorrentským.¹⁰⁰³ Skutečná mise Pavesiho byla ale poněkud komplexnější. Cestoval i do Nizozemí, kde se měl zorientovat a jednat v tamní nábožensko-politické situaci. Biglia proto prozatím ve funkci zůstával. Nutno dodat, že i kvůli důležitosti říšského sněmu se v jeho korespondenci s Římem (přínejmenším ve vydané části) zmínky o zemích Koruny české jako takových prakticky nevyskytují.

Maxmilán II. nevyniknul výraznějšími činy, ať už politickými či vojenskými. Jeho jednání v roce 1566 při tažení do Uher, kdy se ukázal jako v podstatě přehnaně opatrný, nejspíš nepovzneslo jeho autoritu v očích šlechticů či jiných panovníků. Snad v něm tento neúspěch zanechal i určité trauma. Neuspěl ani ve snaze o zisk polského trůnu. Na druhou stranu je jeho vláda dobou, kdy v rámci zemí Koruny české nedochází k výraznějším konfliktům, což je v kontrastu s dobovým děním ve Francii a ve Flandrách, kde se především náboženské otázky staly rozbuškou krvavých konfliktů.

Především finanční krize, podpořená nutně právě výpravou z roku 1566, nakonec vedla k jedné z klíčových událostí vlády Maxmiliána II., a to sice k jednáním o tzv. Českou konfesi. Potřeba financí totiž krále nutila k určitým ústupkům. Již v

¹⁰⁰² “*Mons. Nontio qui residente ha dimandato a N. S^{re} licenza di tornar in Italia et continua di farne instantia et meco ancora ne fa officio. Io nè debbo, nè posso con verità scrivere altro a V. S^{ria} Illma, salvo che io ricevo qua di S. S^{ria} assai aiuto per la sincerità et diligentia sua ne i negotii et per la gratia, che ha appresso molti di questi signori, tutto fondato nella bona opinione, nella quale l’ha posto il modo della vita, che tiene, et l’uso delle facultà sue senza alcuna avaritia.*” *Ibid.*, s. 54 (č. 16) List kardinálu Reomanovi, který nahradil Boromejského, je datován 23. února 1566.

¹⁰⁰³ *Ibid.*, s. 140-141 (č. 41). List Bigly Reomanovi je datován 6. dubna. Medailonek Pavesiho je k dispozici na odkazu https://www.treccani.it/enciclopedia/giulio-pavesi_%28Dizionario-Biografico%29/. [Cit. 2023-09-13].

roce 1567 tak na sněmu stavy úspěšně požadovaly zrušení kompaktát a návrat následníka trůnu Rudolfa ze Španělska do Čech.¹⁰⁰⁴ Zrušení kompaktát vlastně znamenalo ponechání prostoru pro čím dál tím rozšířenější vyznavače Augustany. Zároveň tím byla omezena schopnost pražského arcibiskupa dosazovat na fary „své“ kněze. Jednalo se tedy o posílení pozice pánů jednotlivých dominií, kterým byla ponechána větší volnost v tom, jaké konfese připustí na svá panství.¹⁰⁰⁵ Nutno však dodat, že formálně se Maxmilián vyjádřil vlastně v tom smyslu, že nic zásadního se měnit nemá, čímž zjevně zklamal ty, kteří doufali, že by se uvolnění mohlo týkat i Jednoty: „[Král dává své povolení k žádosti stavů] *však na ten způsob a nejinak, aby v tomto království žádná jiná víra neboližto religie mimo stranu pod jednu a pod obojí způsobou přijímajících, tak jakž od starodávna v tomto království se zachovávalo, pod žádným vymyšleným obyčejem přijímána a trpěna nebyla.*“¹⁰⁰⁶

V rámci stavovské obce nicméně nebyli příznivci Luthera natolik silnou skupinou, aby dokázali explicitní uznání této konfese prosadit na zemském sněmu, ačkoli se o to v roce 1571 pokusili. Nová příležitost, kdy se jevila jako realistická rovněž naděje na nalezení společné platformy s Jednotou bratrskou, se naskytla ve chvíli, kdy měla být projednána otázka nástupce na český trůn. Maxmilián chtěl, aby český sněm potvrdil jeho syna Rudolfa.

Zde se poprvé v této části disertace dostáváme k postavě, která musela ve stavech Království českého vzbuzovat obavy. Mladý Habsburk Rudolf byl totiž spolu se svými bratry vyslán ke dvoru Filipa II., kde mu měla být zajištěna adekvátní, a z pohledu dynastie tedy i pravověrně katolická výchova. Jak jsme měli možnost vidět v případě Maxmiliána, snahy o výchovu, která by mladého prince chránila před heterodoxními názory, se ukázaly jako nedostatečné. Delší pobyt Maxmiliánových synů Rudolfa a Arnošta na dvoře španělského krále ale měl být v tomto ohledu zárukou bezpečí, které dobová Vídeň nemohla nabídnout. Ačkoli Maxmilián tento odjezd poměrně dlouho odkládal, v listopadu roku 1563

¹⁰⁰⁴ *Sněmy české III*, s. 337 (č. 201).

¹⁰⁰⁵ „Zrušením kompaktát jako zemského zákona přestal být starý konsistorní systém církevní správy závazný. I když ani před rokem 1567 se jednotlivé vrchnosti při výběru farních správců na svých dominiích nenechávaly omezovat názory horní či dolní konsistoře nebo arcibiskupa, po zrušení kompaktát už nebyl k dispozici žádný právní instrument, kterým by bylo možné šíření reformace na alodních šlechtických dominiích omezit. Tímto způsobem se zákonný rámec náboženského života v Čechách přiblížil situaci ve vedlejších zemích Koruny české.“ Vorel, Petr: *Velké dějiny země Koruny české VII*, 1525-1618, Praha-Litomyšl, Paseka, 2005, s. 292.

¹⁰⁰⁶ *Sněmy české III*, s. 342 (č. 202).

odjeli opravdu oba synové pod dohledem Adama z Ditrichštejna do Madridu. Členem výpravy byl i Wolfgang Rumpf z Wuelrossu, korutanský šlechtic, který sloužil u arciknížecího dvora coby štolba.

Stavové tento kontext nepochybně vnímali a obávali se, co by se stalo, až by začal nový zeměpán důrazně vymáhat na korunních statcích dodržování katolické víry. Poměrně logicky se proto snažili spojit síly a nátlakem na Maxmiliána si nechat schválit právně-doktrinní záruku (konfesi), která by byla v určitém smyslu analogií kompaktát. Inspirací jim zřejmě byla tzv. Sandoměřská dohoda (*Consensus Sandomiriensis*) z roku 1570, která v polsko-litevském soustátí představovala právě jakousi bázi pro sblížení jednotlivých nekatolických stran. Obecně se ale dá říci, že stavovská obec byla vůči způsobu panování Maxmiliána kritická. Dobře to shrnuje řeč Viléma z Rožmberka, který na sněmu v lednu v roce 1574 hovořil za stavovskou obec, přičemž se dotkl palčivých témat jako byla špatná církevní správa či nedostatečné zabezpečení hranic země.¹⁰⁰⁷ Je signifikantní, že těmto výtkám musel čelit králův syn Arnošt, protože Maxmilián na sněm kvůli špatnému zdravotnímu stavu neodcestoval.

Během projednávání se ale projevila síla katolických a pod obojí ve smyslu „starokališníků“. Tímto názvem ostatně popsal tuto skupinu historik Ferdinand Hrejsa právě v kontextu jednání o Českou konfesi, ke kterému došlo na sněmu v roce 1575. Svůj vliv zde pak nepochybně měli i papežští vyslanci, konkrétně Giovanni Delfino. Sledovat celé zasedání a rozhodování tohoto dlouhého sněmu není na tomto místě možné, ale přeci jen se na něj podíváme z pozice nunciů.¹⁰⁰⁸ Než se k jednání o Českou konfesi ale dostaneme, stojí za to vrátit se ještě o několik let zpět. Bylo by totiž chybou nevěnovat pozornost korespondenci Giovanni Delfina. Ten totiž neměl důležitou roli jen při jednání o Českou konfesi, ale byl ve funkci nuncia značnou dobu, konkrétně v letech 1571–1577.

Giovanni Delfino se narodil v roce 1529 coby člen starobylé benátské rodiny.¹⁰⁰⁹ O jeho mládí, podobně jako u většiny dalších nunciů, nevíme mnoho. Studoval teologii a obojí právo v Padově. Poté začal pod ochranou kardinála Antonia

¹⁰⁰⁷ *Sněmy české IV*, s. 34-35 (č. 11).

¹⁰⁰⁸ Jeho popis a výklad lze nalézt v Pánek, Jaroslav: *Zápas o Českou konfesi, Slovo k historii* 30, 1991, s. 23n.

¹⁰⁰⁹ Medailonek Delfina lze nalézt např. v *NBII/8*, s. VIII-XII a o něco rozšířený Almutem Buesem v *NBIII/7*.

Trivulzia svou kuriální kariéru. Byl také účastníkem setkání *Accademia delle Notti vaticane*. V roce 1563 se stal biskupem v Torcello, které leží na ostrově v severní části Benátské laguny. Vzhledem ke svému úřadu se účastnil i zasedání Tridentského koncilu. V roce 1579 se stal biskupem v Brescii. To bylo ale až poté, co se skončila jeho mise u císařského dvora.

Delfino působil ve službách kurie už od roku 1566. Než se sám stal nunciem, byl činným ve Francii, Anglii a v říši. V roce 1568 vypomohl na žádost Karla Boromejského Bartholomeovi Portiovi s vizitací ve Furlansku. Ve stejném roce rovněž doprovázel Commendoneho na císařský dvůr. V roce 1571 se stal nástupcem Melchiora Bigly v úřadu nuncia na dvoře Maxmiliána II.

Od papeže Pia V. obdržel na konci května fakulty, které mu dávaly pravomoc k výkonu této funkce.¹⁰¹⁰ Podobně jako u jeho předchůdce byly v důsledku důrazu na respektování jurisdikce biskupů relativně omezené.¹⁰¹¹ Instrukce od kardinála Alessandrina vyzývaly Delfina k tomu, aby všemožně podporoval církve a snažil se utvrzovat panovníka ve víře. Jedním z úkolů bylo i docílit usmíření mezi císařem a velkovévodou toskánským. Měl se pokusit se i o to, aby císař vstoupil do ligy zaměřené k obraně proti Osmanské říši. Ve stejnou dobu byl do říše vyslán, ve funkci legáta, i Commendone, který měl přesvědčit o nutnosti přidání se k lize nejen císaře, ale i polského krále.

Delfino dorazil do Vídně 22. července 1571 a hned o tři dny později se mu dostalo první audience. V listu Rusticuccimu, datovaném 6. srpna, psal o rozhovoru s Maxmiliánem ohledně žádosti podané v roce 1571. Panovník konstatoval, že nehodlá schválit nic, co by bylo v rozporu s učením katolické církve. Při své volbě byl nicméně nucen přísahat, že pod obojí musí zachovat. Nuncius pak hovořil s některými členy dvora a s jezuity, kteří mu potvrdili, že se panovník v Praze zachoval jako věrný syn církve. Dozvěděl se také od Rusticucciho, že husité mají požadovat administrátora, který by pro ně vykonával biskupský úřad. Konstatoval, že se o tom potřebuje informovat.¹⁰¹² Tak skutečně

¹⁰¹⁰ *NBII/8*, s. 3-9 (č. 2).

¹⁰¹¹ Už v srpnu 1571 tak žádal o rozšíření fakult, zejména co se týče možnosti dispence manželských svazků a co se týče četby zakázaných knih. *Ibid.*, s. 49-50 (č. 22).

¹⁰¹² “*Circa le cose di Boemia, S.M^a mi discorse lungamente della petitione che le fu fatta della confessione Augustana et della negativa data con parole molto vehementi et piene di religione, dicendo che non era per conceder mai cosa che fusse contra la chiesa Romana, né manco era per innovare cosa alcuna con gl’Hussiti, ma bene per i capitoli giurati, quando fu eletto re di Boemia, era astretto a lasciarli vivere nella sua vecchia heresia. Ho parlato poi con molti di questa corte, et Giesuiti et altri, quali tutti m’hanno affermato che in Praga S. M^a*”

učinil a konstatoval, že Maxmilián nejen, že nenařídil na žádost administrátora arcibiskupu Brusovi, aby světil kněží pod obojí, ale dokonce administrátora Martina z Mělníka nahradil opatem v Emauzích, Jindřichem Dvorským z Helfenbruku. Ten měl ze tří hlavních požadavků pod obojí, které Delfino definuje jako *de auctoritate pontificis, de communione parvulorum et de communione sub utraque specie* zastává jen poslední z nich. Maxmilián se prý snaží konzistoř držet tak, aby to bylo co nejvýhodnější pro katolíky. Potvrdila mu to řada dvořanů a mimo jiné i Vratislav z Pernštejna. Pánové pak jsou buď katolíci nebo pod obojí a nejsou rozhodně nakloněni herezím. Bude-li přijat Rudolf za krále, vidí nuncius budoucnost relativně dobře.¹⁰¹³

Se španělským vyslancem se víceméně shodovali, že je třeba udržet mladé prince, zejména pak Rudolfa, který by se měl stát následníkem trůnů, daleko od vlivu heretiků. Maxmilián s tím souhlasil. Nuncius se s princem osobně setkal a vyzval je, aby setrvali v katolické víře a chránili ji podobně, jako to činili jejich předkové. Ve jménu Svatého otce jim nabízel přízeň a pomoc. Mladí Habsburkové na to odpověděli vděkem a přísahou, že budou vždy věrnými syny a služebníky Svatého stolce a papeže.¹⁰¹⁴ Jak poněkud expresivně vyjádřil ve své

nelle cose di religione s'ha portato tanto bene quanto si può desiderare. In questo punto, che hormai è notte, ho ricevuto una di V. Illma S. di 21 del passato, nella quale mi scrive haver inteso che questi Hussiti havevano dimandato un soprintendente, ch'essercitasse loro l'ufficio di vescovo. Questa cosa a me è nuova non havendo inteso in questa materia più di quello che ho scritto di sopra, ma dimani m'informarò meglio, et essendo vero, non mancarò di fare con ogni diligenza quelli uffici che la mi commette, et di tutto ne darò avviso a V. Illma et Rev^{ma}." Ibid., s. 43-44 (č. 19.)

¹⁰¹³ Ibid., s. 46-48 (č. 22). Datováno 13. srpna 1571.

¹⁰¹⁴ "Già alcuni giorni entrai in ragionamento col sig. ambasciator di Spagna [Franciskem de Cordoba] che, essendo già questi ser^{mi} principi figli di S. M.^{ia} in età il primo di 20 anni et il secondo di 19 et parlandosi di fare elegere il maggiore re di Boemia, ovvero al meno giurarlo per principe, ragionevolmente l'imperatore li darebbe servitori et casa particolare et essendo cosa di grandissima importanza il mantenerli in questa buona disciplina che hanno portato di Spagna, nessuna cosa, a giudicio mio, potrebbe lor fare maggior danno in effetto et anche nell'opinione del mondo che, quando fussero serviti da ministri heretici o sospetti; et però io credeva che fusse bene, inanzi che si venisse a quest'atto, fare qualch'ufficio con S. M.^{ia}, et che, per il parentado che tiene seco il ser^{mo} re catholico, et per le speranze et dipendentie che hanno insieme, sarebbe forse stato molto più al proposito che quest' ufficio si facesse da esso sig. ambasciator che da me, et quando fusse bisognato, io ancora non havrei mancato di fare in questa parte il debito mio, nella quale opinione subito concorse S. S. et ha trattato ultimamente questo negotio in tal maniera che, non solamente S. M.^{ia} ha promesso di non dar loro alcun servitore che non sia catholico et di satisfazione del re di Spagna, ma l'ha ringratiato ancora infinitamente di questo ricordo. [...] Ho visitato i sudetti ser^{mi} principi, essortandoli a continovare nella religione et ad essere protettori et difensori della fede catholica, come sono stati tutti i loro progenitori, offerendo loro in nome di S. S.^{is} favore et aiuto in ogn'occorrenza, con molte parole in questa sentenza, i quali ringratiano et baciano humilissimamente i pedi a S. B.^{ne} di quest'ufficio fatto seco, promettendo d'esser sempre obediendi figli et servitori di quella Santa Sede et di S. S.^{ia}, et che circa la religione non mancheranno mai di fare il debito loro, come sono obligati." Ibid., s. 90-91 (č. 45). Datováno

známé práci o Rudolfu II. Josef Janáček, Rudolf se v této době jevil jako dobrý, ale nikoli bojovný katolík: „*Všem se [Rudolf po svém návratu ze Španělska] nyní jevil jako příkladně vychovaný katolický princ, mnohem odpovědnější ve věcech víry než jeho otec a spolehlivě odolávající svodům reformace, ale z jeho katolictví nečišela ani okázalá nenávisť k jinověrcům, jakou se vyznačovali někteří dvořané kolem královny Marie, ani ústupnost k reformačním proudům, již projevoval Maxmilián a jeho okruh. V těchto prvních měsících po návratu ze Španělska viselo proto nad Rudolfem více otazníků než kdy později a každá skupina si kladla vlastní otázky ve shodě se svými zájmy.*“¹⁰¹⁵

Událostí, která nesouvisí tolik s českými dějinami, ale byla důležitá, bylo vítězství křesťanských vojsk v bitvě u Lepanta. Delfino informoval Rusticucciho, že zpráva o triumfu nad Osmany byla tou nejradostnější, kterou ve svém životě slyšel. Commendone u té příležitosti sloužil zpívanou mši, které se účastnil císař spolu s rodinou a dvorem. Francisco de Toledo, který doprovázel Commendonu, měl pak v jezuitském kostele ve Vídni při této příležitosti kázat.¹⁰¹⁶

Otázky Koruny české v tuto dobu nebyly příliš v popředí. Snaha o uzavření ligy a tlak protestantů v zemích arcivévody Karla na schválení náboženských koncesí si vynucovaly větší pozornost, císař byl navíc nemocný. Krátká zmínka se ale týkala sporu v rámci pražského dominikánského konventu a perzekuce františkánů v Opavě.¹⁰¹⁷ Na počátku roku 1572 pak nuncius informoval, že by do Vídně měl přijet pán z Rožmberka spolu s některými dalšími velmoži, aby se projednalo svolání sněmu, kde by snad mohl být i korunován Maxmiliánův syn Rudolf.¹⁰¹⁸ Další český sněm se nicméně sešel až v lednu 1573.

24. září 1571.

¹⁰¹⁵ Janáček, Josef: Rudolf II. a jeho doba, Praha/Litomyšl, Paseka, 2003. s. 52.

¹⁰¹⁶ “*L'allegrezza ch'io sento per la felicissima vittoria dell'armata christiana, è la maggiore che habbi sentita a i miei dì, et per esser tale, non mi sforzarò di volerla con parole esprimere, ma solo lodarò Dio che, per mezo delle orationi santissime di S. B^{ne}, ci habbi essauditi et liberati dalle mani di nemici dalli quali maggiori vittorie otterremo sempre, quando riconoscendo ogni bene della somma bontà sua, viveremo et opereremo christianamente. Domenica passata l'il^{mo} legato cantò la messa in capella, alla quale con molta solennità intervenne S. M^{ta} Ces., l'imperatrice, i figli et tutta la corte, ringratiando N. S. Iddio di tanto bene et si cantò il Te Deum laudamus, come è stato fatto per tutte le altre chiese. Dimani il p. Toledo farà un sermone alla chiesa di Giesuiti in questa materia et diremo la messa et si farà processione.*”
Ibid., s. 136-137 (č. 65). Datováno 1. listopadu 1571.

¹⁰¹⁷ *Ibid.*, s. 223 (č. 108). Datováno 27. prosince 1571.

¹⁰¹⁸ *Ibid.*, s. 231 (č. 112). List Delfina Commendonemu je datován 16. ledna 1572. Srv. *ibid.* s. 234 (č. 114). Datováno 23. ledna.

Delfino zůstal u císařského dvora i poté, co po smrti Pia V. nastoupil na svatopetrský stolec Řehoř XIII. Státním sekretářem, se kterým Delfino komunikoval především, se stal Tolomeo Galli, obvykle nazývaný „kardinál Como“. Nuncius dostal i nové instrukce. Měl se u císaře přimlouvat za prostředkování, které by pomohlo k zamezení rozmachu nepokojů ve Flandrách mezi francouzským a španělským králem. Maxmilián tak má učinit i ve svém vlastním zájmu, neboť to může ohrozit slibně se vyvíjející boj s Osmany.¹⁰¹⁹

V listě datovaném 25. června 1572 nuncius informoval o smrti olomouckého biskupa Viléma Prusinovského. Považoval ho za dobrého a zapáleného obhájce katolické víry, přičemž se bál možných následků, které jeho smrt mohla způsobit. Delfino vyzval kapitolu, aby zvolila vhodného kandidáta, a to způsobem, který bude v souladu s kanonickým právem a s koncilními dekrety.¹⁰²⁰ Volba se ale komplikovala. Část zvolila Jana Grodeckého, část Antonína Brusa z Mohelnice, avšak zřejmě nebyl dodržen kanonický postup, protože Brus byl zvolen *per postulatione*. Protože Commendone, který se kvůli smrti polského krále zdržel v Krakově, nemohl situaci řešit, požádal nuncius o napsání listu panovníka, který se vyjádřil pochvalně o Grodeckém.¹⁰²¹ Na konci té samé relace pak Delfino konstatoval, že Brus nesplňuje jednu z hlavních podmínek nezbytných pro úřad

¹⁰¹⁹ NBIII/6, s. 22-25 (č. 10b). Instrukce nejsou datovány.

¹⁰²⁰ “È passato a migliore vita il vescovo d'Olmuz, prelado di gran qualità et molto zelante della religione catholica, il che sarà di grandissimo danno alla Moravia per l'infinita buone opere che faceva in quel paese. Ho scritto una lettera al capitolo d'Olmuy, essortandolo a fare elezione conveniente al bisogno di quella chiesa et conforme a i sacri canoni et concilio di Trento. Staremo aspettando come si risolveranno.” *Ibid.*, s. 28 (č. 12).

¹⁰²¹ “Avanti hieri [list je datován 23. července] da un canonico venuto da Olmuz ho inteso che a li 16 del presente, essendo congregato il capitolo al numero di 19 per eleggere il vescovo et havendo fatti tre scrutatori secondo l'ordinario loro, venuti all'elezione dui hebbero un voto per uno, sette elessero il dottore Giovanni Grodetio scolastico et canonico d'Olmuz, et dieci l'arcivescovo di Praga per postulatione, che così chiamano, quando uno è eletto fuori del capitolo; et perché quelli ch'havevano eletto il Grodetio, pretendono che questa postulatione sia nulla, essendovi nel capitolo persone idonee, et per altre loro ragioni, sono restati molto confusi tra loro, et finalmente havevano risoluto d'aspettare la venuta dell'ill^{mo} legato; ma essendosi fermato appresso Cracovia per la morte del re, m'ha parso di operare con S. M^{ta} che scriva una lettera al sudetto capitolo essortandolo all'accordo et concordia, per ciò che se questa divisione va innanti, è gran pericolo che quella chiesa riceva qualche grandissimo danno per essere in mezzo de gl'heretici et ricca di forsi di 25000 taleri d'entrata, benchè habbi qualche debito fatto dal vescovo morto in servizio però della chiesa, havendo comprata una signoria per il vescovato, ma non ancora finita di pagare; et havendone lunedì fatto ufficio con S. M^{ta}, mi promise di scrivere una lettera in buona forma al capitolo – come ha fatto – essortandolo a buona elezione senza postulatione, essendo fra loro persone atte a questo carico, mostrando meco d'havere molta buona opinione del sudetto Grodetio et di desiderare che l'elezione cada in lui. In conformità dell'ufficio fatto da S. M^{ta} io ancora ho scritto di novo al capitolo et così staremo aspettando il frutto che faranno queste lettere.” *Ibid.*, s. 62-63 (č. 25).

biskupa olomouckého, a to sice, že je příliš mírný v postupu vůči heretikům, což vadí některým katolíkům. Těch je přitom na Moravě mnoho. Brus má navíc podagra. Nuncius vyjádřil i obavy, zda po smrti Bruse bude panovník spěchat s volbou nového arcibiskupa, neboť by tím ušetřil značnou sumu. Grodecký by pak pro změnu vadil některým kanovníkům, kteří měli jiný pohled na způsob života.¹⁰²²

Zdá se nicméně, že oněch sedm voličů Grodeckého požadovalo po nunciovi (rozumím-li dobře textu), aby nařídil těm, kteří volili Bruse, aby se své volby zřekli a volili spolu s nimi. Nuncius to odmítl, ale vyzval je, aby vyslali posla do Říma. V Olomouci prý čekali na Bruse, který měl jet do Vídně kvůli této olomoucké volbě.¹⁰²³ Císař postulaci pražského arcibiskupa odmítal, stejně jako důvody postulátorů, kteří tvrdili, že nechtějí zvolit cizince, neboť Gorecký

¹⁰²² *“In questo negotio di Olmuz si ha da considerare come V. S. Illma deve sapere, che la Moravia è una provincia, nella quale vi è ogni sorte de sette, et si può chiamare seminario delli heretici, et però saria necessario che vi fusse un vescovo dotto, buono et exemplare, ma ancora zeloso della religione catholica et atto più ad affaticarsi in servizio della chiesa et che voglia et possa seguitare li fondamenti posti dal vescovo morto. Lo arcivescovo di Praga voglio credere che habbia le prime tre conditioni, ma, per quello che s’intende, procede con li heretici con tanta connivenza che pare che li catholici non restino molto satisfatti, et poi è così stroppiato della podagra et altri mali che non si può muovere, onde con difficoltà può attendere alle audienze, benchè habbi molto manco da fare che non haveria in Olmuz. Vi si aggiunge poi, che essendo questo arcivescovato nuovo et mantendendosi delle provisioni che gli furono assegnate dallo imperator Ferdinando, quando l’arcivescovo di Praga fusse transferito, si potria forse stare qualche tempo senza successore, perché, se non potemo haverlo in Vienna, che vaca già da tanti anni, dal quale non ne torna alcuna utilità a S. M^{ta} Ces., si può dubitare che in Praga siamo per havere molto maggiore difficoltà, dovendosi cavare dalla borsa propria la provisione di esso arcivescovo di Praga, che importa per quanto intendo 5 o 6000 fiorini. Et per questa cagione alcuni dubitano che lo imperator dopo la morte di questo non ne sia per eleggere altro, et alcuni, che S. M^{ta} Ces. sotto mano lo favorisca per liberarsi da questa spesa. Il Grodetio all’incontro ha havute le sopradette conditioni, ma, per essere un poco severo et inclinato a seguitare le vestigie del vescovo morto, non è così grato alli suoi concanonici, li quali vorriano vivere a modo loro se non quanto alla fede, almeno alli costumi.” Ibid., s. 65-66.*

¹⁰²³ *“Per altre mie scrissi a V. S. Illma quello ch’era occorso circa l’elettione del vescovo d’Olmuz, et le lettere ch’io havevo scritte et fatte scrivere da S. M^{ta} al capitolo, essortandolo alla concordia, dalle quali non essendo seguito alcun buon frutto, quei sette canonici, che hanno fatta l’elettione, per huomo espresso venuto qui domenica, m’hanno con grande instantia ricercato ch’io volessi comandare a quelli della parte adversa che dovessero rimoversi dalla postulatione et unirsi con loro et concorrere nella medesima elettione. Il che a me non ha parso di fare, et ho risposto che queste confirmationi d’elettione sono riservae a N. S. Et però consigliavo a mandare quanto prima un huomo a Roma, perché S. S^{ts} non haverebbe mancato loro di giustitia et presta espeditione, la quale veramente ú necessarissima in questo negotio, essendo quella chiesa per le ragioni altre volte scritte in grandissimo pericolo di ricevere qualche notevole danno, se non è in breve proveduta di pastore. Mi scrivono anco che aspettavano in Olmuz l’arcivescovo di Praga postulato, il quale poi ha da venire a questa corte, si dice per trattare di questo negotio con S. M^{ta}. Dalla parte adversa fin hora non ho avuta alcuna informazione in questa materia.” Ibid., s. 70-71 (č. 27). Relace je datována 30. července 1572.*

pocházel ze Slezska.¹⁰²⁴ Brus skutečně přijel do Vídně. Rozhodně vyloučil, že by jeho postulace byla záměrem a nikdy by svou arcidiecézi neopustil. Byl si vědom, že nemůže konat jinak než jak rozhodne papež. Delfino mu jasně vyjádřil svůj názor, především rizika spojená s touto neshodou v rámci kapituly. Jediné řešení, které vyjádřil i před zástupci postulantů, bylo, aby obě strany poslaly své představitele spolu s dokumenty do Říma. Vyzval ale také Bruse, aby zkusil přesvědčit postulátory, aby se pokusili se spornou stranou dohodnout. Commendone mezitím ale prý svěřil celou záležitost vratislavskému biskupu Jeronými Rozrażewskimu, ale zřejmě se u něj pouze nechal informovat.¹⁰²⁵ Podle císaře by nejlepším řešením byla nová volba.¹⁰²⁶

Gallio nuncia za jeho postup pochválil. O něco později explicitně potvrdil i správné řešení s postoupením celé kauzy Římu.¹⁰²⁷ Dá se říci, že nuncius i panovník se snažili přesvědčit postulátory o tom, že jejich volba není podle práva. Maxmilián dokonce přesvědčil Brusa, aby se postulace vzdal.¹⁰²⁸ Dopisem Vratislava z Pernštejna se nuncius dozvěděl, že Grodecký měl být nakonec zvolen celou kapitulou, což, pokud by se to potvrdilo, by bylo pro olomouckou církev skvělou zprávou.¹⁰²⁹ K Delfinově radosti tomu tak skutečně bylo.¹⁰³⁰ Spokojeni s

¹⁰²⁴ “*Non restai ancora di ricordarle di novo il pericolo, nel quale si trova la chiesa d'Olmuz per la disunione di canonici, et ch'io havevo inteso, che'l Rev^{mo} arcivescovo di Praga si trovava in quella città dicendo di volere difendere le ragioni sue, et perché io dubitavo, che potesse avere qualche difficoltà a Roma, non potendo un vescovo et tanto meno un'arcivescovo lasciare la sua chiesa et acquistare regione in un'altra senza consenso et dispensa di S. Sta, però io credevo, che dovendo esso arcivescovo venire in questa città, S.M^{ia} haverebbe potuto con una parola sola provvedere a tutti gl'inconvenienti, che potrebbono nascere da questa discordia et tanto più intendendosi che tutta la speranza di detto arcivescovo era nel favore della Mª S., et ch'io non dicevo questo, perché non reputassi il prefato arcivescovo dignissimo d'ogni honore et ch'io non gli desiderasse ogni bene, havendolo conosciuto nel concilio di Trento per prelado d'honoratissime qualità et conditioni, né facevo seco quest'ufficio per il beneficio solamente di questa chiesa d'Olmuz, ma ancora per il regno di Bohemia, il quale ha grandissimo bisogno, come la M^a sapeva molto meglio di me, di non essere abbandonato da questo prelado. A le quali cose rispose S. M^{ia} che non le piaceva questa postulatione et che haverebbe detto al medesimo arcivescovo, come fusse venuto qui, che haveva torto notrire questa discordia in questa chiesa et che doverebbe attendere alla sua, et che quel giorno medesimo haveva havuta una suplica da i postulanti, nella quale la ricercano, che non voglia lasciar andare questo vescovato in mano di forestieri, che così chiamano Grodetio, perché non è nato in Moravia, ma in Silesia dieci miglia lontano da i confini di Moravia, dove si parla la medesima lingua et è sotto l'istesso principe; della quale oppositione S. M^{ia} mostra di non tenerne conto alcuno, anzi m'ha detto gran bene del Grodetio dicendo che desiderava ch'esso avesse il vescovato.” *Ibid.*, s. 78-79 (č. 30). Datováno 1. srpna.*

¹⁰²⁵ *Ibid.*, s. 84-86 (č. 32). List je datován 7. srpna; *Ibid.*, s. 109 (č. 43). Datováno 30. srpna.

¹⁰²⁶ *Ibid.*, s. 95 (č. 35). Delfino o rozhovoru s Maxmiliánem na toto psal v relaci datované 13. srpna.

¹⁰²⁷ *Ibid.*, s. 97 (č. 36). Datováno 16. srpna; *Ibid.*, s. 109 (č. 43). Datováno 30. srpna.

¹⁰²⁸ *Ibid.*, s. 101 (č. 38). List je datován 19. srpna.

¹⁰²⁹ *Ibid.*, s. 108 (č. 42). Datováno 27. srpna.

¹⁰³⁰ *Ibid.*, s. 116 (č. 45). Datováno 3. září.

tím byli i v Římě. Galli nicméně nemohl vyhovět požadavku na zlehčení konfirmačního poplatku.¹⁰³¹ Grodecký byl nakonec coby olomoucký biskup skutečně potvrzen.

Další informací, týkající se tentokrát Čech, nalezneme v Delfinově listu z 3. října 1572. Obdržel totiž od arcibiskupa pražského žádost konzistoře pod obojí, která se zdála být ochotná navrátit se k poslušnosti Svatému stolci, přičemž bylo zjevné spojení s potřebou svěcení kandidátů kněžství pod obojí. Delfino ale jasně potvrdil, že je třeba přísahat na vše, co obsahuje vyznání víry Tridentského koncilu. Nebyl si také jistý, zda má Brus fakultu dispenzovat v případě iregularit vycházejících *ex crimine haeresis*. Každopádně ale zdůraznil, že intence pod obojí má být dobrá a nemá jít o snahu o nějaký podvod. Delfinovi se celkově zdálo, že je dobrá naděje na návrat husitů do lůna katolické církve. Protože se předpokládala za dva až tři měsíce cesta do Prahy, dá vědět více, až bude na místě.¹⁰³² Gallio v odpovědi na tuto záležitost také zdůraznil, že je třeba jasně

¹⁰³¹ “È piaciuto grandemente a N. S., che il capitolo d’Olmuz, lasciate le dissensioni da parte, sia concorso tutto ne la eletione del Grodetio, poi che s’intende esser di quelle qualità, che ricerca un tal luogo, per il che S. Sta lo favorirà volentieri. Ma quanto a fargli gratia ne la speditione, V. S. sa, che questo non tocca a S. Sta dovendosi parte di quei denari al sacro collegio, et parte a gli officiali, a quali S. B^{ne} non deve levar i suoi emolumenti, che hanno con titolo oneroso. Oltra che essendo quella chiesa buona et opulenta, non ha da gravarsi l’eletto di soddisfare al debito suo verso la Sede Apostolica in questa parte. Et con tutto ciò V. S. doverà dargli buone parole mostrando che S. Sta gli darà in ciò quel favore che sarà possibile.” Gallio následně upozornil, že ti, kteří nemají potvrzení od Svatého stolce, ale prakticky ve svých funkcích působí, jednají proti kanonickému právu a nacházejí se ve smrtelném hříchu. *Ibid.* s. 137 (č. 55). List je datován 20. září 1572.

¹⁰³² „Havendomi scritto mons. Arcivescovo di Praga quello che la S. V. Illma et Rev^{ma} vedrà per l’inclusa copia, io li ho risposto, che essendo necessario alla salute del christiano, il credere tutto quello che si contiene nella forma del giuramento del sacro concilio di Trento, non si poteva a modo alcuno lasciarne pur una minima parte, perchè qui uno deficit, factus est omnium reus. Et però volendo essi concistoriali tornare all’obedienza della Sede Apostolica veramente et non fintamente dovevano prima abiurare tutte le heresie, et poi distintamente far professione di quella fede, che crede la S. C. R. Et perchè io non sapevo, se la S. S. Rev^{ma} haveva facoltà di dispensare super irregularitate proveniente ex crimine haeresis, io l’avvertii, che non havendola, dovesse scrivere a S. Sta la quale io speravo, che la haverebbe facilmente conceduta, pur che questa riduzione si faccia da loro sinceramente et cum effectum, et che non vi sia qualche fraude o inganno, che cerchino queste ordinationi per tornare poi a fare peggio, che prima. Et però gli ricordavo ad aprire molto ben gl’occhi, essortandolo poi ad affaticarsi nella vigna del Signore con quella cura et zelo, che si conviene, a chi ha carico così principale, come tiene la S. S. Rev^{ma} in tutto un regno, offerendomele etc. Starmo aspettando quello che succederà.

Ho inteso nel principio, ch’io venni qui, che la riduzione di questi hussiti non sarebbe disperata, se vi si fusse atteso et forse se ancora vi s’attendesse, per ciò che discordando essi in tre capi principali, cioè nell’obedienza di S. Sta, nella comunione sub utraque spetie et nella comunione dei fanciulli. L’ultimo non s’osserva da molti, il secondo è concesso et nel primo promettono molti di voler’ essere obedienti all’arcivescovo per mezzo del quale si potrebbero ridurre alla obedienza.

Se andremo a Praga fra dui o tre mesi come si ragiona, allora ne potrò scrivere qualche cosa con maggior fondamento, tra tanto essortarò l’arcivescovo a non mancare del debito

odlišit návrat do katolické církve a případné svěcení. V prvním případě se má postupovat s laskavostí, ale před rozhodnutím udělit svátost kněžství je třeba zjistit, má-li kandidát požadované předpoklady.¹⁰³³

Jiná záležitost, kterou se Delfino musel zabývat, se týkala města Brna. Gallio napsal 15. prosince 1572 nunciovní list, v němž ho informoval o žádosti Grodeckého. Týkala se dvou konventů dominikánek v Brně. Vzhledem k nízkému počtu řeholnic a skutečnosti, že jejich život nebyl právě příkladný, prosil Grodecký o to, aby se tyto dvě komunity mohly sloučit, resp. aby zůstala pouze ta u sv. Anny. Budova druhé by poté mohla sloužit coby noviciát Tovaryšstva Ježíšova.¹⁰³⁴ Delfino pověřil získáním informací jednoho kanovníka a jednoho opata, oba dva z Moravy. Výsledek jejich zkoumání zaslal do Říma.¹⁰³⁵

Delfino byl rovněž nucen konstatovat velmi špatný zdravotní stav Maxmiliána. Na počátku ledna roku 1573 tak např. psal Delfino Gallimu, že panovník už půl roku v podstatě nemůže chodit a má celou řadu zdravotních problémů.¹⁰³⁶ I z toho důvodu zahájili český zemský sněm, který začal své zasedání 28. ledna, Rudolf (který byl poměrně čerstvě korunovaným uherským králem) spolu s Arnoštem.¹⁰³⁷ Podle nunciových informací měla být jednání jednoduchá a mělo jít především o schválení berní. Očekával také, že sněm zvolí krále a požádá následně císaře o to, aby došlo ke korunovaci.¹⁰³⁸ Přece jen se ale před jejich odjezdem za nimi zastavil a povzbudil je, že i když se nemá jednat o věcech náboženství, mají být v podstatě příkladem ostatním. Oba bratři s tím souhlasili. Delfino napsal rovněž Brusovi, aby dával pozor, aby se nekatolíci nepokusili o zavedení nějakých novot.¹⁰³⁹ Stojí

suo, risacaldandolo quanto più sarà possibile.” Ibid., s. 153-154 (č. 62). Relace je datováno 3. října v Bratislavě. List Brusa je na s. 467.

¹⁰³³ *Ibid.*, s. 173-174 (č. 72). List je datován 25. října.

¹⁰³⁴ Prosba Grodeckého se nachází v *ibid.*, s. 485-486 (* 37). List, v němž Galli pověřil Delfina, aby se celou záležitostí zabýval, na s. 248 (č. 104).

¹⁰³⁵ *Ibid.*, s. 377 (č. 160). Datováno 18. března.

¹⁰³⁶ *Ibid.*, s. 275 (č. 114).

¹⁰³⁷ Ohledně uherské korunovace Rudolfa srv. Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*, s. 62-74.

¹⁰³⁸ *Ibid.*, s. 285 (č. 118). Datováno 10. ledna. Ve stejné relaci je řeč i o klášteře v Hlohovsku, který byl uzurpován nekatolickým „kapitánem“ a o jehož navrácení nuncius žádal císaře ve jménu vratslavského biskupa.

¹⁰³⁹ “*Dovendo andare il Ser^{mo} re d’Ungaria con il fratello alla dieta di Praga, come fece hieri mattina, per ritornarsene al principio di marzo, andai il giorno avanti a pigliare licenza dalle Loro Altezze et insieme le dissi che conoscendo il zelo, che hanno delle cose della religione catholica, tenevo per fermo, che l’ufficio, ch’io volevo fare seco fusse superfluo, et tanto più intendendo, che in questa dieta non s’haveva da trattare altro, che di alcune contributioni, non dimeno per non mancare al debito mio li supplicavo a voler havere l’occhio a questo negotio. Et se non possono per hora fare alcun giovamento a i catholici, che almeno non lascino fare loro pregiudicio, essortandoli a continovare in quella religione, nella quale suoi Ser^{mi} progenitori erano stati così celebri etc. Le Loro Altezze dopo havermi ringratiato di*

za to připomenout, že Svatý stolec byl rovněž zapojen do snah Arnošta o získání polské koruny (nebo se tak alespoň snažil před Habsburky tvářit).

Na českém sněmu na počátku roku 1573 pak opravdu o náboženství v podstatě nebyla větší zmínka, o čemž poté nuncius opět informoval do Říma.¹⁰⁴⁰ Po skončení sněmu se však podle zprávy od Bruse pod obojí měli obrátit na Rudolfa s prosbou, aby arcibiskup mohl světit jejich kandidáty ke kněžství. Delfino připomněl v listu, že by to bylo možné jedině při splnění podmínek ze strany kurie a že císař je s tím srozuměn. S oběma bratry ale prý o tom bude hovořit, až přijedou zpět do Vídně.¹⁰⁴¹ Celkově sněm končil až nezvykle pokojně. Rudolf na něm získal důležitou, byť ne přehnaně náročnou zkušenost s významnějším jednáním s českou stavovskou obcí.¹⁰⁴²

O tomto setkání poslal zprávu v listě datovaném 11. března 1573. Podle svých slov jasně vyzval oba bratry, aby se nesnažili žádost pod obojí nějakým způsobem podpořit. Jedná se totiž ve skutečnosti většinou o luterány a kalvinisty, kteří se za pod obojí jen vydávají. Ostatně i husité, i když jsou katolíkům zřejmě blíže než ostatní heretici, nejsou součástí církve. Rudolf i Arnošt dali najevo, že jim jde o zachování katolické víry a a žádost hned skrze sekretáře předali císaři. Pokud by se ten k tomu chtěl nějak vyjádřit, nuncius mu odpoví.¹⁰⁴³ Gallio psal 21. března

questo ufficio ch'io havevo fatto seco, mi risposero, che non havevano commissione di trattare nè lasciar proporre cosa alcuna pertinente alla religione, et che non mancaranno di mostrarsi in ogni occasione quei principi catholici che sono et figliuoli obedientissimi di quella Santa Sede. Ho scritto anco al Rev^{mo} arcivescovo di Praga acciochè stia avvertito, ch'gl'hussiti overo altri heretici non facessero alcuna innovatione, come credo non faranno.” Ibid., s. 302-303 (č. 126). Datováno 21. ledna 1573. Gallio nuncia pro tento postup chválil, stejně jako mladé Habsburky pro jejich postoj. Ibid., s. 324 (č. 136). Datováno 7. února.

¹⁰⁴⁰ Ibid., s. 337 (č. 141). Datováno 11. února.

¹⁰⁴¹ *“Alli giorni passati feci ufficio con l'arcivescovo di Praga, acciochè stesse avvertito che non si facesse alcuna innovatione nella dieta in pregiudicio della religione. Hora esso m'ha scritto che essendosi finita detta dieta senza che in essa si sia trattato di questa materia, gl'hussiti hanno presentata una supplica al Ser^{mo} re d'Ungaria pregandolo a voler far ufficio con S. M^{ta} Ces. perchè li conceda facoltà di poter ordinare i loro sacerdoti, come la vedrà per l'inserta copia [nedochovala se, pozn. aut.], alla quale non mi scrive che habbi dato altra risposta. Al tempo della felice memoria di Pio V l'imperatore fece ufficio con S. Sta acciochè si trovasse qualche rimedio a questo inconveniente che seuiva in quel regno che, mancando i sacerdoti hussiti in luogo loro subentravano i lutherani o altri heretici, et essendo stato mostrato da me a S. M^{ta} che N. S. non poteva nè doveva comandare nè permettere che alcun prelato catholico li ordinasse, se prima non abiuravano le loro heresie, S. M^{ta} mostrò di restarne contenta et quieta. Hora alla venuta di questi Ser^{mi} principi, che sarà fra quattro o cinque giorni, io ne parlerò seco, et se farà bisogno nco con S. M^{ta} rinovando gl'uffici convenienti.” Ibid., s. 364-365 (č. 152). Datováno 7. března.*

¹⁰⁴² Srv. Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*, s. 75-88.

¹⁰⁴³ *“Domenica [8. března] ritornorno di Praga i Ser^{mi} principi, i quali visitai il girone seguente, et dopo le debite ceremonie entra a parlare della supplica presentata loro da gl'hussiti, essortandoli a volere non solamente aiutarli appresso S. M^{ta}, ma più tosto a procurare che non siano in modo alcuno essauditi come seguì anco l'anno passato, quando che con tanta*

Delfinovi, že se má v otázce svěcení pod obojí stavět podle toho, jak bylo ustanoveno během pontifikátu Pia V.¹⁰⁴⁴

Gallio rovněž informoval Delfina o vzniku kongregace „Německa“, která se měla zabývat záležitostmi, které se týkaly náboženství a ničím jiným. Může tedy uklidnit ty, kteří by měli jakékoli obavy.¹⁰⁴⁵ Hlavní pozornost ale byla v dalších měsících věnována především volbě Jindřicha z Valois polským králem, která vzbudila u Habsburků podezření, jaká byla reálná politika Svatého stolce v tomto ohledu.

Nuncius řešil také žádost Bruse, aby u císaře řešil *disturbi* ze strany pod obojí. Maxmilián se vyjádřil, že se tím bude zabývat, ale že bude nezbytná jeho přítomnost v království. Nyní (květen 1573) je prý především třeba zajistit bezpečí před Osmany.¹⁰⁴⁶ Velice stručné pak bylo oznámení, že Delfino udělil

istanza fecero la medesima dimanda, il che io speravo che loro intervenirebbe[ro] anco al presente. Et perchè in favore di questi hussiti si dice che sono poco lontani da i catholici, id est più vicini che alcun'altra sorte di heretici, et acciochè non divenghino peggiori, è bene favorirli et mantenerli con speranza che un giorno habbino da ridursi a fatto alla buona via, perchè minus malum habet rationem boni, mostrai a Loro Altezze che questa prorpositione in questo caso non era vera. Non enim sunt facienda mala ut eveniant bona; et però se bene era manco male essere hussita che calvinista, nondimeno essendo l'uno et l'altro heretico et fuori della chiesa, non potevano i prelati ecclesiastici comunicare loro alcun sacramento, se prima veramente non ritornavano alla madre et per qualche tempo con sincerità continuavano nella vera religione. Oltrechè anco non sono puri hussiti, ma sotto questo nome et setta come concessa in quel regno, la maggior parte calvinisiti et lutherani, il che si conosce chiaramente, perchè se fussero così vicini a catholici come dicono et mostrano di farne professione, per deffetto et mancamento de loro sacerdoti chiamarebbono più tosto i catholici che gl'heretici, et pur si vede ordinariamente il contrario. Queste et molte altre cose in questo proposito mi parse di dover dire alle Loro Altezze, sapendo che da alcuni che fanno professione di catholici sotto questo pretesto della quiete publica sono in qualche parte favoriti. Alle quali mi risposero che non haverebbono mancato in quello che havessero potuto per la conservatione et accrescimento della religione catholica, ma che circa questa supplica che fu presentata loro nel fine della dieta, non havevano da fare altro ufficio, havendolo subito data al segretario che la mandasse (come haveva fatto) a S. M^à Ces., dalla quale, se mi sarà detta cosa alcuna, le risponderò come di sopra, et non me ne parlando, crederò che sia bene per hora non ne far moto; tra tanto V. S. Illma mi potrà commandare, se la vorrà, ch'io ne facci altro ufficio.” V následujícím odstavci informoval o vyslání poselstva českých stavů do Polska, které mělo usnadnit kandidaturu Arnošta tím, že prokáže, že zemské úřady nejsou v Čechách v rukou cizinců. *Ibid.*, s. 369-370 (č. 156). Datováno 11. března.

¹⁰⁴⁴ *Ibid.*, s. 378-379 (č. 161). Též s. 384 (č. 163) z 28. března.

¹⁰⁴⁵ “N. S. desiderando di conservare quelle poche reliquie che Dio si ha riservate in quella provincia [tj. Germania] et accrescerle ancora se si può, non havendo più che tanta cognitione de le cose di quei paesi, pensò esser bene di deputar una congregazione di alcuni cardinali periti de le cose di là, i quali dovessero ascoltar le petitioni di chi ha ricorso a questa Santa Sede nei negotii che toccano a le chiese et a la religion catholica per darvi quel rimedio che fusse conveniente. Però non bisogna che altri si pigli sospetto nè gelosia, per ciò che in essa non si tratta d'altro, come ho detto, che di cose pertinenti a la religione et al servitio di Dio, senza alcuna cogitatione nè d'arme nè di pratiche alcune violente, le quali non sono nec hius temporis, nè secondo l'intentione et forze di S. S^à.” *Ibid.*, s. 366 (č. 153). Datováno 7. března.

¹⁰⁴⁶ *NBIII/7*, s. 49 (č. 19). Datováno 27. května 1573.

biskupské svěcení olomouckému biskupu Janu Grodeckému.¹⁰⁴⁷ Gallio pak pro změnu informoval nuncia o komunikaci mezi císařem a Svatým stolcem, o níž mu již psal v předchozí zprávě, ohledně výše zmíněné žádosti ze strany pod obojí a že byl odeslán list pražskému arcibiskupu, aby řekl svůj názor. Delfino měl předat císaři breve a informovat ho, že se jedná o důležitou záležitost a je proto třeba postupovat obezřetně. Papež rozhodne o dalším postupu na základě zprávy od Bruse.¹⁰⁴⁸ Nuncius při jedné z audiencí skutečně breve předal a vyslechl císařův pohled. Maxmilián opakoval, jak je nebezpečné, nemají-li pod obojí, kteří jsou katolíkům relativně blízko, své kněze a zvou pak luteránské nebo kalvinistické duchovní. Nuncius se vyjádřil skepticky, ve stejném duchu, jako dříve. Vyzval k tomu vyčkat odpovědi arcibiskupa, na jejímž základě Svatý otec rozhodne, s čímž Maxmilián souhlasil.¹⁰⁴⁹ Gallio souhlasil i s tím řešit významněji celou věc až poté, co panovník bude v Čechách, což mělo být brzo. Nejdříve se ale mají kališníci zřící rozdílů v ritech a v pojetí svátosti oltářní.¹⁰⁵⁰

V jiném listě pak naznačil, že by bylo vhodné začít se zabývat nástupnictvím v říši, kde se zdál Svatý stolec podporovat jasně kandidaturu Habsburka.¹⁰⁵¹

Pro země Koruny české byla nepochybně významné podstatné zvýšení kapacity Collegia Germanika, o kterém Gallio informoval Delfina v listě z 9. srpna 1573. Měl mimo jiné zpravit o této záležitosti i císaře, přičemž to mělo být důkazem

¹⁰⁴⁷ *Ibid.*, s. 63 (č. 25). Datováno 11. června.

¹⁰⁴⁸ *Ibid.*, s. 78-79 (č. 32). List je datován 21. června.

¹⁰⁴⁹ “[Poté, co předal nuncius breve a informace] *S. M. mi replicò che s’era mossa a fare quest’ufficio con S. B. per beneficio di quel regno, perché estinguendosi i sacerdoti di questi sub utraque, che così li chiama, i quali sono più vicini a’ catholici che alcun’altra setta et inimicissimi degl’altri heretici, essi chiamavano ministri lutherani o calvinisti, di quali già quel paese comincia a haverne gran copia.*

Io le risposi che cattivo segno era d’essere vicini a’ catholici et inimici degl’altri heretici, poichè si volevano più tosto servire dei ministri loro, che non hanno ordine alcuno, che dei nostri, ordinati secondo i sacri canoni, il che mostrava espressamente la malitia loro; onde io dubitavo grandemente che s’haverà gran difficoltà a trovar modo di satisfarli, non si potendo conceder loro alcuna gratia, se veramente et senza fraude non vengono al gremio della chiesa, con tutto ciò, che bisognava aspettare la sudetta risposta dell’arcivescovo, la qual havuta, N. S. con la prudenza sua potrà forse trovare alcun mezzo, che hora io non veggo aggiungendole che di questo io assicuravo ben S. M. che S. B. non mancherà di darle ogni sorte di satisfattione in tutto quello che potrà, salvo l’onore et la coscienza sua. Del cche mostrandosi S. M. in parte satisfatta, disse che aspetterebbe questa resolutione.” *Ibid.*, s. 98-99 (č. 41). Datováno 6. července.

¹⁰⁵⁰ *Ibid.*, s. 191 (č. 83). Datováno 3. října.

¹⁰⁵¹ “*Et forse saria tempo di pensar a la successione del figliolo in l’imperio et non aspettare che gli emuli et competitori piglino maggior campo et ardire di quel che hanno sin adesso, che pur ne hanno troppo, et ogni dì vanno crescendo. In che V. S. offerirà du nuovo a S. M. tutta l’opera et autorità di N. S.*” *Ibid.*, s. 81 (č. 32). Datováno 21. června. Nuncius byl poměrně skeptický, že by císař chtěl otázku volby římského krále v této situaci řešit. Pokusí se však o to při vhodné příležitosti. *Ibid.*, s. 91 (č. 37). Datováno 2. července.

otcovské péče papeže o tyto země. V zásadě se měl ale také postarat o to, aby nějaké studenty našel, podobně jako papežští vyslanci Portia a Gropper, kteří působili v „Německu“.¹⁰⁵² Nuncius sice vyjádřil z tohoto počínu radost, ale podotýkal, že vzhledem k množství kněží, kteří by byli potřeba, by i z finančního hlediska bylo mnohem výhodnější založit obdobný seminář za Alpami. Studenti by získali stejné vzdělání jako v Římě a ještě k tomu by se více sžili s prostředím, ve kterém by reálně působili. Navíc by takto byla starost papeže o výchovu mnohem více na očích, což by mohlo vést mnohé k tomu, aby ho napodobili, podobně jako již koná třeba Vratislav z Pernštejna, který v Olomouci vydržuje 12 studentů. Upozornil i na fakt, že římské klima způsobilo u mnohých nemoci.¹⁰⁵³

V listu z 13. srpna nuncius prostředkoval žádost Maxmiliána, aby papež uděloval, pokud to bude možné, moravská a slezská církevní beneficia nikoli cizincům, ale domácím. Neznalost jazyka je totiž následně problémem v pastoraci. Navíc to demotivuje domácí, aby se dali touto cestou.¹⁰⁵⁴ V Římě s tímto postřehem souhlasili a Galli vyzval nuncia, aby nechal panovník sepsat seznam těch, kteří by pro daná beneficia byli vhodní.¹⁰⁵⁵ Maxmilián za to skrze nuncia

¹⁰⁵² “*Non volendo la santità di N. S. lasciar cosa alcuna adietro, con la quale pensi di aiutar la fede et religion catholica ne le parti di Germania et beneficar quanto più quella nobilissima natione, ha risoluto di accrescer il seminario germanico di Roma, da 25 figliuoli che hora vi sono in circa, sin al numero di cento, li quali S. S. farà nutrire et instituir del suo, et per più sicurezza, dovendosi fra una nova erectione di collegio con questa [dona]tione li assegnerà dote certa et stabile da 30 000 scudi d'entrata l'anno. Onde, essendosi a questo effetto formati certi capitoli sopra quello che de [...] giovani hanno da osservare entrando dentre, [do]manda a V. S. copia con questa, acciò che doverà lei ancora opera costì di mandar qualche figliuoli, che siano di buona indole et atti a far re[...], possa mostrar loro et a li padri con qual lege hanno a [...] et, quelli che V. S. haverà a mandare, potrà procurare che vengono quanto più presto, acciò si trovino a le prime lettioni del mese d'ottobre. Certifico [che] saranno ben trattati et [ist]ruti con ogni diligenza. Di questa buona, santa opera di S. B. V. S. con ed[ucatione] potrà dar notitia a la M. S., acciò che con l'animo paterno che N. S. tiene verso quella natione...*” *Ibid.*, s. 137 (č. 59).

¹⁰⁵³ *Ibid.*, s. 153-155 (č. 68). Datováno 27. srpna. Následně se ptal i na některé praktické informace, včetně toho, zda se má počítat i s mladíky z Čech, Moravy, Slezska a Lužice.

¹⁰⁵⁴ “*A li giorni passati l'imperatore mi disse che, havendo S. S. l'alternativa della collatione dei beneficij in Silesia et Moravia, come anco nell'altre parti, et conferendoli per il più a persone forastiere con grandissimo pregiudicio et danno della religione catholica, per ciò che, non havendo essi la lingua, non potevano amministrare in sacramenti, né meno predicare, come sarebbe necessario in questi tempi, oltre che, vedendo quelli del paese che tutti i beneficij si danno ad esterni, non havendo essi il modo di poter andare alla corte di Roma, si mettevano in disperatione di poter ottenere cosa alcuna, per il che si resolvevano d'attendere ad altro essercitio, et a questo modo andava mancando la devotione verso la religione, mi pregava che con ogni efficitia io volessi supplicare N. S. ad havere consideratione a questi inconvenienti et per l'avvenire provvedere a quelli che potessero giovare, di che esso ancora disse che non haverebbe scritto a S. B.; circa che V. S. I. mi potrà far sapere quello che haverò da rispondergli, non mi occorendo in questa parte dirle altro, se non che S. M. mostra di desiderare grandemente questa gratia da S. S.*” *Ibid.*, s. 139 (č. 60).

¹⁰⁵⁵ “*quanto a quello che la maestà de l'imperatore [ha] detto dei beneficij de la Slesia et*

poděkoval a přislíbil vypracování seznamu.¹⁰⁵⁶ Státní sekretář odpověděl, že návrhy nuncia budou projednány. Mladíci, které již navrhl, má do Říma vyslat. Má rovněž zaopatřit na cestu ty, kteří by si to nemohli dovolit. Potvrdil rovněž, že kandidáti ze zemí Koruny české patří rovněž mezi ty, pro které bylo Germanikum zřízeno.¹⁰⁵⁷

Papež se návrhy Delfina ohledně formace za Alpami opravdu zabýval. Nezměnil sice svůj původní plán na obnovení Germanika, ale souhlasil s tím, aby se někteří mladíci vzdělávali přímo ve svých zemích. Gallio také podotkl, aby se nuncius snažil získat mezi studenty šlechtice. Ti by se totiž mohli stát členy významných kapitul a budou tak mít možnost vydat větší plody.¹⁰⁵⁸ Delfino i nadále navrhoval zřízení semináře, konkrétně ve Vídni, přičemž chtěl, aby v něm mimo mladíků pocházejících z „Německa“ a z Čech mohli studovat i ti pocházející z Uherska.¹⁰⁵⁹ V následné korespondenci dále Delfino navrhoval, aby se studenti umístili do koleje jezuitů, což by přineslo nižší náklady. Otcové Tovaryšstva se k tomu už navíc vyjádřili souhlasně. Hlavním starost by pak příslušela nunciovi, pokud by chyběl, pak provinciálovi jezuitů.¹⁰⁶⁰ Výsledkem skutečně bylo vybudování semináře ve Vídni, který je tak do značné míry Delfinovou zásluhou.

Nuncius řešil i řadu různých stížností a problémů, které svěřoval panovníkovi. Sám psal, že je v relacích ani nezmiňuje, aby Gallia nezahlecoval textem. Příkladem může být žádost Maxmiliánovi, aby se zastal vřatislavské kapituly,

Moravia, dice che non sa di haverne conferito pur uno [suo] ad hora, in tempo del suo pontificato, né a forestieri né ad altri, et che molto volentieri li co[n]tenta, venendo l'occasione, a persone del paesi, co[me] la S.] M. ricerca et desidera, essendo anco mo[l]to conforme a l'intensione di S. B. per tut[io], non che per quelli ove è di ciò maggior bisogno, [di] far cosa grata a la M. S. Et per offi[cio] meglio questo pensiero, N. S. havrà caro c[he] la M. S. facci far una lista di quelli che in de[tte] provincie saranno giudicati atti et meritevole d'haver beneficii et si mandi qua, che si consigna a m. datario con ordine di conferir tutti li beneficii che vacheranno di mano in mano a quelli che in essa lista saranno descritti per commissione de la M. S. et non ad altri. Però V. S. esporrà tutto questo a S. M. con procurar che si dia l'ordine opportuno dal conto suo, che di qua non si mancherà di quanto è detto.”
Ibid., s. 159 (č. 70). Datováno 29. srpna.

¹⁰⁵⁶ *Ibid.*, s. 179 (č. 79). List je datován 21. září.

¹⁰⁵⁷ “N. S. ha havuti cari gli avvertimenti di V. S. circa l'erectione del collegio germanico et, parendoli degni di consideratione, vi penserà sopra. Intanto V. S. non lascerà d'inviar qua quei quattro giovani de' quali ha mandati la lista et, se altri ne saranno proposti de la qualità che si ricercano, facendo dar quel viatico a le poveri che a V. S. parerà honesto, che qui si farà rimborsar subito. Il collegio si fa per la Germania et per le regioni settentrionali circonvicine, massime infetti di heresie, et però vi si comprendono la Bohemia, Moravia, Slesia et Lusatia nominate da V. S. et essendone proposti di quei paesi li potrà accettare.”
Ibid., s. 177-178 (č. 77). Datováno 19. září.

¹⁰⁵⁸ *Ibid.*, s. 190-191 (č. 83). Datováno 3. října.

¹⁰⁵⁹ *Ibid.*, s. 205-206 (č. 90). Datováno 13. října.

¹⁰⁶⁰ *Ibid.*, s. 257 (č. 116). Datováno 27. listopadu.

kteřá byla omezována nekatolíky ve své jurisdikci a požadavek Grodeckého, aby byl vyhnán jeden nekatolícký kazatel z Opavy.¹⁰⁶¹

Na začátku října 1573 obdržel Delfino z Říma zprávu, že mu byla udělena fakulta, po které už delší dobu toužil. Šlo o udělení povolení číst zakázané knihy. Gallio dodal, že ji má samozřejmě používat jen pro ty, kteří jsou ve víře pevní.¹⁰⁶²

Před nacházejícím českým sněmem, kde se doufalo i v účast císaře, měli do Vídně namířeno i Vilém z Rožmberka spolu s dalšími pány ze Slezska a z Moravy. Nuncius tato jednání, kde se jednalo o otázce nového českého krále, sledoval z dálky. Podle jeho informací nechtěli pánové za krále Rudolfa, neboť ten byl už králem v Uhrách a měli za to, že by nesídlil v zemi a ještě k tomu by berně sloužily k obraně Uher. Byli ale ochotní zvolit arcivévodu Arnošta. Nuncius měl za to, že k tomu Maxmilián nedá souhlas, protože vychází z předpokladu, že po stavovském povstání v roce 1547 není český trůn volitelný, ale dědičný.¹⁰⁶³ Při soukromém rozhovoru s Rožmberkem nunciovi jihočeský velmož potvrdil, že český král je volen a že o korunovaci s císařem nejednali, neboť ještě nebyla provedena volba. Není prý ani jednoduché volit prince, je-li stále naživu otec-král, byť prakticky se tak obvykle dělo. Nuncius vnímal, že stavové volbu chtějí provést v tuto chvíli jen neradi. Zdálo se mu, že Rožmberk není u Maxmiliána v přílišné přízni. Zřejmě i díky tomu, že diplomatické mise Rožmberka v Polsku v důsledku neúspěchu volby Arnošta, byla vnímána jako neúspěšná.¹⁰⁶⁴

Maxmilián na sněm opravdu nakonec nejel. Místo něj však měli jet jeho synové Rudolf a Arnošt, přičemž panovník vyslal i Adama z Ditrichštejna. Nuncius se s Ditrichštejnem zřejmě sešel a prosil ho, aby nedopustil aby se na pořad jednání dostalo něco, co by uškodilo katolícké církvi (*li pregai ad haver l'occhio che in*

¹⁰⁶¹ *Ibid.*, s. 182 (č. 79). Datováno 21. září.

¹⁰⁶² *Ibid.*, s. 192 (č. 84).

¹⁰⁶³ *Ibid.*, s. 234 (č. 105). Datováno 6. listopadu.

¹⁰⁶⁴ “*Il signor di Rosimberg, vicerè di Bohemia et principalissimo come V. S. I. sa in quel regno, mi ha confermato che il regno di Boemia ha libera elettione del suo re et che hora non si è trattato con S. M. cosa alcuna di coronatione, non si potendo anco trattarne, se prima non si fa la elettione, per la quale bisogna convocare tutto il regno, chce consiste di tre stati, cioè baroni, nobili et comunità, et che in questo non si ingeriscano altrimenti quelli di Slesia, Moravia, né Lusatia, et, sebene afferma che sempre sono stati soliti di eleggere i figliuoli dei loro re, pur dice anco che con difficoltà hanno sempre fatte queste elettioni, vivendo i padri. Da le quali parole et dal modo di dirle si vede chiaramente che malvolentieri vengono hora a questa elettione et coronatione. S'intende appresso che S. M. non sia molto soddisfatta del sudetto Rosimberg, et maxime dopo il negotio di Polonia, tanto che pare che da ogni parte si scoprino in quel regno mali humori, a li quali si spera che finalmente S. M. con la prudenza et patientia sua sia per rimediare.*” *Ibid.*, s. 244 (č. 111). Datováno 12. listopadu.

quel regno non sia innovata cosa alcuna in pregiudicio della religione catholica, il che m'ha promesso con ogni efficacia di fare). Ve stejném duchu se předtím bavil i s Rudolfem a s Arnoštem. Rudolf nicméně ze zdravotních důvodů do Prahy nedorazil. Podobně pak napsal list Antonínu Brusovi.¹⁰⁶⁵

Pro Habsburky nicméně tento sněm skončil do značné míry neúspěchem. Stavové požadovali přítomnost Maxmiliána, který se nicméně podle zpráv nuncia nacházel ve špatném zdravotním stavu. Pod obojí navíc patrně vznesli opět požadavek svčení svých kněžských kandidátů a aby nebyla povoleny jiné náboženské skupiny kromě pod jednou a pod obojí. Zdálo se, že císař, ale třeba i pán z Pernštejna jsou ochotní k tomu, aby k dohodě došlo. Nuncius chtěl nicméně spíše hrát o čas a nepřipouštěl, že by se dalo ustoupit.¹⁰⁶⁶

V listu datovaném 15. ledna 1574 Delfino informoval do Říma o smrti olomouckého biskupa Jana Grodeckého, který zesnul po delší nemoci 1. ledna. Litoval jeho odchodu nejen kvůli tomu, jakým byl, ale i kvůli tomu, že v kapitule nenacházel vhodné kandidáty. Napsal i proto kanovníkům list, v němž je vyzýval k jednotě a zjevně při vzpomínce na průběh minulé volby připomněl, že pokud nový kandidát nebude zvolen podle kanonického práva a v souladu s dekrety koncilu, nebude schválen Svatým stolcem. O podobné psaní pak poprosil i panovníka, který mu ho přislíbil.¹⁰⁶⁷ Jako pravděpodobného budoucího biskupa viděl nejprve Martina Gerstmana.¹⁰⁶⁸

Mezi kanovníky nicméně jednota rozhodně nepanovala. Podle Maxmiliána, se kterým nuncius hovořil, jde prý o důsledek vměšování pražského arcibiskupa, který měl prý na Olomouc pomýšlet. Brus měl dát prý také najevo, že jeho volba, resp. postulace, by byla milá panovníkovi, který to ale podle nuncia odmítal a byl

¹⁰⁶⁵ *Ibid.*, s. 301-302 (č. 135). Datováno 26. prosince.

¹⁰⁶⁶ *Ibid.*, s. 376-377 (č. 164). Datováno 20. února 1574.

¹⁰⁶⁷ “*Finalmente il povero vescovo d'Olmuz, dopo essere stato infermo più d'un anno, il primo di questo passò a migliore vita con grandissimo dispiacere di tutti i buoni di questi paesi, non tanto per la bontà et dottrina sua, quanto per il mancamento che si vede in quel capitolo di soggetti atti a tale carico. Subito havuto quest'avviso, che fu avanti hieri, io scrissi una mia al capitolo, essortandolo molto vivamente a concordia et a voler fare un'elezione conforme ai sacri canoni et al concilio tridentino, mostrandogli che, quando venisse a qualche stravagante elezione, non sarebbe confirmata da S. S. et che passarebbe con molta vergogna loro et danno di quella chiesa, et il medesimo ho procurato da S. M., la quale m'ha promesso di scrivere in buona forma.*” *Ibid.*, s. 332-333 (č. 147).

¹⁰⁶⁸ “*Qui si crede che sarà il Gerstmano, se bene non tiene la lingua bohemica; pur, oltre essere dottore molto catholico amato da S. M. et precettore dei serenissimi principi piccoli, ognuno tiene che in quel capitolo non vi sia migliore soggetto di lui.*” *Ibid.*, s. 339 (č. 150). Datováno 22. ledna 1574.

pro Gerstmana.¹⁰⁶⁹ Nejspíše ale vzniklo nějaké podezření, že se panovník příliš vměšuje do toho, kdo má být zvolen. Vyznívá to alespoň ze zprávy nuncia státnímu sekretáři datované 14. února. Došlo ale ke smíru.¹⁰⁷⁰ Kanovníci každopádně zvolili nakonec Tomáše Albína z Helfenburku.¹⁰⁷¹

Delfinovi neušla ani nespokojenost Maxmiliána se sňatkem mezi Vilémem z Rožmberka a Annou Marií Bádenskou, která se zdála ohrožovat plány Habsburků. Zmínil i údajnou neúctu české šlechty vůči arcivévodovi Arnoštovi, kterému neměla být věnována patřičná úcta. Měl za to, že polský král bude chtít využít situace, aby skrze Rožmberka vnesl rozkol mezi Habsburky a Wittelsbachy. Nuncius měl ale za to, že panuje shoda na tom, že situaci vyřeší až Maxmilián bude moci přijet do Čech. Panují prý ale obavy, aby s ohledem na *ragion di stato*

¹⁰⁶⁹ “*Et perché raccomandai a S. M. la chiesa d’Olmuz, intendendo che fra quei canonici vi era grandissima discordia, con pericolo che per i gran debiti, et massime per certe essecutioni estraordinarie che si fanno in quella provintia contra i debitori, che quella chiesa vadi in estrema rovina, S. M. mi rispose che tutto questo disordine procedeva dall’arcivescovo di Praga, che di nuovo v’attendeva et che pensava d’haverla in commenda, ritenedno anco l’arcivescovato; et quel che è peggio, disse, ha fatto intendere al capitolo che S. M. haverà caro che ‘l sia eletto; il che afferma essere falsissimo, come ha già scritto loro, essortandoli a fare una buona elezione senza venire a postulatione. Dalle quali parole si comprende chiaramente che non lo vorrebbe a modo alcuno et si vede che inclina al Gerstmano, havendomi detto che è buona persona; ma nelle sue lettere, scritte al capitolo, non ha nominato né lui, né altri.*” *Ibid.*, s. 358 (č. 157). Datováno 5. února 1574.

¹⁰⁷⁰ “*Nel negotio d’Olmuz s’è escusata [S. M.] meco che quelle parole, serio mandamus et che di necessità habbi la lingua bohema, non sono state poste nella lettera di sua commessione; et che non vuole impedire, ma aiutare la giurisdizione ecclesiastica et il medesimo ha detto in presenza mia ai tre canonici mandati dal capitolo, i quali partiranno dimani per Olmuz molto contenti, et io scrivo al capitolo di nuovo essortandolo etc.*” *Ibid.*, s. 368 (č. 161).

¹⁰⁷¹ Nuncius o tom informoval do Říma v relaci datované 12. března 1574. *Ibid.*, s. 398 (č. 172). Nutno dodat, že platnost volby byla napadnuta kanovníkem Pietrem Illicinem. *Ibid.*, s. 456-459 (č. 194). Datováno 29. dubna 1574; Ještě v srpnu Helfenburk a Illicino požadovali vyslechnutí svědků. Nuncius konstatoval, že vše již odeslal do Říma. *Ibid.*, s. 600 (č. 262). Datováno 21. srpna. Gallio pověřil na začátku září nuncia, aby prověřil jedno podezření v této záležitosti, ale nikoli formou procesu, nýbrž neformálně. *Ibid.*, s. 621 (č. 272). Datováno 4. září. Srv. další list Gallia, s. 627-628 (č. 275) datovaný 11. září. V Olomouci se celá záležitost mezi oběma stranami mezitím podle nunciových zpráv značně vyhrtila. Srv. *ibid.*, s. 629-630 (č. 276), datováno 17. září a s. 633 (č. 278) z 23. září, kde Maxmilián řekl nunciiovi, že o uvěznění Illicina, ke kterému mělo dojít, nic neví, ale že jde o problematickou osobu. Delfino pak v relaci datované 24. září informoval, že podezření proti Helfenburkovi, který měl nakládat s majetkem biskupství, se s jistotou nepotvrdila. Illicino prý už není ve vězení, ale na nějakém hradě patřícím biskupství nedaleko Olomouce. *Ibid.*, s. 637 (č. 280). Nuncius chtěl, aby byl Illicino propuštěn, ale žádal o instrukce, především kvůli nesympatiím císaře vůči Illicinovi. Jednal v této záležitosti i s Trautsonem a s Pernštejnem. Předpokládal, že bude možná nezbytné celou věc řešit právní cestou. *Ibid.*, s. 641-642 (č. 283). Datováno 1. října. Gallio psal 9. října nunciiovi. Text je bohužel poškozen, ale chápu-li ho dobře, pak píše, že obvinění proti Helfenburkovi se nezdají zakládat na pravdě, ale že si papež přeje, aby byl Illicino propuštěn. *Ibid.*, s. 653 (č. 290). Datováno 23. února 1574. V situaci, která začínala být lehce nepřehledná, každopádně vyniká zpráva Galliho ze 17. října, kde je jasně řečeno, že Helfenburkovi se na konzistoři dostalo potvrzení. *Ibid.*, s. 662 (č. 294).

nechtěl udělit pod obojí více, než by bylo záhodno.¹⁰⁷²

Řím se v březnu vyjádřil právě i k této otázce. Papež prý považoval za absurdní, že by císař byl ochoten přiznat straně pod obojí svěcení kandidátů kněžství, považuje-li se za ochránce katolické víry. Pokud by k tomu však přeci jen došlo, má nuncius jasně říci arcibiskupu pražskému, že nemůže přijímat v tomto ohledu žádné kompromisní řešení. Je možné světit jen ty, kteří splní podmínky dané koncesí Pia IV. Žádný jiný ústupek není možný. Svatý stolec v tomto ohledu poslal nunciovi, bylo-li by ho třeba, breve pro Trautsona, Rožmberka, Pernštejna, Webera, císaře a jedno pro někoho z rodu Popelů z Lobkovic. Nuncius má analogicky postupovat i v případě, že by se svými nároky vystoupili „konfesionisti“.¹⁰⁷³

Na další z českých sněmů však v červnu 1574 odjeli opět jen Rudolf s Arnoštem, kteří nunciovi před odjezdem opět slíbili, že nepřipustí v otázce náboženství žádné „novoty“. Obdobně se vyjádřil i císař, který měl za to, že na toto téma nepřijde. Pokud ano, má se odložit do jeho příjezdu do Čech.¹⁰⁷⁴

Dne 11. června informoval Delfino o smrti vratislavského biskupa Kaspara z Logau. Kapitolu vyzval k brzké a dobré volbě. Měl za to, že by mělo být možné najít zde dobrého kandidáta.¹⁰⁷⁵ Biskupem se nakonec stal Martin Gerstman. Nuncius v říjnu informoval Gallia, že mu Gerstman napsal, že má v plánu založit ve Slezsku jezuitskou kolej. Delfino ho v tom vřele podpořil, protože to považoval za něco, co by tomuto regionu pomohlo.¹⁰⁷⁶

Do Čech vyrazil v červnu papežský vyslanec Feliciano Ninguarda. Nedostal prozatím od císaře povolení k vizitaci jiných mendikantských řádů, než dominikánů, k nimž sám náležel. Maxmilián si to potřeboval ještě nechat projít hlavou. Delfino psal do Říma, že o tom bude ještě s císařem hovořit a případně Ninguardovi povolení pošle.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷² *Ibid.*, s. 377-379 (č. 165).

¹⁰⁷³ Gallio o tom informoval Delfina v listu datovaném 27. března. *Ibid.*, s. 419-422 (č. 179).

¹⁰⁷⁴ *Ibid.*, s. 495 (č. 208). Datováno 4. června.

¹⁰⁷⁵ *Ibid.*, s. 499-500 (č. 211). Datována 11. června.

¹⁰⁷⁶ *Ibid.*, s. 659 (292). Datováno 15. října.

¹⁰⁷⁷ *Ibid.*, s. 507 (č. 213). Datováno 13. června. Delfinovi v tom nebyl ale úspěšný, *ibid.*, s. 513 (č. 215). Datováno 18. června. Gallio každopádně psal v listu datovaném 26. února 1575, že má nuncius vyřídít arcibiskupovi vděčnost za pomoc, kterou poskytl právě Ninguardovi při reformě konventů. Delfino mu měl připomenout, aby se v ní pokračovalo, k čemuž měl pomoci upomínáním a svou přítomností. *NBIII/8*, s. 78-79 (č. 35)

Značnou část korespondence mezi Římem a Vídní v tuto dobu zaměstnával znovu uvolněný polský trůn. Gallio psal Delfinovi, že budou podporovat volbu Habsburka. Nuncius měl říci Maxmiliánovi, že má tuto podporu, ale že má zajistit lepší pomocníky pro tuto volbu, protože právě toto bylo prý příčinou předchozího neúspěchu.¹⁰⁷⁸ Vzhledem k tomu, že Jindřich z Valois se cestou z Polska do Francie vydal přes Rakousko, Delfino s ním měl možnost i osobně hovořit.

Ke konci roku 1574 se konečně zdálo, že bude císař Maxmilián osobně přítomen na zasedání českého sněmu. To se nakonec podařilo, byť došlo vzhledem k Maxmiliánově nemocem k několika odložením. Viděno zpětně císařova přítomnost způsobila, že se jednalo o jeden z nejdůležitějších sněmů raného novověku v rámci zemí Koruny české, přinejmenším z perspektivy církevních dějin. Nuncius se na něj připravoval mimo jiné tím, že koordinoval s Římem, aby byla k dispozici vhodná breve.¹⁰⁷⁹

Na cestu do Prahy se císař se svou manželkou Marií vydali 7. února. Protože sněm měl začít 21. února, nuncius chtěl být v Praze alespoň dva dny předem, aby mohl jednat o věci náboženství s arcibiskupem a s kým dalším by bylo třeba.¹⁰⁸⁰ 25. února už Delfino psal z Prahy, kde našel mnohem méně katolíků, než očekával, nejvýše 3-4 tisíce. Největší oporou jsou jim otcové z Tovaryšstva Ježíšova. Zbytek obyvatel jsou husité, kteří se nazývají *sub utraque*. Každá jejich farnost učí něco trochu jiného a jsou mezi nimi značné rozdíly, např. v uznávání existence očistce nebo v praktikování ušní zpovědi. Je zde pak mnoho luteránů, *pikardů*, kalvinistů, novokřtěnců, trinitářů a dalších sekt. Podobně je tomu v hradech (snad myšleno městech) držených králem. Nejvýznamnější pánové jsou katolíci, zbytek je z většiny *pikardský* a snad jen jeden husita. Čechy se nunciiovi zdály jako opravdový Babylon.¹⁰⁸¹

¹⁰⁷⁸ NBIII/7, s. 517-518 (č. 218). Datováno 19. června.

¹⁰⁷⁹ NBIII/8, s. 14 (č. 6). Datováno 7. ledna 1575. Odpověď Gallia datovaná 29. ledna na s. 51-52 (č. 21).

¹⁰⁸⁰ *Ibid.*, s. 60-61 (č. 26). Datováno 8. února 1575.

¹⁰⁸¹ “*Sabato passato, dopo i travagli et spese che si sogliono patire nei viaggi, et massime d’inverno, in questi paesi, io giunsi qui a Praga, dove ho trovato molto minor numero di catholici di quello ch’io credevo. Et questi pochi sono sostenuti et tenuti in officio dalle buone opere di padri giesuiti; et per quello che intendo, in tutto non ascendono al numero di 3 o 4 mila. Il resto del popolo, che è grandissimo, per la maggiore parte è Hussito, ovvero, come essi si chiamano, sub utraque. Et perché i loro sacerdoti sono ignorantissimi, et ogn’uno nella sua parochia instituisce il popolo a modo suo, fra loro vi sono diversissime et contrarissime opinioni, concedendo alcuni la confessione auricolare, il purgatorio, la benedictione del crisma et cose simili, che da altri sono in tutto negate. Vi sono poi molthi lutherani, picardi, calvinisti, anabattisti, trinitarii et d’ogni altra setta; et l’istesso accade in questi castelli del*

Ukázalo se, že někteří ze stavů budou požadovat, aby se směli veřejně přihlásit k Augustaně. Nuncius vyzval císaře, aby tomu zabránil, což by vzhledem ke korunovační přísaze nemělo být složité. Maxmilián se měl vyjádřit v tom duchu, že je na něj vyvíjen v tomto ohledu značný tlak, ale plánuje celou věc odkládat tak dlouho, až vyjde do ztracena. Větší potíž prý bude se svěcením kandidátů kněžství pod obojí, kteří jsou v království řádně uznáni. Císař i Maxmilián v podstatě zopakovali své argumenty z dřívějška. Každopádně se Delfino vyjádřil v tom smyslu, že chtějí-li skutečně jednotu, mají se s katolíky spojit. Pokud mají ale za to, že katolíci jsou v něčem na omylu, není možné, aby požadovali od katolíků svěcení. Uznání ze strany pod jednou by naopak bylo potvrzením omylů pod obojí. Nuncius tedy pod obojí vlastně vytýkal nekoherentní uvažování. Zdálo se, že panovník Delfinovu argumentaci přijal.¹⁰⁸²

Nuncius se s panovníkem bavil i o jedné ze sněmovních propozic, která se týkala univerzity. Delfino se ptal, jak tento bod Maxmilián chápe. Pokud by totiž chtěl uvést na vysoké učení katolické vyučující, pod obojí je nepřijmou. Pokud by tam uvedl heretiky, bude to ke zkáze katolíků a království. Bylo by tedy bývalo lepší tuto záležitost vypustit. Maxmilián odpověděl, že se jedná o požadavek Pražanů, ale že by bylo složité ho skutečně nějak naplnit. Nuncius konstatoval, že na sněmu bude třeba zachovat bdělost a reagovat na protivnou stranu.¹⁰⁸³

Rožmberk, kterého nuncius viděl jako dobrého katolíka a zároveň muže s největší autoritou v rámci království, v rozhovoru s nunciem řekl, že pochybuje, že by byla předložena petice ze strany husitů ohledně svěcení pod obojí. Uvidí se ale podle průběhu sněmu. Nuncius mu, stejně jako Pernštejnovi, Trautsonovi a Weberovi, předal papežské breve a vyzval je k obraně katolické víry. Jako horlivý

paese che sono immediate soggetti a S. M., eccetto che in essi vi sono pochissimi catholici. I baroni principali, come Rosemberg, Prenestano, i Pople, Berca et molti altri sono catholici; il resto in molto maggiore numero per il più piccardi et un solo mezzo hussita. Tanto che questo paese è la vera Babilonia.” Ibid., s. 73-74 (č. 34). Datováno 25. února.

¹⁰⁸² Ibid., s. 74-76.

¹⁰⁸³ “*Et perché il 7. articolo della propositione di S. M. è di ristorare l’università di Praga, la quale hora è ridotta in pochissimi dottori heretici et ignoranti, le dimandai come s’intendeva questo punto; perciò che, volendo S. M. mettervi dottori catholici, costoro non li sopporteranno mai; mettendovi heretici sarebbe l’ultima rovina dei catholici di questo regno, et che però sarebbe forse stato meglio haver pretermessa questa parte. Al che mi rispose S. M. che ciò le era stato dimandato da questi della città et essa l’haveva proposto per dare lor satisfattione; ma che tanta difficoltà sarebbe metterlo in essecutione che non bisogna dubitare di vederne alcun mal effetto. Hora la dieta a pena è principiata, bisogna stare avvertiti e vigilantissimi a quello che s’anderà trattando in questi conventi di stati. Et come essi si movono così, noi andare facendo le nostre contramine.” Ibid., s. 76.*

se v tomto ohledu ukázal i arcibiskup a nepochyboval, že stejně se vyjádří i Rudolf s Arnoštem.¹⁰⁸⁴ Nuncius si uvědomoval i fakt, že aby se mohlo přistoupit k volbě a korunovaci Rudolfa, bude třeba nejdříve se nějakým způsobem vypořádat s těmito záležitostmi.

Nuncius informoval do Říma o následujícím dění, které jistě není možné sledovat do detailů. Na žádost „novokališníků“ katolická strana odpovídala standardní argumentací, že v království je povolené pod obojí a cokoli nového není v otázce náboženství možné připustit. Rožmberk byl v tomto ohledu velmi aktivní, stejně jako arcibiskup. Císař si poté nechal nějaký čas na rozmyšlenou, ale v podstatě se vyjádřil podle stanoviska katolické strany. „Novokališníci“ ale opětovně požadovali schválení Augustany v rámci strany pod obojí.

Nuncius však kromě toho, že průběžně konzultoval dění s představiteli strany pod jednou, navrhoval i další podněty k postupu. Za prvé považoval za zásadní, aby katolíci zůstali jednotní, neboť je jich sice méně, ale jsou první z pohledu autority a bohatství a stojí za nimi Bůh, rozum a zákony království. Za druhé viděl jako důležité vnést rozpor mezi nekatolíky. Na příkladu Saska se mělo ukázat, že příznivci Augustany by byli sami proti sobě, protože by se tím otevřely dveře kalvinistům. Pokud jde o císaře, měl za to, že na základě svých slibů a za předpokladu, že katolíci zůstanou jednotní, pak žádnou koncesi nepřipustí. Nuncius však poukázal na fakt, že Maxmilián má z heretiků bázeň a potřebuje berně. Nebylo by to poprvé, kdy by dočasný zájem převážil nad přístupem *sub*

¹⁰⁸⁴ *“Fra tanto ho presentato i brevi alli signori di Rosemberg, Prenestano, Traussen et Bebbber, havendo con loro, et massime col signor di Rosemberg, efficacemente fatto ogn’ufficio per riscaldarli a proteggere la religione catholica. I quali tutti mi hanno prontamente promesso ogni favor loro, et humilmente ringratiano S. B. della memoria che tiene di loro, havendoli honorati con suoi brevi. Et particolarmente Rosemberg, che veramente è molto catholico, et poi di gran lunga di maggiore auttorità d’ogni altro in questo regno, m’ha usate cortesissime et humilissime parole verso N. S. et quella Santa Sede, dandomi conto particolare dello stato della religione in questo regno, in conformità di quanto mi disse ancora S. M. della petitione che dubita si farà da costoro della confessione Augustana et delle ordinationi degl’hussiti; purché non si può dire cosa alcuna con fondamento finché non s’intenda meglio l’opinione dei nostri avversari, a li quali promette di resistere con ogni poter suo. Di che lo ringratiai et gli diedi animo come si conveniva.*

Farà il medesimo ufficio con alcuni altri baroni catholici che sono molto principali governandomi col consiglio di monsignor reverendissimo arcivescovo, il quale veramente si mostra tanto pronto et ardente in servizio della religione et di S. B. che più sin hora non saprei desiderare. Gl’ho dato il breve, senza il quale mi rispose che non haveria mancato d’adoparsi ad usque effusionem sanguinis, come è tenuto, per l’honore di Dio et della santa sua fede. Et m’ha pregato che in nome suo io baci humilmente i piedi a N. S.

Raccomandarà anco a li serenissimi Re d’Ungaria et principe Ernesto le cose della religione, i quali so che non mancheranno di fare quello che potranno.” Ibid., s. 76-77.

specie aeternitatis.¹⁰⁸⁵ Nezapomněl znovu připomenout samotnému císaři jeho sliby a povinnosti. Maxmilián měl za to, že nekatolíci už se pomalu začali dělit, jak poukazoval na příkladu Jana st. z Valdštejna.¹⁰⁸⁶ V listu z 19. března Gallio konstatoval, že papež je prozatím spokojen s jednáním nuncia s císařem, arcibiskupem a katolickými pány, ale má být na pozoru.¹⁰⁸⁷

Nekatolíci nakonec získali od císaře povolení jednat o tom, co mu chtějí předložit. Následovalo zvolení komise v níž bylo vždy po šesti zástupcích každého ze tří stavů království – *quasi tutti picardi*, poznamenal nuncius.¹⁰⁸⁸ Nuncius s tím nesouhlasil, ale Maxmilián ho ujišťoval, že se nikdy nedohodnou a i kdyby, tak žádné novoty nepovolí.¹⁰⁸⁹

Do korespondence Delfina se dostala i informace o smrti olomouckého biskupa. Podobně jako po smrti Grodeckého vyzval kapitolu k jednotě a volbě na základě kanonického práva. Vybídl císaře, aby učinil to samé. Nuncius měl ale za to, že mezi kanovníky není mnoho vhodných kandidátů, takže bude třeba se případně spokojit i s průměrným kandidátem.¹⁰⁹⁰ Gallio jako kandidáta navrhl Zbyňka Berku z Dubé, který byl v Olomouci kanovníkem.¹⁰⁹¹ Volba se nicméně odkládala. Nuncius chtěl celou věc urychlit skrze prosbu císaři. Na základě zkušenosti však

¹⁰⁸⁵ “*Hora tutto il mio pensiero è in due cose. La prima di conservare uniti i catholici, et in quel fervore che sono veramente, con infinita consolatione di tutti i buoni. Et se staranno saldi, come si spera, non si deve dubitare d’alcuna novità; perché se bene sono pochissimi rispetto agl’altri, nondimeno essendo i primi d’auttorità et ricchezze et havendo per noi Dio, la ragione, et tutte le constitutioni et decreti del regno, si deve sperare che sua Divina Maestà non sia per abbandonare la causa sua. La seconda cercare di disunire gl’heretici; et però sotto mano si sono avvertiti questi hussiti, ovvero sub utraque, che defendino la causa loro, et già l’amministra[tione]*[nečitelné].

Si mostra anco a quelli della confessione Augustana da queste concessioni seguirebbe la rovina loro, aprendosi la porta ai calvinisti, che finalmente li cacciarebbono di questo regno. Et a persuadere ciò giova molto l’esempio di Sassonia; ma bisogna in questo procedere molto cauta et segretamente.[Následně chváli arcibiskupa a prosí, aby ho Galio zmínil v některém listu tak, aby mu to mohl ukázat]

Ancorchè lo Imperatore non solo a me, ma ad ogni altro habbi data et dia sempre fermissima intentione di non concedere alcuna cosa a questi heretici, et stando i catholici uniti come si mostrano finhora non si doverebbe temere che S. M. almeno pubblicamente sia per fare alcun pregiudicio a la religione catholica; nondimeno tanta paura mostra havere di questi heretici et così gran desiderio et bisogno de le contributioni che dimanda, che non potemo ancora se non sospettare di qualche disordine, vedendosi per esperienza che in questi calamitosi tempi per il più lo interesse di un poco di util presente et momentaneo è anteposto a lo infinito et eterno futuro. Non si mancherà di fare il debito nostro, lasciando poi l’evento a la provvidenza di Dio.” *Ibid.*, s. 97-98 (č. 39). Datováno 11. března 1575.

¹⁰⁸⁶ *Ibid.*, s. 98-99 (č. 40). Datováno 14. března 1575.

¹⁰⁸⁷ *Ibid.*, s. 102-103 (č. 42).

¹⁰⁸⁸ *Ibid.*, s. 104 (č. 43). Datováno 20. března 1575.

¹⁰⁸⁹ *Ibid.*, s. 105.

¹⁰⁹⁰ *Ibid.*, s. 107 (č. 44). Datováno 20. března 1575.

¹⁰⁹¹ *Ibid.*, s. 125 (č. 53ú). Datováno 10. dubna 1575.

konstatoval, že jakmile se prosí světská moc, aby přiměla duchovní k tomu, aby dělali to, co mají, obvykle zasáhne mnohem více, než by bylo vhodné. Nicméně postup z autority duchovní moci je také komplikovaný, protože má za to, že většina kanovníků neoplývá velkou úctou k papeži a jeho služebníkům. Nakonec se ale nějak podaří, po dobrém nebo po zlém, přimět kanovníky k volbě.¹⁰⁹²

Zdalo se však, že ta část kanovníků, která při minulé volbě postulovala Bruse, tak chce učinit i nyní. Arcibiskup vše konzultoval s nunciem, který radil, aby kanovníkům odpověděl, že jim děkuje, ale bude poslušný rozhodnutí Svatého stolce. Zástupci kanovníků poté Delfino řekl, že preferuje, aby nedošlo k postulaci, ale k volbě, ale ať vše dobře rozváží. Při otázce, co si myslí o Berkovi, daný kanovník odpověděl, že je příliš mladý.¹⁰⁹³

Kapitula každopádně jednotná nebyla. Podle nunciových zpráv většina zvolila kanovníka Daniela Ducia, bývalého alumna Germanika, další pak kanovníka Adama Landechia, pocházejícího ze Slezska. Další kandidáti získali málo hlasů, arcibiskup jeden. Arcibiskup podpořil Ducia a jiní byli ochotní ho akceptovat, včetně Maxmiliána. Nuncius se vyjádřil ve smyslu, že za těchto okolností by bylo dobré ho potvrdit, avšak bude se o něm ještě informovat.¹⁰⁹⁴ V souvislosti s olomouckou církví je důležitá i zpráva Gallia, který informoval o setkání s Janem Mezounem z Telče, alumnem Germanika, který měl obdržet funkci děkana v katedrálním kostele. Nuncius má dohlédnout, aby to proběhlo bez potíží.¹⁰⁹⁵ Maxmilián se stavěl ve volbě proti Landechiovi zejména z důvodu, že ten neuměl česky, což by ve stavovském životě, kde byl olomoucký biskup důležitý, činilo problémy. Nuncius se domníval, že vzhledem k pokračujícím rozporům by bylo nejlepší, kdyby došlo k uskutečnění nové volby.¹⁰⁹⁶ Báł se, že jinak by diecéze mohla zůstat bez biskupa, což by mohlo mít velmi zlé důsledky. Celá věc se každopádně protahovala a není ani možné sledovat ji do detailů. Nuncius se každopádně po celou dobu snažil komunikovat i s císařem. Protože oba kandidáti chtěli věc řešit soudně, poslal nuncius do Říma i informace o nich.¹⁰⁹⁷ K nové

¹⁰⁹² *Ibid.*, s. 130-131 (č. 56). Datováno 22. dubna 1575.

¹⁰⁹³ *Ibid.*, s. 142-144 (č. 62). Datováno 8. května. Brus nakonec možnou postulaci přímo odmítl.

Ibid., s. 156 (č. 70). Datováno 15. května.

¹⁰⁹⁴ *Ibid.*, s. 172-173 (č. 77). Datováno 28. května.

¹⁰⁹⁵ *Ibid.*, s. 173-174 (č. 78). Datováno 28. května

¹⁰⁹⁶ *Ibid.*, s. 189-190 (č. 89). Datováno 12. června.

¹⁰⁹⁷ *Ibid.*, s. 253-254 (č. 114). Datováno 31. července. Landechio tak např. vyzníval jako kandidát, který by hodně utrácel, Ducius pro změnu přes svůj pobyt v Germaniku (nebo možná kvůli němu) neměl rád jezuity a nejspíš by je nepodporoval.

volbě nakonec došlo až v únoru roku 1576.

Vraťme se však zpět k jednáním o České konfesi. Císař se mezitím rozhodl navštívit saského vévodu. Nuncius mu navrhl, aby toho využil pro jednání o tom, aby vévoda neposkytoval eventuální podporu „novokališníkům“. Maxmilián měl ale za to, že by tak neučinil a že už tak je mezi nimi nejednota.¹⁰⁹⁸ Gallio nicméně poslal nunciovi breve a vzkaz od papeže, že Maxmilián nemá za žádnou cenu připustit v otázce náboženství žádnou koncesi. Navíc, pokud tak učiní, vznikne z toho jistě i rozštěpení v království, což ohrozí i Maxmiliánovu vládu. Porušení přísahy by navíc bylo ostudou a mohlo by ohrozit plány Habsburků ohledně volby římského krále a volby polského krále. Obrátila by se pak proti němu i nespokojenost katolíků v českém království. Nuncius má v tomto císaře přesvědčit i skrze pomoc císařovny a španělského vyslance.¹⁰⁹⁹ A v dalším listu doplnil, že papež je velmi zklamán tím, jak snadno Maxmilián připustil, že se nekatolíci mohou takto shromažďovat. Zdálo se mu to velmi odlišné od toho, co Maxmilián sliboval. Nuncius obdrží breve pro arcivévody a bavorského vévodu, kde budou vyzváni, aby císaři připomněli jeho úkol nepovolit žádnou koncesi. Podobně mu napíšu i španělský vyslanec a kardinál Madruzzo.¹¹⁰⁰

V korespondenci Delfina se objevovala i další témata. K radosti nuncia a císařovny se konečně dostalo prvního svatého přijímání dvěma mladším arcivévodům, Matyášovi a Maxmiliánovi. Císař je vyzval, že mohou přijímat buď pod jednou, nebo pod obojí. Odpověděli, že chtějí přijímat tak, jako matka a bratři, čili pod jednou. Nuncius ale vyjádřil opět jistě rozpaky ohledně císařova náboženského přesvědčení, i když bylo jasné, že chce, aby byl vnímán jako jasný katolík.¹¹⁰¹

Ze strany Říma přišla také výzva nunciovi, aby jednal s kapitulami ve Slezsku a na Moravě. Ty totiž jen s obtížemi přijímaly ty, kteří získali gradus na *Studio Romano* u jezuitů. Delfino měl fakultám sdělit, že tyto grady mají být uznávány, protože škola to má schváleno Svatým stolcem, přičemž se na ní dbá o pečlivost co se týče udělení titulu.¹¹⁰² Od některých kanovníků z olomoucké a z vřatislavské

¹⁰⁹⁸ *Ibid.*, s. 110-111 (č. 46). Datováno 27. března.

¹⁰⁹⁹ *Ibid.*, s. 119-122 (č. 50). Datováno 8. dubna.

¹¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 122-123 (č. 51). Datováno 9. dubna. Srv. také s. 124 (č. 52), datováno 9. dubna.

¹¹⁰¹ *Ibid.*, s. 114-115 (č. 48). Datováno 4. dubna.

¹¹⁰² *Ibid.*, s. 134-135 (č. 58). Datováno 30. dubna.

kapituly se dozvěděl, že tomu tak není, ale prý odmítají jen ty, které nazývají *dottori bullatici*, tedy ty, kteří získají *gradus coby privilegium*.¹¹⁰³

Delfino také odpověděl na dřívější žádost Gallia, aby se pokusil zjistit, odkud císař dostává informace o tom, co se děje na kurii. Nuncius psal, že podle toho, co se říká na dvoře, je tou osobou prý kardinál Zaccaria Delfino. Nuncius vycházel za první z toho, že mu od císaře stále přichází velké částky. Za druhé byl pak podezřelý velmi čilý korespondenční kontakt mezi bývalým nunciem a Maxmiliánem.¹¹⁰⁴

Delfino svůj pobyt v Praze využil i k reflexi toho, co by mohlo pomoci stavu katolické víry v těchto končinách. Dospěl k tomu, že by to, podobně, jako předtím ve Vídni, bylo zřízení semináře, nebo alespoň zvýšení počtu míst v konviktu spravovaném jezuity. Už se dokonce začaly shánět prostředky, i s pomocí císařovny Marie. Snad už měly začít i stavební úpravy. Seminář by v Praze byl jistě užitečný, neboť arcibiskup sice vydržuje několik mladíků, ale bylo by třeba, aby jich bylo více. Do této země je navíc obtížné přivést cizince, kvůli specifickému jazyku a zvyklostem. Umožnilo by to i to, že by sem mohli vstupovat mladíci z chudších šlechtických rodin, které by své syny nechtěly poslat do Vídně.¹¹⁰⁵

Nuncius měl mezitím možnost jednat s Rožmberkem ohledně reakce na snahy nekatolíků, kteří se stále snažili využít sněmu k prosazení svých požadavků do zemského práva. Hovořil s ním o navrhované strategii, tedy aby upozornil císaře, že koncese nekatolíkům by ohrozila loajalitu ze strany katolíků v království. Prý se tak vlastně už dělo. Dalo-li se věřit velmožovým slovům, měl říci Maxmiliánovi, že si má vzpomenout na Ferdinanda I. a na odboj ze strany nekatolíků. Ti prý nyní touží po odvetě. Katolíci přitom vždy stáli za ním. Rožmberk dodal, že císař je příliš přívětivý vůči všem, přičemž ve věcech náboženství je občas třeba být přísný. Měl také za to, že za mnohé mohou rakouští úředníci císaře, kterým bylo tajně uděleno povolení vyznávat podle Augustany. Nyní povzbuzují nekatolíky v Čechách. Ale mezi Rakousy a Čechami je prý velký rozdíl, i proto, že Čechy nejsou dědičnou zemí, ale panovník se volí, jsou zde i jiné zákony. Nuncius konstatoval, že otázka volitelnosti království je pro stavy

¹¹⁰³ *Ibid.*, s. 190 (č. 89). Datováno 12. června.

¹¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 148-149 (č. 65). Bez data.

¹¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 162-163 (č. 74). Datováno 22. května.

zásadní záležitostí, včetně těch katolických, což může být potíží. Preferovali by také spíše jiného z Habsburků, než Rudolfa, který je již králem v Uhrách. S Pernštejnem se o tom, aby se v případě udělení koncese ze strany Maxmiliána proti tomu rozhodnutí postavil, nebavil. Obával se, že by se mohl prořici před císařem, že se s ním o tom bavil. Jinak ho ale považoval za *prontissimo*.¹¹⁰⁶ Na základě korespondence se zdá, že nuncius pomalu začínal ztrácet trpělivost s dlouhou dobou trvání sněmu, Maxmilián však zjevně zvolil vyčkávací taktiku.¹¹⁰⁷

Gallio pokračoval v korespondenci s upozorňováním, jak je důležité, aby nebyla povolena žádná náboženská koncese. Nuncius proto obdržel nové breve pro císaře. Delfino má pokračovat ve svém snažení. Ve stejném listu přislíbil prostředky pro přestavbu jezuitské koleje, která měla sloužit k ubytování více studentů. Mimo to také finance pro umožnění pobytu 12 studentů. Na vyjádření úcty mají šest z nich zvolit Rožmberk a šest Pernštejn, nuncius je však má schválit. Má se jednat o šlechtice nějakým způsobem nadané k výkonu duchovní dráhy.¹¹⁰⁸ Oba šlechtici tím byli nadšeni. Rožmberk řekl nunciovi, že papež nemohl pro toto království učinit nic užitečnějšího. Bude to navíc příkladem pro ostatní, nejen duchovní, ale světské hodnostáře.¹¹⁰⁹

Delfino postupně, jakmile ho měl k dispozici, poslal do Říma text tzv. České konfese, spolu s míněním administrátora pod obojí, konzistoře a Valdštejna. Mezitím měli možnost seznámit se s jejím textem i katolíci v Praze. Rožmberk v jejich jménu řekl císaři, že se rozhodně nejedná o původní pod obojí (*quei veri antichi sub utraque*), jak o sobě tvrdí.¹¹¹⁰ Arcibiskup pak celou odpověď, zamítající možnost připuštění takového dokumentu, nechal převést do písemné formy.

Nová záležitost, která se objevuje v nunciově korespondenci, je požadavek Maxmiliána, který chtěl získat prostředky od některých řeholních domů, včetně jezuitů. Nuncius si byl vědom, že musí bránit církevní privilegia, což ale nebude jednoduché, neboť panovník se považuje za patrona všech církevních beneficíí v

¹¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 163-165 (č. 75). Datováno 22. května.

¹¹⁰⁷ Srv. *ibid.*, s. 178-180 (č. 82). Datováno 29. května.

¹¹⁰⁸ *Ibid.*, s. 185-186 (č. 87). Datováno 11. června.

¹¹⁰⁹ *Ibid.*, s. 214-215 (č. 100). Datováno 3. července.

¹¹¹⁰ *Ibid.*, s. 207 (č. 95). Datováno 27. června. Je zajímavé, že na jiném místě hovořil Rožmberk o *i moderni sub utraque*. Je jistě otázkou, zda jde skutečně o terminologii používanou Rožmberkem, nebo o interpretaci nuncia. Ten však na jiných místech tato označení nemá. Ať už je to jakkoli, terminologie Hrejsy, která je obvykle kritizována, nemusí být tak anachronická, jak by se mohlo zdát. Srv. *ibid.*, s. 223 (č. 102).

království. Zároveň Maxmilián ještě neodpověděl na žádost konfesionistů. Opaté, kteří si u něj stěžovali, ale prozatím nepokládali za vhodné, aby o tom s panovníkem hovořil.¹¹¹¹ Gallio Delfinovi napsal, že nechtějí-li, aby v jejich prospěch intervenoval, má mít ve svém svědomí klid.¹¹¹²

Poté, co se sněm znovu sešel, Maxmilián vyjádřil zástupcům konfesionistů své rozhodnutí, že s ohledem na zákony království nemůže jejich žádost přijmout. Na další schůzce jim ale navrhl, ať zkusí nominovat dvanáct osob do úřadu defenzorů. On je pak přijme nebo ne. Tento požadavek nevycházel z konfese jako takové, ale z řádu konzistoře. Když se to nuncius dozvěděl, varoval císaře, aby případně nejmenoval laiky nebo příznivce České konfese. Jinak byl Delfino s postupem Maxmiliána spokojený.¹¹¹³ Císař odolal i dalším prosbám ze strany konfesionistů, odmítl i jejich návrhy ohledně konzistoře. V zásadě jim však povolil, aby byl zachován *status quo*, avšak pouze ústně, nikoli písemně.

Nuncius byl nespokojen, že panovník nezakročil výrazněji proti heretikům, kteří měli nyní rozhlášovat, že jim Maxmilián povolil jejich vyznání. Císař měl za to, že bude nejlepší toto přejít tichem a vyjde najevo, jak se situace má. Nuncius musel v relaci uznat, že celá situace vlastně dopadla dobře. V zásadě tedy celá záležitost uspokojila jak katolickou stranu, pod obojí, tak částečně i konfesionisty, což lze považovat za panovníkův úspěch.¹¹¹⁴ Panovník se zdál sám v dobré náladě,

¹¹¹¹ Např. *ibid.*, s. 233-234 (č. 105). Datováno 10. července.

¹¹¹² *Ibid.*, s. 247 (č. 111). Datováno 30. července.

¹¹¹³ *Ibid.*, s. 280-282 (č. 129). Datováno 29. srpna.

¹¹¹⁴ [Poté, co od císaře odešli zástupci konfesionistů s tím, že jim císař povolil jejich vyznání] *Essendo poi io andato all'audienza, et havendomi S. M. confermato quanto è detto di sopra, et promesso di nuovo che non si farà alteratione alcuna circa la religione, et dettomi che ha eletta questa via come più espediente et salutare di lasciar scorrere le cose, come il serenissimo suo padre gloriosa memoria fece ancora, et maturarle bene, per poter poi pigliare partito condecete et in tempo più opportuno, sperando massime che con la residenza qui del re si debbano acquistare molti che ci fanno fortuna et confirmare meglio quelli che si mostrano in favor nostro, io ringratiai prima S. M. di questa sua pia et debita volontà di voler conservare la religione et custodire il giuramento suo, et poi mi dolsi che, stante questo suo santo proponimento, non cercasse di porre freno all'arroganza degl'heretici, che andavano spargendo tutto il contrario per sedurre la povera plebe; et che mi pareva neccessario che facesse per scrittura constare la mente sua, per sgannare quelli che sono o possono venire defraudati da' nostri avversarii, considerandole massime la gran perdita che si farebbe nella negotiatione di Polonia quando queste voci passassero in quel regno et il cattivo odore che daría di sé appresso tutti i principi christiani. S. M. replicò che ogn'uno ben presto saria fatto capace della verità, et ch'era necessario che costoro sfogassero il loro furore almeno con parole; ma che tosto si saria imposto silentio et le cose sariano passate quietamente et senza disgusto nostro. Ancorch'io non sia restato pienamente soddisfatto di questa risoluzione, havendo procurato sempre che fussero cacciate dal regno tutte le sette et levata ogni facoltà a nostri avversarii di fare conventicoli, et che i loro ministri potessero esser castigati per tutto dall'arcivescovo, nondimeno, considerando la qualità dei tempi, le cose imporantissime che vanno per il Tavoliere et la dura natura di queste genti, mi pare che si possa mettere per*

jak dosvědčoval nuncius, který s panovníkem vyrazil na lov k Brandýsu. Nuncius pobytu využil k tomu, aby se zkusil přesvědčit Maxmiliána, aby v Řezně, kde se měl brzy zahájit říšský sněm, přijal císařskou korunu z rukou legáta, kterého by papež vyslal a o dalších věcech spojených s následnou volbou.¹¹¹⁵ Podle zpráv z Říma se zdá, že byli spokojeni i na kurii.

Pokud zůstaneme u českých záležitostí, pak sněm, který konečně nyní mohl projednat i otázku budoucího krále, následně zvolil Rudolfa, který byl 22. září korunován v katedrále sv. Víta.¹¹¹⁶ Po dlouhém pobytu v Praze se nyní císař, spolu s nunciem, přesunul do Řezna, kde se podařilo zvolit Rudolfa i římským králem, což způsobilo radost i v Římě.¹¹¹⁷ Poté se císař i nuncius vydali zpět do Vídně, kam Delfino dorazil 19. listopadu

Cestou se zastavil téměř na celý den v Plzni, o čemž informoval v relaci datované 7. října již z Řezna. Připomenul historii města, které odolalo husitům a zůstalo katolické. Velmi chválil místního arcijáhna Wolfanga Týnského (známého také jako Pistorius, původně Pekař), který pomáhal Felicianovi Ninguardovi při jeho vizitaci, což mu vyneslo na dominikánovu přímluvu současný titul. Delfino prosil, aby byl Týnskému udělen titul protonotáře, což by bylo oceněním pro něj a pro celé město. Arcijáhen přiznal, že by některé ze svých kněží vyměnil, pokud by to bylo možné. Delfin doufal, že pražští alumni budou do budoucna řešením. Navštívil i dva konventy. S františkány byl spokojen, s dominikány už podstatně

guadagno et acquisto il non haver perso et havere riparato a sì grande et pericolosa piena. Et i signori ambasciatori di Spagna, l'arcivescovo, Rosemberg, Prenestano et altri catholici che non desideravano né si sono affaticati meno di noi in questo negotio, dicono che la M. S. non poteva trovare migliore congiuntura et pigliare resolutione più accomodata al tempo et che potesse manco offendere la nostra religione et insieme dare qualche satisfatione agl'heretici. I quali, per essere molto grossi et potenti, quando fussero stati posti in disperatione, si correva gran pericolo di qualche seditione et di perdere quello che s'è conservato; et piacendo a Dio s'andarà augumentando di giorno in giorno. Et perché S. M. ad istanza nostra ha fatto questi di passati restituire alcune parochie occupati dagl'heretici, ho fatto ufficio di nuovo per l'altre che mancano, et m'ha promesso al sicuro di satisfarci. Potria essere che per le voci sparse dagl'heretici questo fatto della religione fusse scritto molto diversamente a Roma; ma io assicuro V. S. I. che quanto si contiene in questa, tutto m'è stato detto da S. M. et confermato dalli prefati signori et altri nostri amici.”. Ibid., s. 292-293 (č. 135). Datováno 5. září.

¹¹¹⁵ Ibid., s. 298-304. Nuncius však pochopil, že Maxmilián má poněkud jiný pohled v otázce pravomoci papeže vůči říši.

¹¹¹⁶ Srv. popis nuncia v *ibid.*, s. 318-320 (č. 147). Datováno 23. září. Nezapomněl vyzdvihnout, že Rudolf ve své přísaze neopomněl zmínit Pannu Marii a všechny svaté, ani to, že císař poklekl při pozdvihování Nejsvětější svátosti.

¹¹¹⁷ Podstatně odlišné pocity vyvolal fakt, že do Říma nebyl vyslán žádný posel s žádostí o potvrzení volby. Srv. *ibid.*, s. 458-459 (č. 216). Datováno 21. ledna 1576.

méné.¹¹¹⁸ Gallio v listu datovaném 5. listopadu informoval nuncia, že papež Týnskému titul protonáře udělil.¹¹¹⁹

Za zmínku stojí i krátká zmínka z listu Gallia ze 17. prosince. Odmítl v ní prosbu, kterou papeži adresoval prostřednictvím nuncia Ditrichštejn, který chtěl získat kanovnické místo pro svého syna Františka, který se narodil v roce 1570. Státní sekretář vysvětlil, že Ditrichštejn se výrazně zasloužil o katolickou církev, avšak jeho syn je skutečně příliš mladý a způsobilo by to mimo pohoršení i urážku samotného Boha. Ať však počká a zajistí, aby se Františkovi dostalo dobré výchovy a dobrého vzdělání.¹¹²⁰

¹¹¹⁸ “*In questo viaggio di Ratisbona io mi sono trattenuto quasi un giorno in Pilsna, città in Bohemia dopo Praga principale, che si conservò intatta dalla rabbia del Zisca, il quale indarno per dieci mesi la tenne assediata. Et per esser stata di continuo ubediente et fedele ai suoi principi, et particolarmente nell'ultima ribellione di Bohemia contra la gloriosa memoria del serenissimo imperatore Ferdinando, tiene grandissimi privilegi, che causano gran frequenza d'habitatori et assai ricchi. Ma quello che più importa è ch'essa sola s'è mantenuta nella vera religione, non permettendo il calice né anco a quelli che fanno professione di catholici. Dove, essendo stato visitato dal clero et dal senato molto cortesemente, dopo gl'uffici di cerimonia essortai gl'uni et gl'altri a mantenersi in quella buona strada, nella quale così felicemente, et quanto ai beni temporalis et quanto a li spirituali, che più importavano, erano caminati i loro progenitori, offerendo loro il favore di N. S. Andai poi a vedere la chiesa principale, che è molto ben governata et officiata da un archidiacono che predica ordinariamente con gran satisfatione di quei cittadini, et da quattro cappellani che l'aiutano. Il quale m'ha detto d'havere sotto la sua cura molti castelli et ville, dove sono più di ottanta sacerdoti, che tutti fanno professione di catholici, se ben non vivono in tutto a modo suo, et se ne trovasse degl'altri, ne mutaria molti di loro; purché non manca di fare quello che può. Et voglio sperare che con questi alunni instituiti da N. S. si provvederà a molti desordini. Visitai poi dui monasterii i frati che sono nell'istessa città, uno di San Francesco osservante, nel quale trovai quattro frati tedeschi, dui sacerdoti et dui conversi, assai buone persone. Et il monasterio è benissimo tenuto, benchè vivino d'elemosina, et mi furono assai lodati così dal senato come dal sodetto arcidiacono.*

Nell'altro monasterio, ch'è di San Domenico, vi stanno dui frati, un tedesco et l'altro italiano, dei quali non rstano punto i cittadini satisfatti, havendomi raccontati molti scandali venuti da loro, che hora saria troppo lunga historia a dirli a V. S. I. Si dolgono ancora ch lascino andare in rovina il monasterio, il quale in vero è in mal stato. Io non ho mancato di fare una buona correptione a sodetti frati et n'avvisarò il padre Feliciano, acciò che ne facci provisione; ma certo io tengo gran difficultà a poter defenderli in ogni luoco. Pur non si mancherà di fare quanto si potrà a beneficio loro.

Havendo inteso che dal padre Feliciano fu promesso al predato archidiacono di procurare a Roma per farlo creare prothonotario. Nè essendosene veduto alcun effetto, forse non sarebbe male che S. S.tà, per dargli animo di continovare in quel buono proposito che ha mostrato finhora, gli concedesse questa gratia, che non pare dovesse esser male impiegata, essendo esso dottore in theologia et usando per privilegii antichi de' sommi pontefici la mitra quando celebra. Ma perché esso non farebbe alcuna spesa, quando S. B. si risolvesse di volerlo gratificare et insieme mostrare di tenere conto di questa città tanto benemerita con honorare il suo pastore, bisognarebbe che la gratia fusse compita, mandandomi il breve che fusse spedito gratis. Et quando anco non le paresse di farlo, non occorrerà per questo alcun scandalo, non gl'havendo io dato alcuna intentione. Il nome dell'archidiacono è Wolfgango Tinense.” Ibid., s. 333-335 (č. 154).

¹¹¹⁹ Ibid., s. 379-380 (č. 172).

¹¹²⁰ Ibid., s. 423 (č. 194).

Hlavním tématem se následně v korespondenci stala volba polského krále, neboť jedním ze zvolených byl i Maxmilián II. Z jeho pohledu protikrálem byl Štěpán Báthory.

Ke konci se konečně chýlila volba nového biskupa v Olomouci, ke které dal Svatý stolec souhlas.¹¹²¹ Ve zprávě datované 19. února informoval do Říma o volbě Jana Mezouna z Telče. Zdálo se mu, že mezi kanovníky nebylo lepšího kandidáta.¹¹²² Ten se ale následně potýkal s odporem Pavla Zajankowského, který následně nuncius musel řešit.¹¹²³ Řím podpořil v tomto směru biskupa, jak ostatně nuncius žádal.¹¹²⁴

Olomouckého biskupství se týkala i další prosba, kterou nuncius tlumočil Galliovi. Antonín Brus coby pražský arcibiskup žádal, aby se Olomouc navrátila pod jeho pravomoc coby metropolitou. Jelikož mu to ale sdělil, když nuncius pobýval v Praze, arcibiskup se rozhodl počkat, až bude v Olomouci zvolen biskup. Nyní od arcibiskupa Delfino obdržel patřičné listiny, které patrně nuncius přeposlal do Říma.¹¹²⁵

Jelikož byl v plánu další z českých sněmů, nuncius opět povzbudil Rudolfa, nyní už coby korunovaného českého krále, který se chystal na sněm, aby nepovolil případně nekatolíkům prosadit nic, co by bylo na škodu katolíkům.¹¹²⁶ Nuncius se přitom snažil zajistit i to, aby měl Rudolf k dispozici dobrého zpovědníka. Navrhoval, že by mohlo jít o provinciála jezuitů Maggia. Tomu se do toho příliš nechtělo, jednak kvůli povinnostem vyplývajícím z jeho úřadu, ale i proto, že považoval za nebezpečné pečovat o svědomí vladařů (*parendogli molto pericoloso l'haver cura de le conscienze de principi*). Souhlasil prý ale, že pokud ho Rudolf povolá do Prahy, přijede.¹¹²⁷ V Římě pak skrze generála jezuitů, kterým byl Everard Mercuriano, zbavili Maggia překážek pro eventuální výkon této

¹¹²¹ *Ibid.*, s. 491 (č. 236). Bez data.

¹¹²² *Ibid.*, s. 497 (č. 240). Ve stejném listě (s. 498) pak předal i žádost vřatislavského biskupa, aby se mu dostalo pomocného biskupa, neboť je často zaměstnán ve službě císaře. Delfino tuto prosbu podpořil, i samotná diecéze je prý značně rozsáhlá na to, aby v ní biskup mohl stíhat vykonávat své duchovní povinnosti. Úřad „kapitána“ pak nemůže opustit, protože chrání klérus a zbytky katolíků proti heretikům. V Římě s tím v zásadě souhlasili, ale požadovali informace o tom, kdo by měl sufragánem být atd. *Ibid.*, s. 510 (č. 247); s. 518-519 (č. 252).

¹¹²³ Srv. *NBIII/9*, s. 95 (č. 32). Datováno 30. března 1577.

¹¹²⁴ *Ibid.*, s. 115 (č. 40). Datováno 27. dubna 1577.

¹¹²⁵ *NBIII/8*, s. 522 (č. 254). Datováno 17. března 1576.

¹¹²⁶ *Ibid.*, s. 563 (č. 275). Datováno 5. května.

¹¹²⁷ *Ibid.*, s. 582 (č. 285). Datováno 19. května.

služby.¹¹²⁸

Delfinovi se také z Říma dostalo rozšíření fakult. Gallio ho informoval, že papež mu povoluje udílet *li ordini sacri* alumnům ve Vídni a v Praze. Papež prý je velmi nakloněný k udílení beneficí těmto alumnům, které považuje za „své“, stejně jako ty v Římě.¹¹²⁹

Na počátku června roku 1576 se Maxmilián a s ním i Delfino vydali na říšský sněm do Řezna. Nuncius do tohoto bavorského města dorazil 12. června. Setkal se zde s Giovanni Moronem, který byl na tento sněm Řehořem XIII. vyslán jako legát. Tento sněm byl důležitý jistě i kvůli svému jednání, ale zásadní událostí byla smrt císaře Maxmiliána II. V podstatě těsně před smrtí, ke které došlo 12. října, se rozloučil s Moronem, jehož mise skončila.

Delfino ve své relaci konstatoval, že útěchou je to, že nástupcem je dobrý a upřímně katolický císař (*buono et sinceramente catholico imperatore*). Mnozí se prý domnívají, že císařovna Marie za několik měsíců odjede do Španělska, kde v klidu a svatosti prožije zbytek svých dní na tomto světě. Nuncius měl za to, že by to bylo v velké škodě katolické věci a prosil, aby v případě, že by tak chtěla učinit, obdržel breve, které by ji od toho odradilo.¹¹³⁰

Císařovna zjevně prožívala odchod manžela těžce. Zejména proto, že, navzdory snahám Moroneho, bavorské vévodkyně, španělského vyslance a Delfina císař nepřijal před smrtí svátost smíření a nepřijal svátost eucharistie. Biskup Nového města, který mu tuto službu nabídl, totiž dostal odpověď (stejně jako předtím vévodkyně), která vyznívala, že na svou duši myslel a snažil se plnit Boží vůli. Biskupovi, který mu připomínal, že jeho předkové tak v hodině smrti činili, nicméně na jeho výzvu potvrdil, že litoval svých hříchů a prosil Boha o odpuštění. Císařovna, která u lůžka svého muže nebyla, neboť byla zrovna na mši, se poté setkala s vévodkyní, která jí řekla, že už není ženou císaře, ale matkou. Císařovna se otázala, zda Maxmilián zemřel jako katolík. Když se jí dostalo kladné

¹¹²⁸ *Ibid.*, s. 592 (č. 293). Datováno 9. června.

¹¹²⁹ “*N. S. si contenta di dar a V. S. la facultà di promover a li ordini sacri li alumni di Vienna et Praga; et se n'è ordinato il breve, qual si manderà con le prime, verso li quali alumni S. S. t.à ha buonissimo animo circa la provisione de beneficii; et come si presenterà degna occasione, se ne vederanno gli effetti, tenendoli per suoi alumni egualmente come quelli di Roma.*” *Ibid.*, s. 571 (č. 279). Datováno 5. května.

¹¹³⁰ *Ibid.*, s. 635-636 (č. 321). Datováno 12. října. Breve jí Delfino předal v dubnu, kdy se zdálo, že má opravdu odjet na Iberský poloostrov. *NBIII/9*, s. 109 (č. 38). Datováno 21. dubna. Ukázalo se však, že císařovna chce zůstat, avšak opakovala své předchozí prosby o finanční pomoc. *Ibid.*, s. 112-113 (č. 39). Datováno 24. dubna.

odpovědi, řekla „Chvála Bohu“ (*Sia lodato Dio*).¹¹³¹

Zajímavá je zpráva nuncia o hovoru s bavorským vévodou, při němž došla řeč i na zbožnost Maxmiliána. Vévoda kritizoval dvojakost zesnulého císaře. Zmínil se, že mu napsal saský vévoda, aby se dozvěděl, zda Maxmilián zemřel jako katolík („papeženec“), nebo jako luterán. Vévoda mu odpověděl, že zemřel tak, jak žil, protože i na konci života nechal lidi v této záležitosti na pochybách.¹¹³²

Novým císařem, se kterým nuncius jednal, tak byl Rudolf. Delfino ho povzbudil k ochraně katolické církve a upozornil, aby se, byť s ohledy, snažil, aby na dvoře nebyli nekatolíci. Nevyzval ho však, aby bojoval s nekatolickými vladaři, pronásledoval své poddané nebo vyhnal všechny nekatolické služebníky svého otce. Ale aby žil tak, jako doposud, aby dával jasně najevo, že je katolíkem a nepovolal nic proti katolické víře. Má se snažit o zachování míru v mezích říšských zákonů a má všem prokazovat úctu, nemá však do své služby nekatolíky povolávat.¹¹³³ Rudolf ho ujistil o své úctě k papeži a touze nepovolat nic proti katolické víře. Nuncius byl proto spokojen. Setkal se i s císařovnou, kterou o rozhovoru s jejím synem informoval a požádal jí o pomoc, což přislíbila.¹¹³⁴ Jako výraz úcty k zesnulému císaři papež vyslal k vyjádření soustrasti ještě zvláštního vyslance, Annibala de Capua. Ten měl zjistit i více informací o Rudolfovi. Mimo jiné také přivezl breve potvrzující Delfina ve funkci nuncia. Nuncia musela potěšit především skutečnost, že byl od dvora propuštěn do té doby nesmírně vlivný

¹¹³¹ *NBIII/8*, s. 637 (č. 322). Datováno 12. října. Obširněji a s více zajímavými podrobnostmi *ibid* s. 639-640 (č. 324). Datováno rovněž 12. října. Rovněž *ibid.*, s. 641 (č. 326). Datováno 14. října.

¹¹³² „*Biasmò poi esso signor duca la dupplicità con la quale era vissuto l'Imperatore, dicendo in questo proposito che l'elettore di Sassonia gli haveva scritto et pregato molto strettamente che lo volesse avvisare se era morto papista o lutherano, et che S. E. gli ha risposto che era morto come era vissuto, perché anco ne l'estremo de la sua vita haveva lassato dubbiosi li animi de le persone.*” *Ibid.*, s. 656 (č. 333). Datováno 26. října.

¹¹³³ “*Non che io la eshorti a volere prendere le armi contra i principi heretici, né perseguitare i suoi sudditi, né meno correre a furia di cacciar via tutti i servitori heretici del padre. Ma, continuando in quella vita che ha fatto finhora, desideravo che apertamente la si lasci intendere di voler essere, come è veramente, catholico, et poi ne l'avvenire non conceder mai cosa in pregiudicio de la religione. Et a le concesse cercar di rimediare con quella maggior desterità che sia possibile et senza strepito, facendo professione di voler conservare la pace publica et le constitutioni imperiali, et non voler fare ingiuria, et non restar di honorare ogn'uno come si conviene, benchè sia heretico, ma non si servire di alcuno di loro, non cacciando però, come è detto, quelli del padre, ma quando dimanderanno licenza, darla et in lor luogo metter catholici; tener un buon numero di paggi, i quali siano educati catholicamente, essendo ciò come un seminario di tutta la corte et dei suoi stati, pichè essi rescono gentilhuomini de la casa, de la bocca et finalmente de la camera.*” *Ibid.*, s. 647-648 (č. 328). Dodal však, že co se týče služebníků otce, má na mysli jen ty důležité, u nižších pozic má postupovat rázněji.

¹¹³⁴ *Ibid.*, s. 652-653 (č. 332). Datováno 26. října.

Richard Strein ze Schwarzenau, jeden z předních představitelů rakouských evangelíků.¹¹³⁵

Po pobytu v Linci se Rudolf a v důsledku i Delfino vypravili do Prahy, kde se odehrál pohřeb Maxmiliána. Nuncius do Prahy dorazil 24. prosince. Během cesty se zastavil v Českém Krumlově, kde o něj bylo dobře postaráno. Účastnil se i mše svaté u františkánek, které nuncius chválil. Ocenil i to, že nedaleko Krumlova se nachází katolické Budějovice. Nuncius povzbuzoval duchovní, aby konali svou službu. Mimo to informoval o tom, že konzistoř pod obojí žádá opětovně o svěcení svých kandidátů, přičemž se jeví ochotná k přijetí poslušnosti vůči Svatému stolci, avšak bojí se reakce ze strany věřících. Nuncius byl ale obezřetný a příliš pod obojí nedůvěřoval. Případně by samozřejmě vše konzultoval s kurií.¹¹³⁶

V listu datovaném 4. ledna Delfino informoval o tom, že na moravském sněmu se šlechta vyslovila pro značnou náboženskou svobodu (*libertà della religione*). Výrazně se proti tomu ohradil olomoucký biskup, spolu s Janem Haugwicem. Nuncius o tom hovořil s Rudolfem, který slíbil, že nepřipustí žádnou novotu.¹¹³⁷

Na začátku ledna se v Praze rozšířila zvěst, že v koleji jezuitů se shromažďuje množství zbraní a osob (včetně nuncia) k boji proti nekatolíkům. Rožmberk a Pernštejn svolali představitele města, aby těmto fámám učinili zadost a mají-li nějaké podezření, mohou si sami ověřit situaci, jezuité je do svých prostor pustí.¹¹³⁸

Gallio informoval Delfina, že papež se rozhodl, že v Germaniku budou pouze šlechtici, a to až do počtu 50. Snad i neurození, avšak vynikající duchem a u nichž se dá očekávat, že budou dávat plody. Další alumni by byli rozmístěni po několika místech u jezuitů v „Německu“. To by umožnilo při stejných nákladech možnost formace pro dvojnásobek mladíků, kteří by tam ostatně byli i spokojenější než v Římě z důvodů, které sám Delfino v minulosti uvedl. Nuncius tak má zkusit zajistit vhodné šlechtice. Pokud uzná za vhodné, může nuncius požádat o navýšení

¹¹³⁵ Srv. Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*, s. 167-168. Janáček k změnám u dvora nabízí zajímavý názor: „V celé skupině se neprosazovala nápadně ani španělská, ani jiná frakce, zato si v ní získávaly nejvlivnější postavení silné individuality, a to nejen díky získaným hodnostem a úředním funkcím, ale především díky osobnímu vlivu na císaře.“ (s. 169).

¹¹³⁶ *NBIII/8* s. 706-707 (č. 362). Datováno 29. prosince. Psaní obsahuje i informace o příjezdu dvora a situaci v Praze.

¹¹³⁷ *NBIII/9*, s. 6 (č.1).

¹¹³⁸ *Ibid*, s. 14 (č. 4). Datováno 12. ledna 1577.

počtu alumnů v Praze.¹¹³⁹

Delfino to vítal, upozornil ale rovněž na problémy pražského semináře, za které nejsou ale podle nuncia odpovědni jezuité, nýbrž nestálost českého národa. Z těch, kteří vstoupili po jeho otevření, po několika měsících dva utekli, za což je Rožmberk nechal vsadit do vězení. To ostatní zastrašilo, ale někteří se chovali tak nevhodně, že bylo nezbytné je propustit, aby se podobné jednání neobjevilo i u zbytku alumnů. Tím jich z původních dvanácti zbylo šest. Rozhodli se proto vzít i měšťany, kteří by v Itálii byli považováni za urozené. Toto království prý má stejně větší potřebu kněží pro farní službu, než prelátů. Protože seminář byl určen pro urozené, nechtěl do něj brát neurozené, ale považoval by to za dobré a snad i nezbytné, pokud by s tím papež souhlasil.

Nuncius také požadoval fakultu k udělení kanonikátů a dalších beneficí pro alumny ve Vídni a v Praze. Sice mu z Říma předtím napsali, že stačí, když to bude komunikovat na kurii a ta vyhoví, ale to není tak snadné, protože ti, kteří si nárokují juspatronát je pak dají, komu chtějí, a to ještě předtím, než se napíše do Říma.¹¹⁴⁰ Gallio v listu z 13. dubna přijetí neurozených odsouhlasil, musí ale splnit nunciem zmiňované požadavky.¹¹⁴¹ Jednou z obav nuncia bylo i to, že pokud nebudou tito alumni dostávat beneficia, zájem nejspíš ochladne. Nuncius žádal i o fakultu světit alumny, aniž by měli *dimissorie*, v čemž mu z Říma po vysvětlení důvodů vyhověli.¹¹⁴²

Znovu se objevila i možnost udělení kanonikátu pro Františka z Ditrichštejna. Salcburský arcibiskup se jevil jako ochotný mu tuto funkci poskytnout. Delfino uvažoval, že bude dobré tuto možnost papeži předložit, protože se zdá, že v těchto končinách není špatné si zavázat důležité muže, zvláště tak věrné katolické víře jako Ditrichštejn, u kterého je jisté, že pro svého syna zajistí katolické vzdělání, nejspíše ve Španělsku.¹¹⁴³ Svatý stolec ale s odkazem na nízký věk Františka tuto

¹¹³⁹ *Ibid.*, s. 21 (č. 6). Datováno 15. ledna 1577.

¹¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 86-87 (č. 30).

¹¹⁴¹ *Ibid.*, s. 106 (č. 36).

¹¹⁴² *Ibid.*, s. 292 (č. 114).

¹¹⁴³ “*Hora essendo il sodetto S. Diatrastano nel grado di maiordomo maggiore di S. M.tà con quella auctorità che la sa, ancorché il figlio non habbia più d’8 anni, pure havendome parlato di nuovo, benchè modestamente, et mostrandosi l’Arcivescovo di Salzburg molto pronto a gratificarlo, non sarà forse male il mettere in consideratione a S. S.tà se fusse possibile dargli questa satisfattine, parendo che in questi paesi non sia male interessare persone tanto principali, et massime tanto catholiche, et che siamo certi che faranno educare in Spagna. Ho parlato anco di questo con Mons. di Capoa, che più particolarmente in voce le potrà dare conto.*” *Ibid.*, s. 24. Stejný list obsahuje i prosbu o pomoc Zdeňkovi Berkovi z Dubé, který se

žádost nepřijal.¹¹⁴⁴

Před předpokládaným zahájením českého sněmu nuncius při audienci vyzval Rudolfa, aby na důležitá místa v zemské správě (zmínil zvláště podkomoří) uvedl pokud možno katolíky. Při stavu požadované reformě univerzity si měl nechat ukázat dokumenty týkající se privilegií univerzity, která jsou spjatá s katolickou vírou. Kde by nebylo možné uvést katolíky, lze uvést pod obojí ve smyslu zemských zákonů. Bude také potřeba obměnit některé ze členů konzistoře pod obojí, přičemž by pak bylo možné jednat o sjednocení s pod jednou. Upozornil i na to, že je záhodno vypudit heretické kazatele a zakázat heretické knihy. Rudolf mu slíbil, že nepřipustí v otázce náboženství nic, co by bylo na škodu katolické církvi a že se tím, co nuncius zmínil, bude zabývat. Jako nejdůležitější se mu zdála otázka podkomořích, které si byl vědom.¹¹⁴⁵

Na konci března došlo k pohřbu Maxmiliána II. v katedrále sv. Víta. Během něho se strhl často v literatuře zmiňovaný rozruch, který vycházel z výše jmenovaných fám o chystaném převratu ze strany jezuitů.¹¹⁴⁶

Nuncius se následně chystal na cestu po vedlejších zemích Koruny českých, která byla dána potřebou přijetí nového panovníka. Nejprve se vydali do Lužice. 29. dubna tak Delfino dorazil do Budyšína. Místní sněm slíbil panovníkovi věrnost. Nuncius následně navštívil klášter Marienstern, kde našel řeholnice které, kvůli tomu, že zde nebyl biskup, nikdy neobdržely svátost biřmování. Nuncius se rozhodl to napravit a udělit biřmování i dalším osobám. Na sněmu se pak i s pomocí nuncia podařilo Rudolfovi na podnět katolické strany uhájit bývalý františkánský kostel a obecně obhájit katolické farnosti.¹¹⁴⁷ Delfino pak do Říma poslal i obecnější zprávu o Horní Lužici jako takové.¹¹⁴⁸ Nuncius se dokonce trochu nečekaně dostal díky Ditrichštejnovi a ochotě saského vévody na návštěvu Drážďan, po níž poznamenal, že místní kazatelé už ani nepomlouvají papeže a preláty a obecně se mu zdálo, že zde není nic ztraceno.¹¹⁴⁹

nachází v nedobré finanční situaci.

¹¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 54 (č. 17). Datováno 16. února 1577.

¹¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 37-39 (č. 11). Datováno 2. února 1577.

¹¹⁴⁶ Popis nuncia o procesí a pohřbu je v *ibid.*, s. 88-92 (č. 31). Datováno 24. března.

¹¹⁴⁷ O průběhu srv. *ibid.*, s. 119- (č. 42). Datováno 2. května 1577; s. 130-132 (č. 45). O biřmování v Mariensternu *ibid.*, s. 149 (č. 51). Datováno 31. května.

¹¹⁴⁸ *Ibid.*, s. 132-136 (č. 46).

¹¹⁴⁹ *Ibid.*, s. 136-138 (č. 47). Datováno 9. května.

Po sněmu v Dolní Lužici zamířil Rudolf do Vratislavi, kam ho Delfino následoval.¹¹⁵⁰ Podobně jako Lužice i Slezsko přísahalo novému králi věrnost. Co se týče agendy nuncia, návštěva ve Slezsku přinesla třeba téma, zda mají být benefícia udělována pouze místním, jak požadovali Slezané, nebo i duchovním z jiných zemí, jak chtěl nuncius. Vzhledem k nedostatku kněží by totiž museli být dosazováni buď nekatolíci, nebo by benefícia zůstávala neobsazená. Těžko by taky bylo obhajitelné, aby zde nemohli působit Poláci, je-li vratislavské biskupství pod arcibiskupstvím v Hnězdně.¹¹⁵¹ Gallio poté z Říma psal, že nuncius může ujistit císaře, že papež rád vyhoví „domácím“, pokud budou vhodné pro daný úřad.¹¹⁵²

Delfino zde také prosadil práva alumnů Germanika – konkrétně šlo o Michaela Schramma –, aby mohli ve vratislavské kapitule získat členství. Ta jim totiž odmítala uznat jejich studia.¹¹⁵³ S biskupem jednal i o možném založení jezuitské koleje, přičemž v úvahu připadala Nisa. K tomuto založení ale došlo až o 20 let později.¹¹⁵⁴ O založení koleje mohl v Olomouci hovořit i s provinciálem jezuitů Maggiem, ale protože ten neměl ve své pravomoci možnost založení nové koleje, napsal Delfino biskupovi, ať se obrátí na generálního představeného Tovaryšstva. Nuncius jemu a kanovníku Andreasi Jerinovi v této záležitosti vyslovil podporu.¹¹⁵⁵

Přestože Delfinovy depeše obsahují jak vidno řadu zmínek o zemích Koruny české a o agendě, která s nimi byla spojena, je skutečností, že hlavní část korespondence se v tuto dobu věnovala dosud nečiněné přísaze Rudolfa a schválení císaře ze strany Říma.

Vraťme se ale zpět k Rudolfově cestě po vedlejších korunních zemích. Další zastávka vedla Rudolfa do Olomouce.¹¹⁵⁶ Delfino, který dorazil několik dní před císařem, zde musel podpořit katolickou stranu, která stála proti stavům požadujícím značnou svobodu vyznání. Velkému tlaku čelil zejména biskup. Celý spor byl poměrně komplexní, protože biskup měl významnou roli ve stavovské

¹¹⁵⁰ Srv. popis Rudolfova vjezdu a pobytu v *ibid.*, s. 139-141 (č. 49). Datováno 30. května.

¹¹⁵¹ *Ibid.*, s. 160-161 (č. 57). V tomto listu je i krátký popis náboženské situace ve Vratislavi.

¹¹⁵² Např. *ibid.*, s. 191 (č. 69).

¹¹⁵³ *Ibid.*, s. 166 (č. 58) Datováno 14. června.

¹¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 166-167.

¹¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 174-175 (č. 62). Datováno 29. června.

¹¹⁵⁶ Popis Rudolfova slavnostního vjezdu popisuje nuncius v *ibid.*, s. 173-174 (č. 62). Datováno 29. června.

obci. Císař se postavil za biskupa v tom smyslu, že vyzval k urovnání sporu. Biskup nunciovi slíbil, že svůj postoj nezmění.¹¹⁵⁷

Pobyty v Olomouci Delfino využil i ke snaze o vyřešení konfliktu mezi biskupem a kanovníkem Zajankowskim. Mimo to popsal i obecněji náboženskou situaci v Olomouci, stejně jako konflikt ve Šternberku mezi vrchností a kanonií augustiniánů a problematickou situaci s opatem v Hradisku.¹¹⁵⁸ Informoval i o podpoře, kterou Rudolf poskytl jezuitům v Olomouci a v Brně, kde získali klášter dominikánek. Vstřícně jednal i vůči arcibiskupovi.¹¹⁵⁹

V listu z 20. července mohl nuncius konstatovat, že 15. července po třinácti měsících dorazil zpět do Vídně.¹¹⁶⁰ Po slavnostním vstupu císaře do města nad Dunajem se tedy rýsoval poněkud standardnější čas. Řím byl s nunciem spokojený, Gallio chválil jeho vliv na řešení konfliktu v olomoucké kapitule. Státní sekretář byl spokojen i s tím, že Rudolf zřejmě opravdu odmítal koncese nekatolíkům. Doufal, že se to prokáže i v případě nekatolických kazatelů v Landhausu ve Vídni, což se později opravdu potvrdilo.¹¹⁶¹

Na konci roku odeslal Gallio Dolfinovi list, ve kterém ho informoval o tom, že bude ve funkci nuncia nahrazen.¹¹⁶² Jeho nástupcem se stal Bartolomeo Portia, kterého měl Dolfin informovat o potřebných záležitostech.¹¹⁶³ Dolfin tuto zprávu přijal s ulehčením.¹¹⁶⁴ Ze záležitostí zemí Koruny české informoval především o smrti olomouckého biskupa, po níž vyzval kapitolu k dobré a svorné volbě.¹¹⁶⁵

¹¹⁵⁷ Srv. poměrně rozsáhlý popis situace v *ibid.*, s. 169-172 (č. 61). Datováno 29. června.

¹¹⁵⁸ *Ibid.*, s. 182-185 (č. 65). Datováno 6. července.

¹¹⁵⁹ *Ibid.*, s. 189-190 (č. 67). Datováno 9. července; Srv. nespokojenost provinciála dominikánů Dominika de Morbegno *ibid.*, s. 279-280 (č. 109). Datováno 26. října. Gallio odpověděl, že v Římě jsou s rozhodnutím přemístění řeholnic spokojeni. *Ibid.*, s. 295 (č. 116).

¹¹⁶⁰ *Ibid.*, s. 192 (č. 70).

¹¹⁶¹ *Ibid.*, s. 218 (č. 79). Datováno 17. srpna.

¹¹⁶² *Ibid.*, s. 324-325 (č. 130). Datováno 28. prosince.

¹¹⁶³ *Ibid.*, s. 332 (č. 134). Datováno 11. ledna.

¹¹⁶⁴ “*Sommo contento m’hanno apportato le lettere di V. S. Ill.ma et Rev.ma delli 28 del passato, havendo per esse intesa la rivocatione mia già molto tempo prima desiderata, parendomi, dopo un servtio di sett’anni continovi in Germania, con tante spese quante sono stato astretto fare in due Diete imperiali, due di Bohemia, Ungaria, Lusatia, Slesia et Moravia, et tanti viaggi con cinquant’anni a le spalle, se non havevo meritato altro, almeno come quello che s’era sforyato di fare il debito suo, non dovevo essere lasciato qui a consumare quel poco di vita et robba che mi restava. Et perciò ringratiandone N. S. et V. S. Ill.ma con ogni riverenza starò con molto desiderio attendendo la venuta di Mons. di Portia, la quale io vorria che fusse quanto prima, per poter venire a Roma a baciare i piedi a S. B. et renderle conto, se così le parerà, della mia villicatione, et poi ritornare a la mia chiesa, avanti che venghino i caldi.*” *Ibid.*, s. 333 (č. 135). Datováno 18. ledna 1578.

¹¹⁶⁵ *Ibid.*, s. 351 (č. 144). Datováno 15. února 1578. O to samé požádal Rudolfa. *Ibid.*, s. 358 (č. 147). Datováno 22. února.

Portia nicméně k císařskému dvoru nijak výrazně nespěchal. Vzhledem k odjezdu Rudolfa na uherský sněm se i nuncius vydal do Prešpurku (Bratislavy). Už opět z Vídně pak psal o volbě v olomoucké kapitule, kde, jak se už předtím obával, došlo opět k dosti problematické situaci. Podle jeho informací jedenáct z devatenácti hlasů v kapitule získal postulací Bernard Bruntálský. Nuncius Bruntálského znal, prý s ním chtěl jet do Itálie, aby se poté dostal na Maltu, kde se chtěl stát maltézským rytířem. Byl mladý, bez vzdělání a bez jakéhokoli svěcení. Zbylých osm pak postulovalo arcibiskupa pražského.¹¹⁶⁶

Poslední relaci Dolfina máme z 25. dubna 1578, kde informoval o příjezdu (21. 4.) a uvedení k císaři (23. 4.) Bartolomea Portii.¹¹⁶⁷ Ten psal hned den poté zprávu o této audienci u císaře.¹¹⁶⁸

Portia přišel na svět v roce 1540 coby člen hraběcího rodu z Friuli.¹¹⁶⁹ S jistotou víme, že vystudoval teologii v Padově a v Boloni. Portia následně patřil v Římě mezi účastníky už vícekrát jmenované *Accademie delle notti vaticane*. Z toho je patrné, že se pohyboval v okruhu kolem Karla Boromejského, který mu v roce 1567 svěřil benediktýnské opatsví v Moggio coby komendu. V roce 1569 byl papežem Piem V. pověřen vizitací v akvilejském patriarchátu. Po nástupu Řehoře XIII., který chtěl zintenzivnit papežské působení na situaci ve střední Evropě, byl vyslán Portia jako vyslanec do jihovýchodního „Německa“. V roce 1574 působil v Augsburgu, kde se snažil o založení jezuitské koleje. Na podzim roku 1575 se přemístil do Freiburgu im Breisgau. Na jaře následujícího roku pak coby poradce doprovázel legáta Giovanni Moroneho na říšském sněmu v Řezně. V roce 1577 se odebral do Kolína, kde měl pomoci Arnoštu Bavorskému zajistit místo koadjutora arcibiskupa a následně samotnou arcibiskupskou hodnost.

Podobně jako Dolfino se Portia musel zabývat konfliktní situací v olomoucké kapitule, kde bylo třeba snažit se brzy dobrat řádného kandidáta a zároveň ochránit autoritu Svatého stolce oproti přehnaným zásahům panovníka.¹¹⁷⁰ Zdálo se, že na nátlak panovníka a nuncia se přistoupí k nové volbě. Gallio z Říma novou volbu schvaloval, ale nejdříve je prý třeba aby, stejně jako při minulé

¹¹⁶⁶ *Ibid.*, s. 385-386 (č. 160). Datováno 7. dubna.

¹¹⁶⁷ Srv. Portiovy fakulty v *ibid.*, s. 444-453 (č. 195). Datováno 13. června.

¹¹⁶⁸ *Ibid.*, s. 399-400 (č. 175).

¹¹⁶⁹ Medailonek Portii lze nalézt v *ibid.*, s. XIV-XVIII. Rovněž https://www.treccani.it/enciclopedia/bartolomeo-porcio_%28Dizionario-Biografico%29/ [Cit. 2023-09-25].

¹¹⁷⁰ Srv. *ibid.*, s. 418-419 (č. 185). Datováno 17. května.

volbě, oba dva postulovaní odevzdali svou rezignaci Svatému stolci. Pokud by nechtěli rezignovat, mají se do Říma poslat patřičné dokumenty a informace a rozhodne se.¹¹⁷¹ Portia však nečekaně onemocněl a 12. srpna 1578 v Praze zemřel. O jeho nástupcích pak hovořila druhá kapitola této disertační práce.

Jestliže jsme sledovali vývoj, kterým se z křesťanství stalo jediné *religio* říše a jak se postupně měnily vztahy mezi duchovní a světskou mocí na „Západě“, nepřekvapí nás, že Svatý stolec nebyl ochoten přijmout něco takového jako byl náboženský mír z roku 1555 či basilejská kompaktáta. Ačkoli byl někdy vlastně donucen k určité formě respektování *statu quo* navenek, vnitřně, jak vyplývá právě i z korespondence nunciů, to vždy znamenalo jen nutné a menší zlo. V tomto ohledu může pomoci vnést další vhled do situace zastavení se u některých pojmů, které mohou na první pohled vyznívat spíše teoreticky a akademicky, ale skutečně tvořily způsob myšlení a jednání nunciů. Jedná se o *ragion di stato*, toleranci a svobodu svědomí.

Při pohledu na tyto pojmy se bude vycházet zejména ze spisu Germanika Malaspiny *Dialogo di Monsignor Malaspina Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie* a sbírky maxim Cesare Speciana *Propositioni christiane et civili*. Jak je možné konstatovat na základě přehledu jejich života, který je zpracován v jednotlivých medailoncích v předchozí části disertace, jednalo se o apoštolské nuncie s velkou zkušeností a přehledem.

Tyto spisy představují určité rozvedení jejich praxe, spíše než snahu o systematickou teoretickou práci. Existuje jistě nebezpečí, že se bude pohled dvou bývalých papežských diplomatů prezentovat jako něco vlastního všem nunciům v tomto období. Na základě dochovaných pramenů a jejich interpretace se však dá konstatovat, že se jedná skutečně o reprezentativní a do značné míry i unikátní texty, které nám opravdu dávají nahlédnout do způsobu myšlení nunciů a jejich představy o uspořádání společnosti. Jde tedy i o reflexi toho, jaký byl vliv, který chtěli na Rudolfa II. vytvářet. Jedná se o vliv, který patrně skutečně přispěl k pohledu na potřebu jednoho náboženství pro fungování soudobé společnosti, což, viděno zpětně, ne sice nevyhnutelně, ale fakticky vedlo k náboženským válkám, které přivedly západní křesťanství do hluboké krize.

¹¹⁷¹ *Ibid.*, s. 442-443 (č. 194). Datováno 7. června.

3. 3 *Dialogo Germanika Malaspiny* a *Propositioni Cesare Speciana*

3. 3. 1. *Ragion di stato, tolerance a svoboda svědomí*

Tato kapitola nebude založena na teorii. Na úvod je ale důležité pokusit se díla Germanika Malaspiny a Cesare Speciana přeci jen uvést do určitého filozofického kontextu. Tím je pohled na raně novověkou politickou filozofii, která byla právě kvůli soudobým změnám (reformace, osidlování Ameriky aj.) mimořádně dynamickým fenoménem, který reflektoval tehdejší dění. Pohled na téma *ragion di stato*, jak můžeme na základě použití dobového termínu popsat jeden z ústředních problémů této filozofie, je příležitostí ukázat, že většina autorů, která se v raném novověku těmto otázkám věnovala, skutečně vycházela z nějaké intelektuální báze a nikoli pouze z touhy po moci či jiných vášní, jak to bývá obvykle v poněkud populární rovině vysvětlováno. Jejich pohled byl určitým „mentálním rámcem“. A i ty jsou, slovy Fernanda Braudela, vězni *dlouhého trvání*.¹¹⁷²

Žijeme v době, která je charakterizována značným důrazem na osobní svobodu a práva jedince. Výrazy jako tolerance a svoboda svědomí mají proto v západním světě v zásadě pozitivní konotaci. Pokud ale zaměříme svou pozornost na období 16. století, měly tyto pojmy právě opačný hodnotový význam. Oproti svobodám kolektivním (stavovským apod.) měly svobody individuální jakousi příchut' něčeho zakázaného a nepatřičného, co je možné jen jako výjimečné privilegium. Obzvláště co se náboženské sféry týká.

¹¹⁷² „Certaines structure, à vivre longtemps, deviennent des éléments stables d'une infinité de générations: elles encombrant l'histoire, en gênant, donc en commandent l'écoulement. D'autres sont plus promptes à s'effriter. Mais toutes sont à la fois soutiens et obstacles. Obstacles, elles se marquent comme des limites (des enveloppes, au sens mathématique) dont l'homme et ses expériences ne peuvent guère s'affranchir. Songez à la difficulté de briser certains cadres géographiques, certaines réalités biologiques, certaines limites de la productivité, voire telles ou telles contraintes spirituelles: les cadres mentaux, aussi, sont prisons de longue durée." Braudel, Fernand: *Histoire et Sciences sociales: La longue durée*, s. 731.

Křesťanské konfese totiž nebyly vnímány ani tak jako různé varianty jednoho náboženství, ale jako držitelky pravdy zjevené Bohem. O tom, která z nich je pravou následnicí prvotní církve, se vedly spory na mnoha úrovních. Důraz při tom často býval kladen spíše na to, co je odlišné, než na to, co jim bylo společné.

Nedá se však říci, že by myšlenka náboženské tolerance v našem slova smyslu byla v tehdejší době zcela neznámá. Na základě dochovaných pramenů ale můžeme soudit, že papíru byla svěřována jen výjimečně, a to ještě ve specifickém kontextu. Např. Thomas More, který se později stal obětí suprematických snah Jindřicha VIII., ve svém známém spise *Utopie* (1516) hovořil o této daleké zemi i z pohledu náboženství. Náboženské přesvědčení tamních obyvatel prý bylo pestré, ale většina se shodovala na kultu, který nebyl příliš vzdálen představě Boha coby osoby a tvůrce světa. Mnoho z obyvatel Utopie přijalo i křesťanství. Jeden z nich ale během kázání hanobil ostatní náboženství, čímž se provinil proti tamním zákonům, které stanovovaly vzájemnou snášenlivost mezi vyznavači různých náboženství: „*Mají totiž mezi svými nejstarobylejšími právními předpisy i ten, že nikomu nesmí způsobit újmu jeho náboženské přesvědčení. Již sám Utopus hned na počátku uslyšel, že občané před jeho příchodem ustavičně mezi sebou zápasili o náboženství, a uvědomil si, že právě obecná rozdrobenost sekt, z nichž každá bojovala za vlast osamoceně, umožnila mu, aby je přemohl všechny. Proto dosáhnuv vítězství ustanovil, že je každému dovoleno řídit se náboženstvím podle vlastní volby; chce-li kdo i jiné přivést ke své víře, že smí vyvinout jenom takové úsilí, aby mírně a skromně své náboženství odůvodňoval, nikoli však aby jiná trpce potíral; nepřesvědčí-li přemlouváním, že nesmí užít žádného násilí a musí se zdržet pomluv.*“¹¹⁷³ Těžko říci, nakolik se More s těmito myšlenkami sám ztotožňoval. Jeho pozdější postup proti jinověrcům tomu úplně neodpovídal. Především mezi vzdělanými humanisty ale zjevně idea náboženské tolerance podobná té, jak ji vnímáme dnes, byla přítomná jako možná utopická či třeba odmítaná, ale přeci jen možnost.

Pojem *svoboda svědomí* se stal ale jedním z důležitých hesel reformace i proto, že ho explicitně používal i Martin Luther. Nutno ale dodat, že měl tento teolog na mysli vícero rovin. Jedna z nich, kterou můžeme nazvat spíše teologickou, byla

¹¹⁷³ More, Thomas: *Utopie*, Praha, Mladá fronta, 1978, s. 106. Na následujících stranách More uvádí, že kvůli nejistotě Utopa, je-li jen jedno náboženství pravé, nebo je jich více, byly stanoveny jen některé základní principy coby nepopíratelné.

velice úzce spojena s Lutherovou interpretací v duchu *sola gratia*. Přijme-li totiž křesťan milost prostředkovanou Kristem, je svobodný od skutků a zásluh a ani on sám sebe nesoudí, ale spoléhá ve všem na tento dar, který mu tak přináší svobodu svědomí ve smyslu, který by se snad dal připodobnit svobodě omilostněného vězně. Ve svém spise *De votis monasticis* z roku 1521 hovoří o svobodě křesťana a svobodě svědomí: „[est] *libertas Christiana seu Evangelica, libertas conscientiae, qua solvitur conscientia ab operibus, non ut nulla fiant, sed ut in nulla confidat. Conscientia enim non est virtus operandi, sed virtus iudicandi, quae iudicat de operibus.*“¹¹⁷⁴ Otázka svobody svědomí tak byla úzce spojena s Lutherovou kritikou možnosti konat dobré skutky, čímž se spíše filozofický problém možnosti věřit tomu, co považuje člověk za správně, posouval ještě úžeji na teologickou rovinu.

Luther na druhou stranu mluvil o svobodě svědomí i v pro nás zřejmějším slova smyslu. Při své obhajobě na říšském sněmu ve Wormsu se vyslovil ve své asi nejznámější frázi takto: „*Nisi convictus fuero testimoniis scripturarum aut ratione evidente (nam neque Papae neque conciliis solis credo, cum constet eos et errasse sepius et sibiipsis contradixisse), victus sum scripturis a me adductis et capta conscientia in verbis dei, revocare neque possum nec velo quicquam, cum contra conscientiam agere neque tutum integrum sit.* Ich kann nicht anderst, hie stehe ich, Got helff mir, Amen.“¹¹⁷⁵ Jan Kalvín (1509-1564) později v *Institucích křesťanského náboženství* jasně vyjádří primát svědomí oproti zákonům a nařízením, které by se zdály právě proti svědomí jít. Problém spočíval v tom, že každá z konfesí považovala své učení za správné a to, co hlásaly konfese jiné, považovaly za lidské nálezy a hereze.¹¹⁷⁶

Otázku svobody svědomí museli řešit např. i katolíci v Anglii. Jezuita Robert Persons (1546-1610) upozornil na vnitřní nekoherentnost protestantů, kteří sice

¹¹⁷⁴ Luther, Martin: *De votis monasticis Martini Lutheri iudicium*, Wittenbergae, MDXXI, s. Ff III.

¹¹⁷⁵ *WA* VII, s. 838.

¹¹⁷⁶ V latinské verzi z roku 1559 Kalvín, v X. kapitole IV., knihy, nazvané výmluvně „*De potestate in legibus ferendis, in qua saevissimam tyrannidem in animas et carnificinam exercuit Papa cum suis.*“ píše mimo jiné, že: „*Si in hunc finem latae sint [lidské zákony] ut religionem nobis iniiciant, quasi per se necessaria sit earum observatio, dicimus conscientiae imponi quod fas non erat. Neque enim cum hominibus, sed cum uno Deo negotium est conscientiae nostris. Quo pertinet illud vulgare discrimen inter terrenum et conscientiae forum.*“ To, že Kalvínův apel na svědomí měl určité limity a byl si vědom nezbytnosti určité míry přizpůsobení se danému stavu, dokazuje i praxe trestání heretiků v Ženevě v době jeho vlivu. Byl mezi nimi i autor jednoho z nejvíce „liberálních“ spisů týkajících se otázky

hlásají svobodu svědomí, ale utlačují svědomí těch, kteří jsou přesvědčeni, že katolická církev je pravou církví.¹¹⁷⁷ Na druhou stranu ale jasně podtrhl, že panovníku je třeba zachovávat věrnost co se týká světské poslušnosti.¹¹⁷⁸

Jiný ze známých autorů raného novověku, Jean Bodin (1530-1596) argumentoval, že svoboda svědomí nemá být záležitostí jednotlivce, ale má jít o svobodu provozování kultů, přičemž ovšem stanovil jako limity čarodějnictví a ateismus. Panovník nemá stranit jednomu z uskupení, jinak to vždy končí proléváním krve.¹¹⁷⁹

(ne)pronásledování heterodoxních věřících Sébastien Castellion (1515-1563).

¹¹⁷⁷ “I saie it is impietie to inforce any Christian to do an acte agaynst his conscience and beleef, for that it is to inforce him to his damnation, as Saynt Paul before hath taught vs, I saie also it is folly, for that by drawing mens bodies to church by violence (their myndes being repugnant) nothing is gayned at all, but more internal hatred and rancor rather enkindled, and the infotcers are made pertakers of the others sinnes and damnation.

And further the Protestantes do greatly hereby discredit their owne doctrin which they were wont to teach, that no man should be forced in matters of his conscience. And more ouer they do shew hereby vnto the world that they seeke not the inward man, but the vtter shew & body, with what great repugnāce soeuer it be of the soule, which is quyt contratie to all pietie, and a most base manner of proceeding in respect of the Catholique vsage, which albeit it pu[n]isheth such as do wilfully and obstinately leaue the vniuersal anciēt faith of Christendome, which once they haue receyued and sworne vnto, yet as long as they are euill perswaded of the same, they are not only not forced to Catholique churches; or to hearing of masses participation of Sacramentes or to other lyke exercyses of contrarie religion, but are barred also though they would come, if they be sup[posed] to come with repugnance, or that there be any least suspition” Persons, Robert: *A temperate vvard-vvord, to the turbulent and seditious VVachword of Sir Francis Hastingses knight vvho indeuoreth to slaunder the vvhole Catholique cause, & all professors therof, both at home and abrode. Reduced into eight seuerall encounters, vvith a particuler speeche directed to the Lordes of her Maiesties most honorable Councel. To vvhome the arbitrimt of the vvhole is remitted*, Antwerp, MXCIX, <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A09109.0001.001?rgn=main;view=fulltext> [Cit. 2023-09-12].

¹¹⁷⁸ “*And as for obedience, you are to yeeld it simply (my deare bre[thren]) and playnly (as I haue sayed) with a true loyal harte and good will, as vnto Christe himself, vnto all kynde of magistrates whatsoeuer, temporal or spiritual, though yet with that distinction which Christe him self appoynted, quae sunt Caesaris, Caesari, quae sunt Dei Deo, geuing vnto Caesar, those thinges that are Caesars, and reser[ving] to God those thinges that are Gods. [...] Vnto our temporal prince and head of our earthly cōmon-wealth, whereof we are citizēs, we owe all temporal obedience in ciuil mat[ters], according to the law of God, nature, and nations, and ac[cording] o the particular ordinances of the countrie wherin we dwel; and so we are to serue him with our bodies, goodes, life, and whatsoeuer other earthly meanes or comoditie we haue besides, in all iust causes. And this with all honor, fidelitie, redines, alacritie, and promptnes of minde, as to the minister of God, ordayned (as both the forenamed Apostles say) for punishing of the wicked, and comforting the good. And this obedience was due also vnto heathen magistrates in Christes time: for in this temporal go[vernment], Christ altered nothing at all, but left it as he found it.”* Ibid.

¹¹⁷⁹ Bodinovy úvahy jsou rozsáhlé a literatura k nim rovněž. Jako citace proto postačí třeba tento úsek: “Il n’y a rien plus dangereux au Prince que [de] se faire partisan. Mais s’il advient au Prince souverain, de se faire partie, au lieu de tenir la place de Juge souverain, il ne sera rien plus que chef de partie, et se mettra au hasard de perdre sa vie, [de même] quand l’occasion

Otázka svobody svědomí se ukazovala jako fenomén zdaleka ne pouze teoretický, ale praktický. Bylo totiž třeba řešit situace, kdy se více či méně velké skupiny přidávaly k učení, která nebyla v souladu s katolickou věroukou. Později pak k takovým situacím docházelo i tam, kde převládly nové konfese. Možnost spolužití se ukazovala i z praktických důvodů jako velice problematičná.

O to pozoruhodnější je připomenout situaci v zemích Koruny české, kde vznikla po letech krvavých bojů během husitských bouří na základě potřeby určité formy spolužití tzv. náboženská koexistence. Tento termín, který se snaží stav relativně mírumilovného spolužití vyjádřit, je úzce spjat s historikem Josefem Válkou (1929–2017), který dokázal ve svém odborném působení obdivuhodně spojit pramenné bádání s kritickou filozofickou reflexí.

Už během období po husitských válkách se ukazovala v podstatě shoda na tom, aby bylo zachovááno obecné dobré. Spor spočíval především v tom, jak toto obecné dobro vnímat. Zatímco někdy se jednalo o jakési upozadění výraznějších náboženských rozporů na úkor pokoje ve stavovské obci, jiní vnímali, že toto obecné dobré není možné bez zachování určitých náboženských principů. Příkladem toho může být katolický kněz a od roku 1461 děkan svatovítské kapituly Hilarius Litoměřický (cca. 1420–1468). Ten psal ve svém listu Jiřímu z Poděbrad, který se dá zřejmě datovat do druhé poloviny roku 1462, mimo jiné: „*Mohúť obecné dobré světské zachovati jakožto v Turcích [...] ale v královstvích křesťanských nic pravého, nic stálého není, co se nesrovnává s svatým římským kostelem a s vírou křesťanskú.*“¹¹⁸⁰ Nakonec se ale vlivem okolností a slabého vlivu těch, kteří měli podobný pohled jako Hilarius, prosadila spíše pragmatická koexistence z nutnosti.

Válkova interpretace tohoto fenoménu se dá mimo jiné najít i v krátké eseji *Doba náboženské koexistence a tolerance* a přednášce z konference o historickém významu rodu Pernštejnů, která nesla název *Politika a nadkonfesijní křesťanství*

des séditions n'est point fondée sur l'état, comme il est advenu pour les guerres touchant le fait de la Religion depuis cinquante ans en toute [p. 399] l'Europe. On a vu les Royaumes de Suède, Écosse, Danemark, Angleterre, les Seigneurs des ligues, l'Empire d'Allemagne avoir changé de Religion, demeurant l'état de chacune République et Monarchie : vrai est que cela ne s'est pas fait, sinon avec extrême violence et grande effusion de sang en plusieurs lieux.”
Bodin, Jean: *Le six livres de la République*, s. 231.

¹¹⁸⁰ Podlaha, Antonín (ed.): *Hilaria Litoměřického listu králi Jiřímu z Poděbrad*, Pragae, Sumptibus S. F. metropolitani capituli pragensis, typis officinae typographicae “Českoslov. akc. tiskárna”, 1931, s. 22.

Viléma a Jana z Pernštejna.¹¹⁸¹ Válka, který byl odborníkem na dějiny Moravy, v tomto ohledu vysoce cení přínos Ctibora Tovačovského z Cimburka a obecně zemského práva.

Spolužití „dvojího lidu“ vnímá do značné míry jako určitý neustále dynamický proces: „*Koexistence dvou vyznání nebyla ještě tolerancí v moderním slova smyslu; spíše vynuceným kompromisem po patnáctileté válce, když politikové i teologové z obou stran dospěli k závěru, že samotná válka nepřinese „konečné řešení“, že husity nelze vyhubit a že sám Bůh si přeje, aby se nastoupila místo cesty války cesta jednání. Koexistence byla také neustále ohrožována a její udržení vyžadovalo vědomí její legitimnosti a neustálého intelektuálního i mocenského úsilí.*“¹¹⁸² Základnou se tomuto stavu stal v Čechách Kutnohorský mír (1485) a na Moravě právní příručka jejíž autorem byl Ctibor Tovačovský. Důležité je, že se tedy stal součástí zemských práv, která byl povinen zachovávat i sám panovník. Právo zemské, jehož nositelem byli mnohem spíše stavové samotní, než do té doby v případě Moravy neexistující zákoník, jsou tak odrazem potřeby reflektovat historickou tradici tak, aby se navrátila do své normálnější podoby.¹¹⁸³ I v tomto případě šlo tedy vlastně o reformu. Tovačovský se přitom odkazoval na osobní zkušenost, kterou převzal zejména od Jana z Pernštejna a od Jana z Cimburka. Právě praktickou toleranční politiku Válka ocenil v jednom ze zmíněných příspěvků, kdy se odkazoval především na snadno dostupné materiály vydané v ediční řadě *Archiv český*.¹¹⁸⁴

Válka, píšící tyto reflexe v 90. letech, otázku vnímal nejen v kontextu politického kvasu prvních let po pádu komunismu, ale i v kontextu celých českých

¹¹⁸¹ Válka, Josef: *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov, Muzeum Komenského v Přerově, 1995; Týž *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, in Vorel, Petr (ed.): *Pernštejnové v českých dějinách: Sborník příspěvků z konference konané 8.-9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice, Východočeské muzeum, 1995, s. 173-182.

¹¹⁸² Válka, Josef: *Doba náboženské koexistence a tolerance*, s. 4.

¹¹⁸³ V předmluvě Tovačovský píše po odvolání se na výzvy olomouckého biskupa a jiných stavů: „*Poněvadž mítí ráčíte paměť mů sepsanú, tak jak se pamatují a svědom jsem obyčejnuov a zvyklostí starodávních, které jsou se za našich předkuov zachovávaly a v skutku dály, kteréž jsem já očima svýma viděl a při nich osobně byl.*” Brandl, Vincenc (ed.): *Kniha Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklost starodávných a řízení práva zemského v Mar. Mor.*, Brno, V. Brandl, 1868, s. 1.

¹¹⁸⁴ „*Nebudu se pokoušet dělat z Viléma a Jana originální politické myslitele a teoretiky. [...] Jejich význam v politickém myšlení spočívá právě v tom, že originální nejsou. Rozplývají se, řekl by Foucault, v politickém a náboženském diskurzu své doby a své společenské vrstvy. Vzhledem ke svému postavení, ale také díky svým nesporným intelektuálním schopnostem, tento diskurz spoluvytvářejí a svou vrstvu myšlenkově reprezentují.*” Válka, Josef: *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, s. 174.

dějin, kde byly spor a radikalita vnímány jako něco nosného. Smír byl ale vlastně téměř vždy hodnocen jako slabošství, nebo byla jeho příčina nacházena v touze po nějakém zisku.¹¹⁸⁵ To je velice důležitý, i když dnes možná banální postřeh: hodnocení toho, je-li tolerance dobrá, nebo špatná, závisel do značné míry opravdu i na dobové mentalitě.

K tomuto Válkovu vhledu je ještě vhodné bližší upřesnění. Obvykle byla skutečně tolerance vnímána jako ústupek. Česká moderní historiografie, která čerpala do značné míry z Palackého filozofie dějin, je v tomto ohledu spíše proevangelická. Stejně tak je ale třeba konstatovat, že celé generace českých a moravských historiků předtím argumentovaly čistě z katolického úhlu pohledu. Konfesní příslušnost byla v tomto ohledu rozhodující a skoro se dá říci, že až polistopadová historiografie se na základě perzekuce za doby nacistické a komunistické diktatury dokázala posunout ke zralejšímu pohledu, který je analogický podobným debatám v rámci německé historiografie, o které bylo pojednáno v úvodní kapitole.

Je pravdou, že Válkovo pojetí je založeno především na přístupu vyšší šlechty. Petr Maťa upozornil např. na otázku disimulace a věroučných nejasností, i na příkladu sporu pražského arcibiskupa Zbyňka Berky s nunciem Cesare Specianem.¹¹⁸⁶

Válka ve svém pojetí nadkonfesijního křesťanství argumentuje, že celá tato atmosféra koexistence byla narušena novým fundamentalismem. Nedá se než souhlasit, že se změnilo klima a vyrostla nová generace. Je otázkou, zda použít

¹¹⁸⁵ “Ještě Masaryk kárá v “České otázce” Rokycanu za jeho modlitbu “Dejž nám, milý Bože, v prostředek uhoditi”. Vidí v této zásadě cestu k nejistotě, neurčitosti a prostřednosti. Každý kompromis ve věcech víry, chápané jako konfese, byl pokládán za projev slabosti, laxnosti, ne-li zrady. Období koexistence bylo mylně chápáno jako ústup od ideálů a náboženská tolerance jako produkt kupecké mentality feudálních pánů, kteří trpěli na svých panstvích všechna vyznání svých poddaných, neboť jim tito poddaní přinášeli zisk.” Válka, Josef, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, s. 5; “Ať je již motivace myšlení a jednání pánů jakákoliv, jedno jim upřít nemůžeme: v době, kdy byli pány našich zemích [sic!], kdy vyznávali nadkonfesijní křesťanství, vládl mír. Karlu IV. se dostalo za to, že v jeho době vládla “pulchritudo pacis” chvalo zpěvů a titulu otce vlasti. Dosáhl toho ještě pevnými nástroji královské moci, královských úředníků a královských financí – ovšem také uvedením inkvizice do českých zemí. Páni, kteří dosáhli vnitřního míru konsensem, kompromisem, respektováním práva, vládli ovšem v jiné době. Nebyli však tyto páni mezi nimi na praním [sic!] místě Pernštejnův, také dobrými “otci vlasti”?” Válka, Josef: *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, s. 182.

¹¹⁸⁶ Srv. Maťa, Petr: *Constructing and Crossing Confessional Boundaries: The High Nobility and the Reformation of Bohemia*, in Cohen, Gary B., Louthan Howard, Szabo, Franz A. J. (edd.): *Diversity and Dissent. Negotiating Religious Difference in Central Europe. 1500-1800*, New York-Oxford, Berghahn Books, 2011, s. 10-29.

slovo fundamentalismus. Jistě se ale jednalo o fenomén připomínající rozpor, který popsala Hanna Arendtová v jedné ze svých esejí, nazvané *Pravda a politika*, jako střet politiky a filozofie na základě dějin starověku.¹¹⁸⁷ Předtím, než přejdeme k k prvnímu ze spisů nunciů, stojí za to reflektovat obsah tohoto textu, neboť pomohou číst onen text jinou perspektivou.

Esej Arendtové je vlastně uvažováním o tom, v jakém vztahu jsou vzájemně pravda a moc (politika). Prakticky se v rámci této reflexe jedná třeba o následující otázky: Je možné lhát pro zachování moci? Je pravda sama o sobě bezmocná?

Pro čtenáře ze střední Evropy je poměrně zajímavou skutečností, že jedním z podnětů byl Arendtové i výrok, který bývá připisován císaři a českému králi Ferdinandu I.: *Fiat iustitia, et pereat mundus* (v textu přeloženo jako *necht' je spravedlnosti učiněno zadost, i kdyby svět měl zahynout*). Arendtová velmi trefně ukazuje na paradox: zdá se, že pokoj a pořádek jsou jasné hodnoty. Ale k čemu by byl svět, kdyby nebyli lidé, kteří říkají věci tak jak jsou – což byl mimo jiné program zakladatele historiografie Hérodota –, čímž se ale mohou dostat do konfliktu a vyvolat nepokoj?¹¹⁸⁸ Příkladem toho může být filozof Coby ten, který přináší pravdu, uvádí Arendtová s odkazem na Platónovo podobenství o jeskyni, v němž člověk, který se uvolnil z okovů a vystoupil z temnoty jeskyně spatří slunce a snaží se o něm hovořit lidem v jeskyni, do níž znovu sestupuje. Kdyby takového člověka ale polapili, podle Platóna by ho zabili.

Nebudeme zacházet do podrobností Arendtiniých reflexí, ale je důležité pochopit, v čem spočíval v antice spor sofistů a politiků s filozofy: „rozmiška mezi pravdou a politikou historicky vyvstala ze dvou navzájem si ostře protiřečících způsobů života, totiž života filosofického, jak ho interpretoval nejprve Parmenidés a po něm Platón, a života občanského. Proti neustále se měnícím názorům občanů na lidské záležitosti, jež se navíc samy také neustále mění, stavěl filosof pravdu o těch věcech, jež jsou svou přirozeností věčné, a z nichž lze proto vyvodit zásady, jejichž uplatnění může lidské záležitosti ustálit. Protikladem pravdy je názor ztotožňovaný s klamem, a právě tomuto ponížení názoru vděčí konflikt, o němž zde

¹¹⁸⁷ Arendtová, Hannah: *Pravda a politika*, in Táž, *Mezi minulostí a budoucností. Osm cvičení v politickém myšlení*, Praha, OIKOYMENH, 2019, s. 229-269.

¹¹⁸⁸ “V sázce je tu přežití, stálost v bytí (*in suo esse perseverare*) a žádný lidský svět, jehož osudem je přetrvat krátkou dobu života smrtelníků žijících v něm, by nikdy nedokázal přežít bez lidí ochotných udělat to, co na sebe vzal Hérodotos, totiž λέγειν τὰ ἑόντα, říkat to, co je. Žádnou trvalost, žádnou stálost v bytí si zkrátka nelze představit bez lidí ochotných svědčit ve prospěch toho, co je a co se jim jeví, protože to je.” *Ibid.*, s. 232.

je řeč, za svou politickou výbušnost. Mezi nepostradatelné předpoklady jakékoli moci patří totiž názor, nikoli pravda. „Všechny vlády spočívají na názoru, řekl James Madison, a dokonce i ten nejautokratičtější vládce či tyran by stěží mohl vystoupit k moci, natož si ji udržet, bez podpory těch, kdo jsou téhož mínění. Ze stejného důvodu se ve sféře lidských záležitostí jakýkoli nárok na absolutní pravdu, jehož platnost nepotřebuje oporu ze strany názoru, nepříjemně dotýká nejhlubších kořenů veškeré politiky a vlády.“¹¹⁸⁹

Arendtová uvádí také následující postřeh, který považuji za klíčový: „Ve světě, v němž dnes žijeme, už i poslední stopy tohoto starobylého protikladu mezi pravdou filosofa a názory na trhu zmizely. Ani pravda zjeveného náboženství, k níž političtí filosofové sedmnáctého století ještě pořád přistupovali jako k nesnázi zásadního významu, ani pravda filosofická, která se člověku objevuje v jeho osamocení, už záležitostí tohoto světa nejsou nijak na překážku. Co se náboženství týče, klid a mír na tomto poli zařídilo oddělení církve od státu.“¹¹⁹⁰ Ponechávám stranou analýzu současnosti, která je obsažena v těchto větách. Důležitá je totiž především ona poslední věta. Dokud totiž byla *pravda*, v tomto případě taková, která byla pokládána za zjevenou, vlastně státním zákonem (a to do určité míry ve všech zemích raného novověku), ba dokonce něčím co skoro nutně musí být součástí podstaty státu, šlo o věc, za kterou nejen šlo, ale vlastně i bylo třeba bojovat. Toto mentální nastavení nalezneme právě i ve spisech Malaspiny a Speciana..

Ještě než se pozornost zaměří na texty Malaspiny a Speciana, je důležité zmínit skutečnost, že existovaly i jiné pohledy na to, jakou roli má hrát duchovní a světská moc, resp. papež a císař, a to nejen v zemích Koruny české. Krátký exkurz na Apeninský poloostrov to může potvrdit. Představitelem tohoto pohledu byl Dante Alighieri (cca. 1265–1321). Tento učenec je v obecném povědomí známý především díky dílu, které známe pod názvem *Božská komedie*. Kromě toho byl ale autorem celé řady jiných děl, která se týkala různých oblastí. Jedním z těchto spisů je dílo *Monarchia* (či *De Monarchia*, česky obvykle *O jediné vládě*).¹¹⁹¹ Jedná se vlastně o poměrně náročný traktát vycházející zejména z filozofie a teologie, *de facto* postavený coby sylogismus. Pro účely této disertace postačí

¹¹⁸⁹ *Ibid.*, s. 236.

¹¹⁹⁰ *Ibid.*, s. 239.

¹¹⁹¹ Ryba, Bohumil (ed.): Alighieri, Dante: *O jediné vládě*, Praha, Melantrich, 1942.

pozastavit se u třetí knihy, která se již konkrétně dotýká vzájemného vztahu papežské a císařské moci. Pro pochopení kontextu je třeba dodat, že se jedná o zjevnou polemiku s požadavky Bonifáce VIII., který v duchu tradice církve, jak jsme ji měli možnost sledovat, tvrdil, že moc císaře vychází z korunovace ze strany papeže a že pouze moc římských biskupů byla ustanovena přímo Bohem. Papež a císař tak mají sice rozdílné úkoly, avšak papežství je v tomto ohledu nepochybně tou ze stran, která dodává legitimitu a pravomoc druhé.

Dante v tomto ohledu razí poněkud jiný pohled. Je zajímavé, že touto knihou se zabýval ve své dnes už klasické práci i Ernst H. Kantorowicz. Danteho přístup shrnuje těmito slovy: „*Hlavní premisa celého schématu spisu O jediné vládě přitom spočívala v tom, že Aristotelem inspirovaný Dante přikládal lidskému společenství morálně-etický cíl, který byl „cílem sám o sobě“, byl necírkevní a jako takový nezávisel na církvi, která sledovala svůj vlastní cíl. Tato dualita morálně-etických a církevně-duchovních hodnot byla celkem běžná i u juristů Dantova věku, kteří poukazovali na to, že universitas představuje corpus morale et politicum tvořící obdobu církevního corpus mysticum, případně spolu s Dantem tvrdili, že „jako má církev svůj základ, tak má svůj také císařství. Základem církve je Kristus (...) císařství zase má základem právo lidské.“* Dante ve snaze ospravedlnit soběstačnost a suverenitu *universitas generis humani* si podobně jako juristé přisvojoval teologický jazyk a církevní myšlení, když chtěl vyjádřit svůj názor na světské tělo politické, a tudíž dospěl ke konstrukci „sekularizované imitace náboženského pojetí církve“, přičemž svůj výtvar navíc obdařil svébytnou formou blaženosti v podobě pozemského ráje. Výsledkem byla dualita vzájemně nezávislých právnických osob, jedné „lidsko-císařské“ a druhé „křesťansko-papežské“, které měly obecný ráz, přestože každá sledovala své vlastní zájmy a měla svůj vlastní cíl lidské dokonalosti.¹¹⁹² Císař tak představuje jakousi variantu filozofa na trůně, neboť „*jinak by císař postrádal etické ospravedlnění a morální kvalifikaci nutnou ke svému přirozenému, tzn. čistě lidskému úkolu dovést lidstvo náležitým užíváním filozofického rozumu k jeho přirozenému cíli – stejně jako bylo vedení k nadpřirozenému cíli křesťanstva svěřeno duchovnímu pastýři čili k papeži.*“¹¹⁹³

¹¹⁹² Kantorowicz, Ernst H.: *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha, Argo, 2014, s. 295.

¹¹⁹³ *Ibid.*, s. 294-295.

Dante ve zmiňované třetí kapitole postupně podle svého názoru úspěšně vyvrací argumenty obhájců papežské supremace nad císaři vycházejí nejprve z některých míst Písma svatého, následně ty, které se opírají o římské dějiny a nakonec ty, které mají brát svou platnost z lidského rozumu. Zajímavý je třeba Danteho názor, že Konstantin nemohl darovat papeži Řím a mnoho z císařské důstojnosti papeži Silvestrovi, protože by to bylo v rozporu se samotným smyslem úřadu císaře.

Cílem tohoto krátkého dantovského exkurzu není probírat ho do detailů a sám o sobě by se možná hodil do předchozí části této kapitoly, kde byla řeč o Bonifáci VIII. Jeho smyslem však bylo připomenout, že, oproti tomu, jak to chápali nunciové, není nutné při vysvětlování alternativních koncepcí vždy podsouvat nečestné úmysly, ale může se jednat jednoduše o jiný výklad základních pramenů. Přitom u autora, o jehož katolicitě nemůže být při pohledu na jeho *Božskou komedii* pochyb. Zřejměji postoj nunciů vynikne, když se podíváme na jejich samotné texty.

3. 3. 2 *Dialogo Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie* Germanika Malaspiny

Spis Germanika Malaspiny, který nese název *Dialogo di Monsignor Malaspina Sopra lo Stato Spirituale e Politico Dell'Impero e delle Provincie Infette D'Eresie*, je poměrně vzácným příkladem toho, kdy bývalý papežský diplomat v podstatě popsal smysl svého jednání a svou celkovou vizi politicko-náboženského uspořádání světa.¹¹⁹⁴ Formální struktura tohoto dialogu, resp. kvatrilogu, se na

¹¹⁹⁴ Tento pramen je uložen v Římě v Biblioteca Valliceliana, coby *Manoscritto N. 17. BV* a je ke konzultaci přepsaný v přílohách ve druhém svazku disertace, s. 19-153. Krátce se ho dotkl i Karel Stloukal ve svém díle *Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku*, kde ho shrnuje na samém začátku práce tak, že tento kvatrilog „rozvíjí myšlenku, jaký zmatek ve světě způsobil nový princip vládní, založený na prokletém *ragione di stato*. Stoupenci *Macchiavelliho*, který jej vynášel, „politikové“, doporučují panovníkům, aby opírali svou vládu pouze o moudrost lidskou, a přece dějiny i přítomná zkušenost mohly s dostatek poučiti tyto neblahé rádce, že žádný z národů ani států se nemůže udržeti bez zákonů božích, že každá vláda, která je nepřátelská „pravému našemu náboženství“, stavu kněžskému, stolici apoštolské a celému křesťanstvu, vede ke zkáze a že svoboda svědomí, hlásaná kacíři, vrhá lidskou společnost do stavu zvířecího. Všechny bědy přítomné doby a všechn rozvrat moci církevní i světské povstal tím, že řád světa platný po celý středověk, podle něhož všechna moc

první pohled jeví vyloženě zajímavě. Účastní se ho totiž duchovní z různých míst: arcibiskup pražský, biskup lyonský, biskup cordobský a biskup sanseverský (kterým je sám Malaspina).

Realita je nicméně poněkud skromnější a očekávání spíše nenaplní. Jedná se skutečně formálně o rozhovor více osob. Nedá se ale říci, že by mezi nimi panoval nějaký výrazný konflikt. V podstatě se navzájem doplňují, přičemž nejvýraznější pozici autority má autor textu, Malaspina, který se prezentuje (poměrně logicky) jako někdo, kdo vychází ze zkušenosti. Jak ve své práci připomněl Jan Červenka, dialogy byly v antice, zejména u Platóna, „*ztělesněním ideálu filozofické dialektiky i skvělým přesvědčovacím a didaktickým nástrojem*.“ V renesanci byl poté napodobován spíše eklektický styl Cicerona, který byl rovněž autorem dialogů.¹¹⁹⁵ V každém případě ale ukazovaly střet různých názorů, který vedl buďto k vyřešení nějakého problému, případně přinejmenším pomohl vyjasnit jeho obtížnost. Podobně byly dialogy využívány i v době křesťanské apologetiky a i během reformace. Někdy právě i v otázce tolerance, jak tomu bylo třeba právě v české reformaci, jak ukázal právě Červenka.¹¹⁹⁶

Malaspinův text je dialogem nicméně spíše co do formy. Jeho argumentace jde každopádně rozhodně proti toleranci tak, jak byla dobově chápána. Můžeme konstatovat, že, pokud si pomůžeme filozofií jazyka, patří tento dialog spíše do „polemického“ než do „dialogického“ módu řeči.¹¹⁹⁷

Myšlenka, kterou se snaží Malaspina předat, není vlastně ničím jiným, než vyústěním reakce na vývoj, který jsme mohli sledovat v předchozích kapitolách a je vlastně voláním po reformě k tomu, co podle Malaspiny vychází z (nad)přirozeného stavu věcí: žádné lidské společenství nemůže fungovat dobře,

pochází od Boha a který uznává římského papeže jako vikáře Kristova za nejvyšší hlavu, byl porušen kacíři. Není jiné spásy pro lidstvo, než odvrhnouti zvrácené nauky státní, vymyšlené nezabohy a vrátiti se k poslušenství papeže a k starému řádu, neboť „stát politický nemůže trvati bez státu duchovního.“ (s. III).

¹¹⁹⁵ Červenka, Jan: *Literární dialogy a tolerance v české reformaci*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2022, s. 41-46.

¹¹⁹⁶ Červenka se zabývá řadou dialogů týkajících se nějakým způsobem českého prostředí. Mezi jejich autory je např. Mikuláš Kusánský, Jan z Rabštejna či Rehoř Hrubý.

¹¹⁹⁷ „*Základní rozdíl mezi dialogickým a polemickým řečovým módem spočívá v tom, že v dialogu má možnost protivník předložit své vlastní názory, zatímco v polemice zazní argumenty opozice nanejvýše v rámci jejich vyvrácení. [...] Asymetrie stran je základním principem polemiky. Další důležitý rozdíl mezi oběma řečovými módy spočívá v jejich performativním aspektu. V polemice nejde o to předsvědčit oponenta, polemika je cílena především na třetí stranu, na publikum sporu mezi autorem a oponentem. Cílem polemiky je nabourat oponentovu ontelektuální, morální či společenskou pozici. Zároveň má polemika často za cíl nejen přesvědčit o autorově pravdě, ale také podnítit nějakou akci.*“ *Ibid.*, s. 54-55.

spoléhá-li na lidské ohledy spíše než na Boží vůli, kterou je, aby bylo lidstvo přivedeno do společenství katolické církve, přičemž vladaři mají naslouchat učení církve a hájit ji. To totiž tvoří rozdíl mezi pravým a falešným *ragion di stato*.¹¹⁹⁸

Než se podíváme na Malaspinovu argumentaci trochu detailněji, je vhodné podívat se na výraz, který se ozývá jako refrén v podstatě celým působením nunciů, které jsme měli možnost sledovat: *ragion di stato*. Toto sousloví, které je vlastně poměrně obtížné přeložit do češtiny, je obvykle spojováno s italským vzdělavcem a po velkou část svého života členem jezuitského řádu Giovanni Boterem (1544-1617). Tento muž byl jedním z největších odpůrců Machiavelliho. Podle Boterova názoru není možné přijímat Machiavelliho přístup ve stylu „úcel světi prostředky“, ale je nezbytné, aby vladař jednal opravdu ze zbožnosti a zachovával morální imperativy.¹¹⁹⁹ Na základě této disertace je ale třeba konstatovat, že Botero je spíše než tvůrcem tohoto konceptu součástí tradice, která ho užívá, ať už explicitně, nebo z pohledu obsahu.

Bylo řečeno, že výraz *ragion di stato* není snadné přeložit do češtiny. Důvodem není první část: *ragione* znamená význam, smysl, skutečnost. Mnohem komplikovanější je, jak vyjádřit ono *stato*. Pokušení přeložit ho jako *stát* je poměrně silné. Svádí ale k tomu, že bychom si pak do tohoto *státu* promítali stát v

¹¹⁹⁸ Jedním ze shrnujících úseků může být vyjádření Malaspiny na f. 76-77 původního textu, kdy hovoří právě o své zkušenosti u císařského dvora: „*darò principio con dirvi non haver io mai negato esserci ragion'di stato, ma affermato esserci essa ragion'di stato, e che ogni prencipe la deve tenere sempre avanti gli occhi, se vogliono accertare di conservare, e governare li loro stati, ma che non si ritrova altro, che una sola ragion'di stato, e che sicome li politici si sono usurpati il nome de politici non convenendo ad essi tal nome, così essersi similmente usurpato il nome de consiglieri di stato, il quale a loco in modo alcuno conviene, ma se pr vogliono, che siano due ragioni di stato dico essere una falsa, e apparente, l'altra soda, e vera, una che inganna, e è diabolica, l'altra certa, e divina, una che della religione fa la ragion'di stato, una insegnata da un'idolatra, che è Cornelio Tacito, e da un'atheo, che è Machiavello fondata in una falsa prudenza, e in mezi tristi et scelerati. L'altra insegnata da Dio fondata nel medesimo Dio, e nelli mezi, che la providenza di Dio insegna alli prencipi.*

L'una distrugge tutti li stati, l'altra, che conserva essi stati, perché Dio ha fondato tutti li stati, e li dà a chi è servito di darli, e li stabilisce, amplifica, e difende secondo la sua volontà, e che però la miglior maniera di conservare li stati, è tener grato, e propizio Iddio, osservando la Sua Santa legge, ubbedendo ai suoi santi comandamenti, portando venerazione alla sua santa religione, e finalmente usando de tutti quei mezi, ch'essa religione ne permette, e che non ripugnano a quello, che ella ne insegna. Questa è la vera, certa, e sicura ragion'di stato, e quella del Machiavello, e politici è falsa, incerta, e mendace, poiché è verità infallibile, che non si può separare il stato dalla religione christiana, né conservarsi senza la medesima religione. Vogliono i politici, che il prencipe (77) si serva della religione in apparenza per ingannare il popolo, il che è officio de prencipe ingiusto, e noi altri vogliamo, che li prencipi si servino della vera religione per fare bene agli popoli, e reggerli giustamente.“ V přílohách na s. 102-103.

¹¹⁹⁹ O Boterovi srv. Band'ouch, Pavel: *Giovanni Botero e jeho Relationi universali. Pohled na náboženskou situaci v zemích Koruny české v 16. století*, in *Folia Historica Bohemica* 35, 2, 2020, s. 285-305.

modernějším slova smyslu.

Pokud bychom si na pomoc vzali jedno z nejvyspělejších děl politické filozofie té doby, kterým je již zmíněná kniha Jeana Bodina, pak termín, který by dobově mohl být synonymem, by byl republika nebo suverenita.¹²⁰⁰ Bodin definuje republiku (stát) takto: *Republika je spravedlivá správa více domácností a toho, co je jim společné, suverénní mocí.*¹²⁰¹ Za podstatné však považuje určit, co to je ona suverenita, suverénní moc. Konstatuje, že jí odpovídají termíny v jiných jazycích, třeba v dobové italštině slovo *signoria*.¹²⁰² Jejím hlavním znakem je dávat zákony poddaným, aniž by byl suverén vázán jejich souhlasem.¹²⁰³

Bodinovým dalším zkoumáním nemá na tomto místě větší smysl se věnovat. Je na nich ale podstatné to, že jde o hledání toho, co to je *republika*, opatrně snad můžeme říci *stát*. Jedná se o koncepci, která je výrazně v konfliktu s představami Svatého stolce. Bodin totiž nepochybně relativizuje moc papežství, neboť to se

¹²⁰⁰ Hana Fořtová používá ve svém příspěvku o pojmu suverenity u Bodina taktéž jako překlad názvu spisu tohoto autora *Šest knih o Státě*. Fořtová, Hana: „*Stát je spravedlivá správa více domácností...*“ *K pojmu suverenity u Jeana Bodina*, in Belling, Vojtěch, Kollert, Lukáš (a kol.), *Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii*, Ústí n. Labem, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, s. 13.

¹²⁰¹ „*République est un droit gouvernement de plusieurs ménages, et de ce qui leur est commun, avec puissance souveraine.*” Bodin, Jean: *Le six livres de la République*, s. 57. Je možný jistě i jiný překlad, srv. Fořtová, Hana, „*Stát je spravedlivá správa více domácností...*“, s. 15 (pozn. č. 11).

¹²⁰² „*La souveraineté est la puissance absoluë et perpetuelle d'une Republique, que les Latins appellent majestatem, les Grecs ἀρχαυ ἐξουσιαν, et κυρίαυ ἀρχήυ, et κύριον πολιτευμα : les Italiens signoria, duquel mot ils usent aussi envers les particuliers, et envers ceux la qui manient toutes les affaires d'estat d'une Republique : les Hebreux l'appellent tomadchavet c'est à dire la plus grande puissance de commander. Il est icy besoin de former la definition de souveraineté, parce qu'il n'y a ny iuriconsulte, ny philosophe politique, qui l'ayt definie : iaçoit que c'est le point principal, et le plus necessaire d'estre entendu au traité de la Republique.*” *Ibid.*, s. 111.

¹²⁰³ „*nous conclurons que la première marque du prince souverain, c'est la puissance de donner loi à tous en général, et à chacun en particulier ; mais ce n'est pas assez, car il faut ajouter, sans le consentement de plus grand, ni de pareil, ni de moindre que soi : car si le prince est obligé de ne faire loi sans le consentement d'un plus grand que soi, il est vrai sujet, si d'un pareil, il aura compagnon ; si des sujets, soit du Sénat, ou du peuple, il n'est pas souverain.*” *Ibid.*, s. 160. Z ní pak vyplývají další znaky: „*Sous cette même puissance de donner et casser la loi, sont compris tous les autres droits et marques de souveraineté : de sorte qu'à parler proprement on peut dire qu'il n'y a que cette seule marque de souveraineté, attendu que tous les autres droits sont compris en celui-là, comme décerner la guerre, ou faire la paix, connaître en dernier ressort des jugements de tous magistrats, instituer et destituer les plus grands officiers, imposer ou exempter les sujets de charges et subsides, octroyer grâces et dispenses contre la rigueur des lois, hausser ou baisser le titre, valeur et pied des monnaies, faire jurer les sujets et hommes liges de garder fidélité sans exception à celui auquel est dû le serment, qui sont les vraies marques de souveraineté, comprises sous la puissance de donner la loi à tous en général, et à chacun en particulier, et ne la recevoir que de Dieu. Car le prince ou Duc, qui a puissance de donner loi à tous ses sujets en général, et à chacun en particulier, n'est pas souverain, s'il la reçoit d'un plus grand, ou égal à lui ; je dis égal, parce que [celui-là] a maître, qui a compagnon. Et beaucoup moins s'il n'a ce pouvoir, sinon en qualité de vicaire, lieutenant, ou régent.*” *Ibid.*, s. 162-163.

vnímalo jako hlavní autorita v rámci republiky křesťanů, kterou bylo ale vlastně celé křesťanstvo, nikoli pouze nějaký „stát“ v moderním slova smyslu. Pro Bodina je vlastně suverén obrazem Boha.¹²⁰⁴ Jedná se ale přitom spíše o teologii Starého zákona, Bodin ostatně Nový zákon v podstatě vůbec necituje a existují i spekulace, že sám přestoupil k judaismu. I *Starý zákon* ovšem klade požadavky k naslouchání Božímu zákonu, a to je ideálem i pro Bodina, neboť ideálním stavem je přátelství krále vůči svým poddaným a který je poslušný přirozenému zákonu a kterému jsou pro změnu poslušní zase poddaní.¹²⁰⁵ Přitom je také důležité upozornit na skutečnost, že Bodinovy myšlenky byly v prostředí Čech přítomné. Stačí vzpomenou na práci právního znalce Jana Kocína z Kocínětu (1543-1610) a jeho dílo *Joanis Bodini Nova distributio iuris universi* (1581).¹²⁰⁶

Ačkoli je třeba vnímat specifický kontext Francie, realita střetu mezi různými formami koncepce toho, kdo je v rámci „státu“ skutečně suverénní, byla opravdu jednou z hlavních dynamik 16. století. Míra (ne)závislosti na papežství a císařství bylo téma, které se řešilo v podstatě v celé Evropě. Země Koruny české, které byly politicky autonomní na císařství a které kladly důraz na to, že zemská práva stojí i nad panovníkem, byly v tomto ohledu specifické, protože součástí jejich zákonů bylo i dvojvěří katolíků a utrakvistů. Co se týče názvosloví, stojí za připomenutí, že třeba spis Pavla Stránského ze Záp *Respublica Bojema* (1634) bývá obvykle překládán právě jako *O státě českém*. Samozřejmě i v důsledku

¹²⁰⁴ “Bodin chápe suverénní moc přímo jako delegaci božské moci a mezi oběma buduje paralely. Suverénní moc přejímá vlastnosti moci božské, je absolutní, nepřenosná a nemá žádné stupně, suverénní moc buď je, nebo není, nelze ji rozdělit či delegovat. Její hlavní pravomoci je dávat a rušit zákony. Suverén přitom sám těmto zákonům nepodléhá – stojí nad nimi, stejně jako stojí Bůh vně přírodních zákonů, které dává a jejichž platnost může pozastavit [...] Není tedy důležitá velikost státu a jeho síla, ale přítomnost této suverénní moci, která je ze své podstaty na zcela jiné úrovni než jakákoli jiná moc ve státě. Propast mezi suverénem a občany má svůj obraz v nepřekonatelném rozdílu mezi Bohem a stvořenými bytostmi. Zákon donucuje proto, že je zákonem, vůlí suveréna, nikoli díky schválení ze strany občanů“ Fořtová, Hana: „Stát je spravedlivá správa více domácností...“, s. 31.

¹²⁰⁵ “Si donc les sujets obéissent aux lois du Roi, et le Roi aux lois de nature, la loi d'une part et d'autre sera maîtresse, ou bien, comme dit Pindare, Reine : car il s'ensuivra une amitié mutuelle du Roi envers les sujets, et l'obéissance des sujets envers le Roi, avec une très plaisante et douce harmonie des uns avec les autres, et de tous avec le Roi”. Ibid., s. 205.

¹²⁰⁶ Joannis Bodini Andegavensis *Nova distributio iuris universi, ab ipso autore in tabula adumbrata, nunc autem in gratiam Iuris legumque; Studiosorum dialogo explicata dialogo explicata, A Ioanne Cocino. Ad Generosos Strenuos, Nobiles, Excellentes & Clarissimos Viros &c. in curia prouocationum Regni Boiemia Senatores & Assesores. Pragae Excusum in Officina Georgii Nigrini Anno 1610LXXXI*; o Kocínovi více: Cerman, Ivo: *Nova distributio munerum: das Gesellschaftsbild in Böhmen in der frühen Neuzeit*, in Bůžek, Václav: *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608-1611)*, České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2010, s. 65-70.

bělohorské bitvy zde Stránský také tolik zdůrazňuje své přesvědčení o svéprávnosti, tedy vlastně suverenitě vůči říši.¹²⁰⁷

Malaspinův dialog začíná konstatováním, že pravý panovník se musí opřít především o srdce svých poddaných, neboť jsou mnohem důležitějšími tyto „živé pevnosti“, než obranné stavby z kamene. V této úvodní části, která je vlastně věnováním kardinálu Pietru Aldobrandinimu, konstatuje, že tento hodnostář se řídí právě pravým *ragion di stato*, který je založen na poslušnosti Bohu a na lásce k bližním, nikoli na osobním zájmu. Činy Pietra Aldobrandiniho a Klementa VIII. jsou v tomto spise vůbec dávány za příklad. Následující průběh dialogu je plný různých obrazů a argumentů a je proto nezbytné vybrat pouze některé. Občas text působí poněkud komplikovaně, což působí potíže při jeho interpretaci.

Už od počátku dialogu Malaspina spojuje *governo politico* s různými heresiarchy. Pražský arcibiskup v tomto ohledu ještě dodává, že to souvisí s těmi, kteří se zaštiťují svobodou svědomí (*libertà di coscienza*), jejichž způsob života se podobá spíše zvířecímu (*vivere bestiale*). Malaspina připojil maximu, která se vlastně vrací v jeho textu v nespočetném refrénu: “Boží spravedlnost a správa lidských veřejných záležitostí jsou navzájem tak úzce spojeny, že jedno nemůže bez toho druhého mezi lidmi existovat (*Tanto sono la giustizia divina, e la politica humana unite insieme, che l'una senza l'altra non può haver luogo tra gli huomini.*, s. 23). Proto se v podstatě všechny národy, které se u moci udržely delší dobu, v nějaké formě odkazovaly na božské zákony. Účastníci dialogu litují rozmachu hereze v “Německu”, v Anglii, v Uhrách či ve Francii. Z hereze pak často vznikly i rebelie týkající se světských záležitostí.

Následně Malaspina začal hovořit o činech, které učinili různí papežové od chvíle, kdy v říši začala reformace. Jako jeden z důkazů pravosti katolické víry přitom uvádí i její rozšíření z iniciativy papeže v nově objevených zemích na západě i na východě, oproti učení Luthera. Mnozí totiž tvrdili, že pokud je učení Luthera pravé, Bůh, který by nedopustil ve svém milosrdenství zatracení těchto duší, by vzbudil na východě i na západě proroky, kteří by reformátorovo učení šířili (s. 28).

¹²⁰⁷ Ačkoli Stránský konstatuje, že nechává rozhodnutí na jiných, celkem jasně říká, že „*Čechové byli hned od prvního příchodu do své země svobodní a veskrze svéprávní.*“ Stránský, Pavel: *O státě českém*, Praha, Supraphon, 1985, s. 27.

Biskup cordobský souhlasil, že se jedná o správnou úvahu. Ti, kteří zastávají *ragion di stato*, by z toho měli poznat, že je možné jenom takové, které je v souladu s poslušností papeži. Dával pak za příklad vyhnání nekřesťanů ze Španělska králem Ferdinandem, který tak učinil navzdory názorům některých rádců, kteří tvrdili, že to zemi přivede v mnoha ohledech ke krachu. Oproti jejich názorům však země získala větší jednotu a předpokládaná ztráta peněz a obyvatel se neodehrála, naopak došlo v tomto ohledu k nevýslovnému obohacení, čímž je míněn zisk zámořských území (s. 29-31).

Malaspina předložil jako další jasný projev Boží milosti výsledek koncilu v Tridentu. Ačkoli protestanté očekávali, že se papežové koncil vůbec neodváží svolat, nebo se na něm protestantům případně podaří potvrdit jejich požadavky, nakonec celá věc dopadla jinak a jejich učení bylo odsouzeno (s. 31-33). Biskup lyonský přitom podotkl, že zatímco politici by papeži poradili, aby podnítil císaře, aby disens potlačil silou, papež, který se řídí pravým *ragion di stato*, chtěl obrácení heretiků, k čemuž neviděl lepší prostředek, než konání koncilu.

Další fáze rozhovoru se týkala významu, který měly snahy papežů o vytvoření lig proti Turkům, neúspěchu protestantů v jednání s pravoslavnými, snah saského vévody posloužit si změnou náboženství (podobně jako Šalomounův syn Jeroboam) k vlastnímu prospěchu i dalších skutečností, přičemž Malaspina odkazoval na řadu událostí z dob svých diplomatických misí ve službách Svatého stolce. Oproti Lutherovu *ragion di stato* se mělo porovnat opět *ragion di stato* papeže, který k obrácení heretiků a obrácení mnohých národů nechal vybudovat koleje, které tomuto účelu pomáhaly. Španělský král nechtěl své svědomí zatěžovat tolerancí nebo koncesemi v Nizozemí a raději tam vedl válku (s. 44). Biskup cordobský přitom odkazoval na jakousi vyvolenost habsburského rodu, která byla plodem údajného zbožného skutku Rudolfa Habsburského, který měl prokázat úctu knězi nesoucímu svatě přijímání nemocnému. Podobně důležité bylo i dědictví předchozích španělských králů. Opět se opakoval i rozmach katolické víry v nově “objevených” zemích a vlastně se v trochu jiném kontextu prohlubovala i další předchozí témata, jako třeba důležitost koncilu.

Tam, kde nebyly přijaty dekry Tridentského koncilu, se podle postav dialogu objevily i neklid a rozbroje. Osud rakouských zemí, Uherska či Francie dává cordobský biskup do protikladu vůči Itálii, Španělsku a Polsku (s. 49). Církev pak

biskupové vidí jako nedobytnou pevnost, přičemž ten, kdo se ji snaží dobýt, si nakonec uřízne jen ostudu. Neuspěli v tom ani antičtí císařové, kteří nakonec sami přijali Krista a papežům dali své paláce. Nekatolíci jsou pak přirovnáni třeba k člověku, který chce rukou uhasit pochodeň-katolickou církev a spálí se přitom.

Poté již Malaspina začíná vypočítávat velké činy Klementa VIII. Podobně jako se předtím pozastavil u šesti velkých činů (*la riduzione dell'Indie, la celebrazione del concilio, la vittoria navale, l'erezione de collegi, l'offerta de gl'heretici del primato di Pietro al Patriarcha constantinopolitano, la constanza del Re cattolico in non concedere agl'heretici nei Paesi bassi cosa in pregiudizio della religione*), nyní vyjmenuje šest činů tohoto nejvyššího pontifika, které měly prokázat nadřazenost pravého *ragion di stato* nad tím falešným, „politickým“ (s. 56-57). Následující řádky ukazují stav v různých zemích, přičemž se vždy hereze ukazuje jako rušící jednotu a sloužící Turkům, kterým je připisována v podstatě každá nezřízená náklonnost a zlomyslná radost z rozdělení křesťanstva Lutherem a dalšími. Obzvláště kriticky se Malaspina vyjadřuje k Uhrám. Arcibiskup pražský se poté hájí, že nejen lidé z jeho končin, ale i ostatní národy tak málo dbají na obranu Kristovy autority, že se nespojují aktivněji proti tureckému nebezpečí. Obyvatelé Itálie, Španělska nebo Francie jsou přitom jinak známí tím, jak výrazně dbají na zachování cti. Předkové by jim přitom za jejich přístup rázně vyčínili. Právě tento v podstatě katastroficky vyznívající stav věcí se mělo podařit vylepšit právě Klementu VIII.

Základem Klementova pontifikátu byla prý modlitba a vztah s Bohem, v případě papeže specifický kvůli výkonu jemu příslušejícího úřadu. Vztah k Bohu pokládá Malaspina za zásadní, protože kdyby papež nesloužil dobře jemu, i kdyby byl chválen lidmi, byl by od svého Pána hoden pokárání. Ústy biskupa cordobského v tomto ohledu Malaspina odkazuje i na dílo *De regimine principum* připisované sv. Tomáši Akvinskému. Chvála papeže Aldobrandiniho pokračovala i uznáním, že vybíral dobré biskupy, kteří žili zbožným životem. Biskup cordobský konstatoval, že by ho v tomto ohledu měli napodobovat i panovníci, kteří mají právo nominace. Na dobrých biskupech totiž záleží zachování náboženství, na zachování náboženství pak zachování království a vůbec vše dobré, co vychází z toho, když je světská moc podřízena duchovní. Jsou to totiž Silvestrové, kteří dělají Konstantiny, Remigiové, kteří dělají Chlodvíky a Ambrožové, kteří dělají

Theodósie.¹²⁰⁸

Malaspina pak svědčil o tom, jak svatý život Klementa VIII. přivedl třeba v Polsku v důsledku mnohé zpět ke katolické církvi. Lyonský biskup poté konstatoval, jak je důležité dbát na církevní disciplínu (*correggere gl'abusi, e riformare li corrotti costumi*), protože špatný život kněží a lidu je živnou půdou pro hereze (*la dissoluta vita del clero, li corrotti costumi del popolo sono il vero nutrimento dell'heresie*, s. 77). Následuje krátký exkurz vedoucí k tomu, že papež stojí nade všemi panovníky, a to z moci samotného Ježíše Krista, protože římský biskup je vikářem toho, který je nejen vrchním pastýřem, ale i Králem králů.

Vypočítávání Klementových úspěchů poté pokračuje. Tentokrát se týká úspěchů v boji s tureckými vojsky. Podobně jako v případě Ferrary a Francie přitom šlo o něco, co „politici“, jednající na základě falešného *ragion di stato*, předvídali jako akce, ve kterých papež nemůže uspět. O to větší bylo pak jejich překvapení. Čemu se ale divit, že se mýlili, pokud se řídili pouze podle „pozemských pravidel“ ač poměřovali činy Kristova náměstka (*Ma che maraviglia s'il giudizio humano erra, quando misura l'azioni del vicario di Christo secondo le regole terrene?*, s. 81)? Mnozí křesťanští panovníci se však i přes úspěchy, kterých císař díky papeži dosáhl, k tomuto úsilí nepřipojili.

Dalším tématem byl papežův zisk Ferrary. Malaspina zde vyjmenoval argumenty odpůrců tohoto podniku, které byly částečně založeny na tom, že tato akce nekoresponduje s evangeliem a částečně na tom, že ani podle *ragion di stato* se nejedná o prozíravou akci (s. 87-88). Arcibiskup pražský poté na obhajobu dodával, že se to netýkalo jen „severanů“, ale i dalších národů. Cordobský biskup mu odpověděl, že má pravdu, co se týče *ragion di stato*, ale v případě Španělů a Italů ne co se týče vlivu hereze. Malaspina následně rozpracoval obhajobu toho, že papež má právo použít k zisku území válečné prostředky a může využít jako prostředek i exkomunikaci.

¹²⁰⁸ [Nic není důležitějšího, než dobří a svatí pastýři, protože] “*dalli buoni vescovi dipende la conservazione della religione, e dalla conservazione di detta religione la conservazione de regni, e oltre di questo dalla santa vita del pastor depend'anco il splendore del culto divino, l'ornamento delle chiese, la vita concertata dal clero, e del popolo, l'istruzione degl'ignoranti, la riforma delli costumi, il rimedio, e sollevamento delli poveri, et afflitti, e la salute, e vita spirituale degl'imperi, e regni di tutta la repubblica christiana, alla qual vita spirituale è subordinata la temporale, e finalmente da essa santa vita procede il buon governo, che li re, e potentati tengono nel regger li domini, e regni loro, perché si come li Silvestri fanno li Constantini, così li Remigij fanno li Clodovei, etgl'Ambrosi li Theodosi.*” (s. 73-74).

Náboženství a zbožnost jsou opět – tentokrát ústy lyonského biskupa – ukázány jako nejdůležitější z toho, čím se má panovník řídit, aby měl světlo, ve kterém uvidí, co má konat (s. 100). Malaspina pak vzpomínal, že v době jeho působení ve službách Svatého stolce mu mnozí rádcové říkali, že se nechová obezřetně a jedná proti jakémukoli *ragion di stato*. Malaspina byl ale jen proti falešnému *ragion di stato*, založenému na falešné obezřetnosti propagované Tacitem a Machiavellim, zatímco obhajoval pravé *ragion di stato*, kterému učí sám Bůh a které je založeno na samotném Hospodinu. Ukazuje i určitou toleranci vůči nekřesťanským autorům. Ne vše, co učili pohané je zlé, ale je třeba si z toho vzít jen to dobré (s. 104).

Poté následuje popis posledního z velkých úspěchů papeže Klementa VIII., kterým je přestoupení Jindřicha IV. na katolickou víru. Dějiny Francie mají jasně ukazovat, jaké je pravé *ragion di stato*. Francouzské království totiž bylo založeno Chlodvíkem, který zvítězil v rozhodující bitvě, neboť slíbil, že se stane křesťanem (s. 105-106). „Státy“ se pak přitom vždy zachovávají stejnými prostředky, jakými byly založeny. Náboženství je však základem každého království (s. 107). Bylo tomu tak už i u pohanských království a tím spíše to platí pro pravé náboženství. Francouzští králové poté i nadále prokazovali mimořádnou vůli k ochraně Kristovy cti, pro rozmach víry, pro náboženství, Svatý stolec, pro papeže, pro spravedlnost v boji s nevěrou, proti nespravedlnosti a krutosti barbarů a proti heretikům a schizmatikům (s. 109-110). Díky tomu byli mimo jiné úspěšní v křížových výpravách, měli dar léčby krtice (*scrofole*) a bylo jim dáno přívlastko *nejkřesťanštější*.

Poté se pozornost přenesla na v tehdejší době relativně nedávnou událost, kdy František I. a následně jeho syn Jindřich II. uzavřeli na radu rádců-politiků spojení s Turky proti Karlu V., protože podle názoru poradců z pohledu *ragion di stato* nebylo žádné lepší řešení. Podobně pak došlo i k uzavření spojení s protestanty v říši. Avšak nejen, že Karel díky Bohu vyhrál, ale tato spojení byla počátkem pekelného ohně, který zachvátil Francii a dosud se ho nepodařilo slzami, krví ani modlitbami uhasit (s. 111-112). Cordobský biskup v tomto ohledu připomněl příběh krále Ásy ze Starého zákona, kterého Hospodin ochraňoval právě pro jeho věrnost k pravému *ragion di stato*. Pro obavu z velké přesily ale se ale král obrátil k falešnému *ragion di stato*, čímž si v Božích očích

získal nemilost.

V tuto chvíli se ozval i biskup lyonský, který se francouzských panovníků zastal v tom smyslu, že hlavní vinu nesou rádcí-politici a že něco podobného se odehrálo i v říši v kontextu schválení *Interim*. Argumenty rádců o potřebě volby menšího zla se lyonskému biskupu přitom zdály jít zjevně proti zásadě *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona* (Nemá se konat zlo, aby se dosáhlo dobrého). I císaři byli ostatně potrestáni rebelií, která vypukla v Nizozemí. Vlastně ale i v Čechách, kde je v Praze, v níž se nachází samotná císařská rezidence, jen jeden katolický farní kostel, byť tam jsou ještě některé spravované řeholními řády (s. 116). Útoky Turků a vzpoury nepochází podle jeho názoru z ničeho jiného než z uzavírání dohod, z tolerance apod. s heretiky. Obzvláště v tom prý vynikal císař Maxmilián II., který měl být asi nejvýraznějším představitelem falešného *ragion di stato*, který si vysloužil přirovnání k císaři Zenonovi. Z toho důvodu, že podporoval spolužití (*mescolanza*, smíšení) pravověrných a heretiků kvůli zachování pokoje a aby zachoval habsburskému rodu nástupnictví. Nemá smysl se namáhat s hledáním argumentů proti falešnému *ragion di stato* v Písmu svatém a u dalších autorit, když se stačí podívat na nedávné dějiny. Ukazují, že Španělsko a Itálie, kde k podobnému „smíšení“ nedošlo, žijí v pokoji, zatímco tam, kde k tomu došlo, panuje nepokoj. A habsburské nástupnictví přitom ani v tuto chvíli není jisté. Co se pak týče falešného *ragion di stato*, tak francouzské krále ho naučili italští vladaři. Karla VIII. vyzval k invazi na Apeninský poloostrov Ludovico Sforza. Italem, připomínal lyonský biskup Malaspinovi, byl ostatně i Machiavelli, učitel, ba idol těch, kteří následují podvodné *ragion di stato* (*vostro italiano maestro, anzi idolo di tutti coloro, che seguitano la fraudolente ragion' di stato*, s. 119). Podobně pak vévoda z Ferrary měl přispět k *sacco di Roma* svým přístupem k Bourbonovi.

Zjevně se zde tedy setkáváme v podstatě s jediným náznakem větší rozepře mezi postavami dialogu a je zajímavé, že má silně „národnostní“ rysy. Malaspina odpovídal, že souhlasí s kritikou rádců-politiků a s odsouzením učení Machiavelliho, které je o to horší, že nebyl heretikem. Heretik totiž do náboženství přidává něco falešného, ale pro zastávce falešného *ragion di stato* je dobré jakékoli náboženství jen do té míry, dokud odpovídá jeho záměru. Heretici jsou otevření nepřátelé církve, politici skrytí. Nesouhlasí ale s kritikou italského

lidu (doslova národa, *natione italiana*). Stačí připomenout aktivitu papežů. Francouzským panovníkům pak vyčítá nezřízené vášně po rozšíření vlastního panství, a to do té míry, že přebily všechnu opatrnost (*prudenza*, která je klasicky jednou ze sedmi ctností).

Cordobský biskup se do této poměrně plamenné diskuze přidal konstatováním, že z toho, že Karel V. byl nakonec papežem Klementem VII. korunován císařem, je zjevné, že nejvyšší pontifik mu vinu nepřikládal. Na přání papežského nuncia pak měli všichni duchovní a řeholníci ve Španělsku kvůli praktickému uvěznění papeže během *sacco di Roma* přestat s duchovní činností, oblékli se na znamení smutku a vyslali poselstvo za císařem, ať přispěje k osvobození papeže.

Arcibiskup pražský následně podotkl, jak je důležité, když jsou císaři korunováni papežem, protože si tím zajistí Boží přízeň. Ti, kteří takto korunováni nebyli, se potýkají s různými obtížemi. Příkladem císařům v tom má být Konstantin a Karel Veliký. Obzvláště Konstantin, zakladatel křesťanského císařství, dal svým následovníkům jasný odkaz „*che sopra tutte le cose devono amare e temere Dio, e tenere più conto del culto, e riverenza, che se le deve, che di tutto il mondo insieme*“ (mají nade vše milovat a bát se Boha, brát na zřetel více bohoslužbu a patřičnou bohopoctu, než celý svět se vším co se v něm nachází, s. 122). Připomeňme, že posledním císařem, který byl korunován papežem, byl právě Karel V. (1530).

Arcibiskup pražský pak uvádí na scénu argument politiků, podle nichž ale mnozí z těch, kteří se řídili takovým *ragion de stato*, které vychází z učení Svatého otce, nakonec přišli o své panství někdy i o svůj život, jako např. Sebastián Portugalský. Malaspina ale u každého z příkladů, které arcibiskup pražský uvedl, našel nějaký háček. Někdo tak třeba trpěl „smíšením“ mezi heretiky a katolíky, jiný, jako právě král Sebastián, pak ve skutečnosti neuposlechl papeže v něčem jiném, v jeho případě nedbal varování před výpravou do Afriky. Obzvláště se Malaspina rozepsal o své zkušenosti z Polska. Zmiňovaní panovníci jednoduše buď následovali pravé *ragion di stato* jen v něčem, nebo jen do nějaké doby. Na základě událostí v Sedmihradsku pak konstatuje, že Bůh nepřestává trestat ty vladaře, kteří se řídí falešným *ragion di stato*. Pokud začínají své listiny s „Já, z milosti Boží atd.“, bylo by snad lépe, když pak ve skutečnosti neuznávají, že jejich dominium zachovává Ten, o němž vyznávají, že z jeho milosti mají vládu,

kdyby psali „Já, z milosti politiků a Machiavelliho (s. 129)“.

Arcibiskup pražský následně dává jako pozitivní příklad Matyldu z Canossy (cca. 1046–1115), která má být i dávnou předkyní Malaspiny a která měla úctu ke Svatému stolci. Ten se následně věnoval dalšímu případu, který byl podle jeho názoru důkazem toho, jak zhoubné je falešné *ragion di stato*. Při dělení rakouských dědičných zemí mezi syny Ferdinanda I. totiž měli politici poradit, aby Štýrsko a Korutany byly dány Karlovi, který byl mírné povahy, protože v ní začínalo narůstat množství heretiků a podle názorů rádců bylo z pohledu *ragion di stato* kvůli zajištění loajality, potřebné z důvodu ohrožení ze strany Turků, potřebné být mírný a nepostupovat silou (*via regia*). Výsledkem ale byly koncese protestantům pod záminkou svobody svědomí. Malaspina tu opět obšírně vzpomínal na svou zkušenost ve službách Svatého stolce, kdy Karel nejdříve koncese upravil, ale poté je na nátlak opět povolil. Malaspina staví jeho vládu do protikladu s vládou jeho syna Ferdinanda, který je oproti otci nekompromisnější a má se mu díky tomu dostávat zjevně Boží pomoci. Mělo to podle jeho názoru posloužit za příklad těm, kteří měli za to, že něco podobného není uskutečnitelné.¹²⁰⁹

Malaspina se posléze vrátil zpět k Francii, konkrétně ke dvěma jejím panovníkům. Nejprve k Jindřichu III., který byl sice katolík, ale dopřával sluchu politikům. Druhý, Jindřich IV., byl nejprve nekatolík, ale poté se stal katolíkem a jednal podle pravého *ragion di stato*. Po opětovném vyjmenování mnoha příkladů, které měly varovat před podporou heretiků, následuje konstatování, že nejhoršími mezi všemi sektami jsou kalvinisté, kteří neuznávají vrchnost ani na nebi, ani na zemi. Jindřich IV. se ale i zásluhou papeže obrátil zpět k pravé církvi. To je jediná možná cesta, konstatuje arcibiskup pražský, neboť všechny nepokoje v království vznikly kvůli spravedlivému Božímu hněvu (*giustissima ira di Dio*), jehož příčinou je odpadnutí od správné cesty. Věrnost v náboženství je pro něj neodmyslitelně spjatá s věrností panovníkovi a hereze proto ničí obojí. Biskup lyonský proto vyjadřuje díky celého království papeži. Malaspina opět chválil Jindřicha IV. za návrat do katolické církve, což je větší čin, než nějaký dobytelský úspěch, který by byl pomíjivý (smrtný, *mortale*), zatímco toto obrácení je věčné (nesmrtelné, *immortale*). Postavami dialogu je chválen i

¹²⁰⁹ Srv. v tomto ohledu zejména Bireley, Robert: *Ferdinand II, Counter-Reformation emperor, 1578-1637*, New York, Cambridge University Press, 2014, s. 1-89.

kardinál Aldobrandini.

Dá se konstatovat, že Malaspinův dialog je vyjádřením toho, jak vnímal tento dlouholetý papežský diplomat to, jak mají být uspořádány věci veřejné. Pouze při úctě a poslušnosti ke katolické církvi je možné zajistit pořádek a Boží požehnání. Hereze je narušitelkou řádu nejen duchovního, ale i světského. Malaspina přitom argumentuje na základě Písma svatého, filozofie, teologie, ale i na základě starších i novějších dějin, které podle jeho názoru ukazují škodlivost falešného *ragion di stato*, jehož představitelem a učitelem byl především Machiavelli. Pravé *ragion di stato* je následování toho, co chce Bůh a co je tedy správné, zatímco falešné se kloní k tomu, jak naplnit své vlastní představy. Dialog sice neobsahuje výraznější kritiku Rudolfa II., avšak stačí třeba jen letmo porovnat relace nunciů a je zjevné, že mnohá vyjádření dialogu, kritizující falešné *ragion di stato*, na tohoto panovníka sedí.

3. 3. 3 *Propositioni christiane et civili* Cesare Speciana

Druhým dílem, které, podobně jako Malaspinův dialog, pomáhá odhalit mentalitu nunciů, je spis Cesare Speciana *Propositioni christiane et civili*. Tato „Křesťanská a občanská tvrzení“ vznikala pravděpodobně mezi lety 1585 a 1607. To, co je *Dialogo* a *Proposizioni* společné, je to, že vychází nejen z podobné myšlenkové tradice, ale i z osobní a dlouhodobé diplomatické služby Svatému stolci. Speciano však volí jinou literární formu, než dialog, který použil k vyjádření svého pohledu na svět Malaspina. Jedná se v podstatě o sbírku aforismů, které se zdají vycházet do značné míry z tradice odkazující se k Francesku Guicciardinimu (1483–1540). Velkou výhodou pro ty, kteří chtějí Specianův text konzultovat, je skutečnost, že díky Paolu Cartovi máme k dispozici kvalitní edici *Propositioni*.¹²¹⁰

Tento způsob strukturace textu autora osvobozoval od nutnosti vytváření systematického textu a osobní zkušenost kombinoval s příklady z historie a různými odkazy na filozofická či teologická díla. Guicciardiniho dílo, které

¹²¹⁰ Srv. Carta, Paolo: *Ricordi politici. Le „Proposizioni civili“ di Cesare Speciano e il pensiero politico del XVI secolo*, Trento, Alcion, 2003, s. 1nn.

sloužilo Specianovi jako jeden ze zdrojů inspirace, představovalo poměrně jasnou změnu oproti tradičním „zrcadlům“ pro panovníky. Kladlo důraz na zvláštnost každé situace, oproti obecnějšímu pohledu, který byl pro „specula“ obvyklý.¹²¹¹ Na druhou stranu tento princip nebyl středověku v žádném případě neznámý a je přítomný třeba u Tomáše Akvinského, což dokazuje i Speciano ve svém spise. Podobný postup zvolil i ve svém spisu *Considerazioni sopra la vita di Gregorio XIII*, který Speciano napsal kolem roku 1585 a kde rovněž uvádí některé maximy papeže Řehoře XIII. a oceňuje jeho schopnost rozlišování.¹²¹²

Je třeba konstatovat, že Specianovy reflexe se zdají být mnohem více propracované než třeba Malaspinův dialog, který v některých pasážích působí poněkud naivně. Oproti poměrně jednoduchému anti-machiavellismu druhého jmenovaného se cremonský biskup dotýká mnoha otázek týkajících se suverenity, moci atd. poměrně rafinovaně a se zajímavým vhledem prokazujícím dlouholetou zkušenost jednání s různými typy charakterů a jednání. Přejdeme však k samotnému textu.

Výstižný je už plný název díla, který napoví více i o záměru jeho autora: „Propositioni christiane et civili subalterne a Dio con le quali s'intende et pratica le cose politiche senza offendere la propria coscienza“. Volný překlad do češtiny by mohl znít: *Křesťanská a občanská tvrzení, která jsou odvislá od existence Boha a skrze která se dá porozumět věcem veřejným a věnovat se jim, aniž by člověk konal proti svému svědomí.*

Vzápětí po názvu následuje konstatování, s odkazem na sv. Tomáše Akvinského,

¹²¹¹ Guicciardini ve svých *Ricordi* píše: „E' vulgari riprendono e' iuriconsulti per la varietà delle opinione che sono tra loro e non considerano che la non procede da difetto degli uomini, ma dalla natura della cosa in sé, la quale non sendo possibile che abbia compreso con regole generali tutti e' casi particolari, spesso e' casi non si truovano decisi a punto dalla legge, ma bisogna coniettarli con le opinione degli uomini, le quali non sono tutte a uno modo. Vediamo el medesimo ne' medici, ne' filosofi, ne' giudici mercantili, ne' discorsi di quelli che governano lo stato, tra' quali non è manco varietà di giudicio che sia tra legisti [...]; erra chi crede che la legge rimetta mai cosa alcuna in arbitrio - cioè in libera volontà - del giudice, perché la non lo fa mai padrone di dare e torre: ma perché sono alcuni casi che è stato impossibile che la legge determini con regola certa, gli rimette in arbitrio del giudice, cioè che el giudice, considerate le circostanze e qualità tutte del caso, ne determini quello che gli pare secondo la sinderesi e coscienza sua [...].“ Cit. podle *ibid.*, s. 5.

¹²¹² Srv. Speciani, Cesari: *Considerationi sopra la vita di P. Gregorio XIII del vescovo di Cremona*, in von Pastor, Ludwig: *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Reformation und Restauration. Gregor XIII. (1572-1585)*, Freiburg im Bresgau, Herder, 1925, s. 895-897.

že jedná-li se o konkrétní věci, jsou obecná morální pravidla méně užitečná.¹²¹³ V tomto duchu je psána i *monizione* pro čtenáře. Jednotlivé propozice (tvrzení) jsou obecné a závisí pak na okolnostech, které jsou vždy jedinečné. Obecné definice ale pomáhají osvětlit rozum a více ho uschopnit ke zvážení jednotlivých věcí.¹²¹⁴ Speciano poté píše o svých službách v rámci církve, kvůli nimž si, především pro sebe, zapisoval některé maximy, které ale možná mohou pomoci i jiným vyvarovat se rozhodnutí, která by byla buď nedostatečně rozmyšlená, nebo učiněná ze zlé vůle.¹²¹⁵

Speciano zanechal ve svém spise celkem 861 tvrzení a je tedy v podstatě nezbytné zabývat se v rámci této disertace pouze některými z nich. Zaměřím se proto v kontextu této kapitoly především na ty, které se výrazněji týkají tématu *racion di stato*, nebo mají nějakou užší souvislost s působením nunciů. Mnohá z tvrzení v tomto spisu však pomáhají pochopit strategii nuncia při jednání s panovníky v širším slova smyslu a do budoucna by si zasloužily zvláštní rozbor, přinejmenším z pohledu komunikační praxe.¹²¹⁶

¹²¹³ “*Sanctus Thomas in prin. Secunda secundae dicit sermones morales universales minus esse utiles, eo quod actiones versantur circa particularia.*“ Tomáš tak píše v předmluvě k ST II-II, viz <http://summa.op.cz/sth.php?&A=0>. [Cit. 2023-12-20] Carta, Paolo: *Ricordi politici*, s. 100. Citovat bude podle číslování stran edice.

¹²¹⁴ “*Ogn'uno resti avvertito chi leggerà queste propositioni massime politiche, che essendo generali difficilmente si ponno accomodare a cose particolari, li quali sempre hanno varietà, et per questo ogni regola è pericolosa a chi non se ne sa valere, principalmente considerando tutte le circostanze per minime che siano, perciocché ogni cosa può alterare grandemente la diffinitione generale, la quale non serve ad altro che ad illuminare l'intelletto et farlo più atto a considerare le cose particolari, havendo però l'occhio alla regola generale, la quale, specialmente nelli discorsi, è sempre utile.*” *Ibid.*

¹²¹⁵ [V rámci různých úkolů a nunciatur] “*nelle quali havendo col lungo uso notate alcune propositioni fondate nell'esperienza per maggior servizio di Dio, della Chiesa et publico, le ho voluto mettere insieme in un volume, acciò non vadino a male come fariano facilmente se fossero sparse, con un qualche di potriano venire in tali mani che dassero loro miglior forma che non hanno adesso per essere poi più fruttuose, [c. 3v] massime non havendo io havuto da principio altra mira che scriverle per memoria di me solo. Però se mai verranno in mano di alcuno, desidero che si sappia, che non si sono scritte credendo che siano cose di prudenza, della quale mai ho fatto professione, ma solo si sono scritte con simplicità dettata da quel zelo dell'honore di Dio et servizio publico, che è piacciuto alla Maestà Sua di darmi, et dal vedere molte cose andare a male, o per non esser bene considerate, o per malitia; contra li quali dui mali ad un animo ben inclinato forse saria facile cavare da questi pochi ricordi qualche buon remedio, et quando non se ne cavasse se non uno, mi terrei contento per quello che ha da essere doppio me, perché la prima intentione come ho detto è stato di scriverle per mia memoria et non per altri, sebene mi saria caro che il frutto fosse grande appresso tutti coloro che li leggeranno, massime se saranno huomini di governi grandi per servizio della Chiesa santa per la quale io ho affaticato più di trenta anni sin'a questo di primo dell'anno MDLXXXVII. Fatta in Praga ove ero nuntio di Nostro Signore Clemente VIII appresso Rodolfo Secondo Imperatore.*” *Ibid.*, s. 101.

¹²¹⁶ Srv. např. č. 2: “*Appresso ad un principe di che qualità si voglia, niuna cosa ti aiuterà più ad acquistare la gratia sua, che se gli mostrerai d'havere li medesimi fini ch'egli ha; et però nel parlare seco, mostrati d'essere affetionatissimo alle cose sue, et sia con verità, et in questo*

Tvrzení 27 a 28 ukazují poměrně typické poučení: pokud není panovník věrný náboženství, lid od něj nemůže čekat žádnou spravedlnost, neboť se buď nebojí Boha, nebo není dostatečně horlivý pro Boží čest. Na základě dobrých zkušeností ze Španělska pak varuje před tím, aby panovník zaváděl nové zákony, má se naopak držet starých zvyklostí.¹²¹⁷

Součástí celého přístupu k *ragion di stato* byl i určitý pohled na lidské chování, které je do značné míry vrtkavé, zatímco Hospodin se nemění a dává proto jakýsi pevný bod. Speciano proto varuje před tím, aby někdo vkládal všechny své naděje do nějakého z vladařů tohoto světa, protože jsou vrtkaví (*mutabile*), ať už sami ze sebe, nebo vlivem někoho dalšího.¹²¹⁸ Biskup z Cremony si uvědomoval jednoduše i to, že lidé se vyvíjejí a i kvůli tomu se mění (věkem, okolnostmi).

Vlastně se proto vysmívá (č. 181) těm, kteří novým vyslancům dávají instrukce o tom, jakým způsobem mají jednat a jaký charakter má ten který panovník nebo širěji dvůr, protože to podléhá změně a ten, který nově nastoupí do diplomatické služby, to zjistí brzy sám.¹²¹⁹ Ze své vlastní zkušenosti pak doporučuje vyslancům,

non si può errare, ancora che qualche volta si passano i termini della modestia, per servitio del padrone, col padrone stesso, come fece il gran cancelliero Gattinara che non vuole sottoscrivere la liberatione del re di Francia etiam che l'imperatore glielo comandasse, allegando che non conveniva al servitio di Sua Maestà il liberare il re nel modo risoluto; et detto gran cancelliero fu poi sempre honorato dall'imperatore et per suo mezzo fatto cardinale. Ma si deve avvertire di fuggire la simulatione perché conosciuta fa perdere la gratia del principe et habbisi sempre l'honor di Dio avanti gl'occhi, et quello del principe." *Ibid.*, s. 102.

¹²¹⁷ "27. Il principe che non è pio et osservante della religione [c. 16r] non sodisfarà mai nel suo governo, perché il popolo non può aspettare giustizia da colui che non teme Dio o non si mostra zelante dell'honor suo. 28. Chi desidera governar bene fugga più che può la novità et cerchi di mantenere le usanze antiche buone, né si curi di fare leggi nuove, ché queste mettono il più delle volte il popolo in affanno; et questo precetto io l'ho veduto molto osservato dagli huomini più savii in Spagna." *Ibid.*, s. 108. Co se týče Španělska, chválí (s. 109), jako v podstatě vzorového panovníka Filipa II., s výjimkou jeho uzavřenosti a neochoty setkávat se s poddanými, což bránilo tomu, aby si k němu získali láskyplnější vztah. Srv. v otázce kladného hodnocení vlády Filipa II. také č. 36 (s. 110). V tvrzení č. 369 pak chválí především jeho vyrovnanost (*equanimità*), s. 204.

¹²¹⁸ "È cosa verissima et commune, che è pazzo chi mette tutte le sue speranze in un principe di questo mondo, tanto mutabile per se stesso et per altri ancora." *Ibid.*, s. 113.

¹²¹⁹ "181. Io non darei mai a niuno ambasciatore instruttione del modo di negoziare nella corte ove si manda, et ove io fossi stato longamente, né della natura del principe appresso del quale ha da risiedere, essendo qualche volta più dannose che di profitto, perciò che sempre le nature degl'huomini si mutano, o per prosperità o per pusilaminità, o per vecchiaia, o per altro accidente, onde se l'ambasciatore sarà prudente in pochi di sarà più informato della corte, che ogn'altro che ne sia stato assente qualche anno, per pratico et valente ch'egli fosse, perché la mutatione dell'età, la variatione delle cose et accidenti che occorrono ogni hora, causano grandissima mutatione anche nelli principi, et nelle corti; et però io mi son sempre burlato d'alcuni saccenti che vogliono dare instruttioni a nuovi ambasciatori di queste materie, li quali, senza dubio, quando siano stati un mese nella corte nuova, sono sufficienti in modo ch'essi potriano insegnare a chi ha dato loro instruttione." *Ibid.*, s. 150.

aby nepředstírali (*dissimulare*) při jednání s panovníky, protože pokud se jedná s úctou, dají se sdělit i nepříjemné věci.¹²²⁰

Tvrzení č. 77 a 78 se týkají herezí a zabírání církevního majetku. Hereze – Speciano tu mluví hlavně o těch radikálnějších, které vedou k popírání k božství osoby Syna či Ducha sv. – jsou pro tohoto preláta obludami vzniklými démonickým vlivem a v důsledku vychází od Luthera, byť ten tyto názory sám nezastával. Vidí v nich snahy zavést islám, židovství či ateismus.¹²²¹

Co se týče církevního majetku, Speciano si uvědomuje, že ten byl získán především díky zbožně se chovajícím představitelům církve. Pokud je s ním pak nakládáno jinak, než podle zákona Božího, spíše zbožnost utlumují. Není sice správné, aby byl církevní majetek odnímán kvůli špatnému chování jedinců, Speciano to však vidí vlastně jako docela logické. V tomto bodě je tedy možné vnímat kritiku, která vidí jako jednu z příčin zasahování světské moci ne nezbytně *ragion di stato*, ale i hříchy duchovních.¹²²² Dá se v tom spatřovat reformní

¹²²⁰ “196. Sono alcuni huomini, li quali per prudenza dissimulano molte cose fastidiose quando hanno da trattar con principi grandi a nome de' loro padroni, che gl'hanno mandati, et questo fanno dubitandosi di rompere, se trattano liberamente; il che io credo che sia un grande [c. 76v] errore, massime dovendosi trattare con principi ragionevoli, et non precipitosi et collerici, perciocché io ho provato per esperienza con molti principi, con li quali ho trattato, che se gli può dire, usando la debita circospezzione, tutto quello che si vuole, senza venire mai a rottura con loro, né con i suoi ministri, et questo mi è riuscito per gratia di Dio, se bene ho detto cose dispiacevoli, usando nel parlare sempre molta modestia, senza riscaldarmi o mostrare alcuna colera. Et è anche cosa naturale, che se colui che è offeso, come ordinariamente è quello che parla liberamente di cose che dispiacciono, non si scorruccia, non si suole anche scorrucciare chi lo sente esporre dolcemente, ma più presto si sente a muovere di dare a chi si duole tutta la sodisfattione che può, almeno con parole.” *Ibid.*, s. 154.

¹²²¹ “77. È stato cosa di gran spavento l'essersi inteso che in alcune parti di Germania et di Polonia et d'altri paesi circonvicini si siano renovate molte dell'heresie antiche et quelle più horrende et monstruose che mai siano state contra la persona del figliuolo di Dio et spirito santo, in maniera che pare che si voglia rinovare l'hebraismo overo introdurre il mahometismo, overo negare affatto Dio, et è cosa vera che tutti sono stati suscitate da Martino Lutero et suoi seguaci, se bene esso forse non teneva queste heresie. Ma a pensarci bene non è maraviglia che il demonio habbia eccitato questi mostri, perch'io ho opinione che con la libertà dell'heresie molti di natura hebrei o mahometani, sotto colore di heresia contra la chiesa santa quale tutti gl'heretici cercano d'impugnare, pensano a poco a poco d'introdurre l'osservanza della legge hebrea o mahometana o l'ateismo; et però chi facesse [c. 33v] esquisita diligenza credo si ritrovaria che questi nuovi heresiarchi et renovatori di tante bestemmie sono o sono stati di setta hebrea o mahometana.” *Ibid.*, s. 122.

¹²²² “78. Non è dubio che la bontà de religiosi et la devotione hanno arricchite le chiese di beni temporali, et è anche vero che se li beni temporali non sono dispensati o posseduti con la misura che si deve, secondo la legge di Dio, fa scemare la devotione; et però non è da maravigliarsi se li mali principi et anche altri hanno cercato di levare alla chiesa quello che la devotione et bontà de' vescovi et de' ministri di essa si è acquistato, perché le cose contrarie alla bontà et devotione sogliono anche operare contrarii effetti, se bene è molto mala cosa che si voglia levare alla chiesa per causa di qualche mal ministro quello che si era donato a Dio in perpetuo per diversi effetti pii, perché *delictum personae non debet nocere ecclesiae* dice la legge canonica, et dice anche bene San Bernardo, che *devotio parit divitias*

mentalita typická pro okruh kolem Boromejského, kterého byl Speciano členem a který ho výrazně ovlivnil. Svědčí o tom třeba i tvrzení č. 80., kde se staví proti pompě církevních představitelů, protože ta vlastně není nezbytná tam, kde, jako v dřívějších dobách, byla zjevná ctnost. Může nicméně absenci ctnosti částečně maskovat.¹²²³ Proto se i reforma má vlastně týkat především obnovy ctnostného života, spíše než věcí, které jsou samy o sobě indiferentní (č. 89).¹²²⁴ Klasicky vyjádřeno tedy takovými věcmi, které jsou *adiafora*, tedy prostředky, jejichž opravdová hodnota odvisí od účelu, k němuž se používají (srv. *I. Kor.* 8, 8-13).

Speciano vnímal jako důležité rovněž vzdělání v oblasti práva pro ty, kteří mají zastávat nějaký důležitý úřad (č. 120). Případně má jít alespoň o osoby obdařené vysokou inteligencí. Pokud totiž někdo jedná v pozici autority bez potřebné inteligence, vykládá si zákony jak chce a může si myslet, že na jejich dodržování nezáleží, podobně, jak když se pochybí v latině apod. Nedodržování zákonů je ale podobně jako ve věcech víry těžkým hříchem.¹²²⁵ Podobně jako tvrzení č. 125, které odmítalo dávat určitou moc pouze na základě příslušnosti k nějaké rodině,

et divitiae soffocant matrem, il che si deve intendere se sono male usate.” Ibid.

¹²²³ “80. *Quelli che dicono che li prelati ecclesiastici devono usare qualche splendore di casa et servitori se bene non dicono interamente male, nondimeno ciò procede assolutamente da male, perché questo splendore è ritrovato per generare qualche rispetto verso li prelati, li quali se fossero come erano li nostri antichi, et come doveriano essere, sariano rispettati et honorati da tutti et senza usare splendore. Et perciò chi vuol seguitare questa via, non si curi di splendore esterno et sia sicuro che sarà rispettato anche più di quelli che usano gran splendore. Ma se [c. 34v] vuol vivere come si usa comunemente hoggidì, non contradico a quel splendore esterno, che cuopre ad un certo modo il mancamento della vera virtù, et questo si deve usar più per sodisfare al popolo che per sua consolatione, anzi ciò gli doveria essere causa di confusione, perché si come il vestito nostro è segno del peccato del nostro primo padre, così questo splendore sarà inditio che il prelato non è come doveria essere et come erano gli antichi.” Ibid., s. 123.*

¹²²⁴ “89. *Quelli che attendono a riformare i costumi nel clero devono avertire di non introdurre più presto schisma et dispareri che riforma d'importanza, massime dove non è l'obediencia che conviene perché alcune volte si prohibiscono cose che non sono male ma indifferenti [...] perciòché la riforma deve essere principalmente delli vitii con piantar le virtù, le quali in ciascuno piacciono, né vi è persona che le possa abhorrire almeno palesemente“.* Ibid., s. 125.

¹²²⁵ “120. *In tutti li magistrati et dignità di grande autorità si doveriano fuggire quelli che non hanno scienza legale o almeno non sono di grande intelligenza et maturo cervello, perciòché se con l'autorità non ci è questa intelligenza si fa ogni cosa a modo suo et non si cura di quello che comandano o prohibiscono le leggi, anzi s'imagina che le leggi siano una scienza come l'altre che poco importi a servarle compitamente, come verbigratia [c. 47r] d'esser pittore, di scrivere elegantemente latino, che se bene non si sodisfà interamente poco importa, questo signore fa delle leggi come faria delle scienze mecaniche et per questo fa la giustitia come vuole, il che non faria se sapesse che le leggi sono perfette e che perfettamente s'hanno da osservare, et che ogni mancamento in esse è grave peccato, il che non è nell'altre arti o scienze, eccettuando però le cose della fede, nelle quali ogni difetto è grande errore come lo giudicano anche li veri periti nell'arti mecaniche, li quali notano per grave errore cose che veramente non lo sono, se non appresso dei detti periti, ma finalmente al ben publico poco importano.” Ibid., s. 132.*

aniž by by dotyční měli patričné schopnosti, lze v předchozím tvrzení vidět důraz na omezení libovůle, která je pro Speciana zjevně spojená i s alespoň určitou mírou inteligence. Ostatně cremonský biskup vidí celkově příčiny soudobé obtížné situace v tom, že na rozhodujících pozicích nejsou lidé, kteří by pro ně byli vhodní. Vina v tomto ohledu leží na těch, kteří je zvolili, protože vhodných osob je stejně jako bylo v minulosti. V rámci církevních úřadů se pak vyskytuje až příliš velké množství výjimek.¹²²⁶ Církevní představitelé by byli více respektováni a nebylo by třeba tak hájit církevní majetky, kdyby měli povinnost vydávat více ze svého jmění na almužny. To by jim přineslo velké uznání.¹²²⁷ Obdobně jako v předchozích tvrzeních je tedy přítomná explicitní sebekritika, vnímáme-li nuncia jako představitele církve a kléru.

Tvrzení č. 133 obsahuje varování, aby ten, kdo chce zůstat dobrým křesťanem, příliš nepobýval v zemích, kde se rozšířila hereze. Ačkoli krátkodobě to může pomoci k utvrzení vlastní víry, postupem času se ztrácí zhnusení z hereze, a proto je v těchto zemích oproti Itálii nebo Španělsku tak málo horlivých katolíků.¹²²⁸ Na základě své zkušenosti z „Německa“ má ostatně za to, že drtivá většina heretiků je takovými pouze kvůli tomu, aby mohli žít špatně a podle své vůle. Podle Speciana v současnosti vlastně nežije žádný heretik, který by žil přísně a zbožně. Mnozí z nich, byť nemluví o lidu (*plebe*), asi postupně přijmou ateismus, k němuž nic

¹²²⁶ „169. *Se bene vediamo hora nel mondo tanto mal governo nelle cose pubbliche quasi in ogni luogo, parendo che si sia persa quella bontà et prudenza ch'era nei nostri maggiori, nondimeno non è da credere che ci manchino soggetti così buoni come erano in altri tempi, ma la colpa è perché quelli che li hanno da eleggere sono o malitiosi o ignoranti, lasciando gli huomini buoni et da governo adietro et pigliando quelli che non sono atti, dai quali nasce il malgoverno che vediamo. E t chi dicesse altrimenti saria un fare ingiuria alla gran providenza di Dio, quasi che adesso lasci il mondo senza governo per mancamento d'huomini, che habbino buon giuditio; et però crediate pure che non mancariano huomini in ogni impresa ma che il mancamento è dalla parte di chi li deve eleggere. 170. Noi vediamo hora ancora da persone catholiche et ecclesiastiche, farsi così poco conto delle censure et degl'ordini della Chiesa, che è una vergogna, il che a giuditio mio non procede da altro che dalla troppo facilità passata delli superiori [c. 66v] in assolvere et derogare alle leggi canoniche, perché vedendo le genti hora inclinate al male, la facilità di concedere queste gratie se le pigliano da se stesse, overo non stimano per grave errore commettere quell'eccesso del quale così facilmente s'ottiene la venia et il perdono.*” *Ibid.*, s. 147.

¹²²⁷ *Ibid.*, s. 169-170 (č. 247).

¹²²⁸ „133. *Si doveria da ogn'uno fuggire la pratica delli paesi heretici perché fa in tutti grandissimi danni, perciò che se bene non si perde la fede, anzi ci sia occasione di confermarsi più in essa per la bestialità degli heretici et le contrarietà loro, nondimeno col longo andare si perde quell'horrore che si suole avere degli heretici et che si deve avere, perché praticandosi con essi si fanno famigliari et domestici, né si aborriscono, et per questo rare volte si veggono in quei paesi catholici zelanti come sono altrove in Italia et in Spagna; et però ogn'uno fugga di stare in quei paesi o almeno si ci fermi poco se desidera di vivere et morire buon christiano.*” *Ibid.*, s. 135-136.

neotevírání cestu tak, jako život podle žádostí těla.¹²²⁹ Proto si také myslí (č. 141), že by v „Německu“ a v Čechách pomohlo k odvrácení od hereze, kdyby katoličtí panovníci a vladaři pohrozili nekatolíkům odebráním statků a úřadů.¹²³⁰ Pravou útěchu přitom nelze nalézt než v Bohu (č. 149).¹²³¹ Heretici by se nejraději vzepřeli jistě i své světské vrchnosti, pokud by to nebylo obtížné. Dokazuje to mimo jiné i případ husitů, kteří se chtěli zbavit jha katolické církve a zmocnit se jejich majetků.¹²³² Pro obrácení heretiků nestačí pouze kázání a přesvědčování

¹²²⁹ “137. Di quello che notai nel tempo che stetti in Alemagna piena di mille sorti d’heresie, io credo che la maggior parte degl’heretici, parlo di quelli che in altre cose sono savii, sono [c. 52v] heretici solo per vivere male et con la libertà che vogliono, perché in questo tempo non si trova heretico che viva vita stretta et religiosa, onde quanto alla conversione di questi tali, dico che, humanamente parlando, è difficilissima, come è la conversione d’un peccatore che longo tempo è vivuto nella carnalità, il quale se bene ti ascolta quando lo riprendi, nondimeno è tanto preso dalla mala usanza di viver male et d’esser degno di riprensione appresso gl’huomini savii et virtuosi, il che tanto più milita nell’heretico moderno et fa tanto più difficile la sua conversione, perché è in paese, ove l’esser carnale o in altro modo vitioso non lo fa perdere il credito né la reputatione appresso gl’altri, mostrando d’esser tale non per vitio, ma per la fede ch’egli tiene, et tutto è inganno. Et credo io che questi, non parlo della plebe, conoschino di viver male, et non si vogliono per pura malitia emendare, et per questo col tempo abbracciaranno l’atteismo al quale niuna cosa apre più la via che vivere in peccato carnale, massime longamente.” *Ibid.*, s. 136-137. Srv. tvrzení č. 154 (s. 141-142).

¹²³⁰ “141. Io ho provato per esperienza che gl’heretici di Germania et di Boemia sono tali, parlo di quelli che sanno qualche cosa, per poter vivere licentiosamente et a modo loro, et perciò ho detto più volte che se li signori catholici et principi volessero potriano fare che costoro ritornassero alla via buona, lasciata per mera malitia del vitio et libertà, et con molestarli se sono ricchi o minacciarli [c. 54r] di privatione deli officii che tengono, perciocché essendo come dico heretici per star commodi, si ridurriano vedendo che per essere heretici sono privi di commodità et degl’officii che tengono, et molestati nell’altre cose.” *Ibid.*, s. 137-138.

¹²³¹ “149. Bisogna che ogn’uno si disinganni che non è possibile trovare perfetta consolatione in questo mondo, perché per essere una cosa perfetta bisogna che non ci manchi cosa alcuna d’infinite che si ricercano, et per essere imperfetta basta che ne manchi una, se bene ci fossero tutte le altre cose che si desiderano. Poi nostra perfetta consolatione non può essere in altro che in Dio benedetto, perché la vera consolatione consiste nelle due nostre potenze cioè intelletto et [c. 57v] volontà, le quali in questo mondo non possono mai intendere o voler tanto, che sempre non ci sia che più amare o intendere, ma quando queste due potenze solamente sono occupate in intendere et amar Dio, allhora saranno perfettamente beate et consolate, perciocché non ci è più che amare o intendere. Et però doveria ogn’uno drizzare tutti li suoi pensieri a questo fine che desidera d’essere veramente beato et contento, et non in queste cose terrene, che sono bassissime anche per la nobiltà di questo nostro intelletto et volontà.” *Ibid.*, s. 140.

¹²³² “242. Oltra quello che si è detto in un altro ricordo, vi dico che gli heretici settentrionali sono heretici, perché vogliono esser tali per haver buon tempo, il medesimo dico di quei di Francia et d’Inghilterra, et crediate che lo spirito medesimo che li fa risolvere d’essere heretici [c. 95r], parlo di quelli che sanno qualche cosa, che della plebe non dico, perché va dove vede andare gli altri maggiori, gli faria ancora scuotere il giogo del principe temporale se potessero farlo con quella facilità che fanno quello della legge di Christo, benché sia soave et leggero, perché a scuotere questo non hanno contraditione alcuna, potendo ciascuno lasciare di digiunare, andare a messa, orare, confessarsi, santificare le feste, pagare le decime, et può darsi ai vitii secreti, alla crapula et all’altre cose senza che il principe o altro superiore li riprendi. Et perché si muovono all’heresia da spirito di libertà et di fomentare la carne in cose che in fine non sono dispendiose o difficili, molto più lo fariano in disprezzare la superiorità del principe o governo politico, se potessero, perché il principe li castiga nella vita, nella robba et nell’honore, et gli bisogna pagare le gabelle et tributi ordinarii et

(byť občas skutečně zabere), ale i síla spravedlnosti a zápal vladaře. Tak je to v „Německu“, kde se situace nezlepší, dokud nebudou katoličtí vladaři horlivější.¹²³³ Zároveň však má za to, že heretici – mluví obzvláště o kalvinistech – z toho důvodu, že jsou zvyklí jednat ne podle Boha, ale podle svévůle a smyslnosti, nejsou dobrými válečníky. Dokonce i Turci jsou lepšími válečníky, protože mají náboženství, byť falešné.¹²³⁴ Jako hlavní kořen každého zla, včetně hereze, vidí

straordinarii, li quali rinrescono assai più che l'obedire alli comandamenti christiani, et però li principi doveriano tenere più che certo che gli heretici non sono [c. 95v] meno avversi alla loro superiorità che alla fede di Christo Nostro Signore, et se non lo mostrano non procede dalla volontà che è grande, ma dalle forze che sono piccole. Et ciò si dimostra esser vero dalla medesima dottrina di Lutero capo di tutte le heresie moderne, perché nel principio tutta Germania si sollevò contra li proprii principi et fece quel male che è noto a tutti et appare ancora in diversi luochi, et gl'Hussiti cominciarono la loro setta per scuotere il giogo della Santa Chiesa et per spogliarla dei suoi beni come fecero in Bohemia.” Ibid., s. 167-168.

¹²³³ “246. Io non nego che con la dottrina et predicatione non si guadagni sempre qualche heretico in Alemagna inducendolo a ritornare al grembo di santa Chiesa, massime dove sono molti catholici mescolati con loro, ma dico bene anche che per l'esperienza che ne ho, ove sono molti heretici che vivono et credono come vogliono senza pena, non ci sarà mai speranza di ridurli interamente su la buona via con la predica sola, se insieme non ci sarà congiunta la forza della giustitia et zelo del principe. Et questo avviene per la mala qualità degl'heretici di questi tempi, li quali sono tanto disoluti nella vita et in far male, che io li paragono alli ladroni publici, che sono in grosso numero come Cosacchi et Cusochi et altri, li [c. 97r] quali non si ponno mai estinguere con ragioni, ma vi è necessaria la forza, non volendo essi lasciare la loro mala via et vivere modestamente. Et così fanno gl'heretici moderni, li quali non sono tanto ostinati per la fede loro mala, quanto per la libertà in che vivono: et si vede anche in Italia et Spagna, ove non è possibile a levare alcuni abusi publici, se non per via della giustitia, parendo a ciascuno che se gli faccia aggravio a non lo lasciare continuare nella mala usanza in che è nato. Et non bastano le prediche et essortationi, se non hanno congiunta seco la forza et la mano della giustitia; et così è in Germania, et sarà sin tanto che Dio non doni a quelle provincie principi che si resolvino di provederci per la via che si può col zelo et col valore.” Ibid., s. 169.

¹²³⁴ “340. Oltre a tanti altri mali che hanno congiunti seco gli heretici et danni che fanno all'anime proprie et d'altri ove habitano, che sono assai, ve n'è un altro grande politico, et questo è che gli heretici, massime de' nostri tempi calvinisti, per il più sono tanto sensuali et dati al buon tempo, per il quale veramente si sono fatti heretici, che poco vagliono anche alla guerra, nella quale non è possibile, specialmente la moltitudine, che siano bravi, perché non può capire braura in un animo che mai fa cosa contra il proprio senso, anzi che sia tutto dato alla sensualità; perciocché la fortezza d'animo non s'acquista con fare il proprio senso, ma con contradirgli et obligarlo alle regole della virtù et patire anco volontariamente, per non offendere Dio, né meno la propria coscienza, et estimatione. Però dico che li Turchi ponno per questa causa esser più bravi dei calvinisti, perciocché hanno religione [c. 132v] quantunque falsa et s'astengono da molte cose lecite per non offendere la loro setta; ma il calvinista da niuna cosa s'astiene et però non può avere fortezza.” Ibid., s. 195-196. V jiné propozici piše na adresu kalvinistů: „636. Più volte ho detto quanto si debbano fuggire gl'heretici; di nuovo ve lo replico, perché quanto più ci penso et so le cose loro, tanto più trovo che neanche politicamente, né humanamente [c. 251v] si può sperare cosa buona da loro, et massime dai calvinisti, li quali hanno per legge propria et dogma principale di non avere timore di Dio. Onde si come in quella città nella quale si sapesse che la giustitia non castiga alcuno, ogni cosa andaria in rovina, né alcuno saria sicuro nella propria casa per le rapine et mille altri inconvenienti, così gl'heretici sudetti, che non hanno timore di Dio, anzi credono che non bisogna haverlo, et che non ci sia castigo per loro, bastando la fede sola, secondo essi, per piacere a Dio, et non bastando male alcuno per dispiacerli, è necessario,

chamtivost, které se chce vyhnout tomu, co je náročné.¹²³⁵ Je třeba nedělat si z náboženství ani legraci. Třeba Erasmus nebyl sice podle Speciana formálně heretikem, ale možná přispěl ke vzniku herezí více, než kdyby hereze hlásal.¹²³⁶ Bývalý nuncius u císařského dvora tedy spatřuje vznik a šíření nekatolických názorů a politických rozštěpení do značné míry v neadekvátním užívání rozumu a vůle a v přitakání tomu, co je v člověku spíše méně vznešené.

Velmi zajímavá je i otázka, kterou Speciano klade v tvrzení č. 143 a ze které je cítit i určitá nostalgie po *zlatém věku*: proč v této době není Svätý stolec tak milovaný jako dříve? Nuncius dává poměrně jasnou odpověď: je to kvůli tomu, že už není tak sdílný a štědrý na milosti. Tak např. dříve byli vysílání legáti a nunciové z různých „národů“, dnes už v podstatě pouze Italové. Pokud se v této i v dalších věcech přístup změní, podníti to návrat heretiků do katolické církve.¹²³⁷ Nepřítomnost legátů a nunciů, kteří by udíleli potřebné dispenzy, pak vidí v jiné propozici jako jednu z příčin „německého“ vztahu ke katolické církvi a ke

per dire così, che siano huomini del tutto pessimi in ogni mala operatione. Però non credete a costoro, né quando ci promettono o giurano, né quando ci fanno carezze, ma credete che sono fintioni et cose non fondate, perché, per ogni minimo loro interesse, si scordano ogni promessa et ogni legge di carità, per assicurarsi, et vi trovereste come in mano de' ladroni, che non hanno paura della giustitia. Però torno a dire che chi crederà loro sarà ingannato, né meritarà escusatione alcuna della sua credulità o sciocchezza, per dir meglio, [c. 252r] perché sì come li giuramenti o promesse degl'huomini da bene sono obligatorii, così quelli delli heretici non servono ad altro che per lacci et reti da pigliare chi crede loro.“ Ibid., s. 289.

¹²³⁵ Ibid., s. 196-197 (č. 343).

¹²³⁶ Ibid., s. 214 (č. 398).

¹²³⁷ “143. Molte volte tra me stesso come servitore devoto et obligato della Santa Sede apostolica mi sono andato imaginando donde procedi che d'alcuni anni in qua nel mondo è sminuita assai la solita riverenza che se le soleva havere et anche l'affettione delli medesimi che stanno in Roma, et trovo che ciò sia per castigo del Signore, perciòché la Santa Sede apostolica era più comunicativa delle sue gratie che non è adesso, perché si solevano mandare nelle provincie nuntii et legati con ample facultà senza eccettione di nationi, purché fossero idonei, et hora queste si sono più ristrette che non erano et non si mandano fuori più legati o pochissimi et soli Italiani. Poi vediamo ancora che li ministri non la servono più così bene, né l'amano comunemente come solevano, et questo ancora procede perché altre volte solevano li prelati come membri prossimi di questo corpo partecipare di molte gratie che hora sono tutte levate, perché fa qualche anno adietro quando si mandavano fuori li nuntii, legati o altri ufficiali, la Santa Sede apostolica non haveva per male che gl'emolumenti fossero loro come membri di quella republica, la [c. 55r] quale repartiva quando all'uno et quando all'altro, questi honori et commodi. Hora quasi ogni cosa è tirata a Roma, et pochi partecipano degl'utili, essendo ogni cosa incamarata, onde pare che sia stata giustitia di Dio che quando la Sede apostolica madre de' fedeli si è ristretta in se stessa habbino fatto il medesimo li suoi figlioli, et per questo non è più così stimata né amata come soleva, né meno è così ricca, se bene ha incamerato tante cose. Et però io credo che quanto più la Santa Sede apostolica sarà larga et comunicativa delle sue gratie a chi le meritava di quel si voglia natione, sarà sempre più ricca amata et reverita, et incitarà gl'heretici a ritornare alla sua obediencia.” Ibid., s. 138.

Svatému stolci.¹²³⁸ V jiném tvrzení pro změnu sdílí svůj názor, že by i papeži měli více cestovat a komunikovat, podobně jako někteří dřívější svatí papežové, protože nyní jakoby byli skoro v zajetí.¹²³⁹ Ostatně i nunciové, kteří jsou posíláni do severních zemí, kde je mnoho heretiků a kde jsou katolíci spíše studení, by se podle Specianova názoru měli starat mnohem více o duchovní záležitosti a pomáhat chudým, čímž by si získali i větší důvěru panovníků, kteří jim jinak nedůvěřují podobně, jako ne vždy důvěřují ostatním vyslancům.¹²⁴⁰ Obecně pak

¹²³⁸ „222. *Una delle cause che la religione catholica et devotione verso la Santa Sede apostolica sia mancata in Germania et in altri paesi ove sono l'heresie, et che la faranno mancare ancora più per l'avenire, è proceduto dal non havere li sommi pontefici tenuti li legati nelle provincie, o nuntii con facultà grandi, perché li peccati et male operationi sempre si sono fatte dagli huomini, et sempre è stato bisogno di dispensare nel mondo, almeno doppo che la disciplina ecclesiastica è introdotta con buone regole; et vedendosi adesso che non è chi dispensi quando occorre, gli huomini male abituati seguitano nel male et non si curano più di dispensa, interpretando che non ce ne sia più di bisogno, perché non ci è chi possa dare il remedio, come soleva essere anticamente, né vogliono mandare a Roma, ove potriano essere dispensati, così per la lontananza, come per fuggire la spesa. Et chi è stato in Germania trovarà che questo è vero, se bene ci pensará.*” *Ibid.*, s. 162.

¹²³⁹ “159. *S'io potessi commodamente discorrere con la Santità del papa vorrei con l'humiltà conveniente proporgli che forse saria molto expediente che li papi alle volte uscissero di Roma con andare nelle provincie anche oltramontane, ove [c. 60v] fosse utile la loro presenza, come facevano li santi papi antichi, perché credo che si faria anche molto bene adesso essendo che si vede in molti moderni pontefici la medesima bontà ch'era nei vecchi, et anche il zelo, ma si sono retirati per un certo rispetto o prudenza humana, che è pericolosa di coloro che mettono in consideratione, che uscendo il papa di Roma, massime per longo tempo, la corte perderia molti emolumenti et li datii si sminuiriano con grandissimo danno della camera apostolica. Le quali ragioni a me non piacciono in modo alcuno, perché mi paiono poco pie, se si considera quello che più importa. Anzi quando li papi andassero attorno oltre il grande servitio che si faria a Dio, acquistariano anche più amore et obbedienza, et però col tempo sariano anche maggiori le facende della corte, le quali vediamo, che ogni dì si vanno più angustiando, perché ancora noi si stringemo in noi stessi. Et però sento, rimettendomi sempre alla Santità Sua, et a chi ne sa più di me, che saria più expediente in temporalibus, et spiritualibus, che il papa fosse più comunicativo et andasse attorno più che [c. 61r] non fa, et se non potesse spendere molto bastaria il poco, anzi cessando l'entrata cessariano anche molte spese de' danari che si danno a principi, che non si dariano, quando la Sede apostolica fosse diventata più povera per comunicar se stessa, che quando dava li denari standosene li sommi pontefici sempre in Roma, ove pare hora che stia più come captivo, per dir così, che come principe, perciocché se gli minaccia che partendosi perderà le sue entrate. Et si vede che mai undeci papi passati sono usciti da Roma per il suddetto rispetto, se bene molti di loro erano di gran zelo et tale virtù, che haveriano grandemente edificato, con l'esempio della vita buona et buone operationi, che facevano, et per la loro gran prudenza, et so che alcuni di loro ebbero animo di uscire di Roma, ma furono ritenuti per il detto rispetto.*” *Ibid.*, s. 143.

¹²⁴⁰ “163. *Io son d'opinione che li ministri della Santa Sede apostolica, li quali si mandano a torno nelle parti settentrionali ove sono tanti heretici, et li catholici così freddi, fariano assai più frutto se attendessero più allo spirituale ch'al temporale, perciocché si vede che quando negotiano come nuntii, molti signori principali non gli vogliono credere, come non si crede sempre alli ambasciatori, anzi molti d'essi principi hanno a male d'essere avvertiti, et anche pregati di quello che come principi christiani doveriano fare in servitio di Dio et della sua santa chiesa. Et però ove sono tali spiriti et difficoltà, io crederei che fosse più expediente al fine che la Santa Sede apostolica pretende di trattar manco con li principi, anzi insalvaticarsi con loro et attendere tutti a cose spirituali in casa con havere buona gente et esemplare [c. 64r] et fuori con aiutare l'anime, et far molte opere di carità et particolarmente una, che è*

má za to, že se církevní osoby, včetně papeže, až příliš věnují politickým záležitostem, ačkoli ty mají být pouze něčím podružným.¹²⁴¹ Papeži pak po svém zvolení nemají zapomínat, že změnili jméno a mají tedy své nipyty, kteří žádají o úřady apod., posílat zpět domů.¹²⁴²

Speciano se i v tomto duchu kriticky vyjadřoval k některým rozhodnutím pontifikátu Klementa VIII., jako třeba válce o Ferraru či v případě nástupu

negletta in tutta Germania, cioè raccogliere li poveri infermi, che morono per le strade, et pigliar casa a posta per nodrirli et farsi aiutare da huomini che conducesse seco da Roma, come di quelli di Giovan di Dio et altri, che con questo modo li popoli si edificariano et acquistato il credito con la moltitudine saria sforzato il principe ad accarezzarlo, et sentirlo volentieri, et a far li suoi consigli nelle cose di Dio; et sin a tanto che non si piglia questa strada, o che li principi non si mostrino più zelanti dell'honor di Dio mai si accertarà col fine che si pretende.“ Ibid., s. 145.

¹²⁴¹ “306. Tra li maggiori disordini che io ho notato nel governo ecclesiastico in Roma et fuori, et dalli quali sono nati et ponno nascere per l'avenire grandi inconvenienti, io credo che sia principalissimo il darsi le persone et capi ecclesiastici alle cose politiche et curare poco le proprie ecclesiastiche, perché avviene in esse quello che si vede nelle attioni humane nelle quali, quanto più una persona è affettionata a qualche particolare con straordinario affetto, tanto meno si applica all'altre. L'ufficio di prelato etiam supremo è di curare principalmente le cose della Chiesa et materie pertinenti a quel foro, et questo è la sostanza et nervo principale di quel governo, sì come io giudico che le cose politiche siano accidenti, alli quali si doveria attendere solamente quando è necessario, et nel resto mostrarsene più alieno che fosse possibile; di che ne seguiria ancora che li detti capi sariano più stimati et in conseguenza, quando pure si mettessero nelle cose politiche, sariano più ubiditi et fariano più frutto, il quale adesso si fa in poche cose, perché li principi secolari stanno in [c. 120r] gelosia di questo procedere politico delle persone ecclesiastiche et non lo credono quanto dovriano, etiam nelle cose buone. Però sin tanto che non si piglia buona provizione buona a questo capo, mi dubito che li principi secolari saranno poco amorevoli della Chiesa et poco stimaranno le persone et capi d'essa, et non si farà anche nelle materie ecclesiastiche quel frutto che si faria se noi ecclesiastici attendessimo al nostro mestiero, lasciando le cose mondane ad altri, et si vede questo esser vero dalle represioni che si fanno alli padri gesuiti in Roma, quasi che s'intromettono troppo nelle cose secolari, et in questo modo impediscono molto bene che fariano, se attendessero solamente alle spirituali. Il simile è delli prelati, li quali pare che eccedino quando s'ingeriscono in materie non ecclesiastiche, massime occupandosi in esse longamente, come fanno molti.” Ibid., s. 185-186. Srv. konkrétně o kardinálech na s. 189-190 (č. 321). Srv. č. 387 (s. 210-211) či č. 545 (s. 258).

¹²⁴² “325. Molti ricordi ho scritto per le cose di Roma, alle quali sempre sono stato affettionatissimo, parendomi la miglior patria et la più santa del mondo, quantunque vi siano delli disordini, massime nel governo, alli quali credo che con niuna cosa più si potria remediare, che se una volta li papi si risolvessero di non volere far grandi et potenti li proprii [c. 125v] nepoti, ma li mandassero alle case loro et là, essendo poveri, gli facessero bene, perché facendo li papi così, oltre che fariano quello che doveriano per più rispetti, dariano insieme grandissima edificazione; et questo doveria essere il principale intento loro nel governo, et lo potriano fare anche facilmente, se considerassero che quando sono fatti papi perdono il nome proprio, et questo per mostrare che come Melchisedech non hanno padre, né cognome alcuno, essendo sacerdoti di Dio in eterno, se bene esso hebbe padre et madre, come hanno tutti gli altri huomini. Con questa consideratione quando vengono da loro i nepoti et altri parenti li doveriano mandar via, con dirgli che esso non è più loro parente, perché se già erano parenti o nepoti di Sua Santità, cioè del nome che haveva quando era cardinale hora non hanno che fare più seco, perché non ha più tal nome, ma si chiama Innocentio, Gregorio o Urbano o Clemente di tal numero, et però che andassero dal loro parente et non da lui, che non era più esso.” Ibid., s. 190-191. Srv. *ibid.*, s. 229 (č. 441).

Jindřicha IV. na francouzský trůn.¹²⁴³ Opětovně zdůrazňuje, že papežové mají dbát především na duchovní aspekt, spíše než na světský, protože jejich autorita vychází právě z jejich duchovního úřadu.¹²⁴⁴ Duchovní má ke světskému mít podobný vztah jako duše k tělu: druhé má být poslušné prvnímu, přičemž obojí má své místo a nemá ho překračovat.¹²⁴⁵

Obecně pak rozmach herezí v „Německu“, v Uhrách, v Anglii, ale i jinde souvisí s nedodržením posvátných kánonů, které mají pomáhat zachovávat jak světští představitelé, tak preláti, protože tyto kánony jsou jakoby bastiony víry.¹²⁴⁶ Pravou cestou k oslabení heretiků a Turků není pro Speciana vlastně válka jako taková, ale reforma církve.¹²⁴⁷

¹²⁴³ Srv. *ibid.*, s. 226-227 (č. 433), s. 230-231 (č. 446).

¹²⁴⁴ “434. *La reputatione dei principi secolari ordinariamente sta nella [c. 175r] loro grandezza et potenza, ma quella del papa sta nell'estimatione appresso gli huomini; et però sempre io ho giudicato che il governo ecclesiastico, etiam nelle cose politiche, ricerca diversità di procedere da quello degl'altri principi, convenendo al papa d'esser molto circonspetto, non solo per conservare il suo stato proprio, ma anche quella parte che sta in mano d'altri, come è la veneratione et osservanza, nelle quali consiste la potenza del papa, et non nella grandezza dei stati suoi, li quali comparati con quelli degli altri principi sono assai tenui et di poca estimatione. Se dunque la grandezza del sommo pontefice consiste nella sua persona, virtù et autorità spirituale, egli deve attendere principalmente a questo, per sodisfare all'obbligo dell'officio suo, né potrà mai crescere tanto in potenza temporale che, mancandogli la veneratione che se gli deve da tutti li principi, sia stimato come sono li principi grandi di stati, a' quali con tutto ciò Sua Beatitudine per la dignità suprema datale [c. 175v] da Dio, precede senza controversia.*” *Ibid.*, s. 227.

¹²⁴⁵ Srv. *ibid.*, s. 259-260 (č. 548).

¹²⁴⁶ *Ibid.*, s. 250 (č. 516).

¹²⁴⁷ “691. *Il danno che fanno gl'heretici a catholici et progressi che fanno alle loro imprese, come si vede in Fiandra et Inghilterra, è tanto evidente, che bisogna dire che ancora non si sia trovato il modo [c. 274r] principale da remediare et da reprimerle, perché si vede che quello dell'armi, nelle quali s'è speso tanto con morti infinite di soldati, non ha giovato, anzi pare che non serve ad altro che a mostrare la nostra debolezza, poiché ogni dì perdiamo et gl'heretici ogni dì guadagnano città et luochi forti. Sopra di che havendo io molto longamente pensato, rimettendomi però sempre alla verità et a chi ne sa più di me, dico che gl'heretici così notoriamente ribaldi et cattivi, come sono, non solamente nella falsità della dottrina riprobata tante volte, ma anco nel resto de' costumi et della giustizia, et sono più debili che non siamo noi di forze, et pur fanno quello che si vede, ciò non per altro al creder mio procede che per occulto giuditio di Dio, che vuole con la malitia di coloro, maggiore senza comparatione della nostra, castigare li nostri peccati che sono grandi, et forse maggiore che siano mai stati da molti anni in qua; perché, se vogliamo considerarli bene, troveremo che in tutti i stati delle persone si sono fatti grandissimi, et non meno nei religiosi et ecclesiastici che nei secolari, anco principi. Di che non occorre venire a particolari, perché ogn'uno li può considerare molto bene da se stesso, cominciando da un capo et arrivando sin all'altro, et trovarà carnalità, avaritia in molti modi et la giustizia hormai persa et fatta venale, quasi dappertutto [c. 274v] li consigli corrotti, in modo che se un huomo si scuopre che habbia zelo et che mostri dispiacere di queste cose, viene subito ributtato et tenuto per imprudente et per intrattabile. Queste sono le cose che ci fanno la guerra, che fanno essere gl'inimici nostri, anco infedeli et con assai minori forze, più potenti che non siamo noi catholici. Però se a chi tocca, mettesse tutto lo studio in remediare a simili inconvenienti con levare li scandali, dar buon essemplio et procurare che tutti vincessero, come si conviene, io credo che le armi degli heretici et Turchi si spuntariano, né fariano più quel male che hanno fatto da un pezzo in qua, et si toccaria con mani che questo sia il nostro male non conosciuto da chi lo doveria*

Nuncius hodnotil jako problematický rovněž vztah vladařů k církvi (č. 210). Podle jeho názoru by značně pomohlo omezení privilegií udělených panovníkům, která omezovala jurisdikci biskupů. Vladaři by si v takovém případě výrazněji uvědomili, že se nacházejí pod autoritou biskupů a nemohou si dělat, co chtějí.¹²⁴⁸ Biskupům mají pak být ku pomoci i řeholníci, i když na to v poslední době spíše zapomněli. Mělo by jim to tedy být připomenuto jejich představenými, ale třeba i papežskou bulou. Snad by to pak pomohlo k reformě řeholníků i laiků.¹²⁴⁹

Nuncius se zaměřil i na jednu z typických pouček: státy se zachovávají těmi prostředky, kterými byly založeny. Podotýká, že se tím myslí dobrotou a spravedlností. Bohužel ale bývá tato poučka brána za tak pravdivou, že ty, které jsou založeny na násilí a tyranii bývají zachovávány právě těmito prostředky a ti, kteří tak činí, si asi ani neuvědomují, že za to jednou budou stát před Božím soudem.¹²⁵⁰ Světským panovníkům tohoto věku, i těm největším, pak chybí často

medicare, et che perciò non gli siano state applicate le medicine che erano necessarie; le quali se vi s'applicassero, si poteria sperare che il Signore per sua misericordia ci levaria da dosso il flagello degl'heretici pessimi, come è credibile che farà quando noi ci saremo emendati, ricorrendo alla Maestà Sua Santissima per le vie che hanno fatto li nostri maggiori, quando conobbero che il flagello veniva per li peccati dalla giusta ira sua. Et sin tanto che non si caminara per questa strada, si può probabilmente temere che s'andarà ogni dì di male in peggio, [c. 275r] et sin tanto che Dio voglia estermiare li sudetti heretici che tanto l'offendono et fanno tanto male nella Chiesa sua santa, tutto sia detto sotto la correttione della Santità di Nostro Signore, di cui è proprio pensare a simili cose et remediarle nel miglior modo che può, che noi inferiori non habbiamo da fare altro che emendare noi stessi et raccomandare al Signore la sua santa Chiesa et li suoi molti bisogni, et oppressioni che patisce da principi secolari per li mali consigli. Che se si spendesse il tempo in questo, che si consuma in altre attioni, et se si reformasse il clero, li religiosi et li prelati, al sicuro che presto ci accorgiamo che li progressi degli heretici non havevano altro fomento che li nostri molti peccati et offese che si facevano a Dio, il quale al sicuro castigarà poi con la sua giustitia gl'heretici et gl'annichilarà come ha fatto tanti altri ai tempi passati, dei quali si è persa la memoria loro et delli loro scritti." Ibid., s. 307-308.

¹²⁴⁸ "210. È grandemente da dolere il poco rispetto che li principi grandi hanno alla Chiesa, il quale forse ritornaria al stato antico, quando la Santità del papa levasse tutti li privilegi concessi alli principi in pregiudizio della giurisdittione de' vescovi, li quali senza dubio de iure sono giudici ordinarii del re et dell'imperatore; et se questi sapessero come era anticamente, che il vescovo è superiore et padre dell'anime loro, senza dubio gli portariano più riverenza, che non fanno di fatti, sebene di parole nelle lettere solamente li honorano di padri o reverendi; et quando [c. 83r] il re fosse obediente lo sariano ancora gl'altri, et in conseguenza tutto il popolo saria più obediente a Dio, al sommo pontefice et alli proprii prelati. Il re di Francia Henrico III diceva di poter fare ciò che voleva senza paura di censure, non solo del vescovo, ma neanche del papa, et per ciò amazzò il suo vescovo, cioè il cardinale di Ghisa, arcivescovo di Rems, et altri essempli ve ne sono assai." Ibid., s. 159.

¹²⁴⁹ Ibid., s. 248-249 (č. 512).

¹²⁵⁰ "233. Si vuol dire che gli stati si conservino con quelle medesime vie che si sono acquistati, et queste s'intende con la giustitia, bontà et valore con i quali s'acquistarono, ma questo è tenuto da alcuni tanto [c. 91v] vero, che l'esperienza ci ha mostrato che quelli stati che s'acquistano con violenza o tirannide o con altre mal arti, li padroni si sforzaranno di conservarli con le medesime arti, come quelli che mai si satiano di far male, et non si accorgono mai di quello che fanno et del conto che infine hanno da rendere a Dio, et si trovano anche spesso ingannati al mondo." Ibid., s. 165.

moudrost, která do značné míry vychází z praxe, kterou se však reálně zabývají spíše rádcové.¹²⁵¹

Speciano varuje na základě citace *Sírachovce* 7, 6 rovněž před tím, aby si zkoušeli ti, kteří nesou na svých bedrech zodpovědnost, nějak omlouvat ústupky od „rovné cesty“. Jen tak může člověk zachovat svou čest i čest Boží.¹²⁵² Panovníci jsou pak pouze jakoby místodržícími Boha a království se dají zachovat jedině věrností Bohu.¹²⁵³

Explicitně se o *ragion di stato* Speciano zmiňuje v propozici č. 320. Považuje ji za výraz vsutku d'ábelský, kterým se zaklínají silnější, když potřebují nějak obhájit napadení slabšího. Nejde vlastně ani tak o *ragione*, ale o *violenza* (násilí).¹²⁵⁴ Na druhou stranu ale Speciano poukazuje na to, že sice poznal nekonečné množství těch, kteří chtějí být velkými za každou cenu a hájí se podle *ragion di stato*, ale na světě je mnoho různých lidí a někteří se naopak chtějí stáhnout spíše do ústraní, ať už kvůli Bohu, nebo aby se oddávali spíše světským radostem.¹²⁵⁵ Nuncius proto vidí ne jenom zlo, ne jenom dobro, ale pestrost.

V jiné propozici se Speciano vrací k tomu, že vladař, jehož území je obsazené jiným, nemá spoléhat na žádost o spravedlnost, protože okupant se bude nejspíše obhajovat falešným *ragion di stato*, v němž je každý prostředek ke zvětšení vlastního území legitimní. Často se pak v rámci snahy po ospravedlnění takového

¹²⁵¹ *Ibid.*, s. 234 (č. 456).

¹²⁵² “276. *Io vorrei che tutti gli huomini che trattano negotii grandi tenessero a memoria il detto del savio: noli fieri iudex nisi valeas irrupere iniquitatem prohibendo insieme, ne respiciat vultum potentis ne ponat scandalum in sua agilitate. Deve andare ogn'uno direttamente sempre, et fare quello che conviene e non si confidare nella sua destrezza di prevertire il giuditio, et non fare quello che conviene, perché finalmente rimarrà ingannato et svergognato, né haverà sodisfatto alla coscienza, nemeno agli huomini, anzi ogn'uno rimarrà scandalizzato di lui. Questo ricordo è buono, anzi necessario per quelli che governano, se vogliono riuscire bene et con honor di Dio et proprio.*” *Ibid.*, s. 177-178.

¹²⁵³ *Ibid.*, s. 236 (č. 461).

¹²⁵⁴ “320. *Io credo, che da molti anni in qua non si sia mai trovato il più sciocco, empio, et diabolico vocabolo, o concetto che quello che è in bocca quasi d'ogn'uno, cioè ragione di stato [c. 123v] la quale in somma non è ragione ma violenza, perché fomenta la violenza ingiusta, et non si usa, o produce, per dir così, se non doppo che la violenza è fatta, nel qual caso, o doppo che si è mancato di fede ad alcuno, o se gli è occupato il suo, quando non ci è altra ragione, si allega questa di stato, né altri che il demonio et figlioli suoi sono quelli che l'usano et approvano. Et però non doveria essere pensata da huomini christiani, nonché usata, ma detestata come venuta dall'inferno, et che non si usa se non doppo il fatto per colorire la violenza o l'inganno che fa il maggiore in oppressione del minore, il quale non può allegarla contra il maggiore, anzi saria tenuto sciocco se ne parlasse. Diciamo dunque che questa non è legge, ma una pretensione di grandi di fare ciò che più gli torna conto in pregiudicio del minore, senza tenere conto di fede, di giustizia o d'honestà di sorte alcuna.*” *Ibid.*, s. 189.

¹²⁵⁵ *Ibid.*, s. 198 (č. 347).

činu hledají staré dokumenty v archivech.¹²⁵⁶

Falešné *ragion di stato* se, jak Speciano píše v jiném tvrzení, zajímá vlastně jen o sebe samo. Pravé *ragion di stato* oproti tomu myslí na druhé, na jejich život, povahu, zájmy. Těžko se totiž dá jednat s někým, koho neznáme. Moderní *ragione di stato* myslí jen na sebe a Speciano ji dává do souvislosti se sebeláskou, protože vlastně vyžaduje menší prozíravost, menší námahu a menší pečlivost.¹²⁵⁷ Sebelásku ostatně Speciano vnímá jako důvod nepořádků v „republikách“ a v domácnostech.¹²⁵⁸

Zajímavý je i význam, který Speciano přiznává rádcům. Podle jeho názoru jsou svým způsobem důležitější než panovníci, protože zůstávají i poté, co vladařova doba na trůně skončí. Proto je tak důležité, aby byli dobří.¹²⁵⁹ Pro vládce je pak

¹²⁵⁶ “617. *Per ordinario tra principi grandi non sono inimicitie, ma solo emulationi, né anco amicitie, essendo essi come indifferenti in questi affetti humani; et però si come niuno può sperare bene d'importanza da l'amicitia d'alcun altro principe, così non deve temere male per l'odio. Ma ogni principe deve essere avertito et diligente nel guardare lo stato suo, perché la negligenza nella custodia dello stato è bastante per farglielo perdere et occupare da altri, come che fossero inimicissimi, solendo io dire che il principe non ha il maggiore nemico che la negligenza propria nel guardare lo stato suo, perché questa arma spesce volte non meno l'amico che il nemico, inducendolo indifferentemente al nuocere, massime se il vicino, che può occupare [c. 242r] lo stato d'altri et di quei principi come sono adesso quasi tutti, cioè che abbracciano volentieri le occasioni commode et utili per accrescere lo stato proprio; si che il savio principe non si può fidare d'altro amico, che della propria vigilanza, per quanta amicitia dica o mostri qualche altro d'haver seco. Et il medesimo non deve temere effetto di odio maggiore, che quello che somministra la propria negligenza. Né alcun signore si fidi di trovare giustitia appresso di chi gl'ha occupato lo stato, perché per il più il principe che ha occupato reputa con la falsa ragione di stato, che si usa adesso, essere giuste tutte le attioni sue, che gl'accrescono lo stato et diminuiscono quello del vicino, specialmente che, come ho detto di sopra un pezzo fa, non mancano mai alli principi ragioni vecchie cavate dalli archivii, vere o immaginate, con le quali si sforzano di mostrare d'havere giustamente occupato quello d'altri.” Ibid., s. 281.*

¹²⁵⁷ “843. *Quanto più penso a quella ragione di stato, che adesso va per il mondo appresso li principi o consiglieri cattivi, tanto più resto meravigliato, parendomi non solo impietà, come veramente è, [c. 335v] et senza alcuna scintilla di ragione vera, ma anco conosco la malitia che ha congiunto seco con grandissima ignoranza, poichè è più proprio delle genti senza ragione che dei savii che hanno studiato et praticato assai per farsi prudenti. La ragione moderna falsa di stato consiste tutta in se stesso, cioè in colui che l'essercita, senza fare alcuna riflessione verso quelli con li quali ha da trattare, perché pensa li fatti suoi solamente per dritto et per traverso, né si cura d'altri, né di quello che conviene o che altri possi fare; ma la vera ragione di stato, oltre alle altre virtù, delle quali deve essere accompagnata, pensa alla vita, alla natura, alli cervelli, agl'interessi di quelli con chi si ha da trattare et cerca di conoscerli molto bene, perché s'altrimente facesse, con difficoltà gli potria riuscire ciò che si ha da trattare con altri, né ci è maggiore prudenza, né più utile nel negoziare, che conoscere bene la persona con che si tratta. Di tutte queste qualità et circostanze necessarie, è [c. 336r] priva la moderna ragione di stato, per la causa già detta che non lascia pensare se non a se stesso et perciò è facilmente abbracciata dall'amore proprio, anche perché ricerca minore prudenza, minore fatica et minore diligenza. Pensateci bene, che spero troverete essere vero ciò che adesso vi ho detto et valetevene all'occorrenze vostre et de' padroni.” Ibid., s. 355.*

¹²⁵⁸ Ibid., s. 362.

¹²⁵⁹ “416. *È cosa assai chiara che in un governo et stato non ci è cosa humana che sia più*

zásadní i prozíravost (*prudenza*), o kterou je třeba v první řadě prosit Boha, podobně jako to učinil Šalomoun. Člověk se v ní může cvičit tak, že bude vést ctnostný a dobrý život. Velmi pomáhají právě dobří rádci, ale i četba historie, obzvláště dějin vlastní země.¹²⁶⁰

Speciano se v tvrzeních, která jsou v jeho „aforismech“ obsažena, věnoval mnoha otázkám. V zásadě se dá konstatovat, že mělo jít o praktické rady pro jednání, a to především s panovníky, vyslanci a rádci. Velkou pozornost proto věnoval charakterovým specifikům, ale i snaze o pochopení motivací a chování těch, s nimiž se daný člověk setká. Z toho důvodu předkládá i svůj pohled na člověka v duchu toho, co bychom dnes nejspíše nazvali filozofickou antropologií.

V tomto kontextu je zmiňováno rovněž *ragion di stato*. Explicitně poměrně vzácně. Vnímáme-li však Specianovu kritiku jednání, které je motivováno nezřízenou sebeláskou a které nebere ohled na druhé, jako součást kritiky tohoto postoje ke spravování věcí veřejných, svým způsobem o něm pojednává značná část textu. Ten by si do budoucna zasloužil jistě i hlubší rozbor. Bylo spíše naznačeno, jakým způsobem nahlížel poměrně kriticky na politiku Klementa VIII. (na rozdíl od Malaspiny, který ho vychvaloval), na značné zapojování papežů ale i jiných vysokých církevních představitelů do světských záležitostí. Obnovu ctnostného života kléru a řeholníků považoval v podstatě za jedinou možnou cestu k reformě. Jako vzor duchovního předkládá Karla Boromejského, v jehož okruhu se intenzivně pohyboval a který ho nepochybně významně ovlivnil.

Dá se shrnout, že Specianovy propozice jsou bohatým zdrojem pro poznání dobové antropologie, diplomatického jednání, ale i řady dalších témat. Obě díla, Malaspinův dialog i sbírka Specianových aforismů, ukazují, že jednání nunciů bylo založeno na určitém filosoficko-teologickém pohledu na realitu, který byl zároveň ovlivněn jejich osobní zkušeností z diplomatické služby pod praporem Svatého stolce.

necessaria che li consiglieri, li quali quando sono buoni il governo va bene, ancorché il principe sappia poco, et quando sono mali il governo andarà pessimamente, ancorché il principe fosse buono. Et per questo dependendo l'amministrazione della republica dai consiglieri, di ragione doveria [c. 164v] andar bene et quasi senza mutatione, ancorché mancasse il principe, perché non muore il consigliere che ben governa. Existují však i výjimky. *Ibid.*, s. 219.

¹²⁶⁰ *Ibid.*, s. 239 (č. 472).

4. Závěr

Zhodnotit působení apoštolských nunciů v zemích Koruny české v úvodním období vlády Rudolfa II. se ukázalo jako poměrně rozsáhlý a náročný úkol. Spojení dvou dříve spíše oddělovaných oblastí, tj. českých dějin a „světových“ dějin, bylo pro sepsání této disertace v podstatě nezbytné. Řada témat, kterými se tato závěrečná práce zabývala, může být do budoucna předmětem dalšího výzkumu. Jednou z nich může být soustředěnější pohled na vnímání působení nunciů ze strany pražských arcibiskupů. Vztahy mezi muži, kteří postupně usedali na svatovojtěšský stolec a vyslanci Svatého stolce totiž byly skutečně komplexní a často poměrně vyhrocené. V této souvislosti by se mohla pozornost upřít i na celkový vývoj vztahu papežů a biskupů po tridentském koncilu. Dalo by se rovněž déle zastavit u období, které předcházelo době panování Rudolfa II. Ačkoli se tato disertace dotkla v rámci studia kontextu rozvoje nunciatur u císařského dvora i těchto let, jednalo se spíše o naznačení. Prostor pro detailnější výzkum je v tomto ohledu obrovský.

To jsou však jen možné náměty pro budoucí bádání na tomto poli. V závěru disertace se má ale především zhodnotit, zda vůbec a případně v jaké oblasti přinesla tato práce plody. Dá se konstatovat, že výsledky lze považovat za přínosné ve více rovinách. Jde zároveň o potvrzení skutečnosti, že k tomuto tématu je možné přistoupit interdisciplinárně. Mimo historické perspektivy nabízí např. bohatý materiál pro badatele v oblasti politické filozofie, historické antropologie, teorie komunikace, teologie či religionistiky. Po tomto obecnějším úvodu zmíním některé konkrétní aspekty, které tato disertace pomohla ozřejmit.

Za prvé se podařilo mnohé z nunciů a jejich působení v zemích Koruny české představit vůbec poprvé v českém jazyce. Nešlo přitom o pouhé překlady, které by umožnily snazší přístup k tématu pro odbornou a v důsledku i pro neobornou veřejnost, byť zde je přítomen i tento aspekt. Nakolik to však bylo možné, šlo o původní rekonstrukci aktivity na základě pramenů, které po sobě zanechali. A je třeba zdůraznit, že relace nunciů tvořily skutečně primární pramen pro sepsání této disertace. Působení papežských diplomatů na dvoře Rudolfa II. logicky stálo v centru pozornosti. Snahy o zasazení výkonu této funkce do celkového životního příběhu nunciů ale pomohla odhalit některé souvislosti, které by při „pouhém“

pohledu na rudolfinský dvůr zůstaly skryty. Některé byly komentovány při pohledu na tabulku, umístěnou na závěr sekce týkající se „medailonků nunciů“. Mnozí nunciové tak třeba působili na více nunciaturách a téměř všichni dosáhli doktorátu v oblasti obojího práva. Mimo to se ale např. ukázalo, jak zásadní pro katolickou církev byl reformní okruh kolem Karla Boromejského, jehož členy byli mimo některých nunciů i další významné osoby.

S tím souvisí i zdánlivě banálně znějící tvrzení: nunciové zjevně jednali podle určitého filozoficko-teologicko-právního rámce, pohledu na svět, který nevycházel z jakéhosi cynismu diplomacie a touhy po moci, ale mnohem spíše z vědomí obecných principů, podle nichž se chtěli řídit. Tato mentalita, která se odrážela v každodenní praxi nuncia, se na základě diskurzu nunciů dá označit jako touha po tom, aby Rudolf II., ale vlastně všichni, kteří mají nějakou odpovědnost, jednali podle pravého *ragion di stato*. Z jejich pohledu to znamenalo, že svěští představitelé mají sice oproti duchovní moci určitou autonomii, ale mají být poslušní tomu, co církev (v užším slova smyslu) říká a učí. To pro papeže a jeho vyslance totiž znamenalo být poslušný vůči Bohu. Vzhledem k historickému vývoji, který jsme měli možnost sledovat, se to konkrétně projevovalo odmítáním toho, že by měla světská moc uznat náboženství nebo konfesi, které by nebyly v souladu s naukou katolické církve. Eventualita, že by církev neměla rozhodující slovo v tom, jaké jsou limity ortodoxie, které je třeba přijímat, nebo dokonce myšlenka na to, že by se dalo vystoupit z vnímání křesťanství jako *religio*, byly v podstatě nemyslitelné.

V rámci disertace byl tento postoj popsán pojmem *reforma*. Vycházel z představy, že pro nuncie, ale v podstatě pro všechny křesťany v této době, bylo možné uvažovat o nápravě a nastolení pokoje pouze jako o návratu zpět, ke kořenům. Pokud to ale pro katolickou hierarchii znamenalo to, co bylo popsáno výše, pro nekatolíky to mohlo znamenat (a také znamenalo) něco jiného. Různé reformy se tak dostávaly do střetu, který vyústil, byť ne nezbytně, v konflikt, který známe jako třicetiletou válku a který i z tohoto důvodu přinesl výrazné posuny ve vnímání principů jako je suverenita nebo náboženská tolerance.¹²⁶¹ Bylo by však

¹²⁶¹ Badatelé v této oblasti ale dospívají postupně k tomu, že k uzavření Vestfálského míru došlo spíše díky náboženství, než navzdory němu. Srv. v tomto ohledu článek Julienu Régebeau, kde je jsou i reference na příslušnou literaturu: Régebeau, Julien: *Beyond Protest: The Treaties of Westphalia and the Papacy's Culture of Peace*, in *QFIAB* 103 (2023), s. 289-308.

chybou vnímat tento konflikt pouze z pohledu náboženství. Ke změnám totiž docházelo možná právě z toho důvodu, že se jednalo i o střet velmocí.

Pokud bychom se podívali na to, jak vypadala reforma prosazovaná nuncií na císařském dvoře, došli bychom k velmi pestré škále požadavků a prostředků. Nunciové se jednoznačně snažili působit na hlavní představitele katolické strany, která sice představovala v zemích Koruny české kvantitativní menšinu, zároveň se však jednalo o nejmocnější vladaře. V první řadě šlo o samotného panovníka, pak o velmože, ale i o preláty, jakými byli pražský arcibiskup, olomoucký biskup a biskup ve Vratislavi. „Lobování“ u těchto mužů bylo zároveň v podstatě tím jediným, co nunciové mohli konat. Pokud jde o autoritu, byli zástupci hlavy katolické církve na tomto světě. Co do možnosti něco reálně ovlivnit či změnit ale byli do značné míry odkázáni na působení světských představitelů.

V zásadě se nunciové snažili, aby si významné osobnosti strany pod jednou v zemích Koruny české v nějakém ohledu naklonili. Tito představitelé to nepochybně vnímali. Vytvářela se tak velmi barvitá síť vztahů a vzájemné pomoci. Tu si ale není nutné nějak idealizovat. Např. Cesare Speciano se při jednání s Jiřím Popelem z Lobkovic po vypuknutí aféry, která tohoto šlechtice připravila téměř o vše, na jednu stranu snažil mu v nějaké míře pomoci. Na druhou stranu ale jeho komunikace s ním vykazovala i určité známky manipulace a vyvolávání pocitu viny. Svě „dluhy“ vůči Bohu a církvi měl splatit způsobem, který se zdál nunciiovi snad přiměřený, rozhodně ale užitečný.

V tomto ohledu naráželi nunciové, kteří pocházeli z Apeninského poloostrova, na realitu země, která pro ně byla velmi zvláštní. Oproti zbytku okolních zemí totiž reálně měla ve svém zemském právu dvojvěří, které umožňovalo existenci dvou náboženství, pod jednou a pod obojí. Šlo o důsledek krvavých bojů, kterým se stavovská obec chtěla do budoucna vyhnout. Vzájemná snášenlivost proto možná nevycházela nutně z teoreticky odůvodněné tolerance coby kladné hodnoty, měla však praktický význam, neboť umožňovala takovou koexistenci těchto náboženských skupin, která znamenala relativní pokoj.

Nunciové museli sice do značné míry a navzdory svému přesvědčení tento stav respektovat, vnímali ho ale jako nutné zlo a snažili se ho změnit. Byli proto ve svém působení a reálných možnostech, použijeme-li názvu článku Alaina Tallona,

sevření „mezi konfesijní neústupností a diplomatickou kazuistikou“.¹²⁶² Je zjevné, že někdy nezbylo než se smířit s kompromisem. Naráželi přitom i na panovníka, který musel soužití „dvojího lidu“ nějakým způsobem respektovat a garantovat, jinak by riskoval povstání a vypuknutí válek, jako tomu bylo např. ve Francii. Rudolfova uzavřená povaha, která u některých nunciů vzbuzovala vyloženou averzi, ostatně přispívala k tomu, že vladař raději nechával mnohá rozhodnutí na svých rádcích. Je nicméně pravdou, že v počátku své vlády se Rudolf jevil jako podstatně rozhodnější, ale už v době, kdy se jeho matka vracela do Španělska, se jeho zdravotní stav začal zhoršovat a jakékoli rozhodování tím čím dál více trpělo. Pro nuncie bylo proto obtížné prosazovat přání Svatého stolce, zvláště, když si Rudolf našel mezi svými úředníky oblíbence nekatolického vyznání, který rozhodně nejednal podle přání Říma, jako se to stalo v případě vicekancléře Želinského.

To, že nenalezli větší oporu v samotném panovníkovi, bylo pro Řím jistě zklamáním. Tím více z toho důvodu, že na počátku Rudolfovy vlády v něj byly ze strany kurie vkládány velké naděje. Nunciové tuto neochotu nevysvětlovali pouze vladařovou povahou, ale právě i působením různých „rádců“. Ačkoli se jedná snad i o určitý *topos*, který se snažil zlehčit domnělou odpovědnost Rudolfa, tyto zmínky jsou tak časté, že šlo pro nuncie evidentně o opravdový problém.¹²⁶³

Postoj Rudolfa II. k církevním záležitostem se na základě sledování nunciů jeví z jejich pohledu jako rozporuplný. Dá se označit za silně motivovaný snahou o udržení vlivu na chod církve v oblastech, kde panovník vládl, tedy země Koruny české nevyjímaje. To přinášelo některé konflikty týkající se možného konání vizitací či zveřejňování bul. Otázka jurisdikce se jevila jako konfliktní linie. Rudolf se ale zároveň nezdál jako podporovatel uskupení, která by byla v rozporu s platným zemským právem. Snad i pod vlivem rádců byl ochoten připustit jejich existenci, nikoli však na zákonné úrovni.¹²⁶⁴ Potlačování konfesijních minorit

¹²⁶² Tallon, Alain: *Entre intransigeance confessionnelle et casuistique diplomatique: pratiques de la diplomatie pontificale à la cour de France du XVIe siècle*, in Donattini, Massimo, Marcocci, Giuseppe, Pastore, Stefania: *L'Europa divisa e i nuovi mondi. Per Adriano Prosperi, vol. II*, Pisa, Scuola Normale Superiore Pisa, 2011, s. 333-341.

¹²⁶³ Robert J. W. Evans v tomto ohledu konstatoval: „Zvláště nunciové očekávali, že se císař stane věrným sluhou římské kurie, a nemohli pochopit, proč jim neposkytuje bezvýhradnou podporu. Jejich rozčarování se odráželo v podivně zkreslených zprávách o Rudolfovi a v přepjatém osočování jeho rádců.“ Evans, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha, Mladá fronta, 1997, s. 112.

¹²⁶⁴ Srv. *ibid.*, s. 143-145.

násilím mu ale zjevně rovněž nebylo sympatické, pokud neohrožovaly panovnickou moc. Možná paradoxně byla argumentace nunciů vůči Rudolfovi ale založena i na tom, že existence těchto hnutí odporuje platné legislativě a její nerespektování snižuje jeho autoritu u poddaných.

Jedním z hlavních témat, kterým se nunciové věnovali, byla snaha přivést stranu pod obojí zpět pod vliv Svatého stolce. To se však i přes veškeré úsilí a mnohá jednání nepodařilo. Stejně tak je třeba hodnotit jako neúspěšné snahy o rekatolizaci Karlovy univerzity, která zůstávala i nadále baštou pod obojí. Je otázkou, zda lze vůbec nalézt nějakou oblast, ve které by nunciové mohli hovořit o tom, že se jim skutečně podařilo plně prosadit svou věc. Z dlouhodobého hlediska, což ovšem znamená vykročení z časového výseku stanoveného pro tuto disertaci, se však požadavky Říma podařilo dočasně naplnit skoro úplně. Už v roce 1599 došlo v obsazení klíčových postů v zemské správě k tomu, že byli z dnešního pohledu více tolerantní katolíci nahrazeni radikálnějšími.¹²⁶⁵ Po šoku, který způsobila defenestrace v květnu 1618 a poté, co se Habsburkům podařilo obnovit svou moc, bylo na dlouhou dobu povoleno jako jediné křesťanské vyznání to katolické.

Možná největší úspěch Říma a nunciů se proto ve sledovaném období dá nalézt ve sféře vzdělání a formace nových elit, v čemž hráli rozhodující roli papežské semináře a Tovaryšstvo Ježíšovo. Elity vzešlé z těchto ústavů totiž byly zjevně ochotnější než předchozí generace přijmout papežskou politiku, byť i nadále s důležitými výhradami.

Paradoxně poměrně skrytou činností nunciů, která ale byla významná, byla jejich aktivita v oblasti různých dispenzů, vyřizování žádostí apod. Mnoha lidem tak umožnili přijmout takové milosti, které vnímali jako důležité. Nunciové tím vlastně zprostředkovali i přítomnost papeže a do jisté míry někdy, pochopitelně zejména v době sedesvakance, nahrazovali činnost biskupů.

Na základě prostudovaných pramenů je důležité doplnit i tvrzení, že nunciové vycházeli z určitých intelektuálních předpokladů, což je pravda. Do značné míry se ale zdá, že šlo ale o muže nejen vzdělané, ale i hluboce věřící a přesvědčené o smyslu svého poslání. Byť si nunciové často stěžovali na nedostatečné fakulty, nákladnost úřadu, cizí prostředí a podobně, přesto zůstávali věrni papežům a

¹²⁶⁵ Srv. Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*, s. 372-375.

snažili se konat, co bylo v jejich silách. Mnohovrstevnaté identity přesto občas vytvářely určitý konflikt zájmů, což dokazuje i fakt, že nuncie nelze zároveň považovat ani za fundamentalisty a fanatiky. Byli to muži, kteří se snažili konat to, čeho byli schopni, v prostředí, do kterého i kvůli jazykové bariéře pronikali jen obtížně a vyrovnávali se s nedostatky svými i těch, s nimiž jednali a kteří jim dávali instrukce.

Na samotný závěr už jen několik slov k tomu, co se možná může zdát jako spíše teologické téma, ale co se ukazovalo jako zásadní a zároveň se odráželo v praktické činnosti nunciů. Řeč je o obrazu Boha, který tito papežští vyslanci měli. Ačkoli je zjevné, že pevně věřili v Ježíše Krista a další pravdy víry, jejich Bůh byl často mnohem spíše Bohem mstivým a plným hněvu, který je přísným vládcem.¹²⁶⁶ Bohem, který trestá neposlušnost svých dětí spojenou se vznikem herezí, válek, vpádu Osmanů a podobně. I z toho vycházela netolerance nunciů vůči jinověrcům a nekatolíkům.

Na druhou stranu korespondence papežských vyslanců svědčí nejen o této netoleranci, ale mnohdy i o potřebě trpělivosti, kterou coby „Italové“ projevovali poněkud blahosklonným tónem vůči křesťanům na opačné straně Alp. O tom, že to u nunciů mnohdy vyvolávalo autentický pocit frustrace, který však mohl být mnohdy dán i prostou rozdílností charakterů, lze jen obtížně pochybovat.

Důraz na jednotu víry a soulad se světskou mocí tak byl vnímán jako prostředek, jak umožnit to, aby Bůh nebyl urážen a aby byly trestány prohřešky proti němu. Církev čekala ještě poměrně dlouhá cesta, než se tento obraz v jejích oficiálních vyjádřeních a reálném působení změnil. Je vlastně otázkou, zda ji již ušla. O tom, nakolik se nám zdá myšlenkový svět 16. století do značné míry cizí – a právě proto stojí za to se mu věnovat – a že si i samotné papežství vzalo až v poměrně nedávné době za svůj nový způsob jednání, mohou svědčit slova, kterými bych svou disertaci rád uzavřel. Jedná se o slova z projevu papeže Jana XXIII., vyslovená při zahájení II. vatikánského koncilu 11. října 1962:

¹²⁶⁶ *“Církev je ikonou Trojice, o tom není pochyb. Jenomže kvalita této ikony v konkrétní historické situaci v mnohém závisí na úrovni našeho trinitárního vědomí; konkrétněji na tom, jak hluboce si uvědomujeme praktický význam obrazu Boha.”* Pospíšil, Ctirad Václav: *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, Praha/Kostelní Vydří, Krystal OP/Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 63. Srv. i zbytek kapitoly „Obraz Boha a uspořádání lidské společnosti“.

„Když zahajujeme Druhý vatikánský ekumenický koncil, je jasné jako nikdy předtím, že pravda Páně zůstává věčná. Vždyť vidíme, jak se střídají jednotlivé věky, že nejisté názory lidí si navzájem odporují a omyly často mizí, jakmile se objeví, jako mlha rozptýlená sluncem.

Neexistuje doba, kdy by se církev proti těmto omylům nepostavila; často je dokonce odsoudila, a to někdy i velmi přísně. Pokud jde o současnou dobu, Kristova nevěsta raději používá lék milosrdenství, než aby se chopila zbraní přísnosti; domnívá se, že by měla vyjít vstříc potřebám dneška tím, že bude jasněji vysvětlovat hodnotu svého učení než tím, že bude odsuzovat.“

5. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Edice korespondence nunciů

Nuntiaturberichte aus Deutschland nebst ergänzenden Aktenstücken,

I. Abteilung 1533-1539

1. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Nuntiaturen des Vergerio 1533–1536*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1892.

2. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Nuntiatur des Morone 1536–1538*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1892.

3. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Legation Aleanders 1538–1539, Hälfte I.*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1893.

4. Bd. von Friedensburg, Walter (bearb.): *Legation Aleanders 1538–1539, Hälfte II.*, Gotha, Friedrich Andreas Perthes, 1893.

5. Bd. Von Cardauns, Ludwig (bearb.): *Nuntiaturen Morones und Poggios. Legationen Farneses und Cervinis. 1539–1540*, Berlin, 1909.

6. Bd. Von Cardauns, Ludwig (bearb.): *Gesandtschaft Campegios. Nuntiaturen Morones und Poggios. (1540–1541)*, Berlin, A. Bath, 1910.

2. Abteilung: 1560–1572

1. Bd. Steinherz, Samuel (bearb.): *Die Nuntien Hosius und Delfino 1560-1561*, Wien, C. Gerold, 1897.

2. Bd. Wandruszka, Adam (Hrsg.): *Nuntius Commendone 1560 (Dezember) - 1562 (März)*, Köln, Böhlhaus Nachf., 1953.

3. Bd. Steinherz, Samuel (bearb.): *Nuntius Delfino 1562-1563*, Wien, Gerold, 1903.

4. Bd. Steinherz, Samuel (bearb.): *Nuntius Delfino 1564-1565*, Wien, Hölder, 1914.

5. Bd. Dengel, Ignaz Philipp (bearb.): *Nuntius Biglia 1565-1566 (Juni), Commendone als Legat auf dem Reichstag zu Augsburg 1566*, Wien/Leipzig, Hölder-Pichler-Tempsky, 1926.

6. Bd. Dengel, Ignaz Philipp (bearb.): *Nuntius Biglia 1566 (Juni) – 1569 (Dezember), Commendone als Legat bei Kaiser Maximilian II. 1568 (Oktober) – 1569 (Jänner)*, Wien, Adolf Holzhausens Nachfolger, 1939.

7. Bd. Kramer, Hans: (Hrsg.): *Nuntius Biglia: 1570 (Jänner)-1571 (April)*, Graz/Köln, H. Böhlhaus, 1952.

8. Bd. Rainer, Johann (bearb.): *Nuntius G. Delfino und Kardinallegat G. F. Commendone 1571-1572*, Graz/Köln, H. Böhlau, 1967.

3. Abteilung: 1572–1585

6. Bd. Goetz, Helmut (bearb.): *Nuntiatur Giovanni Delfinos (1572-1573)*, Tübingen, Max Niemeyer, 1982

7. Bd. Bues, Almut (bearb.): *Nuntiatur Giovanni Delfinos (1573-1574)*, Tübingen, De Gruyter, 1990.

8. Bd. Neri, Daniela (bearb.): *Nuntiatur Giovanni Dolfins (1575-1576)*, Tübingen, Max Niemeyer, 1997.

9. Bd. Koller, Alexander (bearb.): *Nuntiatoren des Giovanni Delfino und des Bartolomeo Portia (1577-1578)*, Tübingen, Max Niemeyer, 2003.

10. Bd. Koller, Alexander (bearb.): *Nuntiatoren des Orazio Malaspina und des Ottavio Santacroce. Interim des Cesare dell’Arena (1578-1581)*, Berlin/Boston, De Gruyter, 2012.

Görres-Gesellschaft

Reichenberger, Robert (bearb.): *Die Nuntiatur am Kaiserhofe, I, Germanico Malaspina und Filippo Sega. Giovanni Andrea Caligari in Graz (1584-1587)*, Paderborn, F. Schöningh, 1905.

Schweizer, Joseph (bearb.): *Die Nuntiatur am Kaiserhofe, II, Antoneo Puteo in Prag (1587-1589)*, Paderborn, F. Schöningh, 1912.

Schweizer, Joseph (bearb.): *Die Nuntiatur am Kaiserhofe, III, Die Nuntien in Prag, Alfonso Visconte (1589-1591), Camillo Caetano (1591-1592)*, Paderborn, F. Schöningh, 1919.

Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592-1628

T. 1 Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars I. Mai 1592-Dezember 1592*, Pragae, Archivum Nationale, 2016.

T. 2 Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars II. Januar 1593-Dezember 1593*, Pragae, Archivum Nationale, 2016.

T. 3 Pazderová, Alena (ed.): *Epistulae et acta Caesaris Speciani 1592-1598, Pars III. Januar 1594-Dezember 1594*, Pragae, Archivum Nationale, 2016.

Další prameny

Alighieri, Dante: *O jediné vládě*, Praha, Melantrich, 1942.

Bauer, Wilhelm (hg.): *Korrespondenzen österreichischer Herrscher. Die Korrespondenz Ferdinands I., I, Familienkorrespondenz bid 1526*, Wien, Adolf Holzhausen, 1912.

Bonomi, Gian Francesco: *Antiquorum Patrum sermones et epistolae de S. Eusebio eppe. Vercellensi et martyre, et vita praeterea eiusdem*. Mediolani, Apud Paulum Gotardum Pontium, 1581.

Brandl, Vincenc (ed.): *Kniha Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova Paměť obyčejů, řádů, zvyklost starodávnych a řízení práva zemského v Mar. Mor.*, Brno, 1868.

Carta, Paolo: *Ricordi politici. Le „Proposizioni civili“ di Cesare Speciano e il pensiero politico del XVI secolo*, Trento, Alcione, 2003.

De Ayerbe, Marqués: *Correspondencia inédota de Don Guillén de San Clemente, embajador en Alemania de los reyes don Gelipe II y III sobre la intervención de España en los sucesos de Polonia y Hungría 1581-1608*, Zaragoza, Establecimiento Tipográfico de „La Derecha“ San Miguel, 12, 1892.

Eusebius Pamphili: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)*, Praha, Česká katolická charita, 1988.

Frenzel, O., Mark-graf H. (eds.): *Codex diplomaticus Silesiae XI*, Breslau, Josef Max und Komp., 1882.

Giordano, Silvano (ed.): *Le istruzioni generali di Paolo V ai diplomatici pontifici: 1605-1621*, Tübingen, Niemeyer, 2003.

Hrdina, Ignác Antonín (ed.): *Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny*, Praha, Krystal OP, 2015.

Jaitner, Klaus: *Die Hauptinstruktionen Clemens VIII. Für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhöfen 1592-1605*, Tübingen, Niemeyer, 1984.

Jaitner, Klaus: *Die Hauptinstruktionen Gregors XV für die Nuntien und Gesandten an den europäischen Fürstenhofen, 1621-1623*, Tübingen, M. Niemeyer, 1997.

Jaitner, Klaus: *Instruktionen und Relationen für die Nuntien und Legaten an den europäischen Fürstenhofen von Sixtus V. bis Innozenz IX. (1585-1591)*, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 2021.

Jarmiński, Lescus: *Acta nuntiaturae Polonae, tomus XV, Germanicus Malaspina (1591-1598), vol. 1 (I XII 1591-31 XII 1592)*, Cracoviae, Academia scientiarum et literarum polona, 2000.

Jireček, Hermenegild (ed.): *M. Viktorína ze Všehrd O právích země české knihy devatery*, Praha, Všehrd, 1874.

Laemmer, Hugo: *Analecta romana. Kirchengeschichtliche Forschungen in römischen Bibliotheken und Archiven*. Schaffhausen, Verlag der Fr. Hurterschen Buchhandlung, 1861.

Lev XIII.: *Saepenumero considerantes*

https://www.vatican.va/content/leo-xiii/it/letters/documents/hf_1-xiii_let_18830818_saepenumero-considerantes.html

Luther, Martin: *De votis monasticis Martini Lutheri iudicium*, Wittembergae, Melchior Lotter, MDXXI.

Mai, Angelo (ed.), Marini: Gaetano, *Memorie istoriche degli archivi della Santa sede e della Biblioteca ottoboniana ora riunita alla vaticana opusculi due*, Roma, Tipografia vaticana, 1825.

Maurenbrecher, Wilhelm: *Geschichte der katholischen Reformation*, I, Nördlingen, Beck, 1880.

Monachorum Ordinis S. Benedicti (edd.): *Regestum Clementis Papae V ex vaticanis archetypis sanctissimi domini nostri Leonis XIII Pontificis Maximi*, Romae, Ex Typographia vaticana, MDCCCLXXXV.

More, Thomas: *Utopie*, Praha, Mladá fronta, 1978.

Palacký, František: *Archiv český, čili Staré písemné památky české i morawské: z archivův domácích i cizích. Díl čtvrtý*, Praha, Stavby Královstwj Českého, 1846.

Persons, Robert: *A temperate vvard-vvord, to the turbulent and seditious VVachword of Sir Francis Hastings knight vvho indeuoreth to slaunder the vvhole Catholique cause, & all professors therof, both at home and abrode. Reduced into eight seueral encounters, vvith a particuler speeche directed to the Lordes of her Maiesties most honorable Councel. To vvhome the arbitrimt of the vvhole is remitted*, Antwerp, MXCIX.

Podlaha, Antonín (ed.): *Hilaria Litoměřického list králi Jiřímu z Poděbrad*, Pragae, Sumptibus S. F. metropolitani capituli pragensis, typis officinae typographicae “Českoslov. akc. tiskárna”, 1931

Reinhardt, Heinrich (hrsgg.): Steffens, Franz, *Die Nuntiatur von Giovanni Francesco Bonhomini, 1579-1581*, vol. I-IV, Solothurn, Druck und Commissionsverlag der Union, 1906-1929.

Sassi, Giuseppe Antonio: *Noctes vaticanae seu sermones habiti in academia a S. Carlo Borromeo Romae in palatio vaticano instituta*, Mediolani, ex typographia Bibliothecae Ambrosianae apud Joseph Marellum, MDCCXLVIII.

Sickel, Theodor (hg.): *Zur Geschichte des Concils von Trient (1559-1563). Actenstücke aus österreichischen Archiven*, Wien, Carl Gerold's Sohn, 1872.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, I-VIII., Praha, Nákladem Výboru zemského království českého, 1887-1895.

Stránský, Pavel: *O státě českém*, Praha, Supraphon, 1985.

Šusta, Josef: *Mladá léta učňovská a vandrovní: Praha – Vídeň – Řím: vzpomínky II*, Praha, Československá akademie věd, 1963.

Theiner, Augustin: *Il seminario ecclesiatico o gli otto giorni a Santo Eusebio in Roma. Opera del dottore Agostino Theiner scritta in tedesco e recata in italiano da Giacomo Mazio*, Roma, Collegio Urbano, 1834.

Theiner, Augustin: *Monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, II, Romae, 1860.

Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, II, Wien, F. Tempsky, 1892.

Turba, Gustav (Hg.): *Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe (Dispacci di Germania)*, III, Wien, F. Tempsky, 1895.

Von Ranke, Leopold: *Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten*, I-II, Leipzig, Verlag von Duncker und Humblot, 1874.

Wühr, Wilhelm (Hg.): *Ludwig Freiherr von Pastor 1854-1928. Tagebücher-Briefe-Erinnerungen*, Heidelberg, F. H. Kerle Verlag, MCML.

Zoubek, František Jan: *M. Petra Codicilla z Tullechova Řád školám městským v Čechách a na Moravě l. 1586 akademií Pražskou vydaný: příspěvky k dějinám školství v Čechách*, Praha, Nákladem spolku Besedy učitelské, 1873.

Literatura

Aaij, Michel, Godlove, Shannon (edd.): *A companion to Boniface*, Leiden/Boston, Brill, 2020.

Angenendt, Arnold: *Grundformen der Frömmigkeit im Mittelalter*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2003.

Ansorgová, Kristýna, Hanousek, Jan: *Docent Josef Matoušek a jeho vědecká a politická činnost*, in *Paginae historiae 29/1. Sborník Národního archivu. Doména diletantsví? Sté výročí Státní archivní školy*, Praha, Národní archiv, 2021, s. 218-240.

Arendtová, Hannah: *Pravda a politika*, in *Táž, Mezi minulostí a budoucností. Osm cvičení v politickém myšlení*, Praha, OIKOYMENH, 2019, s. 229-269.

Arlt, Peter: *Samuel Steinherz (1857-1942) Historiker; Ein Rektor zwischen den Fronten*, in Glettler, Monika, Mišková, Alena: *Prager Professoren 1938-1948: zwischen Wissenschaft und Politik*, Essen, Klartext, 2001, s. 71-104.

Armando, Gianfranco: *Santa Sede e Savoia: un secolare rapporto a partire dalle carte vaticane*, in Chauvard, Jean—François, Merlotti, Andrea, Visceglia, Maria Antonietta, *Casa Savoia e curia romana dal Cinquecento al Risorgimento*, Rome, École française de Rome, 2015.

Bandouch, Pavel: *Papežství jako velmoc. Leopold von Ranke a jeho pohled na dějiny papežství*, in Baar, Lubomír Vojtěch, Hubálek, Tomáš, *Sborník z XI. mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd, Olomouc 2022*, Praha, Epoque, 2022, s. 7-16.

Bibl, Viktor: *Maxmilian II., Der rätselhafte Kaiser, Ein Zeitbild*, Hellerau bei Dresden, Avalun-Verlag, 1929.

Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège*, Città del Vaticano, Archivio vaticano, 1982.

Braudel, Fernand: *Histoire et Sciences sociales: La longue durée*, in *Annales*. No. 4 (Oct.- Dec. 1958), s. 725-753.

Burian, Jan: *Římské impérium. Vrchol a proměny antické civilizace*, Praha, Svoboda, 1997.

Burkard, Dominik, Muhlack, Ulrich, Wolf, Hubert: *Rankes „Päpste“ auf dem Index. Dogma und Historie im Widerstreit*, Paderborn – München – Wien – Zürich, Ferdinand Schöningh, 2003.

Burke, Peter: *Co je to kulturní historie?*, Praha, Dokořán, 2011.

Burke, Peter: *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha, Argo, 2005.

Bůžek, Václav: *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity, 2006.

Bůžek, Václav (et al.): *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, kultury*, Praha, NLN, 2010.

Błaszczyk, Tomasz: *Hugo Laemmer – teolog wrocławski (1835-1918)*, in *Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne* 9/1, 2002, s. 91-106.

Bobková, Lenka, Holá, Mlada, Velička, Tomáš, Winzeler, Marius, Zdichynec, Jan: *Královská Horní Lužice. Panovnická reprezentace–mechanismy vlády-komunikace*, Praha, Casablanca, 2021.

Černušák, Tomáš: *Die Nuntiatur von Carlo Caraffa (1621-1628). Das neue Editionsprojekt im historischen Kontext*, in *Römische historische Mitteilungen*, 60, 2018, s. 49-56.

Černušák, Tomáš: *Edice nunciaturních zpráv a česká účast na jejich zpracování*, in Pánek, Jaroslav (a kol.): *Ad fontes: Český historický ústav v Římě (1994-2014) v kontextu českého bádání v Itálii a Vatikánu v 19.-21. století*, Praha/Roma, Historický ústav AV ČR/Český historický ústav v Římě, 2014, s. 73-80.

Černušák, Tomáš: *Služba papeži versus služba vlastní rodině. Příklad papežského nuncia Antonia Caetaniho*, in *Folia historica bohemica* 32/1 (2017), s. 129-141.

Černušák, Tomáš: *The relationship network of nuncios and forms of reward of its members at the imperial court of Rudolf II (1576-1612)*, in *Theatrum historiae* 23, 2018, s. 55-74.

Červenka, Jan: *Literární dialogy a tolerance v české reformaci*, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci, 2022.

Červenková, Denisa: *Jak se křesťanství stalo náboženstvím: recepce pojmu religio v Tertuliánově Apologetiku*, Praha, Karolinum, 2012.

David, Zdeněk V.: *Nalezení střední cesty. Liberální výzva utrakvistů Římu a Lutherovi*, Praha, Filosofia, 2012.

De Mattei, Rodolfo: *Dal premachiavellismo all'antimachiavellismo*, Sansoni, Firenze, 1969.

Drška, Václav, Suchánek, Drahomír: *Církevní dějiny. Antika a středověk*, Praha, Grada, 2013.

Duby, Georges: *Vznešené paní z 12. století III*, Brno, Atlantis, 1999.

Duroselle, Jean-Baptiste: *Pierre Renouvin et la science politique*, in *Revue française de science politique*, n° 3, 1975, s. 561-574.

Edelmayer, Friedrich: *Ehre, Geld, Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maximilians II.*, in Edelmayer, Friedrich, Kohler, Alfred (Hrsgg.): *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, Wien/München, Verlag für Geschichte und Politik/R. Oldenbourg verlag München, s. 109-142.

Edelmayer, Friedrich: *Wolf Rumpf de Wielross y la España de Felipe II y Felipe III*, in *Pedralbes*, 16 (1996), s. 133-163.

Evans, Robert John Weston: *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha, Mladá fronta, 1997.

Gadamer, Hans-Georg: *Pravda a metoda I. Návys filosofické hermeneutiky*, Praha, Triáda, 2020.

Hausenblasová, Jaroslava: *Der Hof Kaiser Rudolfs II.: eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha, Artefactum, 2002.

Hrdina, Ignác Antonín: *Dějiny pramenů kanonického práva*, Praha, Karolinum, 2022.

Chastel, André: *Vyplenění Říma: od manýrismu k protireformaci*, Brno, Barrister & Principal, 2003.

Filipazzi, Antonio: *Sul rapporto fra Carlo Borromeo e gli ecclesiastici della diplomazia pontificia: il caso di Giovanni Francesco Bonomi*, in Kapellari, Egon, Schambeck, Herbert (Hg.): *Diplomatie im Dienst der Seelsorge. Festschrift zum 75. Geburtstag von Nuntius Erzbischof Donato Squicciarini*, Graz-Wien-Köln, Styria, 2002.

Fontana, Josep: *Evropa před zrcadlem*, Praha, NLN, 2001.

Fořtová, Hana: „*Stát je spravedlivá správa více domácností...*“ *K pojmu suverenity u Jeana Bodina*, in Belling, Vojtěch, Kollert, Lukáš (a kol.): *Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii*, Ústí n. Labem, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, s. 13-35.

Friego, Daniela: *Il negoziato come campo di ricerca interdisciplinare*, in *Poliarchie/Polyarchies* 2, 2/2019.

Frolíková, Alena: *Rané křesťanství očima pohanů, (svědectví řecky a latinsky píšících autorů 1.-2. století)*, Jinočany, H & H, 1992.

Garruba, Michele: *Serie critica de' sacri pastori baresi corretta accresciuta ed illustrata*, Bari, Cannone, 1844.

Gilbert, Felix: *Ranke's View of the Task of Historical Scholarship*, in *History: Politics or Culture? Reflections on Ranke and Burckhardt*, Princeton, Princeton University Press, 1990.

Goetz, Heinrich: *Die Nuntiaturberichte des 16. Jahrhunderts als Komplementärquelle zur Geschichtsschreibung*, in *QFIAB*, 1973, s. 214-226.

Grygar, Mojmír (ed.): *Pařížské rozhovory o strukturalismu*, Praha, Svoboda, 1969.

Haller, Johannes: *Piero da Monte, ein Gelehrter und päpstlicher Beamter des 15. Jahrhunderts: seine Briefsammlung [Epistolae]*. Rom, Regenberg, 1941.

Hägermann, Dieter: *Karel Veliký. Vádce západu*, Praha, Prostor, 2002.

Helmuth, Johannes: *Das Basler Konzil 1431-1449. Forschungsstand und Probleme*, Köln/Wien, Böhlau, 1987.

Hlaváček, Petr (et. al): *Kacířská univerzita: osobnosti pražské utrakvistické univerzity 1417-1622*, Praha, Toga, 2013.

Hrbek, Jiří: *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, in *Theatrum historiae* 13 (213), s. 7-30.

Chadwick, Owen: *Catholicism and History. The Opening of the Vatican Archives*, Cambridge, Cambridge University Press, 1978.

Ivereigh, Austen: *Papa Francesco in conversazione con Austen Ivereigh. Ritorniamo a sognare. La strada verso un futuro migliore*, Piemme, Mondadori, 2020.

Janáček, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha/Litomyšl, Paseka, 2003.

Jedin, Hubert: *Katholische Reformation oder Gegenreformation?: ein Versuch zur Klärung der Begriffe nebst einer Jubiläumsbetrachtung über das Tridentiner Konzil*, Luzern, Josef Stocker, 1946.

Jedin, Hubert: *La conclusione del concilio di Trento (1562-1563). Uno sguardo retrospettivo a quattro secoli di distanza*, Roma, Editrice studium, 1964.

Jedin, Hubert, Alberigo, Giuseppe: *Lo sviluppo della dottrina sui poteri nella Chiesa universale. Momenti essenziali tra il XVI e il XIX secolo*, Roma, Herder, 1964, pp. 463, in *Critica storica* 1/1965 (IV).

Jedin, Hubert: *Nuntiaturberichte und Durchführung des Konzils von Trient. Hinweise und Fragen*, in *QFIAB*, 1973, s. 180-213.

Johnston Gordon, Rona: *Between Bishop and Prince: Monasteries and Authority in Austria in the Late Sixteenth Century*, in Crăciun, Maria, Fulton, Elaine (edd.): *Communities of Devotion. Religious Orders and Society in East Central Europe, 1450-1800*, London/New York, Routledge, s. 153-169.

Just, Jiří, Nešpor, Zdeněk R., Matějka, Ondřej (et. al.): *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha, Lutherova společnost, 2009.

Kalista, Zdeněk: *Augustin Al. Neumann: Piaristé a český barok*, in *ČČH* 41 (1935), s. 166-172.

Kalous, Antonín: *Plenitudo potestatis in partibus? Papežští legáti a nunciové ve střední Evropě na konci středověku 1450-1526*, Brno, Matice moravská, 2010

Kalous, Antonín: *The legation of Angelo Pecchinoli at the court of the king of Hungary (1488-1490)*, Budapest/Rome, MTA-PPKE Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute, 2021.

Kapras, Jan, Němec, Bohumil, Soukup, František (red.): *Idea československého státu I*, Praha, Národní rada československá, 1936.

Kantorowicz, Ernst H.: *Dvě těla krále. Studie středověké politické teologie*, Praha, Argo, 2014.

Kavka, František, Skýbová, Anna: *Husitský epilog na koncilu tridentském a původní koncepce habsburské rekatolizace Čech: počátky obnoveného pražského arcibiskupství 1561-1580*, Praha, Universita Karlova, 1969.

Klapczynski, Gregor: *Katholischer Historismus? Zum historischen Denken in der deutschsprachigen Kirchengeschichte um 1900*. Henrich Schrörs-Albert Ehrhard-Joseph Schnitzer, Stuttgart, Verlag W. Kohlhammer, 2013.

Kohler, Alfred: *Ferdinand I. (1503-1564). Kníže, král a císař*, České Budějovice, Bohumír Němec-Veduta, 2017.

Koller, Alexander: "Alcune poche reliquie de' cattolici". *Roma e la Lusazia durante il regime asburgico (1526-1635)*, in Sanfilippo, Matteo, Koller, Alexander, Pizzorusso, Giovanni: *Gli archivi della Santa Sede e il mondo asburgico nella prima età moderna*, Viterbo, Settecittà, s. 185-217.

Koller, Alexander: *Imperator und Pontifex. Forschungen zum Verhältnis von Kaiserhof und römischer Kurie im Zeitalter der Konfessionalisierung (1555-1648)*, Münster, Aschendorff, 2012.

Koller, Alexander: *Samuel Steinherz als Erforscher und Editor päpstlicher Nuntiaturberichte*, in Kocman, Pavel, Teufel, Helmut, Řepa, Milan (Hgg.): „Avigdor, Benesch, Gírl“. *Juden in Böhmen, Mähren und Schlesien im Mittelalter. Samuel Steinherz zum Gedenken (1857 Güssing – 1942 Theresienstadt)*, Brünn – Prag – Essen, Společnost pro dějiny židů v České Republice, 2016, s. 403-414.

Kollmann, Hynek: *Nuntiaturberichte aus Deutschland 1628-1635 nebst ergänzenden Aktenstücken, Nuntiatur des Pallotto 1628-1630: Kiewning Hans*, ČČH 4, 1898, s. 409-415.

Krofta, Kamil: *Nuntiaturberichte aus Deutschland, Siebzehntes Jahrhundert: Die Prager Nuntiatur des Giovanni Stefano Ferreri und die Wiener Nuntiatur des Giacomo Serra 1603-1606*, ČČH 19, 1913, s. 374-377.

Lazzerini, Luigi: *Teologia del „Miserere“: da Savonarola al „Beneficio di Cristo“ 1490-1543*, Torino, Rosenberg & Sellier, 2013.

Le Goff, Jacques: *Is Politics Still the Backbone of History?* in *Daedalus* 100/1 (1971), *Historical Studies Today*, s. 1-19.

Lutz, Georg: *Glaubwürdigkeit und Gehalt von Nuntiaturberichten*, in *QFIAB*, 1973, s. 227-275.

Lutz, Heinrich: *Nuntiaturberichte aus Deutschland. Vergangenheit und Zukunft einer „klassischen“ Editionsreihe*, in *Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, Band 45, 1965, s. 274-324.

Manfroni, C.: *La legazione del cardinale Caetani*, in *Rivista storica italiana*, 1893, vol. 10, pp. 190-270.

Mařa, Petr: *Constructing and Crossing Confessional Boundaries: The High Nobility and the Reformation of Bohemia*, in Cohen, Gary B., Louthan Howard, Szabo, Franz A. J. (edd.), *Diversity and Dissent. Negotiating Religious Difference in Central Europe. 1500-1800*, New York-Oxford, Berghahn Books, 2011, s. 10-29.

Marek, Pavel: *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, in *ČČH* 105/1 (2007), s. 40-88.

Marek, Pavel: *La embajada española en la corte imperial (1558-1641): figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praga, Karolinum, 2013.

Matoušek, Josef: *Kurie a boj o konsistoř pod obojí za administratora Rezka*, *ČČH* 37, č. 1,2 (1931), s. 16-41, 252-292.

Mikulec, Jiří (a kolektiv): *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Historický ústav, Praha, 2013.

Motta, Franco: *Sguardo globale e storiografia sul cristianesimo di età moderna*, in *Rivista storica italiana*, 2/2020, s. 517-541.

Müller, Gerhard: *Die Bedeutung der Nuntiaturberichte für die Kirchengeschichte*, in *QFIAB*, 1973, s. 168-179.

Müller, Gerhard: *Vincenzo Pimpinella am Hofe Ferdinands I. 1529-1532*, in *QFIAB*, 40 (1960), s. 65-88.

(Neumann, Augustin), anonymní recenze: K. Stloukal, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku*, in *Hlidka* 43, IV (1926).

Oberste, Jörg: *"Křížová výprava" proti albigenským: kacířství a mocenská politika ve středověku*, Praha, Argo, 2014.

Od Ježíše, Terezie: *Kniha o zakládání*, Velehrad, Křesťanská akademie, 1985.

O'Malley, John W.: *Trent and all that. Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, Cambridge/London, Harvard University Press, 2000.

Palacký, František: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, V, Věk Jagelonský, kralování Vladislava II. a Ludvíka I. Od roku 1471 do roku 1526*, Praha, L. Mazáč, 1938

Pánek, Jaroslav: *Günther Johannes HENZ, Leopold von Ranke in Geschichtsdanken und Forschung, I-II, Berlin, Duncker & Humblot, 2014*, in *ČČH*. 115, 3, (2017), S. 821-825.

Pánek, Jaroslav: *Hlidka versus Český časopis historický (Spor o výklad církevních dějin v první polovině 20. století)*, in *ČČH* 114, 2 (2016), s. 372-414.

Pánek, Jaroslav: *La disputa relativa al diverso approccio verso la storia del Papato nella Cecoslovacchia interbellica (il liberale Karel Stloukal contro il clericale Augustin Neumann)*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 10 (2016), s. 143-159.

Pánek, Jaroslav: *Le pubblicazioni e i progetti dell'Istituto Storico Ceco di Roma*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 11 (2018), s. 19-46.

Pánek, Jaroslav: *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha, Vyšehrad, 2010.

Parma, Tomáš: *Církevní dějiny mezi teologií a historií*, in Hanuš, Jiří (ed.): *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno, CDK, 2012.

Pazderová, Alena: *L'edizione critica della corrispondenza dei nunzi del XVI secolo (Elaborazione editoriale della corrispondenza di Cesare Speciano, nunzio apostolico presso la corte imperiale nel periodo 1592-1598)*, in *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma* 11 (2018), s. 71-86.

Pazderová, Alena: *Lobkovická aféra a papežský nuncijs Cesare Speciano*, in *Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica* 1-2, *Z pomocných věd historických XVI*, s. 731-743.

Petráček, Tomáš: *Katolická církev, historici a církevní dějiny. Papež Lev XIII. K poslání historikovy práce*, in Hanuš, Jiří (ed.), *Eseje o povaze církevní historiografie*, Brno, CDK, 2012, s. 159-167.

Po-chia Hsia, Ronnie: *Social Discipline in the Reformation: Central Europe 1550-1750*, London/New York, Routledge, 1989.

Pospíšil, Ctirad Václav: *Jako v nebi, tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie*, Praha/Kostelní Vydří, Krystal OP/Karmelitánské nakladatelství, 2007.

Prodi, Paolo: *Profezia vs utopia*, Bologna, Il Mulino, 2013.

Régibeau, Julien: *Beyond Protest: The Treaties of Westphalia and the Papacy's Culture of Peace*, in *QFIAB* 103 (2023), s. 289-308.

Ryšková, Mireia: *Doba Ježíše Nazaretského. Historicko-teologický úvod do Nového zákona*, Praha, Karolinum, 2008.

Sachot, Maurice: *L'invention du Christ: Genese d'un religion*, Paris, Odile Jacob, 1998.

Schatz, Klaus: *Dějiny papežského primátu*, Brno, CDK, 2002.

Schilling, Heinz: *Die Konfessionalisierung von Kirche, Staat und Gesellschaft – Profil, Leistung, Defizite und Perspektiven eines Geschichtswissenschaftlichen Paradigmas*, in Reinhard, Wolfgang, Schilling, Heinz (edd.), *Die Katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliche Symposion der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Refomationgeschichte 1993*, Aschendorff, Münster, 1995, s. 1-49.

Skýbová, Anna, *Kardinál Giovanni Morone a české království v 16. století*, in *Historia docet: sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, Csc.*, Praha, Historický ústav Československé akademie věd, 1992 s. 445-456.

Sohn, Andreas, Verger, Jacques (Hg./éds.), *Ludwig von Pastor (1854-1928). Universitätsprofessor, Historiker der Päpste, Direktor des Österreichischen Historischen Instituts in Rom und Diplomat/Professeur, historien des papes, directeur de l'Institut historique autrichien de Rome et diplomate*, Regensburg, Verlag Schnell & Steiner, 2020.

Soukup, Pavel, *Kauza reformace. Husitství v konkurenci reformních projektů*, in Rychterová, Pavlína, Soukup, Pavel, *Heresis seminaria. Pojmy a koncepty v bádání o husitství*, Praha, CMS, 2013.

Steinherz, Samuel, *Die Fakultäten eines päpstlichen Nuntius in 16. Jarhundert*, in *Mitteilungen des österreichischen Institutes für Geschichtsforschung*, XIX, 1898,

s. 327-342.

Steinhuber, Andreas, *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom*, I, Freiburg in Breisgau, Herdersche Verlagshandlung, 1906.

Stloukal, Karel: *Ke kritice „Hlídky“*, ČČH 33 (1927), s. 467-472.

Středová, Veronika: *Počátky formování konceptu dějin mentalit v české historiografii*, Praha, Scriptorium, 2008.

Šmahel, František: *Basilejská kompaktáta: příběh deseti listin*, Praha, NLN, 2011.

Šmahel, František: *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*, Praha, NLN, 2008.

Šmíd, Marek: *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920-1950*, Brno, CDK, 2015.

Šmíd, Marek: *Vatikán a české země v letech 1914-1918*, Brno, CDK, 2020.

Šťovíček, Ivan (a kol.): *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha, Archivní správa ministerstva vnitra ČR, 2002

Šusta, Josef, *Die römische Curie und das Concil von Trient unter Pius IV. Actenstücke zur Geschichte des Concils von Trient*, vol. I, Wien, Alfred Hölder, 1904.

Tallon, Alain: *Entre intransigeance confessionnelle et casuistique diplomatique: pratiques de la diplomatie pontificale à la cour de France du XVIe siècle*, in Donattini, Massimo, Marcocci, Giuseppe, Pastore, Stefania: *L'Europa divisa e i nuovi mondi. Per Adriano Prosperi*, vol. II, Pisa, Scuola Normale Superiore Pisa, 2011, s. 333-341.

Törne, Per Olof: *Ptolémée Gallio, cardinal de Côme. Étude sur la cour de Rome sur la secrétairerie pontificale et sur la politique des papes au XVI:e siècle*, Helsingfors, Lilius & Hertzberg, 1907.

Válka, Josef: *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Přerov, Muzeum Komenského v Přerově, 1995.

Válka, Josef: "Politická závěť" Viléma z Pernštejna (1520-1521). (Příspěvek k dějinám politického myšlení v době jagelovské), in *Časopis Matice moravské* 90 (1971), s. 63-82.

Válka, Josef: *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma a Jana z Pernštejna*, in Vorel, Petr (ed.): *Pernštejnové v českých dějinách: Sborník příspěvků z konference konané 8.-9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice, Východočeské muzeum, 1995, s. 173-182.

Van Dülmen, Richard: *Historická antropologie. Vývoj, problémy, úkoly*, Praha, Dokořán 2002.

Viviano, Benedict T.: *Království Boží v dějinách*, Praha, Vyšehrad, 2002.

Visceglia, Maria Antonietta: *La Roma dei papi: la corte e la politica internazionale (secoli XV-XVII)*, Roma, Viella, 2018.

Viti Mariani, Paolo: *L'Arciduca Ernesto e la Santa Sede 1577-1594*, Roma, Desclée Lefebvre e C. Librai-editori, 1898.

Volpini, Paola: *La diplomazia nella prima età moderna: esperienza e prospettive di ricerca*, in *Rivista storica italiana*, 2/2020, s. 653-683.

Von Pastor, Ludwig: *Geschichte der Päpste im Zeitalter der katholischen Restauration und des Dreißigjährigen Krieges. Leo XI. und Paul V. (1605-1621)*, Freiburg im Breisgau, Herder, 1927.

Vorel, Petr: *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526-1618*, Pardubice, Východočeské muzeum, 2005.

Walser, Isabella: *Lorenzo Campeggis Promemoria ad Hadrianum papam VI. de depravato statu Romanae Ecclesiae (1522) im religions-, gattungs- und literaturgeschichtlichen Kontext*, in *Zeitschrift für Religions- und Geistgeschichte*, 2015, vol. 67/2, s. 141-166.

Wassilovsky, Günther: *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur. Zur Einführung*, in Walter, Peter, Wassilowsky, Günther (Hgg.): *Das Konzil von Trient und die katholische Konfessionskultur (1563-2013). Wissenschaftliches Symposium aus Anlass des 450. Jahrestages des Abschlusses des Konzils von Trient, Freiburg i. Br. 18.-21. September 2013*, Münster, Aschendorff, 2016, s. 1-30.

Wassilowsky, Günther: *Was ist katholische Konfessionskultur?*, in *Archiv für Refomationsgeschichte – Archive for Reformation History* 109/1, s. 402-412.

Winkelbauer, Thomas: *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen ded Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Teil 2, Wien, Verlag Carl Ueberreuter, 2003.

Zeeden, Ernst Walter: *Zur Periodisierung und Terminologie des Zeitalters der Reformation und Gegenrefomation*, in Zeeden, Ernst Walter, *Studien zur Reformation, Gegenreformation und katholischen Reform*, Klett-Cotta, Stuttgart, 1985.

Zemek, Petr: *Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolictví v Uherském Brodě – Křesťanská víra v proměnách časů*, Muzeum J. A. Komenského Uherský Brod, 2006.